İNCELEME | ARAŞTIRMA

Hasan Cemal

KÜRTLER

DK DOĞAN KİTAP

KÜRTLER

Yazan: Hasan Cemal

Dijital yayın tarihi: Mayıs 2011 / ISBN 978-605-111-817-8

Kapak tasarımı: DPN Design

Dijital format: Atalay Altınçekiç

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Caddesi, Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İstanbul

Telefon: (212) 373 77 00 / **Faks**: (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Kürtler

Hasan Cemal

Lice’nin Ağaçlı köyünden siyah rugan pabuçlu Ali Dayı’nın anısına...

“Benim giriştiğim çaba son derece mütevazı: neden bugün bunca insanın dinsel, etnik, ulusal ya da başka kimlik adına cinayetler işlediğini anlamaya çalışmak...”

Amin Maalouf, Ölümcül Kimlikler

Kitabımı yayından önce okuyarak katkılarını esirgemeyen arkadaşım Soli Özel’e teşekkür ederim.

Hasan Cemal'in Kürtler kitabını yazarken yıllar yılı dolaştığı coğrafya.

Önsöz

Bu yalnız Kürtlerin değil, Türklerin de kitabı. Biraz da Türkiye'de demokrasinin hallerine ışık tutan bir kitap.

Tarihî araştırma hiç değil. Bir gazetecinin notları. Ya da gündemine hâkim olmaya çalışan bir gazetecinin günlüğü sayılabilir. İddiası tarih yazmak, bir sorunu gelmişiyle geçmişiyle yerli yerine oturtmak da değil. Zaten böylesi, bir gazeteci için fazla iddialı olur.

Ne yapar gazeteci?

Yola koyulur, gözler. Konuşur, izlenim edinir. Kendisine söylenenle yetinmez, kafaların arkasında, kapalı kapılar ardında ne var, görmeye çalışır. Kendini karşısındakinin yerine koyar, anlamak ister. Önyargılardan sıyrılarak değerlendirmeye çalışır gördüklerini, duyduklarını, öğrendiklerini. Not eder, haberleştirir, yorumlaştırır.

Bir kısmını da bekletir, ileride işine yarar diye saklar. Sonra bir gün hepsini harmanlar, daha kalıcı olabilmek umuduyla kitaplaştırır. Çünkü gazete yazısının yirmi dört saatlik ömrünün farkındadır gazeteci. Bu nedenle iz bırakabilmek hevesiyle kitap yazar.

Tank Sesiyle Uyanmak, Demokrasi Korkusu, Tarihi Yaşarken Yakalamak, Özal Hikâyesi, Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım'dan sonra altıncı kitabım Kürtler böyle ortaya çıktı.

Hazırlığı on sekiz yıl öncesine gidiyor.

Yazılması iki yıl sürdü.

PKK’nın Şemdinli ve Eruh baskınları 1984 yılı ağustos ayında patladı. O tarihte Cumhuriyet gazetesinin genel yayın yönetmeniydim. Kürtleri, Güneydoğu’yu, Kürt sorununu öğrenmeye başlarken ne kadar bilgisiz olduğumu da gördüm.

1992 yılı başından itibaren Sabah gazetesinde daha çok zaman ayırdım bu konuya. Sonra Milliyet’te devam ettim. Defalarca yalnız Güneydoğu’ya değil, Kuzey Irak’a, Beyrut’a, Bekaa Vadisi’ne, Şam, Washington, Londra ve Paris’e giderek sorunu değişik boyut ve oyuncularıyla kavramaya gayret ettim. Dağda askerle de yattım, PKK’lıyla da... Cumhurbaşkanları, başbakanlar, Genelkurmay başkanlarıyla da konuştum, Apo’yla da...

Türkiye Cumhuriyeti’nin PKK’ya karşı verdiği mücadelenin haklı ve meşru olduğunu savundum. Ama aynı zamanda devletin bu mücadeledeki yanlışlarını da eleştirdim.

Her türlü duyarlığı hissetmeye çalıştım.

Elbette eksiği gediği olan bir kitap. Bir fotoğraf çektim. Ne kadar net, bilemiyorum. Ama başkaları da fotoğraf çektikçe, görüntünün iyileşeceğine inanıyorum.

Tarihi geri çevirmek olanaksız!

Yaşananlardan ders çıkarıp geleceğe umutla bakalım.

Hasan Cemal

5 ocak 2003

Giriş

İşkence

“Genç olsam dağa çıkardım!”

Anlatmaya başladı:

“Hapishaneden kurtulduğum zaman genç olsaydım, dağa çıkardım.”

Dinledikçe içim acıdı.

“Adım, Felat Cemiloğlu. 1928 Diyarbakır doğumluyum.

1982 yılında Diyarbakır E Tipi Askerî Cezaevi’nin 33 No’lu koğuşunda yaşadıklarım cehennemdi.

Ben sekiz yaşındayken, 1936’da bütün Cemiloğlu ailesi ve damatları, İskân Kanunu uyarınca değişik illere, Ordu’ya, Giresun’a, Samsun’a, Kastamonu’ya, Sinop’a, Lüleburgaz’a, Kırklareli’ne, Edirne’ye, Konya’ya, Denizli’ye sürülmüşler. Bizim aileye Ordu düşmüş. Ben ilk ve ortaokulu Ordu’da okudum. Lise olmadığı için 1944’te İstanbul’a, Haydarpaşa Lisesi’ne yatılı gönderildim. Ordu’ya sürgün gidince bizim aileye bir ev ile bir fındık bahçesi verilmiş borçlandırma karşılığında...

Diyarbakır’ın en köklü ailelerinden biridir Cemiloğulları.

Yetmiş köyü varmış.

Bazı köylerimizin isimlerini anımsıyorum: Karabaş, Köprübaşı, Ambar, Tavuklu, Şernami-Yeni Evler. Sonra kaza olan Bismil de bir zamanlar Cemiloğlu ailesinin köyüymüş. Biz Diyarbakır’dan Ordu’ya

sürgün edildikten sonra bizim topraklara, köylere Bulgaristan’dan gelen muhacirler yerleştirilmeye başlanmış...

Savaş sonrası 1948’de Amerikan Marshall Yardımı’yla birlikte sürgün kararı kalktı. Evinize dönebilirsiniz dediler. Ya da isteyen Ordu’da ve diğer vilayetlerde kalabilir dendi. Herhalde Amerikan yardımının bir önkoşulu olarak İskân Kanunu kaldırılmış oldu.

Diyarbakır’a dönmeye karar verdi ailem.

Topraklarımızın bir kısmına Bulgar muhacirler konmuştu. Ancak tapuya tescil ettirmeyenlerden, sıcak ve hastalık nedeniyle kaçıp gidenlerden topraklarımızı, sekiz on köyü geri aldık. Buralarda şimdi hâlâ Bulgar muhaciri Türkler yaşar. Öteden beri daha çok resmî devlet dairelerinde kapıcı, odacı, memur olarak çalışırlar.

1948’de ben de İstanbul’dan Diyarbakır’a geri döndüm. Lise son sınıfı okumaya başladım. Lise bitti, tekrar İstanbul’a gittim. Sultanahmet’teki Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu’nu bitirdim. Diyarbakır’da Belediye İktisat müdürlüğü, Millî Koruma müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Odası genel sekreterliği, başkanlığı, 1992’de ise Güneydoğu’dan ilk üye olarak TOBB Yönetim Kurulu üyeliği yaptım. İskenderun’da askerlik hizmetimi yedek subay olarak yerine getirdim.

27 Mayıs oldu.

Sekiz ay kadar Belediye reis vekilliği görevinde bulundum. O zaman Diyarbakır valisi Namık Kemal Şentürk’tü. Abim Nejat Cemiloğlu 1963’te İsmet İnönü’nün CHP’sinden Belediye reisi seçildi ve 1974’e kadar iki dönem yaptı bu görevi.

1977’de Demirel’in AP’sinden Belediye başkan adayı oldum. Mehdi Zana bağımsız olarak kazandı. 1989’da da Özal’ın ANAP’ından başkan

adayı oldum. Rahmetli beni özel bir kamuoyu yoklamasıyla bulmuştu.

Ordu'dan döndükten sonra abimle birlikte 12 bin dönüm araziyi işlemeye başladık. Bu arada ben on iki yıl Şirnak Kömürleri Vilayet mutemetliği yaptım. Ne miydi bu? Kömür tevzii. Şirnak kömürlerinin Şirnak-Kurtalan arası nakliyesi. Günde 1 000 ton kömür çekerdik. 100 kamyon demekti her gün. Kurtalan'dan trenle 18 vilayete dağıtılırdı. 1982'de Diyarbakır Ticaret Odası'nda yöneticilik de yapıyordum.

Elli dört yaşındayken, 21 mayıs 1982'de gözaltına alındım.

Önce evim ve bürom arandı. Evden ayrılırken eşime, hadisenin Kurtalan'la alakası olabileceğini ve Bedii Tan ile Aziz İpekçi'ye her şeyin doğrusunu anlatmalarını söylemesini tembih ettim. Diyarbakır Orduevi'nin arkasında YSE'ye ait bir otobüse bindirildim. Otobüste bir üsteğmen, bir başçavuş ile on kadar asker vardı.

Sabaha karşı Siirt'e ulaştık.

Merkez Komutanlığı'na geldikten sonra üsteğmen bir yere telefon ederek 'Emaneti getirdik!' dedi. Ömer isminde bir askeri çağırdılar. Uykudan yeni uyanmış olarak geldi. Ceketimin ensesinden yakalayarak ve sert şekilde iterek bir büroya götürdü, köşede bir odaya soktu. Hayatımda ilk olarak böyle bir muamele gördüğüm için çok ağırıma gitti.

Odada arkası olmayan bir sandalye ile yerde manyetolu bir telefon ve duvarda 'İstiklal Marşı'nın on kıtasına ihtiva eden bir serlevha vardı. Uygunsuz davrandığım takdirde bana dayak atacağını söyleyerek gitti. Sabaha kadar sigara içerek ve sandalyede pinekleyerek vakit geçirdim. Sabahleyin çatal, çorba ve ekmek verdiler. Ekmekten çok ağır bir küf kokusu geliyordu. Kusacak gibi oluyordum. Böylece iki gün yemek yiyemedim. Yemek getiren askerlerden biri, alışacağımı, bunu da arayıp

bulamayacağımı söylerken, hadiseler bana rüya gibi gelmekte ve her an çağrılıp ifadem alındıktan sonra serbest bırakılacağımı düşünüyordum.

22 mayıs 1982

Cuma sabahı üç dört kişilik sivil ekip, gardiyan Ömer, parama ve eşyama ait bir zabıt tuttular. (Evden alındığım sırada bozuk paralarımın haricinde yanıma 50 bin lira almıştım.) Bu arada beş altı paket Maltepe sigaramı da aldılar. Bundan böyle sigara içmemin de yasak olduğunu söylediler.

23 mayıs 1982

Cumartesi gününü de işkence odası olduğunu öğrendiğim odada, gardiyan tembihiyle 'İstiklal Marşı'nı ezberlemekle, sandalye üzerinde veya beton zeminde ceketimi alta sererek geçirdim. Pazar günü akşama doğru gardiyan beni bölük komutanının yanına götürdü. Bölük Komutanı Mustafa Samur, bana buranın 'soruşturma' olduğunu, her türlü işkenceyi görebileceğimi, sakat kalsam, ölsem dahi kimsenin kendilerinden bir şey soramayacağını, bu sebeple sorduklarına doğru cevap vermemi ve kendisine ne söylersem sonradan değiştirme veya inkâr yoluna sapmamamı tavsiye etti. Müteakiben, buraya yasadışı bir örgüte yardım mevzuunda getirildiğimi, bu hususta bildiklerimi anlatmamı söyledi.

Ben de Dicle İnşaat ve Ticaret Limited Şirketi'nin müdürü ve ortaklarından olduğumu, Şirnak'taki kömür ocaklarından Kurtalan'a 150 bin ton kömür ihalesiyle, bu kömürleri vagonlara yükleme işi yaptığımızı ve ayrıca Diyarbakır Vilayeti'nin mutemedi olarak kömürlerini temin ettiğimizi, Şirnak-Kurtalan arasındaki ihaleyi değişik senelerde 1976'dan beri üç defa şirketimizin aldığını ve günde 800 ton kömür taşıma mecburiyetinde olduğumuzu ve Şirnak-Kurtalan nakliye işinin şirket tarafından vazifelendirilen Aziz İpekçi'nin idaresinde yapıldığını

söyledim. Ancak ihalenin aksamaya başladığını, günde 100 kamyonluk nakliye yapılması icap ederken, son zamanlarda günde 2 kamyona kadar düştüğünü, kamyonların yollarda, hatta Midyat civarında yol güzergâhındaki karakolların yanında soyulduklarını, soyulan kamyon şoförleriyle bu hususta devamlı tutulan zabıtların Türkiye Kömür İşletmeleri'ne ve Siirt Sıkıyönetim Komutanlığı Yardımcılığı'na gönderildiğini, bu arada kimsenin mevzuyla alakadar olmadığını söyledim. Bu arada işi yapamadığımız, teminatımızın irat kaydedileceği, işin yeniden ihaleye çıkarılacağı, cezaî şartların uygulanacağı, telgraf ve yazıyla ihbar ediliyordu.

1980 yılı temmuz ayı sonları olmalı.

Kurtalan'daki işleri idare eden Aziz İpekçi Diyarbakır'a geldi. Benimle yalnız görüşmek istedi. Telaşlı ve korkmuş bir hali vardı. On sekiz-yirmi yaşlarında bir gencin yazıhaneye geldiğini, Apo örgütünden olduğunu, 5 ağustos tarihine kadar şirketimizin 2 milyon lira ödemesine örgütün karar verdiğini, kamyonlarımızı kendilerinin soyduğunu, bu para verilmediği takdirde kamyonların geçişine müsaade etmeyecekleri gibi, yükleme işinde çalışan loderimizin de dinamitleneceğini söylediğini anlattı.

Son sene şirkete ortak yaptığımız Bedii Tan'ı da çağırarak ne yapabileceğimizi tartıştık. Aziz İpekçi bu iş halledilmediği takdirde işin ucunda ölüm olabileceğini, kendisinin çoluk çocuğunun olduğunu, hayatını tehlikeye atamayacağını söyledi. Ertesi sabah Aziz İpekçi ile Bedii Tan Batman ve Kurtalan'a gittiler. Bedii Tan yaptığı tahkikat sonu paranın ödenmesinin icap ettiğini, loder dinamitlendiğinde, loder operatörü Hikmet'in ölmesi halinde herkesin, 'Felat Cemiloğlu para için adamın ölümüne sebep oldu' diyeceğini, devletin bize sahip çıkmaması sebebiyle parayı ödemekten başka çaremizin olmadığı görüşünü savundu.

Bunun üzerine istenilen parayı örgüte verme mecburiyetinde olduğumu anladım. Loderin yedek motorunu 1 milyon 600 bin liraya satarak, 400 bin lira daha ilavesiyle Bedii Tan ile Aziz İpekçi'yi Kurtalan'a gönderdim. Dönüşlerinde fazla izahat istemeden, verdiklerini öğrenmekle iktifa ettim ve bu meselenin bir daha konuşulmamasını tembih ettim.

Bu hadiseden 1 ay 7 gün sonra 12 Eylül 1980 oldu.

Bütün Türkiye'de olduğu gibi Kurtalan mıntıkasında da anarşiyle alakalı olanlar toplanıp tutuklanıyordu. Kendi aramızda bu hadiseyi kapattığımızı, yalnız iş ortaya çıktığında hadiseyi doğru olarak anlatmaya karar verdiğimizi yüzbaşıya söyledim.

Sonradan öğrenmiştim. Bizden para alan çocuk, daha önce 1981'de yakalanıp sorgulanmış. Bizden para aldığını itiraf etmiş. O zaman beni yakından tanıyan 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Kemal Yamak ve Vali Erdoğan Şahinoğlu, 'Cemiloğlu isteyerek vermemiştir' düşüncesiyle soruşturmayı engellemişler. 12 Eylül'den hemen sonra 7. Kolordu İstihbarat subayı Binbaşı Çetin Bey bana gelip Diyarbakır Belediye başkanlığı konusunda nabzımı tuttu, kolordu komutanı adına. Ben kabul etmemiştim. Havadis şehirde yayılmıştı. O zaman Belediye başkanlığına bakan albay, bu havadisten rahatsız olmuş olacak ki, Siirt Sıkıyönetim kurmay başkanından hakkımızda iddiada bulunan gencin ihbarını öğrenmiş. İşte 1982'de Diyarbakır Cezaevi'nde tutuklu bulunan ihbarcı tekrar Siirt'e getirilip yeniden ifadesi komutanlığın istediği gibi alınmış.

O geceyi aynı odada geçirdim.

Sabahleyin dokuz sularında bir yarbay geldi. İfademi doğru vermemi tembih etti. Bir müddet sonra gardiyan Ömer, yerdeki çok kirli bir çaputla gözlerimi bağladıktan sonra ite kaka yüzbaşının odasına götürdü. Gözüm

kapalı olduğu için odada kaç kişinin olduğunu görmemekle beraber, çok kişinin olduğu inancına kapıldım. Bu arada bana soru soran birinin sesinden sabah uğrayan yarbay olduğunu anladım. Daha sonra bu yarbayın Siirt Sıkıyönetim kurmay başkanı olduğunu öğrendim. Kolordu Komutanı Korgeneral Kemal Yamak'la, valiyle, hükûmetle olan münasebetlerimi, kaç dönüm arazim olduğunu, ne kadar hazine arazisi kullandığımı, kömürleri neden ucuza ve veresiye verdiğimi, bundaki maksadımın ne olduğunu suçlayıcı şekilde sordu. Ben de cevaplarımı doğru olarak verdim.

Sonra bana, 'Senin akrabaların bu devletin temeline dinamit koymaya çalışırken senin bizle kol kola gezmenin faydası yok, onlar yapmış sen çekeceksin, sen yaparsan torunların çekecek' dedi. Ben de, 'Akrabalarımın Suriye'ye ben doğmadan gittiklerini, değerlendirmeyi böyle yapıyorsanız, boşuna yasadışı örgüte isteyerek yardım yapıp yapmadığımı sorup niye kendinizi yoruyorsunuz, zaptınızı ve kanaatinizi bildiğiniz gibi yapacağınız anlaşılıyor, benden artık bir şey sormanıza lüzum var mı?' diye cevaplandırdım.

Beni tekrar gözüm kapalı olarak hücreme geri gönderdiler.

26 mayıs 1982

Salı gününe kadar hücrede tek başıma bırakıldım. Günde birkaç kere, en az üç defa bütün hücrelerin kapılarını açıp, içeride kapıya doğru esas duruşta durdurup, tek tek 'İstiklal Marşı', 'Türk Gençliğine Hitabe', 'Andımız' söyletiliyordu. Bu arada söyleyemeyenler, yanlış söyleyenler, az bağıranlara gardiyan Ömer'in vurduğu cop ve tokat sesleri geliyordu.

İlk kaldığım hücrede, yerde, köşede manyetolu bir telefon vardı. Daha evvel bu odanın bir yazıhane olduğunu düşündüm. Daha sonra, zannediyorum 26 mayıs 1982 günü gözümü bağlayarak koridora

çıkardılar, yüzümü duvara döndürdüler, bir müddet sonra benim kaldığım hücreden bir gencin feryatları gelmeye başladı. Manyetolu telefonun elektrik verilmede kullanıldığını böylece öğrenmiş oldum. Bana da, ‘Doğru konuşmadığın takdirde olacağın budur’ dediler.

Bir müddet sonra beni koridorun ortasındaki bir odaya koydular. Daha bir müddet işkenceden dolayı feryatlar duydum. Yanıma bir iki saat sonra işkence yaptıkları kişiyi (Kadri...) getirdiler. Perişan vaziyetteydi. Odada yalnız iki adet demir karyola vardı. Şilte falan yoktu. Öylece, demirlerin üstünde yatıyorduk.

İki üç gün sonra gözlerim bağlanmadan, bölük komutanının odasına götürüldüm. Orada sivil bir başkomiser, iki sivil polis beni sandalyeye oturtarak ifademi aldılar. Yüzbaşı ben ifademi verirken girip çıkıyordu. Sigara ikram ettiler. Yasak olduğunu söyledim. Gardiyan Ömer’den sordular, doğruladı. Günde üç paket sigara içmeme rağmen sigara içmek için bir arzu duymadım. İfademi hep anlattığım gibi söyledim ve imzaladım. Ertesi gün gardiyan tıraş olmamı söyledi. Biraz sonra da beni yüzbaşının odasına götürürken, tuğgeneralin beni görmek istediğini ekledi.

Tuğgeneral beni karşısına oturttu.

Yüzbaşıya da sandalyeye oturmasını söyledikten sonra askere ‘Üç çay’ dedi. Paşa, Diyarbakır’da sevilen ve sayılan bir kişi olduğumu duyduğunu, hayatta bu gibi şeylerin olabileceğini, bir ihtiyacım olup olmadığını, ihtiyacım olursa yüzbaşıya çekinmeden söyleyebileceğimi, arabanın da bir an önce hazırlanarak Diyarbakır’a sevkimin yapılmasını yüzbaşıya emretti. Yüzbaşı çayını içmedi. Komutan gittikten sonra bana karşı eskisinden daha sert davranmaya başladı.

Sıkıntıların birkaç güne kadar Diyarbakır’a gider gitmez biteceği ümidiyle olanları fazla mühimsemiyordum. Bu haksızlığın hep devam etmeyeceğini düşünüyor, teselli buluyordum. Siirt’e gelişimin on ikinci günü sabahı herkesi koğuşun önüne çıkardılar. Kör bir tıraş makinesiyle koyun kırpar gibi tıraş etmeye başladılar. Gardiyana, yüzbaşıyla görüşmek istediğimi söyledim. Götürdü. Diyarbakır’da tevkif edilmeme ihtimalim olduğunu düşünerek yüzbaşıya, toplantılarım olduğunu, bu yüzden saçımın kesilmemesini rica ettim. Epey kızdı. Ben de kızmasına lüzum olmadığını söyledim. Geri geldim ve bir asker tarafından tıraş makinesiyle yol yol tıraş edildi kafam...

Sonra YSE’nin otobüsüne bindirildik. İkişer ikişer kelepçelediler. Bana sıra gelinceye kadar kelepçe kalmadı. Böylelikle Diyarbakır’a kadar ötekilerine göre birkaçımız daha rahat geldik. İhbarcımız Kâzım Türkkan da bizimle aynı otobüste Diyarbakır’a döndü. Yol boyunca otobüste ayağa kalkarak, ihbarcımızın tek tek söylediği ve hepimizin tekrar ettiği ‘İstiklal Marşı’, ‘Ey Türk Gençliği’, ‘Andımız’ gibi marşlar söyledik. Otobüste bir grup, on dört-on beş kişi kadar da Nurcu vardı. Üsteğmen Fahrettin bazen Nurcularla tartışarak, bazen de hakaret ederek konuşuyordu. Bana da verdiğimiz paradan dolayı bir şey olmayacağını söyledi. Diyarbakır’a gelince bizi ‘gözaltı’ denilen yere koymak için sıraya dizdiler. Üsteğmen, başçavuşa benimle Bedii Tan ve Aziz İpekçi’yi aynı yere koymaması için gizlice bir şeyler söyledi.

Gözaltında kaldığım on gün zarfında, buranın soruşturması bitenlerin mahkemelerini bekleme yeri olduğunu, soruşturmadan gelenlerin bir nevi tedavi yeri olduğunu öğrendim. Burada kaldığım on gün içinde tevkif edileceğime hiç ihtimal vermedim. Devamlı olarak 5 No’lu diye adlandırılan askerî cezaevinde yapılan işkenceleri dinledim.

Nihayet büyük bir ümitle gittiğimiz mahkemede savcıya ifade verdikten sonra mahkeme huzuruna çıktık. Orada da ifadelerimiz

alındıktan sonra, savcılık ve komutanlığın tevkif taleplerini hâkim okuyup, kendisi de buna iştirak edince öyle bir şok geçirdim ki, biraz sonra sandalye üzerinde beni ayıltmaya çalıştıklarını gördüm. Yirmi-yirmi iki günlük stresin neticesi nihayet kendini baygınlıkla göstermiş oldu. Benimle Bedii Tan hakkında tevkif kararı verildi. Aziz İpek serbest bırakıldı.

5 No'lu hapishaneye gitmek için ertesi günü bekledik.

Son geceyi başımıza nelerin gelebileceğini düşünerek geçirdik. Bütün anlatılanlara inanmak mümkün değildi. Öğleye doğru 5 No'lu hapishaneye gönderilmek üzere dört kişi dışarıya çıkarıldık. Vazifeli başçavuş yemek yiyip yemediğimizi sordu. 'Yemek yesinler öyle gönderelim, zira yedi sekiz gün yemek yemeyecekler' dedi.

Buna inanmak mümkün değildi.

Kapalı kamyonete Bedii Tan'la birlikte beş kişi bindirilip sevk edildik. Yolda Bedii Bey'le ilk defa yan yana oturduk. Benim kulağıma Birol Binbaşı'nın hapishane müdürü olduğunu, kendisini tanıdığını ve rahat edeceğimizi söyledi. Hapishaneye teslim anımızdan ölünceye kadar Bedii Bey'in gözü hep kapıda oldu. Binbaşı Birol'u bekledi. Ama maalesef onu görmeden öldü. Sonradan, mahkûmlardan sorumlu güvenlik amirinin Yüzbaşı Esat Oktayyıldıran olduğunu, Birol Binbaşı'nın güvenlikle alakası olmadığını öğrendik. Asayişle ilgili her hususta olduğu gibi, diğer hususlarda da hep Yüzbaşı Esat Oktayyıldıran'dı tutukluların muhatabı. Ve yüzbaşı kendi deyimiyle '5 No'lu'nun Allahı"ydı.

Bizi hapishanede bir teğmenle ona yakın asker karşıladı.

Tamamen soyunmamız emredildi.

Eşyalarımızı kontrol ederken benim tıraş köpüğümü aldılar, herhalde daha evvel görmedikleri için bunun ne olduğunu sordular. Üst kapağa basınca köpüğün fışkırdığını görünce çok zevklendiler ve köpükleri hepimizin yüzüne, kafasına ve vücutlarımıza fışkırtarak, köpüklü yüzümüze tokat atmaya başladılar. Tokatladıkça köpük üstlerine ve etrafa sıçramakta, onlar da bundan büyük bir zevk almakta ve tekrarlamaktaydılar.

Bir müddet sonra nizamî olarak 'Geriye dön!' emri verildi. Ben biraz muntazam dönmüş olacağım ki, 'İbneye bak, nizamî dönüyor' diye hem alay ettiler, hem mükâfat olarak çıplak sırtıma birkaç darbe vurdular.

Sonra, makatlarımızın içine de baktılar.

Eşyalarımızın kuşak, kravat gibileri haricindekileri torbalarımıza koyarak giyinmemizi söylediler. Ve sonradan öğrendiğimiz 35 No'lu koğuşa, içinde hücreler bulunan koğuşa bizi götürüp 1 No'lu hücreye sokarak, 'Soyunun!' dediler.

Bedii Bey, Hilvanlı Hamdoş dedikleri elli yaşlarında Hamit Gerger ve on beş-on altı yaşlarında bir çocukla aynı yerdeydik. 35 No'lu koğuş üç katlı, yan yana sıralı hücrelerden ibaretti. En alttaki hücrelerin önünde genişçe bir kısım vardı. Girişte, yandaki merdivenlerle ikinci ve üçüncü katlara çıkılıyordu. Üst kattaki hücreler de bu boşluğa bakıyor, önünde dar bir koridor bulunuyordu. Hücrede bir yatak alacak şekilde betondan yüksek bir sedirle, yanında bir o kadar boşluk ve arkada kapısı olmayan bir tuvalet vardı.

Eşyalarımızı hücreye bırakmamız ve külot üstümüzde kalacak şekilde soyunmamız söylendi. Koridora çıkarıldık. Diğer hücredekilere arkalarını dönmeleri ve yere çökmeleri emredildi. Bize de birer süpürgeyle ortalardaki bir hücredeki suyun koridora çıkarılması emredildi. Hücre

içindeki tuvaletin tıkalı olduğunu ve içeride bir karış kadar suyun içinde pisliklerin yüzdüğünü gördük.

Su ve pislikleri hücrelerin önündeki geniş koridora yaydıktan sonra, daha gerideki bir hücreye tekrar toplanmamız istendi. Bunları yaparken bir taraftan coplanıyor, bir taraftan da ‘Son sayı üç!’ deyip, sayıncaya kadar bitirmemiz isteniyordu.

Bu ‘Son sayı üç’ emrinin sonradan her işte kullanıldığını gördük. ‘Son sayı üç’ dedikten sonra hemen ‘Bir... İki...’ deyip arkasından ‘İki on beş... İki otuz...’ diye yavaş yavaş sayıyorlardı. Her seferinde yapılacak iş daha bitmeden ‘İki kırk beş... Üç...’ deyip saymayı bitiriyorlardı. Tabiî emri zamanında yerine getiremediğin için de ceza hemen geliyordu. Bu ‘Son sayı üç’ emrinin tatbik edilmediği hiçbir anımız yoktu. İçtimada, yemekte, tuvalette, bulaşıkta, velhasıl her yerde bu emirle iş yapıyorduk.

Pis suyu, içinde yüzen boklarla birlikte istedikleri hücreye doldurduktan sonra, bu hücrenin eşiği yüksekliğinde bir göl meydana geldi.

Bu suyla yıkanmamız emredildi.

Pislikle birlikte avuçlayarak başımızdan itibaren bu suyla yıkandık.

Müteakiben hepimiz koridorda diz çökerek başlarımızı birbirimize yaklaştırdıktan sonra üstümüze bir iki bidon su döktüler. Böylelikle sözde temizlenmiş olduk ve 1 No’lu hücremize konulduk.

1 No’lu hücre koğuş kapısının girişindeydi.

İçeriye her komutan (gardiyanlara komutan denirdi) girişinde, tekmil vermemiz emredilmişti. ‘Birinci kat, 1 No’lu hücre ...... mevcuduyla emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım!’ demek lazımdı. Komutan diğer

hücrelerin önünden geçerken de her hücre numarasına göre aynı tekmili verirdi. Hemen hemen her tekmilden sonra, ya geç tekmil vermekten, ya yanlış ya da yüksek sesle verilmediği için ceza almak muhakkaktı.

Hücredeki cezada, parmaklıktan eller dışarı çıkartılır, cop, haydar veya ‘kuzu’yla vurulurdu. ‘Haydar’, Haydar isimli bir teğmenin adından kaynaklanan bir sopaydı ve bir başka adı da ‘beşeonkalas’tı. Kuzu ise yuvarlak kavak ağacından yapma bir sopaydı. Copla dövülürsen şanslıydın, zira az acıtırdı. ‘Dayak vaziyeti al!’ diye bağırıldı mı, iki elinin avuçlarını açar öne uzatırdın.

Ceza için en geçerli bahaneleri tekmil verilirken yeterince canlı olmamaktı. Ne kadar yüksek sesle tekmil verilirse verilsin, sesin az çıktığı veya topuk sesinin iyi olmadığı bahane edilir ve karşılığında ceza verilirdi. Bu cezalar yalnız hatayı yapanla sınırlı kalmayıp bütün hücredekilere tatbik edilmekteydi. Cezada eşitliğe tam riayetti bunun adı...

İlk günlerde dikkatimi çeken bir husus da şuydu:

Coplanırken yalvaran ve sızlananlara bu yüzden, sesi çıkmayanlara da ses çıkarmadıkları için ceza aynen tatbik edilirdi. Sızlanmanın faydası olmadığını gördükten sonra sekiz ay hep şikâyetçi olmadığım için dayak yedim. Hücreye konulduğum 12 haziran 1982’den sonra ‘İstiklal Marşı’nın, ‘Gençliğe Hitabe’nin ve ‘Andımız’ marşlarının tamamını öğrenmeden koğuşlara giremeyeceğimiz söylendi.

Hücrelerde sabah 5.30’da mesai başlardı.

Üst kat hücrelerinden birinden bu marşların her kelimesi bir kişi tarafından tek tek söylenir, bütün hücreler bunu tekrar ederdik. Marşların çok yüksek sesle ve canlı söylenmesi şarttı. Bu canlı söylemenin şekline hükmetmek komutanların keyfine bağlıydı. Ne kadar canlı söylerseniz söyleyin, beğenilmemek muhakkaktı ve arkadan da cezası hazırdı tabiî.

Marşlardan sonra öğlen 12'ye kadar bütün hücrelerde hayat, 'hazır ol' durumunda ayakta, yine yukarı hücrelerden birinin tek tek söylediği ve hücrelerin hepsinin tekrarladığı marşlarla devam ederdi. 12'de sabah mesaisinin bitiminde tekrar 'İstiklal Marşı', 'Gençliğe Hitabe' ve 'Andımız' aynı şekilde tek tek okunurdu. 12.00-13.30 arası yemek ve tatil dönemiydi. 13.30'da tekrar üç marşla öğleden sonra mesaisi başlardı. Esas duruşta ve marşlarla 18.30'a kadar devam eder, mesai tekrar üç marş söylenerek bitirilirdi.

20.30'da yatmak mecburiydi.

Hücrede, elinizde getirdiğiniz poşetler içindeki eşyanızdan başka yastık, yatak, yorgan, battaniye gibi şeyler yoktu. Poşetler ekseriya yastık olarak kullanılırdı. Gece eğer tuvalet kapısının önünde yatmamış isek, kendimizi çok mutlu hissederdik. Tutukluların birbirlerine isimleriyle hitap etme mecburiyetleri vardı. Abi, amca, bey vs. diye hitap yasaktı. Hücreye beraber konduğumuz Dicleli çocuk takriben on beş yaşındaydı. Ben elli üç yaşındaydım. Hilvanlı Hamit Gerger altmış, Bedii Tan elli civarındaydı. Bu çocuğun bize Hamit, Felat, Bedii diye hitap etmesini evvela çok yadırgamış, sonra alışmıştım.

Hücrede verilen yemekler için fazla bir şey söylemeye lüzum görmüyorum. Hakaret ve eziyet yanında yemek verilip verilmemesi benim için önemini kaybetmişti. Yemek dörtlü birleşik madenî kaplarda verilirdi. Dört beş kişiye verilen yemek ve ekmek bir kişinin dahi doymayacağı kadardı. Yemekten ziyade su problem oluyordu. Her hücrenin önüne birer bidon su konulurdu. Bu sudan ancak komutanın emriyle içilebilirdi. Bu da sadece yemek saatlerinde mümkündü.

Mesai saatlerinde, yani 5.30-12.30 ve 13.30-18.30 arasında içmek ve içmek için izin istemek de katiyen yasaktı. Yemek saatlerindeyse içilecek su miktarını komutan tayin ederdi. Hücrelerde sigara içmek tamamen

yasaklanmıştı. Zaten hücreye girerken herkesin sigaraları alınmıştı. Hücre içindeki tuvalette su akmadığı, dışarıdan da su verilmediği için temizlenme imkânı yoktu.

1 No'lu hücrede üç dört gün geçirdikten sonra bizi daha ortalarda bir hücreye aldılar. Orada da dört kişi vardı. Hücrede sekiz dokuz kişi olduk. Verilen yemek ve su miktarında bir değişiklik olmuyordu. Yani dört kişiye verdikleri kadar yemek sekiz dokuz kişiye veriliyordu. Yemekleri karavanayla tutuklulardan iki kişi dağıtıyordu. Yemek dağıtanlara kaç hücreye dağıtılacağı söylenmeden her hücreye eşit dağıtmaları emrediliyordu. Dağıtım sonunda yemek artarsa da, eksik kalırsa da, eşit dağıtmadıkları gerekçesiyle ceza görüyorlardı. Müteakip yemek dağıtımında ayrı iki tutuklu vazifelendiriliyor, tabiî onlar da aynı akıbete uğruyor ve böylelikle bütün hücredekiler dağıtıcılardan dolayı cezadan nasiplerini alıyorlardı.

Ve komutanlar, 'Orospu çocukları, bir yemek dağıtmasını bile beceremiyorsunuz, bir de devlet kurmaya kalkışıyorsunuz' diye azarlıyorlardı.

Hücredeki yedi sekizinci gece, saat iki suları.

Cop, sopa sesleri ve feryatlarla uyandık. Sanki yüzlerce kişi dayak yiyor gibi geldi bize. Ve biz hücrelerin basıldığı, sıranın bize geleceği endişesine kapıldığımız sırada, hücrelerimizi açıp eşyalarımızla birlikte 'son sayı üç'le çıkmamız emredildi. Sırtlarımız coplanarak bir üst kattaki hücrelerden birine tıkıldık. Yerlerimize dışarıdan yedi sekiz kişi yine dövüle dövüle getirilip yerleştirildi. Bu dayak ve yerleştirme işi bir iki saat sürdü. Bir üst kattaki hücrede sabahleyin on sekiz kişi olduğumuzu saydık. Hücremizde artık ancak yan yana ayakta durabilecek kadar yer vardı.

Mesai aynı şekilde devam ediyordu. Marşları ayakta söylerken, bir kısmımız da yatak için yapılmış beton kısımda duruyorduk. Yemek ve su dağıtımında, hücreler arasındaki eşitlik ve mesailer normal devam ediyordu. On sekiz kişi olmamıza rağmen gece yatmamız bir sorun olmadı. Artık o kadar yorgunduk ki, 20.30 olduğu zaman açlık, susuzluk, yorgunluk, gündüz yenilen copların tesiriyle uyumuyor, bayılıyorduk. On sekiz kişinin ayakta zor sığdığı yerde on sekiz kişi yatıyorduk.

Hücre arkasındaki tuvalete de üç dört kişi isabet ediyordu. Hücrede herkesin yalnız başı üstte gibiydi. Bir kişinin üstünde üç dört kişinin bacakları, kolları, vücudunun bir kısmına isabet ediyordu. Artık yastık derdi kalmamıştı. Başlar muhakkak diğer birisinin vücudunu yastık gibi kullanıyordu.

Hücrede komutanların dayağına, hakaretine, yorgunluğa, açlığa, sigarasızlığa artık alışmıştık. Eh marşları da az çok öğrenmiştik. Koğuşlara intikalimizi dört gözle bekliyorduk. Koğuşlarda yatak olduğu, gezinilebildiği söyleniyordu. Üç marş için imtihan yapıldıktan sonra koğuşlara gidebileceğimiz, ikinci defa gelen tecrübeli arkadaşlardan biri tarafından söylendi. Bu gibi hususlarda komutanlarımız bir izahat vermedikleri gibi, onlarla konuşmak ve bir şey sormak, hatta istemek de yasaktı.

Bu arada hesapta olmayan bir şeyle karşılaştık. Geldiğimiz günden beri Co isimli köpekle devamlı muhataptık. Mesela sırayla Co'ya tekmil verdiriyorlardı. Co'nun karşısında, 'Felat Cemiloğlu, Diyarbakır, emret komutanım' tekmilini çok yüksek sesle ve topuk sesiyle veriyorduk. Co, tekmili beğenmezse havlıyordu. Ve Co'yu memnun edemediğimiz için cezalandırılıyorduk. İşte bu Co, marşlar söylenirken bizi kontrole gelmiş ve marşları canlı söylemediğimiz için havlayarak komutanlarımızı haberdar etmiş, onun için de marş imtihanlarımız üç gün tehir edilmişti.

Hücrede üç gün daha kalacağımız söylendi. Müteakip üç gün Co'yu kızdırmayacak davranışlarda bulunmaya çalıştık.

Bu arada mesai sırasında bazen bir kısmımızı hücre önündeki talim yerine çıkarıp, ya talim yaptırıyorlar ya da birbirimize dayak attırarak bizimle alay ediyorlardı. Böyle bir günde Urfalı bir baba oğulla epey eğlendiler. Baba altmış beş yaşlarında, 1,90 boyundaydı. Oğlu, yirmi beş-otuz yaşlarında ve babasından daha iri ve cüsseliydi.

Evvela oğlunu babasına tokatlattılar.

Yavaş tokat vurduğu için hem oğul hem baba coplanıyordu. Beş on denemeden sonra oğulun babaya vurduğu şiddetli tokatları beğenmediler. Bu kere oğulu babanın sırtına bindirdiler. Bir taraftan babayı copluyor, daha hızlı koşması için zorluyorlardı. Oğul babasının sırtından indikten sonra ağlamaya başladı.

Girdiğimiz sırada hepimize ağlamanın, inlemenin, özellikle gülmenin yasak olduğu 5 No'lu'da, 'vatan haini orospu çocuğu ibneler'in bunların hiçbirine hakkı olmadığı hepimize söylenmişti. Babayla oğul arasındaki bu tatbikatta hücredeki bazı tutuklular sırıtmış, bazıları suratlarını asmış ve oğul da ağlamıştı.

Emirlere itaat edilmediği için bütün hücreler cezalandırıldı:

'Birinci Hücre, İkinci Hücre... Dayak vaziyeti al!'

Bu komutla herkes iki elini üst üste koyarak hücre parmaklığından dışarı çıkarıp nasibi kadar copu yedikten sonra yerini aynı hücredeki ikinci sıraya bırakıyordu. 'Dayak vaziyeti al!' komutundan sonra tekmil verilerek eller birbirinin üzerinde öne uzatılırdı. Komutanın her vuruşundan sonra:

‘Emret komutanım!’ demeye mecburduk.

Hücrede onuncu günümüz dolduğunda ‘İstiklal Marşı’, ‘Türk Gençliğine Hitabe’ ve ‘Andımız’ marşlarında blok çavuşuyla birlikte iki üç gardiyan bizi imtihan etti. Tam bilenler dahi stres içinde söylerken şaşırdıkları oluyordu. Bu şaşırmalar karşısında küfür ve coplanmalardan sonra 21 haziran 1982 günü öğleden sonra koğuşlara gönderilmek üzere hücrelerden çıkarıldık. Hücre önündeki boşlukta toplandık.

Ben aynı koğuşa düşebilmek için Bedii Tan’a yaklaşmaya çalıştım. Ellerimiz yanlara yapışık, başlarımız önde, etrafa bakmadan bana çok uzun gelen koridorlardan geçtikten sonra, yine bir koridorda koğuş gardiyanlarına teslim edildik. Külot dahil tamamen soyunmamız emredildi. Eşyalarımız tek tek arandı. Ondan sonra da yüzlerimiz duvara döndürüldü, emir verildi:

‘Domal!’

Hepimizin makatları kontrol edildi.

Tabiî kimsede bir şey bulunmadı. Bulunması ihtimali de yoktu. Soruşturmadan, gözaltından, hücreden gelmiş, zaten defalarca kontrol edilmiştik.

Koğuşa girerken sırayla hepimiz coplandık.

Kırk-kırk beş kişiydik. Bu arada herkesin aynı koğuşa gideceğini, bu koğuşun ‘cezalı bir koğuş’ olduğunu, bu yüzden şansımız olmadığını söylediler. Ve bu koğuşun ceza sebebini öğrenmeye çalışmanın yasak olduğunu, bize de zaten kimsenin söylemeyeceğini eklediler.

Koğuşa girerken ismini sonradan öğrendiğim Mehmet Emin Kardeş’e gözleri ilişti. Meğer Mehmet Emin’in 5 No’lu’ya ikinci gelişiymiş. İkinci

gelenlere çok kızıyorlardı. Sebep olarak da ‘Birinci sefer demek ki ders almamış!’ diyorlardı. Mehmet Emin’i, cop, haydar ve kuzuyla hemen hemen bayıltıncaya kadar dövdüler.

Akşam karanlığı bastığı sırada cezalı 33 No’lu koğuşa girdik. Koğuşun bütün camları kapalı ve kırmızıya boyanmış ve de ortasına ay-yıldız çizilmiş olduğu için koğuş çok loştu. Koğuş, sonradan söylendiğine göre atölye olarak yapılmıştı. Epey büyüktü. Kapı girişindeki kısım boştu. Ortada, herhalde sonradan yapıldığı için, yüksekçe üç tane kapısız tuvalet vardı. Tuvaletin önüne rastlayan ranzalar iki katlı, pencere tarafına rastlayanlarsa üç katlıydı.

İçeri girdiğimizde elli kişi kadar bir kalabalık duvar dibinde, üçlü sıra halinde içtimadaydı. Ortadaki soluk benizli iki kişi, sanki mumyadan yapılmışlar intibaını veriyorlardı. Yalnız çakı gibiydiler. Her emirden sonra tekmil verip, topukları üstünde dönerek söyleneni yaptıktan sonra tekrar geliyor, avazları çıktığı kadar bağırarak tekmil veriyorlardı. Bunların koğuş sorumluları Ekrem Dal, Selim Dindar ve Fahri Tunç olduklarını sonradan öğrendim.

Sorumlulara, ‘kırk tane mal’ getirdiklerini, ranzalarda değil talim yerinde yerde yatırılmamız gerektiğini, ihtiyar saydıkları on kişiyi ayırıp geri kalanlara iki gün yemek verilmeyeceğini söylediler. Ben yemek verilmeyecek gruba dahil edildim.

O gece koğuş sorumluları ellerinde yazılı on dört-on beş maddeden ibaret koğuş talimatını bize okudular. Ve bunlara riayet etmek mecburiyetinde olduğumuzu, hataların cezasız kalmayacağını söylediler. Bu koğuş talimatnamesi günde dört beş kere anlatılıyor ve tatbikatları yapılıyordu.

Talimattan hatırımda kalanlar şunlar:

(1) Koğuşta konuşmak yasaktı. (2) Koğuş içinde dolaşırken eller iki yanda yapışık gezilecekti. (3) Komutanla konuşmak, bir şey istemek yasaktı. (4) Koğuş sorumluları dahil her çağrılan canlı tekmil verecekti. (5) Sabah 5.30'da herkes uyanmış, 20.30'da yatmış olacaktı. (6) Yatışlar sırtüstü ve nizamî olacak, esas duruş uykuda dahi bozulmayacaktı. (Üst ranzada yatıyorsan, kurtuluş yok, ışık gözünün içindeydi.) (7) Akşam 7.30'dan sonra tuvalete gitmek yasaktı. (8) Görüşmelere on iki kişilik postalar halinde gidilecek, kapıdan tekmil verilerek, sayı sayılarak çıkılacaktı. (9) 'İstiklal Marşı', 'Gençliğe Hitabe', 'Andımız' ve bunlardan gayri kırk altı marş öğrenilecekti.

Bu marşlardan bugün isimleri hatırımda kalanlar arasındaki 'Tarihi Çevir' marşı otuz beş dakika sürerdi. Sonra 'Neslin Dede, Ceddin Baba' adını taşıyan bir marş vardı söylediğimiz. Marşlar yüksek sesle, hareket halinde, dizler karnına doğru çekilerek söylenirdi. Her koğuş aynı anda ayrı bir marş söylerdi her gün, her saat, havalandırma dahil...

Bu delirtici, çıldırtıcı bir şeydi.

İlk ve müteakip yirmi gün ranzalardaki yatakların boş olmasına rağmen yerde, beton üstünde yattık. İlk gece beton üstünde olmamıza rağmen, ayaklarımızı uzatarak yatabildiğim için çok mesuttum. İlk üç gece üstümüze su döküyorlardı, bidonlarla su...

Dümdüz, yüzüstü, kıpırdamadan yatıyorsun.

Tam üç gün boyunca.

Kımıldamak yok!

Tuvalete gitmek yok!

Önümüzdeki insanın idrarı gelince... Sıcak olurdu, ellerimizi ısıtırdı, hatta birazcık ısınacağımız için sevinirdik idrarın aktığını hissedince...

Koğuştaki hayatımızın günlük programı:

Sabah kalkış 5.30; tıraş, tuvalet... Sabun yoktur. Doğru dürüst su akmaz. Bir haftalığına iki kişiye bir adet permaşarp verilir. Kahvaltı 5.30-6.30; 6.30-12.00 içtima, sayım, eğitim; 12.00-13.30 öğlen yemeği, istirahat; 13.30-18.00-19.00 eğitim; 18-19-20.30 içtima, sayım; 20.30 'Kaybol!' komutuyla yatma zamanı... Haftada bir, on günde bir havalandırmaya çıkarsın...

Yemek duayla başlar:

'Bismillahirrahmanirrahim. Allahımız'a hamdolsun. Ordu millet var olsun. Vatan hainleri kahrolsun!'

Yemek gelir önüne konulur, ayakta hazır olda dua okunur. Ama yine el süremezsin yemeğe. Önce komutanın 'Afiyet olsun!' demesi lazım ki yemeye başlayabilesin. Öyle beklersin hazır olda. Bazen komutan çeker gider, afiyet olsun demeden. On beş, yirmi, yirmi beş dakika, yemek önünde, sen hazır olda beklersin. Sonra gelir komutan, 'Getirin yemekleri!' der ve hepsini döktürür, 'Şimdi sikimi yiyin!' der ve gider.

Mahkemeye gidiş gelişler başka âlemdi."

O tarihte koğuş sorumlusu olan Vasıf Kahraman şöyle anlatır mahkeme faslını:

"Eller arkadan kelepçelenir. Kelepçelerin içinden bir zincir geçer. Yetmiş seksen kişi zincirli. Biri düştü mü, herkes düşer yere. Ve herkes dayak yer. Mahkemede, sırada oturuyorsun. Asker gözünün içine bakar. Çünkü senin gözün hiç kıpırdamayacak. Avukatına bile bakamazsın,

yasak! Benim avukat var mı, yok mu, bazen anlamazdım. Gözün kaydı mı, tekmil vermek zorundasın hapishaneye döndüğünde: ‘Vasıf Kahraman, Diyarbakır, emret komutanım, vukuatım vardır komutanım.’”

“‘Dayak vaziyeti al!’

Haftada 2 bin lira para gelmesine izin verirler. Bir başkasından 2 bin fazla geldi mi o hafta, yanarsın. Yani para örgütten mi geldi kuşkusu...

Ve dayak!

Korkardık, kimseden ekstra para gelmesin diye dua ederdik.

Yatmadan sonra bütün koğuştakiler sırayla ikişer saat koğuş nöbeti tutarlardı. Bunların biri nöbetçi onbaşı, ötekisi nöbetçiydi. Akşam sayımdan sonra kapılar kilitlenirdi. İçeriye, sabaha kadar kimse giremeyeceği için rahatlardık. Dışarıda gece nöbeti tutan askerler, giriş kapısı üstündeki mazgal kapağını açıp içeriyi kontrol ederlerdi. Mazgal deliği açıldığında nöbetçiler koşarak kapı önüne gitmeye ve en yüksek sesle tekmil vermeye mecburdular. Mazgalın bazen beş on dakikada bir açılmak suretiyle sabaha kadar tekmil durumu devam ettirilirdi. Gaye, tutukluları rahat uyutmamaktı.

Tekmil kolay olmakla beraber nöbetçiler tarafından daima şu veya bu şekilde yanlış söylenirdi. Yanlışı yapan tutuklu nöbetçilerin sabah komutanlarına tekmil vermeleri emredilirdi. O nöbetçiler de sabahleyin gardiyan gelince, gece yaptıkları hatayı tekmil vererek bildirirlerdi. Tabiî ki her hatanın cezası olduğu gibi, bu da muhakkak cezalandırılırdı. Gece nöbetçisi, uykusunda döneni de görebilmişse, onun da sabahleyin komutana tekmilinin verilmesini koğuş nöbetçisine söylerdi. Sabahleyin geceki bütün vukuatlar böylece gardiyana intikal etmiş olur, o da tabiî uykusunda dönen, nizamî yatmayan, böylece emirlere riayet etmeyen tutukluları cop veya haydarla cezalandırırdı.

Koğuş nöbetçileri şöyle tekmil verirlerdi:

‘Yahya Arı, Siirt, emret komutanım, 10-12 nöbetçi onbaşısıyım, E Blok, 33. Koğuş yüz beş mevcuduyla yatak istirahatına çekilmiştir, vukuatım yoktur komutanım!’

Onbaşıdan sonra nöbetçi er de aynı tekmili verirdi. Bu tekmilin çok yüksek sesle, sert topuk selamıyla verilmesi mecburiydi. Nöbetçi komutan, sesi veya topuk sesini beğenmezse, tekmili birkaç defa tekrar ettirebileceği gibi, mazgal deliğini kapatıp nöbetçiler daha koğuşun öbür tarafına gitmeden tekrar açar, aynı seremoni tekrarlanırdı. Bu söylediklerimin hepsi sekiz ay müddetle hiçbir şekilde aksamadan her gece devam etti.

Gece tuvalete gitme yasağı olduğu için, büyük küçük abdestini altına kaçıranlar da sabahleyin durumlarını tekmil vererek komutana bildirmek mecburiyetindeydiler. İstisnasız bütün vukuatlar sabahleyin komutana söylenirdi. Çünkü, koğuşta sık sık değiştirdikleri zayıf karakterli ajanları vardı. İlgili şahıs kendi vukuatını kendisi bildirmezse, ajanlar mutlaka bildirirlerdi.

Birini getirirler, dövmüşler eşşek sudan gelinceye kadar. Ölü gibi atarlar koğuşun ortasına. Sen de ona açılırsın, adam bu kadar dayak yemiş diye... Halbuki o adam ihbarcıdır, seni aldatmak için dövüp öyle atmışlardır koğuşun içine...

Her bakımdan seni çökertmek için...

Önünde dizüstü çökertir ya da hazır ola geçirtir, sonra da derler ki:

‘Annen, bacın elimizde; her şeyi yaparız!’

Pis sular çatıdan gelen yağmur oluğuna bağlanmıştı. Pislik tıkanınca taşardı. Plastik bidonlara doldururduk. Aynı bidona su doldurur getirirler, suyu ondan içerdik. Yemek çok az verilirdi. Bir bakarsın bir gün tamamen tuzlu. Ve yemeği bitirmek zorundasın. Bundan sonra da üç gün su yasağı koyarlardı. Tek tip eşofman verdiler. Numaralı hepsi. Kırmızı ve mavi renkli. Eşofmanlar üstünde ıslak kalırdı. İshal olursun. Gece tuvalete çıkma yasağı vardı. Gece gidersen, bunu ihbar etmeyen daha çok dayak yerdi.

Bir bakarsın gece beş on asker ansızın gelir:

‘Kule yapın!’

En alttakinden yukarı doğru huni biçimde, giderek azalır tarzda üst üste yığılırsın. En alttakinin bazen kaburgası kırılır, bayılır.

Ya da bir başka komut verilir:

‘Kaybol!’

Bu durumda bir anda ranzaların altına yüz beş kişi sığışmak zorundasın. Hiçbir el ayak gözükmeyecek. Ya da arama yapılır. Kimin ne malzemesi varsa, yataklar, her şey koğuşun ortasına konur. Sayma bitene kadar, ‘Bir... İki... İki kırk beş... Üç...’ dendi mi hazır ola geçeceksin. Eşyanı bulamazsan, aynı hızla dayak faslı başlar, üstelik bütün koğuş dayaktan geçirilir.

Bütün bunlar tabiî dayak, eziyet için bahanelerdi.

Hamam bir başka âlemdi.

Yirmi günde bir gün sıcak, kaynar su. Sabun verilir, tam başını sabunlarsın, ‘Bir... İki... İki kırk beş... Üç...’ denir. Sabunlu olarak anında

çıkman gerekir. Koğuşa sabunlu başla gidersin. Tuvalet de öyleydi. ‘Son sayı üç’ vardı yine. ‘Üç’ dediği anda çıkacaksın, yarım kalsa bile... Ve derhal hazır ola geçeceksin.

Haftada bir gün görüş vardı.

On ikişer kişilik gruplar halinde gidilirdi. İki asker yanında, ikisinin de ayakları senin ayaklarının üstünde. Görüşünle konuşurken, ne dersen de, asker ayağına bastı mı susacaksın. Tam ‘Annem nasıl?’ diyeceksin, ‘anne’ der kalırsın, çünkü ayağına basılmıştır asker tarafından... Görüşmeler hiçbir zaman kesintisiz bir dakikayı geçmez. Mercimek ekmiştik. Soramamıştım mercimek tarlalarını. Çünkü mercimek sözcüğünü gizli bir şifre saymışlardı bir keresinde...

Ramazan geldi.

1982’nin temmuz ayı.

Oruç tutmak serbest dediler. Sahura kalkmak yok. İftar ise saat 20.00’den sonraydı. Bu aslında ‘Oruç tutma, istemiyoruz!’ mesajıydı. Benim ortağım ve muhasebecim Bedii Tan Bey oruç tuttu. Bu arada havalandırmada, betonda, üstümüz çıplak halde dünyanın idmanını yaptırıyorlar. Bedii’nin orucunun farkına vardılar.

Ne yaptılar biliyor musun?

Kanalizasyon kapağını kaldırdılar, avuçla pislik yedirdiler.

Bedii Tan ishal oldu. Çok hastalandı. Hâlâ hatırlarım. Koğuş kapısının önünde, buz kalıbı gibi ‘pat’ diye betonun üstüne düştü. Yerde yatıyordu. Bir er ve bir çavuş gardiyan geldi, koğuşa girdiler. Yerde yatan Bedii Bey’in karnına bastılar. Bağırsakları ve böbreği patladı Bedii Bey’in...

Marşlar kesildi.

Marşlar kesildi mi, ya bir heyetin geldiğini, ya savcının hapishanede olduğunu ya da birinin öldüğünü anlardık. Avrupa Konseyi'nden heyet geldi mi, Mardin'in Mazıdağı köylerinden iriyarı Hasan Çelik sahneye çıkardı. İki oğlu ayrı ayrı koğuşlarda PKK'dan yatıyordu. Heyet gözüktü mü koğuşun kapısında, başlardı bağırmaya: 'Allah devlete millete zeval vermesin, yemekler o kadar çok ki!'

Yine bir keresinde 'Heyet geldi' dediler, Uludereli Haydar Ürün'ü alıp revire götürdüler. Hasta gibi, göstermelik... Yemek vermişler, hizmet etmişler yatakta, hasta muamelesi yapmışlar heyet ziyareti yüzü suyu hürmetine... İş bitip heyet gidince de eşşek sudan gelinceye kadar dövmüşler Haydar'ı. Perişan yakınıyordu geri geldiğinde, 'Ben mi istedim revire gitmeyi' diye...

Bedii Tan öldü, elli yaşındaydı.

Gardiyanlara dava açıldı.

Diyarbakır E Tipi Askerî Cezaevi'nden çıkıp cezaevi hakkında tanık olarak ilk konuşan ben oldum. O gardiyan 6 sene 8 ay ceza yedi.

Koğuştaki lakabı Gestapo'ydu.

Erdi. Gümüşhaneli'ydi, Adnan'dı ismi...

Bir hadise oldu mu, herkes aynı ifadeyi verirdi. Yüz beş kişi birden aynı ifadeyi:

'Bedii Tan, eceliyle öldü. Komutanlar ilaçlarını muntazaman veriyorlardı.'

Bedii Bey 33 No’lu koğuşa girdikten otuz üç gün sonra öldü.

Üç gün beton üstünde, su içinde yatınca, hepimiz ishal olduk. Bedii Bey ölünce, bizi hastaneye götürdüler, kurtulduk.

Hepimiz ayakta, sırada bekliyoruz.

Eller popomuzda...

Kaçırmamak için...

Dayak korkusu!

Altına bir kaçırdın mı dayak...

Yazın koğuşun bütün pencereleri kapalı, 70 derece... Kışın bütün pencereler açık, eksi 23 derece... Böyle günlerde tuhaf düşüncelere kaptırırdım kendimi, ‘Hiç olmazsa balkona çıkabiliyor çocuklarım’ diye geçerdi aklımdan... Hep çocuklarımı düşündüm. İki oğlan bir kız. İki oğlum, Haluk ile Haldun. İkisi de İngiltere’de tekstil mühendisliği okumuştu.

Gardiyanlar koğuşta hep küfürle başlardı konuşmaya:

‘Ananı sikim, gel!’

‘Kızını sikim, gel!’

‘Karını sikim, gel!’

Seni psikolojik olarak da çökertmek, yıkmak için her şey yapılırdı. Kapının önüne çıkartarak cop sokmak... Seyredene de o copu yalatırlar. Kusarsan, öbürüne yalatarak yeri temizletirler.

PKK’nın ismini daha önce hiç duymamıştım. İçeri alındıktan sonra öğrendim. O zamana kadar biz bu örgütü ‘Apocular’ diye bilirdik. Bu anlamda siyasetle hiç ilgilenmemiştim.

Dişlerimin çoğu sallanıyordu.

Neden mi?

Çünkü hep kalas dayağı vardı ceza olarak. Aç ağzını derlerdi, kalası getirir, iki elleriyle tutar ve küt diye çenenin altından yukarı doğru vururlardı. O kalın kalası çenene alt taraftan yedin mi, eğer tecrübesizsen dilini ısırırdın. Tecrübeliysen dilini ısırmazsın ama bu sefer de dişlerin birbirine girer.

İşte şöyle bir şey.

“Bana bir gün bir avuç bok

yedirdiler; öyle hazır ola

geçtim!”

Bana da bir gün bir avuç bok yedirdiler de, bu sallanan dişlerimden kurtuldum!

Tek ayak üstünde, duvar dibinde duruyorum. Ceza! Ama bir süre sonra yoruluyorum. Ayağım düşüyor yere, tutamıyorum.

Emre itiatsizlik!

Cezası:

Duvarın dibinde, kanalizasyonun kapağını kaldırdılar, bir avuç bok alıp ağzıma attım. Sonra ağzımda pislik, hazır ola geçtim, öylece

duruyorum.

Kıpırdamak yok.

Temizlemek yok.

Yere tükürmek yok.

Öylece ağzın kapalı, kımıldamadan ayakta, hazır olda bekliyorsun.

Bir süre sonra bıraktı, içeri girdim.

Elazığlı arkadaş, ismi Ramazan.

Allah razı olsun, bazı dişlerimi iple çekti. Çünkü temizleyemedim dişlerimi... Altın kaplama olan iki dişten birini cebine attı, birini bana verdi hatıra olarak. Hapishaneden çıktıktan sonra ilk işim dişçiye gidip takma diş yaptırmak oldu.

Sekiz ay yattım, Diyarbakır E Tipi Askerî Cezaevi 33 No'lu koğuşta.

Elli beş yaşındaydım.

Sekiz ayda on sekiz kilo verdim. İğne iplik kaldım. Çıktığımda kimse tanımadı beni."

Felat Cemiloğlu'nun başından geçenleri ilk kez bir Diyarbakır akşamında 1990'lı yılların başında kendi ağzından dinlemiştim. Bu kitabı yazarken Felat Bey'le 30 ekim 2002'de, Diyarbakır'ın Kurt İsmail Paşa, 2. Sokak, Volkan Apartmanı'nın zemin katındaki bürosunda yeniden konuştum. Anlattıklarını biraz düzelterek tırnak içinde aynen aldım kitabıma.

Felat Cemiloğlu, 21 mayıs 1982’de gözaltına alındı. 10 haziran 1982’de tutuklandı. 14 ocak 1983’te, iki ayda bir yapılan incelemenin dördüncüsünde mahkemeye çıkarılmadan tahliye oldu. “Suçlu bugün dahi aynı muameleyle karşılaşsa, para vermekten başka çaresi olmadığı” gerekçesiyle, TC Sıkıyönetim Komutanlığı Diyarbakır 2 No’lu Askerî Mahkemesi tarafından hakkında verilen beraat kararının tarihi ise 18 nisan 1984...

Felat Cemiloğlu son olarak bana dedi ki:

“Hapishaneden kurtulduğum zaman genç olsaydım, en azından soruşturma, gözaltı, 5 No’lu hapishane cehennemine tekrar haksız yere girmemek için dağa çıkardım.”

“Çok şehit verdik, çoğu

kucağımda öldü!”

Tarih, 13 kasım 2002

İstanbul, Fenerbahçe Orduevi.

Ilık, güneşli bir hava. Yazdan kalma bir gün derler ya öyle. Deniz, insanın gözünün içinde parlıyor. İnsana yaşama sevinci aşılayıcı bir gün... Arada bir, adalara kadar uzanan denize kayıyor gözüm.

Oysa, Emekli Orgeneral Necati Özgen bir başka dünyayı anlatıyor:

“1992’nin ekim ayıydı.

Kuzey Irak’ta en büyük askerî operasyonu yapıyorduk terör örgütünü temizlemek için...

Bir ara vaktimiz oldu. Haftanin sırtlarında mevzi içine girmiş, konserve yemeklerimizi yiyorduk. Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan da bizimleydi.

Şirnak'a dönecektim.

Helikopterimi istedim.

Çok uykusuzdum.

Biraz da helikopterde kestiririm diye düşündüm.

O günlerde zaten yatak yüzü görmüyorduk çoğumuz...

Adı Ömer Bulu olan çakı gibi bir komando yüzbaşısı vardı. 'Komutanım, ben haber vereyim helikopter için' dedi.

Toparlandı, yürüdü.

Dört beş adım atmıştı ki, korkunç bir patlama!

'Yandım Allah!' diye bir ses yükseldi.

Fırladık yerimizden.

Şirnak tugay komutanımız Mete'nin yüzü gözü çizik içinde...

Bir baktım, yüzbaşının bacağı sallanıyor!

Bir tek deri tutuyor bacağı...

'İtalyan mayını' dediler.

'Şerefsizler koymuş' dediler.

Allah’tan helikopterimi istemişim.

Derhal havalandık, Şirnak’a doğru.

Bacağı kopmuş yüzbaşım hâlâ sayıklıyor:

‘Aslanlarım, kemirmeye devam edin. Ben geri geleceğim en kısa zamanda. Kemirmeye devam edin aslanlarım’ diye...

Komandoların dilidir, böyle konuşurlar.

Gözlerim doldu.

Ama gözyaşlarımı içime akıttım.

Teröre karşı, terör örgütüne karşı savaş böyle kazanıldı.

Türk askeri vatanı için var.

Ömer Yüzbaşı kurtuldu.

Bacağına protez yapıldı. Birliğine geri döndü.

Bir süre de böyle çalıştı, bacağı protezli olarak...

Miralay Reşad Bey’i bilir misin, İstiklal Savaşımız’ın o kahramanını?

Afyon’da almış emri, şu saate kadar karşı tepe ele geçirilecek diye.

Hücum üstüne hücum!

Olmamış, tepeyi emir verilen o saate kadar düşürememiş.

Top mermisi de bitmiş...

Çekilmiş bir köşeye, çıkarmış beylik tabancasını, bir kurşun!

İntihar etmiş, emri zamanında yerine getiremediği için...

Bu vatan toprakları böyle kazanıldı.

Kimse unutmasın kahraman vatan evlatlarını!

Ne İstiklal Savaşımız unutulsun, ne Güneydoğu'da bölücü teröre verilen mücadele!"

Emekli Orgeneral Necati Özgen.

3. Ordu komutanlarından.

Güneydoğu'nun yangın yeri olduğu 1991-1993 yıllarının fırtınalı döneminde, korgeneral rütbesiyle Jandarma Asayiş komutanı olarak Diyarbakır'da görev yaptı.

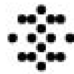
Ömer Yüzbaşı'nın bacağının nasıl koptuğunu anlatırken gözleri doluyor.

Belli etmek istemiyor.

Gözlerini benden kaçırıyor.

Necati Özgen Paşa:

"Çok şehit verdik, çoğu kucağımda öldü!" diyor, yüzünü denize dönerek...

1

Apo'yla Bekaa'da bir gece

Apo: "Hasan Cemal, İstanbul'a dönünce, söyle Yaşar Kemal'e, gelsin benim romanımı yazsın!" - "Apo, sen İsa gibisin!" - Doğan Güreş Paşa: "Bunca şehit kanı varken insan hakları nasıl gündeme gelecek? İşte sanat burada..." - İnönü: "Belki de bu son şans, Hasan Cemal!" - Diyarbakır'da bir gece, Demirel'le "Kürt realitesi..." - Apo: "Sorunun tenkille, bastırma yoluyla çözülmeyeceğini en iyi Özal anlamıştı." - ABD büyükelçisi: "PKK'yı askerî açıdan bitirebilirsiniz. Peki ya Kürt sorunu ne olacak?" - Kendal Nezan: "'PKK şiddeti' olmasaydı, 'Kürt sorunu' Türkiye'nin gündemine bu kadar giremezdi." - Demirel: "Bu ülkede askerin kucaklamadığı bir şeyi yapmak zordur." - ANAP lideri Yılmaz'dan Kürt sorununa ilişkin üç yol... - Bingöl Katliamı...

Apo'yla karşılıklı koltuklarda sohbet ediyoruz. Bir köşesinde gaz sobası yanan küçük bir oda.

Tarih, 14 nisan 1993.

Vakit geceyarısı.

Şık şık bir ses... Apo'nun elinden tespih düşmüyor.

Gözleri bir tuhaf bakıyor.

Lübnan'ın yemyeşil Bekaa Vadisi'ndeki Zahlah kasabasında bir ev. Arabayla Suriye sınırına on dakika, Şam'a en çok bir saat uzaklıkta.

"İstanbul'a döndüğünde Yaşar Kemal'e söyle, gelsin benim romanımı yazsın!" diyor Apo, "PKK'nın, Kürdistan'ın romanını..."

Hakkında film yapılmasını istiyor.

Noktasız virgülsüz bir konuşma tarzı var. Arada kendini kaptırıyor, birden ayağa kalkıyor, elleriyle kollarıyla, bağıra çağıra konuşuyor. Bazen gözünü bir noktaya, tavanın bir köşesine dikip dalar gibi oluyor. Konuşurken ayak parmaklarıyla, terlikleriyle oynuyor.

Kendi kendisiyle dolu, eski deyişle meşbu bir insan. Söyleşinin kendi etrafında dönmesinden o kadar mutlu ki.

Sözü hep kendine getirmeyi seviyor:

“Peygamberlik diyorlar. Çok yoğunlaşabiliyorum. Şaşıyorlar. Her konuşman bir kitap diyorlar. Peygamber’in vahiy olayı da biraz böyledir.”

Halep Süryanî metropoliti de kendisine “Sen İsa gibisin!” demiş...

Kâğıdı kalemi bıraktığını, artık teyple, videoyla çalıştığını söylüyor. “Zaten bizim insanlarımızı kâğıtla kalemle nasıl idare edeceksin ki” derken keh keh gülüyor. Konuşmalarını teypten deşifre ettirip hiç düzeltmeden kitap halinde bastırıyormuş...

Gözlerini kısıyor şunları söylerken:

“Bıraksalar, legale çıksak, memlekete gelsem, Diyarbakır’da beni rahat beş yüz bin kişi karşılar!”

Legal politika için PKK’ya bir şans verilmesini istiyor. Ankara’nın kendisini muhatap almamasına içerlemiş:

“Bir hareketi sıfırdan alıp buralara getireceksin, bir önderliğe bağlayacaksın, ama gene muhatap alınmayacaksın, olur mu? Batı’da muhatap alınacaksın, her yerden görüşme talepleri yağacak, ama Ankara

görmezlikten gelecek. Batı'da hükûmet kapıları, devlet kapıları PKK'ya yardım için açılıyor. Başlangıçta Batı da bize böyle değildi. PKK'nın kesin güç kazandığını gördüler. Bize karşı politikalarını değiştirmeye karar verdiler. Finlandiya başbakanı görüştü. Belçika görüşüyor. İngiliz Parlamentosu'nda görüşüyorlar PKK'yla. Amerika'ya gidiyor bizim temsilciler... Görüşme talepleri yoğun. İran için de öyle. Bütün Kafkasya ülkelerinde görüşmeler var. Ermenistan'da, Gürcistan'da, Azerbaycan'da biz politika yapıyoruz. Kürt halkına destek zirveye çıkmıştır. Eskisine göre hem askerî hem siyasî olarak daha güçlüyüz. Türkiye kamuoyundaki kabulümüz de eskisinden daha güçlü. Ama hâlâ muhatap kabul edilmiyoruz Ankara'da..."

Önderliğin kolay oluşmadığını belirtiyor. "Kürt halkıyla biz etle tırnak gibiyiz" diyor Apo, "Nerede bir yürüyüş varsa, 'Biji Apo!' (Yaşasın Apo!) sloganı atılıyor. PKK'lılar benden daha çok bana bağlı. Şimdi bunu nasıl inkâr edeceksiniz? İnkâr etsen bile kimse ciddiye almaz. Dolayısıyla bizim katkımız olmadan çözüme gitmek zordur."

Şu sözlerini not ediyorum:

"Stresi üstümden atsam, bir anda çökerim."

Bazen yüzü tümüyle ifadesizleşiyor:

"Hiç belli etmem ne düşündüğümü. Kimse kestiremez. Önderlik tavrıdır bu. Yapımın bir parçası..."

Nedense şöyle diyor:

"İkna gücümle küçücük bir çocuğu bile etkilerim. "

Apo: "Allasen Hasan Cemal,

Demirel bu kadar lafı nasıl

buluyor?”

Süleyman Demirel’i “aşırı ürkek, aşırı temkinli” buluyor. Erdal İnönü’yü Demirel’in yedeğinde görüyor, “Demirel’in ayrılmaz parçası” diyor. DYP lideri ve Başbakan Demirel’in demagojiyle ülke yönettiğini belirterek soruyor:

“Allasen, bu kadar lafı nasıl buluyor Demirel?”

Apo’ ya göre Demirel gibi Mesut Yılmaz da “statükocu ve fazla devletçi”. Baykal için “Bir şeyler yapmak istiyor, o kadar!” demekle yetiniyor.

Turgut Özal’a gelince...

Apo’nun gözünde Özal’ın ayrı bir yeri var:

“Özal’ın bazı yaklaşımları daha özlü. Bazı gerçekleri görüyor. Daha cesur önerileri Özal geliştirebilir. Demirel gibi aşırı temkinlilik içinde kısır kalmayabilir. Ama Özal’ın da asker karşısındaki gücü galiba yetmiyor.”

Özal’la öteki liderler arasında çektiği çizginin ilginç olduğunu söyleyince, şu tepkiyi veriyor gülerek:

“Ne yapalım, bizim işimiz de çelişkileri açığa çıkarmaktır.”

Özal hakkında konuşurken “İkinci Cumhuriyet”e de şöyle bir değiniyor:

“İkinci Cumhuriyet tartışmaları bence anlamlı. Hain bir görüş, çok fantastik entel bir görüş de değil. Gerçekler zorluyor İkinci

Cumhuriyet’i...”

Apo’nun Özal dışındaki liderleri küçümseyen bir üslubu var. Türkiye’de gerçek siyasal gücün askerde toplandığını belirtiyor:

“Güvenlik Kurulu mu yetkilidir? Çankaya mı? Bakanlar Kurulu mu? Türkiye’nin temel sorunlarda bir öneri getirme merkezi tam teşekkül etmiş değildir.”

Laf lafı açarken, Yalçın Küçük’ten söz ediyor. Fikirlerinden, bilgisinden yararlandığını söylüyor.

Bir ara diyor ki:

“Doğu Perinçek’e ‘Gel seni Şirnak milletvekili yapayım’ dedim.”

“Bak sana MİT’i bir seferinde nasıl atlattım, anlatayım” diyor. Meraklanıyorum ama arkasını getirmiyor.

Marksist miydi Apo?

“Ben Marksist olmadım. Komünist olmadım. Komünist olmadığım gibi bu konuya eleştirel baktım. Yaklaşımları, yöntemleri ters geldiği için farklı bir tarafa eğilme ihtiyacı duydum. Yani 1970’lerin tanımına göre bir Marksistlik söz konusu değil. Reel komünist olmadım. TKP (Türkiye Komünist Partisi) tarzı komünist de olmadım. En iyisi, demokratik sosyalizmdir. Sosyalizmi, özgür düşünceye en çok değer veren bir yaklaşım olarak görüyorum. Renklilik, çok seslilik en iyi sosyalizmle mümkün. Ama şimdi diyebilirsin ki, düşündüğün sosyalizm gerçekleşmedi. Olsun. Bu benim için bir inanç meselesidir. Hayat var oldukça, bilimsel sosyalizm de varlığını sürdürecek.”

Dört yıl önce, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla çöken "komünist düzenler" ve tarihe karışan Sovyetler Birliği konusuna değiniyor. "Bilimsel" ve "reel" sosyalizm ayrımını yapıyor:

"Uygulamada, reel sosyalizmde gerçekler çarpıtılmıştır. Toplumsal gerçeklikler, ulusal gerçeklikler fena halde çarpıtılmıştır. İnsanı çok boyutlu ele almak gerekir. İstediğiniz gibi ezerek, yontarak onu sosyalistleştiremeyeceğimizi görüyoruz. İşte siyasal çıkarlar, ulusal çıkarlar diyerek topluma yüklenmeyi çok tehlikeli buluyorum."

Türkiye solunu hiç önemsemiyor Apo:

"Solun Türkiye'de kıymeti harbiyesi yok. Ciddi bir liderlik krizi içinde..."

İştahı yerinde. Çok yiyor. Yumurtayı, soğanı, domatesi, Bekaa Vadisi'nin yeşilliklerini ince yufkanın içine sararak, yani dürüm yaparak birbiri ardından atıştırıyor. Fazla kilodan ve hareketsizlikten şikâyetçi:

"Kamptayken daha iyiydi. Kilomu muhafaza edebiliyordum. Şimdi yedikçe şişmanlıyorum."

İyi uyuyamadığını söylüyor. Gripten kurtulamamış. Bademcikleri şişmiş. Sandoz'un 500'lük C vitamininden alıyor yemek arasında... Sofrada eliyle bana da servis yapıyor. Masada Rıza Altun var. PKK'nın Başkanlık Konseyi üyesi. Diyarbakır Hapishanesi'nden yeni çıkıp gelmiş. Hiç konuşmuyor. Mahcup, hep önüne bakıyor. Arada bir beni süzüyor. Apo yemeden yemiyor, içmeden içmiyor. Apo eliyle onun tabağına da bir şeyler koyuyor.

Apo: "Hizbullah

polisin tam kontrolünde

değil ama yardımını görüyor.”

Hizbullah’tan söz açılıyor. Özellikle Batman’daki faili meçhul cinayetler ve PKK’ya karşı Güneydoğu’daki kanlı mücadelesiyle ün salan, Tahran desteğindeki ve “şeriatçı Kürt devleti” kurmanın peşindeki yeraltı örgütüyle ilgili olarak şöyle diyor Apo:

“Hizbullah polisin tam kontrolünde değil. Ama polisten yardım görüyor.”

Kendinden çok emin. Devamlı üst perdeden konuşuyor. Yani günlük deyişle hava basıyor. Kendi gücünü, PKK’yı, örgütün iç ve dış desteklerini abartarak beni etkilemek istediği açık. PKK’nın Türkiye sınırları içindeki kitle desteği için “ezici” deyimini kullanıyor. Dağların PKK denetiminde olduğunu belirtiyor:

“Operasyon yapmak için Kuzey Irak’a falan ihtiyacımız kalmadı. İçerdeyiz artık. Dağda 10 bin militan dolaşıyor. Kuzey Irak’taki kamplar bizim için dinlenme yerleri... ”

PKK’ya günlük militan katılımının 50 civarında olduğunu, bunun kısa sürede 100’e çıkabileceğini söylüyor.

“Siyaseti Hakkârili çobanın gündemine soktum” diye övünüyor.

Araplardan hoşlanmıyor. Bu duygusunu pek saklama gereğini de duymuyor. “Üç aylığına gelmiştim buralara, on dört yıldır ayrılamadım” diyor. Suriye’de, Şam’da yaşıyor olmasına rağmen Arapça öğrenmemiş. Bu arada örgüt içinde her şeyi daha çok Türkçe yürüttüklerini gizlemiyor.

Birden dalıyor!

Pat diye Ankara'yı, özellikle Sakarya Caddesi'ndeki ekmek içi dönerle birayı özlediğini söylüyor. Suriye'den ayrılabilirim havasında. PKK'ya Suriye desteği konusunda açık konuşmak istemiyor. Yanıtları kaçamak. Belki de Şam'ı rahatsız etmek istemediği için öyle:

"Suriye'nin desteğinde veya destek diye tabir ettiğiniz durumda ben bir eksilme değil, artı bir durum olduğunu söyleyebilirim. Ama bunu söylerken de, Suriye eskiden bizi daha çok destekliyordu, daha az destekliyordu diye bir değerlendirme geliştirmiyorum. Suriye'nin mücadelemizdeki rolü itibariyle şimdiki pozisyonu daha kalıcı ve güçlüdür."

Türkçe ve kör topal Kürtçe'den başka bir dil bilmeyen Apo, Suriye gibi içine kapalı bir ülkede dünyayı nasıl izliyordu? Bu açıdan Şam'ın "iyi bir merkez" olduğunu söyleyebiliyor. BBC Türkçe servisini muntazam dinlediğini, "Türk gazeteleri"nin de geldiğini ekliyor.

Suriye'den ayrılırsa nereye gidecekti? Kuzey Irak olabilir mi?

Yanıtı:

"Gitmek için ben şüphesiz her zaman Türkiye'yi düşünürüm. Tercihim, Irak Kürdistanı değil. Türkiye Kürdistanı'nı zorlamak istiyorum. Mesela Botan neden olmasın?.. Ben daha fazla dışarıda kalmaya taraftar değilim. Dışarıda on dördüncü yılımı dolduruyorum. Artık ister silahla, ister başka türlü barışı zorlayacağım."

Havası o ki, Batı'dan hazzetmiyor. "Batı, evet efendimci ister" dedikten sonra ekliyor:

"Batı, Kürt'le Türkiye'yi, Türkiye'yle Kürt'ü zayıflatmak ister. Batı, Kürt'le Türk'ün diyalog içinde olmasından hazzetmez. Türk'le Kürt'ün bölünmüş kalmasından hoşlanır. Böylece iki tarafı da kontrol edeceğini

düşünür. İran da, Suriye de farklı değildir. İkisi birbiriyle çatışsın, böylece ikisi de zayıf kalsın! Hepsinin işine bu gelir. Mesela İran bizim ilan ettiğimiz ateşkesten memnun değil.”

Yüzüne dikkatli bakıyorum. “Bu sözleri dile getiren insan bunca yıldır Türkiye’ye karşı kullanıldığının farkında değil mi?” diye...

Bir an durup ekliyor:

“Batılılar beni tam bir yere koyamıyor. Milliyetçi desen değil. Komünist desen değil. Dinci desen değil. Uzun lafın kısası: Batı gölge etmesin, başka ihsan istemem!”

İsrail’in PKK’yla ilgisi?

“İsrail bizimle ilgilenmek istemez. Çünkü Türkiye önemlidir onun için. Ama İsrail, Irak Kürtleriyle, İran Kürtleriyle ilgilenir.”

Sohbet boyunca bir noktayı sürekli vurguluyor:

“Kendi gücümüze güvendiğimiz için geçen ay (1993’ün mart ayı ortası, HC) tek taraflı olarak ateşkes ilan ettik.”

Yemek sonrası bir başka odada, Bekaa Vadisi’nin mis kokulu meyveleriyle, tabak tabak portakal, mandalina, muz ve çilekle donatılmış bir masanın çevresinde sürüyor söyleşi.

Beş buçuk saattir konuşuyoruz.

Vakit geceyarısını çoktan geçti. Gitmek için izin istiyorum. “Bu saatten sonra Bekaa tekin değildir” diyor Apo, “Tehlikelidir buraları. Sizi bırakmam, misafirim olun.”

Kendi odasının hemen yanındaki odayı bizim için hazırlatıyor. İki kişilik tek bir yatak var, Ramazan Öztürk'le ikimize. Göz göze geliyoruz ama çaresiz... Banyo için temiz havluları Apo kendi eliyle veriyor. Banyonun yerini gösterirken "Sıcak su var" diyor. "İyi geceler" derken de kahvaltının saat yedide olduğunu özellikle belirtiyor.

Uyku için dört saat yeter mi? Turşu gibiyim. Beyrut'tan, sabahın köründen beri gün boyu yaşadığım gerilim de yorgun düşürmüş beni. Yatağa giriyorum ama bu sefer uyku tutmuyor. Huzursuzluk! Tuhaf bir tedirginlik çöküyor üstüme.

Bekaa'da, Ortadoğu terörünün beşiğinde bir gece... Üstelik Türkiye'nin başına tarihinin en kanlı terör ve şiddet belasını sarmış olan bir adamla yan yana odalarda, aynı çatı altında sabahlamak... Uyku girmiyor gözüme. Gazeteci de olsam, galiba Apo'yla bu denli yakınlık hoşuma gitmiyor, rahatsız oluyorum.

Doğma büyüme Lübnanlı bir

Kürt. Babası da yetmiş yıl

önceki Şeyh Said İsyanı'na

katılmış ve kaçmış!

Bekaa'ya Beyrut'tan aynı gün, 14 nisan 1993 öğle üzeri geldim. Önce PKK temsilciliğinin bulunduğu Barr İlyas kasabasındaki PKK misafirhanesine yerleşmiş, Apo'dan haber beklemeye başlamıştım.

Apo, ateşkes ilanının birinci ayı dolarken bir basın toplantısı düzenleyecekti. Sabah'ta çalışıyordum. İstanbul'dan Frankfurt'taki bir telefonu aramış, Apo'yla mülakat yapmak istediğimi söylemiştim. Olumlu

yanıt alınca Ramazan Öztürk'le İstanbul'dan uçağa atlayıp Beyrut'a geldik, Bristol Oteli'ne yerleştik.

Birinci gün ses seda çıkmadı. İkinci gün beklediğim telefon geldi. Ertesi sabah bir saatte bizi otelden alacaklardı. Gençten zayıf bir çocuk resepsiyonda bizi karşıladı. Topallıyordu. Onun deyişiyle, "Türkiye Kürdistanı'nda TC'ye karşı savaşırken" yaralanmış ve dinlenmesi için Bekaa'ya gönderilmişti. Eski model bir Mercedes arabaya bindik. Sürücü hiç konuşmuyordu. Sanki göz göze de gelmemek için özen gösteriyordu.

Beyrut içler acısı! Doğu ile Batı Beyrut'un, yani Hristiyan ve Müslüman bölgelerinin kesiştiği yer tam bir harabe. Her tarafta mermi izi, bomba deliği. Binalar kevgire dönmüş, delik deşik. Çökmüş, moloz yığını haline gelmiş her şey.

İç savaş manzaraları!

"Beyrut'ta yaşamla ölüm parantezi öyle dardır ki, sırtın birine yaslanırken diğeri ayakucundadır her an. Beyrut'ta sıkılan acımasız her kurşun, pervasız her top mermisi, kişi, arkasına dönüp baktığında, hayatına ve hayatına girenlere bağışlayıcı bir hoşgörü salvosu gibidir. Ölüm öylesine sevecen bir çekicilikle her lahza herkesin öyle yanı başındadır ki, sık sık dönüp hayata bakmak ve 'Ey insanlar, her şeye rağmen, her şeye rağmen sizi sevdim ve seviyorum' dememek mümkün değildir. Çünkü insanlar hayattır."

Cengiz Çandar'ın İsrail işgali altındaki Beyrut'tan Cumhuriyet'e 1982'de gönderdiği bu yazı şöyle biter:

"Beyrut'ta yaşamak azap. Ve bu şehirden kopmak boşluğa düşmek... Beyrut bir aşktır!"

Harabelerin arasından geçerken içim acıyor. İnsanlara hayatı sevdirmek için bu kadar acı çekmek şart mı? Yaşamın tadı acı çekmeden de çıkarılamaz mı? Yaşamak için ille de acı çekmenin lazım gelmediğini elbette öğrenecek insanoğlu. Dini, mezhebi, milliyeti, etnik kökeni farklı diye insanların birbirlerini öldürmeyecekleri günler gelecek. Birbirlerini boğazlayarak, birbirlerini tüketerek bir yere varılamayacağı gerçeği günün birinde herkesin kafasına dank edecek. Düşman üreten "öteki" kavramından, "biz ve onlar" ayrımından kurtulacağız günün birinde. Düşmanlık kültürü yok olacak! Tahammül ederek, düşüncelere, inançlara saygı göstererek barış içinde yaşamanın en güzel şey olduğu anlaşılacak herkes tarafından. Çekilen acılar ders olacak, bütün insanlık olgunlaşacak, uygarlık çizgisine çekilecek.

Yıllardır yinelediğim dilekler...

Savaş manzaralarını seyrede seyrede yol alırken düşünüyorum. Beyrut'un bir bölümü bu içler acısı haliyle aynen muhafaza edilsin. Açık hava müzesi yapılsın. Savaşların, iç savaşların ne kadar korkunç, insanların birbirlerini yok etmelerinin ne denli anlamsız olduğunu sergileyecek bir müze. Sonra da özellikle çocuklara, dünyanın her yanından getirilen çocuklara bu müze gezdirilsin ki, barışın ve yaşamın güzelliğini, değerini daha iyi anlasın bu çocuklar.

Aynı duygu ve düşüncelere sonraki yıllarda da birçok kez kapılmıştım. Savaş ve şiddetin yerle bir ettiği Saraybosna'da, Mostar'da, Kosova'nın İpek kentinde, Golan'daki Kuneytra kasabasında ve Afganistan'ın başkenti Kâbil'de, insanoğlunun yaşamı cehenneme dönüştürmekteki olağanüstü yeteneğini lanetlemiştim.

Ilık bir bahar havası.

Bekaa’ya gitmek için tepelere, Beyrut’un yaylası Sofar’a doğru çıkıyoruz. Rahmetli babam anlatırdı. Dedem Cemal Paşa’nın Osmanlı döneminde 4. Ordu komutanıyken burada yazlığı varmış. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bir süre gelip kalmışlar, Mehmet Amcam’la birlikte. Osmanlı ordusunda yedek subaylık yaparken Cemal Paşa’nın yaveri olarak özel kaleminde çalışan Falih Rıfkı Atay, 1910’ların Sofar’ını Zeytindağı isimli o güzel kitabında şöyle anlatır:

“Beyrut bir cehennem gibi yandığı vakit, bir iki saatte çıkılan Sofar’da İstanbul nisanının serin sabahları bulunabilir.”

Bir tren yolu, raylar...

Osmanlı’dan kalma. Bir zamanlar Kudüs’ten Beyrut’a, Bekaa Vadisi’nden geçerek Şam’a, Halep’e, oradan Anadolu’ya, taa İstanbul’a kadar uzanan, Osmanlı’nın imparatorluk coğrafyasını birbirine, emperyal başkent İstanbul’a bağlayan bir tren yolu bu. Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna doğru, ricat eden 4. Osmanlı Ordusu’nun komutanı Cemal Paşa da geçip gitmiş bu tren yolundan... Bu coğrafyada yanımdan hiç ayırmadığım Falih Rıfkı Atay’ın Zeytindağı’nda bu yolculuk şöyle anlatılır:

“Karargâhın içinde ‘Kudüs düştü!’ sözü ölüm haberi gibi yayıldı. Daha şimdiden Beyrut’a, Şam’a, Halep’e gözyaşlarımızı hazırlamak lazımdı. Tren giderken iki tarafımızda Lübnan ve Suriye’yi sanki safra gibi boşaltıyoruz. Yarın kendimizi Anadolu köylerinin arasında Kudüs’süz, Şam’sız, Lübnan’sız, Beyrut’suz ve Halep’siz, öz can ve öz ocak kaygısına boğulmuş, öyle perişan bulacağız.”

Aradan geçen seksen yıl!

Kültürüyle, tarihiyle devamlı yüreğimizin bir yerlerine dokunan bu topraklarda Osmanlı’nın tren yolu çoktan kendi kaderiyle baş başa

bırakılmış. Tepelerin arasından yılan gibi kıvrılarak vadiye doğru inerken bir anda yitip gitmiş...

Ama bizim bu topraklarla alışverişimiz daha bitmiş değil.

Coğrafyamızla tarihimizden kopamayacağımıza göre, sürecek bu alışverişimiz.

Bunun yaşayan bir kanıtı değil mi Bekaa Vadisi de? Türkiye'nin başına özellikle Suriye tarafından bela edilen terör ve şiddetin, siyasal aşırılığın kökleri buralara uzanmıyor mu?

Vadi altımızda yemyeşil, göz alabildiğine. Harikulade bir manzara. Arabayı durduruyoruz, bir hatıra fotoğrafı çektirmek için. O hiç konuşmayan Mercedes'in sürücüsü fotoğraf karesine girmek istemiyor. Lübnanlı bir Kürt. Doğma büyüme Beyrutlu. Ve PKK'lı. Babası da yetmiş yıl önce, Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen sonra 1924'te patlayan bir Kürt isyanına, Şeyh Said İsyanı'na katılmış. İsyan bastırılınca Mardin'den Lübnan'a kaçmış... Oğlu da yetmiş yıl sonra PKK saflarında, yirmi dokuzuncu Kürt isyanında...

Barr İlyas'taki PKK misafirhanesinin çepeçevre sedirlerle kaplı salonunda kitap okuyorum. Bekaa'nın taze ceviz ve fındıkları nefis. Vakit öldürürken haber geldi, “Apo çağırıyor” diye.

Yine bir Mercedes. Ön tarafta oturanın Rıza Altun olduğunu söylüyor Ramazan. PKK Başkanlık Divanı üyesi. Diyarbakır Hapishanesi'nden yeni çıkıp gelmiş Bekaa'ya...

Gün batmak üzere.

Apo kapıda karşılıyor. Suratında güler yüzlü olmaya çalışan bir ifade. Ama hiç de kolay değil, simsiyah posbıyıkları ve püskül gibi gür

kaşlarıyla güler yüzlü olabilmesi...

Ters bakıyor insana. Yüz hatları kaba, sert. Nereye baktığını kestirmek de güç... Elini uzatıyor. Sıkacak mıyım?.. Tokalaşıyoruz. Tuhaf bir rahatsızlık içimden dalga dalga yükseliyor. Gazetecilik... Kendine özgü bir meslek... Bunun için ayrı bir kategori, ayrı bir sınıf sayılıyor gazeteci milleti...

Uyku yok!

Gözümü kırpmıyorum. Sivrisinekler de rahat vermiyor. Apo'yla beş buçuk saatlik sohbet kafamın içinde döndükçe dönüyor. Sık sık ışığı yakıp başucumdaki deftere notlar düşüyorum. Yorum ve ayrıntılar aklıma geldikçe kaydediyorum.

Sabahın yedisi.

Bu defa kahvaltı sohbeti. Apo'nun bir ay önce, 1993'ün mart ayı ortalarında, tek taraflı olarak ilan ettiği ateşkesi konuşuyoruz. "Ben samimiyim, ciddiyim. Sivillere mesajım: siyasî tekliflerinizi peş peşe sıralayın. Demokrasi paketinizi bekliyoruz. Askerlere mesajım: özel savaşı durdurun" dedikten sonra ekliyor:

"Eğer üstümüze gelinmezse, yani operasyonlar durdurulursa... Yaygın kitle tutuklamaları, faili meçhul cinayetler durdurulursa... Köy boşaltmalarına son verilirse... O zaman bizim de şiddeti tırmandırmak gibi bir politikamız olamaz. Çünkü bütün bunlar zımnen de olsa 'ateşkes yürürlüktedir' anlamına gelir."

Ateşkes süresi...

"Geçen bir ay içinde iyi niyet görmedik. Eğer üstümüze sert gelinirse, kesinlikle misillemeler yapacağız. 'Zayıflamışlardır; biraz daha bastırırsak

işlerini bitiririz’ diye bir yaklaşım sezersek, meşru savunmamızı ve misilleme hakkımızı kullanacağız. Silahlarımız yerli yerinde duruyor. PKK silahını bu koşullar devam ettikçe bırakmaz. Sımsıkı elinde tutar. Fakat politikaya da en az bunun kadar ağırlık verir.”

“Mevcut şartlar değişmeden dağdan inmek, silah bırakmak intihar olur” diyor Apo, “Bu koşullarda ‘Dağdan in, teslim ol!’ lafına kargalar güler. Bu ülke kendi başbakanını asmış... ‘Ben bir koyunum, gel beni boğazla!’ diyemeyiz. ‘Dağdan in, teslim ol, biz senin için iyi düşünüyoruz.’ İnsem, beni lime lime etmez misiniz? Önce güvence ver! Önce demokrasi yap! O zaman silahlar köklü susar. Kürtler tarihlerinde çok kandırıldılar. Bize politika alanı açın. Bana inandırıcı güvenceler verin. Ben o zaman yalınayak sınırlardan çıkarak gelirim. Ama olmazsa, ben silahlı mücadelenin Allah’ını yaparım.”

Silahlı mücadelenin sınırına gelince...

Apo:

“Silahlı mücadeleyle her iki tarafın da kesin bir üstünlük sağlaması olanaksız. Ama silahlı mücadeleyle bir yerde denge sağlanacak ve o noktada siyasal çözüm yolları devreye girecek. Gelin şiddeti durduralım. Yugoslavya’da, hatta Kafkasya’da olduğu gibi vahşi biçimlere dönüştürmeden halledelim. Türkiye sorunu böyle götüremez. Bu yolla iflasa gidiyor Türkiye...”

Apo’nun öteden beri beklentisi bu. Türkiye’nin bir yandan ekonomik kanamaya, öte yandan demokrasi ve insan hakları konusunda dış baskılara dayanamayarak bir yerde “yola geleceği”ne, yani pes edeceğine inanıyor.

Nasıl bir yol bu?

Apo’nun yanıtı:

“Özal bu konuda bir şeyler yapmak istiyor. Ama güçsüzlüğünden dolayı yapamıyor.”

Sonra da sorulu cevaplı konuşmaya başlıyor:

“Ne zaman Kürt kimliği Anayasa’ya taşınacak? Kürtler kendi kimlikleriyle ne zaman politika yapabilecekler? Binlerce insan hâlâ zindanlarda. Bir genel af çıkmayacak mı? Kürtler için bir siyasal ve kültürel çerçeve ne zaman kurulacak? Bir sınıfın, bir ulusun, hatta bir azınlığın çıkarlarını yasal yollarla ifade etme imkânı kalmazsa, silahlar gündeme gelir. Hele Kürt ulusal probleminde yalnız siyasal mücadele engellenmiyor, aynı zamanda bir ulusun kimliğinin tamamen yok edilmesi amaçlanıyor. Ulusal kimliği halen yok sayılan bir halk gerçeğiyiz. Siyasal haklarımız bir yana, kültürel haklarımız bile yok. Ekonomi talan ediliyor. Siyasî çözüm yolu bizde şiddetle engellenmiştir. Madem sen şiddetle bu yolu kapattın, ben de şimdi bu yolu şiddetle açacağım. Kürt kimliğinin kabulü... İşte bunu silahlı mücadele sağladı. Sorun artık kendini kabul ettirmiştir. Acaba şimdi siyasal seçeneği geliştirebilir miyiz? Silahlı mücadele kadar siyasî seçeneği de geliştirebilir miyiz? Çözüm şansı verebilir miyiz? Konu budur.”

Apo, ateşkes noktasına gelişinde uluslararası kamuoyunun telkinlerini reddetmiyor. Bazı Batı başkentlerinin “siyasal mücadele”ye dönük telkinlerinin varlığını da kabul ediyor. Apo’ya göre Kürtler tabanda birleşmiş durumdalar. Yani PKK’nın temsilciliği benimsenmiş. PKK olarak artık “olgunlaştıkları”nı, bundan sonra öteki Kürt grup ve partileriyle diyalog ve ittifaklar oluşturma yoluna gittiklerini belirtiyor. Ancak PKK önderliğini reddedecek olanları üstü kapalı biçimde tehdit de ediyor, “Silinip giderler” diyor.

Bundan sonra siyasal mücadeleyi öne çıkartan, ama silahı da elden bırakmayan bir yörüngeye kaymak istediklerini belirtiyor. “Filistin

Kurtuluş Örgütü (FKÖ) gibi mi?” deyince, reddetmiyor. Kafalarında FKÖ’ye benzer bir örgütlenmenin varlığını ima ediyor. PKK’nın gelmiş olduğu noktayı şöyle anlatıyor:

“Ateşkesle bir mola veriyoruz. Frene bastık. Daha önce bassak düşerdik. Uçurumun kenarındaydık. Şimdi yol daha düz. Yani güçlendik. Ayrıca inecekler var, binecekler var. Örgütte sıkıntı, sorun yaratanlar inecek... Siyasete, legal politikaya bir şans vermek lazım.”

Apo: “Sorunun tenkille,

bastırma yoluyla

çözülemeyeceğini en iyi Özal

anlamıştı.”

Öcalan, 16 nisan 1993’te, kendisiyle Bekaa’da yaptığım röportajdan iki gün sonra kendi ateşkesini uzattı. Ertesi gün 17 nisan 1993’te Özal Ankara’da geçirdiği kalp krizi sonucu öldü. Öcalan, 8 haziran 1993’te Bekaa’da düzenlediği basın toplantısında ateşkesin sonunu ilan ederken Özal için şu değerlendirmeleri yapıyordu:

“Aslında şunu da belirtelim. Biz bu ateşkes durumunu biraz da Sayın Özal’ın ömrünün son döneminde ‘Kürt meselesine çözüm yolunda katkı getirmek istiyorum. Acaba PKK biraz yumuşayamaz mı? Bu konuda bazı adımları atmamıza fırsat veremez mi?’ biçiminde bir mesajını dikkate alarak geliştirdik. Ve dolayısıyla ateşkesin muhatabını biraz Özal olarak görüyorduk. Demirel-İnönü’nün ise sorunu eski yöntemle, yani babalarının yöntemiyle, Erdal İnönü’nün babasının yöntemiyle, Süleyman Demirel de otuz yıllık politikacılığıyla nasıl halletmek istemişse, öyle halletmek istediklerini biliyorduk. Dolayısıyla ateşkesin muhatabı veya gelişim düzeyi Çankaya’ydı. Tam Özal’ın basın toplantımızın üstünden bir

gün geçmeden ani ölümü ve hatta o gün öğleden sonra ‘Riskli de olsa, birkaç adım atacağım’ demesine fırsat bulamadan gitmesi, aslında bizim geliştirmek istediğimiz süreci biraz engelledi. Demirel ile İnönü bu süreci değerlendirmek yerine kötü kullanmak istediler. Özal konusunda kısaca şunu söylemek istiyorum. Bizimle en kapsamlı savaşı yürüttü. Onun diplomatik, ekonomik, hatta siyasî taktikler cephesini idare etti. Hatta askeriyeye de oldukça uygun taktiklerle savaşı geliştirmede yön verdi. Ama buna rağmen sorunun askerî tenkil, yani bastırma yoluyla çözülemeyeceğini en iyi anlayanlardan biriydi. Bu işi artık siyasetle götürmek gerektiğini kavramıştı ve bence cesur birtakım adımlar da atacaktı.”

Apo’yla kahvaltı masasındaki sohbet sürüyor. “Ankara’nın bazı adımları mutlaka atması lazım” dedikten sonra sözü askere getiriyor:

“Ordu da durumunu gözden geçirmeli!”

Bu arada Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş’e dokunduruyor:

“Güreş geçenlerde demiş ki, ‘Biz federasyonu kabul etsek, Kızılay’da dolaşamayız’ demiş... Yoh yoh! (Gevrek gevrek gülüyor Apo.) Bence bazı Kürt hakları biraz kabul edilse, Kızılay’da omuzlarda taşınırlar. Türkiye halkı biraz demokrasi istiyor. Kimse kendini aldatmasın. Türk halkını kimse aptal yerine koymasın. Yeter ki demokrasinin yolu açılsın. Belki kamuoyu şimdi hazır değildir. Söyleyeyim: ben kamuoyunu, hem Kürdistan hem Türkiye kamuoyunu hazırlayabilirim. Zor değildir bu iş...”

Apo’yu altı yıl sonra, 1999 yılı mayıs ayı sonunda, camlı bir bölmenin içinde izliyorum.

Ne ilginç çelişki!

Bir Bekaa Vadisi'ndeki, bir de İmralı Adası'nda televizyon kameralarının önündeki hali Apo'nun... Zahlah'taki evde ayakları yerden kesik Apo'yla, adaletin önünde, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hizmetinde çalışmak istiyorum" diyen Apo'nun havası...

Biri kafa tutan, üst perdeden konuşarak karşısındakini etkilemeye çalışan bir Apo... Öbürü yenilmiş, devlete teslim olmuş bir Apo... Bir yanda devleti tehdit eden, devleti pazarlığa davet edebilen Apo... Öte yanda "Keşke bugünkü bilinç düzeyine 1973'te gelseydim, bu acılar yaşanmazdı. Ne yapayım, geç oldu" diye günah çıkartan Apo...

Nereden nereye?

Apo'nun 1993 yılı mart ayı ortalarındaki ateşkes ilanı kamuoyunda bomba gibi patlamıştı. Ateşkes mesajını Ankara'ya, Cumhurbaşkanı Özal ile Başbakan Demirel'e getiren Iraklı Kürt lider Celal Talabanî'ydi. Apo'nun, Bekaa'daki konuşmamızda, "Güvenilmez bir kişidir. Beni Türkiye'ye karşı oynamak ister" dediği Iraklı Kürt lider...

Ankara'nın da hiç güvenmediği, kaypak bulduğu Celal Talabanî, Ankara'ya gelmeden önce Suriye'nin başkenti Şam'da Apo'yla görüşür. Onun istekleriyle kendi izlenim ve görüşlerini bir mektup haline getirir. Mektubun bir kopyasını yıllardır baş rakibi olan öbür Iraklı Kürt lider Mesud Barzanî'ye gönderir. Talabanî ve Barzanî'nin Ankara temsilcileri Serçil Kazzaz ile Sefin Dizaî'nin Kuzey Irak'tan alıp Ankara'ya getirdikleri bir buçuk sayfalık mektup 9 mart 1993 salı günü akşamı, Demirel ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in eline geçer.

Bu mektupta ne istiyordu Apo?

PKK'nın Ankara tarafından muhatap alınmasını, yani tanınmasını... Bu olamıyorsa, Ankara'nın hiç değilse, örneğin Kürt partisi HEP'i

karşısına alıp konuşmasını... Ve Kürtlere birtakım kültürel ve siyasal hakların tanınmasını...

Apo, neler istediğini 17 mart 1993'te, Londra'da çıkan el-Hayat gazetesinin yazarı Kâmran Karadagı'ya demecinde, "PKK'nın meşru bir siyasal parti haline gelmesi... Kürdistan'a silahsız olarak dönmesine ve siyaset yapmasına izin verilmesi..." diye açıklıyordu.

Apo'dan Ankara'ya mektubunda Celal Talabanî de Ankara'ya sorunu silahla değil, diyalogla masa başında çözülmesini telkin ediyordu. Talabanî, 1991 yılı sonunda da, Türkiye'de Demirel ile İnönü'nün birlikte oluşturdukları DYP-SHP koalisyonu kurulduğu zaman Apo'ya ateşkes önerisi götürmüştü. Apo'ya bu öneriyi neden reddettiğini Bekaa'da sorunca şöyle dedi:

"Hükûmet daha yeni teşekkül ediyordu. Üstelik Talabanî'nin o zamanki önerisi 'Silahları bırakın, gelin teslim olun!' anlamına geliyordu. Ayrıca Ankara'da en ufak bir değişiklik görmedik. Demirel geldiğinde biz onları şiddetle karşılamadık. Ama savaşı yönlendirenlerin tek bir hedefi vardı: bizi teslim almak...''

Apo'nun reddettiği bu ilk ateşkes önerisini Talabanî'nin kendisinden de 1992 yılı ekim ayında dinlemiştim. Kuzey Irak'ta, Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin karargâhının bulunduğu Erbil şehri yakınlarındaki Şaklava kasabasında kendisiyle sohbet ederken şöyle demişti Talabanî:

"Demirel-İnönü koalisyonu 1991 yılı sonunda kurulduğu zaman Apo'ya bir mektup gönderdim. 'Türkiye'de yeni bir hükûmet kuruldu. Aynı zamanda devir değişti. Bak, Berlin Duvarı da yıkıldı, Sovyetler de çöktü. Hiç olmazsa altı aylık bir ateşkes yap' dedim. Cevap bile vermedi. Üstelik beni 'emperyalizmin adamı, hain, işbirlikçi' ilan etti."

Demirel'in Kürt realitesi ve

bir sözü: “Bu ülkede askerin

kucaklamadığı bir şeyi yapmak

zordur.”

Diyarbakır, 7 aralık 1991

Yeni kurulan DYP-SHP koalisyon hükûmeti Güneydoğu’yla, Kürt sorunuyla ilgili iyimser beklentiler yarattı. Özellikle Başbakan Demirel’in daha koltuğuna oturur oturmaz “Kürt realitesinin tanınması”ndan söz etmesinin rolü vardı bu olumlu havada. Demirel-İnönü ikilisi hükûmet olur olmaz ilk yurt gezilerini birlikte Diyarbakır’a yaptılar. Gezi sırasında Başbakan Demirel, böyle bir geziyi yapmaları için telkinin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş’ten geldiğini bana söyledi ve nedense şunu ekleme gereğini duydu Güreş Paşa hakkında:

“Çağı yakalamış bir askerdir!”

Sonra da aynen şöyle dedi:

“Bu ülkede askerin kucaklamadığı bir şeyi yapmak zordur.”

“Bir cumartesi gecesi” diye günlüğüme not düştüm.

Diyarbakır’da, Devlet Tiyatrosu’nun bulunduğu Diyarbakır Kültür Evi’nin en üst katındaki konukevi. Başbakan Demirel, aralarında benim, Oktay Ekşi’nin, İlnur Çevik’in de bulunduğu bir gazeteci grubuyla akşam yemeği sonrası sohbet ediyor. Sözü yine askerden açıyor. “Askere güven” mesajları gönderiyor. Yazılmaması kaydıyla notunu koyuyor ama yine bu mesajların adresini bulacağını tabiî ki biliyor:

“Asker kendi kendini reforme etmeyi aklına koymuş. Çok iyi bir kurum...”

Sonra da koalisyon ortağına, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü’ye bir sap çiçek atıyor:

“Bizim Erdal Bey’le buralarda gözükmemiz fevkalede önemlidir. Bu konuda en azından bugün için çok iyi bir uyum içindeyiz. Devlete ateş eden adamı susturma konusunda koalisyon ortağımızla aynı görüşteyiz. Bu işi çözmemiz gerekir. Yoksa bu iş bizi savaşa götürür. Ben SHP’yle bu koalisyonu bunun için kurdum. Çok uzun sayılmayacak bir dönemde bu meseleyi çözeriz. Ama çözerken, iz bırakmadan, halkı gücendirmeden çözmek gerekir. Bu insanları kucaklayarak buradan çıkacaksınız, iterek kakarak değil. Yirmi altı değişik etnik menşeden gelen insanlar yaşıyor bu topraklarda. ‘Ben Kürt’üm!’ diyene bir şey dediği yok kimsenin. Kürtçe konuşmasına da yok. Eşitsizlik söz konusu değil. Yalnız Türk ırkından gelenler değil, hep beraber yaşayacağız, inancı, dili, etnik menşei ne olursa olsun. Kürt kökeninden dolayı ikinci sınıfsa, öyle muamele görüyorsa, hepimiz buna karşı çıkarız.”

Başbakan Demirel, daha bir ayını bile doldurmayan DYP-SHP koalisyon hükûmetini, “Türkiye için bir şanstır bu koalisyon. At’la Altıok buluştu elli yıl sonra! Bu çok önemli. Paris Şartı’na, insan haklarına uygun bir yeni anayasa yapacağız” diye savunuyor.

“İnşallah” diye not düşüyorum bu sözünün yanına...

Başbakan Demirel ayrıca kamuoyuna dönük resmî söylemin tersine, PKK’nın kökünün artık dışarıda değil, içeride olduğunu belirtiyor:

“Bütün olay Türkiye’nin içindedir. Dışarıdaki askerî desteği o kadar önemli değil. 4 bin kişisi var. 2 bini içeride, 2 bini dışarıda. Bu 71 bin kişi demektir. Halkın içindedirler. Onun için halkı yanına alacaksın.”

Demirel, PKK'nın tabiî Suriye'den ayrı olarak bazı ülkelerden destek aldığını belirtirken Yunanistan, Libya, İsveç ve Almanya'nın isimlerini sayıyor. Bir sözünü daha not alıyorum Demirel'in:

"Türkiye'yi hep bu ara rejimler batırmıştır."

Demirel, kendisinden önceki yedi yılı, PKK'nın Şemdinli ve Eruh baskınlarıyla eyleme başladığı 1984'ten 1991 sonuna kadar geçen dönemi, adını vermeden Turgut Özal dönemini eleştiriyor. "Türk devleti bunun nereye varacağının farkına varmamıştır. Geçen yedi yılda Türk devleti caydırıcılık ortaya koyamamıştır" diyor. Böylece askerin de Özal'a kızarak dile getirdiği bir görüşü tekrarlamış oluyor.

Ama dikkat ediyorum. Demirel, daha kısa bir süre öncesine kadar ana muhalefet lideri Demirel olarak çok sert eleştirmiş olduğu Özal'ın Irak politikasını, Amerika'nın İncirlik Üssü'nde konuşlanmış olan Çekiç Güç'lü varlığını artık başbakan olarak savunuyor.

Bir ara kulağıma eğilip şöyle diyor:

"Amerika'yla çok işimiz var Türkiye olarak... Bir de unutma, 50 milyar dolarlık dış borcun dış politikaya koymuş olduğu ipotek de var."

Demirel, Çekiç Güç'ü savunurken şu noktalara dikkat çekiyor:

"Irak idaresi yarın gene Kürtlerin üzerine gelirse, ne yapacaksınız? Iraklı Kürtler yine sınırlarımıza yığılırsa ne yapacaksınız? Mesele budur. PKK bir olay. Kürtçe konuşan Türk vatandaşları ayrı bir olay. Kuzey Irak'taki Kürtler de başka bir olay. Ama üçü bir yerde birleşiyor. Halepçe'ye ilgi göstermedik (İran-Irak Savaşı sırasında, 17 mart 1988'de Kuzey Irak'taki Halepçe kentinde zehirli gaz kullanarak 5 bin Kürt'ü katleden, insanlığa karşı suç işleyen Saddam Hüseyin kuvvetlerinin Halepçe Katliamı, HC), Türkiye nasıl ki Bulgaristan Türklerine yapılan

zulüm üzerine ayağa kalkmışsa, Kuzey Irak'ta meydana gelecek vahşete de seyirci kalamaz. Kalırsa kendi iç dengesi bozulur."

Günlüğümdeki notlar şöyle devam ediyor:

Başbakan Demirel bunları söyledikten sonra bir an durdu. Önemli bir şey söyleceğini haber veren bir edayla tane tane konuşmaya başladı:

"Kürt kimliğine karşı çıkılamaz. Kürt realitesini artık tanımalıyız."

Bir anda göz göze geliyoruz. Gazeteci milleti afallamış gibi! Demirel'in ağzından çıkan bu iki cümleyi kulaklarımız doğru mu duydu diye meraklanıyoruz. Acaba Demirel ne söylediğinin farkında mı diye göz göze geliyoruz. Boru değil! Bir Türk muhafazakârının, Türk sağının önde gelen kırk yıllık liderinden, Demirel gibi bir siyaset adamının ağzından "Kürt realitesini artık tanımalıyız!" sözü çıkıyordu.

Üstelik yazılması kaydıyla!

Devamı şöyle geliyor Demirel'in sözlerinin:

"Kürt realitesini tanımak, Türkiye'nin birliğine mâni değil. Zaten bin yıldır bu topraklarda birlik içinde yaşıyorsun. Bu ülkede Kürt asıllıyım diyenlerin, başka bir ülkedeki Kürtlere yakınlığına sen de sempati duymalısın. Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereğini yerine getiremezsek, çok büyük ıstırapların içine düşeriz bu topraklarda..."

Ve bir gün sonra basının manşetlerine slogan gibi oturmuştu Demirel'in "Kürt realitesini tanıyoruz!" sözü. Büyük basında bazı yorumcular, "rüya gibi" ya da "devrimci bir gelişme" diye karşılamışlardı Demirel'in bu sözünü. Yorumlar genellikle olumluydu. Aynı gün Demirel-İnönü ikilisinin demokrasi ve insan haklarına dayalı konuşmalarıyla Diyarbakır mitingi gerçekten coşkulu geçmişti.

Artık ağızlarda dolaşıyordu, “Güneydoğu’da yeni bir dönem mi?” sorusu. Daha bir ay önce yapılan seçimlerde SHP, HEP’le seçim işbirliği yapmıştı. Erdal İnönü’nün bu riskli ama doğru kararı hem tepkilere hem olumlu yankılara yol açmıştı. SHP, Güneydoğu’yu neredeyse silme kazanmış, Kürt oylarını almıştı. Böylece bölge siyaseten dışlanmamış, Meclis çatısı altında temsil edilmeye başlanmıştı.

Bu da Türk demokrasisi açısından olumlu bir gelişmeydi. Ama ne var ki, Leyla Zana, Hatip Dicle gibi HEP’liler daha yemin günü Meclis’i karıştırmayı marifet bildiler. Yemin sırasında TBMM kürsüsünden Kürtçe slogan attılar, gösteri yaptılar. Şu ya da bu şekilde PKK’yı siyaset gündemine getirerek büyük tepkilere yol açtılar. Ayrıca, HEP’lilerin kısa sürede SHP’den ayrılmalarına da neden oldular.

Ama hava 1991 aralık ayının başlarında olumluydu. Diyarbakır mitinginin yapıldığı gün Orduevi’ndeki akşam yemeğinde Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, bana dönüp, “Bu belki de son şans!” demişti.

Merkez sağ ve soldan oluşan koalisyon hükûmeti, Berlin Duvarı’yla komünizmin çöktüğü, Sovyetler Birliği’nin tarihe karıştığı, Soğuk Savaş’ın bittiği bir dönemde Güneydoğu ve Kürt sorununda yeni bir sayfa açmaya hazırlandığı yolundaki iyimser değerlendirmeler ağır basıyordu.

Ama arkası gelmedi.

Demirel’in sözünü ettiği “Paris Şartı’na, evrensel insan haklarına dayalı” yeni bir anayasa gündeme çıkmadı. Unutuldu. Demirel’in ağzından “Kürt realitesi” sözü bir daha pek duyulmadı. Askerin nabzını genellikle en üst düzeyde tutabilen, aynı zamanda Demirel’le yakın temasta olabilen, o tarihteki DYP milletvekili Büyükelçi Coşkun Kırca bana şöyle demişti:

“Kürt realitesi sözü çok kafa karıştırdı. Doğru olmadı. Nitekim askerler uyardı, Demirel de bir daha Kürt realitesi falan sözünü ağzına almadı.”

Demirel’in “Kürt realitesi” dediği Diyarbakır gezisi sırasında Jandarma Asayiş Bölge komutanı görevinde bulunan Necati Özgen Paşa’dan Demirel’in bu sözüne askerin içinde ne kadar büyük tepki duyulduğunu kendi ağzından dinlemiştim.

ANAP lideri Yılmaz’dan Kürt

sorununa karşı üç yol...

Tarih, 1992’nin mart ayı sonları

Ankara’da, ANAP lideri Mesut Yılmaz’la sohbet ederken, “Kürt realitesinin sonu niye gelmedi?” diye sorduğumda özetle şu yanıtı almıştım:

“Güneydoğu ve PKK terörü konusunda bugüne kadar üç yaklaşımdan söz edilebilir:

(1) Kürt kimliğini yok sayan ve yalnız şiddet kullanarak karşısındakini her türlü yolla ezmeyi öngören yaklaşım. Buna ‘Dersim mantığı’ da denebilir. Şaşırtıcı ama bu mantığa sahip çıkabilenlere, hem sivil hem askerî çevrelerde hâlâ rastlanabiliyor.

(2) İkinci yaklaşım, ‘Dersim mantığı’nın tam tersi. Bütün ağırlığı kültürel hak ve özgürlüklere veren bir mantık bu. Terörle mücadeleyi biraz daha arka plana atan, demokrasi ve insan haklarıyla düşmanı tecrit edip avlamayı hedef alan bir strateji...

(3) Üçüncü yola gelince: burada ‘önce güvenlik’, önce ‘terörü bitirmek’ deniyor. Kültürel hak ve özgürlükler erteleniyor. Huzur ve güven sağlanmadan önce yapılacak düzenlemelerin ‘düşmana taviz’ olarak görüleceğine ilişkin mantık burada kendini gösteriyor.”

Başbakanlık koltuğundan altı ay önce ayrılmış olan ANAP lideri Yılmaz, sözlerini şöyle bağlamıştı:

“Özal da, ben de başlangıçta ikinci yaklaşımı esas almıştık, başbakanlık koltuğuna otururken. Herkes iktidara geldiğinde gönlü ikinci modeli istiyor. Daha sonra bunun yürümeyeceği anlaşıldı. Gerçekleri görünce bunun böyle olamayacağını anlamaya başlıyorsun. Bunun üzerine ‘üçüncü yol’a geldik. Yani ‘önce huzur ve güven’ dedik. Demirel de başlangıçta ikinci yoldaydı. Önce ‘Kürt realitesi’ falan dedi, kültürel haklar, Paris Şartı vs... Sonra üçüncü yolu benimsemek ve ‘Günah benden gitti!’ demek zorunda kaldı Demirel de...”

Demirel bir daha “Kürt realitesi” sözünü ağzına almamaya özen gösterdi.

Niye?

Asker ağır bastı da ondan...

Partisinin içindeki muhafazakar odaklar tarafından, Coşkun Kırca gibi bu konuda çok katı milletvekilleri tarafından uyarıldığı için... Tıpkı 1993 haziran ayında Tansu Çiller’in DYP büyük kongresini kazanıp Başbakanlık koltuğuna oturmasından sonra olduğu gibi... Asker, Türkiye’nin “bölünmesi”yle ilgili gördüğü Kürt sorununu Cumhuriyet’in kuruluşundan beri sivillere hiçbir zaman bırakmak istemedi. Bu konuda sivil siyaset kurumuna, sivil bürokrasiye hiç güvenmedi.

Büyükelçi Kâmuran Gürün'den dinlemiştim. Dışişleri Bakanlığı olarak "Ermeni sorunu" ve terörle ilgili olarak kapsamlı, çok boyutlu bir rapor hazırladıklarını ve devletin de benimsemesiyle bu raporun uygulanıp zaman içinde iyi sonuç alındığını anlatmıştı. 12 Eylül 1980'de darbe olduğunda Dışişleri Bakanlığı müsteşarı olan Büyükelçi Gürün, benzer bir raporun Kürt sorunu konusunda hazırlanmasının Bakanlık olarak askere önerildiğini söylemişti. Ancak yanıt, "Siz bu konuyu bize bırakın!" olmuş ve konu bir daha ele alınmamıştı.

ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın ana muhalefet lideri koltuğunda oturduğu 1992'nin mart ayı sonlarında kendisiyle yaptığım sohbette başka ilginç değerlendirmeleri de olmuştu:

"PKK'ya karşı sınır ötesi harekâtın fazla bir yararı olmuyor. Bir kere benim başbakanlığım döneminde Barzanî'nin köyünü vurmuşlardı. Bekaa da vurulabilir. Orada PKK kampları, Mahsum Korkmaz Akademisi var. Üçüncü bir hedef de tabiî Kuzey Irak'taki PKK kampları. Bekaa'yı vurmak için en iyisi Akdeniz üzerinden gitmek. Adana veya Kıbrıs'tan kalkarak... Ayrıca, Lübnan'daki Falanjistlere ya da İsrail'e havale edilebilir. Tabiî bunun birçok bakımdan bedelleri var. Ama vurdun ne olacak? Diyelim ki Apo dahil 100 terörist ölse... Çoğu artık içeride olan 7 binle 10 bin arasında tahmin ediliyorlar. Ayrıca Kuzey Irak'ta çok dağınık biçimde bulunuyorlar."

Demirel: "Devlet teröristle pazarlık yapmaz!"

Ateşkes, 1992'de bazı Kürt aydınlarıyla HEP çevrelerinde de tartışma konusuydu. Bakış açısı şuydu: "Gelin TC'nin maskesini iyice indirelim. PKK, üç ya da altı ay süreyle ateş kessin. O zaman görelim bakalım,

‘Terör devam ettiği sürece kültürel hak falan olmaz’ diyenler ne yapacak?”

Peki, 1992’de Talabanî’nin ateşkes önerisini reddeden Apo, bir yıl sonra bu kez neden yine aynı Talabanî’nin ateşkes önerisini kabule yanaşmıştı? Apo bu sorunun bana yanıtını Bekaa’da, “Siyasete, siyasî çözüme bir şans tanımak için” deyip geçiştirmişti.

Ankara’ya, devlete göre Apo sıkıştığı için ateşkes ilan etmişti. Devletten tokat üstüne tokat yiyor ve geriliyordu. Bu yüzden zaman kazanıp toparlanmanın peşindeydi. Ayrıca, bazı Batı başkentlerinin telkinleri de Apo’yu ateşkes noktasına getirmiş olabilirdi. Ankara’ya göre Apo’ya bu fırsat verilmemeliydi. Ateşkes haberinin kamuoyunu meşgul ettiği günlerde, 1993’ün mart ayı ortalarında Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan’la sohbet etmiştim. PKK’nın hızla gerilediğini düşünüyordu.

Şöyle demişti:

“Bir yıl önce, 1992 yılı mart ayı başından aralık sonuna kadar Türkiye sınırları içinde binin üzerinde PKK militanı ölü olarak ele geçirildi. Ayrıca 10 ölüden 3’ü mutlaka saklanıyor. Bu da hesaba katılırsa, ölü sayısının çok daha fazla olduğu ortaya çıkar. 1992 ekim ayındaki Kuzey Irak Operasyonu sırasında PKK’nın ölü sayısının 2 bin olduğunu söylemek abartılı olmaz. İçeride dağ kadrosundan bin PKK’lı ele geçirildi. Örgüte başka yollardan destek veren 11 bin kişi yakalandı.”

Olağanüstü Hal Valisi Erkan, Irak ve Suriye sınırlarındaki avantajlarını da yitirmeye başladığını söylemişti:

“Suriye tarafından yavaş yavaş dışlanıyorlar. İran’dan eskisi gibi müsamaha görmüyorlar. Kuzey Irak’ta ufak tefek kıpırtılar var, var ama önemsiz. Çok ileri giderlerse, ya bizden ya da Kuzey Irak’takilerden (daha çok Mesud Barzanî’yi kastediyor) tokadı yerler.”

Ünal Erkan’a göre PKK, Avrupa başkentlerinde de her geçen gün daha çok “terör örgütü” damgasını yiyordu:

“Geçen yıla kadar PKK için mesela Almanlara bir türlü ‘terörist örgüt’ dedirtemiyorduk. PKK’nın uyuşturucu ticareti içinde olduğunu bir türlü kabule yanaşmıyorlardı. Son bir yıldır hava değişiyor. Yabancılardan PKK’ya yönelik maddî ve manevî destekte azalma var. Ayrıca bir husus daha var. Ömür boyu silahlı mücadele yapmak mümkün değil. İlelebet gitmez bu. Devlete karşı silahlı mücadeleyle sonuç alınamayacağını Apo da bilir.”

Apo’nun ateşkes sonrası silah bırakma ihtimali de var mıydı? Silahlı mücadelenin sona erdiğini açıklayabilir miydi? Bu soru işareti 1993 ilkbaharında bazı zihinlere çengelini asmıştı. Ama Apo, PKK’nın silahlı mücadeleye son verdiğini 1999’da yakalanıp İmralı’da hesap verirken, yani yenildikten sonra yapmıştı. O tarihte birçok Kürt aydınının dediğini anımsıyorum:

“Artık iş işten geçti. Apo silah bıraktığını asıl 1993’teki ateşkesle birlikte yapsaydı, çok daha değişik olurdu.”

Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan 1993 ilkbaharında Apo’nun silah bırakacağına ihtimal vermiyordu:

“Apo’nun dağda hâlâ 4 bin militanı var. O silah bırakıyorum dese, dağdaki adam bırakır mı? Silah bırakmadıktan sonra yapacağı açıklamaların ne anlamı olabilir ki? Ayrıca devlet suç işlemiş olan adamı ne yapacak? Dağdan iner de elini kolunu sallayarak dolaşmaya başlarsa, bugüne kadar vatanı, milleti için şehit olanların aileleri ne hisseder? Kanın durması iyi de bu nasıl olacak? İşin bu yanı göz ardı edilemez. Günün birinde ‘Bunca vatan evladı bunun için mi şehit oldu?’ sorusu vicdanlarda sorulmamalı... Onun içindir ki, dağdan inecek ve silahını teslim edecek.

Başka yolu yok. Yoksa ateşkes yaparım, silahımı tutarım, günü gelince yine sarılırım silahıma falan olmaz.”

Devletin bakışı buydu 1993 ilkbaharında. Nitekim o günlerde Başbakan Demirel kendisiyle yaptığım bir sohbette şöyle demişti:

“Devlet teröristle pazarlık yapmaz. Ödün vermez. Terörist dağdan inecek ve teslim olacak.”

İki farklı görüş vardı o tarihlerde. Birine göre, devlet önce terörün işini bitirecekti. Terör bitene kadar siyasal ya da kültürel alanda Kürtlere ödün anlamı taşıyabilecek Kürtçe yayın, Kürtçe öğrenim gibi herhangi bir adım kesinlikle atılmayacaktı. İkinci görüş tek değil iki boyutluydu. Yani PKK terörüyle mücadele sürecinde bazı adımların atılmasını öngörüyordu. Böylece hedefin küçüleceği düşünülüyordu.

Amerikan Büyükelçisi

Abramowitz: “PKK’yı askerî

açıdan bitirebilirsiniz. Peki ya

Kürt sorunu ne olacak?”

1992’nin ağustos ayında, Washington’da gerek Amerikan Dışişleri’nde gerekse Savunma Bakanlığı Pentagon’daki bazı yetkililerle yaptığım sohbetlerde hep aynı yaklaşımı dinlemiştim:

“PKK bir terör örgütü, tamam. Türkiye terörle mücadelesinde haklı. Ama yalnız bu yetmez. Terörle mücadele ederken aynı zamanda demokrasi ve insan hakları açısından iyileştirmeler lazım. Kültürel ve siyasal alanda bazı adımlar atılmalı. Yani terörle Kürt sorunu arasında bir çizgi çekmek gerekiyor.”

Turgut Özal’ın başbakanlığı döneminde ABD’nin Ankara büyükelçisi olan Morton Abramowitz de böyle düşünürdü. Özal’a yakındı ve görüşlerini beğenirdi. Ancak “derin devlet” kendisinden fazla hazzetmezdi. Kürt sorunu konusunda federasyon istediği için “Türkiye’yi bölmek isteyenler listesi”nde baş sıralarda yer alan Büyükelçi Abramowitz Washington’da bana şöyle demişti:

“PKK’yı gün gelir askerî açıdan bitirir Türkiye. Marjinalleştirir. Ama Kürt sorunu bitmez! Bunu ne yapacaksınız? O yüzden terörle mücadele devam ederken bazı adımların atılması, Türkiye’nin çıkarınadır.”

Londra’nın havası da Washington’dan farklı değildi. 1993’ün şubat ayında İngiliz Dışişleri Bakanlığı’ndaki sohbetlerimde benzer izlenimleri edinmiştim. Terörle Kürt sorunu arasında çizgi çekiliyordu. PKK tıpkı İRA gibi terörist örgüt olarak görülüyordu.

Ama aynı zamanda ekleniyordu:

“Kürt sorunu da üniter devlet çerçevesinde, çoğulcu demokratik yöntemlerle çözülebilir. İngiliz Dışişleri Bakanı Hurd geçenlerde bir konuşmasında, sınırların değiştirilmesine karşı çıkıyor, ama aynı zamanda azınlık haklarına saygıdan söz ediyor. Bu nokta da göz ardı edilmesin.”

Yılmaz’a göre Batı’nın PKK’yı

sopa gibi kullanması...

Kürtler ve azınlık hakları, Ankara’yı en çok tedirgin eden konuların başında bu geliyordu. Özellikle asker bunu duymak dahi istemiyordu. ANAP lideri Yılmaz 1993 başlarındaki bir sohbetimizde Batı başkentlerindeki eğilimlerle ilgili şöyle demişti:

“Günün birinde Kürtler için ‘ulusal azınlık hakları’ diye ortaya çıkabilirler. PKK’ya şimdi terörist örgüt diyorlar. Doğru. Fakat PKK’nın aynı zamanda Türkiye’nin başında bela olarak kalmasında fayda umdukları söylenebilir. PKK’ya arka planda lojistik destek sağlayarak, Türkiye’yi şiddete karşı olan bir Kürt hareketini tanımaya zorlamak isteyebilirler. Türkiye kültürel, siyasal belirli hakları verdikçe, onlar da çıtayı her seferinde yükseltebilir, daha fazlasını talep edebilirler. Türkiye’nin PKK belasından kurtulmak için, şiddete taraftar olmayan alternatif bir Kürt hareketini en sonunda meşrulaştıracağını sanabilirler.”

Yılmaz bunları söyledikten sonra sormuştu:

“Ben Türkiye olarak ne diye kendi elimle PKK’nın alternatifini, barışçı yoldan ayrılıkçılık davası güden bir alternatifi hazırlayayım ki?”

Demirel de farklı düşünmüyordu. Apo’nun 1993 mart ayındaki ateşkes ilanından sonraki bir sohbetimizde aynen şöyle demişti:

“Terörle mücadele devam ederken başka alanlarda adım atılmaz. Bu halkın gözünde PKK’ya taviz olarak görülür. Teröristle pazarlık gibi anlaşılır. O zaman Apo da çıkar der ki: ‘Düşün arkama! Bakın sonuç almaya başladık. Bastırın, daha fazlasını alırız.’ Bu nedenle önce terör bitecek!”

Bununla birlikte Apo’nun ateşkes manevrası Ankara’yı etkilemişti. Kimileri, “Durmayalım, varalım PKK’nın üstüne. Yüzdük yüzdük kuyruğuna vardık, son darbeyi vuralım” diyordu.

Kimilerinin havası farklıydı:

“Frene basmakta, teenniyle hareket etmekte fayda var.”

Koalisyonun Erdal İnönü, yani SHP kanadındaki esintiler böyleydi.

Başbakan Demirel de dikkatliydi. Hiçbir şey olmamışçasına hareket etmek gibi bir niyeti yoktu.

Kanın durması ihtimali...

Var mıydı?

Herkesin kafasını bu soru meşgul ediyordu. O yüzden basın ve kamuoyunda ateşkes haberleri olumlu bir hava yaratmıştı. Bundan etkilenenler arasında zamanın Genelkurmay başkanı Orgeneral Doğan Güreş de vardı. Üç yıl sonra, 1996 yılı nisan ayında kendi ağzından o zamanki duygu ve düşüncelerini dinlemiştim. Emekliydi. DYP milletvekili olarak Parlamento'daydı. Şöyle anlatmıştı Güreş Paşa:

"Gariptir. O ateşkes ilan edildiğinde gizli bir sevinç duydum. Ama tabiî belli etmedim. Bir ümit ışığı yandı, 'Acaba bu iş bitiyor mu?' diye. Dağdakiler inecekti. Silahlı kuvvetleri çekecektik. Artık kimseler ölmeyecekti. Normal düzene geçecektik. Bundan sonrası siyasete, hükûmete kalacaktı. Ekonomik reformlar, sosyal reformlar gelecekti. Ama o gizli sevincim kursağımda kaldı. Bingöl Katliamı'yla ateşkes de bitti."

Ateşkes ilanını izleyen üç gün içinde 16, 17 ve 18 mart 1993'te Güneydoğu'nun değişik yerleriyle otuzun üzerinde telefon görüşmesi yapmıştım.

HEP Genel Başkanı Ahmet Türk:

"Dünya değişiyor. PKK liderinin atmak istediği adım olumlu bir gelişme. Devlet masaya oturmaz, tamam. Ama arabuluculuk mekanizması için birtakım yollar bulunabilir."

Diyarbakır milletvekili Hatip Dicle:

“İki yıldır bu konu tartışılıyordu PKK içinde. Sonunda bir program haline getirildi. Avrupa Parlamentosu’nun da çağrısına böylece olumlu karşılık verildi. İsviçre hükûmetine de aynı yolla çağrı yapıldı. Uluslararası insan hakları kuruluşları haberdar edildi.”

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi’nden biri demiş ki: “Apo silahlı mücadeleyle yapacağını yaptı, geleceği yere geldi. Artık patinaj yapmaya başladı. Kendisi de gördü bunu. Güneydoğu’da halk da bezdi, bıktı. Dağdaki insan da çatışmaya meraklı değil. Ateşkes çağrısı bir rahatlama yarattı. Devlet bu havayı görmeli.”

Bir siyasal partinin Diyarbakır il başkanı:

“Silahla buraya kadar! Bundan sonrası siyasî mücadele... Apo’nun çağrısı bir umut ışığı yaktı buralarda...”

Bir başka partinin Diyarbakır il başkanı:

“İki ateş arasında kalmış durumda insanlar. Dokuz yıllık silahlı mücadelenin sonuna geliniyor artık. Doğu’da halk bu işin bitmesini istiyor.”

Cizre Belediyesi’nden biri:

“Halk sevinçli, zira silah bırakılmasından yana... Devletimiz itici olmasın!”

Nusaybin’den bir belediye yetkilisi:

“Sokaktaki adam hoş karşıladı ateşkesi. Siyasal çözüm olsun. Gençlerimiz ölmesin. Bir zamanlar telaffuz ettiği gibi ‘Kürt realitesi’ni yeniden hatırlasın hükûmet...”

Şirnak Belediyesi’nden biri:

“Beyim, dışarıda lapa lapa kar yağıyor. Apo’nun çağrısı, sağduyu sahibi bütün insanları sevindirmiştir. Kandan, baruttan, ateşten bıktık artık. Hükûmet resmen tavır almasa bile, itici olmaktan kaçınmalı...”

Diyarbakır’dan bir CHP’li:

“Apo şimdi kalkmış Kürt aydınlarıyla bir araya gelmekten söz ediyor. Daha önce bizlere hain, işbirlikçi derdi. Beni tehdit ettikleri için CHP’deki aktif göreviminden ayrıldım. Ama şurası bir gerçek: silahlı mücadeleyle bir yere gidilemez. Kürt aydınları da halktan kopuk. Önderlik PKK’ya geçti. Ama artık Apo anladı, PKK’nın silahla bir yere gidemeyeceğini... Halk da zaten çoktandır bezmiş durumda...”

Eski bir TİP’li olan Kürt aydını:

“Kör topal da olsa yeni bir süreç. Ama devlet bu işe yatkın görülmüyor. Keşke yararlanabilsek. Terörle Mücadele Yasası, Dernekler ve Siyasî Partiler yasaları değiştirilse... Apo da örgütüne ne ölçüde hâkim?.. Kan davaları var. Dağdakilere nereye kadar sözünü geçirebilir? Bu arada devletin de Apo’ya ihtiyacı var galiba. ‘Kürt sorunu yoktur!’ tavrını sürdürebilmek için...”

Apo’ya karşı olan bir Kürt siyaset adamı:

“Ateşkesin başarılı olmasını diliyorum ama zor. Çünkü mentalite silahlı eyleme göre oluşmuş, sivilleşmesi güç... Türkiye yardımcı olsa, PKK tecrit olur. Ama TC de PKK’dan yararlanıyor. Çünkü PKK’nın varlığı bir yerde Kürt sorununun demokratik çözümünü engelliyor. Apo da bu ateşkes işini belki de, ‘Bakın ben insanlığımı gösterdim, bana cevap bile verilmedi’ demek için, bir taktik olarak yaptı.”

Apo’dan hiç hazzetmeyen Diyarbakırlı bir Kürt aydını:

“Amerika’nın Adana başkonsolosu demiş ki: ‘Kürtler sırat köprüsünden geçiyorlar.’ Keşke silahlar susabilse...”

Paris’te Kendal Nezan: “‘PKK şiddeti’ olmasaydı, ‘Kürt sorunu’ Türkiye’nin gündemine bu kadar giremezdi.”

Paris, 1993 yılı mart ayı sonları

Bayramdan yararlanıp kısa bir tatil için Paris’e gitmiştim. Kürt Enstitüsü’nün başkanlığını yapan Kendal Nezan’la Montparnasse’daki “Le Dôme” kahvesinde buluşup Apo’nun ateşkesiyle Kürt sorununu tartışmıştık.

Kendal Nezan kırk dokuz yaşında, Diyarbakır doğumlu bir Kürt’tü. Paris’e 1970’te gelmiş, bir daha da dönmemişti. Nükleer fizik dalında doktorası vardı. Nobel Fizik Ödülü sahibi Alfred Kastler’in öğrencisi olmuştu. Hocasının inisiyatifiyle Jean-Paul Sartre, Maxime Rodinson, Yves Montand’ın da kurucuları arasında bulundukları Kürdistan Fransa Derneği’nin 1975’te kurulmasında rol oynamış.

O tarihte Kürt Enstitüsü’nün başkanlığını yapıyordu. “Batı dünyasındaki tek Kürt Enstitüsü buydu. 1983’te Paris’te kurulurken değişik etkenler rol oynadı” diye anlattı Kendal Nezan, “12 Eylül darbesinden sonra Paris’e gelen Kürtler bu etkenlerden biri. Ayrıca Mitterrand’ın 1981’de cumhurbaşkanı seçilmesi ve sosyalist iktidar bir

başka faktördü. Tabiî enstitünün kurulmasında Madam Mitterrand'ın manevî desteğinden söz edilebilir."

Birçok Kürt aydını gibi Kendal Nezan da Apo'dan hoşlanmıyor. Düşünce ve yöntemlerine eleştirel yaklaşıyor. Ama bir gerçeği reddetmiyor: "'PKK şiddeti' olmasaydı, 'Kürt sorunu' Türkiye'nin gündemine bu kadar giremezdi." "Apo'dan hoşlanmaz Kürt aydınları" diyor Nezan, "ama şimdi büyük ilgi söz konusu. Ateşkesle çok akıllı bir siyasal atılım yaptı çünkü. Poker masasına oturuldu. Bakalım ne sonuç alınacak?"

Niye satranç değil de poker masası?

Yanıtı ilginç Kendal Nezan'ın:

"Kürtlerin mizacı... Satranç oynayacak kadar uzun süre masa başında oturamazlar da ondan..."

Apo ateşkes noktasına nasıl gelmişti?

"Celal Talabanî uzun süredir telkinde bulunuyordu Apo'ya. Silahlı mücadeleyle artık bir yere gidilemeyeceğini anlatmaya çalışıyordu. Bu arada Suriye desteği de çekilmeye başladı. Güneydoğu'da 1930'lardakine benzer bir göç politikası uygulanıyor. Kürtler 1980'li yıllardan beri kendi topraklarından zorla koparılıp batıya göç ettiriliyor. Savaş koşullarıyla 'memleketimiz viran oluyor' duygusu Kürt insanını bir süredir bunaltıyor. Böylece bir yol kavşağına gelindi. Apo'nun savaş siyasetini gerek dünyada gerekse Türk kamuoyunda savunmak çok zorlaştı."

Ankara ne yapmalıydı?

Kendal Nezan'ın 1993 mart ayındaki sıralaması:

“Toplumsal barış için genel af... Anayasa ve yasalarda demokratik düzenlemeler... Ayrılıkçılığı savunmak dahil ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin tanınması... Kürtlerin kendi kimlik ve kültür miraslarına serbestçe sahip olmalarını sağlayacak adımların atılması... Böyle bir demokratik açılım Türkiye açısından tarihî bir adım olur. Umutlu muyum? Kemalizm parantezi kapanabilir mi? Demokrasinin evrensel kurum ve kuralları Türkiye’de de tam anlamıyla geçerli kılınabilir mi? Kuşkuluyum. Sivil siyaset adamlarına güvenemiyorum. Kürt sorununu sürekli olarak askerlere havale ediyorlar. Rejime ve devlete Türkiye’de hâlâ ‘Atatürkçülük’ adı altında ‘totaliter bir zihniyet’ damgasını vurmaya devam ediyor.”

Apo’nun ateşkesi karşılıksız kalırsa, Ankara terörü bitirmeden herhangi bir ‘demokratik açılım’a yanaşmazsa ne olabilirdi?

Felaket senaryosu çizdi Kendal Nezan:

“Barışçıl yol iyice tıkanırsa, kapı ister istemez ardına kadar şiddete açılır. PKK’ya, şiddete karşı olanlar bile şiddete kapılır. Müthiş bir tırmanma ve kutuplaşmaya tanık olabiliriz. Fransa’da, Almanya’da Kürtler giderek kahvelerini, hatta camilerini değiştirmeye başladılar, Türklerle bir araya gelmemek için... Böylesine bir gerilim yaşanıyor. Türklerin kendilerini dışladığına inanmaya başladılar. Gün gelir, işler Türk-Kürt çatışmasına gider. Milliyetçi duygular karşılıklı olarak çok şiddetlenebilir. Gün gelir PKK bile hainlikle suçlanabilir Kürtler arasında. Çılgınlıklar yaşanabilir büyük kentlerde. Turistik tesislere, sinema ve mağazalara saldırılar olabilir. PKK dışındaki Kürt gençleri gitgide umutsuzluğa kapılıyorlar. Aşırı eylemlere açık hale geliyorlar.”

Nezan’ın bu kâbus senaryosu gerçekleşmedi sonraki yıllarda...

Şurası bir gerçekti:

1993 mart ateşkesi yıllardır ilk kez özellikle Kürtler arasında, Güneydoğu'da olumlu beklentiler yaratmıştı. PKK dahil bütün Kürt örgüt ve fraksiyonlarını tek çatı altında toplamayı öngören gelişmeler dikkati çekiyordu. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) benzeri örgütlenme Kürt aydınları arasında tartışılıyordu.

Şam'da 1993'ün mart ayı içinde ilginç bir buluşma gerçekleşmişti. Apo ile Kürdistan Sosyalist Partisi lideri Kemal Burkay bir araya gelmişler ve Türkiye'deki bütün Kürt gruplarının 'ortak cephe'de toplanmasını isteyen bir deklarasyon yayınlamışlardı. Oysa, daha düne kadar Apo'nun gözünde Kemal Burkay 'emperyalizmin işbirlikçisi bir hain' sayılıyordu. O günlerde Almanya'da olan Kemal Burkay'la uzun bir telefon konuşması yapmıştım. Şunları söylemişti:

"Onlar bizi, biz onları eleştirdik. Ama bunlar artık geçmişte kalıyor. Politikada uzlaşmalar esastır. Kürt sorununun demokratik ve barışçı çözümü için çok önemli bir fırsattır bu ateşkes... Bütün yurtsever Kürt örgütlerinin bir parti çatısı altında toplanmaları çok iyi olur. Ama tabiî bu parti legal ve demokratik kurallar içinde çalışacak. İpler perde arkasında başkasının elinde olmayacak."

Kürt örgütlerini bir çatı altında birleştirmek için, biri şubat 1993'te olmak üzere iki toplantı yapılmıştı. İki görüş ortaya çıkmıştı: (1) Kürt kimliğini esas alan ve yalnız Kürtleri kendi çatısı altında toplayan bir parti; (2) Kürt sorununu Türkiye'de demokratikleşmenin odak noktası haline getiren ve bu açıdan Türkleri de dışlamayan bir parti...

Bu tarihlerde Ankara'da ise bekle gör havası esiyordu. Düşünceliydi devlet! Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan, "Bölge sakin bugünlerde. PKK fazla eylemlilik içinde değil. Bu da silahlı karşılaşmayı azalttı" diyordu. Ateşkesten sonra Güneydoğu'da sinmiş gözüken PKK'nın üstüne varılacak mıydı? Ankara, uzun zamandır hazırlanan

“Bahar Operasyonu” için düğmeye basmak üzereyken Apo’nun ateşkesiyle karşılaşmıştı.

Düğmeye basılacak mıydı?

Başbakan Demirel bu sorumu mart 1993 sonuna doğru Güniz Sokak’ta yaptığımız görüşmede “prematüre” diye yanıtlamış, “Henüz olgunlaşmadı, bakıyoruz” demişti. Apo ateşkes derken, Güneydoğu’da başlatılacak büyük bir askerî harekât Türkiye’yi dışarıda sıkıştırmaz mıydı? Yalnız Batı’da değil, içeride de olumsuz bir görüntü yaratmaz mıydı? Başbakan Demirel’in ve Ankara’nın kafasında bu sorular vardı. Demirel bana şöyle demişti:

“Adam ateş kesmiş, hatta silahı bırakmaya niyetli olduğunu söylüyor. Sen tankınla topunla üstüne varıyorsun. İyi düşünmek lazım. Önce bölgeye gidilip nabız tutulacak, sonra Ankara’ya dönüp yeniden durum muhakemesi yapılacak.”

“Son darbe” için asker, hazırlıklarını 1993 yılı ilkbaharı için yapmış. PKK’nın belini kırmaya kesin kararlı. Amerika’dan 25 yeni savaş helikopteri bunun için alınmış... Üstelik bu “son darbe” operasyonunun oluşturulmasında, “Biraz daha gecikirsek, Batı sıkıştırır, bir daha yapamayız” düşüncesinin de rol oynadığı anlaşılıyordu. Demirel’den bu izlenimi edinmiştim. Apo’nun ateşkes manevrasının “ustaca” olduğunu Demirel de üstü örtülü bir dille teslim ediyordu.

Apo’nun ateşkesinde Suriye parmağı...

Ancak, Demirel ateşkesi “Apo’yu da aşan bir senaryo parçası” olarak görme eğilimindeydi. Batı’nın ve Suriye’nin bu konuda parmağı olması

ihtimalini göz ardı etmiyordu. Hatta ucu Kıbrıs'a kadar varan bazı senaryolar üzerinde düşündüğü belli oluyordu.

O tarihlerde benim aldığım bir duyuma göre, ateşkes öncesindeki Talabanî-Apo buluşması, Suriye Başkanı Hafız Esad'ın kardeşi Rifat Esad'ın Şam'daki evinde gerçekleşmişti.

Yıllardır biliniyordu:

PKK'nın Türkiye'ye yönelik şiddet ve terörüne en büyük dış desteğin kaynağı Suriye'deydi. PKK'nın sevk ve idare merkezi Suriye'deydi. PKK'nın lojistik desteği Suriye'deydi. PKK'nın askerî örgütlenmesi Suriye'deydi. PKK'nın eğitim kampları Suriye'de ve Suriye işgalindeki Bekaa Vadisi gibi Lübnan topraklarındaydı.

Suriye 1980'lerin başından beri PKK'yı Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak ve zayıf düşürmek için kullanıyordu. "Su"ya karşı "terör" kozunu oynuyordu Türkiye'ye karşı. Peki, böyle bir Suriye'nin Apo'yu ateşkese zorlamakta ne gibi bir çıkarı olabilirdi? Bir Türk diplomatik kaynağı bana şöyle bir değerlendirme yapmıştı:

"1993 ateşkesi aslında bir Suriye oyunuydu. Hatırla, o geziyi sen de izlemiştin. Demirel Başbakan olarak 1993 ocak ayında Şam'ı ziyaret ettiği zaman, su konusuyla ilgili olarak Hafız Esad'da bazı beklentiler yaratmıştı. Hatta Suriyelilerin iddiasına göre bazı sözler vermişti. Bunun üzerine Başkan Esad, Apo'nun ateşkesiyle Demirel'i denemek istemişti. 'Bakalım, biz terör konusunde frene basınca, Demirel de su konusunda vermiş olduğu sözleri tutabilecek mi?' diye... Bekledikleri olmayınca Apo'ya 'Kaldığın yerden devam!' demiş olabilir Şam..."

Ateşkesin ilk açıklandığı günlerde 1993'ün mart ayında Başbakan Demirel'le Güniz Sokak'ta sohbet ederken şöyle demişti:

“Dağda 3 bin 500-4 bin PKK’lı var. Bu teröristler dağda durdukça, ne yapacağım? Adam ateş etmez, ben de üstlerine varırsam ne olur? Dışarıda içeride ne derler? Sıkışabileceğim. Hareketsiz kalırsam, onları dağdan nasıl indireceğim. Onlar benim için hep potansiyel tehlike olarak kalacaklar.”

Demirel ateşkesin sürmesine karşı gözükmüyordu. Bunun hem Türkiye’ye hem kendi iktidarına yarayacağının farkındaydı. Bu düşüncesini saklamıyordu. Ama güçlükleri de çok açık görüyordu. Zamana ihtiyacı vardı. Demirel bunları düşünürken, 1993 nisan ayının ilk haftasında Iraklı Kürt lider Celal Talabanî yeniden Ankara’daydı. Gelirken Şam’da Apo’yla görüşmüştü. 15 nisanda tek taraflı ateşkeste birinci ay doluyordu. Ateşkesin devamını sağlayacak koşullar neler olabilirdi? Talabanî, Apo’nun Ankara’dan beklentilerini şöyle özetlemişti:

• Türk güvenlik güçleri de ateşkese uymalı.

• Bahar Operasyonu diye bir şey varsa, ertelenmeli.

• İleride bir genel af çıkarılabileceğine ilişkin işaretler verilmeli.

• Siyasal çözüm için perde arkasında değişik diyalog kanalları açılmalı.

• Türk siyaset adamları PKK’ya karşı üsluplarını yumuşatsa...

Talabanî, Apo’ya güvenmiyordu. “Ama bu kez Apo ciddi, samimi” diye ekliyordu. Yumuşama girişiminin bu defa Apo’dan geldiğini, bu değişime şaşırdığını belirtiyordu. Talabanî üç noktada Apo’nun dikkatini çektiğini söylüyordu:

“Ona dedim ki: ‘Komünizmi, ayrılıkçılığı ve terörü reddedeceksin. Bunları yapmadan hiçbir yere varamazsın.’ Kabul etti Apo...”

Talabanî'nin bu söylediklerinde gerçek payı neydi? Bilmek zordu. Ancak Apo bu üç noktayı, yakalandıktan sonra, altı yıl sonra, 1999'da Türk adaletinin önünde hesap verirken kabullenecekti.

Talabanî, bu sohbetimiz sırasında Apo'nun PKK içindeki güçlüklerinden söz etmişti:

"Örgütte ateşkese gerek yok diyenler de var. Hem dövüşelim hem görüşelim diyorlarmış, Filistin Kurtuluş Örgütü gibi... Apo'ya 'Türkiye Filistin değil, üstelik karşında Türkiye gibi bir devlet var' dedim. Apo'nun bir başka güçlüğüne gelince: 10 bin silahlı adamını eylem yapmaksızın uzun süre dağda tutmak... Bu da kolay değil tabiî."

Talabanî Ankara'da Cumhurbaşkanı Özal, Başbakan Demirel ve Başbakan Yardımcısı İnönü'yle görüştü. Ankara'dan ayrılmadan önce bir kez daha buluştuk Talabanî'yle, düşünceliydi. Anlaşılan, Apo'yu yeniden görmek üzere Şam'a dönerken elinde fazla bir şey yoktu. Başbakan Demirel hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde konuşuyordu:

"Kan döken devlet değildir. Devlet, dünyadaki her devletin yapacağını yapıyor. Yani toprağını, halkını koruyor. Kan dökülmesini başlatanlar, kan dökülmesini durdururlarsa, kendi bilecekleri iştir. Açıkça söyleyeyim: devlet, kan dökenlerle pazarlığa oturmaz!"

Mesaj açıktı:

Dağdan insin, teslim olsun!

Son derece açık bir tutumdu: bir devletin, kendisine silah çekmiş, şiddet ve terörle kendi birliğine ve toprak bütünlüğüne kastetmiş, askerini, polisini, öğretmenini şehit eden, çoluk çocuk demeden öldüren, yani "insanlığa karşı suç işleyen" ayrılıkçı bir örgütü muhatap alması, onunla

pazarlık yapması elbette söz konusu olamazdı. Günlük politika dilindeki deyişle “devlet eşkıyayla pazarlık yapmaz”dı!

Doğru bir tutumdu bu.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin PKK’ya karşı mücadelesi haklı ve meşruydu.

Peki ama devlet terörle mücadele ederken, aynı zamanda demokrasi ve insan hakları alanında bazı adımlar atamaz mıydı? Terörle Kürt sorunu arasındaki çizgiyi özenle çizerken, yapacağı bazı düzenlemeler, terörle mücadelede hedef küçültmesine katkıda bulunmaz mıydı?

Doğan Güreş Paşa: “Kürt

başka terör başka ama...”

1993 baharında Genelkurmay başkanı olan Orgeneral Doğan Güreş’le, emekli olduktan ve DYP milletvekili olarak Parlamento’ya girmesinden sonra 1996 baharında sohbet ederken şöyle demişti:

“Demokrasimizin hiç şüphesiz eksikleri var giderilmesi gereken. Kürt başka terör başka! Bunu böyle görmek lazım. Kolektif haklar olmaz, ama bireysel haklar olur. Kişisel özgürlükler olur. Terörle askerî mücadele, Güneydoğu’da meselenin sadece bir boyutudur. Bu devam edecektir. Aynı zamanda özgürlükler meselesi vardır. Sosyal reformlar boyutu vardır. Ama askerî mücadele devam ederken, nasıl olacaktır bunlar?”

“İşte sanat burada!” demişti 1996 baharında Güreş Paşa, “Bunca şehit verilirken, bunca şehit ailesinin yüreği yanarken, insan hakları ve demokrasi konusu nasıl gündeme getirilecek? Kolay değil. Uygun zaman, uygun ortam, uygun imkân şart! Zamanlamayı ayarlamadan, kamuoyunu oluşturmadan yola çıkılmaz. Çıkmaya kalkışsan da sonuç alamazsın.

Kabul ettiremezsin. Ulusun büyük çoğunluğunu rahatsız edersin. Dağda bayırda elde silah mücadele veren askeri de, güvenlik güçlerini de rahatsız edersin. Olmaz! Kamuoyu desteği olmadan TBMM de bu konuda istese de bir şeyler yapamaz. Kamuoyu desteği sadece entelektüellerden oluşmuyor.”

Buna benzer tartışmalar basında, hatta az da olsa devletin bazı odaklarında devam ederken haber geldi.

PKK terörü Bingöl’de vurdu:

Otuz üç asker şehit!

O gün Türk Dışişleri’nden güvendiğim bir kaynak, ilginçtir, şöyle demişti bana telefonda: “Suriye’nin Birecik Barajı’na cevabı olabilir mi?”

1993 mayıs ayının son haftasıydı. Katliam haberi Türk kamuoyunda bomba gibi patladı. Büyük bir şok yaşandı. Güneydoğu’da iki aydır sürmekte olan nispî sükûnet sona erdi.

Daha bir ay önce Apo Bekaa’da bana, “PKK kendi kitlesine hâkim ve disiplinli. Anadolu askerine baskın yapalım, onları vuralım diye özel bir yaklaşımımız yok. Özel baskınlar düzenleyerek onları imha etmeyi düşünmeyiz” demişti. Bir ay sonra Bingöl Katliamı geldi.

Apo ya örgütüne hâkim değildi.

Ya da ateşkesten vazgeçmişti.

Celal Talabanî sabah vakti Cidde’den beni telefonla aramıştı:

“Bu korkunç bir cinayet! Apo anlaşılan örgüt içindeki aşırılara sonunda teslim oldu. Bunlar son zamanlarda ‘Biz her şeyi yaptık, hükûmet

hiçbir şey yapmadı' diyorlardı. Katliamdan sonraki salı sabahı Apo'yla konuştuğumda henüz haberi yoktu olaydan..."

Katliamın duyulmasından sonra Şam'daki PKK sözcülüğünü arayanlar arasında Londra'da çıkan el-Hayat gazetesinin yazarı Kâmran Karadagı da vardı. Bana telefonda "Önce telefonda 'Haberimiz yok' dediler. Ama bir süre sonra resmen üstlendiler" diyordu. Doğruydu. PKK bir açıklamayla katliamı üstlenmişti. Ve ilginçtir, PKK bu açıklamayı yapıncaya kadar Diyarbakır ve İstanbul'da bazı Kürt aydınları, Bingöl Katliamı'nı devletin ya da köy korucularının bir provokasyonu olarak değerlendirme eğilimindeydi.

Kimileri de diyordu ki:

"Apo örgüte hâkim değil. Diyarbakır-Bingöl-Muş üçgeninde adı 'eyalet komutanı' olarak geçen Şemdin Sakık baştan beri ateşkese karşıydı. Bir başka bölge komutanı Cemil Bayık da öyle. Sakık, Apo'ya rağmen bölgesinde böyle bir katliamı gerçekleştirerek ateşkesi torpilledi. Apo'ya da bu katilamı kabullenmek düştü."

Katliamın ertesi günü gelen iki telefonu not etmiştim.

Biri diyordu ki:

"Yazınızda soğukkanlı olmaktan söz ediyorsunuz. Ne demek bu? Gözü yaşlı anaları düşünün. Bu katliamı yapan insan değil. Kürt falan da yok, Türk var bu ülkede! Beğenmeyen çekip gitsin Türkiye'den..."

Bunları söylerken sesi hiddetten titriyordu telefonda.

Telefondaki öteki ses, HEP Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle'ye aitti:

“Soğukkanlılığı korumak lazım yine de. PKK’nın ateşkes kararından sonra devlet güçlerinin ağır tahrikleri sürdü. Bu arada hiçbir adım atılmadı, ne kültürel ne siyasal haklarla ilgili olarak. Hükûmet programında yer alan bazı adımlar atılabilseydi en azından. Bu konuda uyardık da devleti. İki ayda 122 gerilla, 20-29 sivil öldü. Kulp ve Sason’da yirmi köy boşaltıldı. Bütün bunların örgüt içinde yaratacağı sorunları düşünün. Bir yerde ağır tahrike ağır reaksiyon. Şimdi silahlar konuşacak yine.”

Telefondaki bu ses, eveliyor geveliyor, katliamın adını bir türlü koyamıyordu. Otuz üç silahsız askerin Bingöl’de otobüsten indirilip kurşunlanmalarını değil lanetlemek, şöyle bir kınamıyordu bile. “Misilleme”den söz edebiliyordu. Terörün daniskası olan bu kanlı eylemi, “sömürgeciliğe karşı Kürt ulusal kurtuluş mücadelesinin bir parçası” olarak görüyordu.

Telefondaki iki ses böyleydi.

Artık sözün herhangi bir önemi kalmamıştı. Güneydoğu’da barışa giden yolun ince ve uzun olduğu Bingöl Katliamı’yla bir kez daha belli olmuştu. Güneydoğu’yu çok sıcak bir yaz bekliyordu. Bu arada Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın 17 nisan 1993 tarihindeki beklenmedik ani ölümü de Türk siyasal yaşamında Demirel’in Cumhurbaşkanlığı, Çiller’in Başbakanlık koltuğuna oturtacak yeni bir geçiş dönemini başlatmıştı.

Ve “derin devlet” ağırlığını koymuştu:

Önce terörle mücadele!

Başbakan Demirel’in deyişiyle testi kırılmıştı artık. Katiliamın ertesi günü İçişleri Bakanı İsmet Sezgin’le konuşurken şöyle diyordu:

“Tam bir vahşet. Bu vahşetten haberi vardı Apo’nun. Ateşkesi zaten derlenme toparlanma taktiği olarak ortaya attı. Biliyoruz bunu. Artık operasyonlara tam gaz devam...”

Ateşkes nedeniyle askıya alınmış gözüken Bahar Operasyonu için artık düğmeye basma zamanı gelmişti. Ankara’da, devletin içinde ateşkesi Güneydoğu’da kanın durması için bir fırsat sayanlar karşısında, “Biz dememiş miydik” diyenler bir yerde haklı çıkmışlardı.

Yapacak bir şey yoktu artık.

Hem silahsız otuz üç Türk askerini pusuya düşürüp şehit edeceksin, hem de kalkıp “barış süreci”nden dem vuracaksın! Olacak şey değildi bu. Terör ve şiddetle mücadele bitmeden, PKK’nın beli kırılmadan Güneydoğu’da normalleşme ve yaraların sarılması mümkün olamayacaktı. Faili meçhul cinayetlerin, şehit cenazelerinin çoğalacağı, zorunlu göçün hızlanacağı, köy boşaltma ve yakmaların artacağı, dağlarda ölenlerin arkasından ağıt yakan anaların yürek parçalayıcı feryatlarının daha çok duyulacağı bir döneme giriliyordu. Hukuk devleti kavramının gitgide büyüyen Susurluk boşluğunda unutulacağı günler yaşanacaktı.

Kederin, hüznün ve acının her türlüsünün suratlarda bıraktığı çizgiler ne yazık ki derinleşecekti. Daha ne acılar çekilecekti yaşamak için... Ve ne çok acıların sindiği suratlarla yüz yüze gelecekti insanlık...

2

Üç buçuk eşkıyadan 29. isyana

Özal: “Araştırdım, benim babaannem de Malatyalı bir Kürt’müş...” - Sıkıyönetim Komutanı Torumtay Paşa: “Türk ordusunu işgal ordusu gibi göstermeyin!” - Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanı Koramiral Beyazıt: “Gerekirse bütün gazeteler kapatılır.” - Demirel: “Aklım hâlâ almıyor Suriye bu işe nasıl cüret edebildi?” - Apo: “Öldürelim, otorite olalım!” - MİT Başkanı Koman Paşa: “Kendinizi PKK’ya kullandırtmayın!” - Demirel: “Kürtler 500 yıldır asimile edilememişler, bundan sonra da edilemezler.” - Türk askeri, Cezayir’deki Fransız askeri... - Yeşilyurt, bok yedirme!..

İstanbul, 19 ekim 1984

Sabah vakti gazetedeki odamda çalışıyorum.

Sıkıyönetim’den telefon:

“1. Ordu Komutanı Orgeneral Necip Torumtay sizi makamında bekliyor.”

“Hemen mi?”

“Derhal!”

Arabaya atlayıp Selimiye Kışlası’nın yolunu tutuyorum. Ne olabilir? O günkü Cumhuriyet’in birinci sayfasında askeri kızdıracak bir şey bulamıyorum. Hızla göz attığım köşe yazılarında da herhangi bir sıradışılık yok.

Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Torumtay nazik ama asık yüzle karşılıyor. Masasının üstünde bir gün önceki Cumhuriyet gazetesi açılmış çarşaf gibi. Zılgıtın nereden geleceğini anlıyorum. Canı sıkkın bir üslupla, “Bu fotoğraflar hiç hoş değil” diyor Torumtay Paşa, “Gazetedeki bu fotoğraflar, Türk ordusunu bir işgal ordusuymuş gibi gösteriyor. Sanki Mehmetçik oraları işgal etmişçesine bir hava verilmiş...”

Rıza Ezer’in fotoğrafları çok güzel. Yazı işleri de hakkını vermiş fotoğrafların, iyi kullanmış. Cumhuriyet ofset baskıya yeni geçtiği için güzel siyah beyaz fotoğraf basmaya dönük merakımız daha devam ediyor.

“Kadın, ihtiyar, çoluk çocuk... Erkekler tek sıra meydanda toplanmış... Hepsinin elleri başlarının üstünde. Silahlı askerler tarafından çevrilmişler... Olmaz bu fotoğraflar!”

Ama bunlar nihayet fotoğraf...

“Dış güçlere yarayacak fotoğraf çıkmasın. Haberleri filtreden, süzgeçten geçirin. Köy boşaltmaktan söz ediyorsunuz. Tehcir çağrışımı yapar bu haberler...”

Torumtay Paşa’dan gazeteciliğin nasıl yapılması gerektiğini sabırla dinliyordum.

PKK’nın adı birkaç ay önce yaptığı ilk baskınlarla daha yeni duyuluyordu. Eruh ve Şemdinli baskınlarının tarihi 15-16 ağustos 1984’tü. Cumhuriyet tarihinde irili ufaklı 28 tane “Kürt isyanı” çıkmıştı. Sonuncusu 1938’deki Dersim İsyanı’ydı. Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla, adı resmen konmasa da 29. isyan başlıyordu. PKK’nın Abdullah Öcalan tarafından kuruluşu 27 kasım 1978’di.

Ankara’da üst düzeydeki bir istihbarat görevlisi sonrasını bana şöyle özetlemişti:

“Kuruluşundan sonra küçük çapta silahlı eylemler yaptı. Fazla dikkati çekmedi. 1979 sonunda Türkiye’den kaçtı. Filistin’e gitti. 1982’ye kadar orada kaldı. Eğitim gördü. Silahlanmaya çalıştı. Filistin saflarında çalışma karşılığında Lübnan’da ve Lübnan’nın Suriye denetimindeki Bekaa Vadisi’nde barındı. Örgütüne silah sağladı. 1982’ye geldiğinde 30-40 kişilik bir grup oluşturmuştu kendine. 1982 ile 1984 yılları arasında Türkiye’den militan çekti. PKK’nın silahlı adam sayısını 300’e çıkardı. Ancak bu yıllarda Suriye, Apo’yu adam yerine koymadı. PKK’yı önemsemedi. Adam yerine konması için, ‘Ben Türkiye’de bir gücüm, istersem Türkiye’nin başına bela olurum!’u eylemle göstermesi gerekiyordu. Eruh ve Şemdinli baskınlarını bu amaçla düzenledi. Küçük kasabalara baskınlar yaptı. Bütün bunlar, özellikle Suriye desteğini sağlamaya dönük terör eylemleriydi. Hafız Esad’a böylece Türkiye’nin başını ağrıtabileceğini göstermek istiyordu. Tabiî yalnız ona değil, Tahran ve Bağdat gibi Türkiye’yi istikrarsızlaştırmak isteyen merkezlere de...”

Güneydoğu’da bir kıvılcım çakmış, içten içe bir ateş yanmaya başlamıştı. Ama siyaset kurumu da, devlet de, basın da, hatta asker de daha işin ciddiyetinin pek o kadar farkında sayılmazdı. Nitekim, 1991-1993 arasında Güneydoğu’da görev yapan üst düzeyde bir komutan bana bir sohbet sırasında şöyle yakınmıştı:

“Biz de terör örgütünü Özal’ın dediği gibi ‘üç buçuk eşkıya’ gibi görerek başladık işe. Oysa yılanın başı hemen ezilmeliydi, göremedik.”

Tedirgindi asker de. Genelkurmay’da Güneydoğu konusunda Başbakan Özal’a karşı kuşku besleniyordu. Özal’ın işi ucundan tuttuğu görüşü yaygındı. Bu arada PKK eylemleri sıklaşıyordu. Ekim ayının ilk haftasında, üstelik Cumhurbaşkanı Evren Güneydoğu’da inceleme gezisi yaparken Şemdinli’de pusu kurup bir subayı, bir astsubayı ve bir eri şehit etmişti PKK. Bunun üzerine Cumhuriyet’in birinci sayfasındaki köşemde gelişmeleri şöyle yorumlaşmıştım:

“Ülkemizin içinde bulunduğu ortam ve ulusal çıkarlarımız her zamankinden daha serinkanlı bir durum tartışmasını gerekli kılıyor. Çünkü olayın boyutları basit bir eşkıyalıktan çok daha ötededir. Şemdinli ve Eruh saldırılarının anlamını yalnızca Türkiye sınırları çerçevesinde açıklamaya çalışmak, bir yanılgıya işaret eder.

Alçakça düzenlenmiş pusunun ardındaki tuzakları görebilmek için, öncelikle, bir süreden beri ülkemize yönelik saldırıların ortak noktasını yakalamak gerekir. Hem yurtdışındaki diplomatımızı, hem yurtiçindeki askerimizi şehit eden teröristin amacı tektir: Lozan Antlaşması’nın koşullarını değiştirmek ve ülkeyi parçalamak...

Ne var ki terörist, kendi gücünün Türkiye gibi büyük bir devleti bölmeye yetmeyeceğini bilir. Bu nedenle teröristin ardında hangi güçlerin bulunduğunu saptamaktır gerekli olan. Geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye üzerinde oyunlar oynanmaya devam ediyor. Günümüzde dünyanın en sıcak bölgesine dönüşmüş olan Ortadoğu’da ülkemizin rahat bırakılacağı gibi bir hayale kapılmak gerçeklere ters düşer.

Kimi, iç istikrardan yoksun bir Türkiye görmek ister. Kimi, İslam dünyasıyla gelişen ilişkilerimizden rahatsızlık duyar. Kimi, bölgede korumaya çalıştığımız denge politikasından memnun değildir. Kimi, Türkiye’nin ittifak ilişkilerinden rahatsızdır. Kimi, Türkiye’nin gereğinden çok güçlenmesini içine sindiremez.

Yani oyun içinde oyunlar...

Oyunları bozmanın koşullarına gelince... Birincisi, dış politikada gelenekselleşmeye yüz tutmuş dengeleri yitirmemek... İkincisi, ulusal birliğimizi demokrasi potasında pekiştirmek... Ulusal birliğimizle ülke bütünlüğüne dönük tehditlerin ancak demokrasi içinde üstesinden gelineceğine hiç kimsenin kuşkusu olmasın.”

Genelkurmay İstihbarat Daire

Başkanı Koramiral

Beyazıt: “Gerekirse

bütün gazeteler kapatılır.”

1984 ekim ayının başlarında Hakkâri’nin Şemdinli ve Çukurca ilçelerinde askerî operasyonlar başlatılmıştı. Dış basında haberler çıkıyordu, “Kürtler isyan etti, Türk ordusu bastırıyor” diye...

Türk basınının operasyonu izleme tarzı da askeri kızdırmıştı. 12 Eylül askerî yönetimi, ANAP’ın kazandığı 1983 seçimleriyle resmen sona ermişti ama fiilen sürüyordu. Sıkıyönetim henüz kalkmamıştı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, Güneydoğu haberinden dolayı Milliyet ve Bulvar gazetelerini kapatmıştı. Genelkurmay’dan gelen haberler iç açıcı değildi. Küplere binmişlerdi. “Basın özgürlüğü bu işte! Ama bu ise bugünleri de ararlar” diye duyumlar ulaşıyordu bana. Selimiye Kışlası’nda fırçayı yediğim gün Ankara’da, Genelkurmay Başkanlığı’nda da basına brifing, bizim deyişle “toplu fırça toplantısı” yapılıyordu. İstihbarat Dairesi Başkanı Koramiral Vural Beyazıt’ın mesajları askerin “psikolojik savaş” için düğmeye bastığını gösteriyordu:

”Gerekirse bütün gazeteler kapatılır!”

“Yayımlanan fotoğraflar, Huzur Operasyonu’na aykırı. Sanki vatandaşlara zulüm varmış gibi bir hava yaratılıyor. Bu fotoğraflar karşı tarafı güçlendirmek için yayımlanıyor. Böyle haber ve fotoğraflar çıkar mı? Sonra, bilgili muhabirlerinizi gönderin.”

“Yok Barzanî, yok Talabanî. Birleşmişler, ayrılmışlar. Neler olduğunu Sıkıyönetim açıklıyor, oradan alın.”

“Köy boşaltmak yok, nereden çıkarıyorsunuz bunları?”

“Askerî bir harekât yapıyoruz. Bizim karşmızda Kürt toplumu yok. Dış güçler tarafından kışkırtılan, Marksist-Leninist eşkıyanın devlet otoritesini sarsmaya yönelik hareketi var.”

“Kürt deyimi de onlara ait, bize değil.”

“Sizin haberleriniz bizim Kürt kaynaklarımızı kurutuyor.”

Bu Genelkurmay brifinginin ertesi günü de Diyarbakır 7. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı’ndan gazetelere bir bildiri geçilmişti. Bölgede gazeteciliğin nasıl yapılacağının tarif edildiği bir duyuruydu bu.

İki noktası ilginçti: “(1) Olay bölgesinde çekilen fotoğraflar değişik anlamlara gelmeyecek nitelikte olacak. Örneğin bazı gazetelerde ‘iki üç yaşlı kadın etrafında askerler, meydanda toplu halde arama yapılırken askerlerin görülmesi gibi’ fotoğraflar kullanılmayacak.

(2) Haberlerde ‘sınırı geçme konusu’ diye bir laf edilmeyecek. Ayrıca köyün boşaltılması konusu var. Hiçbir köy boşaltılmamıştır.”

Birkaç gün sonra da, 25 ekim 1984’te bu kez Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı gazetelerin Ankara bürolarına şöyle bir tebligat yapıyordu:

“Güneydoğu’daki operasyonlarla ilgili haberlerin verilmesinde güvenlik kuvvetlerine karşı yapılan öldürme, yaralama, saldırı, baskın gibi olaylar Genelkurmay Başkanlığı’nın müsaadesi ve resmî açıklamalarına göre yapılacaktır. Genelkurmay Başkanlığı’nın resmî açıklamalarının haricine kesinlikle çıkılmayacaktır.”

Biz de basın olarak 1984 yılında henüz farkında değildik, Türkiye’nin ne kadar güç bir döneme girmiş olduğunun. Bu gerçek siyaset kurumu ve

asker için de geçerliydi. Önümüzü göremiyorduk. Devlet dahil kimse yaklaşan bela konusunda hazırlıklı sayılmazdı.

Demirel "Kürtler 500 yıldır

asimile edilememişler,

bundan sonra da edilemezler."

1980'de burnumuzun dibinde patlayan İran-Irak Savaşı'nın yarattığı dış konjonktürden yararlanarak GAP için yeniden düğmeye basılması ve özellikle Atatürk Barajı'nın temelinin atılmasıyla birlikte, öyle anlaşılıyordu ki, Suriye de Türkiye'yi terör ve şiddetle "istikrarsızlaştırmak" için düğmeye basmıştı. Bu konuyu bir kez Demirel'le konuşmuştum. Cumhurbaşkanıydı. 20 temmuz 1999'da Elazığ'a gitmiştik, GAP çerçevesindeki Keban Barajı'nın açılış töreni için. Yemek sırasında, "Atatürk Barajı'nın temeli 1983'te atıldı. 1984'te PKK'nın ilk baskınları patladı Eruh ve Şemdinli'de. Suriye böylece GAP'a karşı misillemeyi başlatmış mı oldu?" diye sormuştum kendisine.

Cumhurbaşkanı Demirel'in yanıtı çok kısa olmuştu:

"Hâlâ aklım almıyor, Suriye böyle bir şeye nasıl kalkıştı, nasıl cüret edebildi diye..."

PKK'nın arkasında elbette yalnız Suriye yoktu. PKK'nın işini kolaylaştıran kendi hataları da vardı Türkiye'nin. Bazıları, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar giden, bazıları da örneğin 12 Eylül askerî yönetiminden kaynaklanan yanlışlar...

25 ekim 1984'te, 12 Eylül askerî yönetiminin siyaset yasağından henüz kurtulmamış olan Demirel'le Güniz Sokak'taki evinde sohbet ederken, "Kürtler 500 yıldır asimile edilmemişler. Bundan sonra da

asimile edilemezler. Oralarını ekonomik olarak geliştireceksin. Ama işgalci gibi davranmayacaksın. Fakat askerine, memuruna kurşun sıkanı o anda yakalayıp cezalandıracaksın" demişti.

Ama şurası kesin:

Özellikle Suriye'nin desteği olmasaydı, PKK belası bu kadar azmanlaşmaz ve etkisiz kılınması bu kadar uzun sürmezdi. PKK'ya karşı mücadele Türkiye'yi yıllar yılı manen ve madden kanatacaktı. Enerjisini tüketecekti. Kalkınmaya, insanının mutluluğuna yatırılabilecek fonlarını silahlanmaya harcatacaktı. Demokrasi ve insan hakları alanında ilerlemesini engellerken, dış politikada manevra alanını kısıtlayacaktı.

Pınarcık Katliamı 1987!

"Zordur beyim, zor."

Mardin, 1987 yılı temmuz ayının ilk haftası

Kavurucu bir sıcak.

Helikopterler havalandı. Başbakan Özal'la Pınarcık'a uçuyoruz. Dağın yamacına beyaz taşlarla kocaman yazmışlar:

"Ne mutlu Türk'üm diyene..."

Altımızdaki boz çıplaklığın ortasında büyük, eski bir yapı. Etrafı duvarlarla çevrili. Pilot yüzbaşı, "Süryanî Başkilisesi" diyor. Anadolu'nun rengârenk kültür dokusunun etkileyici bir örneği daha...

Helikopterler tepeden tırnağa silahlı. Pata pata sesleriyle Pınarcık'a alçalıyor, bir tarlaya konuyoruz. Ortalık toz duman. Pervaneler durunca, önce bir sessizlik. Köpek havlamaları. Silahlı askerler, fişeklikleri

göğüslerine sarmış köy korucuları, foto muhabirleri, televizyon kameramanları, Başbakanlık özel korumaları. Herkes telaş gösterisinde, Özal'ın helikopterine doğru koşuşturuyor. Tam bir curcuna.

Taş yığını.

Genç bir kadın, güzel bir kadın, başında siyah yemenisi, taş yığınına dayanmış, hiç kıpırdamadan heykel gibi duruyor. Gürültüyle ilerleyen o telaşe kalabalığın farkında bile değil.

Dalıp gitmiş.

Bakışları bir noktaya takılmış. Simsiyah, zeytin tanesi gözlerinin içine kederden çok, acının katmerlisi oturmuş. Ayaklarının dibinde bir kız çocuğu şaşkın bakışlarla etrafında olan biteni seyrediyor. Bir taşın üstüne büyücek harflerle "Ahmet" yazılmış.

Soruyorum:

"Ahmet kim?"

Siyah yemenili kadın oralı bile olmuyor. Başını şöyle bir benden yana çeviriyor, sonra yine dalıp gidiyor. Küçük kız da yanıtsız bırakıyor beni. Bir erkek çocuk yanaşıyor:

"Ahmet benim amcam."

"Buraya mı gömdüler?"

"Evet."

"Sadece o mu?"

"Hayır, beş kişi daha."

Siyah yemenili kadını işaret ediyorum:

"Bu kadın kim?"

"O karısı, bu da kızı" diyor taş yığının önündeki küçük kızı işaret ederek. Ahmet'in karısı, kocasının mezarına dayanmış, dalıp gitmiş...

Az ötede yanmış yıkılmış bir ev, yanık kokusu... Duvar dibinde beyaz kireçle çevresi işaretlenmiş mezarlar. "Şu siyah izler onların kanı" diyor ihtiyar adam. Saçı sakalı birbirine karışmış. Yüz hatları dikkatimi çekiyor, ne kadar kalın ve derin, oluk gibi. Yoksulluk yüzünden ve üstünden akıyor.

"Kim onlar, kimin kan izleri?"

Hayret verici bir tevekkülle konuşuyor:

"Biri kızım, biri damadım, beş de torun... Gitti bütün aile..."

Yanı başımda bir başka ihtiyar, "İslam işi değil bu, gâvur işi" diyor.

Mardin'in Ömerli ilçesine bağlı Pınarcık mezrasındaki vahşetin tablosu: 16'sı çocuk, 8'i kadın Türkiye vatandaşı 30 Kürt'ün bir gece baskınıyla öldürülmesi. Yani PKK'nın insanlığa karşı işlediği suçlardan biri...

Başbakan Özal, yanında Semra Özal, bir duvarın üstüne çıkmış, elinde mikrofon konuşuyor. Bir devlet büyüğünün klasik sözleri:

"Yaraları saracağız. Devletten güçlü olamaz kimse. Talimat verdim. Burasını örnek köy yapacağız. Yol asfaltlanacak. Evler yeniden yapılacak. Telsiz telefon konacak. Yetimlere devlet yardım elini uzatacak. Üç buçuk eşkıyadan kimsenin korkusu olmasın."

Özal'ın "üç buçuk eşkıya" sözünü not ediyorum. Bu deyim yüzünden sonraki yıllarda çok eleştirilecekti. Başbakan küçümsüyor muydu PKK'yı? Ya da tutuşmakta olan yangının boyutlarını tam göremiyor muydu? Kameramanlar, fotoğrafçılar başbakanın konuşmasını görüntülemek için birbirlerini yiyorlar. Kargaşalıkta mezarların üstünde koşuşturanlar da var. Acısı taze ihtiyar bir ana kendini oradan oradan atıyor çığlık çığlığa, mezarlara basılmasın diye...

Orta yaşlı bir köylü, bir Kürt yanıma yaklaşıyor. "Zordur beyim!" diye söze başlıyor, "Ne zaman, nereden gelecekleri belli değil ki. Gece vakti hangi köye, hangi mezraya nasıl gelirler bilemeyiz ki."

Hava kararıyor. Güneşin battığı yer kızıllaşmaya yüz tutmuş. Helikopterlere attık kendimizi. Gazeteci milletinin işi bitmişti! On yedi hanelik Pınarcık, dağ başındaki bu dünyadan kopuk küçücük mezra birazdan karanlığa gömülecek ve bir avuç sakini için uzun ve sessiz bir gece daha başlayacaktı. Helikopterler pata pata sesleriyle ortalığı toza dumana boğarak kalkışa geçtiğinde benim kulaklarımda o üç sözcük uğulduyordu:

"Zordur beyim, zor!"

Gerçekten zordu işler!

Başbakan Özal'ın "üç buçuk eşkıya" deyimi durumu yansıtmıyordu. Devletin güvenlik güçleri hazırlıksızdı. Asker, vurkaç taktiği uygulayan, Suriye ve Kuzey Irak'tan sızan, sınırlarımızın dışında olduğu kadar içinde de "destek tabanı" oluşturmaya başlayan bir "gerilla hareketi" karşısında neyi neresinden, nasıl tutabileceğini henüz kararlaştırmış sayılmazdı.

Başbakan Özal'la birlikte Diyarbakır'a indiğimizde kötü haberler bekliyordu. Biz başbakanla bir Mardin mezrasındayken, PKK yine Mardin ilinin bir köyüyle bir mezrasını vurmuştu. İki ayrı yerde eşzamanlı olarak

gerçekleştirdikleri katliamlarla devlete meydan okuyup güç gösterisi yapmışlardı.

Geceyarısı Diyarbakır’da kaldığım otelde günlüğümün başına oturdum. 8 temmuz 1987 tarihini atarak üç günlük izlenimlerimi not etmeye koyuldum:

– Teröristler, 20-25 kişilik gruplar halinde, iki yerde aynı anda vurmuşlardı. Sırtlarında askerî üniforma vardı. Bir yetkili, “Sınır ötesinden gelenler olduğu gibi, onlara içeriden katılanlar da olabilir” dedi.

– Yöredeki bazı köylerden destek aldıkları kesindi. Bu destekte gönüllü rızadan daha çok korkunun rol oynadığı belirtiliyordu. PKK’nın kanlı eylemlerinin saçtığı korku ve tedirginlik ister istemez teröristlere istenen desteği sağlıyordu. Ama sınırlı da olsa, bu desteğin verilmesinde başka faktörler de rol oynuyordu.

– Sıkıyönetim yerini “olağanüstü hal”e bırakırken ne olabilirdi? En başta asker-sivil güvenlik kuvvetlerinin teçhizat açısından en iyi biçimde donatılmaları ve maddî olanaklarının artırılması, parasal açıdan takviye edilmeleri gerekiyor. Devletin her türlü özveriyi üstlenmesi şart. Bugüne kadar yapılanlar yeterli olmaktan uzak. Asker-sivil kiminle konuşsam, hep bu yakınmaları dinledim.

– Bir başka ihtiyaç: istihbarat açığının kapatılması... Yöreyi daha iyi bilen özel birliklerin kurulup yetiştirilmesi... Özellikle istihbarat alanında yeni bir anlayış ve örgütlenmeye dönük istekler fazlasıyla kulağıma çalındı.

– Güvenlik kuvvetlerinin operasyonlarda yöre halkının devletten soğumasına, yabancılaşmasına yol açabilecek davranışlardan uzak kalmaya özen göstermeleri bir başka önemli nokta. Tersine davranışlar, PKK’nın değirmenine su taşıyor.

– Üç gün boyunca Adıyaman, Şanlıurfa ve Mardin yörelerinde tanık olduğum yoksulluk yürek parçalayıcıydı. Devlet, aş ve iş sorununun üstüne hızla ve planlı bir biçimde gitmeli. İşsizliğin –özellikle gençler arasında– kol gezdiği, insanın içini acıtan fakirliğin diz boyu olduğu bir bölgede insanları, Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını kendi yazgılarıyla baş başa bırakırsanız, kaybedecekleri herhangi bir şeyleri olmadığı için her yöne kayabilirler. PKK'nın Türkiye sınırları içindeki "kitle tabanı"nı genişletebilirler.

– Bölgede yerleşim alabildiğine dağınık. Yalnız Mardin ilinde 600 civarında köy, 1 700 kadar mezra var. Devletin yapacağı planlamayla, zora dayanmayan yöntemlerle köylerin toplulaştırılmasına gidilebilir. Bölgesel bir kalkınma planının devlet eliyle hazırlanması doğru olur. Çok büyük bir proje olan GAP'ın toplumsal bir planlamayla el ele götürülmesi lazım.

– Güneydoğu'da işler, ne yalnız askerimizin, ne de sivil güvenlik güçlerinin sırtına bırakılabilir. Sorun, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla bir bütün olarak kapsamlı bir "devlet politikası" çerçevesinde ele alınmalı. Sivil siyaset kadrolarının bu bakımdan ev ödevlerini çok daha iyi çalışmaları, Güneydoğu sorununa daha çok zaman ayırıp emek vermeleri ve askerle diyalog kanalları örmeleri gerekiyor.

– Ayrılıkçı teröristlerin saldırıları 1984 ağustos ayındaki Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla başladı. Yanı başımızda devam eden İran-Irak Savaşı'nın özellikle Kuzey Irak'ta yarattığı "otorite boşluğu"nda da yararlanarak "vurkaç" eylemlerini artırdı.

– Olayın boyutları basit bir eşkıyalığın ötesinde. Onun için de çözümün tek boyutlu, yalnız "askerî" nitelik taşıması yetersizdir. Siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutların da bir bütünlük içinde düşünülmesidir doğru olan. Terörü yenmek, yoksulluk ve cehaleti ortadan

kaldırmak ne kadar hayatîyse, yöre insanının, yani Kürtlerin kimliklerini, kültürel dokularını da göz önünde tutmak zorundayız.

– Ayrılıkçı teröristlerin amaçlarından biri, Türkiye'de demokrasinin gelişmesini sekteye uğratmaktır. Bu oyuna gelmekten kaçınmalı Türkiye. Demokrasi ve insan haklarının yaygınlaşması için çaba sarf edilmeli...

Bu notlarımı birkaç gün sonra Cumhuriyet'in birinci sayfasında yazılaştıracaktım. Yatarken, Pınarcık'taki o köylünün oluk gibi derin hatlı yüzü gözümün önünde. Sesi yine kulağımda çınlıyor:

"Zordur beyim, zor!"

1987 yazından bir Güneydoğu fotoğrafı...

"Bir yıl önce terörist köydü,

şimdi hepsi korucu..."

Tarih, 28 mart 1995

Cudi Dağı eteklerinde bir mezra.

Burada bir bahar sabahı çektiğim o fotoğraflar, cehennem fotoğrafları hayatım boyunca hiç gözümün önünden gitmeyecek. Hafızamdan hiç silinmeyecek o dehşet görüntüleri... Dağın eteklerindeki Görümlü köyünün Nevru mezrası.

Hiç unutmayacağım!

Bir çocuk değil, iki çocuk değil, tam üç çocuk teröristlerin gece baskınında ölen... PKK'nın insanlığa karşı işlediği suçlarından biri daha.

İkisi kız, biri oğlan.

Mehmet Ali üç yaşında.

Emine sekiz yaşında.

Merune dokuz yaşında.

Bebelerinin başında ağıt yakan analar... Gözyaşlarını etraftan saklamaya çalışarak toprak damın altında bir köşeye sığınmış sessizce ağlayan koca koca adamlar... Yanaklarından sicim gibi gözyaşı dökülen kız çocukları...

İçim acıyor.

O kederli yüzleri, acılı gözleri hiç unutamayacağım. Bir bahar sabahı o kadınların çaresizlik içindeki haykırışları kulağımda hep çınlayacak.

Yaşamak için ille de acı mı çekmek gerekiyor?

Toprak damlı, kerpiçten bir ev. Alt kat ahır. Üst katta yanık şilteler, yorganlar. Hepsinde koyu kahveye kaçan renkte kan lekeleri. Pencereye isabet etmiş PKK roketi. İçeri girmiş, toprak zemini de delmiş. Mehmet Ali, Emine, Merune burada can vermiş. Uykuda yakalamış ölüm onları. Korucu Selahattin İlhan, bebelerin feryadına fırlamış elinde silah. Tahta merdivenden dama tırmanırken bir el bombası patlamış üstünde. Olduğu yerde kalmış. Üstünde bir battaniye, çevresine çömelmiş ağıt yakan Kürt kadınları...

Dorukları karlı Cudi Dağı’nın güneydoğu eteklerinde Allah’ın unuttuğu bir yer. Irak sınırı bir saatlik yürüyüş mesafesinde. PKK’nın Kuzey Irak’tan bölgeye sızarken kullandığı en önemli iki boğazdan biri.

PKK saldırısı geceyarısı başlamış. Telsiz kayıtlarına göre her biri 15-20 teröristten oluşan beş grup. Önce Görümlü köyündeki piyade taburuna çevre tepelerden roket atışı başlamış. İki saate yakın hiç kesintisiz sürmüş.

Görümlü askerî deyişle biraz mahkûm bir arazi. Yüksek dağlarla çevrili, çukur bir yerde. Tabura roket atışı devam ederken, Nevru mezrasına da saldırı başlatmış PKK. Korucu mevzileri roket atışı altında tutulurken, bir fedai grubu, askerî deyişiyle intihar timi, üç bebenin katledildiği sızmayı gerçekleştirmiş...

Mezradaki odun deposunun yanında üç PKK'lı. Kantarın az ötesinde kanlar içinde yan yana yatıyorlar.

Mumya gibi yüzleri, sapsarı.

Sinekler inip konuyor.

Mevzilere saldırırken korucular tarafından öldürülmüşler. Televizyon kameramanı çekim yaparken söyleniyor:

"Derslerini almışlar!"

Elde silah, kan izlerini sürüyor köy korucuları. Toprakta kurumuş kan lekeleri. Üstündeki kan lekeleri güneşte parlayan beyaz taşlar. Bir ekmek torbası, üç tek Mekap marka lastik ayakkabı, kabzası kırmızı yeşil bantlı bir adet Kalaşnikov marka makineli tüfek. Kaçarken bırakmışlar. "Saddam efendinin malları hep PKK'nın eline geçti" diyor bir komando subayı. Çevresindeki köy korucularıyla ders verir gibi konuşuyor:

"Daha eğitim için gelemedim size. Roket atılmaya başlayınca, dikkatinizi tepelere vermeyin. Roket atışıyla birlikte fedailerin sızması başlar. Siz makinelilerinizi aşağı doğru ateşleyin. İlk roket sesleriyle

birlikte hepiniz silahlarınızı kapıp mevzilere gitmeyin. Bir kısmınız evlerin etrafında tetikte dursun.”

Bana dönüp, “Öğrenecekler öğrenecekler” derken eliyle de taşların üstündeki kan lekelerini gösteriyor. Üç PKK’lının ölüsü çatışma yerinin beş yüz metre kadar uzağında bulunmuş. “Bunların hepsi birbirlerine zimmetlidir. Ölülerini taşıyıp saklamak zorundadırlar. Ama bu defa başaramamışlar. Bütün leşleri kaçıramamışlar.”

Bir korucu öfkeli:

“‘Hani cesetler nerede?’ davası var ya... Şimdi bunları arabaya koyup çarşıda dolaştıracağım, görsün herkes gözüyle. Kayıpları üçten fazla. Diğerlerini katır sırtında kaçırmışlardır.”

İşte, kulak kesmeler, burun kesmeler hep bu “Hani cesetler nerede?” davasından kaynaklanıyor.

Bir komutan:

“Çok stratejik bir yerdir burası. Bir yıl önce teröristti bu köy. Sonra korucu oldular. O yüzden devamlı taciz atışına hedef olur.”

Zırhlı kariyerler Nevru mezrasına büyük bir gürültüyle, kulak tırmalayan gıcır gıcır seslerle tozu dumana katarak giriyorlar. İki İngiliz milletvekili iniyor. Yüzlerinde donuk bir ifade. Heyecanlarını belli etmemeye çalışıyorlar. Birinin adı Anne Llwyd, ötekininki Jim Cousins.

Yıkanmaya alınan, kefenleri hazırlanan bebeler alelacele dama çıkarılıyor. Yan yana yatırılıyorlar. Olacak şey değil. İki İngiliz milletvekili de dama çıkarılıyor. Bir süre dehşet içinde bebeleri seyre dalıyorlar. Arkasından odun deposunun oraya, PKK’lıların yattığı yere götürülüyorlar. Şaşkın ikisi de, bir başka gezegende dolaşıyorlar çünkü...

Sabahın köründe indim buraya. Kuzey Irak’a geçmek için Silopi’ye gelmiştim. Kuzey Irak Operasyonu’nu yöneten Kolordu Komutanı Korgeneral Hasan Kundakçı’nın karargâhına uğradım. Odasına girer girmez sordu:

“Yakınlardaki bir mezrada PKK katliam yaptı, geceyarısından sonra. Şimdi bir helikopter kalkıyor, gitmek ister misin?”

Pervaneleri dönmekte olan helikoptere doğru koşturuyorum. Tepeden tırnağa silahlı askerler. Telaş gösteriyor herkes. Helikopterin içi tahta cephane sandıklarıyla dolu. Görümlü köyüne yaklaşırken patır patır sesler duyuluyor. Helikopterin pilotu kulağıma eğiliyor:

“Tek tük taciz atışı yapıyor teröristler, bir şey olmaz!”

Sonunda sağ selamet konuyoruz.

Komando piyade taburunun bir odasında, bilgisayarımın başında yazımı yetiştirmeye çalışıyorum. Bir anda kulakları sağır edici bir ses. Yerimden sıçrıyorum. Dışarı fırlıyorum, yazıcı askerlerin odasına. Benden başka kimsenin kılı kıpırdamıyor. Bir subay yanıma yaklaşıp, “Merak etmeyin, havan atılıyor arada bir. Tepelerde sıcak takip var da...” diyor.

Burası ayrı bir dünya!

Türkiye’nin batısı bundan ne kadar haberli ki?..

Komutan, Silopi’den bir helikopter istiyor. Karayolu tehlikeliymiş. “Teröristler çekilirken mayınlamış olabilirler” diyor.

Irak burnumuzun dibi.

Ordunun Kıbrıs’tan sonraki en büyük kara operasyonu Kuzey Irak’ta ikinci haftasını doldururken böyle bir baskının anlamı ne? Her biri 15-20 kişiden oluşan beş ayrı grubun birleşip eylem koyabilmeleri... Sonra hızla yitip gitmeleri dağlarda... Bir komando taburunu bir buçuk saat boyunca roket atışı altında tutarken, yanı başındaki mezraya baskın verebilmeleri...

Kuzey Irak’a bir saatlik yürüyüş mesafesindeki stratejik bir boğazdaki bu kanlı saldırı, askerî açıdan Kuzey Irak Operasyonu’nun haklılığını gösteriyor. Ama aynı zamanda PKK’nın marjinalleşterilmesi için askerimizi, güvenlik güçlerimizi hâlâ çetin bir mücadelenin beklediğine de işaret ediyor.

Apo: “Öldürelim, otorite olalım!”

1995 yılı mart ayı sonunda durum böyleydi.

Bir bahar günü Nevru mezrasından Silopi’ye doğru helikopterle uçarken bu vahşi doğada yaşayanlara ve vatan görevi yapanlara içimden “Allah kolaylık versin” demiştim.

Cudi Dağı’nın etekleri yemyeşildi. İnsana yaşama sevinci aşılayacak kadar güzeldi altımızdan akıp giden doğa görüntüleri. Bir yanda patlayan bahar, öbür yanda patlayan silahlar! Bilmem ki, cennette cehennem yaratmak insanoğluna mı özgü?

“Öldürelim, otorite olalım!”

Üst düzeyde bir istihbarat yetkilisinin sözlerini anımsıyorum:

“Bölge halkı güçten korkar. Devletten de korkar, PKK’dan da. Apo da kanlı eylemleriyle bu korkuyu bölge halkının yüreğine saldı. Katliamları

bunun için yaptı. Halktan yardım sağladı. Onları sindirdi. Askere istihbarat vermelerini önlemeye çalıştı. Gençleri bu yolla kendi saflarına çekmek için gayret sarf etti.”

“Öldürelim, otorite olalım!”

Apo’nun bu sözünü anımsıyorum. Pınarcık Katliamı’nı bunun için yapmışlardı, Nevru mezrasında bebelerin canına bunun için kıymışlardı. Yıllar boyu insanlığa karşı suçları bunun için işlemişlerdi. Gözdağı vermek ve Güneydoğu’da “otorite olmak” için.

Toprak damda yan yana yatan üç yaşındaki Mehmet Ali, sekiz yaşındaki Emine, dokuz yaşındaki Merune gözümün önüne geliyor. Fotoğraflarını çekerken ellerimin nasıl titrediğini düşünüyorum.

Yaşamak için ille de acı çekmek mi gerekiyor?..

Necla Yüce geliyor aklıma.

Genç bir Kürt kadını.

1986 yazı.

Tunceli’nin Pülümür ilçesi.

Necla Yüce, lokantacılık yapan kayınpederinin yanına sığınmış yaşıyor. Kocası iki yıldır kaçak. PKK üyeliğinden ve bazı bölücü eylemlerden dolayı aranıyor. Necla Yüce sürekli gözaltında. Kocasıyla gizliden gizliye buluştuğuna dair kuşkular var. Evine güvenlik güçleri tarafından sık sık baskın düzenleniyor. Genç kadın bir gün jandarma tarafından gözaltına alınıyor. İlk durak, Pülümür Sağlık Ocağı. Güvenlik güçlerinin yanıtını aradıkları soru: acaba Necla Yüce son günlerde cinsel temasta bulundu mu? Eğer bulunduysa, genç kadının kaçak kocasıyla

gizliden buluştuğunun, kocasına yataklık ettiğinin bir kanıtı ele geçmiş olabilirdi.

Sağlık ocağı genç kadını cinsel temas muayenesinden geçirir, önce “Cinsel temas var!” diye verir raporunu. Sonra kuşkuya düşer. Elindeki olanaklarla kontrol sonucundan emin olamayacağını söyler. Artık Pülümür’de yapacak bir şey yoktur. Ama güvenlik güçleri iz sürmekte kararlıdır. PKK’lı kocayla cinsel temas oldu mu, olmadı mı? Necla Yüce bu sefer Tunceli Devlet Hastanesi’ne sevk edilir. Muayene sonucu uzun süredir cinsel temasta bulunmadığı saptanır ve serbest bırakılır.

Ancak kendisine bir uyarı yapılır:

“Kocandan boşan, Pülümür’den ayrıl, Çobanyıldızı köyünde oturan babanın yanına git!”

Necla Yüce çaresiz iki yıldır kaçak olan kocasından resmen boşanmak için “devlet”in istediği davayı açar.

Canım sıkılmıştı.

“Olacak iş mi?” diye sorunca, Tunceli Valisi Kenan Güven o tarihte bu olayı doğrulamış, “Bunda ne gibi bir terslik var ki?” diye sormuştu. Çünkü cinsel temas kontrolüne yasalar cevaz veriyordu. Bu olaydan on üç yıl geçtikten sonra, 1999’un sonbaharında bir haber okumuştum. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda değişikliğe gidiliyordu. Hazırlanan tasarıya göre, yargıç kararı olmadan “bekâret kontrolü” yapılması yasaklanıyordu. Peki ya cinsel temas? Bu sorunun yanıtı yoktu haberde...

Tarih, aralık 1986

Mardin’in İdil ilçesi, Pınarbaşı köyünden Abdurrahman Motor.

Türk-Irak petrol boruhattına yönelik sabotaj girişimine karışmış, aranıyor. Babası Ramazan Motor, yetmiş yaşında. Sabotaja adı karışan oğlunu başlangıçta kendi eliyle jandarmaya teslim etmiş. Ama on üç gün sonra hapisten kaçmış oğlu.

Abdurrahman aranmakta!

Babası Ramazan'a jandarma baskısı: ya oğlunu bulup yeniden teslim edersin ya da yirmi bir kişilik aile efradınla birlikte köyden atılır gidersin! Ya kaçak bulunacaktı, ya Motor ailesi bir sabah vakti kamyona doldurulup Pınarbaşı köyünden sürgün edilecekti. Yetmişlik Ramazan Motor tedirgindi. Kaçak oğlunun bebeleri, sekiz yaşındaki Beytullah ve beş yaşındaki Medeni'yi kucağına çekmiş anlatıyordu:

"Abdurrahman kaçtığında Medeni daha birkaç aylıktı. Kimsemiz yok. Hayvanımız, buğdayımız var. Kışta kıyamette nereye gideriz? Devlet bana bir yer versin, giderim. Şimdi bizi yirmi bir nüfus orta yerde bırakmak istiyorlar. Abdurrahman bizi terk ettiyse ailesinin ne suçu var?"

Aradan birkaç gün geçti. Pınarbaşı köyünde kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Korku vardı. Herkes sinmişti. Köye varıldığında, Ramazan Motor'un nerede olduğu sorulduğunda kimse cevap vermek istememişti bu soruya. Oysa, Pınarbaşı köyünün üzerinde uçuşan kuşların bile haberi vardı ne olup bittiğinden. Yetmiş yaşındaki baba, Ramazan Motor iki gün önce beş köylüyle birlikte gözleri bağlanarak götürülmüştü evinden alınarak.

"Akşam geldiler" diye anlatıyordu eşi ağlayarak, "Üstünde pijaması vardı. Çavuş, 'Gel seninle biraz konuşacağız!' dedi. O anladı başına geleceği. Giyinmek istedi. Ama müsaade etmediler. Pijamalarıyla alıp götürdüler. Yetmiş yaşındaki adamdan bilmem ne isterler? Zaten hastadır.

Şimdi her gece gelip evi basıyorlar. ‘Ya Abdurrahman’ı teslim edersiniz ya da size rahat yok!’ diyorlar.”

Demirel 1988’de: “Demokrasi

lazım, zulmü kaldırmak,

yoksulluğu yenmek lazım.”

13 ocak 1988

Ankara’da Güniz Sokak.

DYP lideri Demirel’le sohbet ederken Güneydoğu ve Kürtler için diyor ki:

“Demokrasi lazım sorunu çözmek için... Onları ‘vatandaş’ yapmak zorundayız. Bunun için devletin zulmünü kaldırmak ve yoksulluğu yenmek lazım. Başka çare yok.”

1988’in mayıs ayı sonları

Bahar patlamış Diyarbakır ovasında. Yeşil ve sarıyla bezenmiş, uçsuz bucaksız bir toprak denizi altımızdan kayıp gidiyor. Ovada yılan gibi kıvrılarak akan Dicle’yi izliyor helikopter.

Bismil’in üstündeyiz.

“Buralarda hiçbir sorunumuz yok” diyor komutan, “Ovada köyler derli toplu, yerleşim merkezleri daha büyük. Dağlık bölgede göreceksiniz, iki üç haneli mezralar, komlar. Son derece dağınık.”

Dağlık, sarp bir arazi başlıyor. Bir tepenin yamacına sıkışmış dört beş hanelik bir mezra. Kerpiç evlerden helikopterin sesine fırlıyorlar. Buraları bir başka dünya! İşte Hasankeyf. Anadolu'daki bin yıllık varlığımızın simgelerinden biri sayılabilir. Artukoğullarından, XIII. yüzyılın başlarından kalma iki yüksek minare dikkati çekiyor.

Sonra harabeler...

Kayalara oyulmuş bin yıllık mağaralarda hâlâ yaşayanlar var. Hasankeyf'in üzerinde iki tur attıktan sonra Dicle'yi bırakıyoruz, o güneye, Irak'a doğru yolculuğunu sürdürüyor. Askerî deyişle "dağlık ve örtülü bölge"ye uçuyoruz. Eliyle işaret ediyor komutan:

"Geçenlerde bir çatışma oldu şurada. Çantalarını bırakıp kaçtılar."

Karşımızda Cudi Dağı. Tek bir yerden geçit veriyor:

Kasrik Boğazı.

Sonraki yıllarda kaç kez havadan, karadan geçeceğim manzarayı hayranlıkla seyrediyorum. Tarih öyle yazıyormuş: Büyük İskender de Kasrik Boğazı'ndan geçip güneye doğru seferine devam etmiş... Askerî helikopterimiz inanılmaz güzellikteki geçitten süzülerek, Namaz Dağı'nın eteklerindeki Şirnak'a doğru alçalıyor.

119. Sınır Alayı.

Helikopter alanının tam karşısında bir Atatürk büstü. Altında "Ne mutlu Türk'üm diyene" yazılı... İnsan şöyle bir çevresine bakınca, burada görev yapanların günlük yaşantılarının, Türkiye'nin öteki bölgelerine göre ne kadar değişik ve ağır olduğunu hemen fark ediyor. Her yanda bir olağanüstülük. Bir çay içip havalanıyoruz. Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu, "Şirnak'a kadar ova sayılırdı. Dağları, sarp, kayalık

araziyi bundan sonra görün siz" diyor. Bölge Asayiş Kolordu Komutanı Korgeneral Hulusi Sayın:

"Şimdi Irak hududunun en kritik noktasına gidiyoruz. Hassas bir bölgeye..."

"Neden hassas?"

"Yüksek, sarp ve kayalık. Aynı zamanda örtülü. Bundan dolayı teröristlerin sınırdan sızmaları ve saklanmaları için çok uygun. Bol mağara var. Ayrıca sığınak yapmışlar buralara..."

Dağın yamacındaki bir köyü işaret ediyor komutan. Yeşillikler içinde bir köy. "Teröristler için uğrak yeridir şu köy" diyor. Irak sınırı. Bir süre sınır taşlarının üzerinden uçuyoruz. Nedense sınırı geçmemek için kuzeye yöneliyor helikopterimiz. Yüksek tepenin sağı Irak, solu Türkiye. Altımızda çağla yeşili rengiyle Hezil Çayı akıyor.

Sumaktepe Sınır Karakolu.

Yemyeşil çam ağaçlarının arasında yeni kurulmuş bir birlik. Çok güzel, cennet gibi bir yer. Ama buradaki insanlar turistik amaçla gelmiş değiller Sumaktepe'ye. Elleri her an tetikte, Türk-Irak sınırının en duyarlı noktalarından birinde gün boyu nöbetteler. "Buralarda görev yapan vatan evlatlarına sahip çıkın!" diyor Korgeneral Sayın.

Çadırlar araziye yayılmış. Yatakhanede her iki sahra yatağına bir adet büyük cibinlik, sivrisineğe karşı... Ağaçların altında bir komutanla sohbet ediyorum:

"Sivrisinek-bataklık olayı... Sadece sivrisinek öldürmekle köklerini kurutmak imkânsız. Bataklığı da kurutmak gerekir. Her türlü güvenlik

önlemi alınacak elbette. Ama olayın ekonomik, psikososyal ve siyasal yanlarını hiçbir zaman ihmal edemeyiz.”

“Haklısınız. Peki istihbarat durumu nasıl?”

“Gelişiyor. Ama dikkatli olunması lazım. Çünkü yanlış bilgilendirme de olabiliyor.”

İran ile Irak arasında 1980’den beri devam etmekte olan körfezdeki savaştan yakınıyor komutan:

“Savaşın sıcaklığı gördüğünüz gibi buraları da ısıtıyor. Şu tepenin hemen arkası Irak. Ve orada Irak’ın askeri yok. Biz burada kendi toprağımızı bekliyoruz, ama öbür yanda otorite boşluğu hüküm sürüyor. İşte bölücü terörist de Kuzey Irak’taki bu otorite boşluğundan yararlanıyor. Irak askeri de oraları tutabilseydi, bu kadarı olmazdı.”

Ağaçların altındaki sahra fırınında öğle yemeğine ekmek yetiştirme çabasında Yozgatlı Mehmet. Beyaz önlük takmış. Güler yüzü bembeyaz, unlanmış. Acemiliğiyle birlikte daha dokuz aylık asker. Yirmi yaşında. Memleketinde baklavacı olduğu için Sumaktepe Sınır Karakolu’nda fırıncıbaşı yapılmış. Pişkin ekmeğini tavşan kanı çayımıza katık yapıyoruz.

Öğleye doğru Türk-Irak sınırının sıfır noktasındaki Kayadibi Çadırlı Sınır Karakolu’na doğru havalanıyor helikopterimiz. Asker hazır olda. Avazı çıktığı kadar bağırıyor:

“Vatanım ve milletim uğruna seve seve can vermeye hazırım, komutanım!”

Tepenin yamacına kireçle kocaman yazılmış:

“Sınır namustur, Kayadibi.”

Çadırlı Sınır Karakolu burası. Tam tepenin üstüne, taşların arasına demirden bir direk dikilmiş, ucunda bayrağımız dalgalanıyor. Direğin dibinde büyücek düz bir taşın üstünde “TC” yazısı var. Bu noktanın bir karış ötesinde Türkiye Cumhuriyeti bitiyor, Irak başlıyor. Yani sıfır noktasındayız. Irak toprağında şöyle birkaç adımlık tur atıyorum.

Komutan anlatıyor:

“Biz burada Irak’ı da bekliyoruz. Zira Bağdat’ın askeri yok Kuzey Irak’ta. Barzanî ve peşmergeleri hâkim buralara. Irak devlet olarak buralarda olsaydı, bölücü terör olayı bu kadar olmazdı.”

Karşımızda Sinat bölgesi. Türk savaş uçaklarının 1986’da bombaladıkları yöre. “Sızma açısından son derece hassas bir bölgedir. Bölücü eşkıyanın barındığı yerlerdir.”

Yoğun askerî önlemler dikkati çekiyor her tarafta. Ortabağ köyünden korucular gelmiş. Hepsi tepeden tırnağa silahlı. G-3, A-4 piyade tüfekleri, el bombaları, telsizler. Komutan, köy korucuları için “Araziyi taş taş biliyorlar; bu sayede arazi avantajını teröristlerin elinden almaya başladılar” diyor. Koruculuk Güneydoğu’da güvenlik kurumunun ayrılmaz bir parçası haline getirilmeye başlanmış. Bir yıldan az bir süre içinde sayıları 5 binden 12 bine çıkarılmış. Korucular bir anda Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu’nun çevresini alıyorlar. Aynı zamanda köyün muhtarı olan korucubaşı:

“Vali paşam” diyor kırık dökük ama sempatik Türkçe’siyle, “Maaşımız azdır. Başka işimiz de artık yoktur. Bir çuval un 15-20 bindir köyümüzde. Ara sıra, hiç olmazsa iki ayda bir erzak verin bize.”

Kozakçıoğlu:

“Ama sade korucu olana veririm.”

Sabahtan beri dördüncü durak. Gülyazı Sınır Taburu’na doğru uçuyoruz. Tarihî İpek Yolu uzakta bir yerde. Alçalıyoruz. Dağın yamacına kireçle yazılmış: “Ne mutlu Türk’üm diyene...”

Şehit Jandarma Binbaşı Alaaddin Kışlası.

Binbaşı Alaaddin 12 ağustos 1986’da Ballı mevkiinde pusuya düşürülmüş bölücü teröristler tarafından. 1 astsubay ve 12 erle şehit edilmiş. Yeni inşa edilen kışlaya adını vermişler. Kale gibi bir kışla. Etrafı sur gibi duvarla çevrili. Mazgallar dikkati çekiyor. Her birine ikişer tane kum torbası yerleştirilmiş...

1 200 nüfuslu, 140 haneli Gülyazı köyünden 80 korucu gelmiş sınır taburuna. Başlarında siyah beyaz poşuları. Tepeden tırnağa silahlı hepsi. Beş altı ay önce korucu olmuşlar, yani “devletten yana” geçmişler.

Aynı yakınma:

“Aylık 120 bin lira yetmiyor. Koruculuk yapmak için başka her işi bıraktık.”

Olağanüstü Hal Bölge Valisi Kozakçıoğlu:

“Vatandaş-devlet ilişkisinde mesafe alındığı için ve güvenlik kuvvetlerini de daha çok yanında gördüğü için köy koruculuğuna talep çok arttı. Şu anda 12 bin korucumuz var. Kadroya göre eskiden daha az talep vardı. Şimdi artıyor.”

Bir nokta sürekli vurgulanıyor:

“Korucular her bakımdan jandarmanın kesin denetiminde.”

İran-Irak-Türkiye sınırlarının buluştuğu üçgendeki en uç noktaya, Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinin Umurlu köyüne doğru uçuyor helikopterimiz. İpek Yolu'nun üzerindeyiz. Betonçeşme Sınır Bölüğü. Ağaçlar kesilerek atış alanı yapılmış. Doğanın vahşiliğini ve güzelliğini sözcüklerle anlatmak olanaksız. Birden Karadağ'ın eteklerinde, Irak sınırının kıyısındaki Çukurca beliriyor yeşilliklerin içinden. 3 bin metre yüksekte uçuyoruz.

Zap Vadisi, Zap Suyu.

Haziran ayı, dağlarda hâlâ kar var. Zaten buzlar bütün yıl çözülmezmiş. "Bak, tam aşağıda, şurada" diyor komutan, "1985'te dokuz askerimiz pusuya düşürülerek şehit edildi. Burada arazinin sarplığı, dağlık ve yüksek olması değil, örtülü, ağaçlıklı olması işimizi güçleştiriyor."

Altımızda Şemdinli Çayı akıyor. Rengi tuhaf bir yeşil. Kayalıkların arasından köpük köpük akıyor. "Bak işte Silo Yaylası. Teröristlerin çok gizlendikleri bir bölgedir. Özel önem veriyoruz." Umurlu köyüne konuyoruz. Sınır karakolu ve komando timleri korucularla birlikte görev yapıyor. Çevrede mevziler kazılmış. Ağır makineli tüfeklerle havan topları. Karşı tepeler Irak ama Irak askeri yok. PKK'nın sızması ve barınması için son derece uygun...

Tam karşımızda şaşırtıcı bir güzellik, Balkaya harikası. Çin Seddi gibi dimdik uzayıp gidiyor. Volkanik arazi. Yalnız yedi sekiz geçit varmış Balkaya'da. Sızmalara karşı hepsi mayınlanmış. "Allah'tan su yok" diyor komutan, "Aksi halde barınmaya çok daha müsait olurdu." Bir gümbürtüyle olduğum yerde zıplıyorum. Havan atışı yapıyor asker, tatbikat olarak. Dağlara doğru aşırtma atışı... Mezralarla birlikte elli haneli bir köy Umurlu. Elli dört korucusu var. Meran Vural kırk sekiz yaşında. Askerliğini Gelibolu'da sıhhiyeci olarak yapmış. Diyor ki:

“1985’te korucu oldum. 104 bin lira alıyorum ayda. Yirmi yedi yıldır evliyim. Beş oğlan, beş kız çocuğum var. En büyüğü yirmi beş, en küçüğü bir yaşında. Artık kestik!”

“Korucu olmadan ne iş yapıyordun?”

“Çiftçilik. Arazide çalışıyordum. Duvar örüyordum. Kırk elli tane keçimiz, üç ineğimiz var.”

“İran’da, Irak’ta akrabalar var mı?”

“Var. Ama iki yıldır evi bırakıp onları görmeye gidemiyoruz.”

Yirmi yedi yaşındaki Yusuf Şemşek dokuz ay önce korucu olmuş. O da maaştan yakınıyor:

“Milis olunca kaldı iş. Evi, çoluk çocuğu bırakamıyoruz. Apocu gelse çoluğu çocuğu tarar gider. Keçiler kesildi. Para tam yetmiyor.”

Her yerde geçim derdi, aş ve iş sorunu.

Helikopterimiz pata pata uçuyor. Cilo Dağı’nın yamaçlarına teğet geçiyoruz. İşte tüm heybetiyle Reşko Tepesi. Dört bin metre yüksekliğiyle Ağrı Dağı’nın hemen arkasında geliyor. Sağımızda yemyeşil bir ova: Yüksekova. Doğu’dan Batı’ya uyuşturucu trafiğinin en önemli noktalarından biri... Dağlardan eriyen karların oluşturduğu sular, sicim gibi derecikler halinde ovaya akıyor. Güneş vurdukça parlayıp göz alıyor ovadaki su birikintileri. Harikulade bir manzara!

Hakkâri Orduevi’nin bahçesi. Karşımızda Sümbül Dağı. Semaverden demli çaylarımızı içtikten sonra tekrar helikopterimize binip Uludere’ye bağlı Şenoba köyüne gitmek üzere havalanıyoruz. Altımızda Zap Vadisi. Doğa başka türlü güzel. Vahşi! Yılın altı ayı kapalı kalan Suvari Halil

Geçidi. Tarihî İpek Yolu buradan geçiyor. Üç bin metre yüksekte uçuyoruz. Kulaklarımız uğulduyor. “Bak, şurada Habur Deresi ile İpek Yolu kesişmekte” diyor komutan, “Az ilerisinde yeni bir bina var. Şehit Üsteğmen Yalçın Garnizonu. Üsteğmenimizi burada pusuya düşürüp şehit ettiler.”

Tanin Tanin Dağları’nı aşıp Şenoba’ya iniyoruz, sınır taburuna. Daha birkaç hafta önce bu yörenin üç mezrasında, Ayrım, Taraklı ve Üçkardeş’te teröristler aynı gece on altı kişiyi öldürmüşler. PKK katliamından kurtulanlar Şenoba’ya yerleştirilmiş. Erkekler ayda 120 bin liraya korucu olmuşlar.

Bir korucu yanıma geldi, yakınmaya başladı:

“Artık araziye gidemiyoruz. Hayvanları sattık. Bahçe yok! Yayla yok! Bir evde on nüfus. Bir çuval şeker 30 bine, bir çuval un 15 bine geldi. 120 bin kime yeter? Mahalleyi de bırakamıyoruz. Elimizde silah kaldı bir tek...”

Ama silahı iyi kullanıyorlar. Taburun atış alanında gösteri yapılıyor. Nişan tahtalarının üstüne tek tek sigara konuyor. Atış 25 metreden. “Bu 200 metreye tekabül eder, zira hedef çok küçük” diyor komutan. Korucular ellerindeki G-3’lerle atış yapıyorlar. Sigarayı vuramayanlar azınlıkta kalıyor.

Devlet artık korucuları Güneydoğu’da güvenlik kurumunun ayrılmaz bir parçası haline getiriyor. PKK’ya karşı mücadelede asker, koruculuk sisteminin yararına kesin olarak inanmış durumda. Bu konudaki iyi niyetli eleştirileri de gerçekçi bulmuyor. Sayıları 1987’den 1988’e 4 binden 12 bine yükselmiş. Eğitim ve denetim jandarma tarafından yapılıyor. PKK’nın koruculuktan müthiş rahatsızlık duyduğu sürekli vurgulanıyor.

Korucular sayesinde özellikle istihbaratın geliştiği, arazi avantajının teröristlerin elinden alındığını anlatıyor asker.

PKK “iç desteğe” sahip mi? 1988 haziran ayındaki gezimde bu soruyu çok sordum. “İç desteğe sahip değildir” diyene hiç rastlamadım. Asker olsun sivil olsun konuştuğum herkes, PKK’nın yöre halkından destek aldığını, halkın içine karıştığını belirtiyor. Komutan anlattı. Bir vatandaş kendisine şöyle yakınmış:

“Dağın başındasın. Geldi adam. Evet, vatanına milletine bağlısın. Ama adam, çoluk çocuk demeden tarayacak. Yardım etmeyip de ne yapacaksın paşam?..”

Bu yakınmanın temelinde yatan gerçeklerden biri olarak son derece dağınık yerleşim düzeni de gösteriliyor. Köy, mezra ve kom olarak 20 bin yerleşim birimi var Güneydoğu’da. Bu durumun yarattığı olumsuzluğu gidermek için bölgede yoğun bir çaba dikkati çekiyor. PKK’nın 1984 ağustos ayındaki Eruh ve Şemdinli baskınları başlangıç tarihi olarak alınırsa, o tarihten 1988’e kadar haberleşme sistemleri geliştirilmiş. Dağlık alanlarda karakol yapımları hızlandırılmış. Haberleşmeye paralel olarak özel timler ve daha çok sayıda helikopter devreye sokulmuş.

Gece vakti günlüğümü açıyorum.

1988’in haziran ayı başı

Bir Kürt köylüsünün yakınması:

“Korku belasına PKK’ya yardım edince, erzak verince, jandarmadan yiyoruz dayağı. Korucu da ‘Devlet benim!’ deyip tavuğumu alıyor elimden...”

Yöre insanıyla devlet arasında “sıcak bağlar” kurulması... Sivil, asker kiminle konuşsan bu söz hep kulağına çalınabiliyor. Bu açıdan, yani devlet-vatandaş yabancılaşması konusunda yapılan hatalar teslim ediliyor. Ama bu hatalardan ne kadar ders çıkarılıyor? Devleti yalnız “eli sopayla giden kurum” olmaktan çıkarmak lazım. “Bataklığın kurutulması için” önceliğin ekonomiye, aş ve iş sorununun çözümüne ait olduğunu hemen herkes bir ilke olarak ezberlemiş durumda. Yoksulluk ve işsizliğe indirilecek darbelerin aynı zamanda ayrılıkçı teröre darbe olacağı konusunda kiminle konuşsan ağız birliği var.

Bu açıdan en büyük umut GAP’a, Güneydoğu Anadolu Projesi’ne bağlanmış durumda. Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu’yla sohbet ederken şöyle dedi:

“Yoksulluğu yenecek bu proje. Türkiye’nin güçlü olmasını istemeyenlerin kâbusudur GAP. Düşünün, 21 baraj ve 17 hidroelektrik santralı devreye girince, bu bölgede 2,5 milyon hektar arazi sulanacak. Yani Çukurova’nın yedi katı büyüklüğündeki bir arazi ekonomiye katılacak. GAP için bölücü teröristler, ‘Doğu’yu fethetme savaşı’ diyorlar.”

Güneydoğu’da yaşanmakta olan sorunun kimlikle ilgili kültürel boyutu kesinlikle göz ardı edilmemeli. Sorunun adı konulmalı ve “Kürt” sözcüğü telaffuz edilmelidir. İnsanlar kendi anadillerini, yani Kürtçe’yi serbestçe konuşabilmeli, yazabilmeli, öğrenebilmeli ve okuyabilmelidir. Zaman zaten kendiliğinden bu gerçeğin kaçınılmazlığını kanıtlayacaktır. PKK terörünün bölgede bir “toplu isyan”a yol açmasının tam bir hayal olduğu konusunda görüş birliği var. Ancak son derece dağınık yerleşim düzeni dolayısıyla PKK katliamlarının devam edebileceği gözden uzak tutulmuyor. Genel kanı, PKK’nın gitgide geriletildiği doğrultusunda...

1988 haziran ayı başındaki Güneydoğu gezisinden sonra izlenimlerimi Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasındaki köşemde dört günlük bir dizi halinde yayımladım. O günlerde Brüksel muhabirimiz Hadi Uluengin de Bekaa Vadisi'nde PKK lideri Abdullah Öcalan'la bir röportaj yapmıştı. Apo bana şu mesajı göndermişti Hadi'yle:

"Hasan Cemal'in yazılarının hepsini dikkatle okudum. Sadece helikopterden aşağı bakmasın! Ayağını yere bassın biraz da. İnsanlarla konuşsun. İkimiz de Mülkiyeli'yiz. Askerlerin ve teknokratların devri kapanıyor. Siyasetçilerin devri açılıyor."

Hadi Uluengin'in Apo röportajını o tarihte yayımlayamadık. Çünkü Milliyet'te Mehmet Ali Birand'ın Apo röportajı daha ilk gününde yasaklanmış, gazete toplatılmış ve Mehmet Ali hakkında da dava açılmıştı.

Diyarbakır'da lise öğrencisi:

"Buradaki Türk askerinin,

Cezayir'deki Fransız

askerinden farkı ne?"

1988'in yazıyla eylülünde Güneydoğu'da çok sıcak yaşandı. İran ile Irak arasındaki sekiz yıllık savaş daha yeni sona ermişti. Saddam Hüseyin, savaş boyunca İran'la birlikte hareket eden Irak Kürtlerinin üzerine kuzeyde fena halde çullanmıştı. Bu arada "insanlığa karşı suç" işlemiş ve Halepçe'de binlerce masum Kürt'ü zehirli gazla katletmişti. Bunun üzerine Irak Kürtleri kitleler halinde Türkiye sınırına dayandı. Ankara, Kürtlere kucak açmaktan başka çare bulamadı.

1988 yılı eylül ayının ilk haftası

Güneydoğu’ya gittim, ne olup bittiğini kendi gözlerimle görmek için.

Siirt’in Baykan ilçesi.

Yağız bir delikanlı. Alçılı kolunu rengârenk bir yemeniyle boynuna asmış. Gözleri çakmak çakmak, heyecanla anlatıyor. Adı, Tahsin Kazancıçok. Kasımlı köyünden bir minibüs şoförü. Yakınlarda bir akşam geç vakit köyüne döner. Karşısında Astsubay Başçavuş Bayram Çopan’ı bulur. Gecenin bu saatinde nereden gelmektedir? Neden köye geç kalmıştır?

Niye bu sorular? Çünkü PKK’nın çok dolaştığı bu yörelerde köye giriş çıkışlar, sabah ve akşam olarak belli saatlere bağlanmış, hatta giriş çıkış yerleri de güvenlik güçleri tarafından belirlenmiş. Tahsin, minibüsüyle iş aldığını, o yüzden geç kaldığını anlatmaya çalışır. Başçavuş Bayram’ı kesmez bu açıklama. Kasımlı köyünün meydanında dayak faslı başlar. Köydeki korucuların şefi de araya girer, “Yahu yapma, tanıdığımız adamdır” der. Başçavuş, elinde demir çubukla dayağa devam eder. Sol kolunda büyük acı hisseder. Kolu kırılmıştır minibüscü Tahsin’in. Ertesi sabah Tahsin, kırık koluyla jandarma komutanlığına gider. Ama ifadesini almazlar. Davacı olmaktan vazgeçirmeye çalışırlar. Bunun üzerine Diyarbakır’a gider Tahsin. Kırık kolu alçıya alınır ama doktor raporu alamaz. Buna rağmen mahkemeye başvurur ve davacı olur, demir çubukla vura vura kolunu kıran Başçavuş Bayram’dan...

Gözlerinin içine acı çökmüş Tahsin’in. Anlatıyor gazeteci milletinden medet umarcasına. “Ben fakir bir insanım” diyor, “Hakkım kalmasın bey!”

Baykan’ın çarşısı. Pankart açılmış. Halepçe Katliamı nedeniyle Saddam rejimi protesto ediliyor: “Sömürgeci faşist Baas rejimi kahrolsun!” Yaşları on sekiz-yirmi arasında on beş-yirmi genç sürekli

slogan atıyorlar. “Kahrolsun!” diye bağırırlarken boyun damarları parmak gibi kalınlaşıyor.

Gençlerin bu öfkesini düşünürken bölgedeki işsizlik ve yoksulluk akla geliyor. Gençlerin geleceğe dönük umutsuzluğu aklıma takılıyor. Yalnız bu değil tabiî. Demir çubukla kolu kırılan Tahsin de eğer “hakkını alamaz” ise o pankartın altındakilere katılabilirdi. Ya da bir gece vakti Kasımlı köyünden dağa çıkar mı, PKK’ya gidebilir mi?

SHP lideri Erdal İnönü Siirt meydanında halka Tahsin’i anlatıyordu adını vermeden:

“Eziyet görmüş, kolu kırılmış. Olmaz böyle şey! Takipçisi olacağız. Demokraside böyle şeyler olmaz. Hâlâ olabiliyorsa, demokrasiyi bir türlü yerli yerine oturtamadığımız içindir. Anadili şuymuş buymuş fark etmez. Kimseye eziyet edilemez. Hele işkence kesinlikle olmaz.”

Alkışlanıyor bu sözler çoşkulu kalabalık tarafından...

Siirt’ten ayrıldık. Vahşi bir doğa. Dağlar arasında yol alıyoruz. Altımızda Botan Çayı, kıvrıla kıvrıla akıyor. Rengi yeşilin başka türlüsü, büyüleyici. Bir askerî jip solluyor bizim otobüsü. Beş asker ellerinde makineli tüfekler. Sırt sırta vererek oturmuşlar, elleri tetikte etrafı gözlüyorlar. Otobüsümüz bir yerde durunca hemen atlayıp, yolun iki yanında yere yatarak mevzileniyorlar.

Eruh’a giriyor SHP lideri Erdal İnönü’yü taşıyan parti otobüsü. Eruh’ta güvenlik önlemleri olağanüstü. Asker, polis kaynıyor her taraf. Gün batıyor. Kasrik Boğazı’ndan geçip Silopi’ye doğru yol alırken, kaç kez yazdığım şeyi kim bilir kaçıncı kez düşünüyorum. Askerimize polisimize tetik çeken ayrılıkçı teröristlerin olmayacak bir dava peşinde koştukları açık. Ama şu da var: askerî deyişle hedef küçültmek... Bu da bizim elimizde. Hedefin sadece askerî nitelikteki önlemlerle

küçültülemeyeceğini herkesin bilmesinde yarar var. Bu topraklarda herkes insan gibi yaşayabildiği, hakkını arayabildiği ve alabildiği ölçüde hedef küçülür.

Şurası bir gerçek:

Sokaktaki adamın arasına karıştığın vakit, devlete ve askere dönük duyguların hiç de olumlu olmadığını tespit etmek güç değildi.

Gece vakti Silopi'deki kamp anababa günüydü. Saddam'dan kaçmış Iraklı Kürtler şaşkındı, bitkindi. Kızılay'ın yemek arabalarının önünde uzun kuyruklar oluşturmuşlardı. Üstleri başları perişandı. Evlerini, barklarını, her şeylerini arkalarında bırakıp sığınmışlardı Türkiye'ye. Bu arada bir güvenlik yetkilisi kulağıma eğilip, Kuzey Irak'ta meydana gelen kargaşa ve güvenlik boşluğundan PKK'nın yararlanacağını söylüyordu.

Silopi'den Nusaybin'e doğru geceyarısı seyahat ederken bir sürü kamyonu sollayıp durduk. Yük kamyonları, Diyarbakır'daki kampa sevk edilen Iraklı Kürtleri taşıyordu. SHP Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalay, "Aysel'e özel uçak, Kürtlere yük kamyonu!" dedi. Aysel, Bulgaristan'tan gelen soydaşımızdı.

Acıyla yoğrulmuş, trajediye doymayan topraklar... Gece karanlığında gözümün önünden film şeridi gibi geçip giden yük kamyonlarının arkasındaki gariban insanların yüzlerini seçmeye çalışıyorum. Ilık bir sonbahar gecesi. Mehtap pırıl pırıl. Koskocaman hapishanesiyle Bitlis'i hatırlıyorum. Birkaç gün önce Van, Tatvan üzerinden gelip bir gece kaldım. Cezaevi, boz dağın eteklerine inşa edilmiş. Sırtını verdiği yalçın kayalarla hiç de uyum sağlayamamış son derece sevimsiz, hantal bir yapı. E tipi hapishane. "1 000 kişilik ama tabiî normal koşullarda" diyor gülerek. Az ötesinde de koskocaman bir başka yapı: "Kuran kursu..." "İşte

bakın” diyor yine gülerek, “Bu ikisi devletimizin bize layık gördüğü tek yatırım...”

Bitlis, dağlar arasında derin bir vadiye oyulmuş. Ortasından da, altından da su akan bir şehir. İçine girince insana tarihi hissettiriyor. İpek Yolu’nun üstünde. Şehre hâkim heybetli kayalıklarda yükselen kalesi, Büyük İskender zamanından kalma. Ve eski şehirdeki Ermeni evleri... Taştan, kutu gibi. Hepsi birbirinin üstüne yapılmış gibi gözüküyor uzaktan. Bir an tarihin trajik bir sayfasının soluğu sanki yüzümü yalayıp geçiyor. Koskocaman hapishanesi, koskocaman “Kuran kursu”yla, yoksulluğuyla, işsizliğiyle, aşiret ilişkilerinin cenderesiyle, sürekli dışarıya göç veren, nüfusu azalan Bitlis burası. Herkesin öfkesi burnunda. Çarşıda kiminle konuşsam, hep aynı şikâyetler, yani aş ve iş derdi...

Sokaktaki adamın bir başka yakınması daha dikkatli kulaklara çalınıyor. Devletin kendisinden sürekli kuşku duyuyor olmasından rahatsız. Neredeyse kalp atışlarını dinlemeye kalkışmasından rahatsız. Güvenlik güçlerinden rahatsız... SHP lideri Erdal İnönü topluluk önündeki konuşmalarında ne zaman devlet baskısından söz etse, ne zaman devletin bütün vatandaşlara eşit, adil muamelesini istese, büyük alkış alıyor. Tatvan’da, “İnsanların anadili farklı diye devletin onlara farklı davranmasını kabul edemeyiz” deyince alkış kıyamet...

Türkiye’nin birliği ve bütünlüğü açısından asıl büyük tehlike, devletin kendisini Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarına yabancılaştırmaya devam etmesidir. Terörün, ayrılıkçıların değirmenine su taşıyacak büyük bir yanlıştır bu. Bu açıdan Başbakan Özal’ın şu sözleri ilginç:

“Meseleye Millî Mücadele’den sonraki dönemlerde ‘tedip zihniyeti’yle yaklaşılması hatalı oldu. Türkiye’nin millî bütünlüğü bakımından en önemli mesele Ermeni meselesi falan değil, bu meseledir.

Biz ‘tedip’ zihniyetiyle bu işin çözülemeyeceğini düşünüyoruz. Seneler sonra büyük tepkiler ortaya çıkıyor. Bize göre meseleyi ‘tedip’le değil, ‘siyaseten’ çözmek lazım.”

Bitlis’te güneş çok erken doğuyor.

NATO Caddesi’ndeki Hanedan Oteli’nin altından dere akıyor. Sabah ezanı, horoz sesleri ve derenin şıkırtısına uzaktan bir bebek ağlaması karışıyor. Bacalardan tütmeye başlayan dumanlarla günün ilk ışıkları. Taştan Ermeni evleri sisin içinden seçilir hale geliyor. Sabahın köründe Cumhuriyet’e yazımı yetiştirmeye çalışıyorum. Yazamadıklarım da var. Örneğin Diyarbakır’da beni tanıyıp yanıma gelen lise öğrencisinin şu sözleri belleğime çoktandır kazınmış durumda:

“Buradaki Türk askerinin bir zamanlar Cezayir’deki Fransız askerinden ne farkı var ki?..”

Ne yazık! Az sayıda da olsa genç insanlar üzerindeki PKK propagandasının bu denli etkili olabilmesinin üzerinde devletin daha bir duyarlılıkla derinlemesine durması gerekmez mi? Yazıma koymadığım bir başka izlenim:

“PKK’nın Kürtleri öldürmesine karşı çıkılıyor. Ama askere çekilen tetiğe hiç ses çıkarılmıyor. Bu hava yer yer dikkati çekiyor Güneydoğu’da...”

Hep diyorum, buraları başka bir dünya! Adı tam konulmamış bir savaş hali yaşanıyor. Askerî garnizonlar, askerî lojmanlar kale gibi, müstahkem mevki gibi. Akşam olunca asker bunların gerisine çekiliyor, kapanıyor. Kızıltepe’deki lojmanlar dikenli tellerle çevriliydi. Kum torbaları, koruganlar, makineli tüfek yuvaları ve üç dille kocaman yazılmış uyarılar:

“Yasak bölge!”

Yeşilyurt, bok yedirme!..

1989 yılı ocak ayında bir gün

Evdeyim, telefon:

"Ne, bok mu yedirmişler?"

Celal Başlangıç Cizre'den gece vakti arıyordu. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün Güneydoğu gezisini Cumhuriyet adına izlemekte olan Celal. İdil'in girişinde köylüler konvoyun yolunu kesmiş. O sırada İdilli bir avukat, Hasip Kaplan, Celal'in eline bir mahkeme dilekçesi sıkıştırmış. Celal de Cizre'ye gelince, gece vakti, İpek Yolu üstündeki bir kahvede dilekçenin altında imzası olan dört köylüyle buluşmuş. Sonra da hemen genel yayın müdürünü aramıştı:

"Hasan Abi galiba olay doğru. Jandarma hem dövmüş adamları, hem bok yedirmişler."

"Celal emin misiniz? PKK'nın dezenformasyonuna gelmeyelim? Sen istersen, yarın köye kendin git. İnsanlarla konuş. Sonra beni ara."

Celal Başlangıç ertesi gün akşama doğru yeniden aradı. Cizre'nin Yeşilyurt köyüne gitmiş, köylülerle konuşmuştu. İlginç bir tanık vardı. Diyanet'in köye atamış olduğu Konyalı imam. Köyün kendi beslediği imam gibi o da dışkı yedirme olayına tanık olmuştu. Jandarma ona arkasını döndürmüştü, olayı görmemesi için. Ama neyin olup bittiğini görmüş, Celal'e de anlatmıştı.

"Celal, PKK'lı mı bu köy?"

"Benim istihbaratıma göre değil. Ancak sempatizanlar vardır. Korkudan, şundan bundan yardımcı olmuş olabilirler. Kapalı olan köy

okulunun camları köy çocukları tarafından kırılmış, içeri girilmiş. Buraya büyüklerini yapmış çocuklar. Yedirilen dışkılar da buradan alınmış.”

Ertesi gün yazı işlerinde tartıştık konuyu. Ve gazetede yayımlamaya karar verdik. Konu her şeyden önce insan haklarıyla ilgiliydi. Biliyordum, Güneydoğu’da kelle koltukta görev yapan askerlerin, güvenlik görevlilerinin “insan hakları” deyince tüylerinin nasıl diken diken olduğunu. O yüzden adım adım gidecektik. Önce Cumhuriyet’in birinci sayfasındaki köşeme köylülerin savcılığa verdikleri dilekçesini yorumsuz yayımlayacaktım. Olaya burasından girecek, sonra aşama aşama tarafların görüşlerini alarak büyütecektik haberi.

23 ocak 1989

Cumhuriyet’in birinci sayfasındaki köşemde, “Gerçek neyse ortaya çıksın!” başlığını taşıyan şu yazım yayımlandı:

“Mardin’in Cizre ilçesinin Yeşilyurt köyünde 14 ocağı 15 ocağa bağlayan geceyarısı neler yaşandı? Bu sorunun karşılığı tüm çıplaklığıyla ortaya çıkarılmalıdır. Aşağıda, Cizre Cumhuriyet Savcılığı’na verilmiş bir dilekçe var. Virgülüne bile dokunmadan aynen köşeme alıyorum:

‘Müşteki: Abdurrahman Müştak, Kâmil Müştak, Abdullah Gündoğan, Bahattin Müştak.

Sanıklar: 14-15 ocak 1989 günü Yeşilyurt köyüne gelen güvenlik kuvvetleri.

Suç: Efrada suimuamele, işkence.

Olay:

(1) 14-15 ocak 1989 gecesi saat 02.00'de Cizre'ye bağlı Yeşilyurt köyümüz, jandarma, komando, özel tim ve diğer güvenlik güçlerince sarılmıştır. Sabaha doğru köy yakınında bir eşek ve iki sıpa karaltı olarak görülmüştür. Açılan ateş üzerine eşek yaralanmıştır.

(2) Köye giren güvenlik görevlileri ise köyden üç kişinin kaçtığını söyleyerek, tüm köylüleri kadın erkek bir araya toplamışlardır. Evler aranmış, hiçbir suç unsuru bulunmamıştır. Kadınların tek tek ağızları açılarak bakılmış, üstleri aranmış, tüm erkekler yüzükoyun yere yatırılmıştır. Burada sürekli olarak siz PKK'yı besliyorsunuz, düşmansınız, bu köyü yıkacağız diyerek her türlü küfür edilmiştir. Yeşilyurt köyü merkez olup, Kömürlü, üç tane Üzümlü, Fıstıklı, Yukarıçeşme ve Aşağıçeşme mezraları vardır. Bu mezralardaki göçebelerin iki gün içinde terk edilmesini muhtara emir vermiştir. Köy muhtarına sen devletin değil, PKK'nın muhtarısın denilmiş, yere yatırılan köylünün sırtında, karda kışta saatlerce güvenlik güçleri gezmiş, kabadayak atılmıştır.

(3) Muhtar Abdurrahman Müştak, amcası Kâmil Müştak, Abdullah Gündoğan ve Bahattin Müştak soruşturmaya alınmış, saatlerce dayak atılarak yaralanmışlardır.

(4) Çevreden insan pisliği toplatılarak muhtarın amcası Kâmil Müştak'a zorla, tek tek yaşlı genç demeden pislik ağızlarına verilmiştir. Daha sonra bu insan pisliğini Kâmil Müştak'ın oğlu Bahattin Müştak'a zorlan babasının ağzına verilmiştir. Yaşlı olan Kâmil Müştak, Abdurrahman Müştak, Abdullah Gündoğan yaralanmış.

(5) 15 ocak günü köylü bırakılmamış, şikâyet etmeleri önlenmiş, Kâmil Müştak ve Ahmet Kaya yalınayak karda yedi kilometre ötedeki Cizre ilçesine götürülmüştür.

(6) Köyde hiçbir suç unsuru bulunmadığı halde, her türlü aşağılık, yakışıksız ve yasalara aykırı olarak bize suimuamelede bulunulmuş, işkence yapılmıştır.

Deliller ve şahitler: Salih Kayar, Abdullah Madak, Ahmet Bağlan, Mehmet Sait Bozkurt, Mehmet Mübariz, Mahmut Diri ve köy imamı Mevlüt Altunbay.

Sonuç ve istek: Yukarıda açıkladığımız şekilde bana yasaya aykırı olarak suimuamelede bulunanlar, işkence edenler haklarında müştekiyim. Devlet Hastenesi'ne sevkimin yapılarak sanıkların tecziyesini saygılarımla arz ederim. 16 ocak 1989.

Müşteki: Yeşilyurt Muhtarı Abdurrahman Müştak, Kâmil Müştak, Bahattin Müştak, Abdullah Gündoğan.'

Gerçek neyse derhal ve tüm çıplaklığıyla ortaya çıkarılmalıdır.

Canım şimdilik başka bir şey yazmak istemiyor."

Cumhuriyet'te çıkan bu yazımla birlikte kıyamet koptu. Kopacağını zaten bekliyorduk. Devlet ve hükûmet kaynakları tarafından "PKK'ya alet olmak"la, "maksatlı yayın yapmak"la, "asılsız iddialar yaymak"la suçlandık. Olay büyümeye, haberleşmeye başladı. Yalnız Cumhuriyet'in değil öteki gazetelerin de manşetlerine tırmandı. Dış basın devreye girdi. Bize yönelik ilk suçlamalara bir başyazıyla yanıt verdik:

"Güneydoğu'da yerle gök arasında unutulmuş bir garip köyün başına gelenler, bugün Türkiye'nin başkentinden Batı'nın önemli merkezlerine yayılan bir ilgi alanına girmişse, yerinmek yerine sevinmek gerekir. Her şeyden önce çağımızın belirleyici niteliği budur. Artık yurttaş yalnızlığa, yoksulluğa, edilgenliğe mahkûm değildir. Basın, demokratik görevine duyarlıkla sahip çıkarsa, en uzaktaki köylü, haklarını savunabilecek güce

kavuşabilecektir. Türkiye'nin insan haklarına dayalı çağdaş demokrasiye kavuşmasının yolu buradan geçer."

Cumhuriyet'e ve olayı başlattığım için bana karşı kıyısından köşesinden bir karalama kampanyası için düğmeye basılmıştı. Bir kısım basın da devreye girmişti. İş gitgide büyüyordu. 25 ocak 1989'da bir yazı daha yazmıştım:

"Ülkemizin bütünlüğünü ve ulusal birliğimizi korumak, her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının başlıca görevlerinden biridir. Ayrılıkçı emellerle ülkeyi bölmek ve ulusal birliği bozmak isteyenlere karşı mücadele, aynı zamanda Cumhuriyet devletini kuranların emanet ve anılarına bir saygı ifadesidir. Ulusal Kurtuluş Savaşımız'la tarihin çöp tenekesine fırlattığımız Sevr'i yeniden hortlatmayı amaçlayanlara karşı, bugün, özellikle Güneydoğu'da mücadele verenlerin hangi güç koşullarda görev yaptıkları da bilinmektedir. Askerimizi, güvenlik kuvvetlerimizi hedef alan terörist eylemlerin cezasız ve karşılıksız kalmayacağı açıktır. Devletin bu çerçevede gücünü göstermesi doğaldır. Ancak devletin kendi gücünü gösterirken dikkat edilmesi gereken bir dizi kural vardır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti, demokratik bir hukuk devletidir. İnsan haklarına saygı göstermekle yükümlüdür. Zira bunlar hem Anayasa'sında hem de altına imza koyduğu uluslararası sözleşmelerde yazılıdır. Onun içindir ki, devlet 'gücü'nü gösterirken demokrasinin, hukukun temel ilkelerine ve insan haklarına saygı göstermek durumundadır. Göstermezse ne olur? O zaman devlet gücü, 'devlet terörü'ne dönüşür. Ne haktan ne hukuktan söz edilebilir. Giderek toplum düzeninde 'orman yasaları' geçerli olmaya başlar. Devletin kendisini kendi vatandaşına yabancılaştırmaya başlaması ya da vatandaşın içine 'devlet korkusu'nun düşmeye yüz tutması, nereye varacağı bilinmeyen bir kargaşa ortamına kapının aralanması demektir. Onun içindir ki, gerçek neyse en ufak bir zaman yitirilmeksizin ortaya çıkrarılmalıdır."

Bu tarihte Kenan Evren cumhurbaşkanı, Turgut Özal başbakan, Mesut Yılmaz Dışişleri bakanıydı. Evren'in 1989 yılı şubat ayı sonundaki bir dış gezisini izliyordum. Heyette Mesut Yılmaz da vardı. Bir akşam vakti, Hindistan'ın Bombay kentindeki Oberoi Otel'de kendisiyle sohbet etmiştik.

Yeşilyurt olayına, dışkı yedirmeye inanamadığını söylemişti Mesut Yılmaz. Diyarbakır'daki Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu Millî Güvenlik Kurulu toplantısında bilgi verirken, "Yok böyle bir şey, 'Size bok yediririm!' demiş, hepsi o kadar..." Yılmaz buna inanıyordu. Ayrıca, askerlerin "Bir şey yapanı biz kendimiz cezalandırıyoruz; ama kamuoyuna yayılırsa, görev yaptıramayız" dediklerini nakletmişti.

Başbakan Özal ise dışkı yedirme olayının gerçek olduğunu biliyordu. ANAP Diyarbakır milletvekili olan, eski Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Başkanı Nurettin Dilek'e bir sohbet sırasında olayın doğruluğunu söylemişti. Birkaç gün sonra da Özal'ın ağzından "Evet doğru, dışkı yedirdiler!" manşeti Güneş gazetesinde patlamıştı.

Aradan beş yıl geçti.

17 eylül 1993'te Sabah gazetesinde bir haber çıktı:

"Türk hükûmeti, Cizre'nin Yeşilyurt köyüne 1989 yılında düzenlenen operasyonda, Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan'ın zorla 'dışkı yedirdiği' dört köylüye tazminat ödenmesini kabul etti. 1989 yılında ortaya çıkan işkence olayının ardından yargılanan Binbaşı Çağlayan suçlu bulunarak (ama dışkı yedirmeden dolayı değil, dayak ve kötü muameleden dolayı, HC) 12 ay hapse mahkûm olmuştu. Cezası paraya çevrilip tecil edilince dört köylü, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na gittiler. Komisyon, Yeşilyurtlu köylülerin başvurusunu kabul edip Türk hükûmetiyle dostane çözüm bulunmasını istedi. Türkiye, dışkı yedirilen köylülere 200'er

milyon lira tazminat ödemeyi önerdi. Köylülerin avukatı Hasip Kaplan ise tazminatın kişi başına birer milyar lira olmasını istedi. Kaplan tekrar komisyona başvurdu. Komisyon şimdi dosyayı bir raporla İnsan Hakları Avrupa Divanı'na sevk edecek. Buradan çıkacak karara Türkiye uymak zorunda..."

Beş yılın kısa öyküsü böyle.

Aslında bir örnek olay sayılabilir. Hukuk devleti, insan hakları, insan haklarının evrenselliği ve bu açıdan uluslararası bir hak arama mekanizmasını, demokrasilerde basının rolünü gösteren bir örnek olay.

Yeşilyurt köyünde yaşanan dışkı yedirme olayı aynı zamanda bir kırılma noktasıdır Güneydoğu'da. Devlete karşı muhalefetin, hatta başkaldırmanın güç kazanmasına yol açmıştı. PKK, bu olayı içte ve dışta kullanmıştı. Kitle tabanını yaygınlaştırmak için Yeşilyurt olayından yararlanmıştı. Tıpkı iki yıl sonra, 1991 yazında HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat Aydın'ın bir faili meçhul cinayetteki ölümünü kullandığı gibi...

Özal: "Araştırdım, benim

babaannem de

Malatyalı bir Kürt'müş..."

Ankara, 6 nisan 1990

Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Özal konuşuyor:

"Araştırdım, annem Malatyalı bir Kürt'müş... N'apalım?.."

Konu, Güneydoğu'daki durum ve PKK'ya, yani terör örgütüne karşı mücadele. Büyük salondaki upuzun dikdörtgen masaya dikkat kesildim.

İlginç bir toplantı. Ayrıntıları kaçırmak istemiyorum.

Bir yanda devlet sıralanmış:

Cumhurbaşkanı Özal, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, MİT Müsteşarı Tümgeneral Teoman Koman, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu.

Devletin karşısındaysa bütün basın dizilmiş:

Milliyet'in sahibi Aydın Doğan, Sabah ve Yeni Asır'ın sahibi Dinç Bilgin, Tercüman gazetesinin sahibi Kemal Ilıcak, Nazlı Ilıcak, Tercüman gazetesi danışmanı Taha Akyol, Günaydın ve Güneş'in sahibi Asil Nadir, Türkiye gazetesinin sahibi Enver Ören, Zaman gazetesinin sahibi Alaaddin Kaya, Daily News'un sahibi İlhan Çevik, Anka Ajansı'nın sahibi Müşerref Hekimoğlu. Erol Simavi gelmemiş; Hürriyet'i Genel Müdür Özcan Ertuna temsil ediyor. Cumhuriyet'in sahibi ve başyazarı Nadir Nadi de her zamanki gibi böylesi toplantılarda gözükmek istemediği için ben de Cumhuriyet adına hem onu temsil ediyorum, hem de genel yayın müdürü olarak Köşk'teki toplantıya katılıyorum. Bazı gazete ve ajansların genel yayın yönetmenleri de masadalar.

Sürekli not alıyorum. Tabiî günlük için. Çünkü bu toplantının o tarihte haberleştirilmesi yasak. İngilizce deyişle off-the-record! Öyle anlaşılıyor ki Güneydoğu gitgide kızışırken, basının ne yapması gerektiğine işaret edecek devlet. Özellikle asker ne düşünüyor, bunun ipuçları verilecek.

El yazısıyla aldığım notlarıma bakıyorum, on bir yıl aradan sonra, 2001'in ocak ayı içinde kitabımın bu satırlarını yazarken... İlk sözü, dört beş ay önce ANAP'ın başından ve başbakanlıktan ayrılıp yerine Yıldırım Akbulut'u bırakarak Çankaya'ya çıkan Cumhurbaşkanı Özal alıyor. Önce tarihe giriyor. Kürt isyanlarına kısaca değiniyor. Cumhuriyet öncesi 15

tane, sonrası 25 tane... Özal bazı konuların hâlâ rahatça konuşulamadığını söylüyor. “Bunu belirtmek de boynumun borcu” diyor.

Şöyle devam ediyor:

“Türkiye’nin karşı karşıya bulunduğu hadise kolay ve basit bir hadise değil. İRA’sı, ETA’sı, Korsika’sı var. Dünyadaki misalleri de gösteriyor ki kolay ve kısa süreli bir hadise değil bu. Bazıları öyle sanıyor. Hayır.”

Özal’ın şu cümlelerinin altını çiziyorum:

“Meselenin bugün artık eski usullerle çözülmesi hadisesi söz konusu değil. Yani insan hakları, demokrasi... Daha önceki 25 isyan şöyle böyle çözülmüş... Bugün o dönem kapanmıştır.”

MGK Genel Sekreteri Yirmibeşoğlu ile MİT Müsteşarı Koman’a bakıyorum yan gözle. Yüzlerinde en ufak çizgi değişikliği yok. Oysa bir nokta kesin: asker, Özal’ın Güneydoğu’ya genel yaklaşımından hazzetmiyor. Özal’ın 1984 ile 1990 arasında başbakan olarak işi yeterince ciddi tutmadığı, hatta mücadeleye köstek olduğu, “devletin diline aykırı” bir üslubu benimsediği, onun için de PKK’nın zemin kazanmasına yol açtığını düşünüyor.

Bu nedenle Özal’ın not ettiğim o cümlesi, yani “Bugün meselenin artık eski usullerle çözülmesi hadisesi söz konusu değil” demesi önemli. Bu sözler ille de “yeni usuller”in gündemde olduğu ya da olacağı anlamına da gelmiyor. Ancak yine de not edilmesi gerekiyor. Özal’ın bu sözlerinde gerçek payı var.

İkinci sözü, Diyarbakır’daki Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu alıyor. PKK’nın hazırlık dönemini anlatıyor. Suriye’de, FKÖ kamplarındaki eğitim dönemlerine değiniyor. Silahlı hareketin başlangıç noktası olan 15 ağustos 1984 Şemdinli ve Eruh baskınlarını özetliyor. 13

kişinin öldüğü mart 1990'daki Nusaybin ve Cizre olaylarıyla ilgili olarak da diyor ki:

"Nusaybin'de Kaymakamlık'a yürüyüp bayrak indirmeye yöneldikleri için özel tim ortaya çıktı. Kırsalda başarıları yok. O yüzden kente yöneliyorlar. Şimdi bütün çabaları, devlet-vatandaş ilişkilerinin koptuğu havasını yaratmak. Nusaybin ve Cizre'de halk tümüyle devletten soğumuş değildir."

Nusaybin ve Cizre'deki olaylar o tarihte devleti sarsmıştı. 24 mart 1990 tarihli Milliyet'in manşetinde, "5 bin kişi cumadan sonra yürüdü. Türkiye aleyhine sloganlar atıldı" yazıyordu. Günaydın gazetesi bütün birinci sayfasına bu konuya ayırmış, manşette "Bu işin şakası yok!" dedikten sonra ikinci başlıkta şunları yazmıştı:

"Güneydoğu'da Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü tehdit eden ciddi gelişmeler yaşanıyor. Mezralardan, köylerden sonra bölücü dehşet, ilçeleri de yokluyor. Ve bölge, askerî önlemlerin yanı sıra süratle köklü çözümler bekliyor. PKK ile vatandaşı iyi ayırarak sapla samanı karıştırmayarak..."

25 mart 1990 tarihli 2000'e Doğru dergisine gelince (Doğu Perinçek o tarihlerde APO ve PKK'nın saflarında yer tutuyordu), "Nusaybin, Cizre, Silopi ve İdil'de 'İntifada' yayılıyor; halkın silahı taş, barikatı varil..." diye kamuoyuna duyuruyordu. Çankaya toplantısında Olağanüstü Hal Bölge Valisi Kozakçıoğlu, daha çok basının Güneydoğu'yu nasıl izlemesi ve yazması gerektiği konusu üzerinde duruyor. "Bir millî meselede sizden destek istiyoruz" dedikten sonra şunları ekliyor:

"Manşetlere, başlıklara dikkat edin. Bölücü hava olmasın. Öylesine başlıklar atılıyor ki, bunlar bölücü örgütün kendi davasına uygun oluyor.

Bölücü örgütün verdiği bilgiler bizim basınımızda yer buluyor. PKK'nın işine yarayacak, devlet güçlerinin aleyhine olan haberler çıkıyor."

Kozakçıoğlu bu arada "Yeşilyurt-Dışkı yedirme olayı"ndan da söz ediyor. Bu konuda da basının tek taraflı gittiğini belirtiyor. Öylesine konuşuyor ki, sanki "dayağı, kötü muameleyi görmezlikten gelin" demeye getiriyor. "Şehit" kelimesinin kullanılmasını özellikle istiyor. Askerî birlik hareketlerinin önceden verilmesinin sakıncalı olduğunu, teröristin kaçmasına yol açtığını söylüyor. "'Yazmayın' demiyorum. Ancak meslekî başarıyla millî menfaat kıstası arasındaki ilişkiyi de göz önünde tutun" diyor. Kozakçıoğlu öylesine bir üslupla konuşuyor ki, Güneydoğu'daki yerel, yani Kürt kökenli gazetecilere devletin güven duymadığını üstü örtülü bir dille belirtiyor. Bölgedeki devlet güçlerinin "morali"nin çok önemli olduğunu, bu yüzden "ufak tefek hatalar"ın görmezlikten gelinmesinin doğru olacağını anlatıyor. Tarafsız haber vermekle, bu konuda tarafsız olmanın ayrı ayrı şeyler olduğuna da dikkati çekiyor.

Sonra sözü, MİT Müsteşarı Tümgeneral Teoman Koman alıyor. Girişi ilginç: "Bir MİT müsteşarı ilk defa basınla karşı karşıya... Tarihî bir olay, teşekkür ederim." Tümgeneral Koman da basına yol yordam öğretmek istiyor. Üslubu dikkatli, özenli ama eleştirel. Hürriyet'te çıkmış olan Abdullah Öcalan röportajını eleştiriyor. Notlarıma bakıyorum, şöyle demiş:

"Bölücü örgüt yayınlarından alıntı yapmak ya da onunla röportajlara yer vermek, örgütün fikrini daha geniş kitleye yayıyor. Örgütü düzenli bir güç gibi gösteriyor. PKK'nın ajan-provakotörleri cezalandırması vesaire de öyle. Bir yandan örgüt olduğundan daha güçlü gösteriliyor. Öbür yandan kamuoyu yanıltılmış oluyor. Halk arasındaki eylemlerin agrandize edilerek verilmesi de bölücülere yarıyor."

MİT Müsteşarı Tümgeneral Koman daha sonra dosyasından çıkardığı bir örneğin altı çizili bazı bölümlerini okuyor, hepimize dağıtıyor. “Mevcut gelişmeleri doğru kavrayalım ve parti politikamızı yetkinleştirelim” başlığını taşıyan yedi sayfalık belgenin en altında “Genel Sekreterlik, 3 haziran 1989” yazıyor. Koman belgenin PKK’ya ait olduğunu belirtiyor. Altı çizili bölümler daha çok basının PKK tarafından nasıl kullanıldığını, kullanılabileceğini gösteriyor. Biri şöyle:

“Sömürgeciler (yani Türkiye Cumhuriyeti Devleti, HC) aralık 1988’den başlayıp ocak 1989 boyunca devam eden ve adına Birlik Operasyonu dedikleri kapsamlı bir saldırı başlattılar. Operasyon süresince 3 bini aşkın kadın erkek, çocuk yaşlı gözaltına alınıp işkenceden geçirildi. Sömürgecilerin vahşetinin ulaştığı boyutlar yine sömürgeci basın aracılığıyla kitlelere duyuruldu.”

Altı çizili bir başka yerde şu satırlar yer alıyordu:

“İçte ve dışta büyük yankılar uyandıran Yeşilyurt köyü olayı, sömürgeci Türk cuntasının işbaşına gelişinden sonra belki de kendisini en çok güç durumda bırakan bir kamuoyu baskısına yol açıyor. Prestijinin yerle bir olmasında basının önemini bir kenara atmak da mümkün değil. TC basınının bir bölümü adeta sömürgecilere savaş açarcasına konuya eğilerek, Yeşilyurt halkının ıstırabını ve haklılığını en açık şekliyle dünyaya duyurdu.”

MİT Müsteşarı Tümgeneral Koman okuyor:

“Bugüne kadarki gelişmede propaganda-ajitasyon ne denli büyük rol oynamışsa, savaşımı ayaklanma düzeyine ulaştırarak örgütlenmede de bu büyük güçten yararlanılacaktır. Burjuva basınının ‘haber atlatma’ diye tanımladığı ilkesi Kürdistan’daki en ufak kıpırtının dahi kitlelere büyük

boyutlarda aktarılmasına neden olurken, propaganda-ajitasyon çalışmalarımıza müspet yönde yardımcı olmaktadır.”

MİT müsteşarı okumasını sürdürüyor:

“Cizre olaylarını 22 ocak 1989 tarihli 2000’e Doğru, ‘Cizre dün Filistin gibiydi!’ manşetiyle kamuoyuna duyuruyordu. Kürdistan’da son dönemlerde yaşanan gelişmelerin özü çarpıcı bir gerçekliği dile getiriyor: Kürdistan halkı ayaklanmanın eşiğine geldi ve Filistin ‘İntifada’sı bu kez de Kürdistan’da alev aldı. Son gelişmelerin kitlelere ulaşımında burjuva basını TC’ye rağmen görevini yapıyor. Bundan sonra da yapmaya devam edecektir. Bu nedenledir ki tüm kurum ve kuruluşların yanı sıra özellikle basına sızmak büyük önem taşımakta, daha fazla kullanabilirlik vasatına dönüştürme görevini dayatmaktadır.”

MİT müsteşarının mesajı açık:

PKK sizi kullanıyor, kendinizi kullandırtmayın!

Teoman Koman Paşa’dan sonra söz sırası, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu’nda. Güler yüzlü bir insan. Tombul, şiş bir yüzü var. Sabri Paşa “özel harpçi”... Yani Genelkurmay Özel Harp Dairesi Başkanlığı’nı, basındaki deyişle “kontrgerilla”yı yönetmiş. Cemal soyadımdan dolayı beni Kıbrıslı sanıyor. “Cemal Paşa’nın torunu olduğunuzu bilmiyordum” diyor.

Sabri Paşa, Güneydoğu’yu en iyi bilen askerlerden biri olarak niteleniyor Ankara kulisinde. Önce Millî Güvenlik Kurulu nedir, bunu okuyor önündeki kartlardan. Ses tonunu perde perde yükselterek. Güler yüzü, konuşmaya başlayınca tümüyle kayboluyor. Dikkat ediyorum, yüzünde milim kıpırdama yok. Biraz nutuk atar gibi, zaman zaman sesini yükselterek okuyor önündeki kartlarda yazılı olanları...

Not alıyorum:

“Ordunun Türk basınına muhtırası mı?”

Gazete başlıklarından örnekler veriyor:

“Cizre devlete küskün!”

“Diyarbakır kıpır kıpır!”

Sesini yükseltiyor MGK genel sekreteri:

“Bölgede millî birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde olur mu?.. Halbuki yapılması gereken, bölücü örgütün başarılı olamayacağına halkı inandırmaktır. Bunun yerine bölücü örgüte şevk verici başlıklar atılıyor. Reklam ve propagandası yapılıyor bölücü örgütün...”

Devam ediyor:

“‘Yüzbaşı Ağır Ceza’da yargılanacak; yedi köylüye dışkı yedirmekten dolayı...’ Böyle başlık atılır mı? Moral bozmayın. Yoksa güvenlik kuvvetlerini görev yapamaz hale getiririz. ‘Gerilla’, ‘İntifada’ gibi deyimleri kullanmayın.”

MGK genel sekreteri “Arz ederim!” diyerek konuşmasını bitiriyor. “Arz ederim”i öyle söylüyor ki gülmem tutuyor ama tabiî gülmüyorum. Önümdeki kartlara deminki sorumun yanıtını yazıyorum:

Evet, ordunun basına muhtırası! Sözü yeniden Cumhurbaşkanı Özal alıyor. Osmanlı döneminden başlıyor. İmparatorluğu parçalayan milliyetçi akımların “dış tahrikli” olarak başladıklarını, Türk milliyetçiliğinin bunlara karşı tepki olarak geliştiğini anlatıyor. Anadolu’nun çok

kültürlülüğüne, rengârenk mozaiğine değiniyor. Arnavut'u, Laz'ı, Abaza'sı, Gürcü'sü, Çerkez'i, Pomak'ı hepsinin kendini Türk saydığını, Türk bildiğini belirtiyor. Atatürk'ün Cumhuriyet'i kurarken tek uluslu bir devleti amaçladığını, bu devletin ırksal bir temeli olmadığını, "Ne mutlu Türk'üm diyene" sözünden de bunun çıktığını söylüyor. "Bizde etnik farklılıklar var ama biz bir ulus olmuşuz" dedikten sonra ekliyor:

"Biz Amerika'ya benzeriz bu bakımdan..."

Şöyle devam ediyor Özal:

"Eğer Kürt meselesi yanlış anlatılır, yanlış anlaşılırsa, 10-12 milyonluk bir kitle, entite kendini ayrı hissetmeye başlarsa, Kürt-Türk ayrımı başlarsa, büyük yanlış olur, kötü olur."

"Doğru sözler!" diye not alıyorum.

Cumhurbaşkanı Özal Ortadoğu'daki su sorununa getiriyor sözünü. Güneydoğu'da PKK'yla yaşananın altında "su meselesi"nin de yattığına işaret ediyor. "Amerika'da bunun etütleri var. Bölgede bir tek Türkiye'de su fazlası var. Suriye'nin yüzde 92 suyu, Irak'ın yüzde 60 suyu Türkiye'den... Onun için mesele basit bir terör meselesi değildir" diyor.

Şu sözlerinin altını çizerek not alıyorum Özal'ın:

"Bazı eski politikaların değişmesi gerektiği kanaatindeyim. Ama bunu uluorta konuşamayız. Kademe kademe, zamana yayarak yapabiliriz."

Ayrıntıya girmiyor. Hangi politikalar değişmeli, söylemiyor. Ancak bu sözlerinin askerlerin hoşuna gittiğini sanmıyorum. MGK genel sekreteri ile MİT başkanının yüz ifadelerinde herhangi bir değişiklik yok. Özal sözü "dış telkinler"e getiriyor. Tabiî Batı'yı kastediyor. Özetle diyor ki:

“Dışarıdan gelen telkinlerde Türkiye’yi zayıflatmak isteyenler vardır. Biz Kürt olgusunu azınlık olarak göremeyiz. Lozan Antlaşması’nda yalnız dinî azınlıklardır azınlık sayılan.”

Konuşmasının burasında nedense “Araştırdım, benim babaannem de Malatyalı bir Kürt’müş” diyor. Herkes birbirine bakınıyor. Bu arada Sabri Paşa kulağına eğiliyor Cumhurbaşkanı Özal’ın. “Efendim, bu toplantı basında yazılmasa iyi olur!” diyor. Özal da kabul ediyor.

Cumhurbaşkanı Özal “resmî görüş”e uygun bir söylemle konuşmasını sürdürüyor:

“Türkiye’de bugün bir Kürt meselesi yok. Türkiye’nin dengelerini bozmak istiyorlar. Güneydoğu’da yaşananlara o açıdan bakın...”

Not düşüyorum:

Türkiye’nin istikrarsızlaştırılmak istendiğini belirtmek doğru, ancak Kürt sorunu olmadığını söylemek yanlış... Özal aslında devlet politikalarının, resmî yaklaşımların bazılarındaki çıkmazları görüyor. Konuşmasının orasında burasında bunun ipuçlarını veriyor. Özal bu arada “Sen hain gazeteci!” diye başlayan ve “19 mayıs 1919 Hareketi” imzasını taşıyan bir bildiriyi okuyor yüksek sesle. “Senin de sonun Ali Kemal’den, Said Molla’dan farklı olmaz!” diye biten tehdit dolu bir bildiri. PKK nasıl tehdit ediyorsa, bu bildiri de öyle. MİT müsteşarı, “Araştırdık, böyle bir örgüt yok” diyor. Yoksa niye okutuyorsun? Devlet, basına aba altından sopa mı gösteriyor?..

“Sizler bize yardımcı olun! Olmazsanız yine çözeriz ama zor çözeriz!”

Böyle diyor Özal, devamını şöyle getiriyor:

“Bugün Türkiye’nin 4 milyar turizm geliri var. Yabancı sermaye için de ortam cazip. Ama karışan bir Türkiye’ye yabancı sermaye gelmez. Turizmde çiçek gibi tesislerimiz var. Yazıktır bunlara. Türk ekonomisi çok iyi yoldadır, ne derseniz deyin! Ama istikrarsızlık bunu çok kötü etkiler. Komşularla bir maceraya girmeyiz. Önemli olan önce evimizin içi. Evimizin içinde yapacağımız çok iş var. Biz bir macera peşinde değiliz. Ama nehirlerin kontrolü elimizde olduğuna göre daha başka anlaşma yolları da buluruz.”

Not düşüyorum:

Suriye ile Irak’a karşı suyu silah olarak kullanmak... Nereye kadar mümkün olabilir ki? Cumhurbaşkanı Özal uzun konuşmasını şu sözlerle bağlıyor:

“Bu mesele Türkiye’nin birliğinin, bütünlüğünün meselesidir. Bina yıkılınca, herkesin, hepimizin üstüne yıkılır.”

Milliyet gazetesi sahibi Aydın Doğan alıyor ilk sözü. Habercilik yapmanın zorlaşacağını söylüyor. Konuşmalardan bunu anladığını belirtiyor. İngiltere’den örnek veriyor. İngiltere ile Arjantin arasındaki Falkland Savaşı’nda bile BBC’nin habercilik görevini objektif şekilde yapabildiğine değiniyor. Bu haklı çıkışı yüzünden de Özal ve MİT müsteşarıyla hafif tertip tartışıyor. Özal, “Haberi verin ama propagandaya alet olmayın” diye yanıtlıyor Aydın Doğan’ı.

MGK genel sekreteri daha sert çıkıyor. Sabri Yirmibeşoğlu Paşa söz alıp “Meselenin idraki içinde miyiz?” deyince Çankaya Köşkü’ndeki toplantının havası bir anda elektrikleniyor. Aydın Doğan da karşılıksız bırakmıyor. Devlet yönetmekle gazetecilik yapmak arasında geçen çizgiye işaret ediyor. “Devlete karışmayalım, siz de gazeteciliği bırakın biz yapalım” demeye getiriyor. “Doğru sözler” diye not alıyorum.

Turgut Özal, Hürriyet Genel Yayın Yönetmeni Rahmi Turan'a dönerek eleştirel bir havada konuşuyor:

"O mülakatla Apo'nun fevkalade reklamı yapılmıştır. Basın hürriyeti var ama biz yine tedbir alacağız."

"Basın özgürlüğü bir tırpan daha yiyecek!" diye alıyorum notumu...

Rahmi Turan yanıtlıyor Özal'ı:

"Düşman tanıttık, reklam yapmadık."

Özal alaylı bir dille yanıtlıyor:

"Tanıttınız ama biraz fazla tanıttınız."

Sözü Güneş ve Günaydın gazetelerinin sahibi Asil Nadir alıyor. Arkaya taranmış pırıl pırıl jöleli saçları, hafif tekleyen Türkçesi ve Kıbrıslı şivesiyle "devletten yana" çıkıyor. Sanki Aydın Doğan'a cevap veriyor. "Devlete yardımcı olmanın" önemine değiniyor. Hatta Hürriyet'i Apo röportajı dolayısıyla Özal gibi Asil Nadir de eleştiriyor. "Daha dikkatli olmalıyız. Ben ve arkadaşlarım bugün bu toplantıdan çok yararlandık" diyor.

İlginç, Asil Nadir "19 yayın organı adına" konuştuğunu sözlerine eklemeyi ihmal etmiyor. "Devletten gelen uyarıları saygıyla karşılayıp anladıkları"nı, bu uyarıların "basın özgürlüğüyle ilgisi olmadığını" söylerken bir noktanın belki de farkında değil. Toplantıda eleştiri konusu olan başlıkların –Günaydın'ın "İntifada" başlığında olduğu gibi– çoğunluğu kendisin sahip olduğu gazetelerde çıkmıştı. "Devlete yardımcı olmakta üzerimize düşeni yaparız" diye konuşuyor Asil Nadir.

Aydın Doğan yeniden söz alıyor. Üslubu bu defa yumuşak. “Milliyet adı zikredildiği için, markadan söz edildiği için cevap verdim” diyor. Sonra da hafiften gerilemiş olarak konuşuyor ama üslubu yine eleştirel çizgiler içinde:

“Asil Bey doğru konuştu. Ama ne yapmamız isteniyor, ben yine pek anlamadım.”

MGK genel sekreteri bu kez kızıyor Aydın Doğan’a. “Bakın anlatayım!” diye söze başlıyor Sabri Yirmibeşoğlu Paşa, “Anlamadıysan, dinle” gibisinden bir üslup içinde konuşmaya başlıyor:

“Halkı devletten soğutucu yayın yapılmasın. Güvenlik güçleri görev yapamaz hale getirilmesin. Hain PKK özendirilmesin. Bölücü örgüt, bir kurtuluş hareketiymiş gibi, İntifada gibi takdim edilmesin. Yerli muhabirler (Güneydoğu’da görev yapan Kürt kökenli gazetecileri kastediyor MGK genel sekreteri. Devlet onlara güvenmiyor, PKK’ya çalıştıkları genel kabul görüyor, HC) doğru haber vermiyorlar.”

Tercüman’dan Nazlı Ilıcak soruyor:

“Haberleri büyütelim mi, büyütmeyelim mi? Ne diyorsunuz?”

MGK Genel Sekreteri Orgeneral Yirmibeşoğlu’nun yanıtından bir cümleyi not ediyorum:

“Güneydoğu’da verilen mücadelemiz Millî Kurtuluş Savaşımız gibi... Gazetecilik bitiyor!”

Özal anlaşılan Sabri Paşa’nın bu sözlerini yumuşatmak gereğini duyuyor:

“Haberi vermeyin demiyoruz. Ama haber doğru olmalı. İkincisi, Türkiye genelinde bunların büyütülmesi bu ülkeyi Kürt-Türk ayrımına götürür. Halbuki biz hep bir arada yaşadık asırlardır. Dışarıda Türkiye’yi sıkıntıya düşürmek isteyen güçler var. Mesela su meselesi... (Suriye’nin ismini vermiyor, HC.) Önümüzde uzun vadeli bir mücadele var. Bu bir devlet meselesi...”

Aydın Doğan:

“Yani büyütmeyelim mi? Elazığ’da yaşanan katliamı, vahşeti vermeyelim mi?”

Bir ara Aydın Doğan, MİT belgesi ile Milliyet’in adının geçtiği PKK belgesini karıştırıyor. MİT müsteşarının okuduğu belgeyi MİT belgesi sanıyor. MİT Müsteşarı Teoman Paşa sözünü kesip bunu hatırlatınca, biraz şaşırıyor Aydın Doğan. Elindeki bir camı çıkmış gözlüğünü gösteriyor, o yüzden okuyamadığını anlatıyor. Bu sırada Dinç Bilgin başı öne eğik halde mırıldanır gibi konuşuyor. Pek duyulmuyor ama söyledikleri ilginç:

“Yani Kurtuluş Savaşı basını gibi olalım. Vietnam dönemindeki Amerikan basını gibi değil.”

Not düşüyorum kartlarıma:

“İyi ki tam duyulmuyor Dinç Bilgin’in söyledikleri... Yoksa Sabri ve Teoman paşaların tüyleri diken diken olurdu.”

Dinç Bilgin’e cevap sanki devlet adına Asil Nadir’den geliyor:

“Haber gene haber ama ölçüsü önemli...”

Özal’ın yanıtı:

“Güneydoğu haberlerini mümkün olduğu kadar küçültmenizde yarar var. Amerika’da neredeyse her gün banka soyulur ama haberleri kıyıda köşede verilir gazetelerde...”

Cumhurbaşkanı Özal’ın aşağıdaki sözlerinin altını çizmekle kalmıyor, yanlarına üç yıldız koyarak not alıyorum. Galiba Özal bu sözleri ara sıra yaptığı gibi boğazın dokuz boğum olduğunu unutarak hiç yutkunmadan söylüyor:

“Nazlı Hanım, Dersim İsyanı nasıl bastırıldı biliyor musunuz? Dağdakileri indirmek için köye saldırıldı. Şimdi biz dağda savaşıyoruz. Başarılı olduğumuz için de teröristler kasabaya, şehre iniyor.”

Aydın Doğan konuşuyor:

“Daha dikkatli olmaya gayret ederiz. Ama siz de bilgi verin.”

Cumhurbaşkanı Özal tekrar “Kürt meselesi” diye söze başlıyor. Oysa az önce resmî görüşe uygun söylemle “Kürt meselesi yok!” demişti.

Özal’ın sözleri:

“Kürt meselesi yeni bir mesele değildir. 1800’lü yıllardan beri var. Cumhuriyet devrinde de dış tesirlerle var. Devlet, Doğu’ya hizmet götürdü. Oradan alınan verginin kırk elli misli yatırım yapılmıştır Doğu’ya. Ekonomik fizibilitesi olmamasına rağmen. Keşke orada yaşayan insanlarımızı...”

Bu son cümle ağzından çıkar çıkmaz sustu Özal. Laf öyle geldi ki, devamı “Keşke göç etseler Batı’ya” şeklinde gelecekti. Sustu, lafı çevirde Özal:

“Dışarısı bu meseleyi Türkiye’nin tek kaşınacak meselesi olarak görüyor. Bulgar Dışişleri bakanı bir seferinde bana ‘Sizde de Kürt meselesi var, biz de onu azdırırız’ demişti. Kıbrıs çözülmedikçe, Yunan ve Kıbrıs Rum parmağı da olacak... Bu bir iktidarın, hükûmetin değil, Türkiye’nin meselesidir.”

Özal, Türkiye’yi nelerin beklediğini de söylerken basına yine aba altından sopa gösteren bir üslup içinde konuşmasına devam ediyor:

“Terör karşısında, terörü destekleyenler karşısında amansız olacağız. Tedbirler alacağız. İnsanlara yumuşak olacağız. Yerini değiştirmek isteyene para vereceğiz, iş vereceğiz.”

Not düşüyorum, “Zorunlu göç mü geliyor?” diye...

Benim bütün toplantı boyunca sorduğum tek soruya gelince:

“Sayın cumhurbaşkanı, usule ilişkin bir sorum var. Acaba bunları yazabilecek miyiz?”

Özal:

“Aman bu toplantı bunun için yapılmadı. Yazmayın bunları. Herşey off-the-record olacak. Devlete destek olurken kendi bilginiz olarak kullanın.”

Tercüman gazetesi sahibi Kemal Ilıcak devlete selam havasında konuşuyor:

“Şu mecmuaların da üstünde durun!”

Cumhurbaşkanı Özal teşekkür ediyor. 6 nisan 1990 günü Çankaya Köşkü’nde saat 16.30’da başlayan toplantı, tam 18.45’te sona eriyor.

Dikdörtgen şeklinde uzun kartlarıma, “Güneydoğu’da galiba bir dönüm noktası. İşlerin sertleşeceği anlaşılıyor, asker bastırıyor” diye Çankaya zirvesinin son notunu düşüyorum.

Özal’dan “Sansür ve Sürgün Kararnamesi”

Günlük deyişle Vehbi’nin kerrakesi Çankaya toplantısından dört gün sonra belli oldu. Akbulut hükûmetinin çıkardığı 10 nisan 1990 tarihli kararname, siyasal tarihimize “Sansür ve Sürgün Kararnamesi” olarak geçti. Sabahın köründe uyandım. Sıkıntılı zamanlarımda yaptığım gibi günlükle baş başa kaldım.

11 nisan 1990

Yeni bir dönem başlıyor. Sivil siyaset güçleri akıllarını başlarına almazlarsa, yine bir askerî döneme girebiliriz. Ülkenin güneydoğusu zaten askerî yönetim altında. Kerem dün akşam gazeteden çıkarken, “Hasan Cemal” dedi alaylı bir sesle, “Sen yine şu günlüğü tutmaya başlasan iyi olacak!”

Dün akşam İzmir Büyükşehir Belediye başkanı uğramıştı gazeteye. O da hafif tertip iğneli bir üslupla “Yine tank sesleri mi?” dedi. İlhan Selçuk kararnameyi görünce konuşmak bile istemedi. Sadece küfretmekle yetindi. Uğur Mumcu’ya göre Takriri Sükûn... İçişleri Bakanlığı’nın artık matbaa kapatma yetkisi dahi var.

Demirel, sansür ve sürgüne karşı çıkarken “Kuyucu Murad Paşa tedbirleri” dedi. Erdal İnönü’nün tepkisi: “Sansür kabul edilemez!” Oktay Akbal’ın İsmail Beşikçi’yle ilgili yazısını sayfadan çıkarttım. Bazı ölüm ilanlarına da ambargo koyduk. Avukatlarla bir toplantı yapılacak. Bu yeni

dönemde eğer siyaset adamları, özellikle Demirel ile İnönü akıllı davranmazlarsa, ortak bir demokrasi platformunda, Türkiye'nin temel meselelerine ilişkin koalisyon dahil somut işbirliklerine yönelmezlerse, işin sonu yine askerî yönetim olur. Türkiye çok kan kaybeder.

Geçen hafta SHP Genel Başkanı İnönü ve Genel Sekreter Baykal'la Ankara'da Mola Oteli'nde akşam yemeği yedik. Seçim sonrası Demirel'le koalisyon konusunu konuştuk. İnönü böyle bir ihtimale kapalı olmayacağını söyledi. Ertesi sabah Güniz Sokak'a, Demirel'e uğradım. Demirel'e gelen istihbarata göre Evren, Cumhurbaşkanı Özal'a askerin Güneydoğu konusundaki sıkıntılarını aktarmış, bu arada, "İrtica darbe nedeni olur!" demiş...

Demirel'in yanına girerken Sakıp Sabancı çıkıyordu. DYP lideri, kamuoyunun henüz 12 Eylül öncesinin terör şokunu atlatamadığını, onun için Turgut Özal'ın geçen nisan başındaki zirve çağrısını reddedemediklerini, "Özal'ın bu zirveyi kendi cumhurbaşkanlığını kabul ettirmek için kullanacağını bile bile" Çankaya Köşkü'ne çıktıklarını söyledi ve bu konuda sanki çaresizliğinin altını çizdi.

Bu nokta ilginç!

Zira Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı muhalefet kesiminde büyük tepkiye yol açmıştı. Parlamentoda ANAP çoğunluğa sahipti ama aynı parti 1989 baharındaki yerel seçimlerde oyların ancak yüzde 21'ini alabilmişti. O yüzden İnönü, Demirel ve bütün muhalefet "Yüzde 21'le Çankaya'ya çıkılmaz!" propagandasını dillendirmişti. Ancak Turgut Özal bildiğini okumuş ve 1989 yılı kasım ayında ANAP'ın oylarıyla cumhurbaşkanı seçilmişti. Çankaya'ya çıkarken de Başbakanlık koltuğuna kendi emanetçisi olacağını sandığı eski İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut'u oturtmuştu.

Hedefi malumdu:

Çankaya'yı ve hükûmeti tutarken Doğru Yol'u çökertmek, ANAP Grubu'nu büyüterek bir anayasa değişikliğiyle gönlünde yıllardır yatan başkanlık sistemini gerçekleştirmek... Buna en çok 1987 seçimlerinden sonra yaklaşmıştı. Özellikle 1989 yerel seçim hezimetinden sonra böylesi Meclis çoğunluğunu ele geçirmenin çok güç olduğunu biliyordu. Ancak yine de gözü "başkan babalık"taydı.

Muhalefet liderleriyse Özal'ı cumhurbaşkanı olarak kabul etmediklerini, Çankaya'ya çıkmayacaklarını tekrarlayıp duruyordu. Özal ise her zamanki inatçılığıyla "Alışırlar, alışırlar!" diyerek ortamı kızıştırıyordu. Çünkü biliyordu, Demirel'in, İnönü'nün elleri mahkûmdu. Günün birinde Çankaya'ya çıkmak zorunda kalacaklardı. Devlet işlerinin küslüğü kaldıramayacağını biliyordu. Ayrıca, onları Çankaya'ya çıkartarak kendi cumhurbaşkanlığını kabul ettirecek bir vesileyi nasıl olsa yaratacağının farkındaydı. Demirel olsun, İnönü olsun eninde sonunda kendisini muhatap alacaklardı.

Günlüğe devam.

Demirel sanki Çankaya'ya çıkmış olmanın ezikliği içindeydi. Ama yapacak bir şey yoktu. Ona göre asker, "Mustafa Muğlalı kompleksi" içindeydi. Bunun için Güneydoğu ve terör konusunda iktidarla muhalefeti "birlik" içinde görmek istiyordu. Demirel kendisine de askerden bu yolda telkinler geldiğini sözlerine ekledi.

Anlaşılan asker bastırıyordu.

Özal'ın Güneydoğu'yu hafife alıyor olmasından zaten uzun zamandır rahatsızdı asker. Demirel böylesi koşullarda iktidara, hükûmete çok fazla yüklenmenin kamuoyuna izah edilemeyeceğini de sözlerine ekledi.

Dün sabah Deniz Baykal'la telefonla konuştum, özetle şunları söyledi:

"Bu kararname tam bir budalalık. Sansür tam bir ilkellik. Meseleyi kavramamış olmak demektir. Sovyetler bile baskı ve sansürle bir yere gidemediklerini anladılar. Bizimkiler hâlâ 1990'da bunda israr ediyorlar. ANAP'ı iktidardan düşürmekten başka çare yok."

Aslında Özal da, 6 nisan Çankaya toplantısında söylediği gibi, Kürt sorununun "eski usuller"le çözülemeyeceğinin farkında. Ancak asker karşısında çaresiz. Ama bu çaresizliğini aynı zamanda muhalefeti sıkıştırmak ve geriletmek için kullanıyor. Böylece hem kendini cumhurbaşkanı olarak kabul ettirmiş oluyor, hem de "başkan babalığı" daha iyi oynuyor. Hatta Uğur'un ifadesiyle "diktatörlüğe" bile yönelebilir. Uğur Mumcu ile Cüneyt Arcayürek'e göre, asker bu yolları iyice tükettikten sonra kendisi gelecek. Bir yanda Kürtçülük, öbür yanda İslamcılık, bu ikili Türkiye'de yeniden askerî rejime yolu açacak...

Ya da Özal, The Economist İntelligence Unit'te öngörülen bir olasılığa göre, "12 Mart benzeri bir formül"le Türkiye'yi yönetmeye soyunacak... Özal'ın "Eski politikaların değişmesi gerektiği kanaatindeyim" demesi ilginçti. Acaba önce "sopa"yla iyice "dövüp" gerilettikten sonra devlet, bazı adımlar atmayı mı planlıyor? Bugün demokratik içerikli birtakım adımlar atmanın "teröre taviz" olarak niteleyeceğini göz önünde tutan bir politika mı? Mesut Yılmaz'la geçenlerde sohbet ederken, "Terör sürerken reform olur mu? Teröre taviz sayılmaz mı?" demişti. Bu arada "Sade askere bıraksan Güneydoğu'yu tümüyle kapatıp kendi usulleriyle çözecekler" demişti Ramada Oteli'ndeki Çin restoranında yemek yerken...

Cumhuriyet'in birinci sayfasındaki bugünkü 11 nisan 1990 tarihli yazıma "Hani 'o devir' kapanmıştı?" başlığını koydum. Özal'ın Çankaya toplantısındaki "Meselenin artık eski usullerle çözülmesi hadisesi söz konusu değil. Daha önceki 25 isyan şöyle ya da böyle çözülmüş. Fakat bu

devir artık kapanmıştır” sözlerini, tabiî adını vermeksizin, sorgulayarak girdim yazıma:

“Güneydoğu’da üstü örtülü savaş koşulları yaşanıyor. Güvenlik güçlerimizin Millî Misak sınırlarını korumak için verdikleri mücadeleye yardımcı olmak bir yurtseverlik görevidir. Bunun yerine getirilmesinde herkese düşen birbirinden farklı roller söz konusudur. İktidar vardır, muhalefet vardır; kiminin elinde silah, kiminin elinde kalem vardır. Bu konuda kimse kimsenin yurt sevgisinden kuşku duymamalıdır. ANAP hükûmetinin dün çıkardığı yasa gücündeki kararname son derece sakıncalıdır. Basına dönük ek önlemler açıkça sansür niteliği taşımakta ve demokrasiye ters düşmektedir. ‘Sürgün’ yetkisi ise insan haklarına aykırıdır. Bu kararname hâlâ ‘o devrin’ izlerini taşıyor. Eğer ‘o’ zihniyetle sonuç alınabilmiş olsaydı, bugünlere gelinmezdi Güneydoğu’da... ANAP hükûmeti de yanlış yolda. Ayrıca, sayısı 413 olan bu kararnameyle, zaten sözde olan liberalliğinin ölüm fermanını imzalamıştır.”

İlk uygulamalardan biri:

Hürriyet, Doğu Perinçek’in 2000’e Doğru dergisini basmadı. Dergi kendisini basacak matbaa bulamadı.

Özel kuvvetler!

Çankaya’da Cumhurbaşkanı Özal’ın başkanlığında yapılan basına gözdağı toplantısı ve hemen arkasından ANAP hükûmetinin çıkardığı “Sansür ve Sürgün Kararnamesi” PKK’ya karşı mücadeledeki dönüm noktalarından biriydi. Askerin artık vidaları sıkmaya başladığı anlaşılıyordu. “Teröre anladığı dilde cevap vermek!” sloganı devletin doruklarında daha çok kulaklara çalınıyordu. 1984’ten beri çok vakit kaybedilmişti. Bunun arkasında Turgut Özal’ın tutumu yatıyordu.

Askerin düşüncesi buydu.

Devletin karşısında, adı kamuoyu önünde açıkça konmuyordu ama "gerilla" vardı. O zaman bu düşmanla mücadelenin "kontrgerilla" yöntemleriyle özel olarak yürütülmesi gerekiyordu. Devlet bu bakımdan geri kaldığına inanıyordu. Yıldırım Akbulut 1987'de Özal'ın İçişleri bakanıyken, Mehmet Ağar ve Ünal Erkan'ın teşvikiyle "gerillayla gereği gibi mücadele edilmesi"nin şart olduğuna işaret eden açıklamalar yapmıştı.

Bu çerçevede "özel kuvvetler" gündeme geliyordu. Daha doğrusu, bunların yetersiz olan sayısı artırılacaktı. Üst düzeyde bir askerî yetkili 1990 ilkbaharında bir Cumhuriyet muhabirine şöyle diyordu:

"Teröre karşı mücadele çok insanla yapılacak bir iş değil. Bunun uzmanı olmalı. Bu işin Amerika'da, İngiltere'de uzmanları var. Bizde mecburî askerlik sonrası adam geri dönüyor. Sıkıntı da bundan doğuyor tabiî. Aslında orada mücadele eden personelin bu iş için profesyonelce eğitilmiş olması lazım. Amerika'da 'Special Forces Group' var. 'Özel kuvvetler' yani. Bence esasında asker girmeden, jandarmanın, polisin bu işin üstesinden gelebilecek şekilde organize olması ihtiyacı var. Ama bizdeki jandarma profesyonel değil. Jandarma içinde bu tür birlikler kurulur. Polis daha etkin hale getirilir. Bu işin üstesinden gelebilmekte uzmanlık, tecrübe esastır."

PKK'nın başlangıç tarihi 1984.

Aradan altı yıl geçmiş.

Ama daha hâlâ ne yapılabileceği konusunda tam mesafe alınabilmiş değildi. Anlaşılan asker gitgide bu gerçeğin farkına varıyor, gecikmeyi telafi edebilmek için düğmeye basmaya hazırlanıyordu.

3

Kerkük-Musul senaryoları

Ankara'da 1970'lerde Kerkük-Musul senaryosu - Demirel ile Özal'a göre Kerkük petrolü - Demirel: "Özal yalnız Irak'ta değil, Türkiye'de de federasyon ister." - Türkiye ile Irak Kürtleri arasında federasyon fikri Özal'da... - Demirel'e göre Atatürk milliyetçiliği ve ırkçılık - Özal: "Eğer Irak'ta harita çizilecekse biz de orada olmalıyız!" - Demirel 1990: "Amerika dost değil, uşak ister!" - Apo, Hafız Esad'ın kucağında büyümedi mi? - Demirel: "Asimilasyon olmaz!" - Güneydoğu'da topyekûn savaşa doğru... - Demirel: "Hani atın daşaklarına su atılır ya..." - Özal'ın 1993 Güneydoğu raporu - Özal: "Sopayla değil, fikirle..." - Amerika'nın Türkiye'ye en büyük kötülüğü - Talabanî'yle Erbil'de...

Ankara, 1 eylül 1990

Güniz Sokak, DYP lideri Demirel'in evi.

Cüneyt Arcayürek'le birlikte Demirel'in konuğuyuz. İkinci katta Nazmiye Hanım'ın kendi eliyle hazırladığı mükellef bir kahvaltı sofrası. Sarıkamış'tan petek bal. Nazilli'den sarı tereyağı. Adana'dan altı ay dursa bir şey olmaz susamlı gevrek ekmek. Polatlı'dan kara dut. Demirel'in deyişiyle "Nazmiye Hanım icadı" kara dut reçeli. Üç çeşit zeytin, "En güzeli Aydın'dan geleni" diyor Demirel; "Bahçeden de günlük yumurta. Hesap ettim tanesi 2 bin liraya geliyor. İzmir'den de incir için... Yiyin yiyin tam zamanıdır." Bu arada ceviz reçeli, şeftali reçeli...

Gevrek gevrek gülüyor:

“Enteresan bir millettir, işte böyle besler bizi...”

Demirel, ana muhalefet lideri. 1987’deki halkoylamasında siyaset yasağından kıl payı kurtulmuş, Özal’ın altını oymak için elinden geleni yapıyor. Doğru Yol yükselişte. 26 mart 1989 yerel seçimlerinde SHP oyların yüzde 28,7’sini, DYP yüzde 25,1’ini, ANAP ise yüzde 21,8’ini alabildi. Muhalefetin “Yüzde 20’yle cumhurbaşkanı olunmaz!” kampanyasına aldırmadı ANAP lideri Özal. Parlamento’daki mutlak çoğunluğuna dayanarak cumhurbaşkanı seçilerek Çankaya Köşkü’ne çıktı. Yıldırım Akbulut’u da Başbakanlık koltuğuna oturtarak iktidar iplerini Köşk’ten elinde tutmaya çalışıyordu.

Kahvaltı enfes!

Demirel, Cumhuriyet’in genel yayın müdürüne gazı “sol”dan verme çabasında:

“Hasan Cemal, Amerika dost değil, uşak ister! Bir sabah alt kata gelmişti Amerikan sefiri. ‘Başkan Nixon’dan mesaj var, haşhaşı yasaklayın!’ dedi. Böyledir Amerika... Şimdi de ABD ‘jumping point’ arıyor, yani Körfez’e atlama tahtası...”

Körfez krizi daha yeni patlamıştı. Irak diktatörü Saddam Hüseyin’in 2 ağustos 1990’da Kuveyt’i işgaliyle Ortadoğu’da anababa günleri yaşanıyordu. BM Güvenlik Konseyi kararıyla Irak’a karşı ambargo uygulanmaya başlanmıştı. Türkiye de özellikle ekonomik bakımdan kendisine yıllar boyu büyük zarar verecek olan ambargoya derhal katılmış, Kerkük-İskenderun petrol boruhattını kapatmıştı.

Amerika, Körfez’de muazzam bir askerî gücü, Vietnam Savaşı’ndan beri en büyük silahlı kuvveti çok kısa sürede Körfez’e yığıyordu. Türkiye –ve tabiî Adana’daki Amerikan üssü İncirlik– Washington’un gözünde fazlasıyla değerliydi. Cumhurbaşkanı Özal ise Türkiye’yi daha değerli

kılmanın peşindeydi. Çünkü Berlin Duvarı'nın yıkılması, komünizmin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte Türkiye'nin Batı nezdindeki stratejik değerinin artık düşüşe geçtiği uluslararası odaklarda konuşulur olmuştu. Özal bu yüzden Körfez krizini Türkiye açısından kullanılması gereken büyük bir fırsat olarak görüyor, bu sayede Türkiye'nin Batı nezdindeki vazgeçilmezliğini tescil ettireceğini düşünüyordu.

Saddam'ın Kuveyt'i işgalinden iki hafta sonra, 18 ağustos 1990'da aralarında benim de bulunduğum gazete yöneticileriyle bazı yazarları Çankaya Köşkü'nde topladı.

"Batı dünyasının İkinci Cihan Savaşı'ndan beri karşı karşıya bulunduğu en büyük hadisedir bu" dedi Özal, "Çünkü bütün dünya petrol rezervlerinin yüzde 80'i Körfez'dedir. Onun için Batı'nın 'life line'ı, yani 'hayat damarı' buradan geçer. Uzun strateji falan bilmeye gerek yok. Burada böyle bir duruma Batı'nın, Amerika'nın razı olması mümkün değildir."

Özal şöyle devam etmişti:

"Şimdi Batı nezdinde yeni bir ağırlığımız ortaya çıkmıştır. Amerika zaten bunu oldukça iyi biliyordu. Avrupa bu konuda çok daha gerideydi. Halbuki petrol bakımından en fazla muhtaç olan Amerika değil Avrupa'dır. Ama bunların hepsi genel bir Batı birliği içinde düşünülürse, Batı'nın da liderinin Amerika olduğu nazarı itibare alınırsa, tabiî ki gene başı çeken Amerika olacaktır. Son on beş günlük devre içinde ve genel çerçevede Türkiye'nin öneminin artmasının ana sebebi budur. Bu hadiseden Türkiye'nin faydalı bir şekilde çıkması için birkaç şey üzerinde durmamız lazım. Bir tanesi, Batı'nın kesin olarak Türkiye'nin vazgeçilmez bir ülke olduğunu anlayabilmesi lazım. Bunun temin edilmesi lazım. Çünkü bu hayat damarı hikâyesidir. Türkiye'nin de bu noktada çok önemli bir ülke olduğunun anlaşılması lazım. Bu bize önemli

kolaylıklar getirir. Zaten şimdiden bunun emareleri vardır. Ama bunu yaparken klasik çekingen politikamızın da gereğinin çok dikkatli düşünülmesi lazım. ‘Aman biz hiçbir şeye bulaşmayalım, aman üzerimize problem almayalım, aman biz şöyle duralım’ diyemeyiz. Çünkü burada bizim kendi menfaatimiz var. Yarın bizim irademizin dışında, karışmamızın dışında bir çözüm bulunursa, bu belki Türkiye’yi çok zor duruma düşürebilir.”

Özal’ın bu sözlerindeki bütün mesajların tek bir adresi vardı:

Asker!

Cumhurbaşkanı Özal üç saatlik sohbetinin bir yerinde sözü “Ortadoğu haritasının yeniden çizilmesi”ne getirdi. Bu konunun kafasını bayağı meşgul ettiğini, bu çerçevede Kerkük petrolünü düşünüyordu. Hatta askerlerle bu konuyu görüştüğüne dair duyumlar kulislerde tartışma konusuydu. Fakat askerin de bu konuya sıcak bakmadığı bir gerçekti. Kerkük-Musul için Kuzey Irak’a girilmesini bir macera ya da batağa çekilmek olarak görüyorlardı. Ayrıca Irak’ın toprak bütünlüğünün bozulması, yani parçalanması Kuzey Irak’ta bir Kürt devletinin doğuşuna yol açabilir diye düşünüyordu asker.

Cumhurbaşkanı Özal ise Türkiye’nin daha atak bir politika izlemesini, özellikle Amerika’yı memnun edecek bazı adımları atarak Ortadoğu haritasının yeniden çizileceği “sulh masası”nda mutlaka bir yer sahibi olmasını istiyordu. Bu nedenle de askere mesaj niteliği taşıyan şu sözleri söyledi:

“Birisi bir şey hatırlattı. Doğru mu, yanlış mı bilmiyorum. İsmet Paşa’yı Kahire toplantısında Roosevelt ‘Türkiye harbe girsin!’ falan diye sıkıştırınca, denilmiş ki: ‘Harbe iştirak etmeyen, sulh masasında yerini alamaz.’ ‘Sulh masasına oturtmayız’ denince, İsmet Paşa’nın da meşhur

sözü var. ‘Biz ayakta durmasını biliriz’ cevabını vermiş. Bir gerçek var. O gerçek de şu: sulh masasında yerimiz olmaz. Bunun için illa harbe girmek şart değil. Bütün hüner, başından beri işin içinde olduğunuzu, en önemli olduğunuzu ispat etmektir. Belki ufak tefek şeyler vererek bu sağlanabilir. ‘Biz hiçbir şey vermiyoruz, biz hiçbir şeyi kabul etmiyoruz, aman şu da olmasın!’ dediğiniz zaman, hakikaten masada yeriniz olmaz.”

Ankara, 24 ocak 1991

Körfez Savaşı, Saddam’ı Kuveyt’ten çıkartmak için savaşın yeni başladığı günler...

Cumhurbaşkanı Özal aralarında benim de bulunduğum bazı gazetecileri Çankaya Köşkü’nde toplamıştı. Bir ara konuyu yine Türk dış politikasına, Kerkük-Musul’a getirmiş, bu açılardan öteden beri ürkeklik içinde olduğumuzu belirtmiş, açıkça adres telaffuz etmeden Dışişleri ile askeri şu sözlerle eleştirmişti:

“Öyle alışkanlıklar oluşuyor ki dış politikada bir daha değiştirmek fevkalade güç oluyor. Biz bu pazarlık işini dış politikada bilmiyoruz. Musul işinde bizi çok fena atlatmışlar. İsmet İnönü biraz dayansaymış, Musul’u bize bırakırlardı. Curzon kendi inisiyatifiyle yapmış. İngiliz başbakanı, o zaman Dışişleri Bakanı Curzon’a diyor ki, ‘İmzalamayacaksa bırakın Musul’u’ diyor. İnönü, Cemiyeti Akvam’a Musul’un getirilmesini kabul etmeseydi, Lozan’da Musul bize kalacaktı. Şimdi bundan Musul’da gözümüz varmış diye bir mana çıkarmayın (Özal gülüyor muzip muzip). İyi ki oraları almamışız. Petrol zenginliği bizi şaşırtırdı. İyi gelişemezdik.”

Özal şöyle devam etmişti:

“Türk-Kürt farkını kaldırmamız lazım. Asimilasyon olmaz. Etnik ‘background’a gidilirse 10-12 milyon diyorlar. Yıllardır takip edilen bir

politika var. Kürt denilmemiş. İlk defa bir başbakan olarak Kürt kelimesini ben kullandım. Bu laflar söylendiğine göre bir şeyler yapılacak tabiî. Ama kolay değil. Resmî dil Türkçe'dir. Vazgeçilemez. Ama adam kendi dilini kullanacak. Irak'ta demokratik bir sistemin kurulması bizim için çok önemli. Yoksa Saddam gider, Haddam gelir! Demokratizasyon çok önemli. Savaş ne kadar sürer, tahmin edemem. Mantığı yok savaşın. Irak askerlerinin bırakıp kaçacaklarını sanıyorum."

Adana'daki İncirlik Üssü'nün kullandırılması için Cumhurbaşkanı Özal şöyle demişti:

"İncirlik'ten Allah ne verdiyse veriyorsunuz. İncirlik'in kullandırılması basit bir hadise değil. Harbe girmiş kadar oluyorsunuz. Sonra bu sayede sulh masasında söz sahibi olursunuz."

Gülerek devam etmişti:

"Bir koyup yedi de olabilir, on da olabilir. Bir koyup üç almak hafif kaçtı."

Demirel'le Güniz Sokak'ta, 1990 eylül başındaki kahvaltı... İnce belli bardaklarda tavşan kanı çaylar... DYP lideri, Cumhurbaşkanı Özal'a laf dokunduruyor:

"Onun pastadan pay dediği Kerkük ile Musul'dur. Özal'ın kafasında o vardır. Ben de bu yüzden geçen gün 'Dikkat et, Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olursun!' dedim."

Özal'ın Kerkük-Musul'a bakışını bir de, bu kitabı yazarken, 2002 yılı kasım ayında emekli Orgeneral Necati Özgen'den dinlemiştim. 1991-1993 yılları arasındaki Jandarma Asayiş Bölge komutanlığı sırasında 1992'de bir gün Cumhurbaşkanı Özal Diyarbakır'a gelir. Orduevi'nde kendisiyle baş başa bir görüşme yaparken bir ara sorar:

“Paşam, söyler misin, bu sınır niye buradan geçmiş yahu? Daha aşağıdan geçse daha iyi olmaz mıydı?”

“Aşağısı neresi efendim?” diye sorar Necati Özgen Paşa. Orada durur Özal. Kerkük-Musul sözü ağzından çıkmaz.

Demirel 1990: “Atatürk milliyetçiliğinin biraz şoven yanı vardır; yer yer biraz ırkçılık kokar.”

1990 yılı eylül ayı başındaki Güniz Sokak kahvaltısı yine...

DYP lideri Demirel’le sohbet sürüyor.

1970’li yıllardaki başbakanlık döneminde Genelkurmay Başkanlığı’na bir “Kerkük-Musul senaryosu” hazırlattığını çıtlatıyor:

“Yılda 20 milyar dolar petrol geliri demektir Kerkük-Musul. Genelkurmay başkanı rahmetli Semih Sancar’a söylemiştim bir kere, bir planımız olsun burası için diye... Dağlık, bir başka arazidir. Bakarsınız bir gün konjonktür değişiverir dedim. Emperyalist düşüncede bir insan değilim ama yine de her hale göre hazırlıklı olmak gerekir devlet olarak... Kerkük’teki Türklerin hali de Irak’a gittiğim zaman içimi burkmuştu.”

Demirel sohbette sözü Saddam Hüseyin’e de getiriyor:

“1975 yılıydı. (Birinci Milliyetçi Cephe hükûmeti dönemi, Demirel başbakan, HC.) Saddam Hüseyin Moskova’dan geliyordu. 106 kişilik bir heyet. Kral muamelesi yaptık Ankara’da. Çok hoşlanırlar bundan. Hani

atın daşaklarına su atılır ya, bir kova su, sinekler kaçışsın diye, öyle... İlk boruhattına ikna ettim Saddam'ı. Ama aynı şeyi İran şahına yaptıramadım. Rejimleri bakımından bugün olduğu gibi o zaman da Türkiye'nin güçlenmesini istemezlerdi."

Demirel belli etmek istemiyordu ama Cumhurbaşkanı Özal'ın Körfez kriziyle birlikte ön plana çıkmış olmasından rahatsızdı. Çünkü Özal prim yapmaya başlamıştı. Sürekli sahnedeydi. Her gün CNN'de boy gösteriyordu. ABD Başkanı Bush'la telefon diplomasisi ondan geçiyordu. Oysa, Özal'ın son bir yıldır Çankaya'da tecrit durumunda yaşadığı söylenebilirdi. 31 ekim 1989'da cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra muhalefet Özal'ı tanımak istemiyor, siyasal açıdan Özal'ı yalnızlaştırma politikası izliyordu. Cumhurbaşkanı Özal ise Körfez krizi sayesinde yeniden sahne ışıklarına çıkıyor ve iktidar iplerini tümüyle ele geçirmeye gayret ediyordu.

Demirel'in sözleri:

"Başbakanlık koltuğunda Yıldırım Akbulut oturuyor. Ama o bir 'puppet'tır. Yani Özal'ın kuklasıdır. Ama o da bir nokta gelir direnebilir."

Basından da yakındı Demirel:

"Özal basını satın aldı. Bakın Tercüman'a. Emlak Bankası'ndan Selim Edes'e fon, ondan da Tercüman'a... 70 milyar diyorlar. Ama bir şartı var: gazetenin başına da Altemur Kılıç geçecek. (Not: Altemur Kılıç Tercüman'a genel yayın yönetmeni oldu sonra, HC.) Ve Semra Hanım da izleyecek. Olacak şey mi?.."

Güniz Sokak'taki kahvaltı masasının konusu, Güneydoğu'ya, Kürtlere dönüyor. Muhalefetteki ve kapalı kapılar arkasındaki Demirel'in üslubu her zamanki gibi farklı:

“Atatürk milliyetçiliğinin şoven bir yanı yok değildir. Biraz yer yer ırkçılık da kokar. ‘Ne mutlu Türk’üm diyene’ lafı biraz da yoruma bağlıdır. Aslında Türk’ü esas sayar. Kültürler mozaiğidir Anadolu. Kürtler dışında yumuşaktır diğer etnik gruplar... Etnik kökeni ne olursa olsun, bu devlete vatandaşlık bağıyla bağlı herkes Türk’tür. Etnik kökenden çok mensubiyettir önemli olan...”

Ankara, 1991 yılı şubat ayı

Demirel’le Anadolu Kulübü’nde akşam yemeği.

Gökberk Ergenekon, Cüneyt Arcayürek ve Ahmet Tan’la birlikte...

Bir ara ben Özal’ın Irak’ta federasyon fikrine sıcak baktığını söyleyince Demirel, “yalnız Irak’ta değil, Türkiye’de de federasyon ister” dedi. Demirel, Özal’ı yıpratabilecek Kerkük-Musul senaryoları, federasyon gibi ne varsa kamuoyunda dillendirilmesini istiyor tabiî. Bu arada Kürtlerle ilgili değerlendirmeleri ilginç. Ne kadarına inanıyor, iktidarda ne yapar bilemem. Bu arada beni de etkilemek istediği muhakkak.

Şöyle dedi Demirel:

“Ben bilirim çareyi. Çare demokrasidir. Bırak canım konuşsun dilini, söylesin şarkısını... Eşit vatandaş ve refahtan eşit pay... Bir kibrit çakmaya kalmış. Ben çözerdim. 1980 öncesi benden Dersim Kanunu istedi asker. Vermedim. Benden bunu istemeyin dedim. Dersim’de korkunç şeyler olmuştur. Renkli bir mozaiktir Anadolu. Yirmi küsur dil vardır. ‘Ne mutlu Türk’üm diyene’ de, bakmayın ‘olana’ dememiş falan, biraz ırkçılık kokar. Balkanlar’dan gelenler kurmuştur Cumhuriyet’i...”

DYP lideri Demirel, kahvaltı masasında tekrar Kerkük-Musul senaryolarına değiniyor. “Araplar da, Yunanistan da, İsrail de, Batı da, hiçbiri Türkiye’nin Kerkük-Musul’a el koymasını istemez. Yılda 20 milyar dolarlık petrol geliri olan bir Türkiye korkulu rüyadır çünkü...”

Ancak bu rüyayı Cumhurbaşkanı Özal’ın bir süredir gördüğü söylenebilirdi. Bu rüyanın ismi kamuoyunda Özal’a atfen “Bir koyup üç almak!” diye çıkmıştı. Time dergisiyle 1991’in mayıs ayında görüşmede Özal bu sözünü “bir şaka” olarak nitelemiş, “Türkiye yine de kârlı çıktı” demişti. Politika kulisinde, ABD Başkanı Bush’un Türkiye’nin desteğini sağlamak için uzattığı havucun “Musul vilayeti projesi”, yani Kerkük petrolleri olduğu belirtiliyordu.

26 ağustos 1990’da, Atatürk Barajı’nın gövde inşaatının sona ermesi dolayısıyla GAP’a, Güneydoğu’ya yaptığımız bir gezide Cumhurbaşkanı Özal sözü yine Ortadoğu’da harita konusuna getirip şöyle demişti:

“Eğer bölgede Körfez krizi nedeniyle harita yeniden çizilecekse, biz de orada olmalıyız. Böyle bir değişikliği istemeyiz ama, olacaksa o masada yer almalıyız. Buralarda dört yüz sene kalmışız. Ağırlığımızı koymamız lazım. Çok fazla çekingen kalmak doğru değil.”

Özal bu sözleriyle Atatürk’ün “Yurtta sulh cihanda sulh” deyişine 1990’lar dünyasında dış politika açısından çok fazla bağlı kalmanın geçerli olamayacağını da anlatmak istiyordu. Basında kendine yakın kalemler aracılığıyla Türkiye’nin bu konudaki resmî dış politika çizgisini eleştirtiyordu. Askere de mesajlar gönderiyor, gerektiğinde Kuzey Irak’ta bir cephe açmanın, Irak’a girmenin ya da Körfez’e küçük bir birlik göndermenin Türkiye’nin çıkarlarına ters düşmeyeceğini söyletiyordu. Hatta “üniter devlet” konusunu da sorgulatıyor, kendi ağzından “Federasyon neden tartışılmasın?” sorusunu ortaya atıyordu.

Ve bütün bunlar askerin tüylerini diken diken yapıyordu.

Neydi Özal’ın kafasındaki senaryo?

Demirel’e göre Özal’ın kafası karışıktı. 1992 yılı nisan ayı başları. Özal cumhurbaşkanı, Demirel başbakan. Demirel’le İstanbul’da, Balmumcu’daki Aydın Sitesi’sindeki evinde sohbet ederken şöyle demişti:

“Özal aslında Güneydoğu’da bu gidişle bir çözüm olabileceğine inanmıyor. Bir gün kalkar siyasal çözüm der. Sorarsın nedir diye, cevabı yoktur. Bir gün kalkar eyalet sistemi der, sonra demedim der. Eyalet falan demagojidir. Bazen öbür uca gider, asar keser. Biraz da psikolojik çıkmazıdır bunlar...”

Nitekim, Başbakan Demirel ertesi günü Cumhurbaşkanı Özal’ın adını vermeden basına yaptığı bir açıklamada, “Herkes eğri oturup doğru konuşsun. Kan dökenlerle pazarlık olmaz. Siyasî çözüm deyip bu işi dejenere etmenin gereği yok” diyordu.

Başbakan Demirel böyle diyordu ama Cumhurbaşkanı Özal’ın kafasında bir şeyler oluşuyordu 1992 yılı içinde. O dönemi Can Dündar Sabah gazetesinden yazı dizisinde (5 haziran 1999) şöyle anlatır:

“HEP milletvekilleri Çankaya Köşkü’ne çıkarlar. Sırrı Sakık, Özal’la yaptıkları görüşmeyi şöyle anlatır: ‘Bir arayış içindeydi. ‘Ülkenin en büyük sorunu bu, çözmek istiyorum’ diyordu. Kendisine ‘Bu sorunu halleden ikinci Mustafa Kemal olur’ dedik. Çözüm için Parlamento’daki Kürt milletvekillerine büyük görev düştüğünü, silahın, şiddetin Türkiye’nin gündeminden çıkması için büyük özveriler gerektiğini söyledi.’ 1992 yazında Özal’ın siyasî çözüm önerisi kâğıda döküldü. ANAP Milletvekili Adnan Kahveci, Güneydoğu’da bir süre inceleme yaptıktan sonra ‘Kürt sorunu nasıl çözülemez’ başlıklı bir rapor hazırladı. Bu raporda, Kürt meselesinin ciddi bir çözüm bulunamaması halinde bir iç

savaşa dönüşebileceği belirtiliyor ve şöyle deniyordu: ‘Askerî yolla hiçbir ülke çözüme ulaşamamıştır. Bugün Kürt sorunu siyasal bir kriz halini almıştır. Çözüm için cesur siyasal adımlara ihtiyaç vardır. Bu nedenle Kürt realitesi, Kürt kimliği ve dili hızla kabul edilerek, Kürtlerin siyasal hakları verilmelidir. Bu durum Türkiye’de demokrasiye ufuklar açmakla kalmayıp, PKK gibi terör örgütlerine olan halk desteğini de ortadan kaldıracaktır.’ Cumhurbaşkanı Özal bu rapor üzerinde kendi el yazısıyla bazı değişiklikler yapıp kendi raporu olarak Başbakan Demirel’e gönderdi.”

1993’ün şubat ayında “çok gizli - zata mahsus” kaşeli bir dosyayla Demirel’e gelen Özal’ın bu raporu, Özal’ın ölümünden altı ay sonra Hürriyet gazetesinde 12 kasım 1993’te yayımlandı.

Özal’ın Güneydoğu raporu...

Özal Raporu, 1992’de gelinmiş olan noktanın fotoğrafını çekiyordu:

> “Problem son yıllarda esas itibariyle, önceleri Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Tunceli, Şirnak, Siirt, Hakkâri ve Mardin illerinde başlamış, daha sonra diğer Güneydoğu illerimizle, Ağrı, Erzurum, Erzincan, Kars, Ardahan, Iğdır, Elazığ illerimize de sıçramıştır. Ancak bununla beraber halen olayların büyük kısmının Güneydoğu Anadolu’nun Şirnak, Hakkâri, Mardin ve Siirt illerini kapsayan dağlık bölgede ve Diyarbakır, Bitlis tarafındaki dağlık kesimde de yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bölgede maalesef ister kendi rızaları, ister korku ve tehdit saikiyle olsun, terör örgütüne verilen destekte ciddi artışlar olduğu ve bunun süratle geliştiği görülmektedir. Ayrıca, bu örgüte katılmak veya destek vermek amacıyla dağa çıkan ve örgüte iltihak eden genç sayısında da önemli artış vardır. Bu örgütün dağ faaliyeti yanında ovaya indiği, şehir ve kasabalarda da rahatça faaliyet gösterdiği, hatta yol kesme olaylarının adeta olağan hale geldiği de kabul etmemiz gereken bir gerçektir.

Diğer taraftan, bölgede hudut karakollarımıza, birliklerimize, devlete ait yatırım yapan, faaliyet gösteren tesislere ve eğitim müesseselerimize saldırı, taciz, pusu gibi faaliyetlerde de önemli bir artış görülmektedir. Terör örgütünün dağlık ve kırsal kesimde devletin yanında, hatta onun ötesinde, ikinci veya alternatif otorite haline gelme istidadını gösterdiği keyfiyetini de göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim, bazı yerlerde vergi toplamaktan yargıya bazı devlet fonksiyonlarını üstlendikleri bile görülmektedir. Bu terör örgütünün, devletin askerlik çağına gelen gençleri silah altına almasını engelleme çabalarının yanı sıra, bu gençleri kendi saflarına çekme gayretleri de müşahede edilmektedir. Bu suretle, bölgede geniş toplumu bu meselenin içine çekme gayretlerinde büyük artış olduğu görülmektedir.

Bu menfî gelişmelerin ışığında, bölge halkının bezgin ve tedirgin olduğu ve durumun kötüleşmesi ve Şirnak benzeri olayların artması halinde, sorunun ülkemizin batısına da belli derecede sıçraması ihtimali kuvvetlenecektir. Nitekim bunun bazı belirtileri, bazı şehirlerimizde şimdiden görülmeye başlanmıştır. Diğer endişe verici bir gelişme de, bu durumun bir Türk-Kürt çatışmasına, hatta kavgasına dönüşmesi ihtimalinin artmasıdır. Mesela, Güneydoğu illerine mal sevkiyatının yavaşlatıldığı, kredili mal verilmediği, bazı illerimizdeki işyerlerinde ayrım işaretlerinin başladığı gözlenmektedir. Bölge halkı, bir taraftan terör örgütünün her geçen gün yoğunlaşan tehdit ve baskısı, diğer taraftan bazı güvenlik mensuplarının muamelesi karşısında kendilerini iki ateş arasında kalmış hissetmekte, buna rağmen devleti yanında ve arkasında görme arzusu içindedir. Bu durum devam ederse, çok büyük problemlerle karşılaşmamız kaçınılmaz olacaktır.

Bölgede diğer önemli bir sorun da, işsizliğin çığ gibi büyümesidir. Devletin ve özel sektörün yatırımlarının şu veya bu kadarının şu veya bu nedenle aksamasından dolayı işsizlik süratle büyümektedir.

Bugün ülkemizde bir Kürt milliyetçiliği kavramının her geçen gün daha büyük bir kesimce benimsendiğini ve mevcudiyetini kabul etmek gerekir. Bunun planlı bir şekilde geliştiğini ve geliştirildiğini görmekteyiz. Gerek yurtiçinde, gerek yurtdışında mevcut bazı kurum ve kişilerin bu konuda yoğun çaba harcadıkları bilinmektedir. Üniversitelerimizde okuyan Kürt etnik kökenli gençlerin, daha ziyade idare ve yargıda

çalışacak şekilde yetişmeleri de calibi dikkattir. Söz konusu terör örgütünün, terör faaliyetleri yanında Kürt milliyetçiliğini canlandırıcı çalışmalara, içeride ve dışarıda etkili propagandaya da ağırlık verdiği görülmektedir.

Bütün bu gelişmelerin, Türkiye'nin içeride ve bilhassa dışarıdaki düşmanlarının istediği bir husus olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Gelişen Türkiye'nin, özellikle son zamanlarda gerek Balkanlar, gerek Orta Asya'daki Müslüman ve Türk kökenli ülkelerle geliştirmekte olduğu yakın ilişkiler ve dünya politikasında önemli bir yere kavuşma durumundan rahatsız olan çevrelerin Türkiye'yi rahatsız etmek, en azından bu süreci yavaşlatmak için çaba göstermiş olabileceklerini de göz önünde bulundurmalıyız. Bu meseleye bir çözüm bulamazsak, büyük, hatta orta devlet olma şansımızı kaybetme ihtimali mevcut olduğu gibi, zayıf ve perişan hale gelmemiz ihtimali de mevcuttur."

Raporun "Çözüm için öneriler" ara başlığını taşıyan bölümündeyse özetle şunlar var:

"(1) Terörle mücadele edilirken, aynı zamanda ülke içi ve dışından bilim adamlarının da iştirakiyle bazı derinlemesine çalışmalar yapılması yararlı olacaktır. (2) Terörle mücadele ediyoruz derken, halkın ciddi şekilde rahatsız edildiği, hırpalandığı, hatta küstürüldüğü göz önünde bulundurulmalıdır. Bu uygulamada, varsa yapılan hataların ve eksiklerin, gerçekler hiç saklanmaksızın ortaya konularak tartışılması ve bunlara gerçekçi çözüm bulunması gerekmektedir. (3) En kritik yerlerden başlayarak Güneydoğu'daki dağlık bölgelerden köy ve mezraların tedricen boşaltılması, PKK terör örgütünü besleyen ve toplam nüfusu 150-200 bini geçmeyen bu topluluğun, bir plan dahilinde, ülkenin batı kesimlerine serpiştirilerek yerleştirilmesi düşünülmelidir. (4) Silahlı Kuvvetlerimiz'e ve güvenlik güçlerimize öncelikle bölgede hizmet veren unsurlara acilen münasip sayıda (20 adet) Kobra tipi silahlı helikopter ile asgarî 20-30 adet Sikorsky tipi ağır silah ve personel taşıyan helikopterler alınması bölgede aynı andaki birden fazla olaya müdahale edebilecek çevik bir kuvvet yaratacaktır. (5) Sınır ticaretinin geliştirilmesi, hatta serbest bırakılması zarurîdir. (6) PKK terör örgütüne olan desteği kesebilmek için halkın kazanılmasına önem verilmeli, hizmet götürülmesi güç

olan mezra ve köyler büyük yerleşim merkezlerine katılmaya teşvik edilmelidir. Göçün bu eğilimde devamı halinde yakın bir gelecekte, bölgede 2-3 milyon civarında nüfus kalacağı, diğerlerinin batıya göç edeceği anlaşılmaktadır. Ancak bu göçe el atılmaz ve bir plana bağlanmazsa, sadece hali vakti yerinde olanların göç etmesi, fakirlerin bölgede kalması sonucu doğacak, bu da bölgeyi anarşiye hassas, yardımcı hale getirecektir. Bunu önlemek için göçün planlı, her kesimden alınarak ve batıda dengeli biçimde dağıtılarak yapılmasına yardımcı olunması, hatta düzenlenmesi gerekmektedir. (7) Bölgede cazibe merkezleri olarak belirlenecek bazı illere yatırım ve yerleşme için özel bir teşvik sistemi uygulanarak, yatırım ve yerleşme için çekici hale getirilmeli, böylece kırsal kesimin boşaltılması teşvik edilmeli ve kolaylaştırılmalıdır. (8) Bu meseleyle ilgili her şey tarafsız, önyargısız bir şekilde açıkça ve serbestçe tartışılmalıdır. Tartışmayı engellemek, gerçekleri saklamak meseleyi azaltmayacak, aksine tedbirler yanlış olacağı için giderek büyütecektir."

Özal Raporu'nun sonuç bölümüne gelince:

"Güneydoğu ateşi, eğer yanlış yapılmaz, acele edilmez ve fevrî davranılmaz, soğukkanlılık kaybedilmez ise beş on yıl içinde milliyetçilik akımının şiddetini kaybetmesi ve dış desteğin azalması sonucu kendiliğinden hafifleyerek sönecektir. Devletin her kesimindeki görevlilerin, politikacıların ve basının, terörle bölge halkını birbirine karıştırmadan, her ikisine de farklı ve anladıkları, layık oldukları şekilde yaklaşarak, üniter devlet anlayışını bozmadan, bölge halkının sıkıntılarını giderecek tedbirlerin süratle alınıp uygulanması, terörü zamanla etkisiz hale getirmesi kesin bir zorunluluk ve herkes için sorumluluktur."

Özal'ın Demirel'e göndermiş olduğu "Kürt Sorunu-Güneydoğu Anadolu'daki Durum ve Çözüme Yardımcı Olabilecek Öneriler" başlığını taşıyan raporda, Irak Kürtlerine ayrılan bölümde özetle şu görüşlere yer veriliyordu:

"Güneydoğu Anadolu'da terörle mücadele ve Irak'la müşterek sınırımızın daha etkin bir şekilde kontrolü ve güvenliğini temin için Kuzey Irak Kürtleri ve liderleriyle temas ve

> ilişkilerimiz özel önem taşımaktadır. Bu itibarla Celal Talabanî ve Mesud Barzanî'yle ilişkilerimizi ve temaslarımızı dikkatle, ihtiyatla ve kararlılıkla sürdürmemizin yararı açıktır. Kuzey Irak'taki bu grupları, niyetleri belli bazı dış güçlerin etkisine açık bırakmak yerine, bizim bunlara hâkim olmamız yararlı olacaktır. Bunları mümkün olduğu kadar etkimiz altında tutmak ve adeta hamilik rolünü üstlenmek keyfiyetlerini göz önünde bulundurmalıyız. Saddam rejiminin PKK'yı desteklediği ve her türlü yardımı yaptığı bilinmektedir. Saddam rejiminin PKK'yla beraber Kuzey Irak Kürtlerini ve Türkmenleri zayıf düşürmesi, hatta bertaraf etmesi veya PKK karşısında etkisiz hale getirmesi, bu terör örgütünün Kuzey Irak'ta daha rahat faaliyet göstermesine yol açacaktır. Ayrıca, PKK'ya ilaveten Talabanî ve Barzanî'yi de karşımıza almamızın yararımıza olmayacağı izahtan varestedir. Kuzey Irak Kürtlerinin, Kürt kökenli vatandaşlarımızın soydaşları olduğunu, aralarında kız alıp verme dahil, yakın ilişkiler bulunduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Özellikle Irak'ta ileride normal ve demokratik bir düzen kurulduğunda, Kuzey Irak'la ilişkilerimizi bugünden izleyeceğimiz politikanın büyük ölçüde etkileyeceği açıktır."

Cumhurbaşkanı Özal'ın bu rapor sonrasında 1992 yaz aylarından itibaren bazı adımlar atmaya başladığı dikkati çeker. Örneğin bir Millî Güvenlik Kurulu toplantısında TRT televizyonunun GAP kanalından Kürtçe yayını savunur. 1992 ağustos ayında Kürtçe eğitimin serbest bırakılması gerektiğini söyler. "Ben karşıyım ama federasyonu bile tartışmalıyız" der. Bu arada Cumhurbaşkanı Özal ister, Başbakan Demirel sesini çıkarmaz ve MİT'in araya girmesiyle Diyarbakır'daki Dicle isimli özel radyodan arada bir deneme niteliğinde Kürtçe şarkılar çalınmaya başlar.

Peki, Özal'ın kafasında Irak Kürtleri ile Türkiye arasında bir federasyon tasavvuru olabilir miydi?

1992 sonbarında Kuzey Irak:

"Kürdistan'a hoş geldiniz!"

Yıl 1992, ekim ayı sonları

Kuzey Irak’a, Kürtlerin deyişiyle “Irak Kürdistanı”na ilk seyahatim.

Habur kapısında in cin top oynuyor. Ortalıkta ne tanker var ne kamyon. “PKK’nın 8 ekimde başlattığı ambargo etkili oldu” diyor bir gümrük yetkilisi... Sınır kapısından Irak’a yürüyerek geçiyorum. Tepemizde yakıcı bir güneş. Dicle, hiç kıpırdamadan akıyor. Köprünün üstüne kocaman bir tabela asmışlar:

“Kürdistan’a hoş geldiniz!”

Önce Türkçe, sonra İngilizce, Kürtçe ve Arapça. Son ikisi, Arap harfleriyle yazılmış. Tabelanın altındaysa İngilizce “Zaho Şehir Meclisi” yazısı dikkati çekiyor. 4 ekim 1992’de Barzanî ile Talabanî tarafından ilan edilen “Irak Kürt Federe Devleti” topraklarına adım atmış oluyorum.

Yüz beş milletvekilinden oluşan bir parlamentosu var. Türkiye, Irak’ta nihaî statü olarak üniter devlet yerine federal Irak devletini öngören bu oluşumu dört günlük bir gecikmeyle, bir Bakanlar Kurulu bildirisiyle tanımadığını açıklamıştı. Bu gecikmenin temelindeyse, Cumhurbaşkanı Özal’ın konuya özellikle askerden farklı bakması yatıyordu. Gecikme bu görüş ayrılığından kaynaklanıyordu. Ayrıca, bu açıklama konusunda Ankara daha önceden haberdar edilmemişti. Oysa, böyle bir karar Amerika’sız alınamazdı. Türkiye’nin bir emrivakiyle karşı karşıya bırakıldığı anlaşılıyordu.

Giriş yapacak memuru arıyoruz. Sağda solda Talabanî ile Barzanî’ye bağlı silahlı peşmergeler silahlarını bir yana bırakmış, gölgeliklerde oturuyorlar. Sonunda bir memur bulup kendi arabamızla bürosuna götürüyoruz.

Zaho’ya gelirken bir kontrol noktasında mola. Halkla İlişkiler Ofisi’nin duvarında asılı bir harita dikkatimi çekiyor. Altında “Kürdistan” yazılı. Irak’ın ortalarından başlıyor. Kuzey’e, Türkiye’nin içlerine doğru genişleyerek çıkıyor. İran ve Suriye’nin bir bölümünü kapsıyor. Güneydoğu Anadolu’yu Fırat’ın doğusundan başlayarak içine alıyor ve yukarı doğru, Van Gölü ve Ağrı Dağı’na uzanıyor. Pasaportlarımızı inceleyen silahlı memurun arkasındaki duvarı boydan boya kaplayan renkli bir dünya haritasıydı bu. Kuzeydoğu Anadolu’dan Basra Körfezi’ne doğru bir kama gibi inen “Kürdistan” koyulaştırılarak belli edilmişti haritanın üstünde... Batı’nın “hayat damarı”nı elinde tutan, yani petrolü çıkaran Basra Körfezi’ne doğru bir kama gibi inen Kürdistan ile Türkiye arasında bir federasyon... Körfez kriziyle birlikte Cumhurbaşkanı Özal’ın kafasına düşen senaryo bu muydu?

Aslında bu senaryo yeni değildi.

Böyle bir “Amerikan senaryosu” eskiden beri siyaset kulisinde kulaklara çalınırdı. Körfez krizi bu senaryoyu canlandırmıştı. Türkler ile Kürtler arasında federasyon senaryosunu Paris’te, Kürt Enstitüsü Başkanı Kendal Nezan’la konuşmuştum. 1993’ün mart ayı sonlarıydı. Montparnasse’daki “Le Dôme” kahvesinde sohbet ederken, “Neden olmasın?” demişti Nezan, “Ortadoğu’nun kalbinde sınırlar ilk defa değişmiş olmayacak ki. Hele Soğuk Savaş sonrası dünyanın birçok yerinde sınırlar sil baştan çizilirken...”

Şöyle devam etmişti:

“Tabiî sınırlar değişirken şiddet kullanılmasın. Bu arada tarihi göz ardı etmeyelim. Yavuz Sultan Selim zamanında eşitliğe dayalı bir ittifak yapılmıştı Türkler ile Kürtler arasında. Üç yüz yıl süren böyle bir ittifak sayesinde bölgenin hâkim gücü haline gelmişti Osmanlı... Yine böyle bir ittifak olabilse, aynı şey neden olmasın?..”

Kendal Nezan, Kürtleri “tarihin kara yazgılı” halklarından biri olarak niteliyordu. İleriye dönük senaryosunda, Türkiye ile Irak, İran ve Suriye’de yaşayan Kürtlerin bir federasyon içinde birlikte yaşamaları vardı. Nezan’a göre Irak zaten bölünmüştü. İran ise en geç XXI. yüzyıl içinde dağılacak sonuncu imparatorluktu. “Azerîlerin, Arapların, Kürtlerin, Beluçların yaşadığı İran’da Acemler azınlıkta” demişti. Iraklı Kürt lider Celal Talabanî’nin, kendisiyle 1992 ekim ayında yaptığım bir sohbet sırasında, “Türkiye’nin himayesinde bir Kürt devleti”nden veya “Türkiye’yle federasyon”dan söz ettiğini belirtince, şu karşılığı vermişti Kendal Nezan:

“Talabanî bir zamanlar böyle bir federasyonun Türklerle değil Araplarla olabileceğine inanırdı. Ama Talabanî özellikle Turgut Özal sonrası bu görüşünü değiştirmeye ve Türkiye’yle bir federasyon olabileceğini söylemeye başladı.”

Özal’ın “federasyon senaryosu”na yine 1992 yılı sonlarında bir Amerikan raporunda rastlamıştım. Raporu, ABD’nin önde gelen düşünce üretim merkezlerinden Rand Cooperation çıkarmıştı. Altındaki imza, CIA’da üst düzey görevlerde bulunmuş, Türkiye’yle yakından ilgili Graham E. Fuller’ındı. Rapor, Amerikan Hava ve Kara kuvvetlerinin siparişi üzerine hazırlanmıştı (Turkey Faces East. New Orientations Toward The Middle East and the Old Soviet Union, Published 1992 by Rand).

Raporun sekizinci sayfası:

“Göründüğü kadarıyla Özal daha büyük bir kumar oynuyor olabilir. Bazı siyasal gözlemcilere göre Özal, Kürt hareketinin geleceğiyle ilgili olarak, fazla tehlikeli olduğu için adını hiçbir zaman tam anlamıyla koymadığı jeostratejik bir vizyona sahip olabilir. Bu vizyona göre, bölgede büyük bir ihtimalle Irak’tan başlamak üzere ‘kaçınılmaz’ bir Kürt

ayrılıkçılığı yaşanacak. Eğer Türkiye şimdi Irak'ta bağımsız ya da özerk bir Kürt devletinin kuruluşunda sempatik bir rol oynayabilirse, ileride bu devlet büyük bir ihtimalle Türkiye'yi Kürtçe konuşan dünyanın 'doğal çekim merkezi' olarak görecektir. Dünyadaki Kürtlerin büyük çoğunluğu olan Türk Kürtleri (Irak, İran, Türkiye, Suriye ve eski Sovyetler Birliği'nde dağılmış olarak yaşayan 20 milyon Kürt'ün belki 12 milyonu Türkiye'de yaşar), en gelişmiş, en az aşiretleşmiş ve Türk toplumunda zaten önemli yerleri olan Kürtlerdir. Bu koşullar altında, eğer sonunda birleşik bir Kürt devleti kurulacaksa ya da böyle bir devletin kurulmasına ilişkin özlemler geçerli olacaksa, bu açılardan Türkiye belirleyici söz ve güç sahibi olabilir. Böyle bir oluşum, Türkiye'ye İran ve Irak'ın Kürt bölgelerinde büyük bir nüfuz olanağı sağlayabilir. Bu bakış açısına göre, Türkiye zaten kaçınılmaz olana direnmek yerine, böyle bir hareketin önüne geçebilirse, kendi çıkarları bakımından çok daha akıllıca bir iş yapmış olur. Çünkü 'kaçınılmaz olana' direnmek, Türkiye'yi gelecekteki Kürt devletinin bir numaralı düşmanı haline getirebilir."

Graham Fuller galiba Özal'ın kafasında Körfez kriziyle birlikte yer eden bir senaryoyu 1992 tarihli Rand raporunda böyle özetlemişti. Ya da Özal'ın ne düşündüğünü gayet iyi bildiği için, üstü örtülü bir dille konuyu açıklığa kavuşturmak istemişti.

Cumhurbaşkanı Özal, "Kürt devleti" deyince özellikle askerin nasıl tedirgin olduğunu gayet iyi biliyordu. O yüzden kamuoyu önünde bu deyimi yoğurdu üfleyerek yer gibi kullanırdı. Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesinden iki hafta sonra düzenlediği 18 ağustos 1990 tarihli Çankaya Köşkü brifinginin iki yerinde "Kürt devleti"nden söz etmişti.

İlki şöyleydi:

“Bölgede, Irak’ta bundan sonra ne olabilir diye düşünüp buna göre durumumuzun ne olacağını tespit etmek mecburiyetindeyiz. Bu hakikaten bir menfaat meselesi değil, bir cihangirlik veya bir toprak hevesi de değil. Böyle bir şey yok. Ancak orada olacak hadiseler Türkiye’yi çok yakından alakadar eder. Basit bir tek misal vermek gerekirse, eğer bu çözümler içerisinde bir tanesi, diyelim ki, Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulması meselesi ortaya gelirse, bu bizi çok yakından alakadar eder. O petrole bağlı olan ülkelerden çok daha fazla alakadar eder.”

Irak’ın toprak bütünlüğünün parçalanması, Türkiye’nin Kuzey Irak’a müdahale etmesi ve Kürt devletinin kurulması ihtimaliyle ilgili bir soru üzerine de Özal bayağı yutkunarak, bazı ihtimallere kapıyı aralık tutarak şunları söylemişti:

“Açık söyleyeyim size. Ben şahsen çok ihtiyatlı olurum. Öyle maceraları falan düşünmemek lazım. Bazen şartlar müsait olur, her şey kendiliğinden gelir, o ayrı konu. Ama herhalde bir ülkeye gidip orayı fethetmek, harbe girmek fevkalade tehlikeli. Türkiye’nin bir tek problemi var. Eğer Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulursa, buna mâni olmamız lazım. Onu düşünürüm sadece. Çünkü o devlet ileride, hele petrole de sahip olursa, bizim başımıza çok çorap örer. Bunu düşünürüm. Ama onun haricinde ‘Şunları biz alalım, eskiden bizim hakkımız vardı’ dersek (Misakı Millî sınırları içinde yer alan Kerkük-Musul’u kastediyor Özal, HC), Iraklıların yaptığı iş gibi olur. Şartların ne olacağını bilemiyorum. Ama böyle bir düşüncenin bizde olmaması lazım. Yani her alternatifin düşünülmesi, buna göre hareket tarzımızın belirlenmesi lazım.”

Cumhurbaşkanı Özal, Ortadoğu’da büyük bir kıyametin kopacağını düşünüyordu. Bu çerçevede Irak’ın parçalanması da gündeme gelebilirdi. O zaman Kuzey Irak ne olabilir, Irak Kürtleri ne yapabilirdi? Türkiye’ye rağmen Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulması ihtimali ne kadardı? 1984’ten beri PKK belasıyla başı dertte olan Türkiye, “Kürt kartı”nı nasıl

kullanırsa kendi çıkarlarına hizmet etmiş olurdu? Pasif ve aktif politikaların artıları, eksileri Türkiye'ye ne getirirdi? Çerçevesini bu soruların çizdiği kaygılar Özal'ı ve Ankara'yı düşündürüyordu.

Körfez kriziyle birlikte Türkiye'nin Irak'a karşı Amerika'nın öncülüğünde oluşturulan cepheye katılması ve ambargonun gereği olarak Kerkük-İskenderun boruhattını kapatması Bağdat'ı çok kızdırmıştı. Saddam Hüseyin'in PKK'ya daha çok destek için düğmeye bastığına ilişkin haberler Ankara'ya ulaşmaya başlamıştı. Körfez Savaşı, ABD'nin "Çöl Fırtınası Harekâtı"yla 17 ocak 1991'de başladı. Irak'a yönelik hava bombardımanında Adana'daki İncirlik Üssü de kullanıldı. Irak 25 şubatta Kuveyt'ten çekilme kararını açıkladı. Saddam'ın ordusu ezildi.

Irak'ta anababa günleri yaşanıyordu.

Güneyde Şiîler, kuzeyde Barzanî ve Talabanî Bağdat'a karşı isyan bayrağı açtılar. Başarılı olamadılar. Saddam'a bağlı güçler kuzeye doğru yürümeye başlayınca, yüz binlerce Kürt Türkiye sınırına yığıldı. Ankara sınırı açmak ve Amerika'dan yardım istemek zorunda kaldı. Kürtleri korumak için Kuzey'de 36. paralelin üzerinde Irak'a uçuş yasağı koyuluyor ve Irak askerinin sınırları gayri resmî olarak belirlenen Kürt bölgesine girişi yasaklanıyordu. Türkiye'nin de katılımıyla Adana'daki İncirlik Üssü'ne konuşlanan Çekiç Güç, Irak Kürtlerini koruma görevini üstleniyordu. Böylece, Güney'deki yasak bölgeyle birlikte Saddam Irakı 1991 yılı baharında fiilen üç parçaya bölünmüş oldu.

Irak Kürtlerinin Saddam kuvvetlerinin önünden kaçarak Türkiye'ye kitleler halinde sığınmaları çok büyük trajediyi televizyon ekranlarından bütün dünyanın gözleri önüne sermişti. Bu trajediyle birlikte Kürtler ve Kürt sorunu uluslararası sahneye çıkıyor ve Batı kamuoyunda Kürtler yerini alıyordu.

Türkiye açısından bu trajedinin bir başka sonucu daha vardı. Kuzey Irak'ta kendiliğinden doğan otorite boşluğunda PKK'nın manevra alanı genişliyordu. Ayrıca PKK'nın eline Irak ordusundan önemli miktarda silah, cephane kalırken, sığınmacıların arasına katılan çok sayıda PKK'lı da Türkiye'ye kolayca sızma fırsatını yakalıyordu. Bütün bu gelişmeler, Türkiye'de PKK'nın elini güçlendiriyor, Ankara'yı kaygılandırıyordu.

Cumhurbaşkanı Özal, bölgede "Kürt kartı"nı başkalarına bırakmaktan yana değildi. Nasıl kullanacağını düşünüyordu. Bu arada doğru bir adımın başını çekerek, daha Körfez Savaşı devam ederken, 12 Eylül askerî yönetiminin 1980'lerin başında çıkardığı Kürtçe konuşma yasağıyla ilgili yasanın 5 şubat 1991'de kaldırılmasını sağlamıştı. Bu önemli adımı savunurken de, "Sorun yasaklarla çözülemez. Bu bölgelerde eziklik ve terk edilmişlik duygusu var. Bunu kırmalıyız" demişti.

Cumhurbaşkanı Özal, Kürt kartı konusunda, Körfez Savaşı'yla birlikte uluslararası sahneye çıkan Iraklı Kürt liderler Barzanî ile Talabanî'yi de Türkiye'nin yanına çekmeyi kafasına koymuştu. Onları hem Apo ve PKK'ya karşı oynamayı, hem de bölgede Türkiye'nin nüfuz ve manevra alanını genişletmeyi amaçlıyordu. Bu konuda, devletin üst düzeyde bir istihbarat yetkilisi bir sohbetimizde şöyle demişti:

"Talabanî ve Barzanî'yi kullanarak Apo'yu silahlı mücadeleden vazgeçireceğine inanmıştı. Ayrıca kültürel haklar gibi bazı alanlarda PKK'ya da bir şeyler vererek silahların susmasını sağlayacağını sanıyordu."

Özal'la Moskova'ya giderken

patlayan haber...

11 mart 1991

Cumhurbaşkanı Özal'la Moskova'ya uçuyoruz.

Cumhuriyet'in genel yayın müdürü olarak geziyi izliyorum. Uçak Ankara'dan havalandıktan sonra Özal koridorun bir ucunda göründü. Bu tür gezilerin bir klasiği olan "uğurlar olsun" turunu atmaya başladı. Ben yerimde Hürriyet gazetesi okuyordum. İlginç bir haberdi. Kuzey Irak'ta Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanma başlatmış olan Kürt liderlerden Celal Talabanî Ankara'ya davet edilmişti. İhtimal vermedim. Ama Özal yanıma gelince de sormadan edemedim:

"Sayın cumhurbaşkanım, Talabanî'yi Ankara'ya davet etmişsiniz, doğru mu?"

Karşısındakine hitap ederken kendine has bir davranışı vardı Özal'ın. Gözlerini insanın gözlerine diker, sol eliyle karşısındakinin sağ kolu dirseğinin hafif üstünden tutar öyle konuşurdu. Bu sefer de öyle yaptı. Ama aynı zamanda sorumu hafif bozuk atarcasına yanıtladı:

"Ne o yani, görüşmeyelim mi?"

"Onu demek istemedim. Sadece haberin doğru olup olmadığını soruyorum."

Yüzünde muzip bir ifadeyle devam etti:

"Yanlış mı olur konuşmamız? Herkes konuşuyor onlarla. Amerikalı konuşuyor, İngiliz konuşuyor, Fransız konuşuyor. Onları şöyle ya da böyle yönlendiriyorlar."

Sorumu tekrarlıyorum:

"Siz de konuşacak mısınız?"

Yine gözlerini gözlerime dikiyor, yüzünde alaylı bir ifadeyle büyük haberi bir anda patlatıyor:

“Konuştuk bile!”

Şaşırıyorum:

“Ne zaman?”

“Geçen hafta.”

“Nerede? Talabanî Ankara’ya mı geldi?”

“Evet.”

“Siz mi görüştünüz?”

“Hayır ben görüşmedim. Dışişleri bürokratları, Millî İstihbarat Teşkilatı elemanları...”

“Barzanî de geldi mi?”

“Hayır, adamını yolladı. Yalnız onlar değil, başkaları da geldi, Türkmenler...”

Iraklı Kürt liderlerle Ankara’da gizli diplomasi! Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti herhalde Kürtlerle böylesi görüşmelere ilk kez sahne oluyordu. Talabanî ve Barzanî Türk devleti tarafından ilk defa resmen muhatap alınıyordu. Çok önemli bir gelişmeydi söz konusu olan. Ve Özal bunu o kendine özgü üslubuyla resmî bir ziyaret için Moskova’ya giderken uçakta ayaküstü açıklayıvermişti.

Ortalık bir anda karıştı. Herkes benim üstüme geldi. Iraklı Kürt liderler Ankara’ya gerçekten gelmiş miydiler? Cumhurbaşkanı Özal’ın

başdanışmanı Büyükelçi Kaya Toperi neredeyse saçını başını yolacaktı, “Bu böyle açıklanır mı?” diye... Özal ise hiç istifini bozmadan benimle sohbetini sürdürüyordu:

“Kuzey Irak’ta olan her şey bizi çok yakından alakadar ediyor. Çekinilecek bir şey yok konuşmaktan. Netice itibariyle bunlar bize vaktiyle düşman olan insanlar değil ki. Biz onlarla düşman olursak, onları başkaları bizim aleyhimize kullanır.”

Cumhurbaşkanı Özal, bu konuda birkaç ay sonraki bir dış gezide, Bratislava’da yaptığımız bir sohbette de aynı yaklaşımı şöyle savunmuştu:

“PKK’yı Bağdat destekliyor bugün. O zaman ben Talabanî ile Barzanî’yi neden Saddam’a karşı desteklemeyeyim ki?..”

Üst düzeyde bir Türk istihbarat görevlisinin deyişiyle:

“Kürt’ü Kürt’e kırdırma taktiği... Talabanî ile Barzanî’ye kırmızı pasaportlar verildi. Para verildi. Daha sonra onlar da PKK’ya karşı mücadele veriyorlarmış gibi yapmaya başladılar. ”

Cumhurbaşkanı Özal’ın bu tutumu o güne kadar izlenmiş resmî politikanın dışına taşan bir tutumdu. Ancak haklıydı. Ertesi gün muhalefet liderleri, Demirel, İnönü, Ecevit hep birlikte Özal’ı topa tutmaya başlayacaklardı. Ancak sonraki yıllarda kendileri iktidar koltuğuna oturdukları zaman hepsi Özal’ın bu Irak politikasını aynen benimseyeceklerdi.

Uçağımız Moskova’ya doğru alçalırken gazeteci milleti yalnızca bu konuyu konuşuyordu. Özal’ın Moskova ziyareti bir anda gündemden düşmüş, Irak ve Kürt sorunu tartışmaların odağına gelip oturmuştu. Gezinin Kazakistan durağında, Alma-Ata’dan yazdığım yazıda Özal’la ilgili şu satırlar vardı:

“Özal’ın kafasında Türkiye için de federasyon fikri var mı? Kürt sorununu federasyon çerçevesinde mi çözmek istiyor? Ya da Türkiye’nin himayesinde veya Türkiye’ye daha yakın duran, aynı zamanda Kerkük ve Musul’u da içine alan bir Kürt devletine ilişkin senaryolar mı tezgâhlanmak isteniyor? Dört gündür Özal’ın söyleşilerine, konuşmalarına dikkat ettik. Milliyetler meselesini, merkezî devletin yetkilerinin azaltılması konusunu sürekli vurguladı. Başkan Gorbaçov’la görüştükten sonra düzenlediği basın toplantısında, Sovyet liderinin izlediği milliyetler politikasını ‘çağdaş’ bulduğunu altını çizerek açıkladı. Geçen akşam Kiev’de sohbet ederken Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin’e, merkezî devletle cumhuriyetler arasındaki ilişkiler konusunda neler söylediğini şöyle özetlemişti:

‘Cumhuriyetlere ne kadar çok imkân verilirse, o kadar çabuk başarılı olurlar. Buna karşılık merkeze ne kadar çok yetki verilirse, iş o kadar zor olur. Bizde de vilayetlere yetki vermek istiyoruz, bürokrasi direniyor. Bunları Yeltsin’le konuştuk.’”

Şimdi geriye bakıp şu notu düşmek istiyorum:

Aradan on bir yıl geçtikten sonra da yerel yönetim reformu, bu kitabın yazıldığı 2002 yılında da henüz çözülmüş değildi. Merkezin, yani Ankara’nın yetkilerinin azaltılmasına sivil-asker bürokrasi –ama en başta asker– direnmeye devam etti. Konu, Ecevit’in DSP, MHP ve ANAP’tan oluşan koalisyon hükûmetinin gündeminde, ilk bir yıl içinde yapılması gereken reformlar arasında yer almıştı. AB’ye üyeliğin de gerektirdiği yasal düzenlemelerle ilgili reform tasarısı iki yıl içinde iki kez Parlamento’ya gönderilmiş, komisyona inmiş, ancak daha sonra gerisin geriye hükûmete gelmişti. 2001 yılı ağustos ayı başında ANAP’ın yerel yönetim reformundan sorumlu genel başkan yardımcısı Cengiz Altınkaya’dan dinlemiştim. Tasarının ikinci kez hükûmete geri gelmesi üzerine, o tarihte İçişleri bakanı olan Sadettin Tantan kendisine, “Boşuna

uğraşma, bu tasarı geçmez!" demiş... 3 kasım 2002 seçimlerinden sonra AKP hükûmetinin de programına girdi yerel yönetim reformu...

Yazıma devam:

"Cumhurbaşkanı Özal'ın şimdilik Kürt sorununu nasıl çözmek istediğine ilişkin somut bir plan yok orta yerde. Ancak konuyu bir tabu olmaktan çıkarabilmek için sürekli tartıştırmak istiyor. Çözüm yönteminin ise insan hakları ve demokrasi olduğunu söylüyor. Kiev'de kendisiyle sohbet ederken şöyle dedi Özal:

'Harp Okulu konuşmasında da değindim. Meseleler sopayla değil fikirle, siyasetle çözülür. Sopa ve silah mesele çözmüyor, yeni sorunlar meydana getiriyor. Bakınız, buralarda da meseleler silahla, sopayla çözülmemiş...'

Doğrudur. Kürt sorunu tabu olmaktan çıkarılmalı. Çözüm, insan hakları ve demokrasi çerçevesinde gerçekleşmeli..." (Cumhuriyet, 15 mart 1991)

Genelkurmay'dan bir askerî yetkili: "Bush 1991'de Saddam'ı devirmeyerek Türkiye'ye en büyük kötülüğü yaptı."

Washington, 1992 yılı ağustos ayı

Yapış yapış rutubetli bir sıcak.

Cumhuriyetçi Başkan Bush, Demokratların Başkan adayı Clinton'a karşı seçim kampanyasına hız verdiği günler. Amerikan başkentinde karşılığını aradığım birçok soru vardı.

Washington, Kürt sorununa, PKK'ya nasıl bakıyor?

ABD'nin işine Irak'ı parçalamak mı gelir?

Yoksa Irak'ta üç parçalı bir federal devlet mi?

Körfez Savaşı sonrasında PKK-Saddam ilişkisine nasıl yaklaşıyor?

Adana'da, İncirlik Üssü'ndeki Çekiç Güç, Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin oluşumuna katkıda mı bulunuyordu?

Ve Amerikan yönetiminin Iraklı Kürt liderler Talabanî ve Barzanî'yle ilişkileri...

Washington'da bu soruların izini sürerken, o tarihte Emniyet genel müdürü olan Mehmet Ağar'ın deyişiyle "İkinci Şirnak muharebesi"nin haberleri ulaştı Amerikan başkentine. 19 ağustosta gece vakti bin kişilik bir grupla dağdan inen PKK Şirnak'ı basmıştı. Üç gün devam eden çatışmalarda PKK darbe yemiş, ama baskın Ankara'da kapalı kapılar arkasında şok etkisi yaratmıştı.

O günlerde görüştüğüm Başkan Bush yönetiminden bir yetkili şöyle diyordu:

"PKK, Şirnak'ta saldırdı, cevabını da aldı. PKK kesin olarak bir terör örgütüdür. Türk hükûmetinin silaha silahla karşılık vermekte sonuna kadar hakkı vardır. Başka türlüsü zaten düşünülemez. Böyle bir durumda sorunun ister istemez askerî boyutu, güvenlik boyutu ön plana çıkar."

Ancak aynı yetkili, sorunun yalnız askerî boyuttan ibaret olmadığının altını da çizdi. Demokrasi ve insan haklarından, kimlik ve kültürel haklarla ilgili boyutlarından söz etti. Bu arada “siyasal çözüm” derken eklemeyi unutmadı:

“Siyasal çözümden ayrılıkçılığı ya da federasyonu anlamıyoruz.”

Bütün bu açıklamalar, Soğuk Savaş sonrasında Washington’un yaklaşımlarının bir özetiydi. Konunun Ankara’da, özellikle askerin gözünde son derece hassas olduğunu bildikleri için de ayrıntıya pek inilmiyor, üstü örtülü bir dil yeğleniyordu. Ancak, “PKK terörü” ile “Kürt sorunu” arasında çizgi çeken, biriyle mücadele edilirken, öbür alanda demokratikleşme adımlarını savunan bir anlayıştı bu. Özal döneminde Ankara büyükelçisi olan, Kürt sorununun çözümünde federasyonu savunan, bu yüzden Ankara’da “derin devlet”in “Türkiye’yi bölmek isteyenler listesi”nde ilk sıralarında yer alan Büyükelçi Abramovitz’in bir keresinde bana dediği gibi:

“Terörü günün birinde yenebilirsiniz. PKK’yı marjinalleştirebilirsiniz. Ama ya Kürt sorunu ne olacak? İşte bu bitmeyebilir. Bu nedenle yalnız silahı düşünmeyin!”

Bush yönetimi 1992 yılı ağustos ayı sonlarında Cumhurbaşkanı Özal’a, dokuz ay önce Başbakanlık koltuğuna oturmuş olan Demirel’e nasıl bakıyordu? Beyaz Saray ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı çevrelerinden edindiğim izlenime göre, Kürt sorunuyla ilgili olarak Demirel-İnönü koalisyonu başlangıçta umut yaratmış. Başbakan Demirel’in “Kürt realitesi” açıklaması klasik diplomatik deyimle “ihtiyatlı iyimserlik”le karşılanmış. “Ancak arkası gelmedi” diye eklemeyi unutmuyorlardı. Bir Amerikan Dışişleri kaynağı, yanıtını bildiği bir soruyu şöyle sormuştu:

“Demirel’de biraz ‘askere selam, statükoya devam’ havası mı var?”

Kürt sorunuyla ilgili olarak Başbakan Demirel’i değil, Cumhurbaşkanı Özal’ı kendilerine daha yakın bulduklarını saklamıyorlardı. Ama bu arada Özal’ın da onca yıl iktidar koltuğunda oturmasına rağmen demokratikleşme ve insan hakları alanında dişe dokunur bir şey yapmadığını da belirtmekten geri kalmamıştı Amerikalı yetkililer.

Washington’da Türkiye’yle ilgili olarak vurgulanan bir başka konu vardı: Kürt sorununun tabu olmaktan çıkması... Kamuoyundaki tartışmaların çözüm önerileriyle birlikte yapılmaya başlanması olumlu bir gelişme olarak niteleniyordu. Ve bu konuda daha çok Özal’ın tutumu övülüyordu. Buna karşılık, Özal’ın bu “tabu kırıcı” tutumu Ankara’da özellikle askerde rahatsızlık kaynağı olmaya devam ediyordu. Örneğin Özal, “Türkiye’de 12 milyon Kürt var” diyerek bu konuda ilk kez rakam telaffuz eden bir Türk resmî yetkilisi olmuştu.

Türkiye’nin PKK’ya karşı mücadelesinde Talabanî-Barzanî ikilisi ne kadar yardımcı olabilirlerdi? Bu bakımdan Washington’da kimse hayal görmüyordu. Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagon’un üst düzeydeki bir yetkilisinden edindiğim izlenim şu olmuştu: Iraklı Kürt liderlerin PKK’ya karşı fazla bir şey yapabileceklerine de, yapmak isteyeceklerine de ihtimal verilmiyordu. Katkının daha çok lafta kalacağına inanılıyordu.

Bir konuda Washington hiç kuşku duymuyordu. Saddam Hüseyin, PKK’ya tam destek vermekte ve Türkiye’ye karşı faaliyetleri koordine etmekteydi.

Irak ne olacaktı? Saddam ne olacaktı?

Washington’da Saddam Hüseyin, 1992 yazında belki de “en büyük şeytan”dı. Peki ama o zaman Amerika 1991 kışında niye Bağdat’a girip Saddam Hüseyin’i devirmemişti? Bu sorunun değişik varsayımlara

dayanan yanıtları vardır. Birini de, ABD'nin o tarihlerde Ankara büyükelçisi olan ve Özal'a yakınlığıyla bilinen Morton Abramovitz 1992'nin ağustos ayında Washington'da şöyle çıtlatmıştı:

"Bizim Bağdat'a girmemizi bir siz, bir de Suudîler istemedi. Çünkü bu durumda Irak'ın parçalanacağı, Kuzey'de bir Kürt devleti, Güney'de İran'a yakın bir Şiî devleti kurulacağı akla geliyordu. Bu yüzden Türkiye ve Suudî Arabistan Bağdat'a girmemize karşı çıktı."

Türk Dışişleri'nden üst düzeyde bir yetkili ise bu yanıtın gerçeği yansıtmadığını belirterek, "Bush yönetimi 1991'de Bağdat'a girmenin yüksek maliyetini düşündü ve vazgeçti. Amerikan kamuoyunun ayağa kalkmasından korktu" demişti.

Bu konuyu 2002 yılı eylül ayında, Genelkurmay'dan üst düzeyde bir askerî yetkiliye sorunca şu yanıtı aldım:

"Amerika, 1991'de Bağdat'a girmeyerek Türkiye'ye en büyük kötülüğü yapmış oldu. Oysa, Saddam'ı devirmiş olsaydı, yeni rejimin otoritesi Kuzey Irak'ta kurulmuş olacaktı. Böylece o boşlukta PKK güçlenme imkânı bulamayacaktı. Tabiî bizim için en iyisi Bağdat'ta üniter bir devlet kurulmasıdır."

1992 yılı ağustos ayında Amerikan başkentinde, Saddam sonrasıyla ilgili olarak üç senaryo vardı. Beyaz Saray ve Amerikan Dışişleri çevrelerindeki bu senaryolar şöyle özetlenebilirdi:

(1) Irak'ın toprak bütünlüğünün sona ermesi ve ülkenin üçe parçalanması. Yani kuzeyde bir Kürt, güneyde bir Şiî, ortadaysa bir Sünnî Arap devletinin kurulması... (2) Sünnî ve Şiî Araplar ile Kürtlerden oluşan üçlü bir federasyon... (3) Bağdat'ta Kürtlere ve Şiîlere özerklik tanıyan, merkezî otoritesi zayıflatılmış, daha az baskıcı, yüzü demokrasiye dönük yeni bir devlet örgütlenmesi...

Bu üç senaryodan hangisi ağır basıyordu? Bu soruya 1992 yılının ağustos ayında iddialı bir yanıt vermek yanıltıcı olurdu. Amerikan yönetimine kararlılıktan çok kararsızlık damgasını vuruyordu. Hatta Washington'daki bu kararsızlığın günün birinde Bağdat'ta Saddam'ın yerine Baas Partisi'nden bir başka generalin iktidar koltuğuna oturmasıyla sonuçlanacağı belirtiliyordu. Ancak, bir Türk gazetecisinin aracılığıyla adresi Ankara olan mesaj hiç değişmiyordu Washington'da. Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili şöyle demişti:

"Irak'ın parçalanmasında Amerika'nın hiçbir ulusal çıkarı yoktur. Böyle bir durum bölgede büyük bir istikrarsızlık yaratır. Amerika, Türkiye'yi dünyanın böylesine hassas bir noktasında ne diye karşısına alsın ki?"

Pentagon'dan üst düzeyde bir yetkili de, "Bağdat'ta Sünnî ve Şiî Araplar ile Kürtleri kucaklayan geniş tabanlı bir iktidarın oluşumu çok iyi olur" demişti.

Bütün bunlar, yani Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına ilişkin sözler, Ankara'nın Washington'dan duymak istediği mesajı özetliyordu. Bu mesaj 1992 yazında neyse, aradan geçen dokuz yıl sonra kitabın bu satırlarını yazdığım 2002 ağustos ayında da değişmiş değildi. Ankara, Kuzey Irak'ta Türkiye'ye rağmen bir şey olamayacağını biliyordu. Ayrıca 1992'ye göre Kuzey Irak'ı çok daha iyi denetim altında tutuyordu. Bu arada Kuzey Irak'ta bir Kürt devletini "savaş sebebi" sayacağını da devlet politikası olarak belirlemişti. Diyarbakır'daki 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Doğan Temel'le 11 haziran 2001'deki bir öğlen yemeğinde baş başa sohbet ederken aramızda şöyle bir konuşma geçmişti:

"Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulabilir mi?"

"Harp sebebidir."

“Kurulabilir mi?”

“Hayır!”

“Deneyebilirler mi?”

“Ancak Batı’da Yunanistan’la savaş falan gibi bir durumda...”

“Yani Kuzey Irak’ta Türkiye’nin istemediği bir şey olabilir mi?”

“Hayır.”

Türkiye’nin 2001’deki bu hassasiyetiyle 1992 arasında herhangi bir fark yoktu. Amerika da bunun bilincindeydi. Ancak bu durum, Washington’un kapalı kapılar arkasında “bağımsız Kürt devleti” senaryosunu da düşünmediği anlamına gelmiyordu. Böyle bir senaryonun gerçekleşmesi, yani petrolüyle Batı’nın hayat damarı olan Körfez’e bitişik bir yerde kendisine muhtaç bir Kürt devletinin kurulması hiç kuşkusuz Amerika’nın çıkarlarına uygun düşerdi.

Fakat burada bakılması gereken bir başka pencere daha vardı. Böyle bir gelişme yüzünden Türkiye’yi kendine düşman etmek istemezdi Amerika. Ayrıca, Irak’ın parçalanmasına Suudî Arabistan da karşıydı. Çünkü güneyde İran’a yakın bir Şiî devletinin kurulması ihtimalinden kaygı duyuyordu. Amerika, Körfez’deki Suudî Arabistan’ı da kollamak durumundaydı.

Ayrıca bir Arap ülkesinin bölünmesi bütün Arap dünyasını karıştırırdı. Nihayet Irak da “kutsal Arap toprakları”nın bir parçasıydı. Tabiî Irak’ın parçalanması ister istemez bölgeye çok büyük istikrarsızlık tohumları ekerdi. Örneğin Beluçların, Arapların, Azerîlerin yaşadığı İran’ın, kendisine dönük emsaller yaratabilecek böyle bir bölünmeden memnun kalabileceğini düşünmek çok güçtü.

Konuyla ilgili akademik çevrelerde sorulan bir soru:

Acaba Irak Kürtleri gerçekten bağımsız bir devlet istiyorlar mıydı? Hele Kerkük petrollerinden yoksun bir Kürt devleti onlar için ne kadar cazip olabilirdi? Bu soruya verilen yanıtlardan biri şöyle özetlenebilir:

“Irak Kürtleri, bağımsızlık yerine geniş bir otonomiyle, federatif bir yapıyla yetinmek isteyebilirler. Böylece petrol gelirinden pay alırlar. Bakanlık alarak bunun nimetlerinden yararlanırlar. Bağımsız bir Kürt devleti bunlardan yoksun olacağı için yeterli geliri olmaz. Ayaklarının üstünde duramayacağı için de ancak Amerika’nın, İran’ın, İsrail’in maşası haline gelerek yaşayabilir.”

Peki ama Kuzey Irak’ta Körfez Savaşı sonrası bir Kürt devletinin çekirdeği atılmamış mıydı toprağa? Ya da göle maya mı çalmak istiyordu Amerika? İncirlik’te üslenmiş, Kuzey Irak’ta irtibat büroları açmış Çekiç Güç’le, sonradan adı “CiA Kürtleri”ne çıkan maaşlı yandaşlarıyla Amerika, ufak ufak, tarafları ürkütmeden, Türkiye’yi alıştıra alıştıra bir Kürt devletinin provasına mı soyunmuştu? Üst düzeyde bir Pentagon yetkilisine bu soruları yöneltince, “Çekiç Güç, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulması için gelmedi bölgeye” yanıtını almıştım 1992’nin ağustos ayında. Beyaz Saray’dan bir yetkili de şöyle demişti:

“Saddam’ın Irak’ı Türkiye için de tehdit olmaya devam ediyor. Geçen yıl Körfez Savaşı sonrası Saddam Kürtleri ezince, 500 bin Kürt gelip sınırlarınıza dayandı. Ya sınırı kapatıp Kürtleri Saddam’ın insafına terk edecektiniz ya da Irak Kürtlerinin karda kışta dağlarda perişan olmalarına göz yumacaktınız. İkisini de yapamazdı Türkiye. Nitekim yapmadı da. Amerika’nın kurduğu hava köprüsü ve sonra sizin de katıldığınız Çekiç Güç’le Kuzey Irak’taki Kürtler güvence altına alındı. Çekiç Güç o yüzden önemli ve işlevi devam ediyor.”

Amerikan yönetimi ayrıca Ankara'ya şu mesajı da devamlı veriyordu: Çekiç Güç'ün varlığı, Türkiye'nin PKK'ya karşı mücadelesini kolaylaştırıyor, manevra alanını genişletiyordu. Bağdat'ın otoritesi olmadığı için Kuzey Irak'ta Türk güvenlik güçleri çok daha rahat hareket ediyordu. Zira Kuzey Irak, İngilizce deyişle bir "no man's land"di; yani kimseye ait olmayan bir toprak parçası... Yine Çekiç Güç'ün varlığı sayesinde, yalnız Washington değil, Londra ve Paris de Türkiye'nin PKK'ya karşı mücadelesine daha bir hoşgörüyle yaklaşıyordu. Mücadelenin insan haklarına aykırı düşen bazı boyutları görmezlikten gelinebiliyordu. Bush yönetiminden bir yetkili, "PKK'nın Kuzey Irak'ta takip edilmesine, bazı hedeflerin bombalanmasına karışmayız, ama lütfen sivil hedefler zarar görmesin" diyordu.

Washington'da Amerikan yönetiminin 1992 yılının ağustos ayındaki havası böyleydi.

Ankara'ysa bir yandan Çekiç Güç konusunda Amerika'yla uyumlu hareket ediyor, öbür yandan Kuzey Irak'taki devletleşme çabalarını tedirginlikle yakın markajda tutuyordu. Arada bir de, şeytan azapta gerek anlayışının bir ürünü olarak, Amerika'nın Kuzey Irak'ta Kürt devleti kurmak istediğine ilişkin eleştirel sesler yükseliyordu Ankara'dan. Çünkü Kuzey Irak'ta 1992 ilkbaharında yapılan seçimleri Talabanî ile Barzanî yüzde 50-50 kardeş payı yapmışlar ve arkasından Türkiye'nin ilanından dört gün sonra reddettiği "Irak Kürt Federe Devleti" kurulmuştu.

İşte böyle çıkıyordum Kuzey Irak'ta ilk gezime...

"Kürdistan'a hoş geldiniz!"

1992 yılı ekim ayı sonları

Diyarbakır'dan akşama doğru yola koyuldum.

Güneydoğu’da karanlık basınca el ayak çekiliyor. Yollar boşalıyor, ıssızlaşıyor. Suriye sınırına teğet giden İpek Yolu da öyle. Tek tük tanker geçiyor. PKK’nın Kuzey Irak’a yönelik ambargosu da etkili olmuş. “Gece vakti mecburiyet olmadıkça, kimse yola çıkmaz zaten” diyor şoförümüz Abdullah.

Mardin’den sonra ortalık iyice tenhalaştı.

Güneşin son ışıklarıyla birlikte Nezirhan tesislerine attık kapağı. Kimileri yabancı üç dört meslektaştan başka kimsecikler yok.

Erkenden yattık.

Ve silah sesleriyle uyandık!

Sabahın kör karanlığında insanı irkilten takırtılar. Nusaybin tarafından geliyordu. Gün ışırken Habur’a, Irak sınırına doğru yola koyulduk. Bir jandarma karakolu. Kum torbalarıyla, dikenli tellerle küçük bir kaleye dönüştürülmüş. Çoğu yerde olduğu gibi buraya da kocaman “Ne mutlu Türk’üm diyene!” yazılmış, kırmızı zemin üstüne beyaz harflerle.

Cizre’ye yaklaşırken bir koyun sürüsü. On üç-ön dört yaşlarında bir çoban bize parmaklarıyla “V” harfini gösteriyor, yani “zafer” işareti yapıyor. Yol kenarına dayanmış bir kamyon iskeleti. Mazot deposu bir yana devrilmiş, simsiyah. “Ambargoyu delmeye çalıştıkları için PKK tarafından yakılmış...” Yol boyu bunlardan dört tane sayıyoruz.

Tüm heybetiyle Cudi Dağı karşımızda.

Silopi’ye yaklaşırken bir kontrol noktası daha. Yüzünden yorgunluk akan bir komando çavuşu, “Zaho’nun oralarda çatışma var, sınırı geçmeniz tehlikeli” diyor. Habur gümrük kapısında sabah kahvelerimizi içerken dertleşme kapısı kendiliğinden açılıyor. “Türk” olduğu için

ortaokulda tartaklanan, arada bir dövülen oğlunu, başka bir şehirde okula göndermek zorunda kalan devlet memuru bir baba... Bir ay önce on yaşındaki oğlunun gözleri önünde ve çarşının ortasında tek kurşunla öldürülen polis memuru için esnaftan kimsenin şahitliğe yanaşmaması... Polisi tanıyan bir devlet memurunun, “Kimse bir şey söylemeye yanaşmıyorsa, o zaman bu iş bitmiş sayılmaz mı beyim?” deyişindeki burukluk...

Habur sınır kapısından Kuzey Irak’a girerken, Diyarbakırlı şoförümüz Abdullah koştura koştura gelip tam köprünün üstündeki “Kürdistan’a hoş geldiniz!” yazısının altında bir kare hatıra fotoğraf çektiriyor.

Zaho’yu geride bıraktık.

Dohuk’u geçtik.

Mireba’ya yakın bir yerde, bir açık hava lokantasında mola verdik. Ağaçlıklı bir yer. Kenardan şırıl şırıl bir dere akıyor. Gölgeliğin altında namaza duranlar var. Tüp gazlı mutfağı açık havada olan bir aşevi. Çardakların altına külüstür masa ve sandalyeler atılmış. Odun ateşinden kararmış kocaman tencerelerde kemikli etler lambur lumbur kaynıyor. Bir kazan pirinç pilavı. Türlü, kuru fasulye, kavurma. Yemyeşil biber, domates, beyaz soğan. Sıcacık, ipince sac pideleri. Karnımız fena halde doyuyor. Dibinde bir parmak kalınlığında şeker olan demli çaylarımızı ince belli bardaklarda yudumlarken bir Kürt çiftçisiyle sohbet ediyoruz.

“Federasyon iyi oldu” diyor, daha birkaç hafta önce ilan edilmiş olan Kürt Federe Devleti’ni kastederek, “Meclisimizin olması iyi. Hele bir de Saddam giderse çok daha sevineceğiz. Sınırlarımız bu arada tespit edilecek. Öbür tarafın da hakları belli olacak.” Öbür taraf derken Arapları kastettiği anlaşılıyor.

Irak Kürt Federe Devleti'nin başkenti Erbil'e doğru devam ediyor yolculuğumuz. Güneş alçaldı. Tozlu ve çok bozuk bir yol. Her tarafta Batılı yardım kuruluşlarının duyuruları:

"Hıristiyan Yardım Merkezi'ne gider!"

"Kürt halkına yardım için İsviçre Yardım Örgütü Caritas."

"Kürdistan'ı Yeniden İnşa Etme Örgütü."

Avrupa'sı, Amerika'sı çok aktif!

Ankara'yı kaygılandıran bir tablo...

Bir yandan Batı medyası, bir yandan Batı'nın sivil toplum kuruluşları, Kürt sorununun uluslararası sahnede yer etmesini sağlayacak bir çaba içindeler... Akra'da yol kesiyor peşmergeler. Patlamış top mermilerini yolun üstüne dizmişler. "Buradan ilerisi tehlikeli. Sorumluluk sizde. İsterseniz geceleyin!" diyorlar. Yan tarafta iki direğin arasına beyaz bir bez gerili. Üstüne, "Kürdistan Federasyonu, Saddam diktatörlüğünün sonunu getirdi" yazılı siyah Arap harfleriyle...

Güneşin son ışıkları vuruyor Dicle'ye.

Traktörün çektiği bir salla geçiyoruz nehri. Köprü, Körfez Savaşı sonrasında, geçen baharda Saddam'a karşı patlayan başarısız isyan sırasında yıkılmış. Şaklava'yı geçtik. Yol kenarında tahrip edilmiş iki Irak tankı... Hava iyice karardı. Arabanın cızırtılı radyosundan bir kadın şarkıcı "zulme karşı ağıt" yakıyor:

"Kardeşler, arkadaşlar hain olmuş, ana kucağından bebeleri alıp götürüyorlar."

İşte Erbil!

Tam on sekiz yıl geçmiş.

Erbil'e ilk defa 1974 yılı ekim ayında gelmiştim, Bağdat'taki Baas yönetiminin tam denetimindeki Kürt Özerk Bölgesi'nin açılış törenlerini izlemek için. O tarihte Cumhuriyet'te muhabir olarak çalışıyordum. Cumhuriyet gazetesinde çıkan röportajlarıma bakıyorum. Gazete kâğıdı sararmış, tirfillenmiş.

22 ekim 1974

"Bağdat'ın yeni havalimanına ayak basmamızla birlikte kulağımıza en çok çalınmaya başlayan sözcükler, 'Amerikan emperyalizmi, Siyonizm, İsrail, İran' oluyor. Bu ülkelere karşı nefret her adımda hissediliyor, ifade ediliyor. Bağdat'ta ağırlandığımız Konuk Sarayı'nda yorgunluk kahvelerimizi yudumlarken, Irak Gazeteciler Sendikası genel sekreteri sözü hemen İran'a getiriyor: 'Tahran'daki gerici Şah rejimi, bizim devrimci iktidarımızı kendisi için tehlike olarak görüyor. Emperyalizmle kol kola Molla Barzanî'yi halkımıza karşı kışkırtmak ve desteklemekle meşgul şimdi...' Barzanî'nin sekiz oğlundan en büyüğü olan kırk bir yaşındaki Ubeydullah Molla Mustafa Barzanî de aynı kanıda. Erbil'deki Subay Kulübü'nde yarı İngilizce yarı Türkçe yaptığımız sohbet sırasında babası için 'Özünü bir kere yabancılara sattı' dedi, 'İran babama hem silah hem erzak veriyor. Babamın emperyalizmle ilişki kurması 1964'lere uzanır. O yıllarda Amerika, İran ve İsrail silah yardımı için ona söz verdiler.' Belindeki kocaman tabanca hemen göze çarpıyor. Türkçe'yi nerede öğrendiğini sorunca, 'Küçüklükten kulak dolgunluğu' diye yanıtlıyor.

Irak Kürtlerinden olan, Irak Devlet Başkan Yardımcısı Taha Muhiddin Maaruf da Barzanî'den farklı düşünmüyordu. 'Kürtler tarihlerinde ilk kez

özerklik kazandılar; özerkliğin ötesine kesinlikle gitmeyeceğiz' diyordu. Bağdat'tan sonra Kerkük ve çevresinde askerî trafiğin yoğunlaştığı göze çarpıyordu. Sabahın köründe askerî helikopterle hayli alçaktan Erbil'e doğru uçarken altımızda hareket halinde bir sürü askerî konvoy görülüyordu. Bölgenin çarpışmalara sahne olduğunu gösteren birçok bomba çukuru göze çarpıyordu. Fotoğraf çekmek yasaktı helikopterin küçük pencerelerinden... Erbil'de toprak bir piste indik. Her yanda otomatik tüfekli asker... Birçok yerde kum torbalarından barikatlar... Tek katlı, duvarları uçuk sarı boyayla taze badana yapılmış lise binasının kapısına yazılmış:

'Irak Özerk Kürdistan Bölgesi Yasama Meclisi...'

Seçimle değil atamayla gelen seksen üye... Tavandan sarkan altı tane dev vantilatörün dağıtamadığı boğucu sıcakta, ellerinde tepsiler Pepsi Cola'yla meyve suyu dağıtan beyaz gömlekli garsonlar... Başlarında kırmızı-beyaz, siyah-beyaz puşularıyla Kürt milletvekilleri... Kürt ulusal giysileri içinde bir Kürt kadını. İlkokul öğretmeniymiş. Aynı zamanda Irak Komünist Partisi üyesi. Türkçe cevapladı beni: 'Otonomiyi iyi bularık. Molla Barzanî gözlerini emperyalizme bağlamış. İran'la birlikte o...'

Kürt Özerk Bölgesi'nde Kürtçe, Arapça'nın yanı sıra resmî dil olarak kullanılacaktı. Okullarda Kürtçe ve Arapça zorunlu ders olacaktı. Kürtçe yayınlar serbest bırakılacaktı. Bu noktaya 11 mart 1970'te yayınlanan ve Bağdat'ın Kürtlerle on yıllık mücadeleye bir süre için son veren bildiriyle belirli aşamalardan sonra gelinmişti. '11 Mart Manifestosu' diye anılan bu bildiriyle Kuzey Irak'taki Kürtlere özerklik tanınacağı, Kürdistan Demokrat Partisi'nden (KDP) beş üyenin Irak hükûmetinde yer alacağı ve devlet başkan yardımcısının Kürt olacağı açıklanmıştı. Bu arada ilan edilen geçici anayasanın beşinci maddesi şöyle formüle edilmişti:

‘Irak halkı başlıca iki milliyetten oluşmaktadır: Arap ve Kürt milliyetleri. Bu anayasa, Irak’ın birliği çerçevesinde Kürt halkının ulusal haklarıyla tüm azınlıkların meşru haklarını tanır.’

Bu geçici anayasa uyarınca, 11 mart 1974’te ‘Kürdistan Bölgesi İçin Özerklik Yasası’ Bağdat’ta yayınlanmış. Aynı günlerde Molla Barzanî’ye bağlı peşmergeler, Kuzey Irak’ta hükûmet kuvvetlerine saldırmışlar. Barzanî, özerkliğe ilişkin hükümlerin yetersiz olduğunu öne sürmüş ve Irak’ın can damarı olan petrol kenti Kerkük üzerinde hak talep etmişti. Barzanî’ye göre, Kerkük’te nüfusun çoğunluğunu Kürtler oluşturmaktaydı, bu nedenle Kerkük’te Kürt özerk bölgesine dahil edilmeliydi. Barzanî o günlerde Batı basınındaki açıklamalarında, ‘Kürt davasını destekleyin; Kerkük’ü de içine alan bir Kürt devletinin kurulmasına yardımcı olun; Kerkük petrollerinin işletmesini Amerikan şirketlerine bırakırız’ diyordu.”

1974 yılı ekim ayı

Bu yazılarım Cumhuriyet’te çıktıktan sonra, bizim Kürtlerin Rızgari isimli dergisinde fena halde eleştirilmiştim:

“Baas diktatörlüğü, dünyaya reklam olsun diye Kürdistan’da özerk bir Kürt meclisi açtı. Bütün dünyadan gazeteciler çağrıldı. Yedirildiler, içirildiler, hediyelendirildiler. Bir kısmının cebine para kondu, bir kısmının cebine çek! Kürtlere, Barzanî’ye sövüp saysınlar, Baas’ın propagandasını yapsınlar diye. Türkiye’den, Cumhuriyet gazetesinden Hasan Cemal de Baas’ın politikasını aynen yerine getirdi. Barzanî’ye, Kürdistan Demokrat Partisi’ne, savaş sürecindeki Kürtlere sövüp saydıktan sonra Baas diktatörlüğünün reklamını yaptı. İngiliz emperyalizminden devralınan sömürge ilişkilerini daha katliamcı ve daha barbar biçimde sürdürmeye çalışan eli kanlı yönetimleri solcu göstermeye çalıştı.”

İyi mi?..

“Apo, Hafız Esad’ın

kucağında büyümedi mi?”

Yine Erbil, 1992’nin ekim ayı

On sekiz yıl geçmiş.

Ama bu kez Erbil’de Bağdat rejimi yok, Kürtler var. Bir bölümüne Molla Barzanî’nin oğlu Mesud Barzanî’nin Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), öteki bölümüne Celal Talabanî’nin Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) hâkim...

Duvarın orta yerinde “sarı-kırmızı-yeşil” renklerden oluşan Kürt bayrağı. Bir yanında makineli tüfek, diğer yanında kalem... Kürdistan Meydanı’ndan sağa sapıp Şirin Palas’a geliyoruz on bir saatlik bir yolculuktan sonra...

Ertesi sabah Şaklava.

Boz, çıplak dağların yamacında şaşırtıcı bir güzellik. Kavak, çam, çınar ve meyve ağaçlarının ortasında Celal Talabanî’nin karargâhı. Eski bir otel. Kapının önündeki minibüsün arka camında İngilizce bir çıkartma:

“Kürdistan seni seviyorum!”

Altında ise şu satır:

“Kürdistan Yurtseverler Birliği Kuzey Amerika Kolu.”

Çat pat İngilizce konuşan bir peşmergeyle bahçede sohbet ederken tepemizde müthiş bir gürültü kopuyor. Ben tedirgin olunca gülüyor, “Amerikan uçakları” diyor, “devriye uçuyorlar.” Yani Çekiç Güç! Ama o, böyle demiyor. Öteki Iraklı Kürtler gibi onun da ağzında Çekiç Güç değil, “Amerikan gücü!”

İncirlik’ten kalkan savaş uçaklarının günlük denetleme uçuşlarından biri bu. Kuzey Irak’ta 36. paralelin üstüne çıkmasının, daha doğrusu Irak Kürtlerini taciz etmesinin yasak olduğunu Saddam Hüseyin’e anımsatan bir uyarı... Irak Kürtleri için “Amerikan gücü” her şey demek. Bu güvencenin yaşamsallığını her söyleşide vurguluyorlar. Çünkü böyle bir koruyucu şemsiyeden yoksun kalmayı düşünmek bile istemiyorlar.

Şaşırtıcı değil. 1988’deki Anfal adını taşıyan operasyonla Kuzey Irak’ta altı ay içinde 4 500 köy yok edildi, yaklaşık 182 bin Kürt öldürüldü. Kürtlerin Guernica’sı diye bilinen katliam sonucu Halepçe’de 5 bin Kürt Saddam kuvvetleri tarafından kimyasal silahla gazlanarak öldürüldü.

Kürdistan Yurtseverler Birliği’nin, yani Celal Talabanî’nin Selahaddin kentindeki karargâhı. Bahçenin girişinde bir havan topu. Üniversitede fizik okumuş silahlı, başında siyah-beyaz puşulu, şalvarlı bir peşmergeyle sohbet ediyoruz. Aynı zamanda partinin siyasal yetkililerinden biri. Düzgün bir İngilizce’yle diyor ki:

“Çekiç Güç bizim için güvence demek, yaşam güvencesi. Halk da öyle hissediyor. Bu şemsiye yok olursa, Saddam yine gelir diye düşünüyor insanlar. O kadar basit. On dört yıldır dağdayım. Yalnız Irak’ın değil, Suriye, Türkiye ve İran Kürdistanı’nın bütün dağlarında basmadığım yer kalmadı. Amerika buralara bizim kara kaşımıza, kara gözümüze gelmedi. Bölgede çıkarı olduğu için burada. Ama tabiî Amerika’nın bu varlığı

bizim de çıkarımıza. Geçmişi biliyoruz. O yüzden Amerika'ya da bir yere kadar güvenebiliriz."

Çekiç Güç'ün görev süresinin yıl sonunda dolacağını, eğer Türkiye Parlamentosu görev süresini uzatmazsa ne yapacaklarını sorunca şöyle yanıtlıyor:

"Bizim topraklarımızda yer veririz Amerikan gücüne. Erbil, Zaho ve Bamerni'de hava üsleri var. Ya da Amerikalılar bizi koruma görevini Körfez'deki uçak gemilerinden yaparlar."

Apo'ya ateş püskürüyordu. Çünkü Apo onları "Hain, Amerikan işbirlikçisi" ilan etmiş. "Bakın Apo bir delidir!" diye söze girdi, "Onu iyi tanıyoruz. Halkımıza da anlattık. Ne söylerse söylesin. Ama cevap da versin bakalım, kendisi Hafız Esad'ın kucağında büyümedi mi? Ona kaç kere söyledik. 'Bir yıla ihtiyacımız var, rahat dur, Türkiye'yle başımıza dert çıkarma bu arada' dedik. Anlamıyor. 'Durmam' diyor. Üstelik bütün Kürdistan'da Kürtleri temsil etme iddiasıyla ortaya çıkıyor."

Celal Talabanî örgütünün siyasal yetkilisi şöyle devam ediyor:

"Biz bütün Kürtler kardeşiz. Kendi aramızda ayrım yapmayız. Onun için PKK gerillalarını da öldürmek istemeyiz. Bizi mecbur bıraktılar. İran sınırına doğru kaçsınlar istedik. İran onlara silah dahil her türlü desteği veriyor. Hatta PKK giysileri içinde İranlı Pastarlar'ı yakaladık. En çok birkaç hafta içinde PKK'yı buralardan sürüp çıkaracağız."

Sohbet derinleştikçe, Türkiye'ye karşı duyulan derin güvensizlik kendini belli etmeye başlıyor. "Türk devletinin Kürt ulusuna sempatisi yok. Ne zaman Kürtlerin şansı biraz yükselse, Ankara Bağdat'la birleşir" diye konuşuyor. Türk savaş uçaklarının Kuzey Irak'taki bombardımanlarından da çok rahatsız olduklarını belirtiyor.

Yoksulluk ve yokluk damgasını vurmuş Kuzey Irak'a. Doğru dürüst yiyecek yok. Kaldığımız Şirin Palas otelinde havlu isteyince, beyaz çarşaf veriyorlar, ama bunun için üstüne ekstra para alıyorlar. Elektrik yok gibi. Tek hatlık bir uydu telefondan ise koca bir gazeteci ordusu haber geçmek için uzun kuyruklar oluşturuyor. Üstelik dakikası 20 Amerikan dolarına...

Erbil Kalesi.

Yüzyılların ötesinden kalmış. Kayalık bir tepenin üstünden bakıyor şehre. Kaleye sırtını dayamış çarşıyı geziyoruz. Tozlu kaldırımlara çömelmiş köylüler keyifli keyifli cigaralarını tüttürüyorlar. Önlerinde tabakalar halinde kalın damarlı tütün tomakları, nasıl okuturuz diye arada bir etrafa bakınıyorlar. Kalenin kerpiç rengi duvarlarında İngilizce sloganlar asılı:

"Birleşirsek kazanırız!"

"Kürtler için uluslararası koruma talep ediyoruz!"

Erbil Vilayeti imzasını taşıyan bir pankartta ise şu söz dikkati çekiyor:

"Kürdistan için federasyon, Irak için demokrasi!"

Federasyon ve demokrasi, Irak Kürtleri için 1992'nin ağustos ayında iki tılsımlı sözcük sayılıyor. Kendilerinin "geleceğe dönük bir temenni" olarak tek taraflı ilan ettikleri Kürt Federe Devleti'ni Saddam muhalifi öteki Iraklı grupların da alması için çaba gösteriyorlar. Ama bunun kolay olmadığını da biliyorlar. Celal Talabanî'nin Paris temsilcisi Ahmed Bamernî'yle sohbet ederken, "Öteki arkadaşları da federasyon için ikna etmeye çalışacağız" diyor. Güçlük nereden kaynaklanıyor diye sorunca, "En çok karşı çıkan Türkiye" karşılığını verdikten sonra hemen ekliyor:

"Turgut Özal hariç tabiî..."

“Ama Cumhurbaşkanı Özal açıkça federasyondan yana olduğunu söylemiyor. Tartışılsın diye bu konuyu ortaya attığını belirtiyor.”

“Öyle ama Turgut Özal, bir federasyonun Türkiye’nin çıkarlarına ters düşeceğini de söylemiyor.”

Özal’ın bizim Güneydoğu’da olduğu gibi Iraklı Kürtler arasında da popülaritesinin çok iyi olduğu görülüyor. Bu arada Apo ve PKK eleştirisi de hiç eksik değil Iraklı Kürt liderler arasında. Bunda gerçek payı var. Yani sadece Ankara’nın işitmek istediği bir mesajı bir Türk gazetecisi aracılığıyla iletme ihtiyacından kaynaklanmıyor.

Şöyle diyor Talabanî’nin yakın çevresindeki Ahmed Bamernî:

“Apo bu dünyaya tam anlamıyla at gözlüğüyle bakıyor. Kendi dar çevresine kapanmış durumda. Dünyanın nereye gittiğinden habersiz. Bizi de tanımayan tek Kürt hareketi. Bizim demokratik ve gerçekçi yönelişlerimizin başarılı olmasını istemiyor. Başarısız kalırsak, kendi yöntemlerinin ortaya çıkacağını ve Kürtleri tek başına temsil edeceğini sanıyor. Apo bence bitti artık. Batılı ülkeler PKK’yı terörist listesine almaya başladılar. Onun yapabileceği tek şey, PKK’yı kapatıp yeni bir parti kurmak olur.”

1979’da dağa çıkmış!

Adı, Mem Nâzım Usta. Elli yaşında. Mesleği öğretmenlik. Nihaî amaçlarının ne olduğunu sorunca, hiç duraksamadan, “Tabiî bağımsız Kürdistan!” diyor. Yani Irak, Suriye, Türkiye ve İran’daki parçaların birleşmesinden doğacak bir Kürt devleti ideali... Ancak bunun yakın değil çok uzak bir hedef, bir ideal olduğunu da içtenlikle kabul ediyor. Nedenlerini şu çerçevede topluyor: Kürtlerin bir türlü kendi aralarında birlik olamayışları... “Yapılarında bu var” diyor. Yani dışarının “böl-yönet-kullan” oyunlarına devamlı alet olmaları... Çevre ülkelerin bir Kürt

devletine son tahlilde karşı çıkmaları... Kürtlerin özellikle dört ülkeye yayılmış olarak yaşamalarını “Bizim trajedimiz” diye niteliyor. Bağımsız devlet konusunda Kürtlerin büyük devletlerin desteğini alabilecek ağırlığa dünya politikasında sahip olmayışı...

Celal Talabanî’nin en yakın birkaç danışmanından olan Ahmed Bamernî’yle sohbet ederken benzer yakınmaları dile getirmiş, “Kürtlerin dört ülkeye dağılmış olarak yaşamaları bizim tarihsel trajedimizdir” demişti. Kimilerine göre de bu “stratejik talihsizliği”ydi Kürtlerin.

Nasıl nitelenirse nitelensin, böyle bir coğrafyada dağılmış olarak yaşıyor olmaları, Kürtlerin tarih içinde “devletleşmeleri”ni önleyen başlıca nedenlerden biriydi. Türkiye, İran, Irak, Suriye... Türkler, Acemler, Araplar... Hepsinin bağımsız devleti var. O yüzden bu dört ülkenin ortak bir çıkara sahip oldukları söylenebilir. Kendi toprakları üstünde bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına son tahlilde hepsi karşıdır. Çünkü birinde kurulacak böyle bir devlet, yarın diğerlerine örnek oluşturabilir.

Tabiî bu ülkeler birbirlerine karşı Kürtleri oynayabilirler. Geçmişte de oynadılar, bugün de oynamaya devam ediyorlar zaten. Birbirlerinde istikrarsızlık yaratmak, birbirlerini zayıflatmak için Kürtleri kullanabilirler. Kullanıyorlar da zaten. Ama aynı zamanda Kürtlerin bölünmüş olarak yaşamaları da işlerine gelir. Sözgelimi, Talabanî-Barzanî-Apo üçgeninde yakınlaşmalardan rahatsızlık duyarlar. Kürtlerin bir sınırın ötesinde güçlenmeleri işlerine gelmez.

Bu açılardan bölge dışı ülkelerin Kürtlere yaklaşımları farklı olmamıştır. “Kürt kartı”nı onlar da bölge ülkelerine karşı oynamışlar, oynamaya devam ediyorlar. Hepsinin kendine göre müşterisi olmuştur. Örneğin Irak’ta Barzan aşireti, dönemine göre Moskova ve Washington

tarafından kullanılmıştır. Tahran ve Bağdat'taki rejimin özelliğine göre değişmiştir bu durum...

Kürt liderleri de bu acımasız oyunun elbette farkında olmuşlardır. Onlar da bu büyük oyun içinde kendi oyunlarını kurmaya, günün birinde kendi bağımsız devletlerine sahip olmaya dönük politikalarını sürdürmeye çalışırlar. Bu "stratejik talihsizlikleri"ni aşmak için öteden beri kafa yorarlar. Örneğin 1982'de Şam'da bir araya gelip tüm örgütlerin katılımıyla "Kürdistan Cephesi"ni kurdular. 1987'de yine Şam'da toplanıp bazı temel ilkeler saptadılar:

(1) Bundan böyle hiçbir Kürt örgütü birbirlerine karşı silah çekmeyecekti. (2) Bir Kürt örgütü, bir başka ülkedeki rejimden destek görse bile, bu destek o ülkedeki Kürt hareketinin kellesine karşılık olamazdı. (3) Her örgüt kendi ülkesindeki rejime karşı mücadele edecekti. (4) Ortak ideal, dört parçalı Kürdistan'ı bir gün tek devlet çatısı altında birleştirmekti.

Iraklı Kürt liderler bu ideal ile gerçek arasındaki uzaklığın hiç kuşkusuz farkındalar. Ancak, Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak'ta bir Kürt devletine hiç bu kadar yaklaşmadıklarını da itiraf etmekten geri kalmıyorlar. Bu konuda en çok Amerika'ya güveniyorlar. Ama Türkiye'yi mutlaka hoş tutmak gerektiğini, Türkiye'ye rağmen bir şey yapmanın ne kadar güç olduğunu da biliyorlar.

Talabanî'ye göre Kürtlerin

eline geçen altın fırsat!

Şaklava'da, o yeşillikler içindeki eski otelden bozma karargâhında Celal Talabanî'yle sohbet ediyoruz. Gönlünde Turgut Özal'ın ayrı bir yeri olduğunu belli ediyor. Ecevit'in bu kadar "şoven milliyetçi" bir çizgiye nasıl gelmiş olduğuna hayret ediyor.

Kürdistan Yurtseverler Birliği liderinin yanında iki genç insan var. Biri, Paris temsilcisi Ahmed Bamernî, diğeri Washington temsilcisi Barham Salih. İkisi de bilgili ve çok iyi yetişmiş gençler. Dağda peşmergelikleri de var.

Celal Talabanî, Ankara'nın hiç güvenmediği bir Iraklı Kürt lider. Gözleri yuvalarında çok hızlı dönen bir insan. Kolay iletişim kurabilen, neşeli, hani "dört kol çengi" derler ya, öyle bir insan. Kafasında dolaşan tilki sayısının az olmadığını anlatıyor bu gözler. Ortadoğu'nun bıçak sırtı dengelerinde otuz yıldır siyaset yapmak, elde silah dağda dolaşmak kolay iş değil. Hiç yerinde duramıyor. Sürekli kıpır kıpır. Bir konuda güzel bir fırsat yakalamış ve bunu heba etmemek, bir an önce değerlendirmek isteyen bir insanın heyecanlı psikolojisini yansıtıyor davranışları. Bu karakterinin bir parçası mı, yoksa içinde yaşadığı döneme mi özgü, bilemiyorum.

Ancak Talabanî, Körfez Savaşı sonrasında altın değerinde bir fırsatın Irak Kürtlerinin eline geçtiğine inanıyor.

Nedir bu fırsat?

Irak'ta demokratik bir federasyon...

Bağdat'ın kendileri için günün birinde yine tehdit oluşturmasını önleyecek konfederasyona yakın gevşek bir federal devlet yapısı. Saddam Bağdat'ta düşene kadar da Irak Kürdistanı'nda güçlenecek, giderek devletleşecek Kürt varlığı... Celal Talabanî'nin heyecanı da, Apo'ya öfkesi de anlaşılan bu yüzden. Kürtlerin ele geçirdiği bu eşsiz fırsatın değerlendirilmesine taş koyan bir insan olarak Apo'ya ağzına geleni söylüyor:

"Bu adam hasta, tam bir megaloman... Saçmalıklarıyla Kürt davasına büyük ihanet içinde. Marksist-Leninist, aynı zamanda terörist! Yan yana

gelen bu iki şeyden daha kötüsü yoktur Batı kamuoyunda...”

Türkiye’de yapılan 20 ekim 1991 genel seçimlerinden sonra, yani bir yıl önce Apo’ya bir mektup göndermiş. Ahmed Bamernî’yi eliyle işaret ediyor. “Şam’da Apo’yla aynı apartmanda oturmuştuk, iyi tanır Apo’yu” diyor Talabanî, “Apo’ya mektupta dedim ki: ‘Bak Türkiye’de yeni bir hükûmet kuruldu. Aynı zamanda devir değişiyor. Hiç olmazsa altı aylık bir ateşkes yap. Ankara’yla diyalog kurmaya çalış. Yanıt bile vermedi.’ Üstelik bizi de bu yüzden ‘emperyalizmin adamı’ ilan etti. Apo kendisini yalnız Türkiye Kürtlerinin değil, Kürdistan’ın da değil, tüm Ortadoğu halklarının devrimini yapacak bir lider olarak görüyor. Bir yanda kendisi, öbür yanda bütün dünya... Olacak şey mi?”

Talabanî, Apo’yu Stalin’e, Kim İl Sung’a benzetiyor. Türkiye’de demokratikleşme sürecini baltaladığını, sertlik yanlısı şahinlerin elini güçlendirdiğini belirtiyor. Ve soruyor, “Acaba Türkiye’de demokrasi istemeyenler mi yarattı Apo’yu?” diye. “Türklerle Kürtler arasına düşmanlık sokmak”la suçluyor PKK liderini. Apo’ya karşı askerî değil siyasî bir kampanya açtıklarını söylüyor Talabanî. Bir hareketin hem Marksist-Leninist hem terörist olup, hem de “köktendinci” İran’la “kasap” Saddam’dan destek alırsa, bitmeye mahkûm olduğunu belirtiyor. İzlediği yöntemlerle Kürtlüğün adını kirlettiğini de sözlerine ekliyor.

Talabanî, Apo’yla PKK’nın Türkiye’de kitle desteğine sahip olduğunu da belirtiyor. Türkiye’de, Güneydoğu’da yaşayan ihtiyar bir akrabasına sormuş, hangi partiyi destekliyor diye. PKK yanıtını alınca şaşırmış, “Yahu nasıl yaparsın?” demiş, “O adamlar komünist!” Yaşlı akrabası, buna boş ver gibisinden elini sallamış, “Devlete karşı savaşıyor ya!” demiş... Geçmişin kötü hatıralarının, devlete dönük soğumanın, yabancılaşmanın böylesi tepkilere yol açtığını, “Apo’yu marjinalleştirmek için” Türk devletine de görevler düştüğünü sözlerine ekliyor Celal Talabanî. Batı merkezleriyle Batı kamuoyunda PKK ve Apo’nun hızlı bir

inişte olduğunu, böyle bir konjonktürde Türkiye'nin de artık PKK terörü ile Kürt sorunu arasında bir ayrım yapması gerektiğini, birincisiyle mücadele ederken, ikinci alanda demokratikleşme ve insan hakları adımları atması gerektiğini anlatıyor Talabanî. Bu açıdan olumlu adımların, Türkiye'de Apo karşıtı Kürtlerin elini güçlendireceğini, onları "iki ateş arasında" kalmaktan kurtaracağını savunuyor.

Başbakan Demirel:

"Önce kan bitirilecek!"

İki ay önce, 1992'nin ağustos ayı sonlarında Washington'da duyduklarımı, Kuzey Irak'ta Celal Talabanî aynen tekrarlıyordu. Ankara'nın, özellikle askerin duymak bile istemediği mesajlardı bunlar. Nitekim, Kuzey Irak'a gelmeden konuştuğum Başbakan Demirel, 4 ekimde ilan edilen Irak Kürt Federe Devleti'ne kesin karşı olduklarını belirtmişti. Talabanî-Barzanî ikilisiyle ilgili olarak "Onların kafalarında olan bağımsız Kürt devletidir. Nihaî durakları odur" dedikten sonra, "Türkiye'nin bugünkü önceliği PKK'nın tepelenmesidir!" diye eklemişti.

Önce terör!

Yani devletin resmî politikası.

Bu konuyu Başbakan Demirel'le 1992'nin nisan ayında iki kez konuşmuştum. İlk görüşmemizdeki sorum şuydu:

"Yıl sonunda 'Kürt realitesi'ni tanıdığınızı açıkladınız. Önemli bir gelişmeydi. Bu adımın devamı ne olabilir? Örneğin, Kürtçe öğrenmek için kurs ya da özel okul açılmasına izin verilebilir mi?"

Demirel:

“Bugün Türkiye henüz bu konuya hazır değil. Kendi dilini konuşabilir. Orta yerde bir yasak yok. Ancak bunun ötesine hazır değil Türkiye. Ayrıca devletin resmî dili Türkçe’dir ve Anayasa gayet açıktır bu konuda...”

“GAP Televizyonu’ndan Kürtçe yayın yapılabilir mi?”

“Hayır. Çünkü Türkiye’de resmî dil bir tane...”

“Peki ya Türkiye’de bir ‘Kürt Partisi’ kurulabilir mi? PKK ve HEP’e karşı olan, aynı zamanda şiddeti reddeden, demokrasinin tüm kurallarını benimseyen bir parti... Böyle bir partinin kuruluş hazırlıkları var. ‘Partiyi biz kurarız. İsterse kapatır devlet. Biz de sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne gideriz. Bu yolla Kürt sorunu da iyice enternasyonalize edilmiş olur’ diyorlar.”

Başbakan Demirel:

“Böyle bir parti kurmak zorlamadır. Türkiye bölünmesine, parçalanmasına hassastır. Bunun için böyle bir parti kurulamaz. Bugün için olmaz. Ayrılıkçılığı savunma konusunda Türkiye bugün her zamankinden hassastır. Terör sürüyor. Kan dökmeye devam ettiği sürece de Türkiye bu çeşit şeyleri tartışamaz. Bunları tartıştığı takdirde bunlar bir nevi taviz olur. Adam (PKK lideri Apo’yu kastediyor, HC) der ki, ‘Bakın size neler aldım! Daha çok düşün arkama, daha fazlasını alayım’ der. Türkiye öyle bir noktaya geldi ki taviz vermesi mümkün değildir. Kan işi bitirilecektir önce... Yani Türkiye’de bir mezhep partisi, bir Kürt partisi kurulması fevkalade yanlıştır.”

Demirel’in koalisyon ortağı Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ise farklı düşünüyordu. SHP lideri, terör ve şiddetin dışlanması koşuluyla ayrılıkçılığın da demokrasilerde savunulabileceği görüşünü taşıyordu. Ayrıca, 1990’ın temmuz ayında SHP tarafından yayınlanan “SHP’nin Doğu ve Güneydoğu Sorunlarına Bakışı ve Çözüm Önerileri” başlıklı

raporda Kürtçe radyo, televizyon ve eğitimle birlikte “Kürt partisi” konusuna da genel ifadelerle yer verilmişti. 1993 yılında CHP’ye katılarak tarihe karışan SHP’nin raporunda şu görüşlere yer verilmişti:

> “(1) Kürt kimliğini kabul ederek, kendine ‘Kürt kökenliyim’ diyen yurttaşlara, bu kişiliklerini hayatın her alanında istedikleri gibi ve özgürce ifade etme hakkına sahip olmaları olanağı sağlanacaktır.
>
> (2) Bu çerçevede anadil yasağıyla ilgili her türlü yasal düzenleme yürürlükten kaldırılacak, yurttaşların anadillerinde serbestçe konuşabilmesi, yazabilmesi, öğrenebilmesi, bu dillerde değişik kültürel faaliyetlerde bulunması güvence altına alınacaktır.
>
> (3) Anadil üzerindeki yasağın kaldırılması, özgürce anadilin yurttaşların yaşamında kullanılması, bu dillerde serbestçe yayın yapılmasıyla birlikte Türkçe, Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî dili olarak eğitim alanında kullanılmaya devam edecektir.
>
> (4) Toplumda var olan değişik kültür ve dillerin, topluma, tarihe, kültürlere saygı anlayışı içerisinde akademik çalışma olarak araştırılması devlet eliyle düzenlenecek, bu amaçla araştırma birimleri, enstitüler kurulacaktır.”

Ancak, SHP’nin bu görüşleri parti görüşüydü. Erdal İnönü’nün DYP lideri Demirel’le kurduğu koalisyon hükûmetinin protokolünde yer almamıştı. Gerek SHP’nin Kürt sorunuyla ilgili bu görüşlerinden ve PKK’ya yakın HEP’lileri de kendi seçim listelerinden Parlamento’ya soktuğu için, gerekse İnönü’nün bu görüşlere demokrasinin gereği olarak sahip çıkması yüzünden askerle, “derin devlet”le arası iyi sayılmazdı. Bu nedenle bir seferinde komutanların, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü’ye “teessüflerini bildirdikleri”ni öğrenmiştim.

Başbakan Demirel 1992 yılının nisan ayı başındaki görüşmemizde bana bir kitap vermişti. “Bak, Yugoslavya’yla ilgili bir kitap” demişti, “1963’le 1983 arasında milliyetçilik ve federalizmi anlatıyor bu ülkede.

Ama sonrası yok, sonrası çöküş. Bugün Yugoslavya yok. Türkiye'de 26 farklı etnik menşeden gelen insan vardır. 'Ben Kürt'üm, bana imtiyaz verin' dersen, bu mümkün değildir. Buna gittiğiniz takdirde, başka şeyler olur Türkiye'de, başka etnik gruplar ortaya çıkar."

Başbakan Demirel böyle diyordu ama Cumhurbaşkanı Özal daha farklı telden çalıyordu. Demirel askerin çizgisinde yürürken, Cumhurbaşkanı Özal devlet katında yer etmiş bazı tabuları zorluyordu. Cumhurbaşkanı değil bir parti lideri gibi davranıyordu. Hatta arada bir Çankaya'dan inip yeniden siyasete gireceğinin sinyallerini veriyordu.

O sıralarda Aktüel dergisinde çıkan bir habere göre Özal, Güneydoğu için "eyalet sistemi" önermişti. Demirel sohbetimizde sözü buraya getirip, "Sonra 'Demedim' dedi. Eyalet sistemi falan demagojidir" dedikten sonra şöyle devam etmişti:

"İşin hareket noktası, Türkiye'nin üniter devlet olarak kalıp kalmayacağıdır. En önemli nokta budur. Resmî dil Türkçe'dir. Üniter devlettir. Bayrağı tektir. İşte Lozan budur."

Cumhurbaşkanı Özal ise Kürtçe radyo ve televizyon konusunu hem kamuoyuna taşıyor, hem askerin tepkisini göze alıp Millî Güvenlik Kurulu'na getiriyordu. "GAP Televizyonu'ndan Kürtçe yayın"la ilgili bir konuşmasına, Başbakan Demirel o tarihte Devlet Bakanı Cavit Çağlar aracılığıyla yanıt vermişti. Çağlar bir sabah vakti beni araba telefonundan arayıp, "yazılması kaydıyla" aynen şöyle demişti:

"Cumhurbaşkanı ne karışıyor bu işlere? Yetkisi de yok. Rey hakkı olmayan bir adam nasıl konuşabiliyor böyle? Nasıl yapabilir böyle şeyleri? Olur mu canım? Türkiye kesinlikle hazır değil buna. Ülke için çok zararlı bir adam. Muzır bir adam. Bizde bıçak kemiği deldi geçti.

Beyefendinin (Demirel'in, HC) sabrına hayranım. Onun dayanma hududu bizde yok."

Basındaki tartışmaların yoğunlaşması üzerine Cumhurbaşkanı Özal yazılı bir açıklama yapmıştı:

"Dünyadaki demokratikleşme ve liberalleşme eğilimleri doğrultusunda yasakçı yaklaşımlardan artık uzaklaşmanın zamanı gelmiştir. Şayet Anayasa dışında bunu engelleyici mevzuat varsa, bunun değiştirilmesi de TBMM tarafından ele alınmalıdır."

Özal'ın açıklaması olumluydu. 22 nisan 1992 tarihli Sabah gazetesindeki köşemde şunları yazmıştım:

"Radyoda, televizyonda Kürtçe yayından çekinmek yersiz. Hem demokrasi ve insan hakları, hem de teknoloji açısından... Her şeyden önce teknolojinin bugün eriştiği aşamada yayını engellemek olanaksızdır. Nitekim evlerin, apartmanların çatılarından mantar gibi yükselen çanak antenler bunun kanıtı sayılabilir. Bakın, Anayasa'ya göre yasak ama yerli yabancı özel televizyonlar, Star-1'ler, Show TV'ler herkesin evinin içinde artık. Yarın yurtdışından Kürtçe yayın yapan bir kanal devreye girerse, nasıl engelleyeceksiniz ki?.. Avrupa'dan bir örnek verilebilir. Fransa, üniter devlettir. Resmî dili Fransızca'dır. Tek bir bayrağı vardır. Ama sözgelimi Alsacelıların, Bretonların kültürel özerkliği tanınmıştır. Devlet karışmıyor. İsteyen Alsace dilinde, Bretonca özel okul açmak, yayın yapmak hakkına sahip... Demokrasinin gereği budur. Bu tür yasakları devam ettirmek, örneğin Kürtçe 'Kürt Enstitüsü' yazılı tabelaları polis marifetiyle indirtmek demokrasiye de, altına devlet olarak imza koyduğumuz Paris Şartı'na da sığmaz."

Bu sayede Özal, Demirel'den farklı olarak Kürtlerle gönül bağı kurmuştu. Kürtler arasında en çok ilgi gören, kendisine sevgi ya da

sempati duyulan Türk siyaset adamlarının başında geldi. Ne zaman Güneydoğu'ya gitsem, sokaktaki adamın gözünde Özal'ın daha farklı bir yeri olduğunu gözlemişimdir. Apo'su da, Talabanî'si de Özal'a karşı daha sıcak duygu ve düşünceler içinde olmuşlardır.

Özal, Kürtlerle arasında gönül bağı kurmayı nasıl becerdi? O değil miydi, 8. maddeli Terörle Mücadele Yasası'nın altında imzası olan? "Sansür ve Sürgün Kararnamesi"ni çıkartan? Olağanüstü hal" onun başbakanlığında başlamadı mı? Köy ve mezralardan "göç" olayının mimarı da kendisi değil mi?

Evet öyleydi.

Peki o zaman bu "gönül bağı" nasıl oluştu?

Belki de işin püf noktası... Özal, Güneydoğu'da sorun çözülmeden ekonomiyi de, demokrasiyi de düze çıkarmanın uzak ihtimal olduğunu görmüştü. Çözüm birçok faktörün yanı sıra bir de Kürt insanını kazanmaktan, Türk ile Kürt'ün kardeşliğini sağlam kazığa bağlamaktan geçiyordu. Özal bu niyetinin içtenlikli olduğunu bölge insanına gösterdi, daha doğru deyişle hissettirdi. Bunun için siyasal cesaret sergiledi. Kürt sözcüğünü ilk kez açıkça ifade eden başbakan oldu. Liberal bir tavır takındı. Güneydoğu ve Kürt sorunuyla ilgili olarak –federasyon dahil– her şeyin serbestçe tartışılması gerektiğini belirtmekten kaçınmadı.

Iraklı Kürt liderler Barzanî ile Talabanî'yi Ankara'ya davet edip cumhurbaşkanı olarak onlarla diyalog başlatması çok önemli bir adımdı. Eski Genelkurmay başkanı Doğan Güreş, Özal'ın bu açılımının "akıllı bir politika" olduğunu bana ileriki yıllarda söylemişti. Bu adım Türkiye'de bir bakıma "Kürtlerin legalizasyonu" anlamını taşıyordu. Bir başka deyişle, Türkiye devletinin ilk kez resmen Kürtlerin varlığını tanımış olmasıydı. Yine Özal cumhurbaşkanı olarak HEP milletvekillerini

Çankaya Köşkü'nde kabul etti. Kürtlerin sırf Kürt oldukları için Kürtçe yayın, Kürt dili eğitimi gibi hakları olduğunu belli etti.

Özal bütün bu tavırlarıyla Kürtlerde, "Bu adam bizim için iyi şeyler düşünüyor, halisane niyetleri var" diye özetlenebilecek duygu ve düşünce iklimi yarattığı söylenebilir.

Özal aynı zamanda kendi Kürtleriyle barışan bir Türkiye'nin bölge Kürtleri için de bir çekim merkezi haline geleceğini, bunun da Türkiye'yi Ortadoğu'da daha sözü dinlenen bir ülke yapacağını düşünüyordu.

1992 baharında hava buydu.

Irak Kürt Federe Devleti'yle ilgili olarak Ankara'nın kaygısı sır değildi. Irak'ta kurulacak bir federasyon yarın Türkiye'ye de emsal oluşturabilirdi. Ya da Irak'taki Kürt Federe Devleti giderek bağımsızlığını ilan edebilir ya da kendiliğinden "bağımsızlaşabilir"di. 'Türkiye Kürdistanı'nı kendine çekmek isteyebilir, yani Türkiye'nin parçalanması gündeme gelebilirdi.

Bir başka senaryo daha yazılabilirdi. Kendisi Irak'tan koparken, Türkiye'ye yanaşabilirdi. Böylece Celal Talabanî'nin 1992 yılının temmuz ayında söylediği gibi, bir Kürt devletine Türkiye'nin himayesi gündeme gelirdi.

Ankara'nın kurduğu oyun düzeninde bunların hiçbirine yer yoktu. Irak'ın toprak bütünlüğü diyor, federasyona karşı olduğunu tekrarlıyordu. Ankara böyle diyordu ama Irak da Körfez Savaşı'yla birlikte hukuken olmasa da fiilen üç parçaya ayrılmış durumdaydı. Bu nedenle Türkiye istemese de bir gerçekle kucak kucağa yaşıyordu: yanı başında, Kuzey Irak'ta kendiliğinden oluşan ve Batı'nın, özellikle Amerika'nın da üstü örtülü biçimde desteğine sahip bir "Kürt varlığının devletleşme" süreci...

Bu öylesine bir olguydu ki, Saddam Hüseyin Bağdat'ta oturdukça ve Washington'un gözünde Saddam "en büyük şeytan" olmaya devam ettikçe kolay değişmeyecekti. Ankara da bu olgunun farkındaydı. O yüzden yürüttüğü siyaset, birden çok ipte oynamak zorunda kalan cambazınkine benziyordu.

Kuzey Irak'daki Kürt varlığının devletleşmesinden rahatsızdı ama Irak Kürtlerini de artık kolayca Saddam'ın insafına bırakamazdı. Başbakan Demirel, Türkiye'nin "Kuzey Irak'ta yaşayan kardeşlerini bir daha Bağdat'ın zulmüne terk edemeyeceği"ni açık açık söylüyordu. Çünkü bunun Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt kökenli vatandaşlarının üstündeki olumsuz etkilerini görebiliyordu.

Yine Ankara, Çekiç Güç'ün varlığından rahatsızdı ama bu sayede elinin PKK'ya karşı daha rahat hareket ettiğini biliyordu. Üst düzeyde bir Dışişleri yetkilisi şöyle dedi:

"Çekiç Güç faktörü olmasaydı, ordunun herhangi bir Kuzey Irak operasyonu Batı'da kıyamet koparırdı. Bu nokta hiç göz ardı edilmesin."

Kuzey Irak 1992: Erbil'de

Kürdistan Meclisi ile

Başbakanlık...

Erbil'deki Şirin Palas'tan taksi.

"Başbakanlık'a çek!" dedik.

Şoförün sorusu:

"Yani Kürdistan Meclisi'ne mi?.."

İkisi de aynı binadaymış. Beş ay önce, mayıs 1992’deki genel seçimlerle kurulan Parlamento’nun resmî adı, Kürdistan Ulusal Meclisi’ydi. Bakanlar Kurulu’nun adına gelince: “Irak Kürdistanı Geçici Hükûmeti Bakanlar Meclisi...” Resmî dilde Irak Kürdistanı deniyor buralara. Ama herkesin ağzında Kürdistan deniyor o kadar... Kuzey Irak, Kürtlerin “kurtarılmış toprağı”! Ne kadar yokluk ve yoksulluk içinde yaşasalar da kendi başlarına, Saddam’dan uzak olmaktan çok mutlu görünüyorlar. “Devletleşme” yolundaki adımlardan da memnun oldukları, heyecan duydukları açık.

Irak Kürdistanı Başbakanı Dr. Fuad Mahsum da aynı havada. Irak Kürt Federe Devleti’ni soruyorum. “Bugün federe devletten daha fazlasına sahibiz” karşılığını veriyor, “Federasyon gelecekle ilgili bir şey. Irak’ın parçalanmasını istemediğimizi, Irak’ın birliğinden yana olduğumuzu göstermek için federe devletten, federasyondan söz ediyoruz.”

Nitekim, Talabanî de sohbetimizde Kürdistan ile ayrılıkçılık sözcüklerinin yan yana getirilmesinden, ikisinin özdeş kılınmasından duydukları rahatsızlığa işaret etmişti. Hatta Talabanî, PKK’nın bağımsızlık diyerek Saddam’ın oyununu oynadığını bile öne sürebiliyor. “Bağımsız Kürt devleti” sözünü ağızlarına almaktan kaçınıyorlar. Buna özen gösteriyorlar. Bunun tek bir nedeni var: Türkiye’yi rahatsız etmemek... Sanıyorum, Talabanî-Barzanî ikilisine Washington’un telkinleri de bu yönde. “Ankara’yla ilişkileri iyi tutmak istiyorsanız, Irak’ın toprak bütünlüğünü her fırsatta belirtin!” dediği biliniyor.

Bununla birlikte Başbakan Dr. Mahsum’un dediği gibi Kuzey Irak’ta “federe devlet”ten daha fazlası var. Zaten federe devlet deyince, “O da ne?..” gibisinden bakıyor insanlar yüzünüze...

Dr. Mahsum elli dört yaşında. Felsefe okumuş Bağdat’ta. Doktorası İslam felsefesiyle ilgili. Dağa çıkış tarihi 1978. Dağa çıkarken önce

Erzurum'a gelmiş, Hakkâri taraflarından sınırı geçerek peşmergelere katılmış. Parlamento'dan geçen yasaları sayıyor. Son olarak gümrük ve vergi yasaları çıkmış. Para basmış değiller. "Para merkezî hükûmetin işi olacak" diyor. Henüz bayrakları da yok.

Okullar açık. Kürtçe eğitim sürüyor. Ders kitaplarını gözden geçiren komisyonlar kurulmuş. Tarih ve ulusal kültürle ilgili kitapların yeniden yazılmasıyla görevli komisyon çalışmalarını yeni bitirmiş. Kürtçe radyo ve televizyon yayında. Birkaç hafta içinde radyo, sonra da televizyon Türkiye'den de izlenebilir hale gelecekmiş. Bu arada Türkçe yayınlara da yer verecekler. Ankara'da üst düzeyde bir istihbarat yetkilisiyle bir seferinde sohbet ederken, Kuzey Irak'ta Kürtçe'yle ilgili gelişmelerin, Erbil'deki Dil Akademisi'nin, Kürtçe tiyatronun 1970'lerden beri nasıl izlenmeye çalışıldığını dinlemiştim. Hatta Güneydoğu'dan Erbil Üniversitesi'ne giden Kürt gençleri vardı.

Kuzey Irak'ta peşmergenin yanı sıra düzenli ordu ve polis gücü oluşturuluyor. Asker ve polis yeni üniforma ve bereleriyle sokaklarda boy göstermeye başlamış...

Başbakan Dr. Mahsum'un altını çizdiği zorluklar: ticaret ve ekonominin durumu; komünikasyon; dış seyahat, yani pasaport derdi... "Türk şirketlerini bekliyoruz, gelsinler, yatırım yapsınlar" diyor. Dış dünyadan kopuk Kuzey Irak. Erbil ve civarında yalnızca üç adet uydu telefonu vardı konuşmak için. Şehirlerarası telefon da edilemiyor.

Kürtlerin korkulu rüyası, Saddam Hüseyin. Yeniden Saddam'ın ya onunkine benzer bir rejimin sultası altına girmeyi akıllarından bile geçirmek istemiyorlar. Talabanî'ye sormuştum, "Ya Bağdat'ta iktidar koltuğuna bir darbeyle yine Saddam benzeri Baasçı bir general oturursa, ne yaparsınız?" diye. Yanıtı, "Olmaz artık. Dünya çok değişti. Soğuk Savaş dönemi geride kaldı. İnsan hakları ve demokrasi olanca ağırlığıyla

dünyanın gündemine oturdu. Ayrıca televizyonun gücünü keşfetti Kürtler” olmuştu...

Başbakan Çiller elleri serbest bırakıyor: topyekûn savaş!

1992 yılı ekim ayında Kuzey Irak böyleydi.

Ama o sıralarda asıl kıyamet Türkiye sınırlarının içinde, Güneydoğu’da kopuyordu. Çünkü Körfez Savaşı’yla birlikte PKK yükselişe geçmişti. Üst düzeyde bir istihbarat yetkilisi o günleri şöyle anlatmıştı:

“1987’de sıkıyönetim kalktı bölgede. Yerine ‘olağanüstü hal’ kuruldu. Bu bir geçiş dönemine, karışıklık doğmasına yol açtı. Askerle sivil arasında yer yer rahatsızlıklara, anlaşmazlıklara neden oldu. Asker, ‘Biz bitirmiştik, sivil geldi, işler çatallaşıyor’ demeye başladı. Özal, ‘üç buçuk eşkıya’ sözüyle sorunu küçümsüyordu. Ucundan tuttuğu izlenimini veriyordu. Sonra Saddam Kuveyt’i işgal etti. Körfez Savaşı patladı. Güneydoğu’da işsizlik daha beter büyüdü. PKK’ya gün doğdu. Özal’ın tavırlarının da etkisiyle devlet kendi içinde ikircikli oldu. Kimi sert, kimi yumuşak gitme yanlısıydı. Yine Özal’ın da katkısıyla bir Kürt goygoyculuğu başladı. Demirel ile İnönü koalisyon kurup ‘Kürt realitesi’ dediler. Kafalar daha beter karıştı. HEP, SHP’nin içinde Parlamento’ya girdi. PKK bölgede istediği zaman esnafa kepenk kapattırıyordu. Birçok yerde gece sokağa çıkarttırmıyordu. Aynı anda on değişik yerde karakol basar hale geldi. Sınır karakolları boşaltıldı. Hatta ‘Silahlı Kuvvetler kaybetti!’ havası yayılmaya başladı. İş felakete gidiyordu. 1991 ile 1993 arasında bu görüldü. 1993 yılı baharında Özal öldü. Çiller başbakan oldu. Asker işi tam anlamıyla eline aldı. Bundan sonrasının adı ‘topyekûn savaş’ diye konabilirdi.”

Üst düzeyde bir istihbarat yetkilisinin deyişiyle:

“Başbakan Çiller, elleri serbest bıraktı!”

4

“Memleket elden gidiyor !”

Genelkurmay Başkanı Güreş: “Şirnak’ta bir dükkâna girdim, selamımı almadılar.” - Necati Özgen Paşa: “Hazır değildik!” - Orgeneral Güreş: “Ayaklanma safhasına girmişlerdi.” - “Şirnak’a sızmışlar, farkında olmamışız.” - Hatip Dicle: “Devlet şiddeti seçti.” - Çene altından sıkılan tek bir mermiyle... - Şişeden çıkan Kürt milliyetçiliği - Bir Amerikalı: “Ayıya arı taktiği...” - Talabanî’nin bağımsız Kürdistan hayali... - Zeli Kampı’na sefer - Habur’dan Diyabakır’a delilik... - “Sen bizim köyü görsen, ağlayacaksın!” - Dohuk’ta Barzanî’yle...

Memleket mi elden gidiyordu?..

1991 yılı sonları.

Güneydoğu’daki durumla ilgili olarak “Hakikaten ürktüm” diye anlatır Doğan Güreş Paşa, zamanın Genelkurmay başkanı. Eşinin deyişiyle “üç dört günlük bir istihareye yatar”. Arkasından kuvvet komutanlarını toplar. Ve hep birlikte aynı noktaya parmak basılır:

“Memleket elden gidiyor!”

PKK, Güneydoğu’da bazı bölgelere hâkimdir. Doğan Paşa 1991 yılının kendisini ürküten havasını bana DYP Kilis milletvekiliyken 1996 nisan ayında anlatmıştı:

“Özellikle Şirnak-Cizre-Nusaybin üçgeni... Sonra Lice-Genç-Kulp... Terör örgütü buralara hâkim olmuştu. Seyahat hürriyeti kalkmıştı.

Mezralar, köyler onlardaydı. Bir keresinde Şirnak'ta bir dükkâna girmiş, selam sabah alamamıştım."

Ben de hatırlarım. O tarihlerde örneğin Cizre'de güvenlik güçleri ancak motorize dolaşırlardı. Çarşı içinde yaya olarak tur atamazlardı. Gündüzleri bile sokak aralarına giremezlerdi. Gün batarken de karakollara çekilir, sokağı tamamen PKK'ya bırakırlardı.

Güreş Paşa şöyle devam etmişti:

"Ayaklanma safhasına girdiklerini görüyorduk. Dağlara hâkimdiler. Bu arada biz de Körfez krizinden, savaşından yeni çıktığımız, yani askerî tedbirlerimizi ona göre aldığımız için içeriye karşı hazırlıklı değildik. Zaten bu tür terörle mücadele bakımından da güvenlik güçlerinin yetersizlikleri vardı."

Silahlı Kuvvetler'in komuta kademesi "alarma geçme kararı alır". Önce tekrar sıkıyönetim ilanı düşünülür. Ancak Doğan Güreş Paşa'nın deyimiyle "sivil görüntü" tercih edilir, "olağanüstü hal rejimi"yle devama karar verilir.

Güreş Paşa, "yeni strateji" konusunu şöyle özetlemişti:

Güneydoğu'ya asker ve malzeme yığmak... Jandarmanın kuytu yerlerden kurtarılıp hâkim yerlere çıkarılması... Özel teçhizat... Özel kuvvet eğitimi... Yeniden silahlanma... Özel silah eğitimi... Helikopterler... Hatta bu arada 'suikast silahı' diye bilinen Rus yapımı dürbünlü "Kanas"ların, "Buzuki"lerin serbest piyasadan temin edilmesi... Devrin Genelkurmay başkanı Doğan Güreş Paşa sohbetimizde 1991 yılı sonuna doğru askerdeki tutum değişikliğine de işaret etmişti. Bunu "Mustafa Muğlalı kompleksinden sıyrılma" diye nitelemişti.

Şöyle özetlenebilirdi:

Sıkıyönetim dışında askerin kullanılması ancak kent içinde olabiliyordu. Bu da sivil otoritenin çağrısıyla mümkündü. Böyle diyordu 5442 sayılı yasa. Oysa, Olağanüstü Hal Bölgesi dışında kalan bazı Doğu illerine, dağlık bölgelere de sıçramıştı terör. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Güreş, 3. Ordu'ya şu talimatı göndermişti:

"Silahlı tatbikata çıkın. Dağda terörist ateş açarsa, gidin üzerine. Meşru müdafaa sayılır."

Devlet, 1992'ye tedirgin girmişti.

Güvenlik güçlerinden üst düzeyde bir yetkili o günleri şöyle anlatır:

"Güneydoğu'nun birçok yerinde ikili otorite vardı. Gündüz devlet, gece terörist... Buna izin verilemezdi. Tek otorite devlet olacak, devlete biat edilecekti. Artık teröre anladığı dilden cevap verilecekti."

Bu arada 1992'nin 21 martında Nevruz yaklaşırken PKK lideri Apo, "ayaklanma", yani Kürtçe'siyle "serhildan" çağrıları yapıyordu. Devlet ise buna en sert biçimde karşılık vermeye hazırlanıyordu. Üst düzeyde bir Emniyet yetkilisi, "Artık devletin elinin ağır olduğunu halka göstermek zorundaydık. Tercihini yapacaktı yöre halkı. Devlet mi, terör örgütü mü?" diyordu.

"Güneydoğu'da örtülü savaş var" diyordu bir sohbetimizde Başbakan Demirel de, "Kurşun sıkana defne dalı uzatacak değiliz. Artık günah bizden gitti. PKK'nın kökü kurutulacak."

"Elli beş şehit verdim,

ama helal olsun!"

1992'nin mart ayı

PKK, dağdan inip Şirnak'ı bastı. Çatışma kanlı oldu. Yirmi üç kişi öldü. Üst düzeyde bir Emniyet yetkilisinin deyişiyle "Birinci Şirnak Muharebesi" yaşanmıştı. Cizre'de on iki kişi, Nusaybin'de on altı kişi öldü. İki günde ölenlerin sayısı elli yediye çıkmıştı.

Bütün bu rakamlar gazete haberleriydi. 1991-1993 yılları arasında Jandarma Asayiş komutanı olarak bölgede görev yapan Necati Özgen Paşa ölüm sayılarının çok daha fazla olduğunu belirtmiş, ancak kendisi sayı vermek istememişti. 2002 yılı kasım ayında kendisiyle bu kitap için İstanbul'da, Fenerbahçe Orduevi'nde konuşurken Necati Özgen Paşa, emekli orgeneraldi. Şirnak'ı ve 1990'ların başında bölgenin durumunu şöyle anlatmıştı:

"1991 yazında Jandarma Asayiş komutanı olarak görevi devraldığımda yangın yeriydi, devlet yoktu! Valisi vardı, odasından çıkamıyordu. Keza kaymakamı da. Bütün devlet memurları vekilin vekiliydi. Askerin dışında asaleten görev yapan çok azdı.

Ayrıca hazır değildik.

Jandarma karakolları vardı, yirmişer kişilik, bazen onar kişilik. Ama bütün bu karakollar kaçakçıya karşı kurulmuş. Bir tanesini hatırlarım. Hezil Çayı'nın geçtiği kanyonda... Hezil Çayı, Silopi'nin üstünden, Şenoba'nın önünden geçer ve Dicle'ye bağlanır. Bu karakola indim. Aşağıdan baktım, karakol öyle bir yerde ki gökyüzünü göremiyorsun. Teröriste karşı çaresiz bir konumdasın... Sürekli karakol baskınları oluyor. Şehit veriyoruz. Derhal kaldırdım bu karakolları... Jandarma Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis Paşa'ya 'Burada yeni bir yapılanma şart' dedim. Karakollar güçlendirilmeye başlandı. Her ilçede bir jandarma komando bölüğü, her ilde jandarma taburu kuruldu. Zırhlı araçlar, helikopterler, gece görüş cihazları, kar üstü araçları... Özel tim eğitimi... Özel

kuvvetlerin sayısının artırılması... Özellikle 1992’de bu açılardan büyük mesafe alındı.

Şirnak, Cizre... 1992’nin mart ayı, Nevruz’u... Dönüm noktası sayılabilir. Şirnak’ın içine girmiş, sızmış, yerleşmiş. Görmemişiz. Niyeti, ‘kurtarılmış bölge’ yapmak... Şirnak’ta o günü çok iyi hatırlıyorum. Unutmam imkânsız. Müthiş bir yaylım ateşi! Ünal’la, Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan’la birlikte tugaydayız. İdareyi aldım. ‘Bir bildiri hazırlayın’ dedim. ‘Hoparlörleri halka, Şirnak’a doğru çevirin’ dedim. Kurmay Başkanı Levent Binbaşı vardı. ‘Sen oku bildiriyi!’ dedim. Herkesin meydana çıkmasını, silahların ortaya bırakılmasını istedik.

Tugayın önündeyiz. Zırhlı birlikler, savaş hali!

Biraz bekledik.

Bir yaylım ateşi daha patladı.

Kendimizi zor attık içeri.

Ateşe ateşle cevap verdik. Ama nereye? Sadece evler var karşımızda. Hedef yok ki, saklanmışlar. Yaylım ateşi yine birden kesildi. Yeni bir anons yaptırdım:

‘Teslim olun, yoksa şehre giriyoruz!’

Komandolar zaten ucun ucun girmeye başlamışlardı. Dua ettim teslim olsunlar diye. Zira çok daha fazla kan akabilecekti. Baktım, tek tek çıkmaya başladılar meydana doğru...

Cizre’de tanklar kullanıldı.

Terör örgütünün ‘kurtarılmış bölge’ hayallerine büyük darbe indirilmiş oldu. Bir strateji değişikliğiyle ‘alan hâkimiyeti’ kurulmaya başlandı. Örneğin, bir tabura görev bölgesi verilecek ve o tabur yer değiştirerek o bölgeyi koruyacaktı. Gece harekâtları geliştirildi, sürekli hale getirildi. Bütün tim komutanları, uzman çavuşu, asteğmeni, teğmeni kışın kurstan geçirildi. Nizamî harp yapmıyordun ki, çok zordu. Zamanla kolordular da devreye girdi.

Bir ara ‘Biz gündüz, onlar gece!’ydi. Sonra terse döndü. ‘Geceyi kendimize gündüz ettik.’

Ve 1992’nin 5 ekiminde Kuzey Irak’ta en büyük operasyonu yaptık. Biz kuzeyden, Talabanî ile Barzanî güneyden. Bir sandviç operasyonu terör örgütüne karşı. Kore’deki gibi göğüs göğüse çarpışmalar oldu. Elli beş şehit verdim ama helal olsun. Temizledik. Teröristlere 3 000 civarında kayıp verdirdik. Talabanî açtı çemberi ve 1 500’ü Zeli Kampı’na gitti. Sonra komutanımla, Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis Paşa’yla Kuzey Irak’ta Selahaddin’e gittik. Barzanî ve Talabanî’yle konuşmaya. Altmış yedi tane karakol kurulmasına karar verildi, kontrolu sağlamak için... Terör bu tarihlerden sonra tepeden aşağı doğru inmeye başladı.”

Hatip Dicle:

“Devlet şiddeti seçti!”

1992 yılının mart ayındaki “Kanlı Nevruz”dan dört beş gün sonra ben de Güneydoğu’ya gittim. PKK’nın “şeytan üçgeni” diye anılan Şirnak-Cizre-Nusaybin taraflarına doğru yola koyuldum.

Karla kaplı Cudi Dağı.

Helikopterle pata pata uçuyoruz.

Biraz ilerisi Irak.

Sırtını dağlara dayamış Şirnak'a doğru alçalıyor helikopterimiz. Kimi ağızlarda "PKK'nın Mekke'si" diye anılan şehir... Diyarbakır'daki meslektaşımın sesi hâlâ kulağımda:

"Şirnak'a gündüz devlet hâkim, gece de PKK. Cizre'yle birlikte Şirnak örgütün kaleleri... Baktım geçen gün bizim çocuk el çırparak 'Biji Apo!' diye bağırıyor. Öğrenmiş sokaktaki arkadaşlarından 'Yaşa Apo' sloganını. Şaşırdım ve bastım sopayı bizim oğlana... Yöre halkı birçok yerde 'Sorunları artık devlet değil, örgüt çözer!' diyor. Gelip 'vergi' alıyorlar. İstanbul'a kaçsan da olmuyor. Gelip orada da buluyorlar insanı... PKK'nın başlattığı boykotlar liselere kadar yayılabiliyor. Bu iş kolay bitmez!"

Helikopter, Jandarma Sınır Tugay Komutanlığı'nın bahçesine konuyor. Çevrede tanklar mevzilenmiş. Karargâh pencereleri yarıya kadar kum torbalarıyla örtülü. Bahçenin bir köşesinde Atatürk büstü. Üstünde "Ne mutlu Türk'üm diyene" yazılı. Tugay karargâhının duvarında kocaman, siyah bir delik. Baskında bir PKK roketi isabet etmiş...

Şehir merkezine gidiyoruz. Yollar çamur deryası. Elektrik direğine iliştirilmiş iğreti bir levha: Cumhuriyet Caddesi... "Bak işte bu lise, terör örgütü çatışmalar sırasında kendine karargâh yapmıştı." Devlet Bakanı Necmettin Cevheri, "Devletin sabrı ve şefkati yanlış anlaşılmıştır" diyor. Şirnak Emniyet müdürü kulağıma eğilip, "Az daha kaybediliyordu buraları" diye konuşuyor.

Kurşunla delik deşik bir tabela sallanıyor elektrik direğinde: "Şirnak İnsan Hakları Derneği..." Çevrede kurşun değmemiş bina yok. DYP il başkanı benim yanımda Şirnak Emniyet müdürüne yakınıyor, "Benim evimi de kurşunladınız" diye...

Biri kulağıma eğiliyor:

“Çatışmalar iki gün iki gece sürdü. Savaştan farkı yoktu.”

Evlerde, dükkânlarda cam çerçeve kalmamış. Her tarafta yangın izleri. Yol kenarında yanmış, kurşunlanmış kamyon ve arabalar. Vilayet Konağı’nın üst katını PKK roketi vurmuş, kocaman, simsiyah bir delik.

1992’nin mart ayında savaş manzaraları!

Üst düzeydeki Emniyet yetkilisi “Şirnak Meydan Muharebesi” derken haklı... Tanklar kavşakları, sokak köşelerini tutmuş. Çok sayıda polis panzeri ve zırhlı kariyerler. Çevik güç ve özel timler. Çoğunda sakal bir karış. Suratlardan yorgunluk akıyor. Aynı zamanda tedirgin çizgiler dikkati çekiyor.

Gerilim, elektrik yüklü bir hava.

Bir başka dünya buraları...

Bir devlet memuru kulağıma eğiliyor, fısıltı gibi bir sesle, “Burası, Şirnak bizler için kapalı bir cezaevi” diyor. Yöredeki bunaltıcı, kasvet dolu havayı yansıtan bir cümle... Şirnak’taki bir kamu kuruluşuna son aylarda tam yirmi altı genel müdür tayini yapılmış. Ancak hiç gelen olmamış... Çarşıdan alışveriş etmek isteyen subaya, memura sırtını dönebilmiş esnaf... Günbatımında herkes evine kapanırken sokağı PKK’ya bırakmış...

Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan’ı dinliyorum:

“Bölgenin bazı yerlerinde vergi toplamaya, asker almaya başladı terör örgütü. Bazı yollarda ancak koruma altındaki konvoylarla seyahat edilebiliyordu. Öyle yerler vardı ki valiler, kaymakamlar gündüz vakti bile

bir yerden bir yere gidemiyorlardı. Bazı yerleşim birimlerinde komiteler kurmuştu PKK. Devlet otoritesinin yerini almaya gidiyordu. Esnafa kepenk kapattırma, liselerde bile boykot, kontak kapatma, PKK şehitlikleri falan derken, işi devletin gözleri önünde büyüttüler. Örgüt bir bakıma otorite oldu. Hem dağ kadrolarını oluşturdular, hem yerleşim merkezlerinde örgütlendiler. Özellikle Şirnak ve Cizre neredeyse 'kurtarılmış bölge' haline getirildi. Buralarda PKK yeraltı örgütlenmesi yaptı. Bazı evlerin altında tüneller kazdılar. Kurdukları bazı komitelerle devlet otoritesinin yerini almaya başladılar. Terör örgütü, neredeyse Türkiye'nin her yerinden ikmal yapar hale geldi. Devlet ise bütün bunlara karşı uzun süre çok pasif bir tavır sergiledi. Devlet çekilmiş. Oysa devletin otoritesini göstermesi gerekiyordu. Şirnak ve Cizre'de devlet gücünü göstermesiydi, terör örgütünün otoritesi başka yerlere yayılacaktı. Ama şurası kesin: PKK'nın etkisi halen sürmekte..."

Yöreyi iyi bilen bir gazeteci kulağıma eğiliyor:

"Bak Hasan Cemal, adamlar bir gecede, aynı saatlerde, on ayrı yerde baskın yapabiliyorlar. Muş'ta, Tunceli'de, Bingöl'de, Diyarbakır çevresinde..."

"Halkta şaşkınlık var; galiba bu işler kolay durulmayacak" diyorum general rütbesindeki komutana. "Doğru, çok fena çok fena!" diyerek yanımdan uzaklaşıyor.

Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan şöyle devam ediyor:

"Bekaa'yı mutlaka vurmak lazım. Bunun sembolik bir anlamı var. Dış destek açısından caydırıcı etkisi olur. İçte de devlete saygı ve güven uyandırıcı bir sonuç yaratır. Bu arada Irak sınırı boyunca bir güvenlik kordonu oluşturulması şart. Kuzey Irak'a kara kuvvetleriyle girip 25 kilometre genişliğinde bir alanı güvenlik için boşaltmak lazım.

Helikopterlerimiz var ama zırhlısı az... Bu arada terörü ezmeden, güven ve huzur sağlanmadan başka bir şey yapılmaz. Çünkü böyle bir yaklaşım taviz olarak algılanır. Devletin dili, bayrağı ve sınırı değişmez.”

Ünal Erkan bu arada çok fazla insan hakları ve demokrasiden söz eden kimileri için de ilginç bir deyim kullanıyor:

“Kürtleşmiş Türkler!”

Sohbetten edindiğimiz izleniminden öyle anlaşılıyor ki, gitgide daha ağır, daha sert vuracak devlet... Olağanüstü Hal valisi olarak bu bölgede asker ve jandarma kâğıt üstünde Ünal Erkan’a bağlıydı. Diyarbakır’daki 7. Kolordu’nun yanı sıra Asayiş Kolordusu bunun için kurulmuştu. Ancak pratikte işler öyle yürümüyordu. Duruma hâkim olan yine askerdi. Ünal Erkan şöyle diyor:

“Sivilden askere, jandarmaya emir biraz güçtür. Sözgelimi, Olağanüstü Hal Bölgesi içinde bir kaymakam emir vermeye pek niyetli davranmaz.”

Devlet işte bu yüzden 21- 22 mart 1992’nin Nevruz’unda Şirnak, Cizre ve Nusaybin’de vurmuştu. Pasif tutumunu bıraktığını, “teröre anladığı dilden” karşılık vermekte artık kararlı olduğunu gösteriyor, yöre halkına “sopa”yı sallıyordu. Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan, yağmur çiseleyen kasvetli havada Şirnak Öğretmen Evi’nin merdivenlerine çıkmış halka konuşuyor:

“22 mart öğlen öncesini unutalım artık. Devlet kin tutmaz. Devletin yanına gelin. Çoluğunuzu çocuğunuzu dağa (yani PKK’ya, HC) göndermeyin. Cebinizden elini çeksin (yani PKK’ya maddî destek vermeyin, HC). Eşkıyadan çekinmeyin. Huzur istiyorsanız, devletinizin yanına gelin.”

Ünal Erkan'la helikopterde sohbet ederken şöyle diyor:

"Apo 'yürüyün' demiş bunlara, 'bir şey olmaz korkmayın' demiş. Arkalarından itmiş. Ama şimdi devlet onlara bir şeylerin olabileceğini göstermiş. Mesele budur. Eğer buraların elden gitmesini istiyorsak, Şirnak-Cizre-Nusaybin'in 'kurtarılmış bölge' olmasından yana isek, devlet ortalıkta gözükmesin."

"Devlet şiddeti seçti!"

Diyarbakır bağımsız milletvekili Hatip Dicle'yle sohbet ederken böyle demişti. Hatip Dicle, HEP üyesiydi. PKK'ya yakındı. Ekim 1991 genel seçimlerinde HEP'lilerle birlikte SHP listelerinden seçimlere katılıp milletvekili seçilmişti. Şirnak'a uçmadan bir gün önce kendisiyle Diyarbakır'daki bürosunda sohbet ederken şöyle dedi:

"Devlet şiddeti seçti. Böylece PKK daha da kitleselleşecek. Bazı hakların verilmesi lazım artık. Burada halk zaten belediye başkanını, belediye meclisini, il genel meclisini, muhtarları kendi seçiyor. Valisini de kendisi seçsin! Ne var bunda? ABD'de eyalet sistemi yok mu? Doğuda bu iş, Kürt sorunu çözülmeden, batıda da huzur olmaz, iş olmaz, yatırım olmaz."

Nusaybin'deyiz.

Devletin sivil ve asker yetkilileri, Vilayet Konağı'nda toplantıya çekiliyorlar. Bahçede on üç-on dört yaşında çocuklar oynuyor. Bir kenarda Atatürk büstü. "Ne mutlu Türk'üm diyene" yazılı üstünde. Duvarın üstünde oturmuş neşe içinde koşuşturan çocukları seyrediyorum. Beni tanımıyorlar. Yabancı olduğumu görüyorlar. Cin bakışlı bir ikisi yanıma geliyor. Gazeteci olduğumu söylüyorum. Buna rağmen PKK'ya, Apo'ya, kendi deyişleriyle "gerilla"ya duydukları sempatiyi saklamıyorlar.

Biri nedense bağırıyor:

“Pe ke ke!..”

Diğeri onu uyarıyor:

“Sus ulan, polis geçiyor!”

Şaşırıyorum.

Bölgede işlerin ne kadar çetrefilleşip zorlaştığını gösteren tipik bir olaya tanık oluyorum. Yalnız “sopa”ya dayalı, tek boyutlu politikalarla Güneydoğu sorununun içinden çıkılamayacağını yazıyorum defterime. Devlete silah çekenle, devletin birliğini ve toprağının bütünlüğünü bozmak için şiddet uygulayanla mücadele elbette meşru ve haklıydı. “Ancak yalnız askerî mücadeleyle yetinmek, sorunun yalnız aş ve iş boyutlarını gündeme getirmek yetmez” diye düşünüyorum. Kimlik konusuna eğilmeden, anadilde radyoydu, televizyondu, öğrenimdi gibi demokrasi ve insan haklarını ilgilendiren alandaki kayıtsızlık ya da kaygı sergileyerek gerçek barışın kurulamayacağını not ediyorum ertesi günkü köşe yazım için...

Çene altından sıkılan

tek bir mermiyle...

Renkler de yasaklanabilir mi?..

Bu ülke Türkiye olunca, ne yazık ki böylesi sorular akla gelebiliyor. Çünkü bu ülkede yalnız düşüncelerin değil, bazen renklerin de yasaklandığına tanık oldum.

1982 yılı ekim ayı

Türkiye, 12 Eylül askerî yönetimini yaşıyor. Cumhuriyet gazetesinin genel yayın müdürüyüm. Askerî yönetimin anayasası için halkoylamasının hazırlıkları sürüyor. Ben farkında değilim. Oy pusulalarının renkleri belirlenmiş. Kabul oyları beyaz, ret oyları mavi renk. Bu arada askerî yönetim, "hayır"ın değil propagandasını, "telkini"ni bile yasaklamış. Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan telefon üstüne telefon alıyoruz, "Yasağa uyulmazsa, gazeteyi kapatırız!" diye. İşte o günlerde, özellikle karikatürcü arkadaşlarımızın, İsmail Gülgeç'in, Behiç Ak'ın muhalefet damarları kabarmış, mavi renge takmış durumdalar. Ha bire mavi rengin erdemini, güzelliğini yazıp çiziyorlar. "Hayır"ın propagandası yasaklanmıştı ama renge de yasak gelecek değildi ya, anlaşılan mantık buydu.

Ama yanıldılar!

Bir gün telefonum çaldı. 1. Ordu Karargâhı'nın bulunduğu Selimiye Kışlası'nın santralındaki astsubay her zamanki gibi adımı sorduktan sonra, "Komutanımı irtibatlıyorum" dedi. Ve kurmay başkanı olan tümgeneral, o bildik boğuk sesiyle konuştu:

"Özellikle Cumhuriyet'i uzun zamandır izliyoruz. Anayasa konusunda artık en küçük bir ima, telkin, telmih yoluyla dahi olsa en ufak bir şey istemiyoruz. Yoksa derhal kapatacağız."

Bir an durdu:

"Bir de mavi konusu var" diye devam etti komutan, "Sizde kimdi o, birileri var, hep mavi mavi diye çiziyorlar. Bundan sonra mavi de olmayacak. Anlaşıldı mı?"

Böylece 12 Eylül, yasaklar listesine rengi de katabilmiş ender askerî yönetimlerden biri olarak tarihe adını yazdırmış oluyordu. Altı yıl sonra Davos'ta, Dünya Ekonomik Forumu'nun 1987 yılı toplantısında yapılan

“askerî yönetimler ve basın” konulu bir panelde başımdan geçen bu olayı anlatınca, Avrupalı meslektaşlarımın bana nasıl acıyarak baktıklarını hâlâ hatırlarım.

12 Eylül geçmişte kaldı. Ama renklere bile yasak koyabilen zihniyet ne kadar değişti ülkemizde? 1 aralık 1991 tarihli Cumhuriyet’in dördüncü sayfasında şöyle bir haber göze çarpıyordu:

“Sarı, kırmızı ve yeşil renklerden oluşan formayı giydikleri gerekçesiyle Hakkâri Belediyespor futbolcuları ve antrenörleri hakkında soruşturma açıldı. Bu renkler Kürtlerin simgesi sayılıyor. Sahada görevli güvenlik mensupları, futbolcuların ‘yasak renkler’le maça çıktıklarını bir tutanakla saptadılar. Hakkâri Cumhuriyet Savcılığı yetkilileri, ‘Soruşturmanın seyrine göre karar verilecek; dosya, Devlet Güvenlik Mahkemesi’ne gönderilebilir’ dediler.”

Demokratikleşme yolunda yasalar değişse, bu kafalar değişebilecek mi?..

Diyarbakır, 1992’nin temmuz ayında bir pazar günü.

Polis telsizi çalışır:

“Amirim, malum renkler falanca yerdeki düğünde kullanılıyor.”

Düğün salonuna baskın gecikmiyor. Biraz hakaret, biraz itiş kakışa yol açan malum renkler: sarı, kırmızı, yeşil. Kimine göre Kürtlerin simgesi, kimine göre PKK bayrağı... Ve renkler yüzünden düğün eğlencesine baskın...

O günlerde yalnız renkler yasaklanmıyordu!

İsmi, Kenan Şen. Kimdir bilmiyorum. Aydın Cezaevi’nde yatıyordu.

Suçu? Elyazması bir çocuk dergisi çıkarmış. Dilan adında. Başlığın altında “Çocuklar, halk ve vatanın özgür geleceği” yazıyor. Diyarbakır’daki yeğeni Rojin Tanrıkulu’ya da göndermiş dergisinden. Savcılık hakkında dava açmış. Kenan Şen 18 haziran 1992’de Terörle Mücadele Yasası’na göre “yayın yoluyla bölücülük” yaptığı gerekçesiyle 6 ay 20 gün hapse, 13 milyon 888 bin 888 lira para cezasına mahkûm edilmiş. Sabah’ın birinci sayfasında çıkan yazımda şöyle demiştim:

“Cezalandırılan şiddet eylemi değildir. Fikrin, düşüncenin ta kendisidir. Nerede Paris Şartı, hani Helsinki Bildirisi? Nerede ‘konuşan Türkiye’?.. Geçen salı günü Diyarbakır Valiliği’nde bir toplantı yapıldı. Vali Yardımcısı Yılmaz Aydoğdu’nun başkanlığındaki toplantıya çevre köylerden 128 köy muhtarı, mahalle temsilcileri ve meslek odalarının yöneticileri katıldı. Yakınmalar, ‘halka kötü muamele’ noktasında düğümlendi. Mart ayındaki toplantıda olduğu gibi ortak bir istek yine dile getirildi:

‘GAP Televizyonu’ndan Kürtçe yayın!’”

Sabah’taki yazım şöyle devam ediyordu:

“‘Çene altından sıkılan tek bir mermiyle...’ Güneydoğu’da korku salan ‘faili meçhul cinayetler’ hep böyle anlatılıyor. Son yedi sekiz aydır işlenen bu cinayetlerle ilgili değişik sayılar veriliyor. Bazı kaynaklara göre doksan iki, kimileri altmış diyor. En çok faili meçhul Silvan’da işlenmiş. Otuz civarında. Bu nedenle Silvan’dan büyük göç yaşanıyor. Yaşam durmuş gibi bu ilçemizde. ‘Ölü şehir’ diyenler var Silvan için.”

Güneydoğu’da faili meçhul cinayetlerin ilki olarak Diyarbakır HEP İl Başkanı Vedat Aydın’ın öldürülmesi gösterilir. 2001 yılında üst düzeyde bir istihbarat yetkilisiyle yaptığım sohbette, bu kaynak da ilk faili meçhul olarak bu cinayetin altını çizmişti. 5 temmuz 1991’de evine gelen ve polis

olduklarını söyleyen sivil giyimli, silahlı dört kişi tarafından götürülmüştü. İki gün sonra Ergani-Elazığ il sınırındaki köprünün altında ölü bulunmuştu. Başının arkasında darp nedeniyle çökme, vücudunda kurşun yaraları ve işkence izleri vardı. Cenaze töreninde Diyarbakır ayaklandı.

11 temmuz 1991'de Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasındaki köşemde, Vedat Aydın cinayetiyle ilgili olarak, eskilere giden, Kürt sorunuyla ilk tanışmamı da anlatan şu satırlar yer alıyordu:

"Yıl 1968. Trabzon'da yedek subaylığımı yapıyorum. Boztepe'deki Amerikan üssünde dış güvenlikten sorumlu takım komutanı. İşim az. Kitap okumak ve fındık ağaçlarıyla kaplı yemyeşil tepelerden Karadeniz'in güzelliklerini seyretmekle vakit geçiriyorum daha çok.

Takımdaki askerlerin çoğunluğu Kürt kökenliydi. Çavuş Haso'nun bir alışkanlığı vardı. Her akşamüstü aynı saatte gelip benden transistörlü radyomu isterdi. Bir gün merak edip, arkasından koğuşa gittim. Beni fark etmediler. Radyodan yükselen yanık sese dalıp gitmişlerdi. Türkçe değildi dinledikleri. Beni görünce biraz şaşırdılar. Nereyi dinlediklerini sorunca, kabahat işlemiş çocuk gibi önüne baktı Haso, 'Erivan radyosu komutanım, şarkılar...' dedi. Ermenistan'dan Kürtçe yayın yapan bir istasyondu. Bir koğuş, bir tahta masa. Transistörlü bir radyonun etrafında kafa kafaya vermiş sekiz on asker. Yabancı bir radyo istasyonundan kendi anadillerinde, Kürtçe şarkı dinlerkenki o halleri...

Hiç gözümün önünden gitmedi bu görüntü. 1968'de yirmi üç yaşındaydım. Siyasal bilimler okumuştum. Ama unutamadığım bu olaydır ki beni ilk kez Kürt sorunuyla yüz yüze getirmişti. Bu olayla birlikte bir insanın anadili, kimliği, kültürel benliği üzerinde daha çok durmaya başladım. Kültürel farklılığı, kültürel çoğulculuğun altını çizip her aklı

başında insanın bu farklılığı içine sindirebileceğini, insanlığın da zaten bunu gerektirdiğini daha iyi kavramaya başladım.

Onun için Çavuş Haso’ya teşekkür borçluyum.

Bunca yıl sonra bu olayı niçin anımsadım?

İki cinayet yatıyor bunun altında. Birincisi geçen hafta İstanbul Avcılar’da işlendi. Kürtçe şarkı ve Kürtçe konuşma yüzünden çıkan tartışmada bir komiser iki kişiyi vurarak öldürdü. İkinci cinayet bu hafta Diyarbakır’da işlendi. Halkın Emek Partisi (HEP) İl Başkanı Vedat Aydın bir gece evinden alındı ve Latin Amerika ülkelerindekine benzer karanlık bir cinayete kurban gitti. Ve dün Diyarbakır’da yaşam durdu. İlk kez bu kadar yaygın kepenk indirme eylemi yapıldı. Kürtçe sloganlar atıldı. Güvenlik güçleriyle kanlı çatışmalar çıktı. Ne yazık ki üç ölü, yüzlerce yaralı var.

Tarihinde ilk kez böylesine büyük bir protesto eylemine sahne oldu Diyarbakır. Neden? Kime ve neye karşı sahnelendi bu büyük protesto eylemi? Özellikle siyasal iktidar sahiplerinin bu soru üzerinde serinkanlı düşünmelerinde sonsuz yarar var.

Olayı yalnızca ‘bölücülüğe’ indirgeyen bakış açısı yanılgıdır. Eğer Türkiye Cumhuriyeti’nin altına imza attığı uluslararası sözleşmelerde yer alan insan hakları uygulanmazsa... İnsan haklarının en başında gelen yaşam hakkı güvence altına alınamazsa... Bölücü teröre karşı ‘devlet terörü’ devreye sokulursa... Kültürel kimliği bastırılan insanlarımız bir de can güvenliğinden yoksun kılınırsa... Siyasal cinayetler faili meçhul kalmaya devam ederse... Daha çok Diyarbakır’lar yaşarız. Çare, demokrasiyle insan haklarının yaygınlaştırılması, devlete de demokrasinin bir an önce götürülmesidir.”

Vedat Aydın'ın öldürülmesinden sonra Cumhuriyet'te çıkan 11 temmuz 1991 tarihli yazım böyleydi.

Doğan çocuklara

Kürtçe isim koyma

yasağı...

Bir yıl sonra, yine Diyarbakır'da işlenen bir başka faili meçhulün, Musa Anter cinayetinin ardından bu kez Sabah gazetesinde şu yazıyı yazdım:

"Evren cumhurbaşkanı, Özal başbakan, Yılmaz Dışişleri bakanı. 1989 yılının başları. Mesut Yılmaz, AGİK Nihaî Senedi'ni Türkiye adına imzaladıktan sonra Ankara'ya dönmüş. Dışişleri'nin haklı bir rahatsızlığı var. Türkiye Cumhuriyeti olarak altına imza atılan belge, kültürel haklar konusunda çok açık hükümleri içeriyor. Bu hükümler, Türkiye'deki bazı yasal düzenleme ve uygulamalarla çelişiyor. Kısa sürede gerekli değişiklikler yapılmazsa, başta AGİK olmak üzere uluslararası forumlarda Türkiye'nin başı belaya girebilir diye düşünüyor Dışişleri. En çarpıcı örnek, Kürtçe konuşulması, şarkı söylenmesiyle ilgili anadili yasağı... Yani, 12 Eylül döneminde demokrasiye sürülmüş en kara lekelerden biri...

Konu, Millî Güvenlik Kurulu'na getiriliyor. Dışişleri Bakanı Yılmaz durumu anlatıyor. Evren'de ve MGK'nin bazı asker üyelerinde bir tedirginlik açığa çıkıyor. Kürtçe konuşma yasağının kaldırılmasında genel olarak anlaşma sağlanıyor. Ancak, 'Umumî yerlerde Kürtçe şarkı söylenmesin, hadise çıkar!' diye de bir kaygı dile getiriliyor. Aynı MGK toplantısında bir konu daha görüşülüyor: yeni doğan bebeklere Kürtçe isim koyulmasını yasaklayan kanun... Ne var ki bu yasağın kaldırılması uygun bulunmuyor. Yalnızca uygulamanın yumuşatılması yoluna

gidiliyor. Bunun üzerine İçişleri Bakanlığı'nca ilgili devlet dairelerine bir 'yumuşatma genelgesi' gönderiliyor.

Anadili yasağı... Kürtçe isim koyma yasağı... Bu çağdaşı zihniyetle, bu demokrasi ayıplarıyla daha nereye gidebiliriz ki?.. Aslında böylesi sorular da gereksiz artık. Çünkü nereye geldiğimiz apaçık orta yerde:

İşte Musa Anter'in öldürülmesi...

Faili meçhuller zincirine eklenen bu alçakça cinayet de nerelere geldiğimizi bir kez daha göstermiyor mu? Musa Anter yetmiş beş yaşındaydı. Bir yazar, bir Kürdolog, aynı zamanda bir gazeteciydi. 1950'li yıllardan beri yargılanmış, sürekli hapse girip çıkmıştı. İki cilt olarak yayımladığı anılarında yaşam serüvenini şöyle özetler:

'Türkiye'nin 55 yıllık girdisinin çıktısının yeminli, canlı bir şahidiyim. Yalnız şahidi mi?.. Değil! Sanığıyım, mahkûmuyum ve davacısıyım!'

Saçına ak düşmüştü ama doğru bildiği davasını, elinde kalem sonuna kadar savunmasını bildi, hem de hiç yılmadan... Bu ak saçlı meslektaşımızın sonu bu mu olmalıydı?.. Ne yazık! Barış, huzur ve güven içinde yaşayacağımız bir Türkiye'yi elbirliğiyle kurmanın yollarında hep birlikte yürüsek, Anadolu toprağında bunca yüzyıldır bir arada yaşayan herkes için çok daha hayırlı olmaz mı?..

Günün birinde zaten bu noktaya ister istemez geleceğiz. Çünkü insanların birbirlerini tüketerek bir yere varamadıklarını yazıyor tarih. Çünkü, demokrasi ve insan haklarının vazgeçilmezliği kafalara eninde sonunda dank ediyor. Bazen hayli zaman alıyor, bazen çok acılı oluyor ama, yineliyorum, bu gerçek sonunda dank ediyor en kalın kafalara bile...

Türkiye çok zor bir dönemeçte.

Kan lekesi gitgide büyüyor. Terörün kanlı tırmanışından medet umanlar düğmeye bastıkça basıyorlar. Başbakanlığının ilk ayındaki basın toplantısında Sayın Demirel şöyle demişti:

‘İnsanlığın karşı karşıya olduğu sorunların çözümünde demokratik uzlaşma ve hoşgörü temel alınmalıdır. Ulusal ve uluslararası düzeylerde farklılıklar artık ihtilaf değil zenginlik kaynağı olarak görülmelidir. Burada vurgulamak istediğim, Paris Şartı’ndaki ifadesiyle demokrasi, barış ve birlik döneminin kalıcı bir gerçeklik haline gelmesi için kararlı mücadelenin sürdürülmesi gerektiğidir. Şimdi üzerimize düşen vazife, tarihi yeniden yaşamak değil, geçmişteki tecrübelerimizin ışığında yeni bir tarih yapmaya başlamaktır.’

Bu güzel sözlerin üzerinden ancak on ay geçmiş bulunuyor. Ama henüz geçmiş deneyimlerimizin ışığında ‘tarihi yeniden yapmaya’ koyulabilmiş değiliz. Bir kâbusu yaşıyoruz hâlâ. Tarih bizi yeniden kendi derinliklerine çekme çabasında... Her gün insanlar birbirini öldürüyor. Kimi odaklara bir çözüm gibi gözüküyor bu acımasızlık...

Oysa değil.

Şiddetten, vur kırdan geçmiyor gerçek çözüm. Kalıcı ve hakça çözüm, insanların birbirleriyle olan sorunlarını barışçı yöntemlerle hal yoluna soktukları bir toplum düzeninden geçiyor. Bu düzeni kurmak, böyle bir siyasal geleneği oturtmaktan başka çaremiz yok. Buna mahkûmuz. PKK terörünü sürdürenlerle, ‘Dersim senaryoları’ peşinde koşanlara sesleniyorum: ‘tarihi yeniden yaşatmak’ olanaksızdır. Hükûmete sesleniyorum: bir zamanlar ‘önce ekonomi sonra demokrasi’ sloganı çok tutulurdu bazı çevrelerde. Şimdi de ‘önce terör sonra demokrasi’ sloganı seviliyor. Bu engellenemezse, ‘tarihi yeniden yapmak’ da olanaksızlaşır.

Musa Anter cinayeti son olsun!”

Bu yazım, 1992'nin eylül ayında çıkmıştı Sabah gazetesinde. Musa Anter cinayeti ne yazık ki son olmadı. Faili meçhuller gitgide büyüyen bir kan lekesi halinde tarihimizin kepaze sayfalarını çoğalttı. 1993'ün ocak ayında değerli meslektaşım, arkadaşım Uğur Mumcu'yu da faili meçhuller zincirinde kanlı bir halka olarak kaybettik. 1993 temmuz ayı başında başka türlü korkunç bir olayla sarsıldı Türkiye. Sivas'ta, Pir Sultan Abdal Şenlikleri'nde otuz yedi aydın bir otelde yanarak, yakılarak öldürüldü. Yakın tarihimize Madımak Katliamı yeni bir kepaze sayfa olarak eklenmiş oldu.

Turgut Özal'ın ölümünden sonra cumhurbaşkanı seçilen Demirel Çankaya Köşkü'ne yeni çıkmış, DYP kongresinde genel başkanlığa gelen Tansu Çiller de Başbakanlık koltuğuna henüz oturmuştu. Türkiye terörle mücadelede hukukun yer yer boşlandığı yeni bir döneme giriyordu.

Bu boşlukta Susurluk'un doğumu çok yakındı.

Madımak Katliamı sonrası

Tunceli...

3 temmuz 1993

Madımak Katliamı'nın ertesi günü, sabahın erken saatlerinde Sivas'taydım. Madımak Oteli'nde yanık kokusu hâlâ insanın genzini yakıyordu. Otuz yedi aydın otelde cayır cayır yanarken, dışarıda "kahrolsun laiklik, yaşasın şeriat, tek yol İslam" sloganları atılmıştı.

Bir gün sonra acılı Sivas'ı bırakıp, Madımak Katliamı'nın tedirginliğini yaşayan Tunceli'ye gittim. Güneydoğu'nun nabzını bu kez Munzur Dağları'nın eteklerinde tutmaya başladım. Çarpıcı, vahşi bir doğa. Çağla yeşili Munzur Suyu az ötede Pülümür Çayı'na karışıyor. Burası

Tunceli. Hakkâri ve Şirnak'la birlikte yalnız Güneydoğu'nun değil, bütün Türkiye'nin en yoksul, en sorunlu ili.

Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan'ın helikopteri Tunceli semalarında bir tur atıp dağların yamacındaki Jandarma Bölge Komutanlığı'nın bahçesine konuyor. Tunceli Valisi Atıl Üzergün, Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral İsmail Kuru karşılıyorlar. Belediye başkanı ise yok ortalıkta, karşılamaya gelmemiş. "Bazı belediye başkanları nedense bizimle gözükmek istemiyorlar" diyor Ünal Erkan, "Ama zararı yok, biz onu ziyarete gideriz."

Tunceli Belediye Başkanı Mehmet Kocaemir bağımsız seçilmiş. Vali, Jandarma komutanı, Emniyet müdürü hep birlikte kendisini dinliyoruz. Sorunları şöyle özetliyor:

Kuşkulu ölümler... Bazı yerlerde zora dayalı göç... Halka potansiyel suçlu olarak bakmak... Hükûmetlerin sürekli demokratikleşmeden, şeffaflaşmadan söz edip fiiliyatta hiçbir şey yapmamaları... Ve tabiî olağanüstü yaygınlıkta işsizlik...

Belediye başkanı, Tunceli'nin kırsal kesiminde 11 bin 300 tane yerleşim birimi olduğunu, 1980'de buralarda nüfusun yüzde 40'ı yaşarken, şimdi bu oranın yüzde 5'e indiğini söylüyor. Seksen haneli olan kendi köyünde halen yaşanan on ev kaldığını, anne babasının da geçenlerde baskı sonucu göç etmek zorunda kaldıklarını anlatıyor. Babasının, "Sonra kim vurduya giderim oğlum" dediğini naklediyor. Vatandaşın "iki ateş arasında" kaldığını, suçlu ile suçsuzu birbirinden ayırmak gerektiğinden söz ediyor. Bu arada iki ateşten birinin devlet, ötekinin PKK olduğunu belirtmiyor.

Buralarda PKK'nın adı örgüt. Resmî ağızlarda genellikle böyle geçiyor. Belediye Başkanı "örgüt ile terör"den hiç söz açmayınca, göç

olgusunu vurgularken de bu konuya değinmeyince Ünal Erkan dayanamıyor:

“Hoca’nın hikâyesinde olduğu gibi hırsızın hiç mi suçu yok şimdi?.. Örgüt halka zarar veriyor ama devlete yıkıyor. Devletle vatandaşın arasını açacak organizasyonlara giriyor. Vatandaşın da örgüte müzahir olmamasını sağlamak lazım.”

Belediye başkanı:

“Ama halkı da ‘asayiş’ diye soğutmamak lazım.”

Olağanüstü Hal valisi:

“Fakat halkın da devlete yardımcı olması lazım.”

Vali söze giriyor:

“Halka hizmeti de terör örgütü engelliyor. Okulu yakıyor. Öğretmeni öldürüyor. Yol yapacak greyderi, buldozeri yakıyor.”

Akşamüstü çay içmeye Cumhuriyet Meydanı’ndaki Atatürk Parkı’na gidiliyor. Tunceli’nin bir parkı daha var. Onun da adı İnönü. Az ötede Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği. Alevîlerin kalesi sayılır Tunceli. Park dolu. Üç yüz-dört yüz kişi toplanmış. Genciyle yaşlısıyla, bembeyaz bıyıkları, tipik giysileri içindeki Alevî babalarıyla. Bir tek kadın yok ortalıkta. Yüz ifadelerini izliyorum. Hiçbirinde mutlu çizgiler yok. Asık, sert hepsi. Ne gülümsüyorlar. Ne gülüyorlar.

Çam ağaçlarının altında oturuyoruz. Püfür püfür esiyor. Askerî bir helikopter geçiyor üstümüzden pata pata sesiyle. Benden başka kimse başını kaldırıp bakma zahmetine katlanmıyor. Zırt fırt geçen helikopterlere öylesine alışmışlar. Demli çaylar, ince belli bardaklarda. Olağanüstü Hal

Valisi Ünal Erkan, “Konuşan Türkiye istiyoruz!” diye söze başlıyor. Önce her zamanki tutukluk. Önce daha çok ak saçlılar söz alıyor. Daha sonra açılıyor herkes. Yakınmalar hiç değişmiyor. En başta işsizlik, sonra huzur, asayiş...

Bir ihtiyar:

“Devletin verdiği 1 000 kadronun dağıtımında büyük haksızlık yapıldı. İşi gücü olana yine iş verdiler devlet kapısında.”

Kalabalık bir anda dalgalanıyor. Onaylıyor herkes.

Belediye başkanı:

“İktidar partileri DYP ile SHP bu kadro dağıtımını politik malzeme olarak kullandılar. Sade laf var, yatırım yok. Dört yıldır baraj yapılacak diye bekliyoruz.”

Olağanüstü Hal valisi:

“‘Hiç yapılmıyor’ dersen haksızlık olur. Tunceli’den 30 milyar vergi topluyor devlet. Buna karşılık bu yılki bütçeye Tunceli için 1 trilyon lira koymuş durumda. Devlet hiçbir şey vermedi demek doğru değil. Ama ‘Yapılanlar derde deva olmadı’ diyebilirsin.”

Halkın PKK’ya karşı mücadelede yardımcı olmasını istiyor Olağanüstü Hal valisi:

“Şu adamlara para mara vermeyin. Yakalatın şu adamları. ‘Kapa kepengi’ deyince örgüt, ‘Sen benim ekmeğimle oynayamazsın’ deyip karşı çıkın!” dedikten sonra ekliyor:

“Huzur, asayiş olmazsa, sermaye, özel sektör gelmez buralara, yatırım olmaz.”

Sonunda sıra en can alıcı noktaya, Madımak Katliamı’na geliyor. Tunceli’nin Alevî özelliği göz önünde tutulunca, konunun duyarlığı kendini hemen belli ediyor. Tedirginlik ve gerilim. Davranış ve sözlerden hemen anlaşılıyor. Tunceli’nin Hozat ilçesinde Madımak Katliamı’nı protesto için kepenk kapatma eylemi yapılmış. Bazı ilçelerde gösteri için izin istenmiş ama verilmemiş...

Bir ihtiyar söz alıyor:

“Sayın valimiz!” diye konuşmaya başlıyor heyecanlı bir sesle, “Bizim üzüntümüz şu: Sivas’ta tam sekiz saat boyunca nasıl olmuş da arkadaşların can güvenliği sağlanamamış... Bu nasıl devlettir?..”

Bir başkası, sesi öfkeli:

“Cezaları verilecek mi?”

Bu soru, Atatürk Parkı’nda toplanmış olan Alevî vatandaşlar arasında kıpırdanmalara yol açıyor. Bu nokta, bu duyarlık gerçekten önemli. Sivas’taki vahşeti yapanların en kısa zamanda yakalanıp gerekli cezaya çarptırılmaları gerekiyor.

Türkiye’nin iki önemli sorunu var. Biri Kürtlerle ilgili, öteki İslam’la. Her ikisinde şiddet var, terör var, silah var. Doğru tutum ne olabilir? Ertesi gün Sabah’ın birinci sayfasındaki köşeme şu notu düşüyorum:

“PKK terörüyle mücadele etmek ama Kürt sorununa demokrasi içinde çözüm getirmek... Terörle mücadele ama Türk-Kürt düşmanlığı yaratmaktan özenle kaçınmak... Sözde İslam adına yola çıkan şiddet yanlılarıyla sonuna kadar mücadele ama İslam konusunu yerli yerine

oturtmak, dinin demokratik bir toplumdaki konumuna dikkat etmek... Laik-antilaik, laik-Müslüman gibi ayrılıklara, düşmanlıklara meydan vermemek...”

Yaz çok sıcak!

Tunceli’den Şirnak’a... Şenoba köyüne uçuyoruz helikopterle dağların arasından. Altımızda Hezil Çayı akıyor. Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan, “İşte ünlü Hezil Boğazı” diye gösteriyor, “Geçişlerde örgütün çok sık kullandığı bir boğaz...” Vahşi bir doğa. Yaz güneşi çıplak dağları kavuruyor. Her taraf sararmış. Simsiyah bir duman bulutu. Bir şeyler yanıyor dağın yamacında. Şenoba’ya inince öğreniyorum ne olup bittiğini. Sabah vakti Şenoba’dan bir “maaş konvoyu” çıkmış Şirnak’a doğru. Subay maaşlarını alıp dönmek üzere. Bu arada “telefon ihtiyaçlarını gidermek için” de bazı askerler katılmış konvoya. Birden ateş açılmış. Konvoya dönük taciz ateşi. Pusu değil. Ölü yaralı yok!

Komanda subayı:

“Bayağı cesaret. Güpegündüz, yerini gösterircesine taciz ateşi yapabilmek. Genellikle günbatımında ortaya çıkabilirler de.”

Şirnak’tan Kobra helikopterleri havalanmış takip için. Onların attıkları bazı roketler çıkarmış bizim helikopterden gördüğümüz siyah duman bulutunu. Şenoba’dan da bir komando birliği helikopterlerle o sıcak noktaya sevk edilmiş. Şenoba’ya vardığımız zaman daha yeni dönmüşlerdi. Soyunup dökünmüşler, ağaçların gölgeliğinde dinleniyorlardı. Biri akasya ağacına başını dayamış, öyle uyuyordu. On dokuz-yirmi yaşında, hani “filinta gibi” derlerle ya, öyle genç insanlar. Kimi İzmir’den, kimi Erzurum’dan, kimi İstanbul’dan, kimi Edirne’den gelmiş.

Erzurumlu çavuş on dokuz yaşında. Yanında kocaman silahı duruyor. Bir elinde kitap, ötekinde küçük bir cep radyosu. Yanına yaklaştığımı fark etmedi. Mehmet Ali Birand'ın Apo ve PKK isimli kitabını okuyor. "Düşmanını mı tanıyorsun?" diye sorunca şaşırıyor. "Okuyordum, komutanımın kitabı" demekle yetiniyor.

İki üç asker kocaman bir Sivas kangalına su sıkıyor, eğleniyorlar. Köpeğin boynunda künyesi. Daha yaşını doldurmamış. Dağlarda özel takip için eğitilmiş bir kangal. Operasyonlarda iz sürüyormuş. Kalın tasmasından çekiştiren bir çavuş, "Sıcaktan zorlanıyor hayvan, ara sıra böyle ıslatıyoruz" diyor gülerek. Şenoba çok sıcak! Çıplak boz dağların arasında yemyeşil bir çukur. Çanak gibi bir yer. Operasyonlar için kullanılan askerî bir üs. Asker ve korucular yaşıyor yalnızca. PKK'nın en çok nefret ettiği Babat aşireti burada... Çevre tepelerde nöbetçi kuleleri. Her tarafta kum torbaları, siperler. Pata pata helikopterler inip kalkıyor, her yanı toz dumana katarak. Bir komando tugayı takviye olarak gelmiş, çevre operasyonları için. Etraf asker dolu. Birer ikişer kişilik bodur yer çadırları kurulmuş. "Gündüz dinlenme, gece harekât" diyor bir komutan.

Apayrı bir dünya, başka bir gezegen!

"Hasan Cemal Bey, acaba Batı'da kaç kişi bu dünyayı düşünüyor?" diye soruyor genç bir jandarma subayı. Sesinde bir burukluk... "Adı konmamış bir savaş var" diye devam ediyor, "Bakalım daha ne kadar devam edecek?.."

1993 yılı temmuz ayının ilk haftası. Bir başka subay yaklaşıyor yanımıza:

"Moraller iyi de, şu telefon işini halletseler daha iyi olacak. Türkiye değil sanki burası. Hâlâ telli telefon. Konuşmak mümkün değil. Telefon için kalkıp Şirnak'a gidiyoruz sırayla. Olacak şey değil."

Bir üsteğmen elindeki telgrafı sallıyor:

“İki gün önce karım çekmiş. Bu sabah aldım. Ben de bugün telleyeceğim cevabı, ‘Merak etme iyiyim’ diye...”

Eşinden gelen telgrafı uzatıyor okumam için, şunlar yazılı:

“Seni telefonla çıkaramıyorum. Mutlaka ara. Seni çok merak ediyorum.”

Olağanüstü Hal Valisi Erkan, PTT genel müdürüyle konuştuğunu, uydu sorununu çözmek üzere olduklarını söylüyor.

Bir subay yakınıyor:

“Geçen gün Show TV’de seyrettim. İtalya’daki havacılarımıza (Bosna için gidenler, HC) moral gecesi düzenlenmiş. Aileleri de konuştu, ‘Çocuklarımızı merak ediyoruz’ diye. İyi güzel de bizim ana babamız yok mu? Bizim moral gecelerine ihtiyacımız yok mu? Şu telefon işini halletseler bari...”

Bir başkası söze giriyor:

“Lütfen şunu da yazın. TRT 1 ve 2 kanalarını da seyredemiyoruz. Bir parça yok, mayıs ayından beri getirtemiyoruz Diyarbakır’dan. Özel televizyonları da kendi aramızda topladığımız parayla satın aldığımız çanak anten sayesinde seyredebiliyoruz.”

Bir başka subay:

“Yeni başbakanımız Tansu Çiller gelsin buralara. Bir gece kalsın Şenoba’da. Bizim gerçeğimizi yaşasın. O zaman sorunları daha iyi anlar.”

Şenoba'dan Şirnak'a uçuyoruz. Hezil Boğazı'ndan yılan gibi kıvrıla kıvrıla Şirnak'a tırmanan yol altımızda. Bir yerde kesilmiş. Asker ve zırhlı bir araç mevzilenmiş kayalıkların arasına. Havadan daha iyi anlaşılıyor. Burada bir önlem alınmış ama, öylesine bir coğrafya ki, bir iki tepe ötede PKK rahatlıkla pusu atabilir. Arazi yapısı buna uygun. Biraz aşağıda yol kesmek işe yaramayabilir. Yakın geçmişte bunun çok acı örnekleri yaşandı. Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan'a bu noktayı hatırlatınca şöyle diyor:

"Bir bakıma öyle. Hava gücünü çok kuvvetlendirip helikopterlerle havadan harekât yürütmeye, konmaya çalışılacak. Böylesi daha etkili olabilir."

Düzenli birliklerle PKK'ya karşı mücadelede bazı sınırlamalar var. PKK'ya karşı mücadelede "özel birlikler"in yetiştirilmesi, daha çok gündeme sokulması gündemde...

"Botan'da savaş hukuku,

devlet yerine gerilla..."

1993 yılı temmuz ayının ilk haftası

Cizre'ye doğru tarihî İpek Yolu'ndan gelirken önce karşına tüm heybetiyle Cudi Dağı çıkar. Sağında Suriye sınırı uzanır yol boyu. Dicle Nehri akar tembel tembel. Batısında Gabar Dağı yer alır Cizre'nin. Biraz geçince Irak sınırı başlar. Şirnak'a doğru devam eder yol.

Bu coğrafya PKK için yaşamsaldır.

PKK'nın Kuzey Irak'tan geçişleri genellikle bu topraklardan olur. Diyarbakır ve Şirnak'la birlikte Cizre, PKK'ya karşı mücadelede devletin

üzerinde en büyük hassasiyetle durdukları merkezlerdir. Bir gün önce bir devlet yetkilisi şöyle diyordu:

“1992 yılı başlarında Şirnaklılar selamımızı bile almazlardı. Şimdi selam veriyorlar artık. Arkamızda iki Şirnak savaşı bıraktık. Biri, 1992 mart ayında, Nevruz’da, diğeri 12-13 ağustos 92’de. Şirnak’ı PKK’dan tamamen olmasa da büyük ölçüde temizledik. Ama birçok ailenin çocuğu hâlâ dağda...”

Şirnak gibi Cizre de PKK için çok önemli bir üs. Burada da toplumsal desteği var örgütün. PKK’ya yakın kaynaklar, Cizre’de “psikolojik üstünlüğün” devlet güçlerinde değil, örgütte olduğunu belirtiyorlar. Cizre deyince akla takılan bir soru var: “Şirnak savaşlarına benzer bir mücadele Cizre’de de yaşanabilir mi? Devlet Şirnak’ta yaptığı gibi Cizre’de de ‘Ben varım!’ diyebilir mi?”

Bir PKK kaynağı şöyle dedi:

“Olabilir ama çok kan akar!”

PKK birkaç gün önce ilginç bir eylem koymuş Cizre’de. Sabahtan itibaren kimse evinden çıkmamış. Şoförler kontak kapamış. Esnaf dükkânının kepengini indirmemiş ama satış yapmamış. Sabahtan akşama Cizre sokaklarında in cin top oynamış. Akşam yediyle sekiz arasında bazı mahallelerde damlara çıkılmış, Apo ve PKK lehine sloganlar atılmış.

Cizre’de dinlediğim bir başka ilginç olay:

Kadıoğlu Oteli’nin sahibi, kadın meselesinden dolayı bir eczane sahibini öldürüyor yirmi gün önce. Yargılamayı PKK yapıyor. Otelin sahibi Tarık Kadıoğlu’nu bir gece vakti alıp dağa götürüyorlar. Örgütün verdiği ölüm cezası bir hafta önce infaz ediliyor. Kadıoğlu dağda ölü bulunuyor.

Bunu bana anlatan PKK'lı kaynak şöyle diyor:

"Savaş hukuku... Cizre'den Van'ın güneyine kadar Şirnak, Eruh dahil bütün Botan savaş bölgesi ilan edildi. Gidin bakın Cizre Adliyesi'ne, dava dosyaları gitgide azalıyor. Mahkemelerin yükü azalıyor. PKK bakıyor bu işlere artık. Devlet yerine çoğu yerde gerillaya gidiliyor."

Yalnız yargı alanında değil, vergi ve mecburî askerlik alanına da el atmış PKK. Para toplama, yani haraç ve gençleri dağa, örgütün saflarına gönderme de devam ediyor. Bütün bunları konuştuğum bazı devlet yetkilileri de saklamıyor.

1993 yılı temmuz ayının ilk haftası.

Olaylar tırmanacak mı?

Diyarbakır'dan, Şirnak'tan, Şenoba'dan, Tunceli'den sonra Cizre'den de bakınca, "Evet tırmanacak, çok sıcak bir yaz yaşanacak!" oluyor bu sorunun karşılığı. Dört beş gündür bölgede dolaşıyorum. İlgili tüm taraflarla görüşmeye, temas etmeye çalışıyorum. Her iki taraf da düğmeye basmış, bilenmiş durumda. Askerî operasyonların yaygınlaşacağı, PKK eylemlerinin hız kesmeyeceği anlaşılıyor. Bölgede bir hareketlilik var. Her iki taraf da kamuoyunda "psikolojik üstünlüğü" ele geçirmek için kendine göre "başarılı operasyon" ya da eylem koymaya çalışacak. Cizre'de PKK'ya yakın bir kaynakla sohbet ederken şöyle dedi:

"Kim ne derse desin iş gitgide boyutlanacak. Yaz sıcak geçecek. Özellikle eylül, ekime kadar. Ateşkesle bir fırsatı kaçırdı TC. Bizim taban sürekli baskı yaptı, 'Devlet vuruyor, PKK duruyor!' diye... Halbuki devlet kompleksten kurtulup bir şeyler yapsaydı, birtakım adımlar atsa ve atacağını da gösterseydi işler farklı gelişirdi. Şimdi işler iyiye gitmiyor. Çok acı çekilebilir. Çok kan akabilir. Yarın çok geç olabilir."

Otuz üç asker şehit olmuştu PKK'nın Bingöl Katliamı'nda. Böylece Apo'nun nisan 1993'te tek taraflı olarak ilan ettiği ateşkes sona ermişti. Ateşkesten vazgeçilmiş olmasını savunan PKK'lı bir kaynak şöyle dedi:

"Örgüt gücünü savaş içinde kazanır. Bu da yaz aylarıdır. Yazı atıl geçirmek örgüt için tehlikelidir."

Bu değerlendirmeye bölgedeki devlet ve istihbarat yetkilileri de katılıyor. Bu değerlendirmenin kendilerini haklı çıkardığını söylüyorlar. Baştan beri Apo'nun ateşkesine zaten inanmadıklarını, gelişmelerin, özellikle Bingöl Katliamı'nın kendilerini haklı çıkardığını vurguluyorlar. Adının açıklanmasını istemeyen üst düzeyde bir devlet yetkilisi şöyle dedi:

"Örgüt için terör, şiddet bir hayat tarzına dönüşmüş durumda. Terörden falan vazgeçemezler. Bunlarla devlet iş yapamaz, yapmaz. Ne verseniz, örgütün liderliği yetinmez. Zira onlar için terör bir hayat tarzıdır. Bu nedenle tek yol, terör örgütünü ezmekten geçer."

Ay çıkmış, mehtap pırıl pırıl. Güzel bir Diyarbakır akşamı. Behlül Yavuz'la şehrin biraz dışındaki Atlıhan tesislerinde kebapla rakı içiyoruz. Sahnede bir erkek şarkıcı yanık bir türkü söylüyor, Kürtçe:

"Biz kimiz? Kürt'üz. Uyanmış, başkaldırmış Kürt'üz!"

Bir başka türkü, Saddam Hüseyin'in 1988'de beş bin Kürt'ü zehirli gazla öldürdüğü Halepçe Katliamı'yla ilgili. Önce duygularını dile getiriyor, "Yazıktır Kürdistanımız'a!" diye. Sonra Saddam'ın saldırısını anlatıyor. "Kürtlere isyan çağrısı"yla bitiyor türkü, "Kurtuluşun yolu birleşmektir" diye... Kime sorsam, Saddam için "En büyük zalim!" diyor. PKK'yla mücadele açısından Saddam'la işbirliğini aklından geçiren siyaset adamlarıyla devlet yetkilileri, Güneydoğu'da Iraklı lidere dönük bu nefreti hiç göz ardı etmesinler.

Şirnak Şenoba'da Babatlar aşireti.

Reis Hâzım Babat evinde bizi konuk etmiş.

Belinde kocaman tabancası, konuşuyor:

"Şemo dağda (PKK'nın lider kadrosundan Şemdin Sakık, HC), Bingöl'de katliam yapar. Kardeşi Meclis'te (DEP milletvekili Sırrı Sakık, HC). Dünyada böyle demokrasi var mı?.. Bana gelip 'Burası Kürdistan, sen de Kürt'sün, bırak silahı' diyorlar. Cevdet Selvi de (SHP milletvekili, HC) Meclis'te kürsüye çıkıp 'Koruculuk kalksın' diyor. Olacak iş mi?.."

Ayakkabılarımızı çıkarmış, yer sofrasına bağdaş kurmuş yemek yiyoruz. Duvarlar Türklük simgeleriyle dolu: Türk bayrağının doğuşu. Tarihteki on altı Türk devleti. Bir Türk bayrağı. Atatürk resmi ve Nutuk'tan bir parça. Kuran. En görünür yerde de Turgut Özal'ın renkli bir fotoğrafı.

İki noktaya dikkat:

Koruculuk sisteminin devam etmesini yalnız korucular istemiyor. Güneydoğu'da görev yapan asker ve sivil yetkililerin büyük çoğunluğu da koruculuk sisteminin sürdürülmesinden yana. Üst düzeyde bir yetkili, "Eğer kaldırılırsa, kırsal kesimde işler çok kötüye gider" dedi. İkinci noktaya gelince: Güneydoğu'daki Özal sevgi ve sempatisi. Toplumun çok değişik kesimlerinde dikkati çekiyor bu duygu. Özal'la Kürt sorununun yumuşak biçimde çözüleceğine ilişkin yaygın bir kanı oluşmuş...

Diyarbakır'da bir Kürt aydınıyla sohbet ederken şöyle diyor:

"Sadece askerî boyuttan ibaret bir politika, PKK'yı zorla kitlelerin temsilcisi yapar. Kürtlerin sessiz çoğunluğu aslında 'silahla olmaz' diyor. Kopmak istemiyor Türkiye'den. Ama bu sessiz çoğunlukla birçok Kürt

aydınının da sesi cılız. Açıktan karşı çıkamıyor PKK'ya. Konuşma, örgütlenme, eğitim özgürlüğü istiyor. Kültürel ve siyasal haklar istiyor. İki saat Kürtçe yayın olsa, bir sürü dilin yanında biraz Kürtçe de öğretilse, ne olur ki? Ayrıca adam gibi yaşam istiyor sessiz çoğunluk. Ama sürekli iki ateş arasında kalıyor. Hem Apo hem devlet giydiriyor."

İki ateş arasında kalmak!

Bundan yakınan Kürt aydını, bir Diyarbakır akşamındaki sohbetimizde bu konuda bir yıl önce Sabah gazetesinde çıkan bir yazımı anımsatıyor. Duygulanarak okuduğunu söylüyor. 11 ağustos 1992 tarihli o yazım da "İki ateş arasındaki Kürt aydınları" başlığını taşıyordu:

"Bugün Kürt sorunu deyince, akla ister istemez PKK geliyor. PKK'nın terör ve şiddetine karşı verilmekte olan askerî mücadelenin toz dumanı içinde sorunun çok önemli başka boyutları göz ardı ediliyor. Yıllardan beri değişmiyor bu. Oysa demokrasiye ilişkin bazı adımlar atılabilse, terörün köşeye sıkıştırılması, tecrit edilerek yenilmesi daha kolaylaşacak. Ama atılamıyor bu adımlar. İktidar odaklarında bu açıdan öteden beri ilginç bir unutkanlık geçerli. DYP-SHP koalisyon hükûmetiyle de henüz değişmiş değil bu durum. Örneğin sürekli göz ardı edilen bir nokta:

PKK'ya ve onun şiddet politikasına karşı olan Kürtler de var Türkiye'de. Kürt sorununun teröre başvurmakla değil, ancak demokrasi ve insan hakları çerçevesinde çözülebileceğini savunuyorlar uzun zamandır. PKK lideri Apo'nun demokrasi kültüründen hiç nasibini almamış, totaliter bir dünya görüşüne sahip olduğunu biliyorlar. Hatta bu bakımdan Apo'yu Kampuçya'nın Pol Pot'una benzetenlere de rastlanıyor.

Ama bu Kürt aydınları bugün kendi Kürt kimlikleriyle legal platformda politika yapma olanağından yoksun. Kendilerini özgürce ifade etmeleri, örgütlenmeleri çok güç. Demokrasiye aykırı yasak çemberleriyle

cendereye alınmış durumdalar. Bu Kürt aydınlarından oluşan bir grup geçen ay (temmuz 92) İstanbul'da bir araya geldi. Kendilerini 'Demokratikleşme İçin Kürt Aydın İnisiyatifi' diye niteleyen bu grup adına eski TİP milletvekili Tarık Ziya Ekinci, Kürt sorununa barışçı çözüm için gerekli gördükleri noktaları şöyle özetledi bu toplantıda:

'Paris Şartı ve evrensel hukukun sağladığı kazanımların Türkiye'de de tümüyle yaşama geçirilmesi için Anayasa'nın ve diğer mevzuatın buna göre düzenlenmesi yolunda çaba göstereceğiz. Kürt dili ve kültürü üzerindeki baskıların kaldırılması, Kürt dilinde her türlü yayının yapılması, Kürt kültürünün geliştirilmesi ve Kürtçe eğitim yapılabilmesi için yürürlükteki yasal ve idarî engellerin kaldırılması doğrultusunda mücadele edeceğiz. Türkiye'de Kürt sorununun çözümüyle demokrasinin kazanılması arasında sıkı bir bağ olduğuna inanıyoruz. Birbiriyle bağlantılı bu iki hedefe varmak için demokratik mücadele yollarının tümünü sonuna kadar kullanmayı bir görev olarak benimsemekteyiz. Kürtlerin kendi kimlikleriyle siyasî partiler dahil istedikleri sivil toplum kurumlarını oluşturmaları temel demokratik haklarıdır.'

Tarık Ziya Ekinci bu açıklamasında ayrıca, şiddetin hiçbir sorunu çözemeyeceğini belirtmişti. Ama ne var ki bu açıklamanın çerçevesini çizdiği tutum o tarihlerde Türkiye'de yasak duvarına çarpıyor. Anayasa'da, Türk Ceza Yasası'nda, Terörle Mücadele Yasası'nda yer alan birçok hükme göre, Kürt kimliği yürütülecek bu tür faaliyetler yasadışı sayılıyor. Değil bir parti kurmak, 'Kürt realitesi'ni, Kürt sözcüğünü ifade etmek bile bugünkü yasalara göre suç... Onun için de bu Kürt aydınları bir çıkmazın içindeler. Bir yandan devlet, öbür yandan PKK sıkıştırıyor onları. Yani iki ateş arasında kalmış durumdalar. PKK lideri Apo verdiği demeçlerde, 'Ehlî bir Kürt oluşumu, sahte bir Kürt partisi' diye nitelediği bu hareketleri yerden yere vuruyor. Kısacası PKK da, devlet de demokratik bir Kürt hareketine geçit vermek istemiyor.

Oysa, Demirel-İnönü koalisyonu 1991 sonunda kurulduğu zaman bu açılardan iyimser beklentilere kapı aralanmıştı. Özellikle Başbakan Demirel'in 'Kürt realitesini tanımak'tan söz etmesi, soruna 'şiddet dışı çözüm' üretmek isteyen çevrelerde umut ışığı yakmıştı. Ama bu ışık geçen sekiz ay içinde sönmeye yüz tuttu. Devlet ve toplum yapısında 'Kürt realitesi'nin tanındığını, tanınabileceğini gösteren herhangi bir değişikliğe tanık olunmadı. Koalisyon liderleri Demirel ile İnönü'nün bu konuda 'iyi niyetleri'nin yeterli olmadığı, çünkü iktidar dizginlerini bu bakımdan tam anlamıyla ele geçiremedikleri öne sürülmeye başlandı.

Şimdi bir yanda PKK ve terörü var, öbür yanda devletin askerî gücü... Şimdilik sahnede yalnızca bu ikisi boy gösteriyor. Böylesi koşullarda şiddete dayalı anlayışın tecrit edilmesi çok zor... Oysa, Anadolu'nun rengârenk mozaiği içinde herkes kendi etnik kökenine, kültürel kimliğine sahip çıkabilmeli. Siyasal inanç ve düşüncelerini, şiddeti dışlamak koşuluyla, demokrasi içinde örgütlü bir biçimde savunabilmeli herkes. Bunun için hem yasaları hem kafaları değiştirmek lazım. Bağnaz ve şoven yaklaşımlarla, ırkçılık kokan önyargılı tutumlardan sıyrılabildiğimiz ölçüde Türkiye'nin yolu daha da açılacak. Unutmayalım, Kürt ya da Güneydoğu sorunu çözüm rayına girmeden, ülkemiz düze çıkamaz. Bu çözüm de yalnız askerî değil, siyasal nitelik taşıyacak, ayrıca demokrasi ve insan hakları çerçevesine oturacaktır."

"Köy yakarsan ne olur?"

Diyarbakır gecesi.

Hava sıcak. Demir Otel'deki odamın bütün pencereleri açık ama yine hiç esmiyor. Günlüğümle haşır neşirim. Diyarbakır'da PKK'lı bir kaynak şöyle diyor:

“Son iki aydır faili meçhul cinayetler çok azaldı. Çünkü PKK ile Hizbullah ateşkes imzaladı. Bakalım TC kendine yeni bir taşeron bulabilecek mi? İran, Türkiye’nin rahat etmesini istemez. Ama aynı zamanda PKK’nın güçlenmesi de işine gelmez. Çünkü İran’ın en zayıf halkasıdır Kürdistan. Bu nedenle Tahran bir yandan PKK’ya destek verirken, öte yandan ‘kontrgerilla’nın Hizbullah’ı kullanmasına göz yumdu.”

Diyarbakır’daki üst düzeyde bir devlet yetkilisi:

“Tek başına askerle bu işin üstesinden gelmek zor. Ona da yazık. Terörle mücadelede özel, profesyonel birlikler mutlaka kurulmalı. Teröristler gibi dağda yatıp kalacak 20 bin kişi yeterli bunun için... Jandarmanın tamamen sivile bağlanması gerekli. Devletin kapsamlı bir politika oluşturması şart. Böyle gitmiyor. Bir yandan silahlı mücadele, öte yandan ekonomik önlemlerle biter bu iş, başka türlü değil. Birinci öncelik, terör örgütünün ezilmesinden geçer.”

Şirnak’ta Atatürk Parkı.

PKK yeni bildiri yayınlamış. “Vatandaş terk etsin Şirnak’ı, altını üstüne getireceğim şehrin” diye. Devlet de güvence veriyor, “Meraklanmayın bir şey olmaz” diye. Şirnak’ın tek caddesinin üstündeki Derman Eczanesi’ne giriyorum. Geçen yıl, 1992’nin mart ayı sonunda geldiğim zaman bu eczane yakılıp yıkılmıştı çatışmalarda. Sahibi, “Toparlamaya çalışıyorum ama fazla umudum yok” diyor bezgin bir sesle. Vitrindeki kocaman kurşun deliğini gösteriyor. Duvara saplanmış ve ilaçların bulunduğu rafları parçalamış. Dertli, “Akşam oldu mu, bir silah sesi geliyor ve çoluk çocuk kendimizi evin en kuytu köşesine atıyoruz. Bu da hayat mı Hasan Cemal Bey, söyleyin Allah aşkına” diye yakınıyor.

Hem sıcak hava, hem can yakan sivrisinekler. Uyutmuyor! Kalkıp bilgisayarın başına çöküyorum, Diyarbakır’dan 10 temmuz 1993 tarihli yazımı yazmak için.

“Savaş halinin geçerli olduğu koşullarda gazetecinin işi daha çapraşıktır. Gerçeği yakalaması, neyin ne olduğunu kestirmesi zorlaşır. Çünkü gerçekle gerçek olmayan arasındaki sınır çizgisi belirsizleşir böyle zamanlarda. Kendi gözüyle göremediği sürece kendisine akan enformasyona kuşkuyla bakar.

Zira şunu iyi bilir:

Böylesi koşullarda taraflar kendi durumlarını en iyi göstermenin peşindedirler. Kendi kayıplarını en aza indirirken, karşı tarafınkini abartmaya bakarlar. Buna karşılık başarılarını olduğundan büyük gösterip öbür tarafınkini küçültürler. Dört beş gündür yine Güneydoğu’yu izlerken aklıma ister istemez bizim mesleğin ‘Savaşta ilk kayıp gerçektir!’ sözü takılıyor. O yüzden izlenimler daha çok ön plana çıkıyor. Söylenenden çok söylenmeyen, kafanın arkasında yatana ulaşmak önem kazanıyor. Yapılan açıklamalarla yetinmek yerine, olayların yaşandığı mekânlarda dolaşmanın yararı anlaşılıyor. Bir başka deyişle, söylenenleri not etmekle birlikte gözlemlere özel bir ağırlık vermek...

Diyarbakır’da geçen gün PKK’lı bir kaynakla sohbet ederken şunları söyledi:

‘TC’nin verdiği rakamlara göre dağdaki gerillanın sayısı ancak 10 bin kadar. Bu gerçeği yansıtmıyor. PKK’nın Güney Kürdistan (Kuzey Irak) dahil profesyonel gücü 20 bin gerilladan oluşuyor. Bu güç yirmi dört saat dağda görev halindedir. Ayrıca bunun rahat birkaç misli kadar da milisi var PKK’nın. Bu arada unutmayın, 8 bin PKK’lı hapis yatıyor. Bugüne kadar 3-4 bin gerilla öldü. Bu kadar aile de artık bizim yanımızda

demektir. Bir de şunu hesaba katın: dağlardaki 20 bin gerillalık güce yataklık yapanlar var. Onların ihtiyaçlarını temin edenler, lojistik destek yapanlar var. İstihbarat götürüp getirenler var. Şehir içlerinde de durum böyle. Bütün bu işler, PKK'nın ne kadar büyük bir toplumsal desteğe sahip olduğunu göstermiyor mu?'

PKK'nın söylediği bu.

Peki ya gerçek ne?

Sayısal gerçeklerin ne olduğunu kestirmek olanaksız. Fakat devlet yetkilileri de 10 binlik bir PKK gücünü kabul ediyorlar. Kitle desteğine gelince... Devlet tarafında 'üç beş çapulcu' edebiyatından artık vazgeçilmiş durumda. PKK'nın kırda olsun, kentte olsun önemli bir kitle desteğine sahip olduğunu kimse inkâr etmiyor. Ayrıca, PKK'nın silahlı gücünün ana gövdesi artık yurtdışında değil, Güneydoğu'da, dağlarda. İran'ı, Irak'ı, Suriye'yi kullanıyor ama esas gücü çoktan beri içeride. Üst düzeyde bir devlet yetkilisi Diyarbakır'da şöyle dedi:

'Örgüt, Kuzey Irak'ı şakır şakır kullanmaya devam ediyor. Tam altmış sekiz tane karakol yaptık Irak sınırının içerisinde. Iraklı Kürtler, PKK geçişlerini daha iyi kontrol edebilsinler diye... Ama pek o kadar işe yaradığını söyleyemem. Dikkat ediyoruz, örgüt çok bol keseden kullanıyor cephaneyi... İran da Türkiye'ye geçişler için kendi arazisini açıyor PKK'ya...'

Devlet yetkilisi de PKK'nın kitle tabanını inkâr yoluna sapmıyor. Şu sözler onun:

'Örgüt darbe üstüne darbe yiyor ama kitle desteği sürüyor.'

PKK okullarda da var. Evet öyle. Ortaokul ve lise çağındaki çocuklar arasında Apo, gerilla, PKK isimlerinin sempatiyle telaffuz edildiği

görülüyor. Birçok yerde buna bizzat tanık oldum. Bazı öğretmenlerin işine son verilse de, Kürt milliyetçiliği açısından okullarda bile mesafe alındığı görülüyor. Bir yetkili, 'Öğretmen mikropsa hemen atıyoruz' dedi. Ama yine de istenen sonuç elde edilemiyor. 'Türk öğretmen' barındırılmıyor okullarda. 'Türk çocuklar' da birçok güçlükle gidip geliyorlar. Aralarında işsizliğin olağanüstü yaygın olduğu diplomalı, diplomasız gençliğe gelince... PKK'ya en büyük destek, gelecek umudu olmayan, kalmayan bu gençlik kesiminden geliyor. 'Mecburî askerlik hizmeti yapmak için dağa çıkanlar', yani PKK'ya katılanlar daha çok işsizliğin yaygın olduğu bu gençlik kesiminden...

Bazı yörelerde PKK'nın devletten daha çok 'vergi' topladığı söylenebilir. Para vermeyen işadamı yok. Bu gerçeği pek gizlemiyorlar da. Kimi korkudan, kimi devlete kızdığı için, kimi PKK sempatisinden, kimi de PKK'ya inandığı için para veriyor örgüte... Diyarbakır'da bir işadamıyla konuşurken şöyle dedi:

'Türkler ile Kürtler çok karıştı. Ayrılmak, ayrım yapmak çok zor. Benim bir gelinim Adanalı, biri Bergamalı. Abimin gelinleri Edirne ve Adana'dan... Kimse kopmak istemez Türkiye'den. Ama gönüllü birliktelik şart. Bu bölgeye samimi bakılmıyor. Demirel ile İnönü'nün şefkatle kucaklaması şart değil, başçavuş ile komiserin kucak açması lazım halka. Çok sert davranılıyor. PKK barınmasın diye köy yakarsan ne olur? Tek başına askerle netice alınamaz.'

Güneydoğu'ya ne zaman gelsem, hep aynı izlenimler. PKK'nın güçlü bir konumu var kitle içinde. Darbe yese de kökleri zayıflamıyor. Bölgede ekonomik ve toplumsal koşullar öyle ki, 'Devlete öfke, PKK'ya sempati' kendiliğinden yaygınlaşıyor.

Evet PKK şiddetiyle, insanlık dışı eylemleriyle sonuna kadar mücadele... Tamam ama sadece bu mu? Askerî yöntemler mi yalnızca?

Hayır. Güç günler yaşıyoruz ama düşünmeyi, tartışmayı elden bırakmayalım lütfen. Çünkü ülkemizin bir numaralı sorunu, Güneydoğu'da barış ve huzur. Bunu sağlamadan Türkiye'de hiçbir şeyi yerli yerine oturtamayız. Ne ekonomiyi, ne demokrasiyi, hiçbir şeyi..."

1993'ün temmuz ayı başlarında Güneydoğu'dan yazdığım bu yazılar Genelkurmay'da büyük tepki yarattı. Gazete sahipleriyle yöneticilerine verilen bir brifingde, ekrana sürekli olarak benim yazılardan örnekler çıkartılıp, "Güneydoğu'dan nasıl yazılmaması gerektiğine" ilişkin örnekler olarak verildi.

Bu arada DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, Başbakanlık koltuğuna daha yeni yeni ısınıyordu. Bu gezimden döndükten kısa süre sonra, 1993 temmuzunun son haftasında, Başbakan Çiller'in Hakkâri'den başlayan ilk yurt gezisini izlemek için yine yollara düşmüştüm.

Hava Kuvvetleri komutanı:

"Önce terör bitsin!"

Yıl 1993, temmuz ayı sonları

Batman'dan Hakkâri'ye uçuyoruz.

Karşımızda Tanin Dağları.

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Halis Burhan'la aynı helikopterdeyim. Kendisine "PKK terörü daha ne kadar sürecek?" diye sorunca şu yanıtı veriyor:

"Dünyadaki örneklerine bakılırsa, kolay kolay biteceğe benzemiyor."

Soruyorum:

“Buralara huzur gelmeden, Türkiye’de işlerin yoluna girmesi zor, öyle değil mi?”

“Haklısınız.”

Hava Kuvvetleri komutanının elinde bir Batman gazetesi. “Kürt realitesi ve çözüm yolları” başlıklı bir makaleyi okuyor. Nasıl bulduğunu sorunca, şu yanıtı veriyor:

“Doğrular da var, eğriler de... ‘Şefkat’ diyor. ‘Olağanüstü hali kaldır’ diyor. İyi güzel de, PKK ile onun terörüne hiçbir şey söylemiyor. Oysa bu işi başlatan PKK’nın kendisi, devlet değil ki. Silahı çeken o. Devlet de vatandaşını korumak zorunda. Dursun önce bakalım. Buralara sadece turizmden yılda 1 milyar dolar girer. Devlet buralara terör yüzünden yatırım yapamıyor.”

Bir ara Apo’nun Bekaa’daki, Suriye’deki karargâhının vurulmasını gündeme getirince, Hava Kuvvetleri komutanı şöyle diyor: “Bunu yapmak teknoloji meselesi değil, siyasî karar meselesidir. Ama adam belli bir yerde durmuyor. Devamlı hareket halinde...”

Hakkâri’ye iniyoruz.

Türkiye’nin en yoksul yeri.

Sümbül Dağı’nın dorukları hâlâ beyaz. Vilayet Meydanı’nda bekleşiyoruz. Kavurucu bir sıcak. Meydanda seyrek dokulu bir kalabalık toplanmış. Pek kimseler gelmemiş.

Bir vatandaş şöyle dedi:

“Özal geldi, söyledi. Çankaya’ya çıktı, unutuldu. Demirel geldi, söyledi. Çankaya’ya çıktı, unutuldu. Şimdi Çiller geliyor, yine söyleyecek.

Beyim, senin anlayacağın güven kalmadı.”

Yıllardır verilen sözler tutulmamış. Vatandaşta devlete dönük güven kalmamış. Hakkâri’de çıkan Doğu’nun Sesi isimli gazetenin başyazısında şu satırlar var:

“Hepsi de büyük vaatlerde bulunmuşlardı: Hakkâri’yi Paris yapacağız! Hakkâri’yi Bursa yapacağız! Boş lafları bol keseden atmışlardı. Halkımızın bu laflara karnı tok artık.”

Bir genç yaklaşıyor yanıma:

“Abi, biliyor musun gençler neden dağa kalkıyor? İşsizlikten...”

Başbakan Çiller, Hakkâri Vilayet Meydanı’nda konuşurken altı bin yeni iş yerinden söz edince büyük bir alkış koptu. Bir başka yoğun alkışı da konuşmasının iki yerinde aldı Çiller. Her ikisinde de Kürt sözcüğü geçiyordu:

“Bu ülkenin doğulusu da batılısı da, Türk’üm diyeni de, Kürt’üm diyeni de kardeştir. Bin yıldır birlikte yaşıyoruz. Bir milyon kız alıp vermişiz. Etle tırnak gibiyiz.”

Çiller bunları söylerken, meydandaki kalabalıktan sürekli olarak iki slogan atıldı:

“Kürtçe televizyon isteriz!”

“İş istiyoruz, iş!”

Çiller’in başbakan olarak ilk yurt gezisindeki Hakkâri konuşmasını izlerken yirmi ay öncesini, Demirel ile İnönü’nün koalisyon hükûmetini kurduktan hemen sonra 1991’in aralık ayında Diyarbakır’a yaptıkları

çıkarmayı anımsadım. Demirel’in başbakan olarak “Kürt realitesi”nden söz ettiği o gezi bölgede büyük umutlar yeşertmiş, iyimser beklentiler uç vermişti.

Ama sonra bu beklentiler düş kırıklığına dönüştü. “Kürt realitesi” sözü de, Paris Şartı da unutuldu. Herhalde bu duruma, bir yanda DYP’nin muhafazakâr kesimlerinden, öbür yanda devletin içinden gelen tepkiler yol açtı. Demirel de, İnönü de askerin durduğu yere geldiler:

“Terörün işi bitirilmeden başka hiçbir adım atılamaz. Bu taviz olarak anlaşılır.”

Çiller de aynı yerde. Kendinden önceki hükûmetin, Demirel’in politikasını koruyor. “Kürt sorunu yok, terör sorunu var” diyor. “Önce terör!” sloganıyla kolları sıvıyor. Diyarbakır’dan Ankara’ya uçuyorum. Başbakan Çiller’in ATA uçağı. Yazı notlarımı toparlıyorum. Çiller’e ilgi vardı. Özellikle Batman’da balkon ve pencerelerden el sallayan güleç yüzlü genç kızlar, kadınlar ilginç tablolar çizdi. Bu ilginin nedenlerinden biri, Çiller’in bir “kadın başbakan” oluşu... Ayrıca Çiller’in geziye çıkmadan önce yaptığı bazı açıklamalar da ilgi artışına yol açmış. Kürtçe radyo-televizyon, eğitim gibi... Parlamento’yu daha çok işin içine sokmak gibi... Sivil çözüm gibi...

“Sen bizim köyü görsen,

ağlayacaksın!”

Çiller’in başbakanlık koltuğuna otururkenki çekingen açılımları anlaşılan bölgeye birer mesaj gibi ulaşmış. Kafalarda “Acaba?”, “Samimi mi?” gibi sorular uyandırmış. Ayrıca Çiller’in konuşmalarındaki içten çizgiler ve yumuşak üslubun da belli bir sempatiye yol açtığı söylenebilir. Ama şu da soruluyor tabiî:

“Çiller samimi olabilir. Fakat bazı şeyleri yapmak istese de yapabilir mi?”

Çiller Batman’da konuşurken sohbet ettiğim yerel bir politikacı aynen şunları söyledi:

“‘Kürtçe eğitim, yayın’ diyecek oldu, ağzına tıktılar. ‘Sivil Millî Güvenlik Kurulu’ diyecek oldu, ağzına tıktılar. Demirel ile Cindoruk birer demeçle hemen önünü kestiler. Demokratik bir şeyler yapmaya kalksa, kendi partisinin içindekiler bırakır mı?.. Asker bırakır mı?..”

Uçakta Çiller’e bunu nakledince tepkisi şu oluyor:

“Merak etmeyin, demokrasi işler!”

Demirel bir zamanlar nasıl “Demokrasi içinde çare tükenmez!” sözünü sloganlaştırdıysa, Çiller de bu sözü sık sık telaffuz ediyor. Güneydoğu sorununun demokrasiyle ilgili boyutu vurgulandığında “Devlet içinde bazı çevrelerin tüyleri diken diken oluyor” deyince Çiller şu karşılığı veriyor:

“Evet öyle öyle... Ama son üç ayda tüyleri diken diken eden nice meseleyi aştık. Merak etmeyin, demokrasi içinde bunlar da aşılır.”

İlk Güneydoğu gezisinden dönerken görüşlerini şu üç noktada topluyor Başbakan Çiller:

(1) Can güvenliği... Yaşama hakkının her şeyden önce geldiğini vurgularken “Önce terör!” dedi. Bu çerçevede mesleği yalnızca terörle mücadele olan “profesyonel” nitelikte sivil bir gücün en kısa zamanda kurulacağını söyledi. Bu arada “terörün dış destekleri” konusunda komşu ülkeleri hedef alan bazı hazırlıkların işaretlerini de verdi.

(2) Aş ve iş... Bölgede işsizlikle mücadele için hayvancılığa özel bir ağırlık veren ekonomik program ikinci önceliğiydi Çiller'in.

(3) Demokratikleşme... Çiller'e göre bu konu "Yalnız Kürt kökenli vatandaşların sorunu değil". Ama sorunun demokratikleşme boyutuyla ilgili olarak Parlamento'yu daha çok devreye sokmaya kararlı olduğunu, bundan vazgeçmediğini ve TBMM çatısı altında komisyon oluşturma fikrinin Anayasa'ya aykırı olmadığını da belirtti. Güneydoğu sorununun demokrasi boyutunu görüyor, kendi deyişiyle "devletten kaynaklanan bazı kemikleşmiş güçlerin de" farkında...

Çiller, "Kürt" sözcüğünden ne anlıyordu?

Batman'da Amerikalı bir meslektaşım kendisine bu soruyu yöneltince şu yanıtı verdi:

"İnsan kendini nasıl hissederse odur. Kürt'se Kürt... Mesela Amerika'da önce hangi kökenden geldiğini söyler insanlar, sonra Amerikalı olduğunu. Ama aynı zamanda Amerikalı olmakla övünürler. Bizim ülkemizde de amaç ve gönül birliği var. Uzun, ortak bir tarihimiz var."

Bir meslektaşımız, "Kürt Kurultayı"nın yasaklandığını belirtince, "Her türlü konunun serbestçe tartışılmasından yana olduğu" karşılığını verdi Çiller. Türkiye'de demokrasinin henüz bebelik çağını yaşadığına değinirken, üç dört ay önce okuduğu bir kitaptan, eski CIA başkan yardımcılarından Graham Fuller'ın Demokrasi Tuzağı'ndan. Kitaptan bir cümleyi aktardı:

"Demokrasiye eğer sarılmazsanız, bir süre sonra demokrasi ellerinizden kayar gider."

Başbakan Çiller’le her gittiğimiz yerde olağanüstü bir hava var. Her taraf silah, asker, polis özel tim... Pata pata sesleriyle tozu dumana katarak inip kalkan helikopterler... Kritik kavşaklarda tanklar, zırhlı kariyerler, polis panzerleri... Ve yoksulluk içindeki bölge insanının duruşu, bakışı, çevresinde olan biteni durgunluk içinde, kayıtsızlık içinde izleyişi... Yüzlerdeki derin çizgilere oturmuş o çaresizlik, o umutsuzluk...

“Devlet” konuştuğunda, “İnanayım mı, inanmayım mı?..” diye bakan gözlerde o hiç kaybolmayan soru işaretleri... Ara sıra bir çift güzel sözden kaynaklanan umut ışığının yalayıp geçtiği hüzün dolu bakışlar... Son yıllarda gide gele belleğime kazınan insan manzaraları. Ve bir soru: yalnız bu manzaralar bile sorunun özünün yalnızca terörden ibaret olmadığını, olamayacağını anlatmıyor mu? Hakkâri Vilayet Meydanı’nda Çiller’in konuşmasını bekliyoruz. Felaket sıcak. Çevremde gençler. Çoğu PKK sempatizanı. Saklamaya gerek duyan yok gibi. İçlerinden biri, üç yıl önce liseden mezun olmuş. “Abi biliyor musunuz, gençler neden dağa çıkıyor? İşsizlikten...”

Fanilasının üstündeki yazıya gözüm takılıyor. İngilizce “It is a wonderful life!” yazıyor.

“İngilizce biliyor musun?”

“Hayır abi.”

“Bunun Türkçe’si: ‘Şahane bir hayat!’”

Gülüyor:

“Demek ‘Şahane bir hayat!’” diye yineliyor, “Bilmeden almışım...”

Yanlarına gidiyoruz. Üç meslektaşım ve Çiller’in bir danışmanı. İçlerinden biri, kim olduğumuzu da bilmeden konuşuyor:

“Kürt halkı Apo’yu da, PKK’yı da artık kalbine fidan gibi dikmiştir. Büyütecektir. Devlet, özellikle 12 Eylül uygulamalarıyla bu halkı zorla PKK’nın kucağına itti. Suçluyla suçsuzu ayırt etmeye özen göstermedi. Bundan sonra teröristle halkı nasıl ayırt edecek ki?..”

Yakın geçmişe kadar böyle uluorta konuşulmazdı. Her şeyin bu denli fütursuzca konuşuluyor olması, özellikle son birkaç yıldır işlerin nerelere tırmandığını en görmek istemeyenlere bile gösterebilir.

Hakkâri Dağ Komando Tugayı’ndan havalanıyor helikopterimiz. Bir tepede, “Ne mutlu Türk’üm diyene” yazıyor beyaz taşlarla. Tam karşısındaki tepede de: “Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.” Bir diğer tepeye, tahtadan “Atatürk Kocatepe’de” heykeli dikilmiş. Altına da kırmızı beyaz yağlıboyayla “İleri!” yazılmış kocaman. Dağların arasından, dağlara sürünürcesine uçuyoruz Şirnak’a doğru. Altımızda Zap Suyu. Yılan gibi kıvrıla kıvrıla akıyor. Not defterimi karıştırırken bir kenarına Diyarbakır’da aldığım bir nota gözüm takılıyor. Eski belediye meydanında Çiller konuşmasını yaparken karşı binanın tepesine bezden kocaman bir pankart asmışlar:

“Evde eşimiz, tarlada öküzümüzle mi Kürtçe konuşalım?”

Yabancı bir meslektaşım, “Kürt milliyetçiliği şişeden çıktı. Yayılıyor. Onu yok sayarak nasıl şişeye gerisin geriye sokarlar, bilemiyorum” diyor. Çiller’i Şirnak’ta dinliyorum. İhtiyar bir köylü yanıma yaklaşıyor. Kendini tanıtıyor: İkizce Köyü Muhtarı Mustafa Cavlak. Üstünde “Başbakan Sayın Çiller’e” yazılı bir kâğıdı uzatıyor. Köyünün “devlet güçleri” tarafından tahrip edildiğini, zorla göç ettirildiklerini söylüyor. Sonra titrek bir sesle ekliyor:

“Beyim, şimdi sen bizim köyü görsen ağlayacaksın.”

Güneydoğu’dan insan manzaraları.

1993 yılı temmuz ayı sonları.

Washington'a göre,

ayıya arı taktiği...

Washington, 1993 yılı ağustos ayı

Geçmiş yıllarda Amerikan başkentine gelince pek az değinilen konular vardı. İnsan hakları, Kürt sorunu gibi...

Soğuk Savaş yılları, böylesi konuları Türk-Amerikan ilişkilerinin gündemi dışında tutmuştu. Bunda belirleyici rolü, Sovyet blokuna karşı Türkiye'nin stratejik önemi oynamıştı. Amerikan yönetimleri, Batı Avrupa'dan farklı olarak Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları sorunlarını genellikle görmezlikten gelmişlerdi. Kürt sorununu ise tabiî en başta Türk ordusunu rahatsız etmemek için Ankara'yla ilişkilerinde tabu saymışlardı.

Washington'un bu tutumu –özellikle Cumhuriyetçi yönetimler sırasında– Soğuk Savaş boyunca değişmedi. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin 1991'de tarihe karışmasıyla birlikte Washington'da Türkiye'ye karşı bu hava da değişti. Özellikle Kongre'yle Demokrat Parti çevrelerinde Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları sorunları ele alınmaya başlandı.

Amerikan halkı bu arada Saddam'ın 1990'da Kuveyt'i işgali ve arkasından gelen Körfez Savaşı'yla birlikte Kürtlerle tanıştı. Savaş sonrası can havliyle Türkiye'ye sığınan Irak Kürtlerinin televizyon ekranlarına da yansıyan içler acısı durumu, Amerikan kamuoyuna Kürt sorununu tanıtmış oldu.

Bir yıl önce 1992 ağustos ayında yine Washington’daydım. Beyaz Saray’da Cumhuriyetçi Başkan Bush oturuyordu. Türk-Amerikan ilişkileri deyince, kapalı kapılar arkasında ve daha çok kaynak belirtilmemesi ya da yazılmaması kaydıyla da olsa bir zamanların tabu konuları artık konuşulmaya başlanmıştı.

Ve bir nokta vurgulanıyordu:

“Bush yönetimi gidici. Cumhuriyetçiler seçimi kaybedecek. Hazır olun, Clinton’la Demokratlar, insan hakları konusunda çok duyarlı biçimde geliyorlar Beyaz Saray’a...”

1993 yılı ağustos ayında Clinton yönetiminin resmî bakış açısı, bir yıl önceki Bush yönetiminden farklı değil: (1) PKK, terör örgütü... (2) Türkiye’nin kendi ulusal güvenliği için vermekte olduğu meşru mücadele... (3) Türkiye’nin toprak bütünlüğünden yana bir Amerika...

Beyaz Saray, Dışişleri, Savunma Bakanlığı ve Kongre kaynaklarıyla yaptığım sohbetler hep bu kayıtların düşülmesiyle açılıyor. Ankara’nın resmî yaklaşımlarına aykırı görüş ve düşünceler ise daha çok “Bu benim kişisel görüşüm” klişesiyle belirtiliyor.

Örneğin bir diplomatik kaynak şöyle dedi:

“Bana göre Güneydoğu’da ufak çapta bir savaş devam ediyor.”

Bir başkası:

“Bana göre Güneydoğu’da bir ayaklanma var. Ayaklanmayı yürüten örgütler de terör taktiklerine başvururlar.”

İlginç olan, dışarıya yansıyan resmî görüşle, kapalı kapılar arkasında yapılan değerlendirmeler arasındaki farklılıklar. Washington’a özgü bir

durum denebilir buna. Aynı kurumun içinde, kurumlar arasında aynı konuda birçok farklı görüşün yarışması, Amerikan sisteminin işleyişi ya da doğasında var. Güneydoğu bağlamında Washington'un Ankara'dan farklı yaklaştığı noktaların sayısı az değil. Her şeyden önce Washington sorunun adını farklı koyuyor:

Kürt sorunu!

Aynı zamanda Kürt sorunu ile terörle mücadele birbirinden özenle ayrılıyor. İkincisiyle mücadelede Türkiye'nin haklılığı vurgulanıyor. Ancak, demokrasi ve insan hakları açısından Kürt sorunu alanında gerekli adımlar atılması için de Ankara'ya yönelik yakınma ve eleştiriler kulağa çalınıyor. Sadece askerî boyutlu politikaların sorunu çözemeyeceği, aradan geçen bunca yılın bunu göstermesi gerektiği belirtiliyor. Bir yetkilinin deyişiyle, "Yalnız sopanın değil havucun da" kullanılmasının şart olduğu söyleniyor. Pentagon'da sohbet ederken bir yetkili şöyle dedi:

"İspanya'daki ETA terör örgütünün uygulamak istediği bir taktik vardı. Arı, ayıyı orasından burasından sokmaya başlar. Önce taciz eder. Ayının tepkileri önceleri ölçülüdür. Ama arının sokması arttıkça ayı bunalmaya başlar. Tepkileri ölçüsüzleşir, delirir. Etrafı yıktıkça, kovandaki arılar da çıldırarak ayının üstüne hep birlikte çullanırlar. Buna 'aşırı tepkiye davet' denebilir." (İngilizce "overreacting" sözcüğünü kullanıyor.)

Aynı Pentagon yetkilisi şöyle devam etti:

"PKK'nın kitle desteğini daraltmak için suçluyla suçsuzun ayırt edilmesi ve depoyu besleyen suyun kaynağında kurutulabilmesi için çok önemli."

Bir Beyaz Saray kaynağının sözleri:

“Güneydoğu’da yaşanan eğer sadece terör ise polisiye tedbirlerle önlenir bu... Ama 100 bin küsur asker koymuşsan ve dokuz yıldır hâlâ büyüyorsa bu olay, buna nasıl terör denir ki hâlâ?..”

Washington’da kulaklara çalınan başka ilginç tartışmalar da vardı. “PKK günün birinde sivil siyasal temsilci kimliğini kazanabilir mi?” gibi... PKK’ya siyasal bir alternatifin oluşturulması gibi...

1993’ün ağustos ayında Clinton yönetiminin havası özetle böyleydi. Washington izlenimleri Sabah gazetesindeki köşemde çıkınca Ankara’dan gelen ilk tepki, terörle Kürt sorununun arasına çizgi çekilmesiyle ilgili Amerikan yaklaşımıydı. Amerika –ki Avrupa’da aynı bakış açısı geçerliydi–, terörle mücadele edilirken insan hakları alanında atılacak adımların hedef küçülteceğini, PKK’nın kitle tabanını daraltacağını savunuyordu.

Ama Ankara baştan beri farklı bakıyordu. “Kürt sorunu yok, yalnızca terör var” çizgisinden kesinlikle sapmıyordu. Terörle mücadele sırasında atılacak başka adımlar, teröre, PKK’ya ödün olarak algılanır, mücadeleye zarar verir diye düşünüyordu. Ayrıca Ankara’nın öteden beri bir başka kuşkusu daha vardı. Amerika ve Avrupa, PKK terörünü bir baskı aracı olarak kullanarak Türkiye’ye kültürel ve siyasal haklar konusunda adım attıracak ve böylece ayrılıkçı Kürt milliyetçiliğinin kuvvetlenmesini sağlayacaktı. Bu da Türkiye’nin zamanla bölünmesine neden olacak mihrakların değirmenine su taşıyacaktı. PKK’nın Amerika ve Avrupa’daki bazı odaklarca bunun için kullanıldığı düşüncesi, kuşkusu Ankara’da ağır basıyordu.

Şimdi bu kitabın yazılmakta olduğu on yıl sonraya bakınca Ankara’nın, özellikle askerin bir noktada haklı çıktığı görülüyor. PKK askerî açıdan diğer alanlarda adım atmadan da büyük ölçüde bitirildi,

etkisiz kılındı. PKK'nın beli kırıldı. Apo yakalandı, yargılandı, İmralı'da yatıyor.

Ama Kürt sorunu bitti mi?

HEP, DEP kapatıldı. HEP'li, DEP'li milletvekilleri hapse atıldı. Ama 1999 seçimlerinde, 3 kasım 2002 seçimlerinde HADEP hâlâ yalnız Güneydoğu'da değil, Erzurum'da, Adana ve İçel'de, İstanbul'da Kürtlerin çok büyük çoğunluğunun oylarını almaya devam etmiyor mu?.. Kürtçe radyo ve televizyon, Kürt dili eğitimi, Kürtçe eğitim gibi talepler çok daha büyük çoğunluk tarafından seslendirilmiyor mu?..

1993'ün ekim ayı ortaları

PKK, Güneydoğu'da gazete sattırmıyor, boykot başlattırdı. PKK yandaşı Özgür Gündem'in Cizre muhabiri Fikret Bulut'la telefon görüşmesi.

Söylediklerinin özeti:

"Bütün gazete büroları kapanmış durumda. Bir tek Özgür Gündem açık. Gelen gazeteler ancak polis gözetiminde satılabiliyor, Kaymakamlık'ın bahçesinde..."

PKK korkusundan başka gazete alanların sayısı devede kulakmış.

Diyarbakır'dan eski CHP'li Dağıstan Toprak'la telefon konuşması, diyor ki:

"Burada gazetecilerin faaliyeti zaten fiilen durmuştu. Otosansür geçerliydi. Göç sürecek. Faili meçhullar sürecek. Tahribat çok büyük. İnsanlar çok tedirgin."

Diyarbakır'daki Özgür Gündem muhabiri Hasan Özgün telefonda diyor ki:

"Bölgeye artık Özgür Gündem'den başka gazete girmeyecek. Kürdistan'da bir savaş var, burjuva basını bu gerçeği görmezlikten geliyor. Polis satabiliyor gazeteyi ancak. Karakolların önünde, Çarşı Karakolu'nun önünde örneğin..."

Bölgeyi iyi bilen Diyarbakırlı bir Kürt aydını telefonda diyor ki:

"Bence devlet adım adım topyekûn bir saldırının meşru zeminini hazırlıyor. Ciddi bir operasyonun meşru zeminini. Halk tedirgin. Bölgede terör yok, savaş var. PKK bu kadar güçlü mü, gazete bürolarını bile kapatabilecek kadar..."

Ankara'dan, DEP milletvekili Ahmet Türk telefonla arıyor:

"Nereye gidiyoruz? Yine yüksek sesle sormakta yarar var. Tıkanmış durumdayız. Hükûmet en ufak bir adım atmaya yanaşmıyor. Askerî mantık dışında adım yok. Özgür tartışma olmalı. Sürekli askeri mi bekleyeceğiz? Kimse kimseye güvenmiyor artık."

21 ekim 1993

Özgür Gündem gazetesinin birinci sayfası, PKK adına "Halklara barış, basına özgürlük!" diye çıkmış. Basın boykotunu savunuyor. Bir bölümünde şöyle diyor:

"Genelkurmay brifinglerinde hazır ola geçen, savaşa ilişkin tek kaynağı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin açıklamaları olan, hedef gösteren, savaş kışkırtıcılığı yapan, yıllardır zindanlarda alıkonan siyasî tutsaklara verilen cezayı az bulan, işkenceyi örtbas eden, Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılmasını isteyen, darbe ve sıkıyönetim isteyen gazete

ve dergilerin demokrasiden ve basın özgürlüğünden söz etmeye hakları yoktur.”

22 ekim 1993

Siirt’in Baykan ilçesi Derince köyüne akşam vakti PKK baskını. Çoğunluğu çocuk ve kadın yirmi iki kişi katlediliyor. PKK Lice’de vuruyor. Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın şehit.

PKK terörü tırmanıyor.

Lanetlenmesi gereken eylemler. Toplum vicdanında mahkûm edilmesi gereken saldırılar. Elbette öyle. Ama lanetlemek yetmiyor. “Kanları yerde kalmayacak!” diye bağırmak çare olmuyor. Yılların acı deneyimlerinden çıkan ders böyle. PKK’nın terör ve şiddetiyle mücadele edilecek. Ama iş bununla da bitmiyor. Yıllardır bitmedi de. Çünkü barış ve huzur sadece namlunun ucunda değil.

Günlüğüme düştüğüm not yarın yazı olabilir.

23 ekim 1993

Başbakanlık Müsteşarı Yücel Edil’le konuştum dün. “Sıkıyönetim kesinlikle söz konusu değil. O zaman geriye dönüşü olmayan bir süreç başlıyor. Başbakan Çiller de kesin karşı sıkıyönetime. Bu sıkıyönetim lafını bazı çevreler üflüyor” dedi.

Millî Savunma Bakanı Nevzat Ayaz’la telefon konuşması:

“Sıkıyönetim yok. Genelkurmay başkanı da istemiyor. İki ayda iki binin üzerinde kaybı var terör örgütünün. Nereye kadar gidebilirler ki. Bir

nokta gelecek pes edecekler. Korumasız yerleri, insanları vurup gidiyorlar."

Devlet Bakanı Necmettin Cevheri'yle telefon sohbeti:

"Sıkıyönetim çare değil. Dünyanın her yerinde bu gibi durumlarda devlet ne yapmışsa, biz de onu yapıyoruz."

Meclis Başkanı Cindoruk'la sohbet ederken Başbakan Çiller'le dalgasını geçiyor, "Çiller'in uçağı radarda kayboldu" diyor. Demirel için "kulağı kesik" deyince, gevrek gevrek gülüyor, "Her iki kulağı da kesik!" diye ekliyor.

24 ekim 1993

PKK'nın şehit ettiği Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın Ankara'daki cenaze töreninde "Harbiye Marşı" söylendi. "Kurtuluş Savaşı başlatalım, PKK'nın kökünü kazıyalım" diye bağrıldı. Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Çiller ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş'in katıldıkları törende şehit generalin annesi "Oğlumun intikamını alın!" diye ağladı. Tören Hürriyet'in birinci sayfasından "Komutanımızın cenazesinde millî ruh şahlandı" diye verilen manşet haberin altında bir başka haber daha vardı:

"Halk ölüm kenti Lice'den kaçıyor. PKK saldırısına uğrayan Diyarbakır'ın Lice ilçesinde güvenlik güçleri ile teröristler arasında on dört saat süren çatışmada ölenlerin sayısı otuz, yaralananların sayısı bini aştı. Nüfusu 15 bin civarında olan ilçeden büyük bir göç başladı. Lice'nin üstünde dumanlar tütüyor. Herkeste gergin bir bekleyiş ve bir umutsuzluk seziliyor. Bu arada CHP lideri Baykal Lice'ye sokulmadı."

Devlet, elinin “ağır” olduğunu göstermeye devam ediyor. Halka hangi taraftan, “devlet”ten mi, “terör örgütü”nden mi olduğunu, yani artık tarafını belli etme zamanının geldiğini hissettiriyor.

“Amerikan uçakları,

bizi Saddam’a karşı

himaye eder!”

1993’ün kasım ayı

İstikamet, Kuzey Irak.

Mardin’i geçerken güneş alçalıyor. Zırhlı kariyer yol kesmiş. Kontrol noktalarından biri. “Tabanca var mı?” diye soruyor silahlı asker. Sarı basın kartım yeşil ışık yerine geçiyor. Az ileride mevzilenme hazırlığı. Makineli tüfeği kurmuş, yere uzanmış bir asker. Yol tarafına değil, araziye doğru bakıyor. Pusu atmış! Akşama hazırlık...

Mardin’den aşağı iniyoruz. Tam karşımızda Suriye toprakları. Harikulade bir manzara. Mezopotamya’da güneş batıyor. Alev alev yanan yusyuvarlak bir göktaşı kızarıp sonsuzluğa giden ovayı kızıla boyamış...

Tarihî İpek Yolu’na çıkıyoruz. Cizre-Kızıltepe yol kavşağı. Zırhlı araçlar, silahlı askerler. Suriye sınırı boyunca gidiyoruz. Ortalık tenha. İpek Yolu’nda trafik gitgide seyrekleşiyor. “Karanlık bastırmadan Nezirhan Tesisleri’ne kapağı atalım” deyip gazlıyor şoförümüz... Sabah erken yola çıkılıyor. Karşımızda tüm heybetiyle Cudi Dağı. İlk kar inmiş bile doruklarına. Yol kenarında kum torbalı makineli tüfek yuvaları. Sabahın köründe koşar adım nöbet yerine giden askerler. Kapı Karakolu. Altı taş, üstü kum torbalı koruganlarıyla adeta bir kale.

Cizre.

Kimine göre Irak-Suriye sınır bölgesinde PKK’nın en güçlü olduğu yerlerden biri. Kadıoğlu ve Çatuk otelleri mermi izleriyle delik deşik, kevgire dönmüş. Ana caddede kurşun deliksiz yapı yok gibi... Yanı başımızda usul usul akan Dicle Nehri sabah güneşinde yıkanıyor. İnsanın içini ısıtan bir görüntü. Silopi’ye, Irak sınırına yaklaşıyoruz. Tanklar, kariyerler çoğalıyor. Askerî hareketlilik, “Kuzey Irak’a sınır ötesi operasyon mu?..” sorusunu akla getiriyor.

Silopi girişinde polis durduruyor. Hepsi çelik yelekli, miğferli. Ellerinde makineli tüfekler. “Kuzey Irak’a gidiyoruz” deyince, “Durun bakalım, anons edeceğiz, Habur’a kadar eskort vereceğiz” diyorlar.

Anlaşılan sınıra refakatte gidilecek.

Polis yeni gelmiş Silopi’ye. Ayaküstü çaylarımızı içerken anlatıyor:

“Akşam olunca çoluk çocuk bir strestir başlıyor. Keleş (PKK’lıların kullandığı Rus malı Kalaşnikov marka makineli tüfeğe Güneydoğu’da takılan isim, HC) sesine çoktan alıştık. Roket korkusu var. Geçenlerde bir arkadaşımızın lojmanına isabet etti. Allah’tan evde yoktu o akşam...”

Habur’dan sınırı geçiyoruz.

“Kürdistan’a hoş geldiniz!

Welcome to Kurdistan!

Zaho Şehir Meclisi...”

Geçen yıl da bu zamanlar gelmiştim. Değişen bir şey yok. Yaşam durmuş gibi. Ortalıkta hiçbir hareket görülmüyor. Avare avare dolaşan,

bezgin havalı insanlar. Barzanî'nin renkli resimleri. Yol boyu çadırdan benzin istasyonları, bidonla, tenekeyle satış yapan... Cipimizin arkasına silahlı bir peşmerge veriyorlar. Kuzey Irak'a geçer geçmez hiç değişmeyen tema kulağınıza çalınmaya başlıyor:

Saddam zulmü!

Kod adı Şeyda olan peşmerge mihmandarımız anlatıyor:

"Nerede harabat var, orada Saddam. Halepçe'ye kimya vuran oydu. Beni 1982'de Kerkük'te gözaltına almışlardı. On üç gün işkence gördüm. Falaka, elektrik... Komünistlere mi, İslamcılara mı çalıştığım soruldu. İstedikleri gibi konuşmayınca, bu defa annemi, babamı da gözaltına aldılar. Bırakıldıktan sonra bu kez de askere almak istediler, ben de dağa kaçtım."

Büyük bir gürültüyle iki savaş uçağı geçip gidiyor. Çekiç Güç'ün Adana'daki İncirlik Üssü'nden kalkan Amerikan uçakları. Geçen yıl bu zamanlar Iraklı Kürtlerden duyduğumu Şeyda da tekrarlıyor:

"Bizi Saddam'a karşı himaye ederler."

Kandil Suyu. Geçen yıl bu suyu salla geçmiştik. Şimdi geçici bir köprü yapılmış. Geçen yıldan bir farklılık daha: Şaklava'ya doğru bazı yollar onarılmış, hatta asfaltlanmış. TC Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tabelası. "Kızılay yardımı muntazam geliyor. İlaç ve gıda maddesi..." diyor. Mardin plakalı büyük bir kamyon. "Türkiye'den un, şeker, patates getiriyor. Hemen her şey sizden" diyor. Irak Kürtleri için Türkiye can damarı...

Kontrol noktası. Tank ve top mermileriyle işaretlenmiş yol. Peşmergelerle birlikte Kürt Federe Devleti'nin haki renkli üniformalarıyla düzenli ordunun askerleri. Geçen yıla göre sayıları artmış, 4 bin civarında

diyorlar. Yeşil tepelerin arasındaki Şaklava'ya girerken Kürdistan Kebap'ta ciğer ızgara ve şiş. Yanında bal gibi şekerli, koyu demli çaylar.

Yemek sonrası Erbil.

Celal Talabanî'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) merkezinin kapısında şunlar yazılı:

"Kendi kaderini tayin hakkı... İnsan hakları... Demokrasi... Barış..."

Bu sözler, nisan çiçeğiyle bir buğday başağını saran zeytin dalının çevresine sıralanmış. KYB'nin parti amblemi... Radyoda Kürtçe şarkılar. Barzanî'nin, Talabanî'nin, sosyalistlerin, komünistlerin televizyon kanalları, radyoları var. Ayrıca bazı yerel televizyonlar da faaliyette. "32. Gün"den Göksel Kesici elinde küçük radyoyla odama geliyor. "Erbil radyosu, dinle bak" diyor. Kürtçe şarkılar. İçinde "Şirnak Şirnak" sözcükleri...

Celal Talabanî'yle

bağımsız Kürdistan hayali...

Celal Talabanî, Mesud Barzanî'yle birlikte Irak Kürtlerinin önde gelen iki liderinden biri. Irak'ın eski cumhurbaşkanı yardımcısının Erbil'deki evini kendisine karargâh yapmış. Güvenlik önlemleri sıkı. Evin çevresiyle girişteki nöbetçi kulübesinin tepesinde her an ateşe hazır uçaksavarlar...

Talabanî'nin çalışma odasının bir duvarı boydan boya hatıra fotoğraflarıyla dolu. Mitterrand'la, Nâsır'la, Havel'le, Brandt ve Erdal İnönü'yle, Gore'la, Amerikan Dışişleri bakanlarıyla... Demirel ve Özal'la...

Talabanî'nin gözünde Özal'ın yeri ayrı:

“Vizyonu olan büyük bir devlet adamıydı. Ortadoğu’nun nereye gittiğini gayet iyi fark etmişti. Gerçekçiydi. Türkiye gibi bölgenin en büyük ülkesinin Kürtlerle bunca yıl kurmamış olduğu diyaloğu en üst düzeyde başlatması bunun kanıtıydı.”

Çiller’den rahatsız gözüküyordu Talabanî. Haziran 1993’te başbakan olmasından itibaren geçen beş ayda Çiller’in değiştiğini, “sertlik yanlısı” politikaya kaydığını belirtiyor. Çiller’in Talabanî’yi Apo’yla aynı kaba koyan bir açıklamasına bozulmuş. “Haksızlık bu!” diyor.

Yemyeşil iri taşlı kocaman tespihi elinden hiç eksik olmuyor Talabanî’nin. Konuşurken bir yandan da şakır şakır çekiyor. PKK terörüne karşı olduğunu söylüyor. Şiddet eylemlerini kınıyor. Ama aynı zamanda bir noktayı vurguluyor: Türkiye’deki “şahinler”in ya da “sertlik yanlıları”nın da PKK’nın elini güçlendirdiğini... PKK’nın kendisini Marksist-Leninist diye nitelediğini, ama gerçekte milliyetçi bir örgüt olduğunu söylüyor. Lider kadrosunun genellikle “aşırılar”dan oluştuğunu, bunların dünyadan habersiz olduklarını, “Hâlâ Mao’larda, Ho Şi Minh’lerde kaldıklarını” belirtiyor.

Şu sözler de Talabanî’nin:

“Biz ilke olarak Ortadoğu’da her türlü teröre, şiddete, devlet terörüne de karşıyız. Köylerin yakılmasına da, zorunlu göçe de... Kadınların, çoluğun çocuğun öldürülmesine de...”

Yani Ankara’ya mesajlar!

Bir yandan Ankara’da askerin duymak istediklerini söylüyor, öbür yandan eleştiriyor. Talabanî, PKK’ya alternatif olabilecek, barışçı çözümden yana Kürtlere de Ankara’nın nefes aldırmadığını belirterek yakınıyor. Bu durumun iki taraftaki şahinlere yaradığını, güvercinlerin etkisiz kaldıklarını belirtiyor. “Ilımlı” politikacı olarak örneğin

Almanya’da yaşayan sosyalist Kürt lider Kemal Burkay’ın adını veriyor. Bu arada Burkay’ın Çarin adını taşıyan şiir kitabını gösteriyor kütüphanesinden...

Talabanî’ye göre Türkiye’de askerî çözüm çıkmaz yol. PKK’nın bu yolla yıllardır ezilmediğini, aksine güçlenmeye devam ettiğini, kitle desteğinin gitgide büyüdüğünü belirtiyor. “Artık PKK’yı buralarda değil, Türkiye sınırlarının içinde arayın” diyor. Erzurum’a, Erzincan’a, Ağrı’ya, Tunceli’ye kadar eylem koyabilen PKK’nın kökünü Kuzey Irak’ta aramanın makul bir yaklaşım olamayacağını söylüyor. “Bizden Türkiye’ye değil, Türkiye’den bize PKK’lı geliyor” diyor sesinde alaycı titreşimlerle, “Türkiye gibi bölgenin en büyük ülkesi sınırlarını kontrol edemiyorsa, biz bu işi nasıl yapabiliriz ki?..” Talabanî, “Ankara, kendi sınırları içinde PKK’yı bitiremeyince, kabahati bizde bulmaya kalkışıyor” diye yakınıyor.

PKK’yı en çok hangi ülkenin desteklediği konusunda Talabanî fazla inandırıcı olamıyor. Çünkü PKK’ya destek açısından Suriye’yi üçüncü sıraya koyarken İran ile Saddam’ın Irak’ını ön plana çıkarıyor. Bu da Talabanî’nin bölgeye kendi dost-düşman penceresinden nasıl baktığını anlatıyor. Yemek sonrasında sohbet ederken de şöyle diyor Talabanî: “Ortadoğu da, Kürt sorunu da çok karmaşık sorunlar... Biz de hâlâ öğrenmeye devam ediyoruz. Mayınlı arazi bu topraklar...”

Celal Talabanî yakınıyor. Ne İsa’ya ne Musa’ya yaranabildiğini söylüyor. Geçen 1993 mart ayı içinde Apo’nun Türkiye’de ilan ettiği tek taraflı ateşkes dolayısıyla her iki yandan da eleştiri aldığını belirtiyor. PKK’daki şahinler, “Apo’yu komünizmden ve ayrılıkçılıktan uzaklaştırmak”la, Ankara’daki şahinler de Apo’yla bir olup Türkiye’yi oyuna getirmekle suçlamışlar kendisini. Bunun gibi, Bağdat’la diyaloğa girmek istediği zaman “eli kanlı diktatörle iş yapmak”, Bağdat’a karşı

mücadele ettiği zaman da “bağımsız Kürdistan peşinde olmak”la suçlanmış...

Peki, Celal Talabanî’nin “bağımsız Kürdistan hayali” yok muydu? Bu soruyu birden pat diye kendisine yönelttiğimde önce şöyle bir gülümsüyor. Bir ideal olarak böyle bir hayalin varlığını tabiî reddetmiyor. Ya da bu ideali bugün için yüreğinde saklamaktan başka çaresi olmadığını görüyor.

Kürt lider Talabanî’nin söyledikleri şöyle özetlenebilir:

Bugün hayalleri değil gerçekleri kovaladıklarını... Kürt ulusunun zorla birçok parçaya bölündüğünü... Ama bunca yıllık acı tecrübelerden sonra gerçekçi olmayı öğrendiklerini... Asıl bugün dört ülkenin (Türkiye, İran, Irak ve Suriye’yi kastediyor, HC) sınırlarını değiştirmenin hayal olduğunu... Bu nedenlerle ideali bir yana koyup, ayrılıkçı emeller gütmediklerini... Bugün için Irak’ta demokratik bir federasyondan ya da gerçek bir demokrasinin geçerli olduğu bir Irak’ta “özerk bir Kürt yönetimi” istediklerini...

Bağdat’ta Saddam Hüseyin kaldıkça, Kuzey Irak’ta Kürtlerin “devletleşmesi” hızlanmıyor mu? Yani Saddam’ın varlığı Irak Kürtlerinin işine gelmiyor mu? Kuşkusuz öyle. Talabanî de bunu reddetmiyor. Şöyle dedi:

“Saddam kalmaya devam ederse, bizim daha radikal adımlar atmamız gerekli olabilir. Örneğin 5 ve 10’luk Irak dinarlarını Saddam tedavülden kaldırırsa, o zaman biz de kendi paramızı basmaya, kendi merkez bankamızı kurmaya mecbur kalabiliriz. Yeniden kanlı bir diktatörlüğün boyunduruğu altında yaşamaya karşıyız.”

Talabanî bunun için Çekiç Güç’ün varlığından memnun. İncirlik Amerikan Üssü’nden dolayı Türkiye’nin desteğine teşekkür ediyor. Bunda

samimi. Çekiç Güç’ün süresinin uzatılacağını umuyor, temenni ediyor. Türkiye gün gelir uzatmazsa... Yanıtı şu:

“Dünyanın da, Kürt hareketinin de sonu olmaz. Bu topraklarda otuz iki yıldır mücadele ediyoruz. Çekiç Güç yoktu bunca yıldır. Türkiye zaman zaman bize karşı Bağdat’la işbirliği yapmıştı. O yüzden Çekiç Güç’ün bir şantaj aracı olarak kullanılması hoş değil. Kürt halkı olarak uluslararası desteğe ihtiyacım var. Ancak bu destek başka biçimlerde, başka yerlerde olabilir.”

Bu son cümlesiyle Celal Talabanî, hiç de kolay olmadığını bilse de, Çekiç Güç’ün İncirlik’ten kalkıp bir başka yere konabileceğini ima ediyor. Bu arada Iraklı Kürt lider, Ankara’nın Bağdat’a dönük tutumunun değişmesi ihtimalinden tedirgin. Şöyle diyor:

“Beni korkutan Bağdat ile Ankara arasındaki ilişki. Türkiye’de Irak diktatörlüğüyle ilişkilerin normalleştirilmesini isteyen sesler duyuluyor. Bunlar, Irak diktatörlüğüyle sınırların açılmasını ve ambargonun sona erdirilmesini istiyor. Korkarım ki bu çevreler, bu politikanın bir parçası olarak PKK konusunu kullanacak ve Amerika ile Avrupalıları etkilemeye çalışacaklar. Diyecekler ki: ‘Bakın PKK, Irak Kürdistanı’nı kullanıyor. Bu yüzden Bağdat’a inip Saddam’ı yeniden kuzeye, Türk-Irak sınırını emniyete almak için çekmeliyiz.’ Oysa unutmayın! PKK’nın Kuzey Irak’taki varlığı, Saddam döneminde başladı. Biz bununla ilgili belgeleri Türk kardeşlerimize, Ankara’ya verdik.”

Türkiye, Irak Kürtleri için çok önemli. Bu gerçeğin farkında Kürt liderler. İnkâr etmiyorlar. İnkâr etmeleri olanaksız. Sadece haritaya bakmak ve Habur’dan Erbil’e gelinceye kadar gezdiğin coğrafyayı dikkatle gözlemek bile Türkiye’nin Irak Kürtleri için anlamını kavramaya yetiyor. Onlar açısından Türkiye bir yerde can damarı niteleğinde...

Ancak Irak Kürtleri için bir ülke var ki, onun desteği her şeyin üstünde geliyor. Bu ülke malum: Amerika. Erbil'e, Talabanî'nin karargâhına gelir gelmez bana bir mektup gösteriyorlar. Altında ABD Başkanı Clinton'ın imzası var. Beyaz Saray antetli bir kâğıda basılı bir mektup. Daha birkaç hafta öncesinin, 10 kasım 1993 tarihli. ABD Temsilciler Meclisi üyesi Robert G. Torricelli'ye hitap eden Başkan Clinton imzalı mektubun ilginç satırlarının altı çizilmiş:

"Bu cesur insanlara (Irak Kürtleri yani, HC) büyük hayranlık duyuyorum. Ve onları her zaman Irak'taki genel politikamızı ve ambargonun bütünlüğünü tehlikeye sokmaksızın mümkün olduğu ölçüde destekledim. Sizi temin ederim ki, yaklaşan kışı göz önüne alarak Kuzey Irak'taki ihtiyaçlarını gidermek için aktif çaba gösteriyoruz. Yardım görevlilerimiz önümüzdeki hafta Avrupa Topluluğu ve Birlemiş Milletler'deki meslektaşlarıyla bir yardım konferansına katılacaklar. Aynı zamanda birkaç hafta önce buraya gelen Türkiye başbakanıyla da (Çiller'in ekim 1993'teki Washington ziyareti, HC) Irak'ın enerji ihtiyacı konusunu ele aldık. Ve Türkiye'nin Kuzey Irak'taki ekonomik ve insanî duruma katkıda bulunmasını memnuniyetle karşılıyoruz."

Saddam Bağdat'ta kaldığı sürece kendilerine Amerikan desteğinin süreceğinden kuşkusu yok Celal Talabanî'nin...

Dohuk'ta KDP lideri

Mesud Barzanî'yle...

1993 yılı kasım ayı

Celal Talabanî'yi, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYP) liderini Erbil'de bırakıp Irak Kürtlerinin coğrafyasında bir başka şehre, Dohuk'a geliyorum.

Hotel Lumano.

Bahçede kendi başıma oturuyorum. İnsanın içini ısıtan güneşli, ılık bir sonbahar havası. Zarif servi ağaçlarının belli belirsiz hışırtısına dalıyorum. Kayalıkların tepesinde ufacık, biblo gibi bir kilise. Süryanî olmalı. Bembeyaz kubbesinin tepesini süsleyen haç, yaşadığımız toprakların rengârenkliğini, kültürel zenginliğini anlatan bir simge... İlahî sessizliği birdenbire delen ciyak ciyak siren sesleri. Ve bahçeyi bir anda çepeçevre saran Kalaşnikov'lu peşmergeler...

Mesud Barzanî geliyor!

Başında kırmız beyaz puşusuyla...

Bu coğrafyanın en büyük, en güçlü Kürt aşireti olan Barzan'ın başı. Kürdistan Demokrat Partisi'nin de (KDP) kırk sekiz yaşındaki lideri. Ve Celal Talabanî'nin zaman zaman kanlı bıçaklı rakibi... Bağdat'ta okulu bırakıp dağa çıktığında, yani peşmerge olduğunda on altı yaşındaymış. "Beşi erkek sekiz çocuğum var" diyor. Mahcup tavırlı. Konuşurken gözlerini kaçırıyor. İçine dönük bir insan anlaşılan. Diplomatça konuşmuyor. Düşündüğünü pat diye söyleyen bir üslup. Az konuşmaya özen gösteriyor. Kendiliğinden bir mesafe oluşuyor karşısındakiyle. Ya da Talabanî'nin tam tersi bir insan. İki Kürt lider arasındaki ayrılıkların kökleri belki de yapılarındaki bu farklılığa kadar uzanıyor.

Sohbet ederken ilk başta hemen içinde yaşadıkları ekonomik güçlükleri anlatıyor. Dohuk ile Zaho bölgesinin altı yedi aydır elektriksiz olmasından yakınıyor. Kızılay yardımlarından memnun. Biraz daha artırılmasının iyi olacağını söylüyor.

Kaç gündür bu topraklarda dolaşıyoruz. Türkiye'den yardım getiren Kızılay kamyonlarına çok sık rastladık. Türk kamuoyuna yansıtılmıyor ama bu yardımın tıkır tıkır işlediği anlaşılıyor. Barzanî, Türk

işadamlarının Kuzey Irak'a yardım yapmasını istiyor. Türkiye ile Çekiç Güç'ün, dolayısıyla Amerika'nın kendileri açısından ne kadar önemli olduğunu Talabanî gibi vurguluyor. Çekiç Güç'ün Saddam Bağdat'ta koltuğunda otururken gitmesinin bölgede sorunları artıracağını belirtiyor. Saddam'ın devrilmesinin hiç de kolay olmadığını bu arada vurgulamayı ihmal etmiyor.

1993 yılı kasım ayının son haftası.

Barzanî, PKK ve Apo konusunda öfkeli. Ankara'da yaklaşan Çekiç Güç oylaması dolayısıyla "rol kestiği", Habur'daki bir güvenlik yetkisinin deyişiyle "ayak yaptığı" akla gelebilir.

Ancak bir nokta kesin:

Apo ve PKK, Talabanî'yi de, Barzanî'yi de tedirgin ediyor. PKK'nın şiddet eylemleri yüzünden Türkiye'yle ilişkilerinin zorlandığını görüyorlar. Kendi davaları bakımından PKK'nın gitgide bir kambura dönüştüğünü düşünüyorlar. Ayrıca Kuzey Irak'ta PKK'yı kendi otoritelerine karşı potansiyel bir tehdit olarak algıladıkları, bundan hiç hoşlanmadıkları da kendilerinin dile getirmedikleri bir başka memnuniyetsizlik kaynağı...

Barzanî, Apo ve PKK konusunda Talabanî'ye göre sözünü daha az sakınarak konuşuyor. PKK'yı terör örgütü olmakla suçluyor. Tabiî Ankara'nın duymak istediklerini dile getiriyor. "Kürt davası"na zarar verdiğini belirtiyor. PKK'nın Irak Kürtlerinin içinde de bir taban yapması ihtimali var mı? Bu ihtimalin iki lideri tedirgin ettiği anlaşılıyor. Kendilerine hatırlatılınca önemsemez gözüküyorlar ama bu ihtimal yok değil. Özellikle Irak Kürtleri arasında gördüğüm yoksulluk manzaraları değişmezse, PKK daha etkili olabilir, buralarda da taban oluşturabilir kendisine...

Barzanî bir ara şöyle dedi:

“Apo kendini neredeyse bütün Kürdistan’ın hâkimi olarak görüyor. Bizleri de emperyalizmin maşası, faşist falan diye niteliyor. İdeolojik farklılığımız var Apo’yla. O hâlâ Marksist-Leninist...”

Mesud Barzanî, 1980-1986 arasında PKK’ya yardım ettiklerini, ancak PKK terörü tırmandıkça aralarının açıldığını söylüyor.

Bir konuda kimse hayal kurmasın. Barzanî ile Talabanî kalkıp PKK’ya savaş açacak değiller. Çünkü, böyle bir savaşı “Kürt’ün Kürt’e silah çekmesi” olarak görüyorlar. Hem Talabanî hem Barzanî sohbetlerimizde, “Kürt’ün Kürt’ü kırması”na kendi kamuoylarının razı olmayacağını belirttiler. Geçen yıl da bu noktayı gözlemiştim. PKK’nın yöntemlerine tepki gösteriyorlar, onaylamıyorlar ama PKK’yı kabul ediyorlar. Bu nedenle de PKK bir yerde himayeye sahip buralarda. Tabiî PKK aynı zamanda bütün bölge ülkelerinde olduğu gibi Barzanî ve Talabanî için de “Türkiye’ye karşı kullanılabilecek bir kart!” Ceplerinde tutuyorlar.

Talabanî gibi Barzanî de Türkiye’den gelen bir gazeteciye aynı şeyi söylüyor: kendi topraklarını bir saldırı üssü olarak PKK’ya artık kullandırmadıklarını... Hatta Talabanî, Erbil’deki karargâhında bir video filmi seyrettirdi. Filmde bazı Türk subaylarının, Irak’ın Türkiye ve İran sınırının birleştiği Hakurk bölgesinde gözlemci olarak bulundukları öne sürülüyordu. Ancak her iki lider de PKK sızmalarıyla ilgili olarak bir konunun altını özellikle çiziyorlar: Türkiye’yle 300 kilometrelik ve son derece dağlık bir sınırı denetlemenin olanaksızlığı... Bu işin üstesinden büyük bir devlet olarak Türkiye’nin daha kolay gelebileceğini söylediler.

Barzanî sohbetimiz sırasında, “PKK’yı destekleyen Suriye var, İran var, Ermenistan var. Ama biz devlet olmadığımız için daha çok bizim üzerimize geliyorsunuz” diyor. Barzanî de Talabanî gibi bir noktaya dikkat

çekiyor: Ankara’nın bazı politikalarının PKK’yı güçlendirmekte olduğuna... Söyledikleri şöyle özetlenebilir:

“Kürtler Türkiye’de, İran ve Irak’ta var. Bölünmüşüz. Ama bizim ortak bir kültürümüz var. Geleneklerimiz, göreneklerimiz, tarihimiz var. Kimse Kürtleri inkâr edemez. O yüzden Kürtlerin hakları, barış ve demokrasi içinde verilmeli... Askerî yollara, teröre karşıyız. Ayrılıkçı değiliz. Irak’tan ayrılmadan, demokrasi içinde yaşamayı arzuluyoruz. Olabilirse, en iyisi federasyondur. Türklerle savaşmak istemeyiz. Türkler de, Kürtler de birbirlerini tüketemezler. PKK teröristlik yapıyor ama Türk hükûmeti de bir şeyler yapmalı...”

Barzanî bir yıl önce, 1992’nin ekim ayında Türkiye’yle birlikte PKK’ya karşı gerçekleştirilen “Sandviç Operasyonu”ndan söz ediyor. Bu operasyon sonrası, İran sınırına yakın, Talabanî’nin bölgesinde PKK için ayrılan Zeli Kampı’nın yanlış bir karar olduğunu söylüyor.

PKK’nın Zeli Kampı’na...

Yine vurduk kendimizi yollara.

PKK’nın Kuzey Irak’taki, İran sınırına bitişik Zeli Kampı’na doğru gidiyoruz ciplerle.

Şıkır da şıkır bir şarkı. Kürtçe, “Neden başını alıp gidiyorsun? Ben seni çok seviyorum” diye uzadıkça uzuyor. Şoförümüz neşeyle direksiyona vuruyor. Korumamızın, cipin bagaj bölümünde oturan peşmergenin ağzı kulaklarında. Kucağındaki Kalaşnikov’uyla tempo tutuyor.

Sabahın köründe Erbil’den yola çıktık.

Ağır bir hava. Yağmur çiseliyor. Karşımızda heybetli bir dağ, Kevaraş Dağı. Bir yanımızda Dukan Gölü, üzerine sis inmiş. Dağlar dağlar! Bitmek bilmiyor dağlar. Aşa aşa gidiyoruz. Bir tırmanıyoruz, bir iniyoruz. Bitti derken, karşımıza bir yenisi dikiliyor. Köysancak bir kasaba. Meydanına bir halk ozanının, Tahir Tevfik'in sarıklı, gözlüklü büstünü dikmişler. Yanında duvar gibi bir anıt. Yağız bir delikanlının renkli boy resmi süslüyor anıtın üstünü. Adı Memend. Diyorlar ki yirmi yaşında şehit düşmüş Saddam'a karşı savaşırken...

Bu kez Heybetsultan Dağı'na tırmanıyoruz. Sisler içinde bir ova uzanıyor altımızda. Altmış yetmiş kilometre ötesi Kerkük. Bağdat'ın denetimindeki, Türkmenlerin en yoğun yaşadıkları petrol bölgesi... Biz İran yönüne doğru yol alıyoruz. Öğleye doğru Kaledze. Çamur deryası içinde bir kasaba. Talabanî'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin Altıncı Bölge Sorumlusu Çeto:

"Haber geldi Zeli'den. PKK kampında Türk gazetecileriyle görüşmek istemiyorlarmış..."

Zeli Kampı, Kuzey Irak'ta PKK'lıların "silah bırakarak" oturabilecekleri tek kamp. Geçen yıl, 1992'nin ekim ayında Türkiye'yle birlikte yapılan Sandviç Operasyonu sonrasında varılan anlaşmaya göre, Zeli'nin Talabanî kuvvetlerinin denetiminde olması gerekiyor. Bu kampa gitmek istediğimizi Erbil'de Talabanî'ye söylediğimizden beri bir rahatsızlığın su yüzüne vurduğunu görüyorum. Gitmemizi niçin istemiyorlar? Zeli kendi kontrollerinde olmadığı için mi? Yoksa oralara gitmek tehlikeli olduğu için mi? Bilemiyorum.

Duvarda Talabanî'nin fotoğrafının altında Kürtçe, herhalde Soranice yazılar. Birinin sonunda Latin harfleriyle PKK... İlgimi çekiyor ne yazdığı. Soruyorum ama kaşla göz arasında yok oluyor o yazı... Bir köy evi. Konuk odasındaki halının üstünde, bir gaz sobasının etrafına bağdaş

kurup dinleniyoruz. Her zamanki gibi bal gibi koyu demli çayla kebaplarımızı atıştırıyoruz. Çıplak, beyaz badanalı duvarda çok güzel çizilmiş karakalem bir resim: 1989'da Viyana'da bir suikastta ölen İranlı Kürt lider Kasumlu... Bu yörede yaşayan Kürtlerin özellikle İran'daki Kürtlerle çok yakın akrabalık ve aşiret ilişkileri var.

Zeli'ye gitmek için yine bastırınca yola koyuluyoruz. Yağmur şakırdıyor. Karşı dağlara sis inmiş. Hava iyice kurşunî. İsmet İmset bir tabelaya işaret ediyor:

"Dikkat! Mayınlı arazi."

"32. Gün"den Göksel Kesici deneyimli. Geçen yıl Mithat Bereket'le birlikte Zeli'ye gelip Osman Öcalan'la mülakat yapmışlardı. "Meraklanacak bir şey yok. İran-Irak Savaşı'ndan kalma bir tabela" diyor.

Yollar yılan gibi kıvrıla kıvrıla uzanıyor. İniyoruz, çıkıyoruz. Yerimizde sürekli hopluyoruz. İçimiz dışımıza çıkacak. Kaçakçı kamyonetleri! Çoğu Japon, Toyota marka. Irak'a doğru dolu, İran'a doğru boş gidiyorlar. Yanmış yıkılmış bir köyden geçiyoruz. Pazaryeri. Kaçakçıların buluşma köyüymüş. İran uçakları nedense bombalamış...

Sol tarafıma bakamıyorum.

Bir boşluk, bir uçurum ki dibi görünmüyor.

Vahşi bir doğa. Müjde geliyor: "Şu dağı aştık mı, Zeli Kampı..." Saat daha öğleden sonra beş olmadı. Hava kararıyor. Uzaktan titrek ışıklar. Yağmur iyice şiddetleniyor. Mihmandar Şeyda, bir peşmergeyle bizi bırakıp kampa gidiyor. Bir peşmerge cipin arkasında nöbet tutuyor. Bir yanımız uçurum, bir yanımız dimdik yükselen dağ...

Bizim nöbetçi sesleniyor:

“Pe ke ke! Pe ke ke!”

Sesinde tedirgin titreşimler... Sisin içinden iki parkalı adam hızlı adımlarla bize doğru yaklaşıyor. Ellerinde “Keleş”ler... Karanlıkta yüzlerini seçmek olanaksız. Birinin elindeki fener karanlıkta acayip izler çiziyor. İniyoruz cipten. Tuhaf bir hava iki tarafta da. Tedirginlik, korku karışımı bir esinti.

Türkçe merhabalaşıyoruz.

Irak Kürdü peşmerge, Kürtçe bir şeyler söylemek istiyor. Onu sert beçimde susturuyor. İlginç, “Önce Türkçe!” dediğini çıkarıyorum. PKK’lının da sesinde heyecan ele veriyor kendini. Nedense bağırarak, kesik kesik konuşuyor:

“Burası askerî bölge... Burada duramazsınız. Burası tehlikeli. Buralarda uğursuzlar var. Ruhsat, pasaport olmadan burası yasak. Bizi takip edin!”

PKK kontrol noktası.

Naylon kaplı küçücük kulübeden biri çocuk, birkaç PKK’lı çıkıyor. Hepsinin ayaklarında lastik spor ayakkabılar. İkisinin birer gözü kapanmış... Kulübenin tam karşısındaki yamaca, yüksekçe bir yere, uzun bir sopanın ucuna kırmızı PKK bayrağı asılı.

Sanki PKK’nın kurtarılmış bölgesi...

Tam İran sınırına giden yol, PKK’nın denetimi altında. Şu dağın tepesi İran toprağı. Giden gelen kaçakçı kamyonları burada, PKK’nın önünde duruyor. Haraç, uyuşturucu kaçakçılığı... PKK’nın gelir kaynakları...

Oysa, bu kampta denetimin Talabanî'de olması ve PKK'nın silah bırakmış olarak burada yaşaması gerekiyordu. Iraklı Kürt liderlerle Ankara'nın geçen yıl varmış olduğu anlaşma bunu gerektiriyordu. PKK'nın Zeli Kampı'ndan çıkarak Türkiye'ye doğrudan sızması mümkün değil. Dağların arasından 250 kilometrelik bir yol var. Buna karşılık İran'a mesafe en çok on beş-yirmi dakika. Buradan Türkiye'ye sızma ister istemez İran üzerinden ve İran'ın izin vermesiyle mümkün ancak...

Düşünüyorum.

Bu bölgede oyun her zaman ilginç ve acımasız. Günlük deyişle kimin eli kimin cebinde kolay belli olmuyor. Her şey ilk bakışta dolambaçlı ve karmaşık.

Tahran bir yandan Irak Hizbullahı'yla Kuzey Irak'ı karıştırıyor. Öbür yandan Türkiye'ye karşı ufak ufak PKK'yı kullanıyor. Bu arada PKK'yı gemlemek istediği vakit, Güneydoğu'daki Hizbullah'a gaz verebiliyor.

Ankara işine geldiği zaman PKK'ya karşı bizdeki Hizbullah'ı kışkışlıyor. Yine PKK'ya karşı bir koz ve Batı'yla ilişkilerde bir manivela olsun diye Irak Kürtleriyle ilişkilerini bir düzeyde tutuyor, onlara yardım ediyor.

Şam, hem Kürtleri hem PKK kartını elinde tutmaya, kullanmaya devam ediyor.

Bağdat da PKK kartını elbette kullanıyor. Bir yandan Kuzey Irak'ta, Türkiye'nin "beşinci kol"u olarak gördüğü Türkmenlere, öbür yandan kendi Kürtlerine karşı PKK'dan yararlanıyor. Öbür yandan Körfez Savaşı'nda "düşman kamp"ta saf tutmuş olan Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak için...

Türkiye, İran, Irak ve Suriye'ye dağılmış yaşayan Kürtlere gelince... Onlar da kendi iç ilişkileriyle bu ülkeler arasındaki dengeleri nasıl ayarlayacaklarını, geçmişte örnekleri çok olan "böl yönet" oyunlarına bir daha nasıl gelmeyeceklerini hesaplıyorlar. Ama her zaman başarılı olamayıp kendi aralarında vuruşmaya devam ediyorlar.

Kısacası, yeryuvarlağının bu bölgesinde oyun çok ve de fazlasıyla oynak! Dengeler bıçak sırtında. Üstelik çok çabuk değişiyor. Oynamak, oyunlara ayak uydurmak, oyunları etkilemek, ustalık, beceri ve deneyim gerektiriyor. Diplomatlara, devlet adamlarına çok iş düşüyor.

Ama şu unutulmasın:

Daha çok oyun var, bölgeye acı ve sıkıntı çektirecek. Celal Talabanî'nin dış ilişkiler sorumlusu Ahmed Bamernî'nin bir dileği var: "Günün birinde bölge Kürtleri, bütün bu ülkeleri, Türkiye'yi, İran'ı, Irak'ı, Suriye'yi birbirine bağlayan halkalar neden olmasın?" Böyle bir dilek bugün için ufukta gözükmüyor. Bamernî'nin bir beklentisi daha var. Geçen eylül ayında İsrail ile Filistin arasında yapılan Oslo Barış Antlaşmaları'ndan sonra bu beklentisinin gerçekleşeceğine inanıyor:

"Kürt sorununu artık kimse görmezlikten gelemiyor. Filistin sorununun çözümüyle, İsrail-Arap barışıyla birlikte Ortadoğu'nun bir numaralı sorunu artık Kürt sorunu olacak. Uluslararası sahneye tam olarak oturacak."

Talabanî'nin Paris temsilcisinin bu öngörüsü, ancak Araplar ile İsrail arasında barış tam anlamıyla kurulduktan sonra gerçekleşebilirdi. Ama ne var ki ben bu kitabı 2002 yılında yazarken aradan on yıl geçmiş, Oslo barış süreci çoktan çökmüş, Filistin-İsrail barışı da ne yazık ki daha hâlâ çok uzaklardaydı.

Zeli Kampı'nın önünde, yağmur şakır şakır.

Karanlığın içinden sallana sallana bize yaklaşan bir fener.

Peşmerge mihmandarımız Şeyda geliyor.

“Yanlarına vardım, Türk gazetecileriyle görüşmek yok” diyorlar. Kürt kaynaklarının Tahran’da dedikleri Ferhat kod isimli Apo’nun kardeşi Osman Öcalan kampta değilmiş. Onun yerine, kod ismi Mahir olan Numan Uçar varmış...

Dönüş çok zahmetli oluyor. Geceyarısına doğru, beş altı saatlik bir yolculuktan sonra Şaklava. Talabanî’nin lojman otelinde bir kadeh Arap rakısı “arak”tan sonra yattığım yeri zor buluyorum.

Bir akşam vakti,

Habur-Diyarbakır deliliği...

Kuzey Irak’taki Zaho kentinden geçerek Habur sınır kapısından Türkiye’ye giriş yaptık. Beş sularıydı ama karanlık çökmüştü.

“Diyarbakır’a devam edeceğiz” dedik.

Bize deli gözüyle baktılar.

Devletin polisi, gümrükçüsü:

“Abiler, bu iş sakat!” dediler hep bir ağızdan, “Bu saatte çok tehlikeli. Telsizlerden duyduk. Büyük çatışma vardı Cizre’de...”

Dinlemedik.

Taksi bulmamız zaman aldı. Sonunda Silopi’den birinin arabasına dört gazeteci doluştuk. İsmet İmset, Vedat Yenerer, Göksel Kesici ve ben. Yola çıkarken bize kahraman muamelesi yaptılar. Bir de kıyak geçtiler.

Arabamızın plaka numarasını alıp Diyarbakır'a kadar bütün kontrol noktalarına bildireceklerini söylediler. "İki nokta arasında eğer gecikirseniz, meraklanırız" dediler.

Bir başka dünyada yaşıyorlardı.

Gösterdikleri ilgi sıcaktı, hatta duygulandırıcıydı. Saat daha akşamın altısıydı. Hayat durmuş, el ayak çekilmişti. İn cin top oynuyordu İpek Yolu'nda... Arabamız 73 Şirnak plakalı değil, Gaziantep plakalıydı. Neden diye sorunca anlattı:

"Abiler, Silopili'yim, ticaret yapıyorum. Şirnak plakasıyla dolaştık mı olmuyor. Güçlükleri var. Ha bire durdurup arama yapıyorlar. Adana'ya, Mersin'e gidince Şirnak plakası iyi olmuyor. Bazen kötü muamele görüyorsun."

Silopi girişinde ilk kontrol noktası. Camdan tutulan el fenerleri görmemizi engelliyor.

"Oo merhaba abiler, sizi bekliyorduk."

Rahatlıyoruz. Geçen hafta başı bizi Habur'a kadar götüren polisler. Hepsi tepeden tırnağa silahlı, çelik yelekli. "Abiler, bu saatte yola çıkılır mı? Mardin-Çınarcık arası çok tehlikeli. Cizre ve Şirnak'ta çatışma var. Silopi'de birkaç mahalle boşaltılmış. Haydi selametle! Plakanızı ileriye bildireceğiz."

"Hakkını helal et" havası!

Silopi'den çıkarken askerî nokta. Ellerindeki fenerleri yüzümüze tutan iki askerden birinin tepkisi:

"Yahu bu saatte Diyarbakır'a gidilir mi?"

Bizim şoför gazlarken:

“Haklı!” diye biraz bozuk çalıyor, “Buralarda saat dörtten sonra bir Allah’ın kulu çıkmaz yola...”

Yoksa biz gazeteci milleti, Allah’ın kulları değil miyiz?.. Karanlıkta ıslık çalma kabilinde gülüşmeler... Uzaktan bir aşağı bir yukarı sallanan fenerin ışığı. Yavaşlıyoruz. Bir trafik polisi. Üstelik yapayalnız! Bu saatte, inle cinin top oynadığı İpek Yolu’nda trafik kontrolü. Hiç de inandırıcı değil. Kontrol derken zaten kendisi de gülüyor. Bir meslektaş, “Arkada mutlaka pusu atılmıştır. Güvenlik güçleri vardır” diyor.

Cizre’ye yaklaşırken arabanın içi sessizleşiyor. Tedirginlik! Dicle Nehri, Cizre girişi. Kocaman bir polis panzerinin yanında frenliyoruz. Sivili, üniformalısıyla güvenlik güçleri. Hepsi çelik yelekli, tepeden tırnağa silahlı. Dikkatle süzüyorlar bizi. Yine aynı tepki, “Sakat işi yapıyorsunuz. Bu saatte yola çıkılır mı? Birazdan, saat yediden sonra yine çata pata başlar buralarda” diyorlar.

Bir gece önce beş saat süren çatışma olmuş PKK’yla. Hükûmet Konağı’na roket isabet etmiş. Cizre’nin ortasından panzer koruması altında geçiyoruz. İlginç bir refakat! Bir polis panzeri önde, ikisi arkada. Gecenin sessizliğinde panzerlerin çıkardığı o acayip hırıl hırıl ses... “Bu olmadı işte abiler” diye bozuk atıyor şoförümüz, “Bu işime gelmez. Panzerlerin arasında roket hedefi oluyoruz. Bıraksınlar kendi başımıza gidelim. Daha emniyetli olur.”

Bunu hiç düşünmemiştim! Tedirgin oluyorum.

Sonunda Nezirhan tesisleri.

Bir meslektaşımın deyişiyle “çölde vaha gibi”. Sütlü neskafemi yudumlarken, televizyon haberinden bir gece önce Cizre’de olan

çatışmayı izliyorum. Biri gelip yanıma oturuyor. Otobüs şoförüymüş. Asker naklinde çalışıyormuş.

Anlatıyor:

“Geçen salı günüydü. Kızıltepe’den Şirnak’a asker taşıyorduk. On otobüs kadar. Refakatimizde iki kariyer, bir zırhlı araç vardı. Öğleden sonra üç civarında Kasrik Boğazı’nı yeni geçmiş, İkizce’yi arkamızda bırakmıştık. Şirnak’a 20 kilometre kala çat çat atış başladı. Saldırıydı bu. Roket de attılar. Çatışma iki saate yakın sürdü. İki tane helikopter geldiğinde çatışma bitmişti. Bir şehit, üç yaralı verildi.”

Kapkaranlığın içinde göz alan bir ışıltı. Üçgen şeklinde bir ışık kümesi, parıl parıl... Sanki kocaman bir vapur, transatlantik, ışıl ışıl.

Fellini’nin hayal gemisi!

Gerçekten şaşırtıcı bir manzara. Orası, dağın yamaçlarındaki ışık kümesi Mardin. Aşağı, Suriye ve Irak’a doğru, bir yanında Fırat, bir yanında Dicle, Mezopotamya’ya açılıyor.

Nihayet Diyarbakır gözüktü.

Bir rahatlama hepimizde.

Radyoda oynak bir şarkı çalıyor. Diyarbakır’da altı yedi tane özel FM kanalı varmış. En çok dinlenen de “Can”mış. Geçenlerde Kürtçe şarkı sesi yükselmiş “Can”dan. Az sonra kesip “Bu teknik arızadan dolayı” özür dilenmiş...

Demir Otel’in önünde arabadan inerken İsmet’in alay yüklü sesi yükseliyor:

“Böyle seyahatler eğer heyecan arayışı yüzündense, günün birinde kanıksanacak. Bu tür geziler de heyecan vermeyince ne yapacağız? Sonunda iş Avrupa’daki ‘sado-mazo’ kulüplerine üye olmaya kadar varmasın da...”

Kahkahalar!

27 kasım 1993 tarihinde bir akşam vakti Habur sınır kapısından Diyarbakır’a bir araba yolculuğunun kısa hikâyesi...

5

Çiller, devletin elini serbest bırakıyor!

Mehmet Ağar: "Bir zamanlar 'CHP artı ordu eşittir iktidar!'dı; Çiller bunu yakaladı!" - Hukuk boşluğunda Susurluk'un doğumu - Adı konmamış savaş - "PKK'ya karşı kim, hangi güç varsa harekete geçiriliyor!" - Özel kuvvetlerin sahneye çıkışı - CIA'dan "elinizi çabuk tutun" mesajı! - PKK'ya yardım eden işadamları listesi - Devlet her şeyi göze alıyor - Faili meçhuller - "Alıp başımı gideceğim; canımı emniyette hissetmiyorum." - Diyarbakır'da Nuri Usta'nın çay ocağı - "Kürt milliyetçiliği Apo'yla başlamadı, Apo'yla bitmez!" - Göç, köylerin yakılması, boşalması... - "Buradan gitsek, nasıl karın doyuracağız?" - Gözlerdeki hıyaneti görmek...

Diyarbakır, 21 mart 1994

İki yıl öncesine göre ne kadar farklı!

Kansız, sakin geçen bir Nevruz...

Aynı günün gecesi Diyarbakır Polis Evi'nin sekizinci katında upuzun bir masa.

İki yanında "devlet" sıralanmış:

Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan, Diyarbakır Valisi İbrahim Şahin, Diyarbakır'ın SHP'li Belediye başkanı Turgut Atalay, Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar, 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Metin Sağlam, Jandarma Asayiş Komutanı Korgeneral Hasan Kundakçı, İkinci

Taktik Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Ergin Cilasun, bölge MİT başkanı, DGM savcıları, vali muavinleri...

Bir de ben, gazeteci, Ünal Erkan’ın torpiliyle bu ilginç masadayım, dikkat kesilmiş olarak... Akşam yemeği. Upuzun dikdörtgen masanın iki ucunda iki televizyon. Bir yandan rakılar yudumlanıyor, bir yandan elde kumanda aleti değişik kanalların televizyon haberleri izleniyor. Bir ara Mehmet Ağar telefonla Show TV’nin akşam haberlerine canlı olarak katılıyor.

Nevruz’un bu yıl olaysız geçmiş olmasından herkes memnun...

Nevruz’dan bir gün önce Diyarbakır’a geldim. Bardaktan boşanırcasına yağmur. Terminalin önündeki ilk taksiye kapağı attım. Saçı sakalı birbirine karışmış şoförün ilk sözü:

“Asayişten misin abi?”

“Hayır gazeteciyim. Nedir bu hava böyle?”

“Yağsın abi, yağsın da yarın olay çıkmasın.”

“Nevruz ateşi bu akşamdan yakılmaz mı?”

“Yakılır da bu yağmurda olmaz.”

“Hava nasıl?”

“Millet tedirgin abi. Gündüz vakti şehir merkezinde bombalama oldu. Çok takviye polis geldi Diyarbakır’a. Karanlık basar basmaz herkes evine çekildi. Millet suskun.”

“Niye suskun ki?”

“Diyor ki: ‘Sen benim milletvekillerimi (DEP’liler, HC) tutukladın.’ Onlar da diyor: ‘Ben devletim.’ Mesela Ahmet Türk. Aşiret reisiydi ama sevilen insandı. Millet sıkıntılı abi. Yüzde elli değil, yüzde yüz sıkıntılı. Gönül ister ki kardeşçe yaşansın.”

Demir Oteli gazeteci istilası altında. Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan’dan öğrendiğime göre yalnız Diyarbakır’a gelen yabancı gazeteci sayısı doksan altı.

Ertesi gün, 21 martta Nevruz ateşi aramaya koyuluyoruz Diyarbakır’da. Demir Otel’in çatısı gözlem kulesine dönüşmüştü sabahın köründen itibaren.

“Duman var mı?”

“Siyah dumanlar çıkıyor, Bağlar istikametinden...”

“Tren dumanı olmasın?”

Gülüşmeler... Şehir merkezi canlı. Kepenkleri indirmiş tek tük dükkân var. Oysa PKK’nın emri öyle değildi. Merkez Komitesi imzasıyla yayınlanan bildiride şu satırlar yazılı:

“Partimizin aldığı karar gereği, Newroz günü herkes ulusal kıyafetlerini giyerek bu tarihî bayramımızı evinde kutlamalı, dışarıya çıkamamalı, işyerlerini açmamalı.”

Pata pata bir ses üzerimizde. Helikopter geçiyor, ileride yükselen dumana doğru uçuyor. Huzurevleri Mahallesi. Burada bütün dükkânların kepenkleri inik. “Korkudan kapatıyoruz abi” diyor.

Heyecanlı bir ses:

“Dumana bakın, lastik yakmışlar.”

Top sahasının oradan geliyor. Biz yaklaşınca, sekiz on yaşlarında çocuklar kaçışıyor evlerin arasına doğru. Sonunda Nevruz ateşi bulduk Diyarbakır’da! Simsiyah dumanlar çıkararak yanmakta olan iki kamyon lastiğinin çevresinde toplanıyoruz. Bir meslektaş, “Haydin ateş dansı yapalım etrafında” diyor alaylı bir dille... Şehir merkezine dönüyorum. Gazi, İnönü caddeleri, ofis. Günlük yaşantı sürüyor. Ama yoksul kenar mahalleleri öyle değil. Dükkânlar kısmen kepenk indirmiş. Saat sabah onu geçiyor. Melik Ahmet semti, dükkânların yarısı kapalı. Mavi bereli komandolar, açık bir askerî araçta sırt sırta vermişler, elleri tetikte bizi solluyorlar.

Her söyleşinin ortak konusu:

“Bezdik canımızdan abi, bu hayat değil!”

Bu yakınma adım başı duyuluyor. İşsizlik olağanüstü boyutlarda. Piyasada yaprak kımıldamıyor. Buranın zengini batıya kaçıyor. Daha doğudan da Diyarbakır’a göç gitgide yoğunlaşıyor. Köylerini bırakmak zorunda kalanların göçü. Altyapısı ancak yarım milyonluk bir nüfusa yeterli Diyarbakır’da bugün bir buçuk milyon insanın yaşam kavgası verdiği belirtiliyor.

Bir meslektaşım saymış. Son dört günde tam on sekiz kişi ölmüş Diyarbakır’da. “Akşam beş dedi mi herkes kaçıyor sokaktan. Zira beşle yedi arası infaz saati... Kim vurduya gidebilirsin.”

Faili meçhul cinayet hikâyeleri korkutucu!

Diyarbakır’da sabahları günlük gazete bulmak kolay değil. PKK tehdidi anlaşılan etkili olmuş. İstanbul gazeteleri eskisi gibi her yerde satılmıyor. Diyarbakır Emniyeti’nin karşısına bir baraka kurulmuş.

Gazeteler yalnız orada, polis eliyle satılabiliyor. Yılbaşından beri durum öyle.

Laf lafı açıyor, dinliyorum:

“Muşspor pazar günkü maç için otobüsle Diyarbakır’a geliyor. Lice girişinde, tepedeki karakolda durduruluyor. “İstiklal Marşı”nı söylemeleri isteniyor. Önce tek tek, sonra koro icrası... Karanlık basmaya başladığı için uygulama sonuna kadar gitmemiş. Bir iki oyuncunun solosundan sonra Muşsporlular yeniden yola koyulmuşlar. Takım kaptanı yakınıyormuş, ‘Yahu vali beye söylesek de bu marş olayından bu sefer kurtulsak. Yoksa karanlığa kalacağız.”

Nevruz ateşi, iyiliğin, aydınlığın simgesi sayılır. Keşke hep kardeşliğin şöleni olsa Nevruz Bayramı! Kana bulanmasa...

Masaya bakıyorum.

Nevruz’un olaysız geçmesinden dolayı herkesin yüzü gülüyor. En çok da, “Bölücü örgüt artık olay, eylem koyamaz hale getirildi” yorumu kulaklara çalınıyor. Nevruz’un sakin geçmesine dudak büken televizyon haber ve yorumları rahatsızlık yaratıyor. Cizre’de Nevruz’u korucuların kutlamış olmasına işaret eden haberler şöyle eleştiriliyor masada:

“Unutmayın ki birkaç yıl öncesine kadar o korucular Cizre’de sokağa çıkamıyorlardı. Ya da bacaklarından ağaca asılıyorlardı.”

Gerçek var bu sözde. Daha bir yıl önce durum çok farklıydı. Güvenlik güçleri çarşıda gündüz bile ancak motorize dolaşabiliyordu. Güneş batınca da sokak bir yerde PKK’ya bırakılıyordu. Masayı dinliyorum, lafa fazla karışmadan... Eleştiriliyor Turgut Özal. Zamanında “bölücü örgüt”ün üzerine devletin “bütün şiddeti”yle gitmesini önlediği ve PKK’yı “bir avuç eşkıya” diyerek önemsemediği için...

Bir komutan şöyle diyor:

"Şirnak'taki 21 mart 1991 Nevruzu'nu hatırlayın. Sabahtan akşama kadar PKK bayrağı meydandaki direkten indirilememişti. Teröristler, Atatürk heykeline neler yapmıştı. Sonra geçen yılki. 1992 Nevruzu geldi. Yani Demirel'in başbakanlık dönemi. Ders verildi bölücü örgüte Şirnak'ta. Devlet gücünü gösterdi. Devletle oynamanın bir bedeli olduğunu gördü herkes. Bakın, bugün ise çıt çıkmadı Şirnak'ta. Nereden nereye geldik iki yıl içinde..."

Moraller iyi. PKK'ya özellikle son bir yıl içinde "büyük darbeler" indirildiği belirtiliyor. Bir komutanın sözleri:

"Ölü ele geçen bölücü teröristlerin fotoğraflarını, filmlerini fazla vermiyoruz. Çünkü dış kamuoyunda hoş karşılanmıyor."

PKK'ya vurulan darbelerin sonuçlarını bir komutan şöyle açıklıyor:

"Örgüte katılımın azalması... Örgütle ilgili istihbaratın artması... Lojistik desteklerine büyük darbeler indirilmesi... Koruculuğa talebin artıyor olması..."

Bir komutanın sözleri:

"Yöre halkı devletten yana. Ayrılmayı kesin olarak düşünmüyor. Böyle olmasa, otuz yedi tane ordu da kursan bir şey yapamazsın."

Tam bu sırada Kemal Burkay'la, Almanya'da sürgünde yaşayan Kürt liderle Show TV'de bir konuşma yayınlanıyor. Üst düzeyde sivil bir devlet yetkilisi öfkeleniyor:

"Bölücü örgütle mücadele edilirken böyle şeyler yapılamaz. Önce bu örgütü çökerteceksin, sonra başka şeyleri düşünürsün. Bu aşamada

yapmaya kalkarsan, sonu gelmez, çorap söküğü gibi gider. Önce terörle mücadele...”

Resmî devlet görüşünün özeti.

Terör yenilmeden Kürtçe yayındı, Kürtçe radyo televizyondu, Kürtçe kurstu, öğrenimdi gibi konuların gündeme getirilmesi son derece sakıncalı görülüyor. Bir komutanın, bölgede “devletten yana, devlete karşı güçler” tahlili yaparken şöyle bir cümlesi belleğimde iz bırakıyor:

“Anladım onun Türk olduğunu... Çünkü dedim ki gözlerinden hıyanet okunmuyor!”

Masada sık sık Başbakan Çiller’in adı geçiyor. Çiller, terörle mücadelede güvenlik kuvvetlerine, askere “açık çek” vermiş gibi bir hava estiği oluyor. Örneğin, üst düzeyde sivil bir güvenlik yetkilisi şöyle diyor:

“DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması ve tutuklanmaları... Çiller’in başını çektiği bu gelişmeden dolayı güvenlik kuvvetleri müthiş memnun oldu. Moralleri iyileşti. Yöre halkı da böylece devletin gücünü görmüş oldu. Bu konuda Yılmaz daha pasif kaldı Çiller’e göre...”

Sonra ekliyor:

“DEP’le ilgili bu kararı eleştirenler buranın, bu bölgenin gerçeklerinden habersiz...”

Meclis’in DEP kararı:

demokrasi adına kötü sınav!

DEP'le ilgili kararı gazetedeki köşemde eleştirenlerden biri de bendim. Yani masadaki devlet yetkilisinin deyişiyle, "Bölgenin gerçeklerinden habersiz" bir gazeteci... DEP milletvekillerinin 1994 mart ayı başında, dokunulmazlıklarının kaldırılıp TBMM'den alınarak doğruca hapse atılmalarını eleştirmiştim. Sabah gazetesinin birinci sayfasındaki köşemde 4 mart 1994'te çıkan yazımın özeti şöyleydi:

"Demokrasi adına kötü bir sınav verdi Türkiye Büyük Millet Meclisi. Milletvekili dokunulmazlıklarının siyasal nedenlerle kaldırılması demokrasiye sığmaz. Meclis'in içinde ve çevresinde güvenlik barikatları kurmak ve dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerini apar topar gözaltına almak bir talihsizliktir. Adı parlamenter demokrasi olan bir rejimin parlamentosunda böylesine görüntülere tanık olmak ve hele parlamento üyesi olarak bunları onaylamak, geçiştirmek, görmezlikten gelebilmek ya da böylesi olaylara tahammül edebilmek de bir başka talihsizliktir.

DEP ve Refah milletvekillerinin siyasal gerekçelerle dokunulmazlıklarının kaldırılması, Türkiye'de siyasal istikrara fayda değil zarar veriyor. Rejim bu karardan dolayı güçlenmiyor, tam tersine zaaf noktası darbe yemiş oluyor. PKK'yla mücadelede hedef küçülmüyor, büyüyor. Nedense sürekli olarak hedef toplulaştırılmasına gidiliyor. Legal-illegal, şiddet-fikir hiç ayırt edilmiyor. Her şey aynı kabın içine konuyor. Bu da içte ve dışta PKK'nın elini güçlendiriyor.

Devletin iç odaklarında sanıldığının aksine Meclis'in bu kararı Güneydoğu'da devleti halkın gözünde güçlü kılmayacak. Öyle bir görüntü aldatıcıdır. Yöre halkı nezdinde PKK'nın değirmenine su taşınmış oluyor. Türk-Kürt düşmanlığını körüklemek isteyenlerin eline de yeni bir koz geçiyor.

Türkiye'nin dış politikada manevra alanının daralması gündeme geliyor. Avrupa Konseyi, AGİK, BM İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa

Parlamentosu gibi uluslararası platformlarla, tek tek Batı ülkelerinde Türkiye bundan böyle daha çok sıkışacak. 1991 sonunda Paris Şartı avazeleriyle kurulan DYP-SHP ortaklığına uluslararası platformlarda insan hakları ve demokrasi konusunda açılmış olan kredinin son dilimi de böylece harcanmış oluyor.

Bir noktayı daha belirtmek istiyorum:

İktidarda olsun muhalefette olsun sosyal demokratların da (SHP iktidarda, DSP ile CHP muhalefetteydi o tarihte, HC) iyi bir sınav verdikleri söylenemez. Çoğunluğunun kaçak güreştiğini vurgulamak bir gerçeği saptamak olur. Ama bir Erdal İnönü örneği var. Baştan beri son derece demokrat bir tutum sergilemiş ve dokunulmazlıkların kaldırılmasına karşı çıkmıştır. TBMM Anayasa Komisyonu'nun kararına Sayın İnönü'nün koyduğu muhalefet şerhlerinden ikisini köşeme aynen alıyorum:

'İlke ve pratik açılarından dokunulmazlıkların kaldırılmasının yanlış olduğuna inanıyorum.

İlke açısından:

Her zaman savunageldiğim ilke, düşünce özgürlüğünün, demokrasi ve daha genel olarak insan yaşamının temel bir niteliği olduğudur. Bu bakımdan düşünce suçu diye bir şeyin demokrasilerde olmaması gerektiğini, zararlı fikirlerin de söylenmesinden korkulmamasını, zararlı fikirler söylenmeden, hangi fikirlerin doğru ve yararlı olduğunun anlaşılamayacağını, bu yapılmadan sağlıklı fikirlerin toplumca içtenlikle benimsenemeyeceğini her zaman ve her fırsatta öne sürdüm.

Dokunulmazlıkların kaldırılması önerilen milletvekillerinin sözle ve yazıyla açıkladıkları fikirlerine hiçbir şekilde katılmıyorum. Bu fikirler yanlıştır, zararlıdır, gerçeğe uymayan yorumlarla doludur. Ama

milletvekillerinin bu yanlış fikirleri söyleme olanağını zorla ortadan kaldırırsak, bu fikirlerin yanlışlığını vatandaşlarımıza gönül rahatlığıyla kabul ettiremeyiz.

Pratik açıdan:

Hepimizin ortak amacı olan vatanın bütünlüğünü koruma davasına bu dokunulmazlıkların kaldırılması nasıl katkı yapar? Yararları mı, zararları mı daha fazla olur? Hem kısa vadeli hem uzun vadeli bütün olası etkileri düşündüğümde zararın yarardan daha çok olacağını görüyorum. İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın birçok konuşması, başta büyük Atatürk olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranların fikirlerine ve amaçlarına karşı bir anlayış içinde olduğunu gösteriyor. Böyle bir anlayış benim siyasal görüşlerime taban tabana zıttır. İnanıyorum ki, toplumumuzun büyük çoğunluğunun sağlıklı değerlendirmesiyle de çelişmektedir. Ancak bu fikirlerin yanlışlığını göstermek, milletvekili dokunulmazlığını kaldırmakla olmaz.

Atatürk ve arkadaşlarının Türkiye'de gerçekleştirdikleri devrimlerin açtığı yolda yürüyen kuşakların yılmayan çabaları, bugün ülkemizde bütün kurum ve kurallarıyla işleyen bir çağdaş demokrasiyi hayata geçirmektedir. Böyle bir demokrasinin temel niteliklerinden biri olan düşünce özgürlüğü, tamamıyla karşısında olduğumuz fikirlerin bile söylenmesine izin vermekle kendini gösterir. Bu nedenle İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın dile getirdiği ters fikirler yüzünden dokunulmazlığının kaldırılmasına karşı oy verdim.'

Sayın İnönü'nün görüşlerine katılıyorum."

Bu yazım çıktığı gün, Erdal İnönü telefon edip yazımdan dolayı beni kutlamış ve teşekkür etmişti.

12 nisan 1994

Ragıp Duran’ın Apo’yla röportajı yayınlanacaktı bu gece ATV’de. Genelkurmay devreye girdi, yayın iptal edildi.

1994’ün mart ayı başında dokunulmazlığı kaldırılıp hapse atılan milletvekillerinden biri de DEP Genel Başkanı Hatip Dicle’ydi. 1991’de SHP’den Diyarbakır milletvekili seçilmiş, bir süre sonra da HEP’e geçmişti. Bu partinin kapatılacağının kesinleşmesi üzerine de 1993’ün mayıs ayında kurulan DEP’e geçmiş, aynı yılın sonunda genel başkanlığa seçilmişti.

Hatip Dicle kırk yaşındaydı.

HEP milletvekiliyken Diyarbakır’da uzun bir sohbet yapmıştım kendisiyle. İstanbul Teknik Üniversitesi’nin İnşaat Mühendisliği Bölümü’nden mezundu. İyi bir öğrenciydi. 100 üzerinden 92 alarak mezun olmuş, son on yılın da rekorunu kırmıştı.

On dokuz yaşından itibaren politikayla ilgilenmişti. Devrimci Doğu Kültür Derneği’nde (DDKD) çalışmıştı. Bu eylem döneminde Şakşak olan soyadı yüzünden alay konusu olmuştu. Soyadını nasıl değiştirdiğini şöyle anlatmıştı:

“Dedem, Diyarbakır’da Behrampaşa Camii’nin imamıydı. Sesi çok güzelmiş. Soyadı Kanunu çıktığında ona Şakşak soyadı uygun bulunmuş. Buralarda isteyen istediği soyadını alamazdı. DDKD’de soyadım yüzünden alay konusu olunca, ben de ailemi ikna edip Dicle soyadını aldım.”

Yaşadığı bazı olayları ince ayrıntılarıyla anlatmıştı. 1984 kasım ayında gözaltına alınması... Ankara’da gördüğü işkence, elektrik, askı, soğuk su...

Mamak’ta “hayvan kafesi” denilen hücrede geçirdiği günler... Bütün bunlar Dicle’nin “radikalleşmesi”nde rol oynamıştı. Kravatının renkleri sarı, kırmızı, yeşildi. Yani Kürtlerin simgesi olan renkler. PKK bayrağı da bu renklerden oluşuyordu. “Bu kravat benim ayrıcalığım” demişti Hatip Dicle, “Milletvekili olmasam bu renkte bir kravatı takamazdım Diyarbakır’da...”

Hatip Dicle, Leyla Zana’yla birlikte DEP’in PKK’ya yakın kanadıydı. Ya da PKK’nın legal kanadı gibiydi. Genel başkan seçildiği kongrede, PKK’nın bir terör örgütü olmadığını öne sürmüş, ayrılıkçılığı savunmuştu. Dicle’nin karşısında yer alan partinin diğer kanadı ise PKK ile partinin arasına mesafe konulmasından yanaydı. DEP’li on yedi milletvekili içinde onu Hatip Dicle’nin genel başkanlığına taraftar gözükmüyordu. Hatip Dicle, DEP kongresindeki konuşmalarıyla kışkırtıcı ve provokatif bir tutum almıştı. DEP hakkındaki kapatma davası Anayasa Mahkemesi’nde devam ederken yangına körükle gitmişti. Sanki DEP’in kapatılmasını istiyordu.

Böylesi daha mı işine gelirdi?

DEP kapatılınca PKK’ya Avrupa’da psikolojik üstünlük mü sağlanacaktı? “İşte bakın, Türkiye’de demokratik mücadele hakkı bize tanınmıyor, tek yol şiddet... Düşün PKK’nın arkasına!” propagandası daha mı güçlenecekti?

Bu sorularla ilgili olarak Hatip Dicle şöyle demişti 1993’ün aralık ayında:

“DEP’in kapatılması bizi de sıkıntıya sokar. Ama bu her şeyden önce TC’nin sorumluluğudur. HEP konusunda zaten Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde dava açmış bulunuyoruz. HEP’ten sonra DEP’in kapatılması her yerde Türkiye’nin karşısına çıkar.”

Çıktı da!

Önce dokunulmazlıkların kaldırılması, sonra DEP’in kapatılması Avrupa’da Türkiye’ye karşı havayı hızla koyulaştırdı. Türk dış politikasının manevra alanını daralttı. 1994 yılı bahar aylarında konuştuğum Dışişleri Bakanlığı’nın üst düzeyde bir yetkilisi şöyle yakınıyordu:

“Günlerdir karnıma kramplar giriyor. Son olaylardan sonra bazı odaklara laf anlatmak müthiş güçleşti. Çok sıkışacağız. Bu işin anlatılacak tarafını da çok göremiyorum. Dokunulmazlık kaldırma işinin siyasal yanı o kadar açık ki, bu konuda inandırıcı, ikna edici olabilmek çok güç... ‘Avrupa’dan bana ne’ diyebilir misin? Avrupalılığını ilan etmişsin. Avrupa Konseyi üyesisin. AB’ye bin yıldır ortak üyesin. Gümrük Birliği’ne girmek istiyorsun. 1987’de tam üyelik müracaatın var. Sözün kısası, senin iddian Avrupalı olmak... Şimdi nasıl olur da ‘Avrupa benim işime karışmasın!’ diye ortaya çıkabilirsin? Bir İran, bir Irak olsan, bunu söyleyebilirsin. Ama hem Avrupalı’yım diyeceksin, hem de işime karışma... Bu olmuyor!”

DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılıp hapse atılmalarından dolayı Avrupa’da Ankara’ya yöneltilen eleştiriler üç noktada toplanıyordu: (1) Siyasal gerekçelerle dokunulmazlıkların kaldırılması demokrasiye aykırıdır. (2) Dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerinin bir eylemden değil, düşünceden dolayı suçlanmaları. (3) Ve Avrupa’da kaldırılmış olan ölüm cezasıyla yargılanmaları...

Oysa, Avrupa’da daha iki yıl önce Türkiye’ye karşı hava çok daha farklıydı. 1991 genel seçimlerinden sonra Demirel-İnönü, yani DYP-SHP koalisyonu kurulmuş, demokrasi ve insan hakları açısından “koalisyon protokolü” iyimser beklentilere yol açmıştı. Hatırlıyorum şimdi. 1992 mayıs ayı. Avrupa Konseyi’nde Türkiye dönem başkanlığını devralıyor.

SHP’li Dışişleri bakanı Hikmet Çetin’le birlikte Strasbourg’dayım. Koalisyon hükûmeti Konsey çevrelerinde çok iyi bir hava yaratmış. İngilizce ve Fransızca’ya çevrilmiş koalisyon protokolü elden ele dolaşıyor.

O tarihte Strasbourg’dan şunları yazmıştım:

“Sorun insan hakları ise elimizi çabuk tutalım. Demokrasi reformunu bir an önce gerçekleştirelim. Bunun için parlamento çarkını daha hızlı çevirmeye bakalım. Avrupa Konseyi’nde iyimser beklentiler uç vermiş. Bu havanın bir süre sonra düş kırıklığına dönüşmesine yol açmayalım.”

Ama olan oldu.

İki yıl boyunca Parlamento’dan bir şey çıkmadı. Vaatler kâğıt üstünde kaldı. DEP olayı da tüy dikti. Bir yandan koalisyon içinde DYP ile SHP arasındaki görüş ayrılıkları, öte yandan askerin tutumu, demokrasi sicilimizin düzeltilmesi için dışarıda Türkiye’ye açılan kredinin bir yerde sona ermesine yol açtı. O günlerde Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’e iki yıl öncesinde esen olumlu havayı anımsatınca, “Eski güzel günler!” demekle yetinmişti.

DEP’in kapatılmasından sonra 1994’ün haziran ayında çıkan yazımda şu satırlar vardı:

“PKK’yla mücadele açısından da, istikrar ve barış açısından da, dış politikada manevra açısından da DEP’in kapısına kilit vurulması doğru olmadı. DEP’in kapatılması, PKK’nın değirmenine su taşıdı. Şimdi, ‘İşte bakın, TC hiç bir legal faaliyete izin vermiyor. PKK’nın haklılığını bir kez daha anlayın’ diyeceklerdir. Bu propaganda, Kürt kökenli vatandaşlarımızı da etkileyecek. Çünkü DEP genellikle kendi partileri olarak benimseniyor. Oylarıyla Parlamento’ya gönderdikleri insanların hapse atılıp yargılanmalarını tepkiyle karşılıyorlar. ‘Yöre halkı kuvvetten anlar,

kuvvetlinin yanına gelir!’ diye savunulan resmî görüş, yaşananların ışığında tutarlı değil.

Bu arada DEP’in kapatılması Refah’ın işine geliyor.

Türkiye’nin dış politikada manevra alanı da genişlemiyor, daralıyor. PKK’ya karşı haklı mücadeleyle Kürt sorunu arasında bir çizgi çekilemediği için bu böyle oluyor. Şiddet ve terör eyleminden değil de, siyasal fikirden dolayı dokunulmazlık kaldırıp milletvekili yargılamaya, parti kapatmaya devam ettiğimiz sürece derdimizi dışarıda anlatamayacağız. Dış politika platformlarında sıkışmaya devam edeceğiz.

Demokrasilerde çok değişik fikirler, şiddete başvurmamak koşuluyla parti olarak siyaset sahnesinde yer alır. Bu açıdan ırkçılık, savaş kışkırtıcılığı yasaktır. Fakat ayrılıkçılığı savunan partiler de birçok Avrupa ülkesinde meşru sayılır. Fransa’da Korsika’nın bağımsızlığını savunmak suç değildir. İskoçya’nın bağımsızlığını savunan parti de vardır. Ya da İspanya’da bugün etkisini yitirmiş terör örgütü ETA’nın siyasal kolu sayılan Birleşik Halk Partisi (HB), meşru platformlarda Baskların bağımsızlığını savundu diye kapatılmadı. Kuzey İtalya’nın özerkliğini isteyen parti ise halen Roma’da koalisyon ortağı olarak iktidarda yer alıyor. Bugüne kadar ‘Kürtçülük’ gerekçesiyle çok parti kapatıldı. Ama değişen bir şey olmadı. HEP vardı, kapatıldı. DEP kuruldu. Şimdi o da kapatıldı, HADEP örgütleniyor. Bu aç kapa işlemiyle bir yere varılabilseydi, bugüne kadar varılırdı. Bu nedenlerle, Parlamento bunca kötü sınavlardan sonra bir de iyi sınav verebilse, 12 Eylül askerî rejiminin anayasasını Batı demokrasilerindeki örneklere göre düzenleyebilse... Evet, PKK’ya karşı haklı ve meşru mücadeleyi sürdürelim. Ama ‘Kürt sorunu’nu ayrı bir yere koyalım. Terörden ayırıp demokrasi ve insan hakları bakımından gerekli bazı adımları artık daha fazla geciktirmeyelim. Yoksa bu gidişle PKK içte ‘tek temsilci’ haline gelirken, dışarıda da ‘FKÖ’leşebilir.” (Sabah gazetesi, 21.6.1994)

HADEP’in 1994 yaz aylarında resmen kurulmasından sonra PKK ve Apo’dan hoşlanmayan, onların yöntemlerini doğru bulmayan bazı Kürt politikacı ve aydınlarıyla bazı sohbetler yaptıktan sonra 9 ağustos 1994’te Sabah’ta şu yazıyı yazmıştım:

“HEP ile DEP kapatıldı. Şimdi de HADEP kuruldu. İlk iki partide Apo’dan hoşlanmayan, PKK’nın şiddet politikalarına karşı çıkan, ille de ayrılıkçılığı savunmayan Kürtler de yer almıştı. Kimileri isteyerek, kimileri gönülsüzce katılmıştı harekete. Gönülsüzce katılanlar, ‘PKK kafası’yla bu işlerin yürümeyeceğini savunuyorlardı. Kapalı kapılar arkasında, PKK liderliğine damgasını vuran ‘Stalinci’ anlayışla bir yere varılamayacağını belirtiyorlardı. Kendi deyişleriyle, ‘PKK da Kürt halkının bir gerçekliği’ydi. Ancak izlediği şiddet politikaları işleri içinden çıkılmaz hale getiriyor, Kürt insanına inanılmaz acılar yaşatıyordu.

Bu nedenle HADEP’ten uzak durma ve kendi partilerini örgütleme çabası içine girdiler. Bir yanda 1980 öncesinin CHP milletvekili ve Ecevit hükûmetinin Bayındırlık bakanı Şerafettin Elçi çalışıyor. Öbür yanda eski TİP milletvekili Kemal Burkay’ın ‘Özgürlük Yolu’ taraftarları. Hedefleri, şiddeti reddeden bir parti... Aynı zamanda ‘Sadece Kürtler için olmasın bu parti’ diyorlar. Üzerinde özellikle durdukları noktaya gelince: ‘PKK’nın gölgesi’ vurmayan bir partinin kurulması...

Bu nedenle PKK’nın hışmını üstlerine çekmiş durumdalar. PKK tarafından ‘TC işbirlikçisi’ olmakla, ‘devletin Kürt partisi’ olmakla ve ‘davaya ihanet etmek’le suçlanıyorlar. PKK’nın yayın organı Özgür Ülke gazetesinde Ali Fırat takma adıyla makaleler yazan Apo’nun son yazısında da ‘sosyalist çizgiden sapmak’la suçlanıyorlardı.

Apo’nun şu satırları ilginçti:

‘Fırsat bulurlarsa bir kol örgütleyecekleri şimdiden görülmektedir. Buna siyasî çözüm kılıfı da geçirerek, ‘Biz güvercinler siyasî çözümden yanayız, şahinler ise askerî çözümden yana’ diyecekler. Bunlara göre yapılması gereken, PKK ile TC’nin şahinlerini geriletip güvercinleri buluşturmaktır. Bunların bu yaklaşımlarının güvercinlikle alakası yoktur. İşin emek yönüne, bunların sosyal yaşam içindeki yerlerine bakmak gerekiyor. Aslında bu kavramlar, burjuvazinin sosyalist kavramları dışlamak için kullandığı kavramlardır.’

PKK liderliği kendinden emin gözükse de, alternatif hareket ya da oluşumlardan rahatsızlık duyuyor. Apo, Cemil Bayık, Kâni Yılmaz’dan haber alabilen çevrelere göre, PKK liderliğini rahatsız edici muhtemel gelişmeler şöyle özetlenebilir:

‘Devlet bir yandan olanca gücüyle PKK’ya vururken, öbür yandan sınırlı reformlara girişebilir. Kürtçe özel radyo ve televizyon yayınları, özel Kürtçe öğrenim gibi bazı haklar tanıyabilir. Bunu yaparken örneğin Şerafettin Elçi’nin parti kurmasına ses çıkarmayabilir. Belki de Elçi’nin parti kurmasında Ankara ile Barzanî anlaşmıştır. Tabanda etkili olabilecek böylesi gelişmelerden PKK liderliğinin rahatsız olabileceği anlaşılıyor.’

Elçi ve Burkay yandaşları ne yapabilir? Her zamanki iki taş arasında, yani hem devletin hem PKK’nın arasında sıkışıp kalabilirler mi? Bu ihtimal var tabiî...”

Ama bir başka gerçek vardı.

Devletin PKK dışındaki Kürtçü hareketleri, oluşumları fazla önemsediği söylenemezdi. PKK karşısında ya da PKK’yla mukayese edildiğinde bunların çok güçsüz olduklarını biliyordu. 2001 yılında üst düzeyde bir istihbarat yetkilisiyle sohbet ederken şöyle demişti:

“PKK dışında on üç tane Kürt örgütü vardı. PKK bunların hepsini sindirdi, tabela örgütü haline getirdi. Bir Kemal Burkay kaldı. Ama ona da biat ettirdi sonunda...”

Ağar: “Bir zamanlar

‘CHP artı ordu eşittir iktidar!’dı;

Çiller bunu yakaladı!”

Devlet, asker terörle mücadeleye devam ederken en ufak bir çizgi değişikliği yapma niyetinde değildi. Nitekim, Başbakanlık koltuğuna oturduğunda Demirel gibi, Kürtlerden, “Kürt realitesi”nden, hatta Demirel’den ileri gidip Kürtçe radyo-televizyondan, Kürtçe öğrenimden, İspanya’daki Bask modelinden söz edebilen Çiller kısa zamanda hizaya gelip susmuştu. 21 mart 1994 akşamı, Diyarbakır Polis Evi’nde “devletle birlikte” yediğim yemek sırasında, Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar şöyle demişti:

“PKK’yla mücadelede Başbakan Çiller, güvenlik güçleriyle, askerle büyük bir uyum içinde. Olayı yakaladı Çiller. Güvenlik güçlerinin, askerin ihtiyaç duydukları moralin nasıl verileceğini gördü. Bunu sağladı. Hatırlarsınız, bir zamanlar ‘CHP artı ordu eşittir iktidar!’ denirdi. Şimdi Çiller bunu görüyor, yakalıyor!”

“Devlet”, Güneydoğu bağlamında Başbakan Çiller’le ilgili olarak olumlu bir dil kullanmaya başlamıştı. 1999’un mart ayında Suriye’nin başkenti Şam’da tesadüfen tanıştığım ve bütün meslek hayatını Güneydoğu’da PKK’ya karşı mücadeleyle geçirmiş Özel Kuvvetler’den bir subay bana aynen şöyle demişti:

“Çiller’i sevmem ama onun sayesinde bu işler hızlandı! Anlaşılan o ki, Başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra ‘her şey serbest’ demiş...”

Başka bir deyişle:

Çiller, Başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra Güneydoğu'da elleri serbest bıraktı. Sivil siyasî otoritenin bütün desteğini, öyle anlaşılıyor ki, gözü kapalı biçimde güvenlik güçlerinin, askerin arkasına koydu ve geri çekildi.

"PKK'ya karşı kim, hangi güç

varsa, harekete geçiriliyor" ve

Susurluk doğuyor!

Üst düzeyde bir istihbarat yetkilisiyle 2001 yılında bu kitapla ilgili olarak yaptığım sohbette, özellikle Çiller'in 1993 haziran ayındaki başbakanlığıyla başlayan dönemi şöyle özetlemişti:

"Bu adı konmamış bir savaştı. Topyekûn mücadeleydi. Silah, devletin tekelindedir. Devlet, karşısında başka silahlı gücü, kendisine meydan okuyan, silah çeken başka bir gücü kabullenemez. Bölgede PKK'ya karşı kim, hangi güç varsa harekete geçirildi. Örneğin Hizbullah zaten vardı bölgede. Faili meçhulleri bunlar yaptı. Satırla ya da enseden tek kurşunla, 'takarof makarof' denen Rus malı tabancayla... Gayri nizamî harpti bu. Bu savaşta merhamet ölüm demektir! Karşındaki adamın alnında PKK yazmıyor ki. Arkanı döndün, bir anda tarandın gittin. Onun için adı konulmamış savaş nerede varsa, orada insan hakları da bir süre kendiliğinden sınırlanır, darbe yer. Silahlı Kuvvetler içinde Özel Kuvvetler geliştirildi. Emniyet'te Korkut Eken'ler Özel Harekât Timleri'ni yetiştirdi. Bölgede PKK'ya karşı 'alan hâkimiyeti' uygulanmaya başlandı. Gündüz hareketli, gece hareketsiz ama alanda geceleyen birliklerin sayısı artırıldı. 1993 mayısından özellikle 1994 sonuna kadar müthiş bir mücadele yaşandı. 1995'ten itibaren de aşağı doğru çekilmeye başlandı PKK..."

Şu cümlenin altını özellikle çizmiştim:

“PKK’ya karşı kim, hangi güç varsa harekete geçirildi.”

Bu cümlenin arkasında bir boşluk, bir hukuk boşluğu meydana gelmeye başladı. Terörle mücadele derken, bu boşlukta “Susurluk” doğmaya başladı. Çünkü devletin içindeki bazı odaklar, PKK’ya karşı verilen “topyekûn savaş”ta, “gayri nizamî harp”te, arkasında da sivil siyasî otoritenin, yani hükûmetin bir yerde desteğini hissettiği için PKK’yı en hızlı biçimde bitirmek umuduyla “her yol”a başvurmaya başladılar.

Susurluk’a giden yol böyle açıldı.

Susurluk, Türk devlet düzenindeki kirlenmeyi, çürümüşlüğü simgeleyen bir sözcük haline geldi.

Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş’ın 1997 tarihli raporundan bir bölüm:

“Susurluk olayının başlangıcı, belki de zamanın başbakanı Çiller’in bir cümlesinde gizlidir. ‘PKK’ya yardım eden işadamlarının listeleri elimizde’ diyordu. Sonra da infazlar başladı. İnfazların kararını kim veriyordu? Bozulmanın başlaması ve vatan-millet hesaplarının yerini kişisel hesapların alması kaçınılmazdı ve öyle oldu. (...) 1993 yılı köklü değişiklikleri gündeme getirdi. Terörle mücadelede şahinler devri başladı. Başbakan Çiller, terörle mücadeleyi ön plandaki faaliyeti olarak takdim etti. Emniyet genel müdürlüğüne Mehmet Ağar geldi ve ciddi bir tercih yapıldı. Terörle mücadelede polis daha aktif bir konuma getirildi. Özel Harekât Timleri ön plana çıktı. ”

Cüneyt Arcayürek, Cumhurbaşkanı Demirel’e faili meçhul cinayetlerle ilgili bir soru yöneltiyor, şu yanıtı alıyor:

“Tansu Çiller 1993’te hükûmet olduktan bir süre sonra bana geldi. ‘Ben terör işini Özel Harekât Timleri’yle çözeceğim’ dedi. ‘Bak’ dedim kendisine, ‘Özel Timler gün gelir başına bela olur. Bunlara hâkim olamazsın. Her çeşit iş gelir başına. Bu memleketin iki ordusu yok. Terörü bu orduyla çözeceksin.”

Kutlu Savaş raporunda şöyle devam eder:

“Susurluk Olayı bir bütündür ve olaylar zincirinden ibarettir. İstanbul’da Özgür Gündem gazetesinin bombalanması; Behçet Cantürk’ün öldürülmesi; Diyarbakır’da yazar Musa Anter’in öldürülmesi; İstanbul’da Tarık Ümit olayı ile Azerbaycan’da ihtilal denemesi; Bodrum’da Hikmet Bababaş cinayeti; bankaların trilyonluk kredileri gerçekte Ankara’da cereyan eden olayların muhtelif veçheleridir.”

Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Savaş’ın Susurluk raporunda yer alan ve “Devletin ağzı süt kokmaz!” deyişine bir bakıma haklılık kazandırıcı şu sözleri de ilginçtir:

“Bölgede yıllardır devam eden mücadele ve PKK saldırıları, batı bölgelerinde dahil genişleyen bir tepki yaratırken, Olağanüstü Hal Bölgesi’nde yaşayanların ve PKK’yla mücadele eden devlet güçlerinin tepkisini ve bazı şedit davranışlarını anlamak ve mazur görmek mümkündür. Hatta zarurîdir. Ancak bu olağan, fakat karmaşık görünüm içinde yer alan kurumları ve karmaşık yapıda gelişen bazı olayları detaye etmek gereklidir. Böylece, ülkenin PKK’yla mücadelesinden, Ankara’ya, İstanbul’a ve parasal ilişkilere uzanan bir güzergâhı görmek mümkün olacaktır.”

Zamanla Türk devlet düzeninde kirlenmeyi, çürümüşlüğü anlatan simgesel bir sözcük haline geldi Susurluk. O kadar ki, “En iyisi bu devleti kapatıp yenisini açmak lazım” demeye başladık. Susurluk Kazası’nın

meydana geldiği 1996 yılının kasım ayında ANAP lideri Mesut Yılmaz, “Terörle mücadele için 1983 öncesinde kurulmuş bir özel yapı var. Devleti korumak amacıyla kurulan bu yapı iki yıldır devletin menfaatleriyle hiç ilgisi olmayan, siyasî çıkarlar ve kirli menfaatler, kirli para için kullanılıyor. İşin içinde mafya, bakanlar, siyasîler, milletvekilleri var. Bundan sonra kim susarsa o suçludur” diyordu. “Vatansever katiller, kutsal suçlar” gibi kategoriler yaratılırken, devlet-mafya-politika üçgeninde çirkin oyunlar suyun yüzüne vuruyordu.

Susurluk’un ne olup ne olmadığını iyi anlatan üst düzeyde devlet görevlilerinden biri de Hanefi Avcı’dır. 1997’nin başlarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Susurluk Komisyonu’na ayrıntılı ifadesini verdiği zaman Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi başkan yardımcısı görevini yapıyordu. 1990’ların ilk yıllarında PKK’ya karşı mücadelenin kızıştığı dönemde, devlet içindeki bazı odaklarda hukuk dışı yollara da başvurmanın kaçınılmaz olduğu düşüncesinin yer ettiğini belirten Hanefi Avcı ifadesinde, aralarında Behçet Cantürk ve Savaş Buldan’ın da bulunduğu on kadar “faili meçhul cinayet”e işaret etmişti.

İfadesinin bir bölümünde şunları söyler Hanefi Avcı:

“Bir müddet sonra artık bunların eylem yapacakları hedef de kalmamıştı. Çünkü olaylar belli oranda azalmıştı. Ama yukarısı eylemleri durdursa bile, altta bu bir araya gelme dolayısıyla, eğitimleri dolayısıyla çok ciddi bir samimiyet meydana gelmişti bu gruplarla mafyacı insanlar arasında. Bunlar, öyle gördüler ki, bu mafyacı insanlar korkunç paralar kazanıyorlar ve çok kolay hareketlerle para kazanıyorlar. Bu defa bu gruplarla birleşerek bu tür eylemlere başladılar. Emniyetteki polislerle, işte sivil, mafyacı, o irtibatta olduğu insanlar, MİT’teki birtakım görevlilerle, JİTEM’deki bazı subaylarla birtakım mafyacı insanlar, birtakım eylemlere giriştiler. Ve bu defa resmî gibi gösterdikleri, devlet işi gibi göstererek kendi şahıslarına hizmet eden birtakım olaylara girdiler.”

Sonra ne oldu?

Bir gün “Susurluk Davası bitti!” dediler.

Hiç heyecanlanmadım.

Tarih, 14 şubat 2001

Çeşitli hapis cezalarına çarptırılmış bazı sanıklar. Hak yerini buldu mu? Susurluk aydınlanmış oldu mu? Karanlıktan beslenenleri öğrendik mi? Sanmıyorum. Arşivime bakıyorum. Ne kadar çok yazım var Susurluk için. 1996 yılı sonlarında yazılmış birinin başlığı çok klasik ama isabetli, haklı:

“Temiz politika, temiz devlet istiyoruz!”

Girişi şöyle:

“Susurluk Kazası gündemden düşmüyor. Hemen herkesin dilinde. Bu konuda sokaktaki adamın sesine kulak verin. Sade vatandaşın söylediklerini dinleyin. Çünkü sağduyunun sesini yansıtıyorlar. En yalın deyişle temiz devlet istiyorlar, temiz politika istiyorlar. Çünkü her ikisine de kir bulaştığını görüyorlar. Susurluk Kazası’nı bunun yeni bir işareti olarak değerlendiriyorlar.”

Böyle başlayan bir yazı...

1996’nın kasım ayı.

Susurluk Kazası patladı. Böylece doluştuk umut otobüsüne. Bir süre için heyecanlı bir yolculuğa çıktık. Her akşam ışıklar söndürüldü, yakıldı. “Aydınlık için bir dakika karanlık” eylemi! Neydi umudumuz? Devlet ve politikanın mafyayla temas noktalarının aydınlatılması... Devlet içinde

hukukun dışına çıkanların yakasına yapışılması... Terörle mücadele adına hukuku hiçe sayanların, devleti bir aşiret devleti gibi görenlerin, devleti çeteleştirenlerin yola getirilmesi...

Bir başka deyişle:

"Susurluk acaba ülkemizi hukuk devleti yolunda, hukukun üstünlüğü yolunda reformcu bir raya oturtabilir mi?" diye düşündük. "Yargı bağımsızlığı için hareketlenebilir mi siyaset kurumu?" diye heyecanlandık. Hiçbiri olmadı. Umutlarımız bir süre sonra solmaya, tükenmeye yüz tuttu. Umutlar bir süre sonra devletin derinliklerinde yitip gitti. O günlerde devletin derinliklerinden kulaklara çalınan, "Susurluk'tan bir şey çıkmaz!" sözünün sahibi bazı devlet büyükleri haklı çıktı. O günlerde, "Devletin ağzı süt kokmaz!" diyerek derin devletten kaynaklanan hukuksuzluğu savunanlar haklı çıktı.

Ama bir de şu gerçek var:

Aslında Susurluk aydınlandı!

Özü artık biliniyor Susurluk'un. PKK ile, PKK'nın terör ve şiddetiyle mücadelede derin devlet özellikle 1990'ların başında devreye girdi. Suçlular, kanun kaçakları, yeraltı dünyası da terörle mücadelede bazı kaynaklara karşı kullanıldı. Ama derin devlet onları kullanırken, onlar da bazen devleti kullandılar. Karşılıklı olarak birbirlerinin kuvvetinden yararlandılar.

Bu arada hukuk güme gitti.

Faili meçhul cinayetler yaşandı.

Yıllar geçti. Bir gün dediler ki Susurluk Davası bitti!

Heyecanlanmadım.

CIA’dan “elinizi çabuk tutun”

mesajı!

Başbakan Çiller’in yakın çevresinde bulunmuş üst düzeyde bir güvenlik yetkilisiyle yaptığım bir sohbette, PKK’ya karşı mücadelede 1994’ün bir dönüm noktası olduğunu belirtmişti. Topyekûn mücadele için asıl bu yıl düğmeye basıldığını, onun deyişiyle, “Cumhuriyet tarihinin en büyük Kürt isyanı”nın üstüne tam bir kararlılıkla 1994’te gidilmeye başlandığına işaret etmişti.

Söyledikleri şöyle özetlenebilirdi:

“1994 başında düğmeye basıldı Ankara’da. Amerika’dan da istihbarat desteği akmaya başladı. Bu sayede Güneydoğu’nun birçok yerinde nokta atışlarıyla terör örgütünün 200-250 kişilik gruplarını vurduk. Washington’dan CIA eliyle gelen mesaj da çok açıktı: ‘Elinizi çabuk tutun! En çok bir yıl içinde bu işi bitirin!’ Mücadele kızıştı. Bu iş askerin, polisin, MİT’in sırtında gitti. Politik kadrolar bütünüyle kenara çekildi. Güneydoğu’da yirmi vilayetin içinde terör örgütünün yerleşmesini önlemek öncelikli bir hedefti. Çünkü şehre bir kere yerleştiler mi, bir daha onları sökmek imkânsız hale gelirdi, bu çağda bütün bir şehri bombalayamayacağınıza göre... PKK’ya karşı kelle koltukta, elde silah savaşanların morali çok önemliydi. Hatırla, Özgür Gündem gazetesini... Terör örgütünün yayın organı... Merkezi bombalanmıştı İstanbul’da... Ne diyorlardı? ‘Biz burada savaşıyoruz, orada bize rahatça küfrediyorlar: Olacak iş mi? Biz keriz miyiz?’ diyorlardı. PKK kendince beş aşamalı bir süreç öngörmüştü. Kültürel özerklik, yani Kürtçe yayın, Kürtçe radyo-televizyon, Kürtçe eğitim... Sonra güçlü yerel yönetimler... Daha sonra bölgesel özerklik, federasyon derken nihaî hedef, yani bağımsız Kürt

devleti. Bir başka deyişle Türkiye'nin bölünmesi... Buna izin veremezdi Türkiye Cumhuriyeti devleti... 1984'te isyan başladığında (Başbakan Özal dönemi, HC) bu iş ciddiye alınsa, örgütün üzerine o zaman güçlü, kararlı gidilse, bu kadarı olmazdı. Evet kırdık döktük! Ama teröre anladığı dilde cevap verdik. Devlet olarak ikili otoriteye izin veremezdik. Gündüz devlet, gece terör örgütü! Hayır. Devlete biat edilecekti. O kadar. Şimdi pansumanı da devlet olarak yapmak zorundayız. Bunun içinde bazı kültürel haklar da olmalı. Kürtçe radyoydu, televizyondu, Kürtçe kurstu neden olmasın? İzin verirsin, ancak pratikte zorlaştırırsın."

"Devlet, 1993-1994'te

her şeyi göze almıştı!"

Apo'nun yakalanıp İmralı'ya atıldığı günlerdi. Ankara'da 1999 yılı mart ayı başlarında üst düzeyde bir istihbarat yetkilisiyle görüşmüştüm. Devletin 1993-1994 döneminde düğmeye özellikle basmış olmasından söz edince şöyle demişti:

"Devlet her şeyi göze almıştı!"

Tekrar Diyarbakır'daki o akşam yemeği. 21 mart 1994'ün olaysız Nevruz günü, Polis Evi'nde "devletle birlikte" yediğim yemek... Bu yemekle ilgili olarak ertesi gün Sabah gazetesinde çıkan yazımı şöyle bitirmiştim:

"Yaz anlaşılan sıcak geçecek! Baharla birlikte PKK'ya karşı müthiş bir yüklenme yapılacak. Öyle gözüküyor. Yemekte üst düzeyde bir güvenlik yetkilisi, 'Seçim dolayısıyla biraz rölanti vaziyeti var. Nisandan sonra göreceksiniz asıl' dedi. Bu kez özellikle kırsal kesimin ve dağ kadrolarının temizleneceği belirtiliyor."

1994 Nevruzu'nun hemen arkasından dört gün Güneydoğu'da dolaştım.

"Canımı emniyette hissetmiyorum;

alıp başımı gideceğim!"

Şirnak'a son yıllarda kaçıncı gelişim, hatırlamıyorum. Tanıdık bildik yerlere uğruyorum.

Yaşam kavgası değişmiyor:

"Şu ceylanımız bir gelse! ('Ceylan', Kürtçe 'elektrik' demek, HC.) Allah inandırsın abi, dört aydır ancak beş defa elektrik verildi. Kömür ocakları beş aydır kapalı. Böyle giderse acımızdan öleceğiz. Bütün ilde bir tek doktor var, o da çocuk doktoru... Şu Irak yolu da bir açılsa..."

Bu sözler, Güneydoğu'nun acıklı bir yanının, 1994'ün mart ayında fotoğrafını çekiyor. Ekonomik çöküntüyü, işsizliği anlatıyor.

Ve ayaküstü konuşmalardan, bir çay içimlik sohbetlerden edindiğim izlenimler bir noktaya işaret ediyor: PKK zemin kaybetmiş, üstünlük devlete geçmiş!

Nasıl olmuş bu?

Bir devlet görevlisinin yanıtı:

"İki yıldır uygulanan acı reçete tesirini sonunda gösterdi."

Helikopterle uçuyoruz. Solumuzda Cudi, sağımızda Gabar dağları. Tepeleri kar içinde. Kasrik Boğazı'na doğru taciz atışı uyarısı geliyor telsizle. Helikopterimiz hafiften yön değiştiriyor. Altımızda yine Dicle

gözüküyor. Cizre'ye konuyoruz. Son olarak bir yıl önce 1993 yazında gelmiştim. Geçen kasım ayında da bir gece vakti bir taksiyle Habur'dan gelip geçmiştim Cizre'nin içinden... Kadıoğlu Oteli'nin duvarları hâlâ kurşunla delik deşik lobisinde aşina yüzler. Anlatıyorlar:

"Cizre beş ay sonra böyle olacak deseler, inanmazdık. Ekonomik çöküntü, devlet baskısı, PKK baskısı derken insanlar canından bezdi. Diyor ki devlet: 'Ya benden yana olacaksın ya da PKK'dan; ortası yok!' Büyük göç yaşandı. Eskiden Cizre'nin nüfusu 50 bin civarındaydı. Bugün en çok 10-15 bin kişi kaldı. Kimileri kesin göçtü. Kimileri de seçim sonuna kadar ne olur ne olmaz diye geçici olarak çekip gitti. Bu arada 'korucu aşiretler' yerleştirildi Cizre'ye. Mesela Keçanlar..."

Biri gülerek anlatıyor:

"Otuz kişilik ailemden bir tek ben kaldım. Gerisi göç etti."

Cizreli bir meslektaş eski günleri anıyor:

"Şu Irak ambargosu kalksa, Habur açılsa yine. İpek Yolu o zamanlar cıvıl cıvıldı. Akşamları Dicle kıyısında kocaman sazan balıkları yer, rakı içerdik."

Şirnak'taki gibi Cizre'de de PKK zemin kaybetmiş. Hatta kimilerine göre tabanı çökmüş... Nevruz'da kitlesel eylemden kaçınması da bunun en açık göstergesiymiş. Sonra, yıllardır ilk kez parti bayrakları dalgalanmaya başlamış Cizre'de. Bu da "Üstünlük artık devlette!" yorumlarına kaynaklık ediyor. Üst düzeyde bir güvenlik görevlisi yine "İşte acı reçete uygulamasının bir sonucu daha" diyor.

Mardin'in Dargeçit ilçesi. İdil'le birlikte yörenin en hassas iki ilçesinden biri. Nevruz'da PKK saldırısı bu ilçede beklenmiş. Çok yoğun güvenlik önlemleri... Mavi bereli komandolar her yanda, elleri tetikte

bekliyor. İki yıl önce, 1992'deki PKK saldırısında tahrip edilmiş memur lojmanının önünde iki kişiyle ayaküstü sohbet ediyorum, not alıyorum:

"Korucu olmayan köyler boşaltıldı. Son beş altı ayda oldu mecburî göç... İş yok beyim. Bu mevsimde Manisa'ya, Konya'ya, Mersin'e gideriz, inşaat işçiliğine. Üç dört ayda biriktirdiğimizle döner, bütün yıl bu parayla yaşarız."

İşsizlik... Göç... Helikopterden gözle görülen boşalmış, yakılmış köyler... Gittiğim yerlerde fısıltı halinde anlatılan faili meçhul cinayetler... Bazı eski yapılar dikkatimi çekiyor. Sokak aralarına dalıyorum. Kargacık burgacık, daracık ve çamur deryası sokaklar... Pis bir koku! Lağım sokağın üstünden akıyor. Kilise kulelerine doğru yürüyorum. Mahallenin içine sıkışmış yan yana iki kilise... Çanları yok. Kapıları taşlarla kapatılmış... Dargeçit'te son Süryanîler de 1978'de göç edince, sahipsiz kalmış kiliseler...

Parti amblemleri ilk kez bu yıl asılmış... DYP seçim bürosu. Girişte sigara dağıtılıyor, bir tepsinin üstünde. "PKK'nın seçim boykotu" diye sorunca, pek fazla üzerinde durulmuyor. Belediye gerçeği bu insanlar için önemli. Bir iş kapısı, bir himaye kapısı. Böyle bir şemsiyeden ne diye yoksun kalsınlar ki?.. Çünkü kendileri oy vermeseler de, birileri gelip yine oturacak o koltuğa... Dargeçit çarşısında ellerinde silah birçok korucu dikkatimi çekiyor. "Artık böyle" diyor biri gülerek, "evvelce esnaftan alışveriş yapamazdı korucular. Şimdi herkes korucu..."

Üst düzeyde bir güvenlik görevlisinden yine aynı cümle kulağıma çalınıyor, 1994'ün mart ayında:

"Hasan Cemal Bey, bakın acı reçete işte. Yani yöre halkının anlayacağı dil..."

Bir DYP'li tanıyıp bir kenara çekiyor beni. "Yaz beyim! İki ateş arasında kaldık, yıldık beyim" diye içini döküyor.

Şirnak, Cizre, Kulp, Lice, Dargeçit.

Bir zamanlar PKK gücünün hissedildiği yerler. Şimdi buralarda hava değişimi var. PKK sempatizanları da görmezlikten gelmiyor bu durumu. Buralarda "devletin gücü"nü gören, artık "devlete meyletmiş" gibi... Zorunlu göçler, köy boşaltmalar, "acı reçete" derken PKK'nın son bir yıldır zemin kaybetmeye başladığı anlaşılıyor. Dargeçit Jandarma Komutanlığı'nın koca taş binasının kaleden hiçbir farkı yok. Bütün pencereler yarı yarıya kum torbalarıyla örülmüş... Girişte, askerî birliğin PKK'ya karşı çatışmalarda verdiği yirmi şehidin renkli fotoğrafları asılmış... Yeni izinden dönmüş on dokuz-yirmi yaşındaki askerlerle sohbet ediyorum ayaküstü.

Biri diyor ki:

"Çok takviye geldi. Otuz kişilik karakollar yüz elli kişiye çıktı. Artık eşkıya ancak uzun menzilli silahla taciz atışı yapabilir, o kadar..."

Bu gencecik askerlerin işi gece başlıyor. Birazdan araziye çıkıp pusu atacaklarını söylüyorlar.

Yoğun hazırlık dikkati çekiyor Güneydoğu'da yaz için. "Acı reçete"yle "lojistik destek" kaybına uğratıldığına inanılan PKK'ya bu kez "kır"da büyük darbe indirileceği, "dağ kadroları"nın temizleneceği belirtiliyor. PKK'nın şehir değil, kır gerillası olduğu, kırda çökertildikten sonra şehirde de varlık olamayacağı düşünülüyor. Acı reçete yalnız "kır"a özgü değil. Güneydoğu'nun kentlerinde de yaşanmakta. Kimine göre, örneğin Diyarbakır'daki faili meçhul cinayetler de "acı reçete"nin bir parçası... Bu çerçevede yedi ay önce, 1993'ün eylül ayında, DEP Mardin Milletvekili Mehmet Sincar'ın öldürülmesi akla geliyor. PKK'ya

sempatisi olmayan bir Kürt aydınıyla geçen gün sohbet ederken şöyle dediğini anımsıyorum:

“Seçimden sonra ailemi bırakıp gideceğim Diyarbakır’dan. Hangi kentte Kürtlere en az ayrım yapılır, şimdi bunu düşünüyorum. Ankara’da mı, İstanbul’da mı? Burada artık canımı emniyette hissetmiyorum.”

1994’ün mart ayının son haftasında üç dört günlük Güneydoğu izlenimlerimin özetine gelince: “acı reçete” uygulaması tüm şiddetiyle sürecek. Askeriyle siviliyle devlet PKK’ya karşı ancak bu yolla sonuç alındığına ve alınacağına inanıyor. Çiller de bu tek boyutlu politikaya tam angaje... Sorunun sadece ayrılıkçı terör olduğu, Kürt sorunu diye bir boyutunun olmadığı konusunda tam bir kararlılık var.

Kısacası:

Sıcak ve acılı bir yaz bekliyor Güneydoğu’yu!

“Akşam silah sesleriyle

yatak altlarına giriyoruz

gazeteci abi, yaz!”

1994’ün mayıs ayı

Yine Güneydoğu’ya düşüyor yolum. Mardin’e bağlı İdil ilçesinin çarşısı. Ortaokul öğrencileri. Saçlar üç numara. Hepsi de cin bakışlı. Giyinmişler, kravatlarını takmışlar, çarşıya öyle çıkmışlar. Lacivert ceketlerinin göğüs cebine sarı kırmızı iplikle işlenmiş armaları:

İdil İlköğretim Yatılı Okulu, 1981.

Çevre köylerden gelen yetim çocukları... “Kiminin anası babası yok” diyor biri, “Yoksul ailelerin çocukları, öksüzler...” Konuşuyorum. Okulda çıkan yemekten yakınıyorlar. Et çok az veriliyormuş... Öğretmensizlikten dolayı dersler boş geçiyormuş... İlginç, doktor olmak isteyenler çoğunlukta. Sonra da öğretmen olmak var serde... Birinin cebinde İngilizce-Türkçe sözlük. Tercüman olmak istiyor.

Adı Şükrü. On üç-on dört yaşlarında. Gözleri yuvalarında fır dönüyor. “Yaz gazeteci abi, yaz!” diyor kocaman sırıtarak, “Akşamları silah sesleriyle birlikte yatakların altına giriyoruz yatakhanede...” Bunu ne kadar doğal bir şeymiş gibi anlatıyor Şükrü. O yaşta çata patayı kanıksamış. Yaşantısının bir parçası olmuş silah sesi. “Her gece var mı çata pata?” diye soruyorum. “Son zamanlarda yok” diye yanıtlıyor.

Son birkaç aydır akşamları ortalığın sakin olduğu birçok yerde kulağıma çalınıyor. Yalnız İdil’de değil, Diyarbakır’da, Cizre’de, Silopi’de de. Akşamları artık sokağa çıkılabildiği, silah seslerinin duyulmadığı, PKK’nın taciz atışlarına rastlanmadığı anlatılıyor. Geçen mart ayında, Nevruz sırasında da öyleydi. Diyarbakır, Şirnak, Cizre ve Dargeçit’te hem halk hem devlet aynı şeyi, gecelerin artık sakin geçtiğini söylemişlerdi.

Şimdi yine belirtiliyor:

“Devlet sokağa artık geceleri de hâkim!”

Oysa, İdil birkaç ay öncesine kadar öyle değildi. Bir emniyet görevlisinin deyişiyle “en belalı” yerdi. PKK’nın en sağlam üslerinden biri sayılıyordu. Sikorsky polis helikopteriyle İdil Hudut Taburu’na inerken, “Burası bir zamanlar savaş alanı gibiydi” diyor Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan.

Gerçekten savaş alanı gibi!

İdil çarşısında kurşun değmemiş yer yok. Her taraf delik deşik. Rasgele bir dükkâna giriyorum. İçerisi dökülüyor. Her tarafta kurşun izi. Raflarda top top kumaşlar. Birini indirip döküyor tezgâhın üstüne. Kurşunlar delik açmış.

Yüzü acılı, derdini döküyor:

“Bunu artık kime satacaksın ki beyim? Köylerden göç eden garibanlara bedava veriyoruz. Faili meçhullerden korkuyoruz. Öldürülmekten korkuyoruz. Buradan çekip gitsek, nasıl karın doyuracağız. Burada kalsak, eziyet korku... İdil’in nüfusu 10-15 bindi. Şimdi taş çatlasa 5 bin. Adana’ya, Mersin’e, Ceyhan’a gittiler.”

Bu arada sorunca ekliyor:

“Son bir aydır durum sakin!”

İdil’de küçük-büyük çatışma ayrımı var. Küçük çatışma için “Bir iki roket, bir iki Keleş, o kadar” deniyor. Büyük çatışmaya ise İdil geçen yıl 27 aralıkta (1993) tanık olmuş. Biraz da geçen şubat ayında. Hudut taburunun üstü yatakhane olan karargâhında izleri görülüyor. Bir subayın deyişiyle “Roket de yemiş” karargâh. O günlerde savaş alanı haline gelmiş İdil. Polis lojmanı da roket yemiş. Bakıyorum, üst kattaki balkon kum torbalarıyla örülerek bir gözcü noktası olmuş.

Ünal Erkan, Olağanüstü Hal valisi anlatıyor:

“İdil, Cizre, Silopi, Dargeçit... Bunlar en sorunlu yerlerdi. Ama artık öyle değil. İdil’de hâlâ yuvalanma var içeride. Ama akıllı bir operasyonla hiçbir şey kalmaz. Arada bir taciz yapabilirler. Bir iki roket sallayabilirler. Ama o kadar. Nerede 1992’nin İdil’i, nerede bugün gelinen nokta...”

Bir emniyet yetkilisi, İdil'de sağlanmış olan sükûneti "kırsalda yapılan temizliğe" bağlıyor. "Gabar Dağı, Cudi Dağı, Cehennem Deresi... İdil'e örgüt buralardan gelirdi. Artık gelemiyorlar. 12 nisandan beri başlatılan operasyonlarla kontrole alındı bu bölge..." diyor. Yeni dönemdeki operasyonların bir özelliği var. Artık sadece "kuvvet kaydırma" yoluyla gerçekleştirilmiyor bu operasyonlar. Bölgede yeterli güç bulunduğu için operasyonların yapıldığı yerde bir süre oturuyor operasyona çıkan birlikler. PKK'nın büyük kayıplar verilerek geriletilmesinde bu faktörün çok önemli rol oynadığı belirtiliyor. PKK'ya karşı dağda askerî deyişle "alan hâkimiyeti" sağlanmış oluyor.

Bu konuda Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan şöyle diyor:

"Dağı temizlemek bakımından daha büyük mesafe alındı. Yeterli kuvvet var. Teknik olanaklarımız çok genişledi. Örgüt darbe yediği, devlet de gücünü gösterdiği için PKK'yla ilgili olarak halktan istihbarat akışı da hızlandı. Birlikler artık kırsalda sürekli kalabiliyor. Diyelim ki Gabar Dağı'nda operasyon yapıyorsun. Sonra orada hâkim noktalarda oturup yerleşerek bölgeyi taramaya başlıyorsun. Başka yere kaydırmıyorsun kuvveti... Eskiden böyle değildi. Böylece örgüt barınma sorunlarıyla karşı karşıya kalıyor. Devamlı yer değiştirmek zorunda bırakıldığı için de sıkışıyor. Yeterli desteği bulamıyor. Sürekli kovalayabiliyorsun. Dağda çalışırken, tabiî şehirdeki işbirlikçi de rahat bırakılmıyor."

Bölgede 150 bin asker var. Polis kuvveti 15 bin. 2 bin 500 civarında polis özel timi. Sayısı hızla artırılmakta olan özel timler daha çok Diyarbakır, Şirnak, Hakkâri'de görev yapıyor. "İşler iyi gidiyor!" havası askerin, polisin, bütün güvenlik güçlerinin arasında esmeye başlamış. 1992 ve 1993'te durum tam tersiydi. Karamsar öngörüler ağır basardı. Nereye gitsem kulağıma en çok, "İşler iyi değil!" sözü çalınırdı. "Akşam oldu mu evimize kapanıyoruz. Sonra gelsin çata pata ve taciz atışları...

Canımızdan bezdik!” denirdi. En çok da Şirnak’ta, Cizre’de şikâyet edilirdi.

Şimdi, 1994’ün mayıs ayı ortalarında durum değişmiş. Artık buralarda sokak geceleri de devlete geçmiş. PKK’nın darbe yediği, gerilediği, zemin kaybettiği anlaşılıyor. “Psikolojik üstünlük” faktörünün devletten yana işlediğini gösteren çok işaret var. Üst düzeyde bir güvenlik yetkilisinin deyişiyle, “Devletin 1992 Nevruzu’ndan beri uygulamaya koyduğu acı reçete” etkisini göstermeye başlamış.

Eleştirilecek birçok yanı olan acı reçete... “Devlet gücü” de denebilir. Ya da “devletle oynamanın, devlete meydan okumanın bir bedeli” olduğunu göstermek... Böylece, “PKK ile devlet korkusu” arasında kalan yöre halkının yüzünün daha çok devletten yana dönmeye başlaması... Olağanüstü Hal’in verdiği rakamlara göre, PKK 1994’ün ilk dört ayında 1 000 ölü vermiş. Mayıs ayının ilk 10 günündeyse 200’e yakın ölü... Diyarbakır’da bir PKK sempatizanıyla konuşurken şöyle dedi:

“Evet, bir süredir Diyarbakır geceleri sakin. Ama bu bir geri çekilme... Kadro şimdilerde kendini korumaya dönük...”

Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan’a bunu nakledince yanıtı şu oluyor:

“Doğru değil. Ama diyelim ki doğru. Neden kadro korumaya gidiyorlar? Çaresizlikten! Çünkü darbe üstüne darbe yiyorlar. Yerine yenisini koyamıyorlar. Örgüte katılımlar azalıyor.”

PKK geriletiliyor!

Bu bir gerçek. Ama bittiğini söylemek gerçeği yansıtmaz. Olağanüstü Hal valisi, “Yıl sonuna kadar belkemiği kırılır. Hata yapmazsak. Sıradan bir örgüt haline indiririz. Ama örgütü sıfırlamak söz konusu olmaz” diyor. Cumhurbaşkanı Demirel, kendisiyle bir süre önce, 1994’ün mayıs ayı

başında yaptığım bir sohbette aynı görüşü dile getirmişti. Devletin verdiği bilgilere göre dağlarda 4 bin-5 bin PKK'lı var. Kuzey Irak'ta 2 bin 500, İran da bin civarında, Suriye'de 400-500 tahmin ediliyor. Cezaevlerindeyse 5 bin PKK'lı yatıyor.

İdil çarşısında gündüz vakti dolaşıyorum. Her taraf perişan, delik deşik. Vitrinler yenilenmemiş. Cam çerçeve kırılmış dökülmüş, öyle duruyor. Bazıları iğreti gazete kâğıtlarıyla kapatılmaya çalışılmış... Camlardaki kurşun delikleri tuhaf bir estetik çiziyor. Bu arada yeni açıldığı anlaşılan bir "market". Gözlerime inanamıyorum. Bir köşede beş altı şişe İtalyanların ünlü madensuyu Pellegrino! Mardin'in İdil ilçesinde kim tanır, kim alır, alabilir Pellegrino'yu?.. Olacak şey değil.

Dükkân sahibi gülüyor:

"Bıraktılar beyim, biz de ses etmedik."

Nereden baksan Güneydoğu ayrı bir dünya. Ekonomisi çökük, hatta sıfırlanmış. Ticaret hayatı felç olmuş durumda. İş, aş ve huzur bu bölgede aslanın ağzında. İnsanlar iş istiyor. Karınlarını doyurmak istiyor. Çoluğuyla çocuğuyla barış içinde, çata patasız yaşamak istiyor. Oysa cehennem buraları! Sadece Batman'da, belediye sınırları içinde son bir buçuk ayda altmış cinayet, faili meçhul işlenmiş. Olağanüstü Hal Valisi Erkan'ın verdiği bilgilere göre, 1992'den 1994'e Güneydoğu'da 1 978 faili meçhul cinayet aydınlatılmış. Ancak bir o kadar da karanlıkta kalmış...

Vatandaş, günlük yaşantısını insan gibi yaşamak istiyor. Çocuğunu gönül rahatlığıyla okula göndermek istiyor. Oysa, Güneydoğu'da 4 bin 300 okul kapalı. Açık olan okullardaysa boş geçen derslerin sayısı inanılmaz boyutlarda. Çünkü öğretmen açığı çok büyük. Kimse Güneydoğu'da öğretmenlik yapmak istemiyor. Cizre'de bir genç, "Bu yıl

geçici işçi almadılar, işsizim" diye dert yanıyor. Gençler arasında işsizlik PKK'ya adam üreten fabrika gibi... Cizre çarşısından bir esnaf, "Bizim buralarda tek fabrikamız var: gümrük! O da kapalı" diye yakınıyor.

Türkiye'yi Irak'a bağlayan Habur sınır kapısı. Kimi sadece gümrük diyor, kimi de kapı. Ağızlarda hep aynı söz: "Kapı bir açılsa rahatlarız!" Irak ambargosu yörenin belini bükmeye devam ediyor. Habur gümrüğünde işlerin normale dönmesi, bölgede ticareti bir anda canlandıracak. Geçim çarkı, İpek Yolu boyunca işlemeye başlayacak. Şirnak'tan, Mardin'e, taa Urfa'ya kadar insanların yüzleri gülecek. Bugün yalnız Cizre'de atıl yatan kamyon sayısı 300-400 civarında. Silopi'de 800 kadar. Urfa'daysa 10-12 bin kamyon hesaplanıyor. Habur'un açılmasıyla bir anda devreye girecek kamyonlar bölgede kan dolaşımını yeniden başlatacak.

Silopi çarşısında ayaküstü sohbetler. Bakkalla, fırıncıyla. Son birkaç aydır ortalığın sakin olduğunu söylüyorlar. Akşamları silah sesi duyulmadığının altını çiziyorlar. Ve hiç değişmiyor: Habur kapısının açılmasını istiyorlar.

Bir polis memuru diyor ki:

"Millet aç beyim. Habur'un açılması lazım. Amerika'nın umurunda değil ki..."

Türkiye'yi Irak'a bağlayan Habur sınır kapısı sakin. Tek tük geçiş yapan kamyonlar. Ambargo öncesi, yani Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal ettiği 1990'ın ağustos ayından önceki dönemde her gün 2 bin 500 kamyon geçiş yaparmış Irak'a. Şimdi ancak 100-150 kamyon. Daha çok Kuzey Irak'a un, şeker gibi yiyecek maddesi taşıyorlar. Bir de ilaç gibi ambargo dışı mallar. Kamyoncular dert küpü. Kapının açılmasını, dönüşte

Irak'tan daha çok mazot istiyorlar. Olağanüstü Hal valisi soruyor kamyonculara:

"Kapı açıldı diyelim, örgüte avanta vermeye devam edecek misiniz?"

Habur'un öbür tarafında Irak Kürtlerinin Halil İbrahim Gümrüğü var. Orada her litre başına bir para bırakılıyor. Ama aynı zamanda PKK da haracını alıyor. Devletin yaptığı şöyle bir hesap var: "Kapı açılsa... 2 bin kamyon geçse her gün... PKK litre başına haracını almaya devam etse... 10 milyar hâsılat yapar örgüt..."

1994 yılının mayıs ayı ortalarında, bölgede görev yapan askerlerin havası neydi?

Silopi'de bir komutan:

"Kısa bir süre öncesine kadar çoluk çocuk yanımıza gelmezdi. Şeker verirdik, almazlardı. Öcü görmüş gibi kaçarlardı. Şimdi öyle değil. Hava çok değişti."

İdil'de bir komutan:

"Biz vatandaştaki rahatlamayı çarşıdan geçerken anlıyoruz. Çocukların bize el sallamalarından anlıyoruz."

Cizre'de bir komutan:

"Cizre'de akşamları vatandaş artık sokağa çıkmaya başladı. Bu durum bizleri sanki çocuğumuz olmuş gibi sevindiriyor."

Ankara, 14 haziran 1994

TBMM Başkanı Cindoruk'la sohbet ederken şöyle dedi:

“Doğu’da ne zaman 4 bin okul yeniden açılır. Ne zaman 1 800 sağlık ocağı yeniden açılır ve çalışmaya başlar. Ne zaman Kurtalan Ekspresi normal seferlerine başlar. İşte o zaman PKK bitmiş olur!”

3 ağustos 1994

Hürriyet gazetesi patronu Erol Simavi’den Hadi Uluengin’e gelen mektup: Kürt meselesinden söz etti mi işini kaybedeceği... Daha çok Güneydoğu’yu izleyen Koray Düzgören’in işine Hürriyet’te son verildi. Daily News’ta Kürt sorunu uzmanı ve PKK kitabının yazarı İsmet İmset Londra’ya gönderildi. İşten çıkarılabilir.

Diyarbakır’da günlüğümün başına oturdum. Pencereden giren hava mis gibi bahar kokuyor. Bahar gelmiş ama yaşama sevinci hâlâ uzak buralara. Baharla birlikte helikopterlerin pata pata sesleriyle savaş uçuklarının uğultuları daha çok duyulmaya başlanmış. Kırlarda, dağlarda operasyonlara hız verilmiş karlar erirken.

Baharla gelen bunlar bölgeye.

Nereye başını çevirsen tepeden tırnağa silahlı asker, polis, özel tim. Panzer, zırhlı kariyer. Hazır bekleyen, elleri tetikte askerî birlikler. Yani savaş manzaraları! Böylesi koşullarda baharın tadına varmak mümkün mü? Mutlu ve güzel bir yaşam anlaşılan daha uzun süre uzak bir özlem olarak kalmaya mahkûm Güneydoğu’da. Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan’ın, “Mesleğini sevmeyen için Güneydoğu’da hayat bir cehennemdir” sözü kulağımda... Günün yirmi dört saati elde silah, her an ölüm tehdidi altında devlet görevi yapan askerin, polisin işi olağanüstü güç. Büyük bir özveriyi gerektiriyor.

Ama bölge insanının yaşamı da cehennemden farksız. Olağan hayatını yaşayamıyor. Karnı doğru dürüst doymuyor. İşi yok! Ailesine bakamıyor.

Çocuğunu okutamıyor. Huzuru yok! Bir yanda PKK bir yanda devlet, yani iki ateş arasında, yani bunalmış... Her iki taraf da rahmet okumuyor. Fazla konuşmasa bile gözleriyle anlatıyor hissettiklerini... İnsanın kemiklerini ısıtan bahar güneşinin altında şöyle bir cigara tüttürmenin keyfini kim bilir ne zamandır unutmuş yöre insanı. Teröre endeksli bir hayattan nasıl keyif çıkarsın ki?.. Faili meçhul cinayetler... Baskı... Hukuksuzluğun neredeyse temel kural haline geldiği günlük yaşantı...

Bazen bıkıyorum ben de, yazılarımda hep aynı şeyleri tekrarlamaktan. Sanki yılın belirli zamanlarında Güneydoğu'ya gelip, bir tur atıp rutin bir vicdan rahatlatma operasyonu yapıyorum kendi kendime. Ya da kim bilir, gazeteci olduğumun altını çizmek istiyorum belki de...

Devlet 1994'ün mayıs ayında tüm ağırlığını PKK'ya, teröre karşı mücadeleye vermiş durumda. Üstünlüğü ele geçirmiş, mesafe almış. Zamanla terörün, PKK'nın belinin kırılacağı anlaşılıyor. PKK sıfırlanmasa bile sıradanlaşabilecek... Ama iş bununla sınırlı değil. İş ve aş sorununu yoluna sokmak, işsizliği yenmeye başlamak gerekiyor.

Kimine göre sorun bu noktada bitiyor, yani çözülmüş oluyor.

Kimine göre bitmiyor.

Devlette ağır basan görüş birincisi:

"Ayrılıkçı terörün belini kırarsın... Türkiye'den ayrılma, kopma umudunu yok edersin... Bununla birlikte ekonomik refahı da getirmeye, yani aş ve iş sorununu hal yoluna sokmaya başlayınca, sorun çözülmüş olur. Kültürel haklardı, Kürtçe radyo-televizyondu, eğitimdi falan fantezidir. Kürt sorunu yoktur, sadece terör sorunu vardır."

Resmî görüş böyle.

Bir zamanlar “Kürt yok!” denirdi. Şimdi “Kürt var, Kürt sorunu yok!” deniyor. Ama bence sorun iki boyuttan ibaret değil. Yani terörün belini kırmak ve ekonomiyi düzeltmekle sorun çözülemeyecek, iş bitmeyecek. Çünkü sorunun üçüncü bir boyutu daha var:

Kürt kimliği!

Bu gerçeği tanımakla kalmayıp gereğini yapmaktan başka çare yok. İnsanlık da, demokrasi de, Türkiye’nin çıkarları da bunu gerektiriyor. PKK askerî açıdan sıfırlanmasa da bitirilir.

Ancak sorun bitmez!

Ne zaman buralara gelsem, görüyorum bu gerçeği. Devlet üniter yapısını korur. Ama Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti’nin eşit vatandaşları olarak kendi kimliklerini, kendi kültürlerini istedikleri gibi geliştirme hakkına sahip olmalıdırlar. Şiddeti reddetmek koşuluyla siyasal örgütlenmelerini yapabilmelidirler. Resmî eğitim, resmî dil Türkçe olarak kalır. Kürtçe dil eğitim hakkı tanınır. Kendi dillerinde radyo ve televizyonlardan programlar dinleyip izleyebilirler. “Komünistlik” ve “İslamcılık”ta daha önce yapıldığı gibi “Kürtçülük” de fikir suçu olmaktan çıkarılmalıdır. Şiddet, terör, savaş veya ırkçılığı savunmak ya da özendirmek dışında “fikir suçu” ayıbına artık son vermek çağdaşlığın gereğidir. Kitap yazdıkları için hapis yatmakta olan Beşikçi’ler, Başkaya’lar, Okçuoğul’ları demir parmaklık arkasından, mahkeme kapılarından kurtarılmalıdır.

Serinkanlı düşünmekte yarar var. Terörle Kürt sorunu arasına bir çizgiyi özenle çizebilmeliyiz. Terörle demokrasi ve insan hakları sorunlarını birbirinden ayırabilmeliyiz. Terörle mücadele, öyle inanıyorum ki, demokrasi ve insan hakları alanında adım atılmasını engellemiyor.

Terör inişe geçse de, Kürt sorunu yükselişini devam ettirebilir. Kürt milliyetçiliği şişeden çıkmış durumda...

Türkiye, ekonomisini ve demokrasisini adam etmek istiyorsa, içte ve dışta rahatlamak istiyorsa, tek değil çok boyutlu düşünmek zorunda. Mesele, demokrasi ve insan haklarını dillere pelesenk klişeler olmaktan çıkarıp zihinlerde yer eder hale getirmekten geçiyor.

Evet bir yazı daha!

Belki de doğrusu, buz üstüne bir yazı daha.

Diyarbakır'dan Bodrum'a...

Diyarbakır'dan Bodrum'a gittim.

1994 yazı.

Karaada'nın üzerinden yükselmiş ay. Denize doğru uzanan burnun en ucunda, denize bakan yüksek bir tepeden seyrediyoruz mehtabı. Denizin üstünde oynaşan gümüş renkli parıltılar göz alıyor. Harikulade bir manzara! Bir Küba orkestrasının çaldığı samba, rumba, mambo, lambada ve salsalar. Afro-Latin müziğinin, yani İspanyol kültürüyle Afrikalı siyahın karışımından doğan müziğin o müthiş, baş döndürücü kıvraklığı. Vurmalı çalgılara ağırlık veren o fıkır fıkır ritim örgüsü. Bateri, tumba, bongo, timbales, karabasa ve marakasların çıkardığı. İnsanın içini kıpır kıpır eden o sesler, o melodi yapısı.

Ama gel gör ki, pistte kimsecikler yok!

Bir cumartesi gecesi, böylesine çekici bir dekora bir kulübün turistlerle herhalde tıklım tıklım dolu olması gerekirdi. Ama değil. Ortalık çok tenha. Tek tük istisnalarla bütün Bodrum öyle. Yalıkavak tarafına

gidiyoruz. Pansiyonlar, moteller ve otellerin önünden geçiyoruz. Hepsi ışıl ışıl ama canlılık yok. El ayak çekilmiş.

Turist yok!

Bir öğle vakti. Rıhtım, Bodrum tipi guletlerle, mavi yolculuk tekneleriyle dolu. Oysa bu mevsim, bu saatte çoğunun denizde olması lazım. Şimdi sinek avlıyorlar.

Müşteri yok!

Bodrum'da tesisler ancak yüzde 20-30 doluluk oranıyla çalışıyor. Yabancı turistler için fiyatlar anormal kırılmış. Ama gelen yine devede kulak. Herkesin yüzünden düşen bin parça. Herkesin ağzında "Sektör ölüyor!" sözleri...

Ve bir de korku, bomba korkusu!

Turizme ilk "PKK bombası" bir yıl önce, 1993'te Antalya'ya düşmüştü. Çarşıda patlayan bombalar yüzünden 1994'te Antalya'ya gelen turist sayısında yüzde 52'lik bir düşüş yaşanıyor. Geçen nisan ayı İstanbul Kapalıçarşı'da patlayan bir bomba bir İspanyol'un ölümüne yol açtı. Bu yüzden İspanya'dan gelecek turistler bıçak gibi kesildi. Barcelona'daki THY bürosu kapatıldı. Kapalıçarşı patlamasının ardından ilk üç günde 65 bin rezervasyon iptali alındı.

Bir turizmci anlatıyor:

"Marmaris'te bir İngiliz turistin patlayan bir bombayla yaralanmasının ertesi günü Kalkan için İngiltere'den yapılmış bütün rezervasyonlar iptal edildi."

Fethiye ve Marmaris’te üst üste patlayan bombalar her yanda can sıkıyor. Ayrıca bir başka açıdan tehlikeli bir eğilim su yüzüne vuruyor. Özellikle esnaf arasında, her patlayan bomba nedeniyle Kürt kökenli vatandaşlara karşı olumsuz duygular tomurcuklanıyor. Bu bakımdan Fethiye’de tatsız olaylar kıl payı atlatıldı.

1994 yılı için 4,5 milyar dolar ve 7 milyon yabancı turist olarak konulan turizm hedeflerini tutturmak hayal gibi. PKK terörü, Türk ekonomisinin can damarlarından biri olan turizmi de kanatıyor.

Ecevit: “Kürtçülük alna

yapışıp kalıyor!”

Ankara, 17 eylül 1994

Günlüğüme bakıyorum.

Bülent Ecevit.

Yıllardır hiç değişmez, aynı giyinir Ecevit. Yemek sırasında bir ara gözüm o klasik, koyu lacivert kostümünün üç düğmeli ceketine takılıyor. Erkek ceketlerinde üç düğmenin yıllar sonra yine moda olduğunu söylüyorum.

Gülüyor Ecevit:

“Rahşan’la ben yirmi yılda bir yakalarız modayı...”

Ecevit 1970’lerde bütün Türkiye’de olduğu gibi özellikle Güneydoğu’da da Karaoğlan rüzgârı estirmişti. Bugün Ecevit ve partisi DSP hiç yok Güneydoğu’da. Ayrıca kendisine karşı büyük bir tepki var her adımda.

Değişen neydi? Güneydoğu mu, kendisi mi? Ecevit bundan dolayı Güneydoğu’daki değişimi sorumlu tutuyor. DSP’nin bölgede silinmesini kendi dışında arıyor. Ecevit’e göre Kürt sorunu yok, Güneydoğu sorunu var. Siyasal çözüm yok, ekonomik çözüm var. Feodal ilişkilerin çözülmesi var. Kültürel hakları, aydın tasası olarak görüyor. Bunun yerine ekonomik refahı koyuyor.

Özel olarak Kürtçe radyo-televizyon ya da Kürtçe eğitim, öğrenim... Bunların demokrasi içinde yer almadığını elbette savunmuyor. Ama bu talepleri açıkça telaffuz etmekten kaçınıyor. Bunun gibi, kamuoyu önünde ilgilenmek ya da duyarlık göstermek istemediği bir konu daha var: düşüncelerinden dolayı hapiste yatanlar... Haluk Gerger, Fikret Başkaya gibi... SBF’nin eski öğretim üyesi olan Doç. Dr. Haluk Gerger’i kendisi de tanıyordu. 1978-1979’daki başbakanlığı sırasında Dışişleri bakanı olan Gündüz Ökçün’ün başdanışmanıydı.

Düşünce suçundan dolayı hapis yatanlarla ilgili olarak sesini çıkarmaması, bu konuda kendi deyişiyle çekingen tavır alması, dikkatimi çekti, Ecevit’te de belli bir ezikliğe yol açmış. Hatta bir ara vicdan azabından bile söz etti. Onaylamıyor bunları. Ama kamuoyu önünde de karşı çıkmıyor. Düşünce özgürlüğü konusuna genel olarak değinirken, bu gibi somut örneklere girmiyor.

Neden?

Ecevit, kamuoyunun bu konuda çok hassas olduğunu, yanlış anlaşılabileceğini, Kürtçülük gibi suçlamaların insanın alnına bir anda yapışıp kalabileceğini söylüyor. Ama tabiî her zamanki gibi dikkatli, ince ayrımlara özen gösteriyor. Bu tutumunun nasıl eleştirilebileceğini bildiği için ekliyor:

“Bu tutumumun kaynağında oy kaygısı yatmıyor. Türkiye’yi bölmek isteyenlerin ekmeğine yağ sürme kaygısı yatıyor.”

Washington’dan: “Türkiye böyle giderse sıkışacak!”

Washington, 19 ekim 1994

Amerikan Kongresi’ne gidiyorum.

Keyifli bir zenci şoför. Şarkı mırıldanıyor, devamlı konuşuyor. Türkiye’den geldiğimi öğrenince, “Arada bir haberlerde kulağıma çalınıyor. Sizin oralarda iç savaş gibi bir şeyler mi varmış?..” diyor.

Üç dört yıldır tanıdığım, şu sıralar ABD Dışişleri Bakanlığı’nda izinli olarak bir düşünce üretim kuruluşunda, yani İngilizce’siyle “think-tank”te çalışan bir Ortadoğu uzmanının geçen günkü sözleri aklıma geliyor:

“Artık Washington’da Türkiye deyince Kürt çağrışımı yapıyor. Yeni bir olgu bu...”

Kongre’de bir Ortadoğu uzmanı şöyle diyor:

“On gün kadar önce Budapeşte’deki AGİK toplantısında Türkiye temsilcisinin insan haklarıyla ilgili konuşmasını dinledim. Hep aynı şeyler. Yeni bir demokratikleşme paketinden söz etti. Bunun bir inandırıcılığı kalmadı ki artık. Kaç yıldır kaçıncı paket. Allah aşkına söyleyin, bugüne kadar hangisi gerçekleşti?”

Bana da artık yazmaktan usanç gelen bir konu... Devletin PKK’yla mücadele konusunda zaman kazanmak için zaman zaman yaydığı “gri yalanlar”...

Amerikalı Ortadoğu uzmanı şunu da ekliyor:

“Bir nokta daha var. Türk yetkililerinin, Kongre’de Kürt sorunu ve insan haklarıyla uğraşan, ilgilenen herkesi Ermenilerin, Yunanlıların adamı diye damgalaması, Türkiye’yi bölmeye çalışan insanlar olarak görmesi de Türkiye’nin aleyhine oluyor. Kongre üyelerini, senatörleri kızdırıyor bu tutum. Bir bölümü daha yok yere karşınıza geçiyor.”

Amerikan Dışişleri Bakanlığı’ndan bir kaynağın sözleri:

“Böyle giderse, Kongre’de insan hakları ve Kürt sorunu açısından Türkiye sıkışacak. PKK karşısında son bir yıl içinde askerî alanda mesafe alındığı bir gerçek. Ama her şey bitmiş değil ki. Sorun çözülmüş olmaktan uzak. Türkiye PKK’ya karşı mücadelesini sürdürürken, insan hakları alanında da bir şeyler yapmalı. Yunan ve Ermeni lobileri bu olumsuz durumdan yararlanıyor. Bir de göç sorunu var. Köylerin boşaltılması, insanların kentlerde yığılması... Bunların yaratabileceği siyasal ve toplumsal sorunlar, patlamalar görülüyor mu?”

Beyaz Saray’dan, Başkan Clinton yönetiminden bir kaynak:

“Birçok senaryo öteden beri tartışılır ama Clinton yönetiminin Irak ve Irak Kürtlerine ilişkin bir büyük master planı olduğundan söz edilemez. Washington’un esas taahhüdü bugün için Irak Kürtlerinin güvenliğini sağlamaya dönüktür. Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt devleti istenmiyor. Bunun neden olamayacağı da iyi biliniyor. Türkiye, Irak ve İran aralarında anlaşıp, bağımsız Kürt devletine evet derlerse, buna biz de katılırız. Bakın, Iraklı Kürtler de bağımsız bir devletin olamayacağını biliyorlar. Ama tabiî ‘Bağımsızlık her zaman kalbimizde kalmaya devam edecek’ diyorlar.”

Washington’da Türkiye’yi yıllardır yakın takipte tutan bir Amerikalı, emekli bir büyükelçi:

"Kürt sorununun Filistin sorunu gibi ya da onun kadar enternasyonalize edilmesi kolay değil. Bunun bir sürü nedeni var. Ancak insan hakları bakımından Türkiye bugünkü hareketsizliğini devam ettirdiği sürece ABD Kongresi'nde sıkışacak ve Amerikan yönetimi de buna karşı fazla bir şey yapamayacak. Bu arada Türkiye olarak komplo teorilerine fazla itibar ediyorsunuz. Örneğin biz bile 'Kürt sorunu' demeye çekiniyoruz. Çünkü bir anda insana, 'Türkiye'yi bölmek istiyor' damgasını vuruyorsunuz."

Washington'daki otel odamda ertesi günkü yazımı hazırlarken aldığım bazı notlar:

Biz ne yapacağız Türkiye olarak? Önemli olan bu. Her şeyden önce "bölünme paranoyası"ndan kurtulmak lazım. Türkiye gibi koca bir ülkeyi bölmeye kimsenin gücü yetmez. Ama aklın yolunu bulamazsak, barış ve huzurdan yoksun yaşarız. Yani Türkiye'nin güçlenmesini istemeyenlerin eline, Türkiye'yi karıştırmak ve istikrarsızlaştırmak için malzeme vermeye devam ederiz.

Washington'da, kapalı kapılar arkasında herkes haldır haldır Türkiye'yi bölmek için senaryolar yazmıyor. Her ülkenin kendi ulusal güvenliğiyle ilgili olarak birbirlerine karşı oyun planları olması normaldir.

Türkiye'nin de var.

Bu nedenle dış ilişkilere bakarken komplo teorilerine daha az itibar etmekte yarar var. Türkiye'ye komplo kuranlar yok mu? Var tabiî. Ama bizi insan hakları sicilimiz ve Kürt sorunu konusunda eleştiren herkesi aynı kaba koymayalım. Türkiye'ye yardımcı olmak isteyenleri ayırıp hedef küçültelim. Ama hedefi gerçekten küçültmek için de demokrasi ve insan haklarının gereği olan bazı adımları, verdiğimiz sözlere ve altına imza attığımız uluslararası sözleşmelere uygun olarak yerine getirelim.

Şu da var:

Kürt sorunu bir dış sorun değil, bizim kendi iç sorunumuzdur. Evet, PKK'nın dış desteği olmasa sorun bu kadar dallanıp budaklanmazdı. Ama buna rağmen bu sorunun kökü dışarıda değil, içeridedir. Bunu biz içeride bir sorun olmaktan çıkardığımız ölçüde, dışarıda da sorun olmak niteliğini gitgide kaybedecek, Türkiye'ye karşı kullanılması etkisizleşecektir.

Diyarbakır'da, Nuri Usta'nın

çay ocağında...

Diyarbakır, 7 kasım 1994

HADEP İl Başkanı Fırat Anlı'yla sohbet:

"Son bir buçuk yılda devlet çok sertleşti. Özal'a karşı Kürt halkının sempatisi var. PKK korkutarak halkı yanına çekmişti. Şimdi de devlet korkutarak halkı yanına çekme politikası izliyor. HADEP dışında hiçbir partinin buralarda şansı yok artık. Bu bölgede yaşayıp da politikayla ilgilenmemek imkânsız. Yaşamla ilgili bir sorun bu. Kontra cinayetlerine kurban gidiyor aydınlar, göç ediyorlar bu yüzden... Bu açıdan 10 temmuz 1991'de HEP İl Başkanı Vedat Aydın'ın öldürülmesi en önemli olaydır. Bölgedeki ilk kontra olayıydı. Şehirlerde devletin sert yüzü etkili oldu. İnsanlar kendi kabuğuna çekildi. PKK büyük darbe yemiş olsa da telafi ediyor. PKK'nın en güçlü olduğu yerler boşaltıldı. Göç edenlere oy kullandırılmıyor."

Diyarbakır, 8 kasım 1994

Refah Partisi İl Başkanı Hacı Abdurrahman Özbek'le sohbet:

“Yasak, insanların kafasında alerji yaratıyor. Bırakın çalıp söylesin insanlar... Acıklı bir tablo var. İnsanlar artık ilçelere gitme cesaretini gösteremiyorlar. İslam’ın ipine sarılmaktır doğru olan. Osmanlı’nın siyasetini iyi okumak gerekiyor.”

Diyarbakır, 9 kasım 1994

Özel radyo kanallarından birinde Songül Karlı’nın oynak şarkısı:

“Dağlara gel dağlara!”

Telefonu çalıyor radyonun. Polisten de bir istek var. Bu defa Belkıs Akkale’nin şarkısı yükseliyor radyodan:

“Dağlar, seni delik deşik ederim!”

Nuri Usta’nın çay ocağı. Gazi Caddesi’nde, Çarşı Karakolu’nun hemen arkasına düşen küçük, şirin bir sabahçı kahvesi. Duvarda Atatürk’ün mareşal üniformalı renkli bir fotoğrafı... Gaz lambası. Renkli Fenerbahçe posteri. Kuran’dan bir ayet... Siyah beyaz döneminden kalma eski model bir televizyon. Altında bir yazı:

“Lütfen dokunmayınız TV’ye, Nuri Usta!”

Diyarbakır’ın nabzını tutmak için birebirdir Nuri Usta’nın kahvesi. Her sabah burada meclis kurulur. Her çeşit insan vardır. Doktoru, avukatı, bakkalı, fırıncısı, eczacısı, memuru, işçisi, işsizi, emeklisi, politikacısı, hali vakti yerinde olanı, yoksulu, genci, yaşlısı... Bodur taburelere tünenir, bağıra çağıra memleket meseleleri tartışılır. Nuri Usta’nın kömür ateşinde demlediği tavşan kanı çaylar keyifle yudumlanır. Saat sekizden itibaren de boşalır sabahcı kahvesi. İşi olan, işine gider.

Biri diyor ki:

“Kürtçe kaset çalmak serbest. Ne olur sanki arada bir radyoda, televizyonda da çalınsa... Dünyanın sonu mu gelir? İngilizce’si, bilmem necesi söyleniyor da, neden Kürtçe söylenmesin? Bunun memlekete ne zararı olur ki?..”

Bakıyorum, başıyla onaylamayan yok.

Ara sıra Kürtçe şarkı kasedi çalındığı oluyormuş radyolarda. Polisten anında uyarı gelince, “Yanlışlık oldu!” anonsu yapılıyormuş. Diyarbakır’da üç tane özel televizyon kanalı, on beş-on altı tane radyo kanalı faaliyet halinde. Anadolu’nun birçok kentinde olduğu gibi Diyabakır’da da tam bir patlama yaşanıyor.

Gençten biri yakınıyor:

“Michael Jackson İstanbul’a gelip konser verdi. Diyarbakır’da da Şivan gelip konser verebilse fena mı olur?”

Herhalde dünyanın sonu olmaz!

Hele teknolojide baş döndürücü gelişmelerin yasakları fiilen deldiği, radyo ve televizyonda devlet tekellerinin kendiliğinden yıkıldığı bir dönemde, Kürtçe yayın yasağını belli kurallara bağlayarak kaldırsak dünyanın sonu gelmeyecek tabiî...

Orta yaşlı biri şöyle diyor:

“SHP’li bir bakan ‘Kürtçe okul kurulabilir!’ demişti. Millet gülüp geçiyor bunlara artık. Hiçbir inandırıcılığı kalmadı bu sözlerin. Seçime bir ay kala bunları söylüyor. Üç yıldır iktidarsanız, ne yaptın? İnönü ile Demirel 1991’de gelmişlerdi Diyarbakır’a. ‘Kürt realitesi’ demişlerdi. Sonra ne oldu? Unuttular. Biri çekildi, biri de Çankaya’ya çıktı oturdu.”

Diğeri söze giriyor:

“SHP artık buralarda bir tabela partisi... Ecevit de farklı değil. Eski Karaoğlan yok artık! Biraz Türkeş’e benzedi Ecevit. Yanlış konuşmaları oldu Doğu için...”

MHP’nin buralarda herhangi bir varlık gösteremeyeceği konusunda görüş birliği var. Ancak güvenlik güçlerinin içinde MHP etkisine çok sık işaret ediliyor. Yaşlı biri, eliyle MHP’lilerin, Ülkücülerin kurt işaretini yaparak şöyle diyor:

“Özel timlerde, hatta polis çocuklarının sünnet düğünlerinde kurt işaretini yapanlar var. Yörenin insanını tahrik ediyorlar. Batıda bunu yapsalar, o kadar alerji duymazdık.”

Geçen 27 mart (1994) belediye seçimlerinde Refah’ın elde ettiği başarı konusunda söylediklerine gelince:

“DEP kapatılmasa, seçimlere girse Refah Partisi böylesine iyi bir sonuç alamazdı. Aynı zamanda DEP’in kapatılmasına, DEP’li milletvekillerinin hapse atılmasına bir tepkiydi Refah’a verilen oylar. Benim içimden de oy atmak gelmedi. Ben Meclis’e göndermişim, sen de tutup hapse tıkmışsın! Bu nedenle sandığa giden az oldu. Giden de protesto için Refah’a verdi.”

Kabul gören bir başka tespit:

“Eskiye göre Diyarbakır’da huzur var. Hayat daha normal. Evvelce güneş batar batmaz eve kapanırdık. Dün akşam on birde eve gittim.”

PKK sempatizanları da PKK’nın geriletilmiş olduğunu teslim ediyor.

Nuri Usta’nın kahvesinde birinin sözleri:

“Hak ve adalet olmadıkça bu olaylar durmaz beyim. Devlet önce hak ve adalet sistemini kuracak. O zaman ne PKK kalır, ne de başka bir şey. Polis, devlet, ne olur, herkesi aynı kefeye koymasın. Vatandaşından ne diye korkuyorsun ki? Bırak şarkısını çalsın, okulunu da isterse kursun. Kaç kişi gelecek ki?.. Bir de iş olması lazım. İş oldu mu, huzur da olur beyim!”

Devlete karşı yöredeki burukluk, soğukluk, yabancılaşma duygusu, yılların ötesinden gelen aldatılmışlık ve mağduriyet duygusu Nuri Baba’nın kahvesinde, 8 kasım 1994’te...

Günlüğüme bakıyorum.

Barış ve ekmek notları.

Mutlu bir yaşamın vazgeçilmez koşulları. Biri olmadan diğeri de olamıyor. Ama gerçek, kalıcı bir barış için özgürlük ve demokrasi de şart. Güneydoğu Anadolu Projesi’nin, kısa deyişle GAP’ın en büyük projesi olan Urfa Tüneli hizmete girdi ben Diyarbakır’dayken. Harran Ovası’nın suyla buluşmasıyla birlikte Güneydoğu için büyük bir hülya gerçekleşmiş oluyor. Refah’ın Diyarbakır İl Başkanı Hacı Abdurrahman Özbek’le sohbet ediyorduk. Noktası virgülü yerinde konuşan yetmişlik beyaz sakallı ihtiyar şöyle dedi:

“Ekmek meselesi çok mühimdir. Zira barıştır, huzurdur. Yoksul insanları, işsiz gençleri tahrik etmek kolaydır. Bilhassa dış güçler bakımından... Ama sadece ekmekle bitmiyor iş. Gençleri bilinçle yetiştirmek lazım. Sonra, Doğu ve Güneydoğu da Batı’daki gibi demokratik nizamdan nasibini almalı.”

“Buraya ‘Kürdistan’ dersen,

basın özgürlüğü olur mu?”

Demokrasiyle ekmeğin dengesi...

Dünyada bu dengeyi bugüne kadar hakkıyla kurabilen ülkelerin sayısı hâlâ bir avuç. Bizim ülkemizde de bu denge kurulamadı henüz. Bakın Güneydoğu'ya, yaşananlara... Sivil olsun, asker olsun burada güvenlik güçlerinin alerji duydukları, onları rahatsız eden deyimler var:

Demokratikleşme, insan hakları gibi...

Bu deyimler özellikle dış dünyadan seslendirilince, buradaki yetkililerin tüyleri diken diken olabiliyor. Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan'la konuşurken şöyle dedi:

"Ne demokratikleşmesi kardeşim?.. İyi güzel, biz de demokrasiden yanayız. Ama teröriste demokratikleşme olur mu? Geliyorlar yurtdışından, burada terör örgütünün avukatlığını yapıyorlar. Bari bunu yapma! Burada yaşam kelle koltukta gidiyor. Şehit veriyoruz her gün. Vatandaşlarımız ölüyor. Buraya 'Kürdistan' dersen, basın özgürlüğü olur mu? Demokratikleşme adı altında teröriste imkân verilecekse, o zaman ben burada neyin mücadelesini veriyorum ki?.."

Ünal Erkan'a göre demokratikleşme, insan hakları derken "terör örgütüne prim veriliyor, ona karşı mücadele edenlerin ise morali bozuluyor". Olağanüstü Hal valisi, terörle mücadelede çok iyi bir virajın alındığını, kesinlikle fren yapılmaması gerektiğini savunuyor. PKK'ya özellikle son dönemlerde büyük darbeler indirildiğini, hem askerî hem psikolojik üstünlüğün PKK'dan devlete geçtiğini, halkın yüzünü artık devlete döndüğünü belirtiyor.

Şu sözler onun:

"1992'den sonra artık kovalayan, arayan devlet oldu. 1993 ve 1994'te çok büyük kuvvet yığıldı bölgeye. İmkânlar her bakımdan geliştirildi.

Alan hâkimiyetine dönük operasyonlar yapıldı. Operasyon sonrası çekilmedi kuvvetler. Alan hâkimiyeti için gerekli yerlerde yeni karakollar kuruldu. 1988'de 120 terörist ölü ele geçirilmişti. Bu rakam 1989'da 175, 1990'da 315, 1991'de 316, 1992'de 1 000, 1993'te 1 721, bu yılın ilk on ayında ise 3 599 oldu. Kuzey Irak'ta öldürülenler bunların dışında... Ayrıca, bu yılın on ayında 308 terörist sağ ele geçirildi. 342 terörist teslim oldu. Cezaevlerinde ise halen 8 000 civarında örgüt elemanı var."

Peki, iş bitti mi? Hayır. Askerî bakımdan mesafe alındı. PKK'ya dağda büyük darbe inidirildi ama bitmedi. Bunu Olağanüstü Hal Valisi Erkan da kabul ediyor. Verdiği sayılarda bu gerçeği görmek mümkün zaten:

"Halen dağda 3 500-4 000 terörist var. 1 500-2 000 civarında da sınırlarımızın dışında. Büyük bölümü Kuzey Irak'ta yuvalanmış durumda. İran sınırında ise 300-500 terörist var. Suriye ve Bekaa'da da kamp dolayısıyla sayıları 300 kadar olabilir."

Hâlâ kapalı okullara gelince...

Olağanüstü hal kapsamındaki on üç ilde toplam okul sayısı 7 742. Bunun 380'i lise. Bunlardan 2 000'i halen kapalı. 559'u öğretmen ataması yapıldığı takdirde açılacak. Öğretmen bulmak bir sorun ne yazık ki. Daha geçen hafta sonu Mardin'in köylerindeki okullarına giderken dört öğretmen PKK'nın terörüne kurban gitti.

1994'ün kasım ayında Güneydoğu'nun fotoğrafı...

Mardin'in içinden geçiyorum sabah vakti erken. Hafif puslu bir hava.

Bir cami, bir kilise...

Beyaz üstüne kırmızı yazılmış:

“Cafe Mon Amour!”

Kimin aklına gelmiş? Hangi özlemin ifadesi?

Hemen yanı başında bir afiş:

“İslam Fıkıh Ansiklopedisi.”

Böyle bir ülke işte!

İpek Yolu yeniden canlanmış. Kamyonlar vızır vızır. Daha altı yedi ay önce in cin top oynuyordu. Yol boyu keskin bir mazot kokusu burnumuzu rahat bırakmıyor. Şoförümüz Osman, “Ağustos ayında kapı açıldı, böyle oldu” diyor. Türk-Irak sınırındaki Habur kapısından mazot girişinin belli sınırlamalarla serbest bırakılmasıyla İpek Yolu’nun üstündeki ölü toprak bir ölçüde olsun kalkmış. Özellikle Cizre girişinde bu hemen fark ediliyor. Büyük bir hareketlilik var. Dükkânlar, tamirciler açılmış. Alışveriş canlı. Kadıoğlu Oteli’nin ön cephesi boyanmış, kurşun delikleri kapatılıp izleri silinmiş. Görünürde hayat normal, herkes işinde gücünde...

Cizre’de hayat bir zamanlar cehennemdi!

27 marttan (1994) beri tek silah sesi duyulmamış. “PKK’nın kalesi” sayılan Cizre’de günlük yaşantının olağan akışı dikkati çekiyor. Göç edenlerin büyük bölümünün geri döndükleri belirtiliyor. Daha önceki gelişlerimden biliyorum. Güvenlik güçleri gündüz vakti çarşıda ancak motorize gezerlerdi. Başka türlü dolaşamazlardı. Şimdi durum değişmiş. PKK yok! Büyük darbe yemiş ve buradakilerin deyişiyle “dağa çekilmek zorunda bırakılmış”...

Geçen gün çarşıda PKK imzalı bir bildiri dağıtılmış, “Ölmedik, geri döneceğiz!” diye. Devlet büyük hata yapmadıkça PKK buralara bir daha dönemez. Sokaktaki adamın devlete dönük soğukluğu, güvensizliği henüz

kaybolmuş değil. Ancak PKK'dan da yaka silkiyor. Çünkü normal hayatını yaşamak istiyor.

Cizre Belediye Başkanlığı özel kaleminde sohbet ediyorum. "Beyim işler iyi" diyor biri ama sesi kuşkulu, "Mazottan çok para girmeye başladı. Bu aralar Şirnak kömürlerinin de açılacağı söyleniyor. İyi de bunlar seçim yatırımı olmasın?.."

Hani bacak kadar derler ya, öyle. Ama cigarası ağzından eksik değil. Daha on beş-on altı yaşında. Üstelik bir yıllık da evliymiş... Adı, Metin Üçkaç, diyor ki pat diye:

"Cizre, Paris olacak!"

"Haydaa, Paris de nereden aklına geldi?"

"Zenginleşecek Cizre demek istedim."

Metin Üçkaç, korucu. Keçan aşiretinden. Keçanlar, Tayan aşiretiyle birlikte devlet tarafından PKK'ya karşı Cizre'ye yerleştirilen korucu aşiretlerinden biri. Elde silah güvenlik güçleriyle birlikte ortalıkta dolaşıyorlar. Cizre Belediye Başkanı Kâmil Atağ da korucu aşiretinden. 27 mart (1994) yerel seçimlerinde Refah Partisi'nden seçilmiş. Sonra MHP'ye geçmiş. Şimdi DYP'ye transferi söz konusu. Masasının üstünde üç hilalli MHP bayrağı var. Korucu aşiretleri ve DYP lehine "devlet baskısı"... Şirnak'ta Tatar aşireti... Babatlar... Siverek'te Bucaklar... "Devletten yana" bütün bu aşiretlerin Başbakan Çiller'in DYP'sinden yana ağırlık koyacakları her tarafta konuşuluyor. Diyarbakır ve Cizre'de benim de kulağıma sürekli çalındı. "Devlet partisi, Doğru Yol'dur. Ona oy vermezseniz fena olur, yine eski günler gelir" tehdidi etrafta fısıldanıyor.

Cizre'den akşamüstüne doğru ayrılıyoruz Ramazan Öztürk'le. Kimse "Bu saatte yola çıkılır mı?" demiyor. Oysa tam bir yıl önce bu saatlerde

Kuzey Irak’tan giriş yapmıştım. Habur’dan Diyarbakır’a bir taksi ararken, deli gözüyle bakmışlardı gazeteci milletine. Polis, Habur’da gecelememizi tavsiye etmişti. Ama biz yine yola çıkmış, güneş batarken çatışma altındaki Cizre’nin içinden polis panzerleri eşliğinde geçmiştik. Bir yıl sonra kimse bizi yolumuzdan alıkoymak istemedi. Mardin’e saparken durdurdular. Güneş batmıştı. Yolun kapatıldığını söyledi komutan. “Mardin’e Kızıltepe üstünden gidin. Hem İpek Yolu daha güvenlidir” dedi. Bir yıl önce inle cinin top oynadıkları İpek Yolu’nda akşam trafiği bayağı yoğun. Diyarbakır’a yirmi otuz kilometre kala durdurulduk. Amerikan filmlerindeki gibi arkamız askerlere dönük, kollarımız havada, arabaya dayalı vaziyette tepeden tırnağa arandık.

“Kürt milliyetçiliği Apo’yla

başlamadı, Apo’yla bitmez!”

Diyarbakır, 12 kasım 1994

Diyarbakır yakınlarında bir köy. Davul vuruyor. Bıçak kalkıp iniyor. Kurbanın boğazından kan fışkırıyor. ANAP milletvekili Abdülkadir Aksu da var. Bir kan damgası adayın alnının ortasına, bir kan damgası arabanın ön camına. Halay çekiliyor kan gölünün üstünde. Köyün delisi neşeyle hoplayıp zıplıyor, elinde beyaz mendili. Başının üstünden onar liralar serpiliyor.

Adını soruyorum köyün. Kazan köyü. Ama kahvenin üstündeki tabelada “Şerbetli Köyü Kıraathanesi” yazıyor. Yine soruyorum, Kazan diyorlar. Hay Allah! “Ya bu ne?” diye gösteriyorum Şerbetli’yi. Gülüyorlar. “Eski isim. Devlet değiştirdi bu ismi ama onu da unutmadık” diyorlar.

Güneş, uzakta, göz alabildiğine uzanan Ergani Ovası'nı kızıla boyayarak batıyor. Köy muhtarının iki katlı evinin damı. Döşekler, halılar serilmiş, yastıklar sıralanmış. Ayakkabılar çıkıyor, bağdaş kuruluyor. Tandır ekmeği, sac ekmeği. Tavuk, haşlanmış et. Şehriyeli pilava kaşık sallanıyor. Yanımda gençten biri. "Dert var mı?" diye soruyorum. Dik bakıyor. Konuşmuyor. Bir daha soruyorum. Yanıtı ilginç:

"Niçin Türkçe konuşayım ki?"

"Çünkü ben Kürtçe bilmiyorum."

"Neden?"

"Öğretmediler ki" gibisinden abuk bir yanıt çıkıyor ağzımdan. "İşte benim sorunum da bu" diyor dik bakışlı genç adam, "Bana da Kürtçe öğretilmesini istiyorum."

Diyarbakır'dan bir partili, PKK baskısını ima ederek şöyle diyor:

"Beyim evvelce köye giremezdik. Korkarlardı, yanımıza gelmezlerdi. Vatandaşın korkusu şimdi azaldı. Seçim kampanyası yapabiliyoruz."

Günlüğüme bakıyorum.

Diyarbakır'da bir akşam. Keyifli bir masa. Masanın çoğu sakini, "Kürt politikası"nın içinden gelmiş, 1960'larda "solda politika" yapmış, ama bugün Apo ve PKK'yı benimsemeyen orta yaşlılar grubu...

Biri diyor ki:

"Düşmanlık Kürtlere değil, 'Ben Kürt'üm!' diyene..."

Bir diğeri:

“Kürt milliyetçiliği Apo’yla başlamadı. Apo’yla da bitmez! Bu nedenle mücadelemiz Apo’yla da bitmez!”

Diyarbakır, 13 kasım 1994

Gece vakti, keyifli bir kebaplı rakı sofrası. İşadamı olan biri, İstanbul’daki bir şirketin bayiliğini neden bıraktığını anlatıyor. Kürtleri küçümseyen, istiskal eden bazı söz ve davranışların bu kararında nasıl rol oynadığının altını inceden inceye çizerken, Kürt kimliği konusundaki titizliğini vurguluyor.

Bir başkası:

“Bizlerle kız alıp verilmiş... Bizler de batıya gelip alışveriş yapabilirmişiz... Bütün bunlar lütuf mu?..”

Bir diğeri, “‘Kıro’ lafı yüzünden ne kadar çok kavga ettim Türk dostlarımla...” diyor.

PKK’nın şiddet politikasını eleştiren bir başkası:

“Devlet, PKK’nın şiddeti sayesinde Kürtleri kendi oyun alanına soktu. Hem yerimizden yurdumuzdan oluyoruz hem de Kürtler kendi içimizde birbirimize düşmanlık tohumları ekiyoruz. Koruculuk kurumunu kastediyorum.”

Güneydoğu’da ister sokaktaki adamla konuşun, ister işadamlarıyla, esnafla... İster okumuş ya da aydınlarla... Hepsinde ortak bir yan var:

Kürtlükleri...

Buna Kürt kimliği de diyebilirsiniz. Devletin bu konuya bugüne kadar saygı göstermediğini hiç istisnasız hepsinin ağzından duyuyorsunuz. Bir

kere kimliklerine saygı istiyorlar. Ve bunun sadece lafla olmayacağını her yerde, her fırsatta belirtiyorlar.

Bir başka nokta:

Devletten, öncelikle sivil olsun asker olsun güvenlik güçlerinden adam gibi muamele bekliyorlar. Burada insanlık, insan hakları devreye giriyor. Devlete dönük yabancılaşma, soğukluk, güvensizlik istisnasız her çevrede dikkati çekiyor. Tabiî işsizlik, yoksulluk... Yörenin beli en çok büken, en başta gelen sorunu... Şöyle bir bakıldığında, ayrılıkçılığa prim verilmediği, verilmeyeceği ortaya çıkıyor. PKK’nın şiddet politikası gitgide daha çok eleştiriliyor, suçlanıyor. Ancak PKK’dan en yaka silken çevrelerde bile PKK öyle açıktan eleştirilmiyor. Bunun bir nedeni korkuysa, bir başka nedeni de Kürt milliyetçiliği. PKK’nın devlete meydan okuyor olması, kimilerinde sempati yaratabiliyor.

Kürt politikasıyla ilgilenen okumuşlar ya da krema sayılacak çevreler, PKK’yla işlerin yürümeyeceğini, çok daha fazla acı çekileceğini kapalı kapılar arkasında söylüyorlar. Bu arada Türkiye’nin çevre ülkelerle karşılaştırılmayacak kadar gelişmiş bir ülke olmasının altı Kürt aydınları arasında özellikle çiziliyor.

Bunlardan biri Diyarbakır’da şöyle dedi:

“Kürtlerin Avrupa’yı o kadar fazla ağlama duvarı haline getirmemesi lazım. Günün birinde Türkiye bu Avrupa kurumlarından dışlanırsa, biz Kürtler açısından işler çok daha kötüye gider.”

Günlüğüme bakıyorum.

Diyarbakır, 14 kasım 1994

Bu kış Güneydoğu'nun dağları PKK'ya karşı çok yoğun operasyonlara sahne olacak. Güvenlik güçleri, PKK'nın dağ kadrolarının belini tam anlamıyla kırabilmek için geçmiş yıllarda görülmedik ölçüde bir yüklenmeye hazırlanıyor. Diyarbakır ve Cizre'de askerî yetkililerden edindiğim izlenim öyle.

Kiminle konuşsam hep aynı sözler:

"Bu kış çok önemli. Nihaî darbe bu kış inecek. Artık köyler de yok ellerinde. İkmal yolları da kesildi terör örgütünün..."

Özellikle 1992 baharındaki Şirnak Operasyonu'ndan itibaren uygulanan askerî stratejinin yeni halkasının bu kış aylarında çekileceği anlaşılıyor. Şirnak'ta devlet 1992'de fena vurmuştu. PKK'ya desteğin faturasının çok yüksek olacağı bazen halka acımasızca gösterilmişti. Şirnak'tan sonra aynı sert model Cizre'de, Silopi'de, Kulp'ta, Lice'de, Nusaybin'de, Dargeçit'te ve "PKK'nın kalesi" olarak kabul edilen yerlerde en sert şekilde uygulanmıştı.

Diyarbakır'da bir PKK taraftarı geçen gün şöyle dedi:

"Şehirlerde devletin sert yüzü etkili oldu. Faili meçhul cinayetler de bunun bir parçasıydı. İnsanlar kendi kabuklarına çekildiler. Cizre bir yıl öncesine kadar gerilla hâkimiyetindeydi. Gündüzleri bile ara yolları gerilla tutardı. Gece ise tamamen... Bugün durum tümüyle değişti."

Köy yakmak, köy boşaltmak...

Şehir içlerinde PKK etkisiz kılınırken, şehirden göç eden ya da göç ettirilenlerin yerlerine devletten yana korucu aşiretleri yerleştirildi. Aynı zamanda kırsal kesimde birtakım köyler boşaltılmaya başlandı. Böylece PKK'nın dağ kadrolarının doğrudan destek sağladıkları köy ve mezralar insansızlaştırılıyordu.

Köylerin boşaltılması, Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan'ın deyişiyle "köylerin boşalması" yeni bir olay değil. Köylerin devlet tarafından boşaltılması 1988 ve 1989'dan itibaren yine Erkan'ın deyişiyle "azar azar" uygulanmaya başlanmıştı.

Bazı köyler de boşaltılırken yakılmıştı.

Refah'ın Diyarbakır il başkanı Hacı Abdurrahman Bey köylerin yakılması konusunda şunları söyledi:

"PKK'lı köye geliyor, ekmek istiyor. Bir gece yatmak istiyor. 'Hayır' mı desin? Başa çıkamıyor. Bu defa devletin gücü gelip hesap soruyor. Diyor ki devlet: 'Boşalt burayı ki, PKK gelince kimseyi bulamasın!' Bazıları çekip gidiyor, köyü boşaltıyor. Göç etmek istemeyen olursa, o zaman belki de köyü tahrip ederek boşaltılmasını sağlıyor devlet..."

Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan, devletin sistemli biçimde köy yakma politikası olmadığını söylüyor:

"Bazen terör örgütünün boş köyleri yaktığı da oluyor. Ayrıca köyde çatışma çıkmışsa, köy bundan zarar görüyor. Yani olayın tabiatında var zarar görme... Bu arada hiç mi yanlışımız olmaz? Münferiden olur ama bu sistemli bir politika değildir. Göç olayı da abartılıyor. Örneğin Diyarbakır'a göç sekiz on yıllık bir dönemde 200 bini geçmez. Bu yılın ilk on ayında ise 30-40 bin civarında..."

Özetlersem:

Şirnak, Cizre gibi PKK kalelerini temizlemek zincirin ilk halkası... Bu gibi yerlere devlet yanlısı korucu aşiretlerini yerleştirmek ikinci halka... Evvelce Cizre sokaklarında bu kadar eli silahlı korucuya rastlanmazdı. Şimdi adım başı elinde Kalaşnikov'la ortalıkta dolaşan korucu var. Herhalde "devlet otoritesi" açısından hoş bir görüntü değil.

Zincirin bir diğer halkasına gelince:

PKK’nın dağ desteği sağladığı varsayılan köy ve mezraları boşaltmak...

Cizre’de bir askerî yetkili şöyle dedi:

“İkmal yolları kesiliyor. Köyler yok artık. Gelip erzak alacağı, geceleyeceği, yıkanıp kadınla kalacağı yerler yok artık. Yaz boyunca çok sayıda depolarını bastık. Erzak tedarik etmeleri zorlaştı. Ayrıca son bir yıldır dağlarda alan hâkimiyetine yönelik operasyonlar çok iyi sonuç verdi. Büyük miktarda kaydırılan birlikler sayesinde dağda kritik noktalar tutuldu. Kuzey Irak’tan da ikmal yollarını kesiyoruz. Ama Zaho’da hâlâ çok örgüt elemanı var. Bu yıl Cudi Dağı’nı da boşaltıyor örgüt... Şimdi sıra dağa tam anlamıyla yüklenmeye geldi. Onun için bu kış çok önemli...”

Altı aylık bir aradan sonra Güneydoğu’da geçirdiğim dört günü beş yazı halinde Diyarbakır’dan gazeteye geçtim.

Son satırlarım şöyleydi 1994’ün kasım ayında:

“PKK biter ama Kürt sorunu bitmez! Çünkü Kürt milliyetçiliği çok olmuş şişeden çıkalı. Aşılamayacak sorun değil. Bu ülkede, üniter devlet çerçevesinde demokrasi ve insan haklarının gereğini yaparak herkes, hepimiz kardeşçe, barış içinde yaşayabiliriz. Bunun önkoşullarından biriyse, Güneydoğu’da olan biteni serinkanlı ve hamaset yapmadan serbestçe tartışabilmeyi öğrenmektir.”

6

PKK’nın beli kırılıyor

1995 Kuzey Irak Harekâtı, Başbakan Çiller’e göre Plevne’den bu yana en büyük harekât... - Hasan Kundakçı Paşa anlatıyor: “Kahramanları unutmayın!” - “PKK’nın can damarlarını tutalım ki, onu içeride daha kolay boğalım!” - Kuzey Irak’taki parasız Rus askerleri - 1993 Stratejisi’nden 1995 Operasyonu’na - Alan hâkimiyeti nasıl kuruldu? - Apo’dan emir: “Gabar’da KUM’u toplayacağız!” - Amerika’dan kestirme cihazları - Genelkurmay’da TÜSİAD’a PKK brifingi - Siyah rugan pabuçlu Ali Dayı... - Cudi Dağı, 2102 rakımlı Derhızyı Tepesi ile 2875 rakımlı Belbuka Tepesi’nde askerle geçen iki gece...

Ankara, 21 mart 1995

Çankaya’da Başbakanlık Konutu.

Toplantı odasında Başbakan Çiller’le sohbet ediyoruz. Duvarda koca bir harita. Türkiye’yi Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu’dan oluşan şeytan üçgeninin ta göbeğinde gösteriyor.

Sohbet konumuz:

Türkiye’nin iki gün önce Kuzey Irak’ta PKK’ya karşı başlattığı askerî operasyon. Çiller, haritada eliyle operasyon bölgesini göstererek diyor ki:

“Kıbrıs’tan, hatta Plevne’den beri en büyük kara harekâtı...”

Çiller’in bu Plevne benzetmesi ertesi gün Sabah’ın manşetinde patlayınca, günlerce alay konusu olacak...

Eliyle operasyon bölgesini çiziyor. Fazlasıyla ciddi. Mimik ve jestlerinde bir komutan edasıyla anlatıyor. Bu havanın kendisine keyif verdiği belli. Üç ayrı bölgede kıskaç operasyonlarının sürdürüldüğünü, 38 bin askerin Kuzey Irak’a girdiğini, 13 general ve 2 bin subayın görev yaptığını söylüyor. Bölgede 2 bin 800 PKK’lı teröristin bulunduğunu belirtiyor.

Operasyon gerçekten çok büyük. Bir yandan PKK’nın yollarını keserken, öte yandan Kuzey Irak’ta Türk askerinin varlığını uzunca bir süre için kalıcı hale getirmeyi amaçlıyor. Üst düzeyde bir devlet yetkilisinin deyişiyle, “Bu defa bir hafta on gün içinde çıkmak yok. Tam bir temizlik yapıldığına kanaat getirilinceye kadar Irak’ta kalınacak.”

Kuzey Irak’ta PKK’ya karşı askerî açıdan alan hâkimiyetinin kurulması, örgütün lojistik imkânlarının yok edilmesi ve bazı geçiş noktalarının tamamen ve kalıcı olarak kontrol altına alınması, bu büyük operasyonun çerçevesini çiziyor. Barzanî ile Talabanî’ye “ayağını denk al” mesajı gönderilirken, Çiller’in deyişiyle “Kürt devletine geçit yok!” deniyor.

Çiller’in hiç vazgeçemediği özel espressoları yudumlarken başbakanı dinliyorum:

“Kıbrıs’tan beri en büyük harekât. Hatta askerlerin verdiği bilgiye göre Plevne’den beri en büyük kara harekâtı... Nihaî kararı verirken çok zorlandım. Üç aylık bir hazırlık süresi geçirdik. Operasyon için kesin kararımı bir ay önce verdim. Çok dinledim komutanları. Gerekli olduğuna ikna oldum. Sınır ve zaman koymadık operasyona. Bu nihaî darbe olacak PKK’ya. İçerdeki alan hâkimiyetinin kalıcı olabilmesi için Kuzey Irak’ın

temizlenmesi gerekiyordu. Bizim içerde tesis ettiğimiz hâkimiyetten sonra Kuzey Irak'ta otorite boşluğundan, yani Talabanî ile Barzanî'nin çatışmasından yararlanan teröristler, Kuzey Irak'taki güçlerini çoğalttılar. Ve oradan sızarak eylem yapıp geri dönmeye başladılar. O yüzden Kuzey Irak'ı ülkemize yönelik bir tehdit olmaktan çıkarmamız şart. Şimdi bunun gereği yapılıyor. İçerideki başarımızı devamlı kılmak için bu büyük operasyon kaçınılmazdı."

İncirlik'teki Çekiç Güç olmasaydı, yani bundan dolayı Amerika ile İngiltere sessiz kalmasaydı, Kuzey Irak'ta böylesine geniş çaplı bir sınır ötesi harekât yapılabilir miydi?

Çiller'in yanıtı:

"Çok zorlanırdık!"

Ankara'dan Diyarbakır'a, oradan Kuzey Irak Operasyonu'nu yöneten Asayiş Kolordu Komutanı Korgeneral Hasan Kundakçı'yı görmek için Silopi'ye geçiyorum.

1995 yılı mart ayının son haftası.

Karargâhtaki odasında Kundakçı Paşa anlatıyor:

"Geçen yıl örgüt çok büyük darbe yedi ve zayiat verdi. Morali bozuldu, çöküntüye girdi. Bu nedenle, kendi tabanına moral vermek için '1995 bizim yılımız olacak. Kurtarılmış bölgeler kuruyoruz. Sürgünde parlamentomuz falan olacak' dedi. Ama yapamadı. 1995'e de biz girdik. Hem de çok iyi girdik. 'Seni en güçlü yerinden vuracağız' dedik ve vurduk. Bu operasyonla terör örgütünü psikolojik olarak da yıktık. Bizi bu hava şartlarında beklemiyordu."

Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan'la Diyarbakır'da sohbet ederken şunları söylüyor:

"Bu operasyon çok zarurîydi. 'Olmasa da olur' demek imkânsız. Terörist örgüt geçen yıl içeride çok büyük darbe yedi. Bir miktar militanını Kuzey Irak'a çekti. Göçe zorlamalarla da burada kendine göre 'kurtarılmış bölgeler' yaratmaya yöneldi. Kimse de PKK'ya 'Ne işin var burada? Çek git!' demiyordu. Ne Çekiç Güç'ü, ne de Talabanî ile Barzanî'si... Biz böyle bir operasyon yapmasak, PKK ayak tutacaktı Kuzey Irak'ta..."

Köklü çözüm neydi? Ünal Erkan'ın yanıtı:

"Irak'ın, Bağdat'ın gelip kendi toprağına sahip çıkması... Bu olmadığına göre, bizim bekleyecek halimiz yok. O yüzden Kuzey Irak'ta PKK'nın ayak tutmasını önlemek kaçınılmazdı. Bu müdahaleyi yapmasak, PKK bu bölgelerde nefeslenip içeri sızar, melanetini yapmaya devam ederdi. Demiyorum ki meselenin kökü dışarıda... Ama içerideki mücadelemiz bu durumdan olumsuz etkilenirdi."

"Kuzey Irak'ı tutmak şart;

Cudi'de eylem yapıp

buraya kaçıyor..."

Tarih, 29 mart 1995

Sabah muhabiri Uğur Şefkat'le birlikte Diyarbakırlı Reşo'nun taksisine atlayıp Silopi'den yola koyulduk. Güneşli bir bahar sabahı erken saatte Habur sınır kapısından Kuzey Irak'a girdik. İngilizce ve Türkçe yazılı "Kürdistan'a hoş geldiniz!" tabelasının önünden geçip Zaho yoluna saptık.

İstikamet:

PKK’nın Kuzey Irak’taki başkenti diye bilinen Darkarajan.

Türk askeri tepeleri tutmuş. Tanklar, zırhlı kariyerler. Konvoy geçeceği için güvenlik görevi var. Askerlerin kolunda kırmızı beyaz pazubentler. Fotoğraf çekmek yasak! Dikkat ediyorum, rütbeler kapalı.

Savaş hali!

Rastladığım her askere nedense hep aynı soruyu sorarım:

“Memleket neresi?”

“Türkiye!”

“Nasıl?!” diye biraz şaşırarak tepki verince gülüyor:

“Burada öyle. Burası yabancı toprağı... Memleket ise Türkiye...”

Uzaktan bir gümbürtü kopuyor. Yerimden sıçrıyorum. Top sesini tanıyor komutan, “205’lik obüs, 35 kilometreden atar” diyor.

Yolu tanklar kesmiş. “Geçmek yasak!” diyor. Cebimden Hasan Kundakçı Paşa’nın Silopi’de bana verdiği, üstünde “Kendisine her türlü yardımı yapın!” yazılı ve imzalı kâğıdı gösteriyorum. “O Kundakçı Paşa’ysa, ben de Napolyon’um” diyor. Küçük Napolyon’u güç bela ikna edip yolumuza devam ediyoruz.

Tam karşımızda yüce dağlar!

Şirnak’tan tanıdığım tugay komutanı, karargâhını Darkarajan’da bir ilkokulda kurmuş. Dağların eteklerinde kurulmuş, ovaya, düzlüklere açılan bir kent Darkarajan. Dağların öbür tarafıysa Türkiye. Sınır, dağların

tepesinden geçiyor. Ankara'daki bir İngiliz büyükelçisinin sözlerini hatırlıyorum:

"Siz sınırın biraz daha alttan, Musul ve Kerkük'ü de içine alacak şekilde çizilmesini istemiştiniz Lozan'da. Biz de biraz daha yukarıdan... (İngiliz diplomat nazik bir dille, Kürtlerin yaşadığı bölgeyi, yani bizim Güneydoğu'yu da içine alacak şekilde demeye getiriyor, HC.) Sonunda orta yolda anlaştık."

Komutan bana dağların tepesini işaret ediyor ve "Allah kahretsin!" diye yakınarak söze giriyor:

"Bir yerde hudut yanlış çizilmiş. Tabiî hudut aslında buraları. Buralardan çizilmiş olsaydı, Türkiye güvenlik açısından rahat ederdi. Buraları kontrol etmek çok daha kolay. Dağların tepesinden geçen sınırı kontrol ise çok zor... 'Yurtta sulh cihanda sulh!' İyi güzel. Ama yıllar yılı komşularımız bizimle uğraşmışlar. Çomak sokmuşlar. Biz ise oturup onları seyretmişiz. Onlara pabucun pahalı olduğunu göstermekten hep kaçınmışız."

Kuzey Irak'ta başlatılan bu en büyük askerî operasyonla övünüyor komutan:

"Bir zırhlı tugayın gecenin on birinde sınırı geçip saat birden itibaren bütün alanı kontrol altına almış olması askerî bakımdan kolay iş değildir. Üstelik karartmalı geldik, yani farsız..."

İlginç, bir an durup ekliyor:

"Bizim içimizi karıştırmak isteyen komşularımız, özellikle Yunanistan görsün bakalım Türk ordusunu..."

Bu arada operasyonun maliyetiyle ilgili olarak basında çıkan haberlere tepki veriyor komutan. “İstiklale hiçbir şey değiştirilemez!” diyor.

Komutanın verdiği askerî araçla dağa tırmanıyoruz. 1 500 metre yükseklikteki Sindi Boğazı’na. PKK’nın bölgedeki en önemli kampının ve Türkiye’ye sızma noktasının bulunduğu topraklara. Özel kuvvetlerden bir subay, dorukları karlı dağlardan oluşan harikulade manzaranın önünde bana Sindi Boğazı’nı anlatıyor:

“Habur’dan gıda yüklü kamyon geliyor. Irak’tan, Suriye’den silah. Sindi Boğazı’nda toplanıyor. Şuraya bakın. Şahane bir piknik yeri. Meyve ağaçları, badem ağaçları... Ortasından su akıyor. Buralarda suyu gördün mü terörist aklına gelsin. Suyun olduğu yerde barınırlar. Şu gördüğün şelalenin yanındaki kocaman mağara da örgütün hastanesi... Bak, beyaz taşlarla işaretlenmiş alana. Orası da eğitim alanı... Batı istikametinde Patak-Kasruk ve Hamam boğazları gelir. Burası Türkiye’ye sızma yoludur. Örgüt buradan kamyonla terörist taşır. Karşı Hantur Dağı mağaraları, teröristin kullandığı...”

Zaho-Batufa yolu üstünde bir başka karargâhta bir başka generali dinliyorum. Sindi Boğazı ve kampını, doğuya doğru Şabaniye Boğazı. Snat, Pirbela Kampı. Daha doğuda Haftanin Kampı. Metine, Şivi, Duyan, Bote kampları diye diye 300 kilometrelik Irak sınırı boyunca İran’a kadar devam edip gidiyor PKK’nın ana yerleşim merkezleri...

Dağların tepesinden Sindi Boğazı’na bakınca, bugünlerde bir sorunun askeri niçin sinirlendirdiğini daha iyi anlıyorum. Soru şu:

Türkiye, Kuzey Irak’ta ne kadar kalacak?

Darkarajan’da, ilkokuldaki karargâhında komutan şöyle yanıtlıyor sorumu:

“Bu sorunun cevabı aslında bana ait değil. Siyasî bir soru bu. Kuzey Irak büyük bir alan. Askeri tespih tanesi gibi yan yana dizmeye kalkışsan da kolay kontrol edemezsin. Onun için kritik noktaları devamlı tutmak şart, hatta hayatî. Bizde, Cudi’de eylem yapıyor, sonra buralara kaçıveriyor. Hatta buradan kamyonla terörist sevk edebiliyor. Bu dağlarda üç dört boğaz var ki, buraları PKK’nın can damarları... Buraları tutunca, yine terörist gönderebilir. Ama bu sefer katır sırtında ikmal yapar, kamyonla değil. O zaman da dört beş kişiyi ancak iki gün doyurabilir. Bu boğazlarla birlikte Suriye-Irak hududundaki yedi sekiz kilometrelik şeridi, yani Dicle ile Hezil Çayı’nın buluştuğu ve Kerkük-Yumurtalık Petrol Boruhattı’nın geçtiği yeri sürekli olarak mutlaka kontrol altında tutmalıyız. PKK’nın bu can damarlarını tuttuk mu, onu içeride boğmak kolaylaşır.”

Sorumu biraz daha değiştirip tekrarladım:

“1992 sonbaharında Kuzey Irak’ta yine büyük bir operasyon yapılmıştı. PKK kampları dağıtılmış, Barzanî-Talabanî ikilisiyle sızmalara karşı bir düzen getirilmek istenmişti. Ancak bu düzen yürümedi. Sonraki yıllarda PKK yeniden yerleşti buralara. Operasyon boşa gitti bir bakıma... Şimdi aynı şey mi olacak? Olmaması için ne yapmak gerekiyor.”

Komutanın yanıtı:

“Şimdi arı kovanına çomağı soktuk. Dağıldılar panik içinde. Toparlanmaları zaman alır. Geçen sefer de böyle olmuştu. Zaman almıştı toparlanmaları. Bu sefer de öyle olur. Ama üç beş ay sonra yine buralarda toparlanabilirler. Sonra bomba yağdırsan da olmuyor. Can damarlarını kesmek şart. İçeride onları boğmak için buraları bundan sonra da sıkı tutmakta sonsuz yarar var.”

Yani Kuzey Irak’ta kalıcılık...

Kuzey Irak Operasyonu’nu gerçekleştiren askerî birlik ve komutanlar Güneydoğu’dan. Harekâtın boşa gitmemesi için üzerinde özellikle durdukları noktalara gelince: (1) Kuzey Irak’tan zamanından önce çıkmak hata olur. (2) Çıkarken de PKK’nın can damarı niteliğindeki bazı kritik boğaz ve yerlerin denetim altında tutulması şarttır.

Benim edindiğim izlenimler de bu doğrultuda. Türk askerini, güvenlik güçlerini Kuzey Irak’ta daha kalıcı bir dönem bekliyor.

Kuzey Irak’tan dönüş yolunda Cizre...

Kimlik kontrolü için duruyoruz bir karakolda. Aynı zamanda çay molası. Nöbetçi ere takılıyorum:

“Fişekler hakiki mi?”

Ciddiye alıyor sözümü:

“Burası batı mı gazeteci abi? Hiç buralarda boş fişeklikle dolaşılır mı?”

Cizre’ye hava kararırken giriyoruz. Kadıoğlu Oteli’ne yerleştikten sonra Sinan-3 lokantasının enfes paça çorbasını kaşıklamaya gidiyoruz. Uğur Şefkat çarşıdan geçerken üç yıl öncesini, 1992’nin kanlı Nevruzu’nda vurularak ölen gazeteci arkadaşı İzzet Kezer’i anımsıyor. “O günleri yaşadıktan sonra Cizre’nin bir daha böyle düzeleceği hiç aklıma gelmemişti” diyor.

Reşo da hatırlıyor o günleri:

“Akşam basınca el ayak çekilirdi. Herkes korkuyla evine kapanırdı.”

Gerçekten öyleydi iki üç yıl öncesi. Ben de biliyorum. Cizre'nin çıkışında kontrol noktası. Askerlerle ayaküstü sohbet. Yabancı gazetecilere bir ara konmuş olan Kuzey Irak'a giriş yasağından söz açılıyor. Nöbetçi astsubayın tepkisi ilginç. "Batı ne zaman bizim tarafımıza çalışmış ki!" diyor. Batı'ya, yabancılara dönük alerji, sivil olsun asker olsun tüm güvenlik güçlerinde dikkati çekiyor.

Her yerde aynı söylem kulaklara çalınıyor:

"Hani şu insan hakları davası var ya... Biz bu topraklarda kelle koltukta terörizme karşı mücadele veriyoruz. Onlar ise sözde insan haklarının peşindeler. Gerçekte öyle değil. Onların amacı çomak sokmak, bizi bölmek... Teröristlerle savaşı, Türk-Kürt kavgası gibi göstermek istiyorlar."

Kuzey Irak'tan döndükten hemen sonra DYP-CHP koalisyon hükûmetinin başbakan yardımcısı ve Dışişleri bakanı Hikmet Çetin'le Londra'ya gitmiştim. Çetin, Kuzey Irak Operasyonu'nu İngiliz hükûmetine anlatacaktı. Başbakanlık'ın Ata uçağında Çetin'e sormuştum:

"Demokratikleşmeyi gerçekleştirmiş bir Türkiye'nin başbakan yardımcısı olarak böyle bir geziyi yapıyor olsaydın, elin daha güçlü olmaz mıydı?"

"Ona ne şüphe!" diye başladı söze Çetin, "Çok daha rahat gelirdim buralara. Kendimizi çok daha rahat anlatırdık. Üzerimizdeki baskılar çok daha hafif olurdu."

Yılan hikâyesi!

Hasan Kundakçı Paşa

anlatıyor:

“Kahramanları unutmayın!”

Korgeneral Hasan Kundakçı.

1995 yılı mart ayındaki Kuzey Irak Operasyonu’nun komutanı.

O günlerde basın kendisine Körfez Savaşı’nın karadaki Amerikalı komutanı General Schwarzkopf’tan esinlenerek “Schwarzkopf Paşa” adını takmıştı. Boyu bosu, tıknazlığı, hafif göbeği ve sağ bacağından aşağı doğru sarkan büyük komando bıçağıyla o günlerde hep gazetelerin ve televizyonların manşetlerindeydi.

Hasan Paşa, PKK’nın Şemdinli ve Eruh baskınlarından birkaç ay sonra, 1984 yılı sonunda Güneydoğu’da görev yapmaya başlamış. 1986-1988 yılları arasında Özel Harp Dairesi (Kontrgerilla) başkanlığında bulunduktan bir süre sonra, Güneydoğu’nun en civcivli, en sıcak dönemi olan ve PKK’nın askerî açıdan belinin kırılmaya başladığı 1993-1995 ağustosları arasında Jandarma Asayiş Kolordu komutanı olarak Diyarbakır’a geri dönmüştü.

Bütün bu yıllarla ilgili olarak Hasan Kundakçı Paşa’yla kitabımı yazarken, 25 kasım 2002’de uzun bir konuşma yaptım. Ankara’da, General Lojmanları’ndaki evinde sohbet ederken bir yandan da eşinin nefis suböreklerini tavşan kanı çayların eşliğinde yemiştik. “Hep onun yanındaydım, hiç yalnız bırakmadım” demişti bir ara eşi, “Diyarbakır’daki zamanı hiç unutamam. Hele bir de şehit varsa o gün... Akşam eve gelir, ne yer ne içerdi. Ağzını bıçak açmaz, öyle simsiyah otururdu.”

Eşinin belki de beklemediği bu sözlerinden, belli etmek istemedi ama, Hasan Paşa’nın duygulandığını fark ettim. “Gördün mü o fidanları, o gençleri yan yana yerde yatarken, yüzlerine bakmaya kıyamazsın. Ama onlara kıyanların peşini hiç bırakmadım” demişti.

Hasan Kundakçı Paşa'nın ağzından sohbetimizin özeti:

"1984'ün 6 ağustosunda 3. Kolordu kurmay başkanıyken tuğgeneralliğe terfi ettim. On gün sonra Eruh ve Şemdinli baskınları oldu. 12 aralık 1984'te, Siirt'teki 70. Tugay'ın komutanı ve sıkıyönetim komutanı olarak bölgeye geldim. Eruh Siirt'in, Şemdinli Hakkâri'nin kazalarıydı. Aynı anda iki yere baskın yaptılar. Bir anda herkes ayağa kalktı. Olayın nereye gideceği hesaplanamadı. Güçlü birlikler gönderildi ateşi söndürmek için. Komandolar fırtına gibi girdi. Dağ taş demeden hevesle koşturdular. Baskı altına aldılar.

Sustu, sindi, yeraltına girdi.

Uygun zamanı bekledi. Başını kaldırmadı.

Kış geldi, asker gitti. Ben de 12 aralık 1984'te komutan oldum. Birlikler dağdan indi. Kar başladı. Kışlaya döndü asker. Zafiyet ne miydi? Teröristi tanımıyorlardı. Halk ise devletin gücünü gördü, devletin yanında kaldı. Oysa teröristler öyle sandılar ki, halk kendi yanlarına gelecek. Mao gibi dağdan, kırdan başlatacaklar, şehre hâkim olacaklarını sandılar. 1985 yazında halk devlete biraz daha destek sağladı. On-on iki grup yok edildi. Bu kayıplarla yeraltına indiler. Kuzey Irak'taki kamplara çekildiler.

1986'da yine küçük eylemler ve yeraltı...

1986 ve 1987'de yaptıkları değişikliklerle güçlendi PKK. Ekim 1986 sonunda terör örgütü, Üçüncü Kongre'sini yaptı. Önemli kararlar aldı. Kırsal alanda dağ örgütlerinin yetmediğini gördüler. Lojistik destek ve şehir birimlerinin, milislerin önemini anladılar. Uzun süreli çalışmaya başladılar. 1986 kışı boyunca vergi toplamak, asker toplamak ve şehir birimlerini oluşturmak için planlama yaptılar. 1987'nin mayıs, haziran aylarında, Mardin taraflarında Peçenek ve Pınarcık katliamlarıyla, Siirt'te Eruh'un Milan, Uludere'nin Işıkveren köyü katliamlarını yaptılar. Silahlı

propagandaydı bu. Halka korku salıp ‘devletin değil, bizim yanımıza gelin’ mesajını vermek istediler.

1987’de sıkıyönetim kalktı, ‘olağanüstü hal’ geldi bölgeye. Terör örgütü 1990’a kadar şehir birimlerini bütün bölgeye yaydı. 1990, 1991’de, özellikle Körfez Savaşı’yla yayıldı örgüt. Müthiş bir propaganda gücüne ulaştı.

Ne mi yaptılar?

(1) 1991’de belediyeleri ele geçirdiler. Devletin belediyelere verdiği paralarla PKK’lı desteklendi. Devlet korucuya 5 milyon verirken, belediyeler PKK’lıları 10-13 milyon aylıkla işe yerleştirdi belediyelerde. (2) Cezaevlerine yöneldiler. Küçük kısmı ölü ele geçiriliyordu. Büyük kısmı hapishaneye konuyordu. Örgüt bunların konuşmaması ve yeniden eğitilmesi için cezaevlerine el koydu. Hapishaneler ‘PKK’nın üniversiteleri’ haline getirildi neredeyse... (3) Sokağı ele geçirdiler. Haraç toplamaya başladılar. Dağdan Şemdin Sakık haberi saldı mı, beş dakika içinde Diyarbakır çarşısında kepenkler iniyordu. ‘Dört beş bin kişi toplansın, şu şu sloganlar atılsın’ dendi mi bütün emirler anında yerine getiriliyordu. Eczanelerden dağ için ilaç toplanıyordu; haraç, vergi toplanıyor, büyük bir propaganda faaliyeti yürütülüyordu.

Korucuların dağdakilerden ödü kopmaya başladı.

Bu süreçte iki tarih çok önemlidir.

Biri, 2 ağustos 1990, yani Saddam’ın Kuveyt’i işgali. Ve 1991 yılı ocak ayında Irak’a karşı Körfez Savaşı... Böylece PKK Türkiye’de ikinci plana düştü. Bütün dikkatler yanı başımızdaki savaşa çevrildi. Bütün askerî hazırlıklar buna döndü ister istemez. PKK rahatladı. Ayrıca Kuzey Irak’ta kocaman bir otorite boşluğu ortaya çıktı.

PKK’nın ikinci büyük rahatlamasına gelince...

Kuzey Irak’ta altı yedi tümene yetecek kadar silah bırakıp kaçtı Irak askeri. Böylece müthiş bir silah kaynağına kavuştu PKK. Eskiden neredeyse silahlarının numarasına kadar bilirdik. Sonra ellerindeki silah sayısı on beş-yirmi misline çıktı. Bu onları çıldırttı. Hiç beklemiyorlardı bu kadar silahı...

3 mart 1991’de Irak teslim oldu, ateşkes imzalandı. Güneyde Şiîler, kuzeyde Kürtler isyan etti. Saddam’ın Cumhuriyet Muhafızları kuzeye, Kürtlerin üstüne geldi. İkinci bir Halepçe korkusuyla Kürtler bize doğru kaçmaya başladı. 500 bin kişilik bir göç... Mecbur kaldık, içeri aldık. Her işi gücü bıraktık, bununla uğraştık. PKK bundan da yararlandı. Bize bitişik bölgede, kendine ‘kurtarılmış bölge’ yarattı. Silopi’nin güneyinden doğuya doğru Kuzey Irak’ta, Sinat, Haftanin, Habur ağzı, Metina, Mezikarya Dere, Hakurk... Geldi buralara yerleşti. Bizim sınırlarımızın içinde yaratamadığı kurtarılmış bölgeleri buralarda yarattı, Körfez Savaşı’nın Kuzey Irak’ta doğurduğu otorite boşluğunda. Eğitimini, dinlenmesini vs. daha rahat koşullarda yapmaya başladı.

Körfez Savaşı sonrası bir avantaj daha yakaladı PKK. Sovyetler Birliği 1991 sonuna doğru dağıldı, tarihe karıştı. Parasız kalan Rus askerleri, Kuzey Irak’taki Zaho’nun, Dohuk’un pazarlarına kadar geldiler ve silahlarını, Bahtiyar Paşa’nın şehit edildiği Kanas’larını on paraya sattılar. Mükemmel silahlardı. Ruslardan gündüz ve gece gözetleme cihazları aldılar. Gördün mü vurursun.

Silaha kavuştu. Vergi topluyor. Asker topluyor. Parası oldu. İstihbarat gelmeye başladı. Uyuşturucu trafiğine el koydu. Eğitim için Kuzey Irak’ta kurtarılmış bölgesi oldu.

İşimiz zorlaştı!

1992-1993’te iletişim sistemi bizden iyiydi. 1992 yılı sonunda kurmuş, 1993’te çalıştırmaya başlamıştı. Biz daha sonra terör örgütünden daha iyisini kurduk. Ayrıca Kuzey Irak’a NGO’lar, yabancı sivil toplum kuruluşları geldi. Bunlar çok cesaret verdiler PKK’ya. Dış dünyayla ilişkilerini kurdular. Gözlerini açtılar. Dışarıyla iletişimlerini sağladılar.

Kuzey Irak’ta eğittiklerini Türkiye’ye soktu terör örgütü. Psikolojik üstünlük, durum üstünlüğü sağladılar. Hakkâri’de korucuların büyük bir kısmı, silahlarını tugayın önüne bırakıp batıya kaçtı, “Bunlar öldürecek bizleri” diye... Fazla sesimizi çıkartmadık.

Bu arada Özal’ın “Kanımda Kürt kanı var” gibi sözleri, Demirel’in “Kürt realitesi” demesi, bunlar da moral bozucuydu. Kararlılığı olumsuz etkiledi. “O zaman ben ne diye savaşıyorum ki?” mırıldanmaları başladı. Durum üstünlüğünün teröriste geçtiği bir dönem yaşandı 1990-1993 arası...

1991 yılında, Leyla Zana’nın Meclis’te Kürtçe yemin olayı, büyük bir kışkırtmaydı.

Düşündüler ki:

Güç var, para var, silah var, biz artık ordulaştık!

Bunun üzerine ‘halk hareketine geçişi’, serhildanlara geçiş denemesine karar verdiler. Bunun için 21 mart 1992 Nevruzu’nu tarih olarak seçtiler. Yer olarak da Şirnak’ı, Cizre’yi...

Ama başaramadılar.

Büyük darbe yediler 1992 Nevruzu’nda...

1992’nin ekim ayı sonunda Kuzey Irak’a girildi. Silah ve terörist ele geçirildi. Barzanî ve Talabanî’ye teslim ettik. Birkaç gün sonra serbest bırakıldılar. Terör örgütü fazla bir şey kaybetmedi. 1993 başı ateşkes ilan etti terör örgütü... Bizimkiler de fazla üzerlerine gitmedi. 25 mayıs 1993’te 33 er, 33 askerimiz Bingöl’de arabadan indirilip kurşuna dizildi, şehit edildi. Şehit eden gruptan 60-70’ini sonra temizledik. PKK kendine çok güvendiği için bozdu ateşkesi. Arka arkaya saldırı eylemlerinde çok sayıda şehit vermeye başladık.

6 ağustos 1993’te, 14 ağustos 1995’e kadar Jandarma Asayiş Kolordu komutanı olarak görev yapacağım Diyarbakır’a geldim. Kaynıyordu Diyarbakır. Terör örgütünün gemi azıya aldığı çok kritik bir dönemdi. Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk güvenlik güçleri için çok çetin bir dönemdi.

1993’ün ekim-kasımında Öcalan’ın bir emri vardı, ‘Gabar’da KUM’u toplayacağız!’ diye. Yani ‘Kürt Ulusal Meclisi’ni. Vekiller gelecek Gabar Dağı’na ve meclisleri toplanacak. Biz üç dört yerden birden girdik Gabar’a. Cudi Dağı, Gabar Dağı ve Şirnak, bir tarafta da Cizre ve Nusaybin... Kasrik Boğazı geçer aradan... Bir tarafı Irak, bir tarafı Suriye’dir.

1993 Stratejisi, önlemler paketi şöyle özetlenebilir:

(1) Bu tarihe kadar tehdit önceliği Batı’daydı (yani Yunanistan, HC). Bu öncelik Doğu’ya, Güneydoğu’ya verildi.

(2) Personel, birlik sayısı artırıldı. Esas vurucu unsur olan komandolar yüzde 25 artırıldı. Bölgeye ‘seçkinler’ geldi.

(3) İstihbarat ağı kuruldu. MİT güçlendirildi. Eleman sayısı artırıldı. Bu bakımdan askerî istihbarat okulları da çalıştırıldı.

(4) En önemlisi şuydu: bu zamana kadar PKK, 'Gece benim, gündüz senin!' diyordu. Yüzde elli, yüzde elli... Biz gece silahını terör örgütünün elinden aldık. Kore'de gece sızmaları yapardık. Ben ayrıca Afyon'da çocukluğumda çobanlık yapmıştım. Gece de güderdik sürüyü. Gözlerim geceye alışıktı. Bir de kış harekâtı yapmaya başladık. O zamana kadar kasım ayı sonu itibariyle herkes birbirine 'bye bye' derdi. Kar aniden bastırır, dağlarda eksi 35-40 derece soğuk olurdu. Sarıkamış'ı yaşamış bir ordu... Kış giysisi pahalı ama bu devlet yaptırdı. Gece harekâtıyla kış harekâtı teröristlerin belini büktü. Oysa daha önce kış geceleri inine çekilir, rahat rahat baharı, yazı planlar düşünürdü günler boyu... Kış harekâtıyla bunu bozduk.

(5) Her türlü silah, araç gereç alındı. Almanya'daki Doğu Alman, komünist tehdidi ortadan kalkınca Amerikan tankları geldi oradan. Modernize edildiler, böylece tugaylar Suriye'ye karşı güçlendirildi. Kanas'lar, keskin nişancı tüfekleri... Bin metreden at vur! Helikopterler alındı, Sikorsky'ler... Gece ve gündüz görüş cihazları. Beş adet Nikon dürbün... 5-7-8-10 kilometreyi görebilirsin gece ve gündüz. Sızmaya gelenleri gördün mü, kucağa düşerler! 'Cudi Dağı'nı daha vuramadın' demişti komutanım, Aydın İlter Paşa. 'Bu dürbünlerle güç komutanım' diye cevap vermiştim. Almanya'dan getirmişti Nikon dürbünlerden bir örnek... Sonra kestirme cihazları geldi, Amerikalıların verdiği. Evvelce MİT'inkiler vardı, beş on kilometre hata payı vardı. Yeni cihazlarla teröristin bulunduğu yeri en az hatayla, beş on metreyle tespit edersin. Bu çok önemlidir. Vurmak için gidersin, bir de bakarsın yoklar. Boşa çıkarsın. Bu en moral bozucu bir şeydir. Vurmak için gider ama pusu yersin! Boşa çıkmazsa coşarsın... Bir de GPS'ler, 'ground positioning system'ler geldi. Dağda kendi bulunduğun yeri sıfır hatayla bulursun. Gece harekâtında eğer yerini kaybedersen, teröristin kucağına düşersin... Bu sayede geceleri binlerce operasyon yaptık. Sonra BTR zırhlı araçları geldi. 14,5'luk topu vardır, hızlı gider. PKK bizi yollara çıkartmak istemedi. Yol kontrolünü böyle aldık.

(6) Zamanla alan üstünlüğü geldi, kritik alanların elde tutulması... Öncelik Diyarbakır'ın kuzeyi Lice-Kulp-Genç üçgeni... Muş'un güneyindeki Şenyayla'ya kadar uzanır. 22 ekim 1993'te Şemdin Sakık kuvvetlerini ele geçiriyorduk. Şenyayla'yı üç yerden kuşattık. Lice'de Tuğgeneral Bahtiyar Aydın Paşa şehit oldu.

(7) 1993 sonuna kadar bütün bölgelere girdik. Diyarbakır'ın kuzeyi, Şirnak, Tunceli... Ve bölge halkının devletin lehine dönmeye başlaması... Önce Diyarbakır'da bunu görmeye başladık. 1994'te Gabar Dağı, Yassı Dağı, Cacı Dağı, Herekol, Besler Dağı'nda Kel Mehmet'e, Tanin Tanin'e girildi. 19 temmuz 1994'te Cudi'ye tam girildi. Güneydoğu'da 1994 yazında bütün kontrol kuruldu. 1993-1994'te 8 bin küsur terörist öldürüldü. Çok büyük gruplar temizlendi 1994'ün şubat ve haziran ayları arasında. Yurtiçinde kontrol kuruldu, üstünlük sağlandı. Bu arada DEP'in kapatılması da 1993 Stratejisi'nin içinde sayılırdı.

(8) Arkasından 1995 yılı mart ayında 35 bin kişiyle Kuzey Irak'a, PKK'nın 'kurtarılmış bölgeleri'ne girildi. Baskın tarzıyla girdik. Gece harekâtıyla, baskın tarzında ve sızmalarla girdik. Çıkarken de baskın tarzında çıktık. Sabah gelip bir de baktılar kimseler kalmamış... Örnek bir harekâttı. Türk askeri şimdi Kuzey Irak'ı avucunun içi gibi bilir. PKK, 1995 yılı yazında çok kan kaybetti. Morali dibe vurdu. Şehir birimleri, dağdaki unsurlara dayanarak etkili olurdu. Bu bağ kesilince, şehirlerde de eski etkisini kaybetti.

(9) Türk askeri mertçe mücadele etti. Hep suçluyu aradı. Suçluyla suçsuzu ayırt etti. 5 400 şehit verdik Güneydoğu'da. Subay, er, polis, öğretmen, korucu... 6 bin bölge halkından kayıp... 23 bin civarında PKK'lı...

Kahramanları unutmayın!

1993 yılı sonuydu. Şirnak'ta bir gece çatışmasında iki kolunu ve iki bacağını kaybetmişti er S.C. ... Diyarbakır Askerî Hastanesi'nde yatıyordu. Devrin başbakanı Çiller, gaziyi hastanede görünce, dayanamadı, ağlamaya başladı. Kahraman gazi, 'Ağlamayın başbakanım, lütfen ağlamayın. Ben iki kolumu ve iki bacağımı bu vatan ve millet için verdim. Çok mudur? Pek çok arkadaşım canlarını verdiler. Yeter ki vatan sağ olsun!' demişti.

Kahramanları unutmamak lazım."

Hasan Kundakçı Paşa'nın ağzından "1993 Stratejisi"nin öyküsü...

Venedik'te PKK, Büyük

Kanal'da insan hakları

emperyalizmi

Venedik, 17 eylül 1995

Palazzo Labia'da yuvarlak masa konferansı.

Türkiye dahil dünyadaki etnik sorunlar, ayrılıkçı hareketler...

Tabiî PKK...

Büyük Kanal'ın üstündeki Labia Sarayı 1600'lerin başında çok zengin bir Katalan tüccar tarafından inşa ettirilmiş. Zenginliği o kadar dillere destanmış ki, sarayındaki her ziyafet sonrasında som altından tabak bıçak takımları büyük bir tantanayla kanala atılırmış. Ama bir söylentiye göre ertesi sabah balıkçı ağlarıyla altın sofra takımları toplanırmış... Tavanlar, duvarlar, yerler öylesine işlenmiş ki insan gözlerini alamıyor. Renk

cümbüşü resimler, freskler, duvar halıları, mermere can vermiş ustalık örnekleri...

Hiç böyle bir yerde konferans yapılır mı?

Böylesine süzme bir sanatsal zenginliğin içinde insan her daim etrafı seyre dalabiliyor. Konsantre olmak güç. Konuşma sırası, Bernard Kouchner'de. Cumhurbaşkanı Mitterrand döneminde bir süre İnsan Hakları Bakanlığı koltuğunda oturmuştu Fransa'da. İnsanî Hareket Derneği'nin başkanlığını yapan Kouchner'in tebliği, "Hoşgörüsüzlük: Yeni Demirperde!" başlığını taşıyor. Fransız siyaset adamı sözü Cezayir'e getiriyor. Hitler'in de seçim sandığından çıktığını, fakat sonra diktasını kurduğuna işaret ediyor. Sonraki sorusu da sır değil: "Aynı şey Cezayir'de olabilir miydi?" Sorunun tarzı ve soruluş üslubu öyle ki, İslamcı Cephe'yi seçim yoluyla iktidara gelmekten alıkoyan Cezayir ordusunun darbesini diplomatik bir dille onaylıyor. "İnsan hakları emperyalizmi" kavramını işliyor. İnsan haklarını korumak için gerektiğinde askerî müdahalede bulunmak üzere Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında "Beyaz miğferli insan hakları ordusu"nun kurulabileceğinden söz ediyor.

Hava sıcak. Açık pencerelerden bir gondolcunun akordeon eşliğindeki gür ve neşeli sesi bir anda konferans salonunda patlayınca, herkesi bir gülme krizi tutuyor.

Sarayın önündeki taş meydan cıvıl cıvıl. Gencecik kızlar gitarcının çevresinde halka olmuş dans ediyor. Genç adam bir yandan gitarını çalıyor. Ağzındaki mızıkayı üflüyor. Ayağına tef benzeri bir çalgıyı bağlamış, onunla da tempo tutuyor. Dört kol çengi! Çevreye dalga dalga neşe yayıyor, yaşama sevinci aşılıyor.

Böylesine güzelliklerin ortasında insanlar birbirlerine ne diye, hangi akla hizmet acı çektirirler? Canavarlaşırlar? Bu sorular, birkaç kanal ötede

ancak tek bir kişinin güçbela geçebileceği genişlikteki sokaktan Avrupa'nın en eski Yahudi gettosuna girerken ister istemez insanın aklına takılıyor. İspanya'dan kaçan Yahudiler buraya ilk defa XV. yüzyılın sonunda gelmişler. İkinci Dünya Savaşı öncesinde elli bin civarındaymış Venedik gettosunun nüfusu.

Şimdi sayıları beş yüz bile değil!

Getto ahalisinin acı öyküsü meydandaki ulu çınarın dibindeki kırmızı tuğladan bir duvarın üstüne işlenmiş. Yaşanan acı simsiyah bir kabartmayla tasvir edilmiş. Simsiyah vagonlar... Etrafında insanı irkilten miğferleriyle Hitler'in askerleri... İte kaka, balık istifi doldurulan simsiyah vagonlar... Lokomotifin bacasından yükselen simsiyah duman... Gaz odalarından çıkan dumanlar gibi... Yarım yüzyıl önce binlerce Yahudi'nin ölüm yolculuğu böyle başlamış.

Kabartmanın altında bir not:

"Hiçbir şey sizin ölümünüzü hafızalarımızdan silemez. Sizin mezarınız, bizim hafızalarımızdır."

Altında "Venedik halkı" imzası var. Kim bilir, belki de bu anıt Venedikli'nin kendi vicdanıyla hesaplaşmasının bir ürünüdür. Gettonun meydanında çocuklar top oynuyor. Hava o kadar güzel ki. Venedik'in güzelliği insanın nefesini öylesine kesiyor ki. Yarım yüzyıl önce de bu güzellikler vardı. Çocuklar yine cıvıl cıvıl oynuyor, taş avluda güvercinler yine oynaşıyordu güneş altında. Ama Hitler'in askerleri insanları kara trenlere doldurup ölüm kamplarına gönderebiliyordu. Venedik'te böylesine güzelliklerin içinde cehennemi yaratıyor, yaşatıyorlardı.

Ne adına?

Irk, milliyet, ideoloji, dil, din adına mı?

İnsanlıktan daha üstün “değerler” olabilir miydi ki?..

Nazizmden bu yana yarım yüzyıl geçti. Venedik gettosu bugün, 1995’in eylül ayında neşeli turistlerin mekânı artık. Ama Venedik’e kuş uçuşu mesafede, Adriya Denizi’nin öbür yakasında Bosna cehenneminin ateşleri yanmaya devam ediyor. Bir ay önce o topraklarda iki hafta dolaştım. Bihaç’ı, Mostar’ı gördüm. İgman Dağı’ndan Saraybosna’ya indim. Avrupa’nın göbeğinde cehennem ateşinin nasıl yandığını gözlerimle gördüm. Milliyetçiliğin, ırkçılığın barbarlığına, kâbusuna tanık oldum.

Yaşlı kıta hâlâ tam akıllanabilmiş değil.

Eski bir komünist olan Venedik’in Belediye başkanı Cacciari’nin konuşması ilginç:

Hoşgörü kavramını sloganlaştırmanın altında yatan tehlike... Ne güzel, bir belediye başkanından böyle bir konuşma. Darısı başımıza! Belediye başkanı, içi boşalan güzel kavramların pratikte hiçbir işe yaramayacağını anlatıyor.

Otuz kişi tartışıyoruz. Yirmi bir tebliğ sunuluyor. Türkiye, Kürt sorunu ve PKK... Orta Avrupa’da Macar azınlıkları ve yarattıkları sorunlar... Rusya ve Kafkasya’daki etnik kavgalar... Tabiî Çeçen sorunu, Azerî-Ermeni çatışması... İspanya’da Basklar ve Katalanlar... Amerikan ulusunu yaratan “eritme potası” (melting pot) modeline dönük eleştiriler ve karşı eleştiriler... Diplomatı, gazetecisi, aydını, politikacısı hem konuşuyor, hem düşündürtüyor. Zıt fikirler bazen havayı elektriklendiriyor ama kimse kimseye sesini yükseltmiyor. Bir zamanlarki çekiciliğini kaybetmiş, modası bayağı geçmiş bir hak: “kendi kaderini tayin hakkı...” Dikkat ediyorum, savunanı pek kalmamış... Etnik, kültürel kimlikleri inkâr etmek kadar, bunları çok fazla vurgulamanın da toplumsal barış açısından tehlike

oluşturduğu yaygın biçimde kabul görüyor. Değişik etnik kökenlerden gelen, din ve inançları farklı insanların bir arada yaşadıkları toplumlarda "ayrılma" noktalarından çok, "birleşme" noktaları daha çok rağbet görüyor.

Burada "Bosna etkisi"nden söz edilebilir.

Bir ülkenin toprak bütünlüğünü bozmaya, sınırlarını değiştirmeye yönelik "ayrılıkçı hareketler" –hele bir de şiddet ve teröre başvuruyorlarsa– tu kaka olmuş durumdalar. İlle de savunulmayanlar arasında artık "federasyon" da yerini almış. "Kolektif" haklardan çok "bireysel" haklar ön plana çıkmaya başlamış. Herkes için, hangi etnik kökenden olursa olsun kimseye, hiçbir gruba ayrıcalık tanımaksızın demokrasi çıtasının yükseltilmesini, siyasal katılımın genişletilmesini ve merkeziyetçiliğin zayıflatılıp yerel yönetimlerin güçlendirilmesini öngören, "üniter devlet" çerçevesindeki demokratik çözümlerin –kendi tebliğimde de bu görüşü savundum– makul karşılandığı bir dönem açılmış...

Yakın geçmişte böyle değildi.

1980'lerin başından itibaren neredeyse her yıl katıldığım böylesi konferanslarda, her sorun için geçerli addedilen birtakım sözde evrensel modeller takılmış plak gibi tekrarlanıp dururdu. Bir zihin tembelliği içinde, her sorunun kendine özgü karmaşık doğası fazla hesaba katılmadan sloganımsı tavırlar sergilenirdi. Self-determinasyon, federasyon genel geçer klişeler halinde dile getirilirdi. "Milliyetçi" çözümler fazla revaçtaydı.

Bu hava değişmeye başlamış.

Kesin çözümler önermeden önce, her sorunun kendi karmaşık yapısı içinde özenle ele alınması gerektiği teslim ediliyor. O yüzden hep "Bosna

sonrası” dönemden söz ediliyor. Bosna’da yaşanmakta olan insanlık dramı, Venedik’teki Palazzo Labia Kültür Merkezi gibi platformlarda düşünen beyinleri “daha sorumlu düşünmeye” sevk etmiş anlaşılan... Onun için de, “Türkiye’nin doğusunda PKK’nın ayrılıkçı taleplerine gösterilecek desteğin, Türkiye’nin batısında kanlı olaylar yaratabileceği, Türk ile Kürt’ün uyumunu bozabileceği” benim tebliğimde belirtildiği vakit, yakın geçmiş çok daha fazla anlayışla karşılanıyor. Bu sözlerle, yaşanan Bosna dramı bir araya getirildiği zaman neyin anlatılmak istendiği daha iyi kavranıyor.

Ama bir nokta var ki hiç değişmiyor, hiç yanlış anlaşılmıyor:

Demokrasi ve insan hakları...

Türkiye’nin terörle mücadelesi haklı görülürken, PKK’ya sempati duyulmazken, aynı zamanda atılması gereken adımların altı her fırsatta çiziliyor.

Bir başka deyişle:

Değişik etnik kökenden gelen insanların kendi anadillerinde yayın yapan –özel– radyo ve televizyonlara sahip olabilmeleri... Kendi ana dillerinde öğretim yapan –özel– okul ya da kurs açabilmeleri... Kendi kimlikleriyle siyasal faaliyet yürütebilmeleri... Kendi kültürel kimliklerini korumak ve geliştirmek için vakıf vesaire açabilmeleri... Bu adımların üniter, tek devlet yapısı içinde ve kolektif değil bireysel haklar çerçevesinde atılabileceği –haklı olarak– savunuluyor.

Bernard Kouchner’le sohbet ederken şöyle diyor:

“Türkiye, Avrupa’dan dışlanamaz. Bu Avrupa’nın da çıkarına değildir, Türkiye’nin de. Türkiye’de demokrasiyi tek bir konuya endekslemenin hata olduğunu ben de biliyorum. Mesela Terörle Mücadele Yasası’nın 8.

maddesine... Ama bu konuyu gündeme getiren de kendi başbakanınız, Bayan Çiller oldu. Şimdi de verdiğiniz sözü tutmuyorsunuz. Bunun gibi DEP'i kapatmak, DEP'li milletvekillerini hapse atmak büyük hataydı. Türkiye bölünme paranoyasından kurtulmalı. Kimsenin Türkiye'yi bölmek falan istediği yok. Ama demokrasi ve insan haklarının gereğini de Türkiye artık yapmalı."

Kafaların içindeki demirperdeler yıkılmadan insanlığın acıları bitmeyecek. İnsanların aklını sloganlardan kurtarmak bir numaralı görev olmalı. Beynimizi sloganların emrine vermekten kaçınalım.

Tutsak akıllar var oldukça, ne yapsak boş!

Rialto Köprüsü'nde PKK

notuyla MİT başkanı...

Venedik'te, Büyük Kanal'da, Rialto Köprüsü'nün dibinde şirin bir kahvede, bir bardak Chianti şarabının eşliğinde ertesi günkü yazım için not alıyorum.

Konuşanı çok ama düşüneni az bir Türkiye'de yaşıyoruz.

Konuşan Türkiye ama "düşünen Türkiye" değil!

Torna tezgâhından çıkmış gibi "tek tip" düşünenin ağır bastığı bir Türkiye bu. Farklı düşüneni, aykırı düşüneni sevmeyen bir Türkiye bu. Aykırı düşüneni, farklı düşüneni hâlâ cezalandırabilen bir Türkiye bu. Herkesin "devlet gibi" düşünmesini isteyen bir Türkiye bu. Herkesin "kendisi gibi" düşünmesini isteyen insanların yaşadığı bir Türkiye bu. Farklılıktan korkan, farklılığın renk ve yaratıcılık olduğundan habersiz bir Türkiye'de yaşıyoruz hâlâ. Düşüncenin karşısına düşünceyle değil küfürle, sopayla, cezayla çıkılıyor bu ülkede hâlâ.

“Düşünen Türkiye” şekillenemiyor!

Demokrasinin uzağında kalıyoruz.

Demokrasinin çok sesli bir rejim olduğu gerçeğini bakalım ne zaman içimize sindireceğiz? Hayat tarzı olarak demokrasi acaba ne zaman Türkiye’ye gelecek? Düşüncenin üzerine düşünceyle değil de, küfürle cezayla yürüdüğümüz sürece, konuşanı belki çok ama düşüneni az bir ülke olmaktan ne yazık ki kurtulamayacağız. Stefanos Yerasimos’un Milliyetler ve Sınıflar isimli kitabındaki şu cümle ilginç: “Kendini ortaya koymak için bulunan en kestirme yolun, ötekinden nefret etmek olduğu gerçeği...”

Bundan nasıl sakınacağız?

Barış ve huzur içinde yaşayabilmek, böylesine bir nefretin hayatımızdan çıkmasına bağlı. Oysa bu nefret halen geçerliğini koruyor. Etnik, dinsel, düşünsel alanlarda kendini ortaya koymak için en kestirme yolun ötekinden nefret etmek olduğu gerçeği hayatımızdan hiç eksik olmuyor. Kimi Türklüğünü, kimi Kürtlüğünü... Kimi Sünnîliğini, kimi Alevîliğini... Kimi laikliğini, kimi anti-laikliğini... Kimi inancını, kimi inançsızlığını... Her biri kendini ortaya koymak için ötekini yok sayma sevdasında. Öylesine bir kör inanç, öylesine bir bağnazlık ki bu, faturasını çok acı biçimde yaşamaya devam ediyoruz.

Bir zamanlar “komünistlik”ti en büyük suç.

Çocukluğumda, yalnız siyaset meydanlarında değil, futbol sahalarında bile maçı yöneten hakeme kızıldığı zaman “Moskova’ya, Moskova’ya!” diye bağırılırdı. Az demokrasiyle yetinmenin gerekçesi olarak “komünizm tehlikesi” gösterilirdi.

Şimdi devir değişti.

En büyük suç bölücülük artık.

Bölücü dendi mi akar sular duruyor. Bir tek sözcük yüzünden, örneğin Kürdistan'ı yazında, konuşmanda geçirdiğin için başın belaya girebiliyor. Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi uyarınca iki yıl hapis cezası alabiliyorsun. Üstelik alnına bir de "vatan haini" damgası vuruluyor. Bu psikolojik baskı ortamından örneğin Bülent Ecevit gibi bir siyaset adamı bile etkileniyor. Düşüncelerinden dolayı hapis yatanlar konusunda herhangi bir duyarlık göstermediği için Ecevit'i eleştirmiştim bir sohbetimizde. O da bu tutumunu içine sindiremediğini belirtmiş, ama insanın alnına "Kürtçülük, bölücülük" gibi damgaların yapışıp kaldığını belirterek kendini savunmuştu.

Bunu yapan Ecevit'ti.

O Ecevit ki, özellikle 1960'lı yıllarda Demirel'in "Ortanın solu Moskova yolu!" sloganıyla izlediği çizgiye rağmen bildiği yolda yürümeye devam etmişti. Soğuk Savaş yılları boyunca komünistlik suçlaması, basın alanında da değişik düşünceleri susturmak için kullanılmıştı. Bu yüzden demokrasinin çok sesliliği bazı açılardan es geçilmişti Türk basınında. Kalemler sansür edilmiş ya da kendi kendilerini sansür etmişti. Aykırı fikirler basından dışlanmış, torna tezgâhından çıkmışçasına tek tip düşüncelerin egemenliği tercih edilmişti.

Hiç unutmam, ilk gençliğimde yazılarını hiç kaçırmadığım Çetin Altan Milliyet'teki köşesini böylesi koşullarda kaybetmişti 1960'lı yıllarda. Akşam gazetesinde yazılarına başlarken, Yön dergisinde kapak yapılmıştı. Mülkiye yıllarımda bu olaya tepki göstermiş, iyi bir solcu olarak Çetin Altan nedeniyle gazetemi değiştirip Akşam okumaya başlamıştım.

Aradan yıllar geçti.

Bu kez Çetin Altan’ın oğlu Ahmet Altan yine Milliyet’teki köşesinden oldu. Ama bu defa babası gibi “komünistlik”ten değil “bölücülük”ten... Oysa Ahmet Altan “bölücü” değil. Türkiye’nin bölünerek topraklarının bir parçasının üstünde bir başka bağımsız devlet, örneğin “Kürt devleti” kurulmasını istemiyor. Köşesini kaybetmesine yol açan “Atakürt” başlıklı yazısının bölücülükle ilgisi yok. Tam tersine ülkenin nasıl parçalanabileceğini anlatıyor. Kürt kimliğinin inkâr edilmesinin, az demokrasiyle yetinmenin Türkiye’yi nasıl bölünmeye götürebileceğini söylüyor. İnsanların kimlikleri yok sayıldıkça, dili, kültürü yasak çemberlerine kıstırıldıkça, insan hakları çiğnendikçe işlerin iyiye değil daha kötüye gideceğinin uyarısını en uyarıcı, en aykırı biçimde yapıyor. İnsanı orasından dürtüklüyor düşünmeye sevk edebilmek ve tehlikeyi algılatabilmek için...

Kimse kendini aldatmasın!

Evet, Türkiye’yi bölmek için teröre, şiddete başvuranlar var. PKK böyle bir bölücü örgüt. Böylesi örgütleri destekleyen dış güçler de var. Örneğin Suriye’nin dış desteğidir PKK’yı ayağa kaldıran. Ama bu durum bir gerçeği perdelemesin. Bunca yıldır devletçe izlenmiş olan politikalar isabetli olsaydı, Güneydoğu’da bu cehennem yaşanır mıydı? Apo ve PKK aynı zamanda 12 Eylül’ün de ürünü sayılmaz mı bir bakıma? 1980’lerin hemen başında, askerî yönetimin Diyarbakır Cezaevi’nin o korkunç koşulları değil miydi, PKK’ya yandaş ve terörist yetiştiren kaynak?..

Askerî açıdan PKK’ya karşı mücadele haklıdır, meşrudur. Bir devlet kendi bütünlüğünü silahla tehdit eden bir harekete karşı kendini ve vatandaşını elbette korur. O silahlı gücü etkisiz hale getirmek için seferber olur. Bunun demokrasiye de, insan haklarına da aykırı bir yanı yoktur.

Ancak PKK ile Kürt sorunu arasına, şiddete karşı mücadeleyle demokratikleşme arasına çizgi çekilmeli. Terörle haklı mücadele devam

ederken demokratikleşmeyle ilgili adımlar da atılmalı. Yalnız Kürt kimliği değil, etnik, dinsel ya da mezhepsel bütün kimlikler kendileri ifade edip demokrasi içinde örgütlenebilmeli.

Bunda korkacak bir şey yok.

Yoksa PKK biter, Kürt sorunu bitmez!

Aslında devlet de bunun farkında tabiî. Beş altı ay kadar önce MİT Müsteşarı Büyükelçi Sönmez Köksal'la sohbet ederken, PKK'nın askerî bakımdan zamanla biteceğini, ancak siyasal olarak yükselebileceğini söylemişti.

Demokratikleşme, PKK'ya karşı mücadeleyi zayıflatmaz. Tam tersine Türkiye'nin içte ve dışta elini güçlendirir. Manevra alanını genişletir. Demokratikleşme sayesinde terörle mücadelede hedef küçülür, büyümez.

Bir iki ay önce İktisadî Kalkınma Vakfı Başkanı Sedat Aloğlu'yla sohbet ediyorduk. Avrupa Birliği'yle yapılan Gümrük Birliği Antlaşması'nın Türkiye açısından ne kadar önem taşıdığını anlatırken şunları da ekledi:

"Gümrük Birliği'nin Avrupa Parlamentosu'ndan geçmesi için hiç olmazsa bir iki şeyin yapılması lazım. Anayasa'da bazı düzeltmeler, Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesinde değişiklik gibi... Bir de hapisteki on beş-yirmi kişinin salınması... Bu bakımdan tabiî en önemlisi DEP'liler... Bu arada hiç olmazsa birkaç DEP'li milletvekilinin tutuksuz yargılanması... Bu konuda Çiller'e MİT'i falan devreye sokmasını telkin ettim. Gümrük Birliği Türkiye'nin kaderiyle ilgili bir konu. Böyle bir konu, bir iki milletvekiline niçin endeksli kalsın ki?.. Geçenlerde Mesut Yılmaz'la bir dost sohbetinde konuşuyorduk. 'Gümrük Birliği bizim dönemimizde olacak' dedi. Yılmaz'a göre, Çiller hükûmeti demokratikleşme konusunda herhangi bir şey yapamaz, böylece Gümrük

Birliği’nin onayı Avrupa Parlamentosu’nda ertelenir, sonra seçim gelir, ANAP kazanır ve Türkiye’yi Gümrük Birliği’ne o sokar. Yılmaz’ın engelleyici tavrı iş dünyasında tepkiye yol açıyor.”

DEP’i kapattık ne oldu?

DEP’li milletvekillerini hapse attık ne oldu?

“Sürgünde Kürt Parlamentosu” kurdular. Avrupa kamuoyunda Türkiye’ye karşı mesafe alıyorlar. Apo’nun değirmenine su taşındı. Geçenlerde Kemal Burkay’la telefonla konuştum. Sosyalisttir. Apo ve PKK’dan hoşlanmaz. Ancak DEP’i kapatmanın yanlış olduğunu, Ankara’nın “demokrat Kürt örgütleri ve temsilcileriyle diyalog yolları”nı açık tutmasının daha doğru olacağını söylemişti.

Bizde demokratikleşme öteden beri dışa bağlı olarak götürülüyor. Avrupa Konseyi istedi diye, Avrupa Birliği istedi diye... Şimdi de Gümrük Birliği nedeniyle... Önce bu antlaşmanın imzalanması için bazı adımlar atıldı. Şimdi de Avrupa Parlamentosu’ndan geçmesi için bazı adımların atılması gündemde... Yani inanarak, içine sindirerek, demokrasi ve insan haklarının gereği olarak demokratikleşmeyi yapmak yok. Hep dışarısı istiyor diye, sıkışarak, son anda kimileri göstermelik bazı adımlar atarak...

Bu arada dikkat ediyorum. Başbakan Çiller de ipe un sermeye başladı. İpleri çoktan askere bıraktığı anlaşılıyor. Geçenlerde sohbet ederken “Gorbaçov demokratikleşme derken koca ülkeyi böldü, dikkat etmek gerekiyor” dedi.

Büyük Kanal’da gondollar geçiyor.

Rialto Köprüsü gün batarken, akşamın ilk ışıklarıyla masalsı bir havaya bürünüyor. Bu pastel renkler, bu romantik ortam her insanı şair

yapabilir. Yetti siyaset! Başka şeyler yapma zamanı... Birkaç satır daha, ertesi günkü yazıyı kolaylaştırmak için:

Gerçek kimsenin tekelinde olamaz. Gerçek tek değil bin yüzlüdür çünkü. Gerçeği tekeline aldığını sananlar, kendi doğrusundan arada bir de olsa kuşku duymayanların dünyasında barış ve huzur olmaz. Karşısındakine tahammül edemeyen, "İlle de ben haklıyım" diyenlerle bir yere varılamaz. Böylesi toplumların konuşanı belki çok, ama düşüneni fazla olmaz. Onun için düşüncelerimizi "savaş sloganı" haline getirmekten sakınalım. Kendi düşüncelerimizi ille de çok önemsemeyelim. Arada bir onlardan kuşku duyalım. Karşı sese kulak vermenin erdemini düşünelim. Çünkü Türkiye topraklarında her kökenden, her inançtan, her renk ve dilden insanlar bir arada yaşadılar, yaşamaya devam edecekler.

Yaşamı kendimize cehennem kılmayalım!

Kimse kimseyi tüketemez.

O yüzden, kafaların içindeki duvarları bir an önce yıkmaya çalışalım. Kafaların içindeki demirperdeler kaldıkça, beynimize başkaları hükmettikçe ne yapsak boş. Önce doğru dürüst, bağımsız düşünebilen, sorgulayabilen, hayata eleştirel bakabilen insanlar çoğalmalı. Demokrasinin hayat tarzı olarak oturabilmesi ancak böyle mümkün olabilecek. Dünyayı değiştirmek, daha iyiyi, güzeli yakalamak ancak böyle mümkün olabilecek. İşte burada eğitimin, düzgün, çağdaş eğitimin önemi kendini belli ediyor.

Yasaları değiştirmek kolay, kafaları değiştirmek zor! Güç olan kafaların içindeki demirperdeleri yıkmak. Hoş, biz daha demokrasi için yasaları bile değiştirmekten âciz durumdayız.

Ne yazık!

Apo: "Belim kırılmadı!"

Ve Genelkurmay'ın uyarısı...

Ocak ayı, 1996

Mehmet Ali Birand Şam'da Apo'yla konuştu. Yazmayacak, daha doğrusu yazamayacak. Söylediklerinin özeti:

"Belim kırılmadı!" demiş Apo. PKK olarak şiddeti azalttıkça, Batı'dan desteğin büyüdüğünü belirtmiş... Birand'a göre, Apo artık "silahla bir yere gidilemeyeceği"ni görüyor. Silah bırakmayacağını, ancak "üstüne fazla gelinmezse, köy yakma vesaire gibi olaylar olmazsa" ateşkese devam edecekmiş. Bu arada Kuzey Irak'ta "lider" konumuna geldiğini söylüyormuş...

14 şubat 1996

Dinç Bilgin (Sabah gazetesi sahibi) hafta başı Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'le baş başa görüştü. Mehmet Altan ve Koray Düzgören'le ilgili memnuniyetsizliğini bildirmiş. Zafer Mutlu bu ikiliyi uyaracak. İşe son vermek söz konusu değilmiş. Bu arada Özdemir Sabancı suikastından sonra gazeteye MİT'ten otuz dört kişilik "sakıncalı listesi" gelmiş...

1996 yılı mart ayı

Adıyaman'a otobüsle gidiyorum.

Adana'dan yola çıkalı epey oldu. Yağmur çiseliyor. Hava iyice karardı. Otobüs sanki seke seke gidiyor. Yol bozuk, kalbur gibi. Gecenin içinden davul zurna sesleri! Bir kahvenin önü. Titrek ampul ışığının ölgün

aydınlığında, üstelik yağmur altında halay çekenler. Akşam vakti tuhaf bir manzara. Sanki tiyatro sahnesi. “Burası Pazarcık ilçesi” diyor yanımda oturan işadamı, “Herhalde yola asker vuruyorlar.”

Nemrut Dağı’nın etekleri.

Adıyamanlı bir işadamını dinliyorum:

“Bir yerlerde okumuştum. Bir zamanlar Adıyaman’ın nüfusu 30 binken 10 bini Ermeni’ymiş. Şimdi yalnız bir tek aile var, bir de kilise... Maliye’den emeklidir. Haftada bir gidip o kiliseyi temizler.”

Sabahın köründe kapım vuruluyor. Otelin resepsiyonunda çalışan genç. Çok dertli. Millî Eğitim’e müstahdem alınıyormuş. Kardeşi askerde gazi olmuş. İş önceliği varmış. Sınavı da iyi gitmiş ama işe almamışlar. Güneydoğu’nun gerçeği, işsizlik sabah erken kapımı çalıyor.

İşadamının sözleri:

“Buranın insanı muhafazakârdır. Kadın kısmının çalışmasına pek iyi gözle bakmaz. Ama artık değişiyor bu. Geçenlerde Antepli bir işadamına ait bir tekstil fabrikası 80 kadın işçi alacaktı. Tam 750 kadın başvurdu. ‘Kızımı işe koy!’ diye gelenleri görecektin.”

Adıyaman’ın nüfusu 240 bin civarında. Atatürk Baraj Gölü en çok Adıyaman toprağını sular altında bırakmış. Buranın deyişiyle çok büyük bir “tabiî göç” yaşanmış. “Gayri tabiî”si terör ve güvenlik nedeniyle yaşanmakta. Kentte halen 35 bin işsiz varmış. “Bir göz odada yirmi dört kişi balık istifi bir arada yaşayanlar var, isterseniz gösterelim” diyor bir işadamı...

Nemrut Dağı turizmi üç yıl önce, 1993’te bıçak gibi kesilmiş. Adıyaman’da tek kurşun patlamamış ama terör haberleri burada da ticareti

felç etmiş. Yabancı turist akını durmuş. Yazları Nemrut'un eteklerindeki dünya ünlüsü harabeleri gezmek için gelenlerin sayısı günde 1 000'den 25-30'a düşmüş. Oteller iflas etmiş. Bazı oteller bir süre "hayat kadını ticareti"yle idare etmeye çalışmış...

Adıyaman Halk Eğitim Merkezi. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin Doğu ve Güneydoğu Bölge toplantısı. Fon müziği ilginç: "Evita!" Ama "Evita"ya dışarıdan davul zurna sesi karışıyor. Halk dansları topluluğu gösteriye hazırlanıyor. İl ve ilçelerden üç yüze yakın işadamı, sanayici, tüccar. Kendi dertleriyle bölgenin dertleri iç içe. Devlete seslenişleri hep aynı:

"Köstek olma yeter! Önümü aç sadece..."

Bu yeni nesil işadamları, Ankara'nın, devletin, hantal bürokrasinin kendi önlerini tıkadığını daha iyi görüyorlar. "Yolu, elektriği, havaalanını devlet sağlasın, yani altyapıyı kursun, ben gerisini yaparım" diyorlar. Tabiî teşvik, vergi iadesi önemini kaybetmiş değil. Ama uç vermeye başlayan bir zihniyet değişimi, bir özgüven dikkati çekiyor.

Gaziantepli bir işadamının sözleri:

"Devletin yeniden yapılandırılması şart. Bu yapı yetmiyor. Destek değil köstek oluyor bu yapısıyla devlet. Yerel yönetimlerin, il özel idarelerinin güçlendirilmesi şart. Artık herkes kendi göbeğini kendi kesecek. Devletten bekleme dönemi bitti."

Bir Adıyamanlı kulağıma eğiliyor:

"Ankara'da siyaset, toplumun gerisinde. Ayak bağı oluyor. Bakın, Antep'i Antep yapan kendi insanıdır, siyasetçi değil."

Ankara, siyaset kurumu bu seslere kulak vermeli. Anadolu fokur fokur. Kabuk değiştirmeye hazır. Ankara kendine gelip kabuk değiştirebilse, “Anadolu dinamiği”nin önünü açacak şekilde kendini yenileyebilse, hep yazdığım şey, Türkiye kanatlanır. Nusaybinli işadamı, “Suriye sınır kapısı ne zaman açılacak? Nusaybin-Kamışlı kapısı sınır ticaretine açılsa, uluslararası transit taşımacılığına açılsa ne iyi olurdu” diyor.

Diyarbakırlı işadamı elindeki bir rulo halinde olan fotoğrafı açmaya başlıyor. Önce kayalıklar, sonra mavi su birikintisi, motorlu sandalda bir adam, elinde kocaman bir balık... Çok büyük bir yatırım bu. Halen 1 300 işçi çalışıyor. Diyarbakır’a üç dört kilometre uzaklıkta iki büyük gölet inşa ediyorlar. Devletten tek kuruş almadan. Şimdi sadece ödemiş oldukları KDV’leri geri istiyorlar. Göletlerde aynalısazan, tatlı su levreği ve kerevit yetiştiriliyor. İsrail’e, Norveç ve Fransa’ya ihracat daha şimdiden bağlanmış durumda. Hedef, 30 milyon dolarlık dışsatım... Aynı grup, Japonlarla birlikte “Avrupa ve Ortadoğu’nun en büyük su ürünleri laboratuvarı”nı Diyarbakır’da kuruyor. Böylesine bir yatırımı gerçekleştirenler, işe koyuldukları zaman Tarım Bakanlığı’nda nasıl alaya alındıklarına da değinmeden edemiyorlar.

Mukayeseleri ilginçti:

“Bir yıllık balık ihraç gelirimiz, 40 bin dönümlük araziden on dört yılda elde edeceğimiz gelire eşittir.”

Evet, bir yanda tarım, öbür yanda dışsatıma dayalı sanayi, dışa açılma... Ben bu notları alırken bir el bir kartvizit uzatıyor. İstanbullu bir işadamı. Kürt kökenli. Bitlis’in ünlü Küfrevî ailesinden. Konfeksiyon işi yapıyor, Endonezya’da. Fransızlarla ortak işinde 3 570 işçi çalışıyor. İhracatı daha çok Japonya ve ABD’ye. Türkiye’nin Doğu için önerdiği modele gelince:

“Endonezya modeli... Şimdi ülkemizin doğusunda yatırım yok. Devletin vergi geliri de yok. Buna karşılık işsizlik, yoksulluk, açlık ve göç var. Devletin bu bölgede istihdamdan başka bir hedefi olmamalı. Yatırımlar için Endonezya’daki gibi serbest bölgeler olmalı. Örnek: Yüzden fazla işçi çalıştıran hiç vergi ödemeyecek. Ama ücretlerin yabancı parayla ödenmesi ve ihracat şartı getirilecek.

“Oğlan nerede?”

“Dağa gitti, acından ölecekti!”

Soruyor işadamı:

“Oğlan nerede?”

“Dağa gitti!”

“Hangi akla hizmet?”

“İşsiz, acından ölecekti.”

Hep aynı hikâye. Yıllardır Güneydoğu’da nereye gitsem hiç peşimi bırakmayacak iki sözcük: acından ölmek! Yani işsizliğin, yoksulluğun, hatta yer yer açlığın kol gezdiği bir başka dünya...

Hakkâri’den bir işadamını dinliyorum:

“Hakkâri’nin anacaddesi adam dolu ama cepler bomboş. Ticaret felç. Üç dört yıl öncesinin cirosunu bile yapamıyoruz. Sermayeden yeniyor. Özellikle gençler arasında işsizlik bir felaket...”

Kürsüde Adıyaman’ın DYP, ANAP, CHP ve Refah milletvekilleri. Hepsinin söylemi aynı. Kürt sorunu, Kürt gerçeği diyorlar. Barışcı yoldan

çözümünü diliyorlar. Diyarbakır'dan bir işadamı, eski bir dost dert yanıyor:

"Bölge halkının artık kuru lafa karnı tok. Ama yine de umut etmek istiyor. Başbakan Mesut Yılmaz'ın Yaşar Kemal'le ilgili çıkışı, 'Kürtçe eğitim, yayın' demesi buralarda ilgi uyandırdı. Yapabilir mi bilmiyorum. Bu hükûmetle zor ama... Ne olur, örneğin şu GAP Televizyonu'ndan günde iki üç saat Kürtçe haber ve müzik yayını yapılsa... Bak, millet çanak antenlerle PKK'nın Med TV'sini zaten İngiltere'den izliyor. Reytingi de çok yüksek... Bir defasında sana, 'Bizde bitecek, sizde başlayacak!' demiştim. Dediğim çıktı. Göçler ve İstanbul'un Gazi Mahallesi olayları... Doğudan size, batıya geliyor. Asayiş nedeniyle göçü anlarım. Ama insanları evinden barkından edip başlarını sokacak yeni bir yer göstermezsen böyle olur."

"Yazın, bizim feryadımızı yazın Hasan Cemal Bey" diye yakınıyordu, "Bu Irak ambargosu bizim bölgeyi ateş gibi yakmaya devam ediyor." Feryadın sahibi Gaziantep Ticaret Odası Başkanı Mehmet Aslan'dı.

Dert küpü işadamlarından biri:

"Ambargo öncesi Irak'a doğru Gaziantep'den günde 3 bin kamyon, TIR geçerdi. Bunların yüzde 70'i transitti, yüzde 30'u bölgemizdendi. Bunlar halı, kilim, un, makarna, plastik eşya vs. ne bulurlarsa alıp giderlerdi. Yol boyu tamirhaneleriyle, lokantalarıyla, otelleriyle iş ve aş sağlardı Güneydoğu'ya bu ticaret... 1990'ın ağustos ayında Irak ambargosuyla birlikte bıçak gibi kesildi. Gaziantep nakit sirkülasyonu neredeyse yarı yarıya azaldı. Yalnız Gaziantep'in Irak pazarına yönelik ihracat potansiyeli yıllık 700-800 milyon dolardı. Bu da gitti ambargoyla birlikte. Beş altı yıldır devam eden bu Allah'ın belası ambargo bir gün kalksın, Antep'in Irak'a ihracatı kısa sürede 2 milyar dolara çıkar."

Ekmekle barış...

Bu açıdan Diyabakır Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Mehmet Yiğit ilginç konuştu:

“Bölgemiz neden gelişme potansiyelini yakalayamıyor? Yanlışlık, devletin yetmiş yıldır bölgeye bakış açısı ve ihmalinden ve hele son on yıldır izlenen ‘Önce güvenlik, sonra refah!’ politikasından kaynaklanıyor. Oysa, barış, demokrasi ve refah politikaları, hepsi eş zamanlı götürülmeli...”

İstanbul Sanayi Odası’nın başdanışmanı ve Dünya Bankası’nın eski iki numarası Atilla Karaosmanoğlu’yla sohbet ederken şöyle diyor:

“Millet Meclisi’nin duvarında ‘Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” diye yazar. Oysa, bizde egemenlik hep devletin olmuştur. Egemenliğin milletin eline geçmesinin zamanı çoktan gelmedi mi?”

Geldi de geçiyor bile.

Adıyaman, 1996 mart ayı sonu düşünceleri...

Ankara, Güneydoğu’ya daha farklı pencerelerden bakabilmeli... Kürt sorununa adını koyarak Parlamento’suyla, hükûmetiyle, siyasal partileriyle çok daha fazla zaman ayırmalı.

Sanki devekuşu!

Başını kuma gömmüş, her şeyi askere bırakmış, hep böyle gidecekmiş sanıyor. Oysa, ekonomiye yıllık yükü 7 milyar dolardan aşağı hesaplanmayan Güneydoğu ve Kürt sorunu hal yoluna sokulmadan ekonomiyi de, demokrasiyi de sağlığına kavuşturmak çok güç...

1996 yılı nisan ayı

Genelkurmay Başkanlığı'nda TÜSİAD'a PKK brifingi.

Konuşma notlarına bakıyorum. 27 kasım 1978 tarihinde kurulan, 15 ağustos 1984 Şemdinli ve Eruh baskınlarıyla silahlı eyleme başlayan PKK'nın hedef stratejisi şöyle özetlenmiş asker tarafından:

"İlk aşamada, insan hakları, demokratikleşme, siyasî çözüm gibi kavramlar istismar edilerek sosyal ve kültürel bazı hakların temin edilmesi... İkinci aşamada, yurtiçi ve yurtdışında kurtarılmış bölgeler ihdas edilmesi... Üçüncü aşamada, Türkiye ve Kuzey Irak'taki federatif bölgelerin bir federasyon altında birleştirilmesi ve bağımsız bir devlet kurulması ve ileri aşamalarda İran ve Suriye mücavir sahalarına el atılması hedeflenmiştir.

1990 yılına gelindiğinde terör örgütü eylem kabiliyetini kaybetmiş ve kendi kendini tasfiye aşamasına getirilmiştir. Ancak, Körfez krizi ve ardından 1991 yılındaki büyük göç olayı, Kuzey Irak'ta bugüne kadar devam eden otorite boşluğuyla anarşi ve kaos ortamının başlangıcını teşkil etmiştir. İşte bu otorite boşluğu, bölücü terör için bulunmaz bir yeniden canlanma, büyüme ve gelişme fırsatı yaratmıştır.

Bölgeyi terk eden Irak ordusunun bıraktığı veya sığınmacılardan elde edilen silah-mühimmat ve teçhizat, sığınmacıların sağladıkları katkı ve katılımla onlarla birlikte yapılan büyük çaplı sızmalarla örgüt bir anda büyümüş ve organize eylem kabiliyeti kazanmıştır. Bu dönem, örgütün silahlı propagandadan sonra gerilla, müteakiben gelişkin gerillaya geçiş aşamasıdır.

Bunun üzerine örgüt daha sonraki yıllar için belirlediği hedefleri, 1992 yılı Nevruzu'na taşıyacak şekilde öne almıştır. 1992 Nevruzu'nu yer yer

halk ayaklanmaları başlatacak seviyede gören örgüt böylece stratejik savunma safhasından stratejik denge safhasına ulaşmıştır. Ancak bir önceki yıla göre kuvvet iki katına çıkartılmış ve olumsuz gelişme ve tırmanma önce durdurulmuş ve bilahare durum üstünlüğü tekrar güvenlik güçlerine geçmiştir.

Örgüt bunun üzerine güvenlik güçlerinin takibinden kurtulmak amacıyla yurtiçindeki militanlarının büyük kısmını Kuzey Irak'taki üs bölgelerine aktarmıştır. Bunun üzerine 12 ekim 1992'de başlatılan ve yirmi üç gün süren Birinci Kuzey Irak Harekâtı icra edilmiştir. Bu harekâtla önemli bir darbe yiyen örgüt, özellikle Talabanî'nin iki taraflı politikasıyla imhadan kurtulmuş, ancak örgüt iniş sürecine sokularak tekrar stratejik savunma safhasına getirilmiştir. Örgüt başı bu nedenle 17 mart 1993'ten itibaren 'ateşkes' dediği tek taraflı silahlı mücadeleye ara verme kararını açıklamıştır.

Bu karar dış ve maalesef iç kamuoyunda bir belirsizlik ve kararsızlık ortamına neden olmuştur. İşte bu ortam örgüte ihtiyaç duyduğu yeniden teşkilatlanma ve toparlanma zamanı yaratmıştır. Bu süreyi iyi değerlendiren örgüt, eylemsizliğin kendisi üzerinde yarattığı sorunları aşmak için ve amaçladığı siyasî sonuçları da elde edemediğini değerlendirerek 24 mayıs 1993 Bingöl Katliamı'yla tekrar eylemlere başlamıştır.

Özetle, alınan askerî tedbirlerle örgüt, 1986 ve 1990 yıllarında iki kez kendini tasfiye, 1992 yılı sonunda da çözülme aşamasına getirilmesine rağmen, 1987'de sıkıyönetimden olağanüstü hal uygulamasına geçilmesinin yarattığı yönetim boşluğu... 1990'da Körfez krizi ve büyük göçün yarattığı ortam... 1992'de askerlik süresinin kısaltılması... 1993'te de örgütün silahlı mücadeleye ara verme kararının yarattığı kararsızlık ortamı nedenleriyle örgüt bunların hepsinden kurtulmayı başarmıştır.

1994 yılından itibaren ana tehdit bölgelerine yönelik aralıksız operasyonlara başlanmıştır. Dağ kadrosu gittikçe azaltılan örgüt, zaman içinde kırsal yapısını belirli bölgelerde devam ettirmeye çaba gösterirken, bir yandan da şehir örgütü haline gelmeye çalışmıştır. Örgüt üzerinde 1994 bahar ve yaz döneminde tesis edilen baskının, 1994-1995 kış dönemi süresince de devam ettirilmesi sonucu, örgütün 1995 baharına kadar her alanda güç kaybına uğrayarak girmesi sağlanmış ve örgüt bir anlamda çözülme sürecine yaklaştırılmıştır.

1995 yılı başında örgüt için Kuzey Irak'ın önemi bir kat daha artmıştır. Kuzey Irak'ta yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler süratle bir sınır ötesi harekâtın icra edilmesi ve bölücü örgüte Kuzey Irak'ta bir darbe vurulması ihtiyacını tekrar ortaya çıkarmıştır. 20 mart 1995'te başlayıp kırk dört gün süren Çelik-1 Harekâtı'yla bu tehdit ortadan kaldırılarak dağıtılmıştır. Bu harekât 220 kilometre genişliğinde, 40 kilometre derinliğinde ve toplam 14 bin kilometre karelik bir sahada 35 bin kişilik bir kuvvetle icra edilmiştir.

1984'ten bu yana sürdürülen on iki yıllık mücadelede bugüne kadar Türk Silahlı Kuvvetleri'nden 194 subay, 180 astsubay, 157 uzman, 2 621 erbaş-er olmak üzere 3 152 şehit verilmiştir. Polis şehit sayısı 125, gönüllü köy korucularından şehit sayısı 825'tir. Meydana gelen olaylarda 4 922 masum ve savunmasız vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Bunlara karşılık teröristlere verdirilen zayiat, 12 871 ölü, 492 yaralı, 6 915 sağ, 1 657 teslim olmak üzere 21 935'tir.

Güneydoğu bölgesinde yatırımlar büyük ölçüde aksamıştır. 1984'ten bu yana terörün de önemli etkisiyle 500 binden fazla insan başka yerlere göç etmiştir. Önemli iskân ve işsizlik sorunları meydana gelmiştir. Terörden en çok zarar gören kesim yöre halkıyla ilköğretim kurumları olmuştur. 1995 yılında Olağanüstü Hal illerinde mevcut okulların üçte biri güvenlik ve öğretmensizlik nedeniyle açılmamış ve yaklaşık 10 bin kadar

öğrenci öğrenimden mahrum kalmıştır. Meralar büyük çapta kullanılamaz haldedir. Hayvancılığımız büyük darbe yemiştir.

Terörle mücadelenin neresindeyiz?

Terörle mücadelede askerî alanda geçmiş yıllara nazaran çok önemli mesafeler kat edilmesine rağmen, terörle mücadelede meydana gelen olumlu gelişmelerin terörün bitmek üzere olduğu şeklinde değil, mücadelenin eriştiği tepe noktasının bir hayli aşağıya çekildiği şeklinde algılanması doğru olacaktır.”

1996 yılı nisan ayı, Genelkurmay belgesi...

Genelkurmay’da

PKK ve Çekiç Güç...

Ankara, 10 mayıs 1996

Genelkurmay İkinci Başkan Orgeneral Çevik Bir’in makamı.

Çevik Bir Paşa’yla birlikte Genel Sekreter Tümgeneral Erol Özkasnak, basından sorumlu Kurmay Albay Sami Erdem, İç İstihbarat Daire başkanı bir tümgeneralle bir tuğgeneral... Sabah Ankara temsilcisi Fatih Çekirge...

Randevu, Güneydoğu ve daha çok Kuzey Irak’la ilgili. İç politika konuşmak istemiyorlar. Ama bu arada Refah’ın hükûmet olması ihtimaline karşı rahatsızlıklarını açıklıkla belirtiyorlar. Yılmaz ile Çiller arasındaki Anayol hükûmetinin devamını diliyorlar. 12 Mart benzeri “partiler üstü” hükûmet modellerinin gündemde olmadığını söylüyorlar. PKK’nın hızla bitirildiğinin altını çiziyorlar. Sıranın yatırıma, işe, eğitime gelmek üzere olduğuna işaret ediyorlar.

Bu arada ilginç bir dilekleri var:

“Şu PKK’ya medya daha az yer verse...”

Çekiç Güç’ün devam etmesi gerektiği, Ecevit’in bu konuda yanlış düşündüğü belirtildikten sonra ekleniyor:

(1) Çekiç Güç olmazsa Türkiye olarak Kuzey Irak’ta nasıl operasyon yapılabilir? (2) Damatlarını bile temizleyebilen Saddam’a nasıl güvenilir ki? (3) Çekiç Güç gitse, Saddam rahatça Türkiye’ye karşı yeni bir göç başlatır.

Asker, Saddam’ın Bağdat’ına güvenmiyor.

Siyah rugan pabuçlu Ali Dayı...

Diyarbakır, 23 temmuz 1996

Fırın gibi bir hava... Cayır cayır yakıyor insanı. Silvan yolu üstünde Dörtyüzelli Evler’e gidiyorum taksiyle. İki yıl önce Lice ve Kulp civarındaki köylerden göç edenlerin ya da zorunlu göçe tabi tutulanların oturdukları evlere.

Kızlı erkekli bir sürü çocuk. Her hallerinden öylesine perişanlık, öylesine yoksulluk akıyor ki yürek zor dayanır. Bakkalın önünde sohbet ediyorum. Çocuklara baktıkça içim acıyor. Ama çocuk işte. Çoğu cıvıl cıvıl, cana yakın ve de şımarık. Gözleri ışık dolu çocuklar. Onları dinledikçe içimde tarifsiz bir duygu fırtınası esmeye başlıyor.

Mehtap on iki yaşında.

Okula iki yıl gitmiş. Yetim, babası ölmüş. “Annesi zaten deli” diyor bir başkası. Eve Mehtap bakıyormuş. Üç kardeşmişler. On yedi yaşındaki

abisi Diyarbakır’da taksilere su satarak evi geçindirmiş uzun zaman. Ama şimdi o da boştaymış.

Mehtap konuşurken hep önüne bakıyor. Lice’nin Yamaçlı köyünden göç etmişler. “Köye dönmek ister misin?” diye soruyorum. “Evet isterim” diye geliyor cevap, “Köy güzeldi. Bahçe vardı. Su akıyordu.”

Mülkiye on iki yaşında.

Lice’nin Yamaçlı köyünden. Okula hiç gitmemiş. Babası boştaymış, yani işsiz. Köye dönmek istiyor o da. “Ceviz toplardık!” diyor.

Rojda altı yaşında. Bal rengi gözlerini kaçırıyor. Yüzgül dokuz yaşında. Lice’nin Bali köyünden. Elleri kınalı.

Nezir on bir yaşında.

Kulp’un Ağıllı köyünden. O da cevizi ağacından toplamak istiyor. “Burada ceviz ağacı yok” diyor cin gibi gözlerini devire devire, “Burada para yok ki bakkala gidip bir şeyler alalım. Köyde her şey beleşti.”

Velat on dört yaşında.

Cin gibi. Şık cepkeniyle, giyimi kuşamıyla, saçlarıyla afili bir erkek çocuğu. Lice’nin Yamaçlı köyünden. İlkokul üçten terk. Diyarbakır’da kahvelerde çalışmış. Kazandığını üstüne başına yatırmış. Köyünü özlüyor Velat da...

İçlerinden biri:

“Evlerimiz yakıldığı için geldik. Yasak bölge oldu bizim köyümüz. Dokuz kişiyiz annem babamla. Buralarda soytarı olacağız, perişan olacağız. Köyde havyan mayvan besliyorduk. Şimdi sattık. Parasını

yiyiyoruz. İki taşın arasına düşmüştük. O geliyor bizi süründürüyor. Bu geliyor bizi süründürüyor."

Apartman duvarının betonuna vuruyor eliyle. "Kuru taş sana yemek verir mi?" diyor ağlamaklı bir sesle.

Kulp'un Ağıllı köyünden Mehmet.

Yaşlı. Saçı sakalına karışmış. "Geri dönmem köye!" diyor kısık sesiyle, "Bir hacet yok. Ağaç vardı, ceviz vardı. Hepsi kurumuş şimdi... Para yok, nasıl gideceksin memlekete?.."

Dörtyüzelli Evler'in kahvesinde bir ihtiyarın bana ilk tepkisi:

"İş yohtir!"

"Köye dön o zaman."

"Ev yok, dam yok. Yandı her şey. Köye dönsek ne olacak ki?"

İlginç bir ihtiyar. Kendi başına, köşeye çekilmiş. Gölgeliği tutan ince tahtadan direğe sırtını dayamış, bastonu kucağında, hasırdan taburesinde öylece oturuyor. Dalıp gitmiş.

Bir yandan pipo içiyor.

Daha ilginci:

Ayakkabıları siyah rugan! Şalvar pantolonunun altında, tozlu ama gıcır gıcır bir çift rugan ayakkabı. Üstelik arkalarına da basmamış. Heybetli bir ihtiyar. Ama çökmüş! Çok zayıf. Kartal burunlu. Mavi gözleri sanki yuvalarının içine kaçmış...

İlgimi çekiyor.

Lice’nin Ağaçlı köyünün muhtarı Ali Dayı. Saygı görüyor etraftan. Kulakları duymuyor. “Büyük harflerle yaz, öyle konuşur” diyor gençten biri. Bloknotuma yazıp önüne uzatıyorum:

“KAÇ YAŞINDASIN?”

Ali Dayı önce notumu okuyor, sonra yüzüme bakıp yanıtlıyor:

“Seksen beş.”

Klasik sorum:

“HAYAT NASIL?”

“İdare eder. Kulak yok. Memleketin tadı yok.”

Siyah rugan pabuçlarına elimle “çok güzel” işareti yapıyorum. Hoşuna gidiyor. “Allah razı olsun” diyor eliyle dizime vurup, “Bir tek bunlar kaldı, başka bir şey yok.”

Kalkmak için davranıyorum. “Dur hele!” diyor. Yanındaki çocuğa Kürtçe bir şeyler söylüyor. Evinin duvarında asılı gençlik fotoğrafını git getir demiş. Çerçeveli fotoğrafı bana uzatıyor. Siyah kasketli, deler gibi bakan masmavi gözlü, kartal bakışlı, simsiyah palabıyıklı, heybetli Ali Dayı... Köyün ağası herhalde. Bir fotoğrafa bir ona bakıyorum. Gözlerinin içi bir an parlıyor. “Hey gidi günler hey” havasından bir bakış atıyor bana mavi gözleriyle...

Bloknotuma yazıp uzatıyorum:

“KÖYE DÖNMEK İSTER MİSİN?”

Seksen beşlik Ali Dayı eliyle “adam sen de” işareti yapıyor. Bu yaştan sonra ne olacak kabilinden. Sesi dertli çıkıyor:

“Köyün taşı toprağı dahil her şeyi yanmış!”

Belki ona göstermiş olduğum ilgiden, belki de köyünden söz etmek onu heyecanlandırıyor. Titreyen dudaklarıyla kesik kesik anlatıyor:

“Tam on iki nüfus burada kalıyoruz. Bir avuç ekmeğe muhtaç... Daha bu dünyada rezil olmuşum ben!..”

Yüreğim burkuluyor.

Gözlerimi kaçırıyorum Ali Dayı’nın yüzünden. “Bir avuç ekmeğe muhtaç” derken, Ali Dayı’nın yüzündeki çizgiler daha bir derinleşiyor ve her birine daha büyük acılar oturuyor. Çukurdan bakan mavi gözlerine kederin en katmerlisi çöküyor. “Daha bu dünyada rezil olmuşum ben!..” diyen Ali Dayı’nın bu sözleri bir insanlık çığlığı gibi yankılanıyor içimde...

Lice’nin Yamaçlı köyünün siyah rugan pabuçlu muhtarı Ali Dayı, sen çok yaşa e mi!

Niye cehennem azabı çekiyor insanlar?.. Yaşamak için ille de acı çekmek mi lazım?..

Hiç olmazsa kendi yurtlarında sürgün olmasın insanlar!

Diyarbakır, 24 temmuz 1996

Mıgırdıç Margosyan’ın aynı adı taşıyan kitabında anlattığı Gâvur Mahallesi’nin kargacık burgacık sokaklarından birinde, Varol Sokak’ta bir yufkacı.

Sabah saatin altısı...

Dükkânını açmış. Kimsecikler yok. Tezgâh boş. Bir köşede kocaman bir un çuvalı... Yol Su ve Elektrik'te yirmi beş yıl çalışmış, odacılıktan emekli olmuş Âdem Güler. Elli sekiz yaşında. Dal gibi ince bir adam. On dört çocuk sahibi. "Biri askerde, diğer hepsi benimle" diye yakınıyor ağlamaklı sesle, "Gideceğim buralardan beyim. Devlet hiç olmazsa bir oğlumu işe koysa, memleketimden çıkmaz, kalırdım."

Ortaokulda okuyan oğlu Kenan yanında. Yufka yapmayı öğrenmiş ama iş yok. "Beş altı kilo yufka yapıyoruz, bir iki kilosu ancak satılıyor." Kenan'ın bal rengi gözleri, "Gideceğiz buradan Adapazarı'na" derken parlıyor. Başka bir dünya, başka bir umut kapısı, en azından heyecan yaratıcı bir beklenti...

Umutsuz yaşanmıyor!

"Niye Adapazarı?" deyince anlatıyor:

"Fındık toplamaya... Ne iş olursa, maksat aç kalmayalım. Elçi alıp bizi götürecek. Elçiyi tanımam. Kamyonla neyle gideceğiz. Bir iki ev gitmeye karar verdik, dayımgillerle birlikte..."

Vedalaşırken ağlamaklı bir sesle tekrarlıyor:

"Devlet bir oğlumu işe koysa, memleketimden çıkmazdım beyim, kalırdım."

İnsanlar kendi yurtlarında sürgün olmasınlar!

Cehennem azabı çekmesinler!

Çarşıdan geçerken kolumdan biri tutuyor. “Biraz sitem edeceğim köşeyazarlarına” diye söze başlıyor. Konu açlık grevleri. Duyarsız kalmakla suçluyor bizi:

“Üsküdar Ümraniye’de bir kişi öldü bile. İki ay oldu açlık grevindeler. Benim abim de hapiste. Bartın Cezaevi’nde. Altmış bir gün oldu. Görme kaybı var. Bilinç kaybı var. Devamlı kusma hali var. Yazık değil mi bu insanlara? Yazın yazın!”

Gazi Caddesi’nde kasetçi dükkânları. Yılmaz Güney’in posteri. Duyuru asılmış, Sezen Aksu’nun son kasedi, Düş Bahçeleri geldi” diye. Türkçe kasetler İbrahim Tatlıses’e, Kürtçeler Şivan Perver’e ait. Vitrinin en üst sırasına Kürtçe kasetler dizilmiş. Biri, Şakıro’nun Helimcane isimli kasedi.

Sabah’ın Diyarbakır muhabiri Mahmut Bozarslan anlatıyor:

“Şakıro’nun yaptığı müziğe bizim büyükler ‘provokatör müzik’ derler. Akşam kahveye gider adam. Kan davası vardır. Başlar bu provokatör müziği dinlemeye. Dinledikçe yüreği dolar taşar! Alır silahı eline, çeker gider kan davasının peşine...”

Lice’nin Yünlüce köyünden göçmüşler. Gâvur Mahallesi, Göçmen Sokak’taki Ermeni kilisesinin avlusuna sığınmışlar. Yoksulların mahallesi burası, yeni ismi Sur İçi... Pislikten geçilmiyor daracık sokaklar.

Surp Giragos Kilisesi.

Yıkıntı halinde. Demir kafesli pencereleri çimentoyla, taşla örülmüş. Kapılarının arkasına kalaslar konmuş. Toprak zemininde otlar bitmiş. Çatısı yok. Kabartmaların süslediği giriş kapısının üstündeki yazı Ermenice olmalı. İçinde bir tek 1880’i anlıyorum.

Hüzün verici bir görüntü.

Avlunun orta yerinde bodur bir incir ağacı. Yaprakları toz içinde. Sabah çok erken. Birkaç tavuk avare avare etrafta dolaşıyor. Sağa sola atılmış dikenli tel örgüler. Ayaklarıma dolaşan, benimle oynaşmaya çalışan bir köpek yavrusu, şirin...

Bir göz odanın kapısından bebeler çıkıyor. Hepsi çıplak ayaklı. Beni seyre koyuluyorlar. Ercan, Emrah, Nazan, Zindan... En büyükleri Ercan, on yaşında. “Babam Antalya’da!” diyor. Uykulu gözlerle kapıda biten Behçet, “O bilmez!” diyor. İş oldukça inşaat ameleliği yapıyormuş. Şimdi işsiz. Anneleri Hatice, sessizce önüne bakıyor. “O Türkçe bilmez” diyor Emrah...

Nuri Usta’nın kahvesine de uğruyorum, her seferinde Diyarbakır’a geldiğimde yaptığım gibi. Tam elli iki yıllık sabahçı kahvesi. Buranın halk üniversitesi. İnce belli bardaklardaki tavşan kanı çaylarla her sabah vakti çok erken hükûmetler kurulur hükûmetler devrilir Nuri Usta’nın kahvesinde. Memleket idaresi bir süre buradan yapılır.

“Başbakan Erbakan eriyecek mi?” “Eriyecek” diyen de var, “Hepsini yiyecek” diyen de... “Erbakan büyük insan” diyen de var, “Erbakan, Diyarbakır’dan Mardin’e on defa namaz kılar!” diyen de var alaylı sesle...

Tartışma ilginç:

“Adam bir hafta oldu başbakanlığa geleli. Dünya cennet olsun istiyorlar. Bırakın bir altı ay görelim.”

“İyi de memleket deneme tahtası mı?”

Hazro’nun sarı tütününü sarıyor Liceli Abdülhamit. İki hanımdan dokuz çocuğu var. Biri dalgasını geçiyor, “Ancak fabrikatörün iki çocuğu

olur. Ne işin o kadar çocukla. Biraz debriyaja bassaydın.”

Liceli aldırmıyor. Cigarasını yakıp anlatıyor:

“Buralarda işler kırıktır. Yoksulluk, işsizlik beyim.”

Biri kulağıma eğiliyor:

“Dün yine yirmi iki kişi ölmüş. Tunceli’de şehit var. Bu kan nasıl duracak Hasan Cemal Bey?”

Çarşı esnafından biri yakınıyor:

“Köylerde insan kalmadı.”

Köylü köyüne döner mi?

“Dönmek ister tabiî. Ama rahat bırakılırsa... Para lazım, güvenlik lazım dönmek için... Söze kimse bakmıyor. ‘Dün dündür, bugün bugündür’ diyen politikacıya nasıl itimat edersin ki?”

Henüz köye dönüş yok.

Cehennem azabı çekmesin insanlar!

Kendi yurtlarında sürgün olmasınlar!

Doğu ve Güneydoğu’da yaşanan göç olayıyla ilgili olarak TBMM’de kurulan Meclis Araştırma Komisyonu’nun 1 aralık 1996 tarihli raporu var. Buna göre, 1993 ve 1994 yıllarında Olağanüstü Hal Bölgesi’yle bitişik illerde 820 köyle 2 345 mezra boşaltılmış. Toplam 378 bin 335 kişi göç etmiş. Bunlar resmî rakamlar. Kimileri göç edenlerin sayısını abartılı biçimde 500 binden 2 milyona kadar çıkarabiliyor. Fakat bu göçlerle çok büyük bir insanlık dramının yaşandığı kesin. Evinden barkından

edilenlere, daha önce makul bir süre tanındı mı? Makul bir süre verildi mi? Tazminat hakları tanındı mı? O kadar çok sorunun yanıtı boşlukta kalıyor ki?

Şirnak'tan: "Şehitler hep o

köşeden kalkar,

bayrağa sarılı olarak!"

Diyarbakır, 23 temmuz 1996

Gün yeni doğuyor. Helikopterle Diyarbakır ovasının üzerinde uçuyoruz. Dicle'nin çevresinde yeşille sarının birbirini bıçak gibi kestiği uçsuz bucaksız güzellikler altımızdan kayıp gidiyor.

İstikamet Şirnak.

Yıllardır gelip gidiyorum. Değişmeyen bir şey var. Her gelişimde duyduğum heyecan ve doğanın vahşi güzelliği karşısındaki hayranlığım. Dicle, dağların arasından yılan gibi kıvrıla kıvrıla akıyor. Yazın sıcaktan incelmiş ama rengi değişmemiş, zümrüt yeşili. Biraz sonra Cizre'den sınırı geçmeye hazırlanıyor.

Tepelerde terk edilmiş köy ve mezralar... Bazıları yakılmış... Bir subay, 2 bine yakın köyün boşalmış, boşaltılmış olduğunu belirterek şöyle diyor:

"Terör örgütü bu yerlerden zorla, parasıyla ya da gönüllü olarak yardım görürdü. Şimdi bu bitti. Böylece kırsal kesimde hareket kabiliyeti çok büyük bir darbe yemiş oldu. Eskisi gibi dolaşamıyor."

Cizre gözüktü. Gabar Dağı'nın üzerinden Şirnak'a kıvrılıyoruz. Altımızda Kasrik Boğazı. Bir zamanlar Irak ve Suriye'den kaynaklanan PKK sızmalarında en kritik noktalardan biri. Ama artık değil. Tümüyle kontrol altında... Bir subayın sözleri:

"Artık dağda öyle kolay hareket edemiyor. Geçti o günler. Alan hâkimiyeti de bizde. Teknik, tecrübeyle birleşti. Personel sayısı da arttı."

Yakıt ikmali için Şirnak'a, Şehit Tuğgeneral Bahtiyar Aydın Helikopter Alanı'na iniyoruz. Avazları çıktığı kadar bağırıyorlar:

"Jandarmalar geliyor!"

Komandolar sabah taliminde. Yarı bellerine kadar çıplak koşuyorlar. Pata pata helikopter sesleri arasında sohbet ediyoruz. Subaylar konuşuyor, ben dinliyorum daha çok:

"Bakın Hasan Cemal Bey, şehitler hep o köşeden kalkar, bayrağa sarılı olarak! Yaşlı gözlerle uğurlarız onları. Niye öldüler? Bu toprak için... İzmir'deki, Antalya'daki, İstanbul'daki beş yıldızlı otellerdeki eroin tipler için değil herhalde. Her gün şehitler buradan giderken selama duranlar, nefretle, kinle dolar."

Bir başka subay:

"Bakın Hasan Cemal Bey, benim tam 5 bin saatlik uçuşum var helikopterle. Vietnam'daki Amerikalı pilotlar bile bu kadar saat uçmadılar."

"Buraları bilmeyen yazmasın! Yazık değil mi bu dağlarda vatan görevi yapanlara? Diyarbakır'ın Demir Oteli'nde poposunu klimaya verip Güneydoğu raporu yazanlar. Buranın gerçeklerini nereden biliyorlarmış ki? Kimse kalkıp Güneydoğu'nun insanı için yoksulluk edebiyatı

yapmasın. Vatanın başka yörelerinde de, Orta Anadolu'da da fakirlik yok mu yani?"

Bir subay:

"Bazı şerefsizlere çok kızıyorum."

"Allah, bayrak, toprak... Bunlar için ölünüyor buralarda..."

"Antalya'ya tayini çıktı, gidiyor. Burada yirmi sekiz ay görev yaptıktan sonra, 'Doğrudan Antalya'ya gitme' diyorum. 'Önce birkaç gün Diyarbakır'da, sonra mesela Yozgat'ta kal. Kendini alıştıra alıştıra Antalya'ya git. Birden gidersen şoke olursun!'"

"O benim Ankara'da HADEP kongresinde bayrağımı indirecek, ayaklar altında çiğnemeye kalkışacak. Ben de onun üstüne yürüyünce insan hakları olacak..."

Medyaya, politikacaya tepki tepki tepki...

Şirnak'tan havalanıyoruz. Cudi Dağı'nın üzerinden Şemdinli'ye doğru dönüyoruz. Hezil Çayı dağların, kayalıkların arasında ne güzel akıyor. Hakkâri gözüktü. Tam çukurun ortasında. Ne tuhaf bir doğa! Dağların arasında sıkışmış kalmış, ülkemizin en yoksul kenti...

Yüksekova yazın da muhteşem. Terör bitse, buraları yaz kış dağ turizminden para basar. Yıllar önceydi. Rahmetli Hulusi Sayın Paşa'yla geçmiştik Yüksekova'nın üzerinden. Bahardı. Karların eridiği zaman. Yüksek yerlerden güneş altında gümüş renkli suların pırıl pırıl parıldayarak dağların bereketini yemyeşil ovaya taşıdıkları bir mevsim...

Yıllar çabuk geçiyor.

Hakkâri valisi anlatıyor:

“Terör bitse buraların hiçbir derdi kalmaz. En başta hayvancılık yöreyi ihya eder. Hayvancılık için yayla lazım. Köylü hayvanını yaylaya çıkardı mı, bundan terör örgütü yararlanır. Bu nedenle yayla yasak. Diyoruz ki: ‘Terör örgütüne yardımcı olma, terör bitsin, her şey düzelecek.’ Anlayışla karşılıyorlar. PKK artık buralarda eskisi gibi eylem koyamıyor, kolay barınamıyor. Bir yıl öncesine göre müthiş bir gelişme... Karakol baskınları bitti terör örgütünün artık. Ama bir de uyuşturucu kaçakçılığı var. Afganistan ve İran’dan gelip Yüksekova’da düğümleniyor, Batı’ya dağılıyor. Eroinin kimyasal maddesi Batı’dan geliyor. Hatta bir Alman firması ismen tespit edildi. Mücadelede pek başarılı olduğumuzu söyleyemem. Büyük para var. Bir defa yapabilen köşeyi dönüyor. Tabiî PKK da bu kaçakçılığın tam göbeğinde...”

Şemdinli, Türk-İran-Irak sınır üçgenindeki en uç nokta. Helikopterimiz Dağ Komando Birliği’ne iniyor.

Bir komutan:

“İç bölgemizde bu yaz şimdiye kadar terörist örgüt herhangi bir eylem koyamadı. Daha çok Kuzey Irak sınır bölgesinde taciz yapabiliyor, o kadar. Kuzey Irak’a sık sık girip tarıyoruz.”

Telefon. Köylüler mayına basmış, yaralı var. Bir helikopter kalkıyor, yaralıları hastaneye taşımak için... Ansızın karşı dağlardan güürrr diye top sesi, havan sesi! İrkiliyorum. Talim atışıymış... Dağ Komando Taburu’nun mütevazı müzesini geziyorum. 1974 Kıbrıs Harekâtı’na da katılmış bu birlik. Geçen yıl Kelekbaşı Operasyonu’nda ele geçenler de sergileniyor: kız Keleş’i, Keleş bıçağı... Apo’nun kitapları, PKK’lileşelim, Eleştiri Silahı... Bir duvar boydan boya birliğin şehitleriyle gazilerine ayrılmış.

Fotoğraflara bakıyorum. Fidan gibi genç insanlar yaşama veda etmiş, sakat kalmış.

Tek tek sayıyorum. 1987'den beri 48 şehit...

Cudi Dağı'nda

PKK'dan taciz atışı

24 temmuz 1996

Cudi Dağı, 2102 rakımlı Derhızyı Tepesi.

Gece saat on buçuk suları.

Mehtaplı bir gece. Dağın tepesinde gökyüzü o kadar yakın ki, elini uzatsan yıldızları tutabilirsin gibi bir duygu sarıyor insanı. "Bir süredir geceler çok sakin, hayra alamet sayılmaz" diyor subaylardan biri, "Son zamanlarda hiç taciz yemedik terör örgütünden..."

Günün yorgunluğu dağ havasıyla birleşince, fena halde uyku bastırıyor. Asıl mesaileri günbatımıyla başlayan komutanlardan izin istiyorum. Onların geceleriyle gündüzleri yer değiştirmiş. Toprak zeminli tek kişilik çadırdaki portatif kampet yatağına külçe gibi uzanıyorum. Biraz tedirginim. Yorgunluktan turşu gibiyim ama uyku tutmuyor. Cudi Dağı'nın akrebi meşhurmuş. Azıcık alaylı bir dille, "Merak etmeyin Hasan Cemal Bey" diyorlar yatmaya giderken, "Bol miktarda serum var. Canınız yanar ama başka bir şey olmaz."

Çadırın tepesinden akrep düşer mi, düşmez mi diye sayıklarken yüzüme bir şey pat diye çarpmaz mı. Bir pervane! Hay Allah. O anda avucumla yüzüme öyle bir şaplak indiriyorum ki, burnum çok acıyor. Tam içim geçer gibi olurken de müthiş bir patlama! Yataktan fırlıyorum. Taciz

mi? Sıcak temas mı? Gece talim atışı mı? Derken müthiş bir patlama daha... Hani denir ya kulakları sağır edercesine. İşte öyle bir şey. Çadırımın etrafında telaşlı ayak sesleri, koşuşturmalar...

Talim değil galiba.

Ya ne?

Hızla, biraz şaşkınlıkla giyinmeye çalışıyorum. Bu arada akrep sızmış olabilir mi diye ayakkabılarımı çabuk çabuk ters çevirip bunca telaş arasında yere doğru sallıyorum. Sonra kendimi hızla dışarı atıyorum. Gözlerimi kapkaranlığa alıştırmaya çalışırken bir ses yükseliyor:

“Şu Allah’ın işine bak! Hasan Cemal bu defa tank sesiyle değil, roket sesiyle uyandı.”

Gülüşmeler... Ama ben gülemiyorum.

Sesin geldiği tarafa doğru yürüyorum. Bana gösterilen kayanın dibine alelacele ilişmeye çalışırken müthiş bir patlama daha. Allak bullak oluyorum. Böyle seslere alışık olmayınca dehşete kapılıyor, çaresiz kalıyor insan... Patlamayla birlikte olduğum yere kıç üstü çöküyorum. Popomun altındaki bu yumuşaklık da nedir demeye kalmadan, canhıraş bir köpek havlamasıyla nereden geldiğimi şaşırıyorum.

Tabur köpeğinin üstüne oturmuşum!

Aynı anda bir patlama daha. Arkasından müthiş bir cayırtı. Makineli tüfek sesleri. Zavallı köpek! Bu sefer şaşkınlık sırası ona geliyor. Dakikada yedi yüz-sekiz yüz mermi atan M-60’ların çıkardığı muhteşem tarrakalar sinirlerini bozmuş olmalı ki, uluya uluya zifiri karanlığın içine doğru can havliyle dalıp yitiyor.

Sanki gerçek değil, tiyatro sahnesi.

Bu hengâmenin ortasında gülmem tutuyor. Kıkır kıkır gülüyorum. Oysa durum ciddi gibi. Herkes gerili yay sanki. İki bin metrelik tepenin etrafında muhtemel sızmalara karşı gece karanlığında pusu atmış Mehmetçik'i düşünüyor komutanlar... Güneş batarken, kayalık arazide mevzilenmek üzere kamptan tek sıra halinde çıkıp karanlığın içinde nasıl tek tek kaybolduklarını biraz hüzünle izlemiştim. Silahlar bir an susuyor. Kopkoyu bir karanlık ve korkunç bir sessizlik. Uzaktaki mevzilerden köpek havlamaları, ulumaları geliyor.

"İyiye işaret değil, yabancıya havlar bu köpekler!"

En uç noktayla telsiz bağlantısı kuruluyor. Uyarılar yapılıyor. Hisar Tepe'deki birlik harekete geçiriliyor. Kuşkulu görülen bazı hedeflere oradan havan atışı yapılması sağlanıyor. Dağları aydınlatan patlamalar... Sonra yine sessizliği dinlemeye koyuluyoruz. "Eylemden bir iki gün önce telsizleri susar terör örgütünün!" Termal kameralarla, gece görüş cihazı takılmış, bir kilometreyi on metreye getiren Nikon dürbünlerle arazi taranıyor.

Burası her gece böyle. Burada gün, gün batınca başlıyor. Cudi Dağı'nın en yüksek yeri olan 2102 rakımlı Derhıyzı Tepesi kayalıkların içerisine oyulmuş tam bir kale. Suyu dahil her şeyi helikopterle geliyor. Yeşilliği olmayan, ot bitmeyen uçsuz bucaksız bir kayalık. Ama askerler bir köşede soğan yetiştirmeyi başarmışlar. Bu onlar için bir övünç kaynağı... Dağın yamaçlarından aşağı doğru karanlıkta göz alabildiğine uzanan boşluk, Silopi Ovası. Suriye sınırının aydınlatması da ışıklı bir çizgi halinde. Yanı başında Habur'a doğru ipince giden İpek Yolu...

Çok uzaktan, Dicle kıyısındaki Cizre'nin ışıkları göze çarpıyor. İzmirli bir subay, "İşte Karşıyaka" diyor. İstanbullu olan Boğaziçi'ne benzetiyor.

“İşte böyle” diyor komutan, “Biz her gece kendimize böyle bir hayal âlemi kurarız.”

Hayalsiz, umutsuz, hele böylesi koşullarda nasıl yaşanabilir ki?..

Cudi’nin tepesine, Foça’daki Deniz Amfibi Alayı’nın Deniz Piyade Taburu kamp kurmuş durumda. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Güneydoğu’dan geçmeyen birimi kalmıyor. Bir komutanın deyişiyle, Güneydoğu ordu için aynı zamanda büyük bir eğitim alanı...

Cudi Dağı’nın bu tepesi bir zamanlar PKK’nın “kurtarılmış bölgesi” gibiydi. Kuzey Irak ve Suriye’den sızmalar, ya Gabar Dağı ve Kasrik Boğazı’ndan veya Cudi’nin dibindeki Tuşimiya Vadisi’nden olurmuş. Artık iki yer de PKK’da değil. Bir subay, “Alan kontrolü artık alan hâkimiyetine dönüştü, teröristin barınması söz konusu değil” diyor. Tuşimiya Vadisi, 15 kilometre uzunluğunda 2 kilometre yüksekliğinde bir kanyon. Özellikle tepeden bakınca çarpıcı bir manzara çiziyor.

Öğleden sonra helikopterle Cudi Dağı’nın tepesindeki bu kartal yuvasını andıran kayalığa indiğimde tuhaf bir duyguya kapıldım. Sanki bir başka gezegene inmiştim. Cenk havaları çalınıyordu. Mehter marşı vuruyordu. Hoparlörlerden avaz avaz müzik yayını yapılıyordu. Şaşırdığımı fark edince, “İsterseniz Sezen Ablamız da var. Üstelik son kasedi” dedikten sonra bağırıyor subay, “Oğlum koy bakalım Hasan Cemal Bey için, Düş Bahçeleri’ni...” Sezen Aksu’nun sesi gümbür gümbür patlıyor. Cudi Dağı’nın zirvesinde, iki bin metre yükseklikte, Düş Bahçeleri’ni ilk kez dinleyeceğim doğrusu hiç aklıma gelmezdi. Oynak müziğin eşliğinde, kayalıkların arasında keçi gibi hoplaya zıplaya bir buçuk saat sürecek yorucu bir tura koyulduk.

Gökyüzünde ilginç bir köşe:

İzmir 1 604 kilometre, Ankara 1 181 kilometre yazan tahtadan bir yön tabelası... Bazen katı gerçeklerden kaçmak ve hayal âlemine dalmak için belki de... Ya bir kayanın içine oyulmuş, üstünde “DJ Yavuz” yazan Cafe 111’e ne demeli?.. Bu kampta hayat tarzı değişik. Örneğin herkes kendi yemeğini kendi yapıyor. Ama bütün bunlar sıkı bir askerî disiplinle birlikte yürüyor. Çünkü kelle koltukta. İşin şakaya gelir tarafı yok. Pek başka yerlerdeki vatan görevine benzemiyor. Çünkü buralarda yaşamla ölüm parantezleri birbirine çok yakın duruyor. Şehit olmak var, gazi olmak var.

Sessizliği dinliyoruz yine.

“Bir gecede aynı yere iki kere gelmezler!”

“Belli de olmaz.”

“Eylemlerini gecenin ikisine kadar bitirmeyi tercih ederler. Karanlıktan yararlanıp kaçmak için...”

“Tacizi galiba ikişer kişilik en çok üç grup yaptı. Üç roket atıp gittiler.”

Suriye’ye kadar bütün Silopi vadisini, Dicle ve Cizre’yi gören, oturma yerleri kum torblarından yapma, etrafı taşlarla çevrili Bodrum isimli terasta gündem hafif siyasete dönüyor. Cumartesi anneleri... Ölüm oruçları... İnsan hakları, demokrasi... Bazı aydın çevrelerin tutumu eleştiriliyor subaylar tarafından. Kendilerini kızdıran, üzen bazı haksızlık ve çifte standart örneklerine değiniyorlar. Bazen de nasıl “PKK’nın oyununa düşüldüğü” anlatılıyor.

Kendi işlerinin “teröristi etkisiz kılmak” olduğuna, bu bakımdan başarılı bir noktaya gelindiğini, ancak terörizmi bitirmenin yalnız “askerî mücadele”yle sınırlı olmadığına, bunun başka boyutlarının da

bulunduğuna işaret ediliyor. Bu konuya Diyarbakır'da birkaç gün önce 7. Kolordu'da bazı komutanlarla sohbet ederken de değinilmişti. Generallerin hemen hepsi ağız birliği yapmışçasına bir noktayı sürekli vurguladılar:

"Teröristi bitirmek bizim işimiz. Ama o kadar! Ondan sonrası, yani terörizmin öbür kaynaklarını kurutacak adımlar siyasal iktidarların, hükûmetlerin işidir."

Bir komutan sohbetimizde şöyle dedi:

"Teröristi şehirden sonra dağda da büyük ölçüde tesirsiz hale getirmeye başladık. Dağda da artık hem psikolojik üstünlük hem alan hâkimiyeti bize geçti. Bu durum özellikle son bir yıldır öyle. Tabiî bu demek değildir ki, terörist örgüt bundan sonra eylem koyamayacak. Münferit olayları engellemek kolay değil. Orada burada bomba patlatır, mayın koyabilir. Bundan sonra önemli nokta şu: Şirnak'taki, Cizre'deki bir evden çıkan beş kişiden dördü işsizse ne olacak? Çocuğunun gideceği okul yoksa ne olacak? Doktoru, sağlık memuru, ebesi yoksa ne olacak?"

Bir başka komutan şöyle devam etmişti Dtiyarbakır'daki sohbetimizde:

"Bu bölgede bizim dışımızda neredeyse devletin bütün diğer birimleri vekâletle yönetiliyor. Olacak iş mi? Ben asker olarak buradayım. Ama gidin bakın birçok ile, ilçeye. Eğitimi, sağlığı, bayındırlığı, nüfus idaresi vs. asaleten atanmış devlet memurlarına sahip değil. Ne yapıyor bu bakanlıklar, Ankara?.. Olağanüstü Hal Valiliği kurmuşuz ama doğru dürüst bir karargâhı yok. Bir iki vali yardımcısı, bir iki daktilo, o kadar. Nerede ayrı çalışacak kurmayları?.. Teröristi bitiririz, bitiriyoruz, bu bizim işimiz. Ama terörizm çok boyutlu bir olay. Biz bunun sadece bir

boyutuyla meşgulüz asker olarak. Diğer boyutlarının üstesinden gelecek devlet örgütlenmesi nerede?”

1996 yılı temmuz ayındaki bu mesaj, çok açık, hükûmete, sivil otoriteye yönelik bir mesaj. Diyor ki asker:

“Ben görevimin bilincindeyim, görevimi yapıyorum. Ama sen yapıyor musun? Yaptığına kani değilim.”

Hükûmet, sivil otorite bunca yıldır Güneydoğu’da üstüne düşeni tam olarak yerine getirmiyor. Ya da bir başka deyişle sorunu askere bırakmanın rahatlığını, kolaycılığını yaşıyor. Sorunun değişik yanlarını derinlemesine ele alan, çözüm projeleri üreten çalışmaların içinde görülmüyor. Bu konuda eleştirilen başbakanlar, bakanlar da kapalı kapılar arkasında, “Asker istemiyor, n’apalım?” demeye getiriyorlar. Güneydoğu’yla ilgili olarak bunca yıldır izlenen resmî politikalardaki “asker damgası” ya da ağırlığı elbette göz ardı edilemez. Asker bu kritik konuda sivillere güvenmiyor. Dışişleri Bakanlığı’nın eski müsteşarlarından, Büyükelçi Kâmuran Gürün’den dinlemiştim 1995 yılında. İktisadî Kalkınma Vakfı için hazırlanan bir Güneydoğu raporunun hazırlık çalışmalarında anlatmıştı bana.

1980’de 12 Eylül olunca, Dışişleri Bakanlığı tarafından askerî yönetime çok yönlü bir “Ermeni Raporu” hazırlanmış. Ermeni terörüyle nasıl baş edileceği dahil sorunun birçok boyutları somut öneriler halinde geliştirilmiş ve ciddi mesafeler alınmış. Bunun verdiği cesaretle Dışişleri, Genelkurmay’a benzer bir çalışmanın Güneydoğu ve Kürt sorunuyla ilgili olarak da yapılabileceğini söylemiş.

Ama askerin yanıtı kısa olmuş:

“O işi bize bırakın!”

Asker, sivile güvenmiyor bu konuda.

Ama sadece bu noktaya takılmak kısır bir yaklaşım. Çünkü eğer hükûmetler, siyasal kadrolar bugüne kadar doğru dürüst projeler üretip askerin önüne koysalardı, ev ödevlerini yapıp askerin önüne öyle çıksalardı, yani asker karşısında gerekli ağırlığı yaratabilselerdi, durum daha farklı olurdu. Ertesi gün Sabah'ta çıkacak yazıma bütün bunları koyuyorum. Ayrıca, Cudi Dağı'nın bir köşesinde aldığım bazı düşünceleri de belki kaçıncı kez ekliyorum.

Güneydoğu deyince...

Yalnız PKK'ya karşı verilen hem haklı hem meşru mücadeleyle sınırlı bir sorun değil. Bu mücadelede 1984'ten beri yaşamını yitiren yurttaşların sayısı 20 bin civarında... İş ve aş meselesi var. Yani yoksulluğun yenilmesi... Eğitimsizlik var. 3 bin kadar köy ve mezrada okullar kapalı. 1,5 milyon çocuk eğitimden yoksun. Sağlık meselesi var. 500 kadar sağlık ocağı ve sağlık evi kapalı. Yüz binlerce insan doktora, ebeye, sağlık memuruna, hemşireye ulaşamıyor. Göç var. Faili meçhul cinayetler var. İşkence var. Hiçe sayılan insan hakları sorunu var. Yakılan, yıkılan evlerle, kendi yurdunda sürgün yaşayanlarla, cinayet ve ölümlerle cehennem azabı çekiliyor Güneydoğu'da yıllardır. Sorunun, terörle mücadele kadar, iş ve aş kadar, eğitim ve sağlık kadar, hatta bir bakıma onlardan daha çok önem taşıyan bir başka boyutu var:

Kürt kimliği, Kürt kültürü...

Cumhuriyet Türkiyesi'nin bu açıdan anlayışlı, saygılı bir çizgi izlediği söylenemez. Türkiye'nin toprak bütünlüğüyle devletinin birliğini kurmak ve korumak için, ulus bilincini yaratmak için beslenen haklı kaygılar, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren kimlik konusunda aşırılıkları beraberinde getirdi. "Kürt yok, Türk vardır!" anlayışı, Kürt dilinin,

kültürünün de yok sayılmasıyla birlikte Kürt sorununa kendiliğinden kaynaklık etti.

Şöyle denebilir:

PKK, Kürt sorununun bir ürünüdür. Elbette dış destek olmasaydı, PKK böylesine bir büyük bela kesilemezdi Türkiye'nin başına. Ancak, asıl kökü içeride olan bir sorundur PKK. Bu nedenle PKK'nın askerî olarak bitirilmesi, birçok kez yazdığım gibi, Kürt sorununun noktalanması olamayacak. PKK'nın askerî olarak bitirilmesi yolunda çok mesafe alındı. Yıllar içinde bunu ben de kendi gözlerimle gördüm. Ancak PKK'yla mücadele ile Kürt sorunu arasında ince bir çizgi çizilemezse, birincisindeki haklı ve meşru savaşım devam ettirilirken, ikinci alanda adım atılmazsa, çıkmazdan kurtulmak güç olur.

Üst düzeyde bir sivil yetkili, ilginçtir, "yükselmekte olan Kürt milliyetçiliği"ne işaret etti bir sohbetimizde. Bir devlet yetkilisinin bunu itiraf etmesi kolay değildir. Ama bu bir olgu. Diyarbakır'da bloknot almak için bir kitapçıya girmiştim iki gün önce. On dört-on beş yaşlarındaki bir erkek çocuğu geldi, dükkân sahibinden, Kürtlerin Tarihi isimli bir kitap sordu. Dükkân sahibi beni tanımıyordu. Göz ucuyla bana baktı, "Öyle bir kitap yok ama başkaları var. Sen sonra gel, ben sana yardımcı olurum" diyerek çocuğu başından savdı.

Olay budur.

İnsanların köklerine, kimliklerine, tarihlerine sahip çıkmaları hele artık bu çağda engellenemez. O yüzden Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları da, "kolektif" değil, "azınlık" değil, ama bu devletin "eşit" uyrukları olarak demokrasilerde geçerli bütün "bireysel" haklara sahip olmalıdır. Kendi dillerini serbestçe öğrenmeli, öğretmelidir. Kendi radyo ve televizyonlarına sahip olmalıdır. Kendi kültürlerini geliştirecek enstitü

ve vakıfları serbestçe kurabilmelidir. Şiddeti dışlamak şartıyla her türlü siyasal faaliyeti göstermelidir. Parti kapatmak, PKK'nın ekmeğine yağ sürüyor. Bir komutan geçen gün "Kemal Burkay gibiler neden parti kurmasınlar?" deyiverdi. Şiddeti dışlayan partiler zamanla PKK'yı Güneydoğu'da, kitle tabanında tecrit edebilir. Ve bütün Türkiye'de olduğu gibi Güneydoğu'da da yerel yönetimler güçlendirilmeli, çok daha demokratik hale getirilmeli.

Bir daha özetlersem:

Bir yandan PKK'yla, terörüyle mücadele, tamam... İş ve aş için, yoksulluğu yenmek için mücadele, tamam... Bilgisizliği, cehaleti yenmek için mücadele, tamam... Ama aynı zamanda Kürt kimliği ve kültürüne saygı açısından demokrasi ve insan haklarının gereğini de yerine getirmek... Bütün bunlar bir araya geldikleri vakit, köken farklılıkları herhangi bir sorun olmaktan çıkar. Dış kışkırtmalar etkisizleşir. Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit yurttaşları olarak bu topraklarda herkes gönüllü birlikteliği kurar. Ülkenin birliğini hedef alan ayrılıkçı hareketler marjinalleşir, kıytırık hale gelir. Kalıcı bir huzur ve barışa kavuşur Türkiye. Silahlar susar, analar daha fazla ağlamaz.

Sabah'taki 28 temmuz 1996 tarihli yazım böyleydi.

Sonra yine helikoptere bindim.

Şemdinli Dağ Komando Birliği'ne indim.

Türk-İran-Irak sınırlarının çakıştığı üçgendeki en uç nokta... Bir süre sonra tekrar havalandık. 2701 rakımlı tepeye uçuyoruz. Konduğumuz yer, Kuzey Irak toprakları. Hakurk'un ağzındaki bu bölgede, 4 kilometre derinlik ve 8 kilometre genişlikteki bir alan taranıyor. Operasyonda PKK'yla hâlâ "sıcak temas" olmaması sanki düş kırıklığı yaratmış. "Terör örgütünün buralarda en azından tepecilerinin (gözcü) olması lazımdı"

diyor bir komutan. Bir başkası, “Nerede bunlar? Bir güç sanki bu teröristleri içeri, kendine doğru mu çağırıyor?” diye soruyor.

Bir başka asker:

“Teröristi sürekli kovalamak şart. Güvenli yatıp uyuyacak zamanı bulamaması lazım. Her an bir harekâtı ensesinde hissetmesi gerekiyor. Bu onu yorgunluktan bitirir.”

İran sınırındaki Alan Karakolu’na iniyoruz. Geçmişte çok baskın yemiş PKK’dan. Ancak, “Sınır boyu karakollarının artık baskın yemeleri söz konusu değil” diyorlar. Ateş gücüyle tekniğin birleşmesi ve askerî personel sayısındaki artış bunda rol oynamış. Tecrübe de bu bakımdan bir başka olumlu faktör. Termal kameralarla, gece görüş olanaklarıyla baskın ihtimali çok azalmış...

Hep şu söyleniyor:

“1992, 1993 gibi değil artık. O yıllarda neredeyse hemen her gün karakol baskını olurdu. O güçleri azaldı artık, hatta kalmadı. Alan hâkimiyeti bizde. Teröristlerin dolaşmaları çok güçleşti. Bir ara kalabalık topluluklar halinde dolaşırlardı. Bu mazi oldu. Şimdi o yüzden en kolayına, örneğin mayınlamaya yöneliyorlar.”

Van’ın Çatakdibi Karakolu’na uçuyoruz.

İran sınırındaki Jandarma Tümeni’ne bağlı bir birlik. Nereye gitsem aynı yakınma: “İran’dan sızmalar arttı!” İran ve Irak sınırı çevresinde görev yapan her rütbedeki komutan sürekli olarak İran-PKK işbirliğinden, PKK’ya İran desteğinden söz ediyor. Kuzey Irak’takinden farklı olarak, İran topraklarında “sıcak takip” de yapamadıkları için Tahran desteğinden rahatsız komutanlar. Biri, “Son dönemde PKK sızmalarının yüzde 70’i İran’dan” dedi. Bir korucu, “Bu yıl daha çok İran’dan sızma var” diye

ekledi. Ama bu arada bazı sohbetlerden, İran topraklarına da arada bir sınır girişlerinin yapıldığı, yani üstü örtülü sıcak takiplerin gerçekleştirildiği izlenimini edindim.

Çatakdibi Karakolu kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde. Kapısında dikkatimi çekti, Emin Çölaşan'ın bazı yazılarının fotokopileri asılmış. Biri, “Doğu Sorunu Raporu Üzerine”, öteki “Nevruz” başlıklarını taşıyor. Bir subayla ayaküstü sohbet ederken, “Yüzbaşı Selahattin'in Romanı'nı okudunuz mu? İşte bizler de bugünün Yüzbaşı Selahattin'leriyiz” diyor.

Bir başka genç subay:

“Onlar Bodrum'da viskilerini yudumlarken, benim gariban Mehmet'im buralarda ölüyor. Bunda bir haksızlık yok mu?”

Bu sözleri tamamlıyor bir diğerinin tepkisi:

“Bu mücadele, topyekûn bir mücadele olmalı. Doğusundakiyle, batısındakiyle bir hedef birliği olmalı.”

Bir subayın eleştiri yüklü sorusuna muhatap oluyorum:

“Siyasal çözüm ne anlama geliyor, söyler misiniz?”

“Onlar beş yıldızlı otellerde viskilerini yudumlarken...”

Bu yakınma, bu burukluk, daha çok askerler arasında geçen gezimde birçok kez kulağıma çalındı. Medyaya eleştiri, politikacıya güvensizlik sık sık dile getirildi. Nedenlerini anlamak güç değil. Güneydoğu'da 250-300 bin kişilik askerî bir kuvvet bulunduğu göz önünde tutulur ve bu duyarlık, kritik bölgeden Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hemen her ferdinin şöyle ya da böyle geçtiği hatırlanırsa, yukarıdaki yakınma ve eleştirilerin önemi daha iyi anlaşılabilir.

2875 rakımlı Belbuka

Tepesi’nde bir gece

ve Yunanistan...

1996 yılı temmuz ayı sonları

Helikopterden aşağı bakıyorum. Dağın tepesine kocaman beyaz taşlarla “Vatan, canım sana feda!” diye yazmışlar.

Ve bir başka gezegene konuyoruz:

Belbuka Tepesi, 2875 rakımlı.

Şirnak tarafında İncebel Dağları, Siirt tarafında Kürkandil Dağları’nın kavuştuğu yerdeki en yüksek tepede bir karakol. Kuzey Irak ve Siirt arasındaki sızmalarda önem taşıyan Masura Vadisi burada. Bu yöre bir zamanlar, 1992, 1993, hatta 1994 yıllarında “PKK terör örgütünün eylem öncesi ve eylem sonrası” buluşma yeriymiş.

Burada hayat çadırlarda. Her şey sanki yer yarılmış, araziye uydurulmuş.

Sohbet hemen koyulaşıyor:

“Geçen yıl iki şehit verdik. Sıcak temas vardı. Bu yıl sakin geçiyor. Bir iki sefer tacizle yoklandık ama baktılar pabuç pahalı, çekip gittiler.”

Hava kararmak üzere. Güneş enfes batıyor. Kocaman bir uçak, metalik ışıklar saçarak üzerimizden hafif bir gürültüyle kayarak doğuya doğru gidiyor. “18.30 uçağı” diyor bir subay, “Birazdan 19.10 uçağı geçecek. Ta Uzakdoğu’ya, Japonya’ya giden dev yolcu uçakları bunlar...”

Sanki bir hayal gemisi! Işıl ışıl. İnanılmaz parıltılarla bir anda kayboluyor. Askerin hayallerini de alıp götürüyor herhalde... Güneş battı. Hayat yeni başlıyor 2875 rakımlı Belbuka Tepesi'nde. Mevzilere giriş, pusuya yatış, akşam sekizde başlıyor. Sabahın beşine, yani güneşin doğuşuna kadar devam ediyor. Zifirî karanlıkta yakın mevzileri gezerken burnuma sucuk kokusu geliyor. Taburun tostçusu, sucuklu tost dağıtıyor.

Kolay değil, sekiz dokuz saat boyunca aynı yerden karanlığın içine doğru bakmaya devam etmek... Ucunda ölüm olan bir başka disiplin... Topçular hep bir ağızdan ve avazları çıktığı kadar bağırıyorlar:

"Namlu içi temiz, atışta vukuat yoktur komutanım!"

Havancıları kızıştırıyor komutan:

"Topçular sizi çoktan geçti."

"Sen bağırtıya değil, işe bak komutanım!"

Günbatımıyla birlikte gündoğumuna kadar sürecek topçu-havancı çekişmesi başlıyor. 2875 rakımlı tepeye tank da çıkmış! "Termal kameralı tank bu. Görüntüyü karanlıkta yakalıyor. Koordinatı veriyor. Tankın topu otomatik olarak hedefe kilitleniyor. Hedefi şaşırma ihtimali yüzde sıfır..."

Çadırda uyku tutmuyor.

Sabah beşte, güneşin ilk ışıklarıyla uyanıyorum. Belbuka Tepesi'nde hayat bir başka yörüngeye oturuyor. Pusuya gidenler, pusudan dönenler... Yere gömülü bodur çadırlarının önünde uzun, yorucu bir güne hazırlanan askerler... Oturdukları yerde, toprağa koydukları küçük aynalarında tıraş oluyorlar. Dişlerini fırçalıyorlar. Kimi postalını boyuyor.

Askerin disiplini...

Biri, pür dikkat tıraş sonrası kremini sürüyor.

Diğeri kafa buluyor onunla sabahın köründe:

“Sanki geline gidecek!”

Bir başka er bağırıyor mevziye çıkmak için silah kuşanan arkadaşlarına:

“Haydi bakalım, Vahşi Batı’nın kahraman kovboyları...”

Sonra da bana sesleniyor:

“Gazeteci abi, burada başıma roket yağacağına, İstanbul’da dolu yağsın!”

Güneydoğu’da askerin dünyasında dolaşırken bu defa bir ülkenin ismi çok sık kulağıma çalındı:

Yunanistan...

2875 rakımlı Belbuka Tepesi’nde de öyle oldu. PKK terörünü destekleyen ülkeler, Suriye, Irak, İran bir bir sayılırken, dikkat ettim, Yunanistan’ın da altı kalın biçimde çiziliyor. Genç bir komutanın sözleri:

“PKK’nın eylem için Güneydoğu’ya giriş ve çıkış dönemlerinde, nisanda, kasımda, hemen her defasında Yunanistan Ege’de gerginliği tırmandırır. Yunanistan bilir ki, terör örgütünün işi bitti mi, bütün tecrübeli birlikler kendisine karşı mevzilenecek. O yüzden bu ülkenin PKK’ya desteği devam eder. Ama çabası nafile...”

Bir başka komutanın sözleri:

“Türk ordusu zaten güçlü. Güneydoğu tecrübesiyle daha da güçleniyor. Başta Yunanistan olmak üzere komşu ülkeler, Türkiye’yi terörle uğraştırarak istikrarsız kılacaklarını sanıyorlar. Türk ordusu müthiş bir savaş tecrübesi kazanmakta oysa. Bütün ordu şöyle ya da böyle Güneydoğu’dan geçiyor. Bir İran, bir Yunanistan acaba bu gerçeğin farkında mı? Bölgenin en güçlü ordusu doğuyor.”

7

Bölmek için dış parmak!

Kürtleri ayaklandırmak... - İngiliz büyükelçisinden Özal ile Demirel mukayesesi - Yılmaz'a göre Amerikalılar Özal'ın kulağına üflüyor! - Çiller: "Yunan parmağı!" diyor - Yılmaz'a göre Almanya'nın bölücülüğü - MİT yetkilisi, İran'ın PKK ve İslam kartını anlatıyor - Barzanî ile Talabanî'nin şantaj politikası - Saddam'ın bir numaralı hedefi: Türkiye - Washington'da Perle'lü, Wolfowitz'li toplantı - PKK'yı sopa, Musul-Kerkük'ü havuç gibi kullanmak - MİT'ten Kürtçe açıklamaları - Hiç bitmeyen korku: Türkiye'nin bölünmesi... - Kürt planına karşı Ankara'nın planı.

Günlüğümü karıştırıyorum.

5 aralık 1989

Ankara'daki Amerikan büyükelçisi Morton Abramowitz aradı. Konu, Uğur Mumcu'nun bugünkü yazısındaki şu bölüm:

"ABD ve öteki Batılı ülkeler niçin birdenbire bu kadar Kürt yanlısı oldular? Bu soruya yanıt aramak zorundayız. ABD için sorun, İran, Irak ve Türkiye'nin birer bölümünü kapsayacak bir Kürt devleti üzerinde şimdiden egemen olmak ve olası petrol yataklarını bu Kürt devleti aracılığıyla elinde tutmaktır. Kürtler üzerindeki 'Amerikan mandacılığı' hazırlığına kimse 'sosyalizm', 'Marksistlik' ya da 'devrimcilik' etiketi yapıştırmamalıdır. ABD emperyalizmi gerçekten 'emperyalizm' ise Kürt sorununun bu kadar canlı tutulmasında bu emperyalist siyasetin güttüğü amaç niçin göz ardı ediliyor?"

Büyükelçi Abramowitz telefonda şöyle dedi:

“Amerika’nın böyle bir politikası yok. Türkiye’yi destabilize etmek, bölmek gibi politikaları yok. Biz bu konuya insan hakları açısından yaklaşıyoruz. İnsan hakları sorunları yok mu Türkiye’de?..”

Ankara, 14 nisan 1992

İngiliz Büyükelçisi Timothy Daunt’la sohbet ederken bir ara Cumhurbaşkanı Özal ile Başbakan Demirel’i mukayese etti. Özal’ı Kürt sorunu konusunda daha içtenlikli buluyordu.

Şöyle dedi:

“Düşünüyorum, ‘Demirel Kürt sorununu yüreğinde hissediyor mu?’ diye. Hissettiğini sanmıyorum. Ama bence Özal hissediyor.”

Bu sözler bana Amerikan Büyükelçisi Abramowitz’in Demirel hakkındaki düşüncelerini anımsatıyor:

“Demirel bir şeyler yapmak için değil, yalnız kendisi için ister iktidarı...”

İngiliz büyükelçisi şöyle devam etti:

“Bununla birlikte Demirel başbakan olarak Batı’yla ilişkileri daha iyi götürmek için Kürt sorunu konusunda demokrasi çerçevesinde bir şeyler yapmak istiyor. Hükûmetin öngördüğü demokrasi paketi fazla heyecan verici değil. Ama bir şeyler yapılabilirse, simgesel bakımdan bir anlamı olacak. Geçen yıl sonunda koalisyon hükûmeti iş başına geldiğinde demokrasi ve insan haklarıyla ilgili olarak iyi bir başlangıç yaptı. Ancak geçen zaman içinde o ilk hava kayboldu. Tabiî soru şu: hükûmet, askere ve güvenlik kuvvetlerine ne kadar hâkim olabilecek?”

DYP-SHP koalisyonunun ömrü, Erdal İnönü'nün parti içi gücü konusunda soru işaretleri var İngiliz büyükelçisinin kafasında... Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in İngiliz "özel kuvvetleri"yle ilgilendiğini söyledikten sonra ekliyor:

"Ama siz bu işleri genellikle Amerikalılarla yapıyorsunuz."

Türkiye, Bekaa'daki PKK kamplarını vurabilir mi?

Büyükelçinin yanıtı:

"İsrail ya da Amerika'nın rızası olmadan bunu başarmanız çok güç. Bir de Suriye'nin sesini çıkarmaması lazım. Suriye karşı çıkarsa, size çok kayıp verdirebilir. Çünkü füze sistemleriyle savaş uçakları bayağı iyi. Ayrıca böyle bir riski sizin asker almak ister mi? Çünkü aşırı dikkatlidir sizin asker..."

Kuzey Irak'ta, İngiliz ve Amerikan savaş uçaklarından oluşan Çekiç Güç'ün kanatları altında bağımsız bir Kürt devleti kuruluyor olabilir mi? Bu soruma şöyle bir "hayır" çekemediği dikkatimi çekiyor İngiliz diplomatın...

Yılmaz: "Amerikalılar Özal'ın kulağına üflüyor!"

İstanbul, Conrad Oteli, 30 temmuz 1992

ANAP lideri Yılmaz'la sohbet.

Güneydoğu'yla ilgili olarak asker arasındaki eğilimlerden söz ediyor. "Öyle ki bu devirde hâlâ 'Batı'ya kapatalım, iyice temizledikten sonra

yine açalım’ diyenler var” diyor. Askerdeki ana eğilimi “sopa politikası” olarak özetliyor.

Batı’nın insan hakları vurgusuna gelince, Yılmaz’a göre, bir yerde ‘Batı’nın oyunu”. ANAP lideri, Amerika’nın Türkiye’ye bakışı konusunda şunları söylüyor:

“Amerika, Türkiye’nin kendisine tabi olmasını ister. ‘Benim lafımı dinle, ben de seni bölgesel güç yapayım’ der.”

Kuzey Irak’ta Kürt devleti ister mi Washington? Yılmaz, “İster ama Türkiye’yi de karşısına almak istemez” diye cevap veriyor. Yılmaz’a göre Avrupa, özellikle Almanya Türkiye’nin Ortadoğu’da bölgesel güç olmasını istemezler; bunun için de PKK terörünü destekleyip insan haklarıyla Türkiye’yi oyuna getirmeyi tercih ederler. ANAP lideri, dikkat ediyorum, en çok Almanya’dan dertli. Almanlara dönük okkalı bir küfrün eşliğinde şöyle diyor:

“Çekoslovakya’yı da, Yugoslavya’yı da bölen Almanya. Burada da Kürt devleti kurdurmak işlerine geliyor. Almanya, Soğuk Savaş döneminde oluşturmuş bu konularla ilgili altyapıyı. Şimdi birleşti ya, ne kadar bölersem o kadar büyük nüfuz alanım olur diye düşünüyor. PKK’yı da bu nedenle himaye ediyor. ‘Demokrasi ve insan hakları’ diyerek onların kompleksine kapılırsak oyuna gelmiş oluruz. Çünkü bölmek istiyorlar. TRT’den anadilde, Kürtçe haber vermek ortalığı iyice karıştırır. Kültürel haklar, siyasal haklar verilse de bir şey değişmez. Daha fazlasını isterler. Kürtçe eğitim, Kürtçe radyo-televizyon, Kürt partisi vs. bütün bunlar olmaz.”

Yılmaz, beni de eleştiriyor. “Her seferinde gazeteci gibi değil, biraz devlet sorumluluğu içinde yaz” diyor. Kürt sorunu konusunda sözü Cumhurbaşkanı Özal’a getiriyor:

“Böyle şeyleri Özal’ın kafasına Cengiz (Çandar) soktu.”

Özal’ın Güneydoğu konusundaki tutumunun ANAP içinde kendi elini güçlendirdiği kanısında Yılmaz.

Bir ara şöyle dedi:

“Amerikalılar, Özal’ın kulağına üflüyor, o da konuşuyor!”

İstanbul, 29 haziran 1993

Bugün Sabah’ta çıkan yazımdan.

Demirel’le başbakanlığı döneminde geçen ocak ayında yaptığım bir sohbette, Batı’da Türkiye’ye karşı “Kürt kartı”yla daha fazla oynanacak bir döneme girildiğini söylemişti. Bu şimdi oluyor. PKK’nın başta Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde ortalığı karıştıran şiddet eylemleriyle Amerikan ve Avrupa basınında öylesine bir hava esmeye başladı ki, anlaşılan Türkiye’nin işi zorlaşacak.

Wall Street Journal’ın manşetinde yer alan yazının giriş cümlesi şöyle:

“Kürt sorunu Avrupa’nın kapısına dayandı.”

Şöyle devam ediyor:

“Dokuz yıldır bağımsızlık için mücadele eden militan Kürt ayrılıkçıları, bu saldırılarıyla yeni bir mesaj verme çabasındalar: Kürt sorunu aynı zamanda Batı’nın da bir sorunudur.”

New York Times’ın başyazısında, PKK’nın “yöntemleri” eleştiriliyor, ancak “davası” anlayışla karşılanıyordu. Aynı hava, Almanya’nın liberal Frankfurter Allgemeine’nin başyazısında da vardı. PKK tarafından

örgütlenen saldırılar kınanıyor, Türkiye'nin PKK'ya karşı mücadelesinin haklılığı kabul ediliyor, ancak Türkiye'nin de demokrasi ve insan hakları açısından bir şeyler yapması gerektiği vurgulanıyordu.

Tekrarlarsak:

PKK'nın yöntemlerine kınama, davasına sempati... Yani Türkiye'nin devlet olarak PKK'ya karşı mücadelenin haklılığını belirten her cümlenin arkasına bir tane "ama" diye başlayan cümleyi eklemek... Her yazıda, haberde yapılan bu. Biz hâlâ bu konularda kitap yazanı, hâlâ gazetede makalesi çıkanı "bölücülük" suçundan yargılıyoruz, hapse atıyoruz. Dergileri, gazeteleri toplatıyoruz. Adı Kürt olan bir kurultayın düzenlenmesine izin vermiyoruz. Kürt kimliğiyle siyasal örgütlenmeyi yasaklıyoruz. Yalnız şiddet eylemini değil fikri de cezalandırıyoruz. Yasalarımızı bu türden demokrasiye aykırı yasaklardan ayıklayabilsek rahat edeceğiz. Tıpkı Türk Ceza Yasası'nın 141, 142 ve 163. maddelerine yaptığımız gibi... Böyle bir demokrasi temizliğini yapmak "Batı'nın oyununa gelmek" değildir. "Batı karşısında komplekslenmek" de değildir.

Tam tersine. Batı'nın ya da bazı Batı devletlerinin bize karşı kullanmak istedikleri bir kart varsa, onu ellerinden almak ya da o kartın etkisini azaltmaktır. Bunun için biraz yasalarla, biraz kafalarla oynamak, yani zihniyet değiştirmek yeterlidir.

Başbakan Çiller:

"Yunan parmağı!"

Ankara, 10 kasım 1993

Üst düzeyde bir Dışişleri yetkilisinin sözleri:

“Talabanî’nin de, Barzanî’nin de ne olup ne olmadıklarını gayet iyi biliyoruz. Ama ne diye onları PKK’nın yanına itelim ki? Onların geçen yıl PKK’ya karşı az da olsa çarpışmış olmaları gerçeği, dışarıda PKK’yı anlatmamızda bizi daha inandırıcı kılmıştır. Çekiç Güç’e hayır dersek, bir de Amerika’yı, İngiltere’yi, Fransa’yı karşımıza almış olmaz mıyız? Çekiç Güç kartını eğer alternatifini oluşturmadan bugün elinden çıkartırsan, yarın Kuzey Irak’ta operasyona kalkıştığın zaman ne olacak? Washington’u, Londra’yı, Paris’i de karşına aldığın bir ortamda bunu ne ölçüde gerçekleştirebilirsin? Böylece Kürt sorununun insan hakları boyutuyla uluslararası platformlara taşınmasının kapısı açılmaz mı? Bugün Başkan Clinton PKK ile terörü birlikte telaffuz etmiş bulunuyor. Cumhurbaşkanı Mitterrand da PKK’yı terörist ilan etti. Şansölye Kohl de aynı tutum içinde. Hatta artık İsveç’te de PKK baskı altında...”

Dışişleri yetkilisinin bu değerlendirmesi, Özal’dan beri Kuzey Irak’ta izlenmekte olan stratejinin özünü oluşturuyor. Hedef küçültmek diye özetlenebilir bu...

Ankara, 21 mart 1995

Başbakanlık Konutu.

Kuzey Irak’a gitmeden önce Başbakan Çiller’le görüştüm. “Kuzey Irak’ta Yunan parmağı var. Buraya sızan PKK’lıların Yunanistan’daki kamplardan geldikleri tespit edildi” dedi. Çiller bunun kendi isminin zikredilerek yazılmasını istemiyor. “Hükûmetten bir yüksek yetkili” deyiminde anlaşıyoruz.

Ankara, 22 mart 1995

MİT’ten yüksek bir yetkili.

PKK’yla bağlantılı olarak Yunanistan’a sözü getiriyor ve Girit’teki bir üsse işaret ediyor. Bu arada PKK’nın kentlere sızmak ve “şehir gerillası” olmak için yaptığı faaliyetlere kısaca değiniyor.

Ankara, 1996 yılı nisan ayı

Genelkurmay Başkanlığı.

Genelkurmay Harekât Başkanlığı geçen gün TÜSİAD yönetimine “PKK terörizmi” başlıklı bir brifing vermiş. Bunun için okunan ve “Arz ederim” diye biten çalışmanın altıncı sayfasında şu satırların altını çiziyorum:

“Terör dış ülkelerden, özellikle mücavir ülkelerden büyük destek görmektedir. Suriye başta olmak üzere, İran ve Yunanistan teröre en çok destek sağlayan ülkeler arasındadır.”

MİT yetkilisi:

“İran hem İslam hem Kürt

kartını elinde tutuyor...”

Ankara, 14 haziran 1996

MİT’ten yüksek bir yetkili.

İran’la ilişkiler konusunda iki farklı çizginin varlığına işaret ediyor. “Çatışma siyaseti” izlemeden, ilişkileri her alanda geliştirirken, karşına almadan ilişkileri götürmek... İkinci çizgiye gelince, “Bundan anlamıyor Tahran. En iyisi sert götürmek. Unutmayın, İran hem İslam hem PKK kartını tutuyor elinde” diye özetlenebilir. Yetkili, bugüne kadar birinci çizginin devlet politikasına damgasını vurduğunu, Özal’ın bu bakımdan

özellikle dikkatli olduğunu, ABD ve İsrail'in İran politikalarının aksine, Türkiye'nin İran'la ilişkilerini suhuletle götürmesinden yana olduğunu söyledi.

Bugün için İran'a dönük ana politikada fazla bir değişiklik olmadığına işaret ediyor. Ancak Tahran'a biraz daha fazla "diş gösterme"nin iyi olacağına, nitekim devletin üst düzey odaklarında dengelerde hafif oynamanın kendini belli ettiğini söylüyor. Ekliyor:

"İran'a göstermek lazım pabucun pahalı olduğunu, işin o kadar kolay olmadığını... Geçen mart-nisan aylarında PKK'nın canını fena halde yakan Kuzey Irak Operasyonu'yla Türkiye bir yerde İran'a da mesaj vermiş oldu. Sertleşebileceğinin işaretini verdi. PKK kampları var İran'da. Geliş gidişler var. Özellikle yaz aylarında. Tahran da bunları tümüyle kontrol edemiyor. Ancak biz biraz bastırınca, gel-gitler derhal azalmaya başlıyor. O yüzden Tahran'a dönük tazyiki biraz daha artırmakta yarar var. İran hiç kuşkusuz PKK'yla oynuyor. Ama bunun kendi başına da bela açabileceğini artık biliyor. Çünkü Kürtleri var."

MİT yetkilisi, İran'a vize konabileceğini, bunun konuşulduğunu, ama aynı zamanda "İran'a vize" konusunun "fevkalade nazik bir alet" olduğunu, o yüzden bu uygulamanın İran'a karşı "bir politika değişikliği" anlamına geldiğini göstermeden yapmak gerektiğini söylüyor. Bu arada bizim sınırlarımızın "laçkalığı"ndan yakınıyor, "Bu kadarı ancak bir Afrika ülkesinde olabilir" diyor.

Suriye'ye gelince...

Bu ülkeye dönük tüm girişimlerin sonuçsuz kaldığına işaret ediyor MİT'in yüksek yetkilisi:

"Bütün melaneti göstermeye devam ediyor. PKK'ya destek, eğitim kampları, Hatay'a sızmalar... Bu arada 'Hatay kartı'nı mutfakta hafif hafif

pişirmeye başladığına dair işaretler var. Şam'da Hatay'ı talep edecek iki örgüt kurulmuş. Yani eğer günün birinde PKK kartını cebine koymaya mecbur kalırsa, bu sefer Hatay kartını çıkartabilir Hafız Esad... Sadece su-terör konusunun tartışılması değil doğru olan. Üçlünün bir arada, yani su-terör-sınır gibi tüm meselelerin bir paket olarak masaya konması daha doğru..."

Kuzey Irak...

Bu konuda üst düzeydeki MİT yetkilisi özetle şunları söylüyor:

"Bazı kritik noktalar çok daha uzun süreli olarak elde tutulmalıydı. Batı üstümüze çok geldi, olamadı bu. Kuzey Irak'ı düşünürken şunları göz önünde tutmak lazım. Ya Türkiye Kuzey Irak'ı denetleyecek... Ya Saddam geri gelecek... Ya da İran kontrol edecek bu toprakları... Hangisi?.. Saddam'ın geri gelmesi uzak ihtimal. Çünkü Amerika istemiyor. Bu durumda İran'a mı bırakacağız Kuzey Irak'ı?.. Iraklı Kürtlerin kendi kendilerini yönetecek halleri de yok bu arada..."

MİT yetkilisi, çok yoksullaşması halinde Kuzey Irak'ı bekleyen bir tehlikeden de söz ediyor:

"Bu durumda İran'ın Kuzey Irak'a radikal İslam'la girmesi ihtimali, tehlikelerden biri. Diğeri de PKK'nın güçlenerek Talabanî ve Barzanî'nin altını oyması... Bu iki ihtimal de göz önünde tutulmalı... Bu arada Barzanî de, Talabanî de (özellikle ikincisi) PKK kartını ceplerinde tutuyorlar."

Üst düzeyde MİT yetkilisi, Irak'ın toprak bütünlüğünün bir "devlet politikası" olduğunu belirttikten sonra şu soruyu ortaya atıyor:

"Devlet politikası ama bundan başka senaryolar tartışılmayacak mı?"

Bu sorudan anlaşıldığı kadarıyla tartışılmıyor. Millî Güvenlik Kurulu'nda da öyle. Devlet düzeyinde "beyin fırtınası" yok. "Aykırı" konuların tartışılması, anlaşılan, "kutsal" kalıplara, yani "bölünmez bütünlük, devletin tekliği, tek bayrak" gibi devletin temel esaslarına zarar getirebilir kaygısı var. Oysa farklı senaryoların da serbestçe tartışılması gerekiyor. Tamam bu konuların kamuoyunda tartışılmasına dönük yasal engeller var. Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi gibi. Ama kamuoyunu bırakın bir yana, devletin tepelerinde de tartışılmıyor.

Oysa tartışmak lazım.

Soğuk Savaş dengeleri sona erdi. Dünya konjonktürü Ankara ile Bağdat'ın bir olup Kürtlerin üstüne yürümesine artık elvermiyor. Bundan böyle Irak'ta Kürtlerin konumu farklı olacak. Amerika'sıyla Avrupa'sıyla Batı, Irak'ta Kürtlere hep itina gösterecek. Bağdat'tan Saddam gitse, Kuzey Irak'taki otorite boşluğu sona erse, sınır güvenliğini Irak sağlasa ve PKK marjinalize edilse dahi, Kürt sorunu uluslararası platformada yerini alacak.

Bu durumda bugün (1) Kuzey Irak'ı İran nüfuzuna kesinlikle bırakma; (2) Batı'ya da tümüyle terk etme; (3) Irak Kürtleriyle ilişkileri sıcak tut; (4) PKK'yı içeride bitir ama aynı zamanda demokrasi ve insan haklarının gereklerini de unutma; (5) böylece Türkiye'yi bölge Kürtleri açısından bir çekim, bir cazibe merkezi haline getir. Yani bu belalı coğrafyada Kürtlerin Türkiye'ye karşı kullanılmasını önlemiş ol; onları bir ölçüye kadar kendi gücün haline getir.

Gece vakti kendi düşünce kırıntılarımı da böyle not alıyorum.

MİT yetkilisi aynı zamanda Tunceli ve civarındaki dağların PKK'dan bir türlü temizlenemediğini belirtiyor. Kuzey Irak'ta PKK'nın küçük ve hareketli birliklerle vurulmasından söz ediyor. Üst düzeydeki MİT

yetkilisi, PKK'yla mücadele konusunda Yılmaz'a göre Çiller'i daha yenilikçi ve cesur buluyor.

Ankara, 12 haziran 1996

Bir MİT yetkilisi.

Apo'nun Kuzey Irak'ta güçlendiğini, taban yaptığını söylüyor. Barzanî'yi şu sıralar itmekle Ankara'nın yanlış yaptığı kanısında. Batı'nın Apo'yu ateşkese zorladığına işaret ediyor. İngilizce "gray lies" deyimini kullanarak, "gri yalanların alanı"nı genişletmekten söz ediyor. Aklıma takılıyor, "Acaba Başbakan Yılmaz'ın Yaşar Kemal ziyaretleri ya da Kürtçe yayından bahseden konuşmaları, dış politikada Türkiye'nin manevra alanını genişletmek için başvurulan gri yalan yöntemleri olabilir mi?" diye...

Talabanî: "Bu Erbakan nasıl

Müslüman, nasıl hacı?.."

3 eylül 1996

Kuzey Irak birden karıştı. Saddam Hüseyin tanklarıyla Kuzey Irak'a, Erbil'e giriverdi, Barzanî'nin davetiyle... O kadar çok oyun içinde oyun oynanıyor ki, ilk bakışta akıl erdirmek güç. Dışişleri'nden üst düzeyde bir yetkili dün sabah alaylı bir dille şöyle diyordu:

"Bölgede tablo bir anda değişti. Biz Iraklı Kürtler Bağdat'la diyalog içinde olsunlar derken, şimdi Barzanî Saddam'la işbirliğine başladı. Çekiç Güç, Irak Kürtlerini Saddam'a karşı korumak için 1991'de gelmişti İncirlik'e. Şimdi Barzanî, Saddam'a sığınmış oldu. Her zaman Washington'un ağzına bakan iki lidere, Barzanî ile Talabanî'ye bir bakın

hele. Her ikisi de Amerika'nın terörist devlet ilan ettiği iki ülkeyle, Irak ve İran'la işbirliği yapıyor. Üstelik Başkan Clinton seçime giderken..."

Ankara, Saddam'ın bir an önce Erbil'den çekilmesini istiyor. ABD'nin Çekiç Güç'le Saddam'a vurmasına da sıcak bakmıyor. Ama Clinton yönetimi bastırırsa, Ankara nereye kadar direnebilir? Dışişleri'nden bir kaynak şöyle dedi:

"Beş yıldır Çekiç Güç uçakları niye uçuyordu? Saddam'ın o sınırı geçmemesi, yani Kuzey Irak'a adım atmaması için. Saddam şimdi tanklarıyla Erbil'de. Bu durumda Çekiç Güç'ün caydırıcılığı kalmamış oluyor. Clinton yönetimi, üstelik bir seçim döneminde bunu nereye kadar sineye çekebilir?"

Saddam Erbil'de kalır, çatışmalar şiddetlenirse, 1991'deki gibi Türkiye sınırlarına yönelik bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalınabilir mi? Bu arada Ankara'nın kafasını son gelişmeler bağlamında PKK konusu ister istemez meşgul ediyor. PKK'nın manevra alanı genişler mi? Bir göç dalgasıyla PKK sızmaları kolaylaşır mı?

Bölgeyi çok iyi bilen, sürekli yakın markajda tutan Iraklı bir Kürt'le dün sabah konuşurken şöyle dedi:

"Irak Kürdistanı'ndaki gelişmeleri değerlendirirken, iki noktayı hiç gözden uzak tutma. Birincisi: Kürtler her zaman ve herkesle işbirliği yapabilirler. İkincisi: Talabanî ile Barzanî'nin birbirlerine duydukları müthiş nefret hesaba katılmadan, sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Birbirlerini yok etmek için her şeyi yapabilirler. O yüzden her adımlarının öyle uzun boylu hesaplı kitaplı olduğunu sanma. Bu bölgede politikaya hisler fena halde karışır her zaman... Bir de şu var: Mesud Barzanî bir zamanlar babası Molla Mustafa Barzanî'yi yarı yolda bırakmış olan Amerika'ya hiç güvenmedi."

Celal Talabanî'nin Süleymaniye'deki uydu telefonu vardı. Dün öğle vakti denedim, pat diye karşımda buldum. Uzun bir telefon sohbeti yaptık. Erbakan'a kızıyor. Başbakan olarak Erbakan Hoca'nın ilk dış gezisini Tahran'a yapmış olmasına ses çıkarmıyor. Ancak Bağdat'la, Saddam Hüseyin'le yakınlaşma siyasetine ateş püskürüyor.

Şöyle dedi Talabanî:

"Erbakan nasıl bir Müslüman'dır, nasıl bir hacıdır ki, bu kadar Müslüman'ın kanına girmiş bir diktatörün elini sıkabiliyor."

O eli kendisinin 1991 sonrası sıktığını unutan Talabanî şöyle devam etti:

"Erbil'de yüzlerce Türkmen Saddam kuvvetleri tarafından tutuklandı, Musul'a gönderildi. Türkiye kendi soydaşlarını, Türkmenleri korumayacak mı? Ticarî çıkarlara endeksli bir politika izliyor Türkiye..."

Talabanî, kendisinin İran'la işbirliği yaptığı yolundaki iddiaları reddediyor. "Bunlar Barzanî'nin uydurması" diyor, "Bizim içimizde tek bir İran askeri yok." Talabanî, ABD'nin hiç vakit geçirmeden Saddam'ı cezalandırmasını istiyor. Mesud Barzanî'nin Saddam'la işbirliğinin artık açığa çıktığını söylüyor. Kuzey Iraklı Kürt gözlemci ise "Amerika'nın Saddam'la işbirliği yapan Barzanî'yi affetmesi artık mümkün değil" diyor.

Şu sözler de yine aynı Iraklı Kürt gözlemcinin:

"Talabanî, Amerika'nın Saddam'ı vurmasının yaratabileceği fırsatı kaçırmak istemeyebilir. Çünkü Erbil'i Barzanî'ye yenildiği için değil, Saddam'ın tankları yüzünden kaybetti. Erbil'e olmasa bile Şaklava'ya girebilir. Bu arada şunu da unutmayın: Barzanî, Kürtlerin en büyük düşmanı olan Saddam'ın tanklarını kendi eliyle Erbil'e soktu."

Ankara’nın Irak politikası...

10 eylül 1996

Bu arada Ankara’daki diplomatik ve askerî kaynaklardan edindiğim bir izlenim, bir hazırlığa işaret ediyor:

Türk-Irak sınırında tampon bölge!

Buna güvenlik kuşağı ya da şeridi de denebilir. Böyle bir kuşağın, sınırın Irak tarafında oluşturulmasını öteden beri DSP lideri Ecevit ister. Askerî çevrelerin benimsediği bir görüştür bu. Geçen yılki, 1995 ilkbaharındaki büyük Kuzey Irak Operasyonu’yla zaten bu yolda birçok adımın atıldığı bilinmekte...

Sınırın Irak tarafında bir güvenlik kuşağı oluşturulmasına 1995 Operasyonu sırasında karşı çıkanlar da var. Üç noktada topluyorlar bakış açılarını:

(1) Böyle bir tampon bölge kurmak, Arap toprağının işgali anlamına geleceği için özellikle Arap dünyasında büyük gürültü koparır. (2) Gümrük Birliği’nin onaylanacağı Avrupa Parlamentosu’nu karşımıza almak hata olur. (3) Güvenlik kuşağı ille de yapılacaksa, sınırın Irak değil Türkiye tarafında oluşturulur.

1995 baharında ilk adımların atıldığı güvenlik kuşağının diplomatik tarifi şöyle:

“Geçiçi olmak kaydıyla... Irak’ın toprak bütünlüğü göz önünde tutularak... Türkiye’nin güvenliği için... Yerine göre beş on, yerine göre on beş-yirmi kilometrelik kuşaklar...”

Türkiye öteden beri Irak’la ilgili politikasında beş noktayı vurgular:

(1) Irak'ın toprak bütünlüğü... Çünkü Irak parçalanır ve kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulursa, bu günün birinde emsal hazırlayıp Türkiye'nin de parçalanmasına zemin oluşturabilir. Kürtler sadece Irak ve Türkiye'de değil, İran ve Suriye'de de yaşar. Bu dört ülkenin son tahlilde ortak çıkarı Irak'ın toprak bütünlüğünden yanadır. Bu nedenle bu ülkelerin zaman zaman bir araya gelmelerinde, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda duyarlı olmalarında yarar vardır.

(2) Kuzey Irak'ta Kürtlerin devletleşmesine karşı çıkmak... Körfez Savaşı'ndan beri Irak'ın kuzeyinde "adı devlet olmayan bir devlet"in ufak ufak oluştuğu malum. Ancak Türkiye, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulmasına da, Irak'ta federal bir devletin parçası olarak Kürt Federe Devleti'nin kurulmasına da karşıdır. Talabanî ve Barzanî'nin Bağdat'a bağlı zayıf bir otonomi, yani özerklikle yetinmesinden yanadır Ankara.

(3) PKK'nın Kuzey Irak'ta yuvalanmasını engellemek... PKK'nın bu bölgeyi Türkiye'ye dönük sıçrama tahtası olarak kullanmasına da, Irak Kürtleri arasında kendi nüfuzunu yaymasına da karşıdır Türkiye...

(4) Türkiye bu arada Irak Kürtlerinin petrol bölgesi Kerkük-Musul'u kontrol altına almasını da istemez. Bu bölgeyi Türkmen bölgesi sayar. Bu bölgeye dönük herhangi bir harekete karşı askerî teyakkuz durumunu sürdürür.

(5) 1991 Körfez Savaşı sonrasında kendi sınırlarına dönük bir Kürt göçü olasılığına karşı, bu sefer Kuzey Irak topraklarında, dağların Irak'a bakan tarafında bazı önlemleri kâğıt üstünde planlayıp geliştirmeye özen gösterir.

Turgut Özal döneminde Türkiye'nin Irak politikasına Barzanî-Talabanî boyutu eklendi. Bu ikiliyle Ankara arasında diyalog kanalları

açıldı. Ankara eğer bu kapıları kapatırsa, Iraklı Kürt liderlerin kendilerine başka kapılar bulacakları, Tahran'a, Şam'a, Bağdat'a daha çok yanaşacakları düşünüldü. Kuzey Irak'ın ekonomik olarak Türkiye'ye çekilmesi yolunda adımlar atıldı.

Bir başka deyişle:

Turgut Özal'ın kafasında, Türkiye'nin bölge Kürtleri için bir çekim merkezi haline getirilmesi fikri vardı. Ama Ankara'da devletin içinde, özellikle askerin de içinde bulunduğu bazı odaklar bu fikre soğuktu. Çünkü Kuzey Irak'ın ekonomik olarak Türkiye'ye eklemlenmesi, Irak'ın parçalanmasına ve Türkiye'nin günün birinde aynı akıbete uğramasına yol açabilirdi.

Özal'ın 1993 baharındaki ölümünden sonra Ankara, Barzanî ve Talabanî'yle ilişkilerini koparmadı ama soğuttu. Bir yandan, İran ile Suriye'nin Kuzey Irak'ta nüfuz bölgesi kurmasını engellemek, öbür yandan PKK'nın yuvalanmasını önlemek için Barzanî ve Talabanî'yle diyalog kapısı aralık tutuldu. Ancak bu politikayla Ankara, ne Musa'ya ne İsa'ya yarandı. Barzanî önce Şam'a, sonra Bağdat'a yanaşırken, Talabanî de Tahran'da daha çok kapı açmaya yöneldi.

Bir nokta çok kesin:

Türkiye, Kuzey Irak'ta olan bitene uzak duramaz, kayıtsız kalamaz.

11 eylül 1996

Kimileri, "Türkiye Kuzey Irak bataklığından uzak dursun" der. "Kuzey Irak Türkiye'nin Vietnam'ı olmasın" der. Bunlar kulağa hoş gelen iyi niyetli çağrılar olabilir. Ama gerçeği ne kadar yansıttıkları kuşkuludur.

Her şeyden önce bir gerçek var:

Türkiye zaten Kuzey Irak’ta!

Özellikle geçen yıl bahar aylarında yaptığı büyük operasyonla bunun köprübaşlarını attı. Ayrıca Türkiye, Kuzey Irak’ta olmak zorunda. Çünkü dış politika ve ulusal güvenlikle ilgili çıkarları, Türkiye’nin bugün için Kuzey Irak’ta bulunmasını gerektiriyor. PKK’ya karşı askerî mücadelesinin bir boyutu da bu çünkü... Neden? Türkiye eğer şu ya da bu şekilde Kuzey Irak’ta olmazsa, bölgede daha çok İran olacak, daha çok Suriye olacak, tabiî daha çok PKK olacak.

Bir başka gerçek:

Türkiye, Saddam Hüseyin’in Bağdat’ına güvenemez. Çünkü Saddam’lı Bağdat, Körfez Savaşı’ndaki rolünden dolayı Türkiye’yi düşman bellemiş durumda. Bağdat’ın Türkiye’ye karşı PKK kartını oynaması büyük ihtimaldir. Bu kart zaten Saddam’ın cebinden hiç eksik olmamıştır. Bu nedenle, Kuzey Irak’ta bir Saddam-Barzanî ittifakı, Türkiye açısından güven verici bir gelişme sayılmaz. Ya da Irak’ın toprak bütünlüğü eşittir Saddam formülüne de ille bel bağlamak doğru bir politika tercihi değildir.

Kaldı ki bir soru var: Saddam-Barzanî ittifakı ne kadar kalıcı olabilir? Bu konuda iddialı öngörülerde bulunmak, bölge gerçekleri açısından isabetli değildir. Irak Kürtlerinin sık sık saf değiştirdikleri tarihsel bir olgudur. Şimdilerde Tahran’la iş tutan Talabanî daha 1970’lerin sonunda Saddam’ın yanındaydı. Bugün Saddam’ın desteğiyle Talabanî’yi kovalayan Barzanî de 1970’lerde Tahran’ı arkasına almış, Irak’ın içerisini karıştırıyordu.

Böylesine bir kaygan zeminde Türkiye’nin yalnız Barzanî’ye değil, Talabanî’ye de kapıyı aralık tutmasında çıkarı vardır. Tala banî’nin Barzanî tarafından büyük ölçüde etkisiz kılınmasının, fazlasıyla Tahran’ın

kucağına itilmesinin Türkiye'ye yararı olmaz. Türkiye bu iki Iraklı Kürt lidere de kapılarını kapatmadan, Kuzey Irak'la ekonomik ilişkilerini de geliştirmeye bakmalıdır.

Tabiî Türkiye'nin Kuzey Irak'taki varlığı deyince akla hemen dış destek konusu gelir.

Yani ABD ve Çekiç Güç...

Türkiye'nin Çekiç Güç'le birlikte –tabiî bazı yeni koşullarla– Kuzey Irak'ta Amerika'nın desteğini devam ettirmesi doğru bir politika tercihidir. Saddam'ın Bağdat'ı... Tahran... Şam... Bütün bu merkezler, özellikle Suriye ile İran yıllardır Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak için çaba sarf ediyor. Bu ülkeler bu çabalarından Başbakan Erbakan'ın, yani Hoca'nın din kardeşliği uğruna vazgeçecek değillerdir. O yüzden Türkiye bu ülkelerle ilişkilerini düzeltmek için elbet gayret gösterir, ama aynı zamanda ABD'yi Irak'ta, bölgede dışlamak gibi bir lüksü de olamaz Türkiye'nin... Ancak, PKK kimilerinin sandığı gibi yalnızca "kökü dışarıda" bir sorun değildir. Kök daha çok Türkiye sınırlarının içindedir. Dışarıdaki kökleri kesmek için mücadele verilirken bu gerçek gözardı edilemez.

CIA raporlarında Kürtler...

12 eylül 1996

Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği 1980'de Humeynî İhtilali'nden sonra Devrim Muhafızları tarafından basılmış, çalışanlar da rehin alınmıştı. Sefarette ele geçirilen Amerika resmî belgeleri de bir süre sonra on yedi cilt halinde bütün dünyada satışa çıkarılmıştı.

Bu ciltlerden biri, Ortadoğu'da Kürtler'le ilgili CIA değerlendirme raporlarını içerir. Bu belgeler bölgenin ne kadar kaygan, oyuncuların ne kadar kaypak olduklarını, rollerin ve ittifakların ne kadar ani ve ince kıvraklıkla değiştiğini gösterir.

1979 yılına ait bir CIA raporundan bir cümle:

"Irak, İran'daki Kürtleri ayaklandırmak için Celal Talabanî'yi kullanıyor."

Şimdi durum farklı. 1996'da Talabanî İran'ın yanında. Barzanî ise Saddam'la ittifak yapıyor.

Yine aynı CIA raporundan bir başka bölüm:

"General Barzanî (bugünkü lider Mesud Barzanî'nin babası, HC) 1979'da Amerika'da öldü. 1975'ten itibaren Amerika'da sürgünde yaşamış olan Barzanî, İsrail ve İran gizli haberalma örgütlerinden yardım aldığına ilişkin açıklamalar yüzünden inandırıcılığını bir ölçüde yitirmişti."

1996'daki durum:

Mesud Barzanî bugün Amerika'ya güvenmiyor, Saddam'ın Bağdat'ıyla ittifaka yöneliyor.

Bir başka cümle:

"Talabanî, 1974'te Barzanî'yle bağlarını kopardığını, bunun nedeninin Barzanî'nin Amerika ve İsrail'le ilişkileri olduğunu öne sürüyor."

1996 eylül ayındaki durum:

Talabanî, Barzanî’ye ABD’nin değil Irak’ın yanında olduğu için kızıyor.

CIA’nın 1979 değerlendirme raporundan bir başka bölüm:

“Barzanîler ile Talabanî arasındaki anlaşmazlıklar ideolojik olmaktan çok taktiksel nitelik taşır. Barzanîler bugün için Batı’dan yana kimlikleriyle karşılaştırıldığında, Talabanî solcu bir imaja sahiptir. Ama bu özelliklerin Kürt olayı çerçevesinde fazla bir anlamı yoktur.”

Bu değerlendirmeden yola çıkarak, Kuzey Irak’taki 1996 sonbaharındaki durum için denebilir ki: Barzanî ile Talabanî arasında bugün var olan savaş durumu, geçmişte birçok kez olduğu gibi yine bir anda sona erebilir ve bu ikili televizyon kameralarının karşısında yeniden kucaklaşabilir. Çünkü aralarındaki görüş ayrılıkları yalnızca taktiksel niteliktedir. Gönüllerinde bir ideal olarak yatan “bağımsız Kürdistan davası” değişmeyeceği için günün birinde yine barışırlar.

1979 CIA raporundan bir bölüm daha:

“1972’de Sovyetler Birliği-Irak Dostluk Antlaşması imzalanınca, Kürtlere Moskova desteği sona erdi. Barzanî her geçen gün İran şahına daha çok dayanmaya başladı.”

1996 sonbaharındaki durum:

Barzanî gün geçtikçe İran’a değil Irak’a dayanıyor. Oysa, 1972’de Barzanî’nin başlıca desteği İran ile Amerika’ydı. Irak Moskova’nın safına geçince, Washington bu kez Barzanî’yi kullanarak Irak’ın içini karıştırmaya başladı. 1975’te durum yine değişti. Çünkü bu kez Irak ile İran anlaştı. Şah ile Amerika’nın Barzanî’ye ihtiyaçları kalmadı. Desteği kestiler. Molla Mustafa Barzanî havlu attı ve Amerika’ya sürgüne giderek

orada öldü. Oysa örneğin 1984'te durum yine ne kadar farklıydı. 15 ekim 1984 tarihli le Monde gazetesinde şu satırlar vardı:

"Talabanî ile Bağdat arasındaki görüşmeler tamamlanmak üzere... Talabanî'nin en büyük rakibi Barzanî'ye gelince, Kürtlerin esas hasmı olarak Irak'taki Baas rejimini gösteriyor. Talabanî'yi diktatörlük rejiminin hizmetine girmekle suçluyor Barzanî..."

On iki yıl sonra, 1996 sonbaharında durum tümüyle farklı: Saddam'la kol kola girmekte olan Barzanî'nin kendisi...

Ama gün gelir bu da değişir!

30 haziran 1979 tarihli CIA belgesinden bir başka bölüm:

"Tarihsel olarak Türkiye, İran, Irak, Suriye ve Sovyetler Birliği'nden herhangi birinde meydana gelen siyasal bir hava değişimi, genellikle, Kürtçü faaliyetlerin odak noktasında dalgalanmalara yol açmıştır. İdeolojik ve aşiretsel açılardan bölünmüş olmalarına karşın, bu ülkelerden birinde herhangi bir gelişme, her yerdeki Kürtleri etkileme eğilimi göstermiştir. İran şahının iktidardan devrilmesi, İran'da ve Körfez'de siyasal ve askerî dengeyi değiştirdi ve İran Kürtlerinde daha büyük bir ulusal özerkliğe dönük ümitleri körükledi. İran'ın komşuları bu ülkedeki muhtemel rahatsızlığın kendi topraklarına da yayılmasından kaygı duymaktadır."

CIA belgesinde Sovyetler'le ilgili değerlendirmeye gelince:

"Sovyetler'in Sovyet yandaşı olmayan komşu ülke yönetimleri üzerinde baskı uygulayabilmek için Kürt hareketini kullanacağı konusunda hiçbir kuşku yoktur. Bununla birlikte İran, Irak ve Türkiye'deki azınlıklara büyük çapta ve doğrudan yardım yapmaktan, bu ülkelerle ilişkilerinin ciddi biçimde zarar görmesini engellemek için

kaçınır. Sovyetler aynı zamanda Sovyet teçhizatının üçüncü taraflara transferine göz yumarak dolaylı biçimde Kürtleri destekler. Kürt liderlerinin çoğunun Sovyet yanlısı komünist partileriyle ilişkileri olduğundan bu tür düzenlemeler nispeten çok basittir."

Coğrafyamız işte böyle!

Zemin kaygan, dengeler bıçak sırtında, oyuncular kaypak. Kimsenin kimseye güveni yok. Dışişleri Bakanlığı'ndan bir kaynak şöyle diyordu:

"Öylesine bir karmaşa ki, ne yapılması gerektiği konusunda işin içinden çıkmak o kadar kolay değil. Ayrıca bölgede bütün ipleri elinde tutan güç de herhalde Türkiye değil."

Saddam'ın Amerika'yı yine kışkırtabilecek bir davranışta bulunması ihtimali de Ankara'da yabana atılmıyor.

Saddam'ın bir numaralı

hedefi Türkiye değil miydi?

13 eylül 1996

Dışişleri Bakanlığı'ndan üst düzeyde bir yetkilinin dünkü sözleri:

"Amerika, Saddam Hüseyin'le yaşamaya razı değil. Barışmaya niyeti yok. Bu, iki kere iki dört edercesine bir gerçek. Bu gerçeği göz ardı ederek bu bölgede politika oluşturmanın ne kadar akıldışı olacağını görmek için dâhi olmak gerekmiyor."

Saddam'la ittifakı yüzünden Washington'u kızdıran Barzanî'nin de bölgede Amerikan gerçeğini reddettiği elbet söylenemez. Iraklı Kürt bir gazetecinin bu konudaki değerlendirmesi şöyle:

“Tahran’la dans eden Talabanî gibi Barzanî de Saddam Hüseyin’in koluna girerken Amerika’ya şantaj yapmış oluyor. Barzanî de bir yerden sonra Amerika’nın kendisinden ve bölgeden uzaklaşmasını istemez.”

Dışişleri’nden üst düzeyde bir kaynakla dün sohbet ederken Saddam Hüseyin’le ilgili olarak şunları söyledi:

“Şurası hiç unutulmasın. Irak 1980’de İran’a karşı savaşa girmeden önce Saddam’ın bir numaralı hedefi Türkiye’ydi. Fırat ve Dicle’nin suları konusunda Arap dünyasında Türkiye aleyhine başı Suriye değil Irak çekiyordu. İran’la savaş patlayınca bu işi daha çok Şam’a, Hafız Esad’a bıraktı Saddam. PKK, Türkiye’nin başının belası. Bizim PKK’dan kurtulmamız için Saddam niye Türkiye’ye yardım etsin ki?.. Tabiî taktik nedenlerle bir şeyler yapabilir ama o kadar. Saddam, PKK kartını her zaman cebinde tutar.”

Şu sıralar oluşan Saddam-Barzanî ittifakı yalnız Dışişleri çevrelerinde değil, Genelkurmay’da da temkinli karşılanıyor. Böyle bir ittifakın Kuzey Irak’ta PKK’ya karşı işe yarayabileceği düşünülmekle birlikte bunun sınırları da biliniyor. Fazla kalıcı olmayacağı konusunda görüş birliği var. Ayrıca Saddam gibi Barzanî’nin de bir sınırın ötesinde PKK’nın üstüne yürümeyeceğinden herhangi bir kuşku duyulmuyor.

Genelkurmay’daki konuyla ilgili kaynaklardan edindiğim bazı izlenimlere gelince... Türk-Irak sınırında PKK sızmalarına karşı bir güvenlik şeridi oluşturulması için siyasal düzeyde ilke kararı alınmış. Askerî hazırlıklar devam ediyor. Çekiç Güç’le ilgili gelişmeler hakkında “lehimize!” sözcüğü kullanılıyor. Saddam-Barzanî ittifakı konusunda ihtiyatlı bir iyimserlik dikkati çekiyor. Bir askerî yetkili şöyle dedi:

“Bağdat’ın Amerika’yı kışkırtmaktan kaçınması lazım. Ama maalesef bu olmuyor.”

14 eylül 1996

DSP lideri Ecevit’le dün telefon sohbeti yaptım.

Konu, Amerika ile Saddam.

Ecevit’e göre Amerika’nın Irak politikası çöktü ve Irak’ta sahayı terk ediyor. “Kürtler arası anlaşmazlıkları çözemedi. Ortadoğu’daki varlığı da zorlanıyor. Kuveyt’ten başka kimse kalmadı yanında” diyor. Zaho’yu boşaltması, basının bir bölümünde “CIA Kürtleri” diye nitelenen Iraklı Kürtleri Amerika’ya taşıması ve NGO’ların gözden kaybolmaları ilk bakışta Washington’un sahaya terk etmeye başladığını gösteren işaretler. Ancak bunlar, Amerika’nın Kuzey Irak’ı kalıcı olarak terk etmekte olduğunun sinyalleri mi? Ecevit, “Emin olamam tabiî” diye yanıtladı sorumu. Bence Amerika’nın bölgeyi terk edeceği yok. Bugünkü yazımda da belirttiğim gibi, ABD’nin Çekiç Güç’ten vazgeçtiği yolundaki değerlendirmeler için vakit çok erken.

Saddam’ın ABD’ye dönük kışkırtmalarını Ecevit de akıldışı olarak niteliyor. “Bunun bir tek izah tarzı olabilir: Saddam’ın İslam dünyasında liderliğe oynaması” diyor. Saddam Hüseyin, Irak topraklarına atılan her Amerikan füzesinin Arap dünyasında İslam radikalizmini ve muhafazakâr Arap ülkelerinde yerleşik yönetimlere karşı radikal muhalefeti körüklediğini gayet iyi biliyor. Bunun için Irak insanını ateşe atabilecek kadar da gözü kara ve acımasız.

Böyle bir diktatöre Türkiye ne kadar güvenebilir PKK konusunda? Nereye kadar işbirliği yapabilir? Ecevit’in öteden beri bu konuda ölçülü bir iyimserliği vardır. Benim paylaşmadığım bir iyimserliktir bu. Dünkü telefon sohbetimizde yine PKK’ya karşı Bağdat’la işbirliği yapılabileceğini söyledi. “Irak’ın da bölünmesini istemiyorlarsa eğer,

PKK’nın güçlenmesine karşı çıkmaları ve Türkiye’yle işbirliği yapmaları gerekir” dedi.

Ecevit’in yine öteden beri altını çizdiği bir konu vardır. “Saddam’ı insan hakları ve demokrasi yolunda somut adımlar atmaya teşvik etmek” diye özetlenebilir. Ecevit’in bu düşüncesini hiçbir zaman gerçekçi bulmadım. Bunca yıldır demokrasi ve insan hakları bakımından ne kadar değer varsa hepsini çiğnemiş bir diktatörle ilgili olarak böyle bir beklenti içine girmek bana hep ters gelmiştir. Ecevit ise aynı kanıda değil. Dün telefonda yine “Batı ölçütlerinde olmasa bile gene de bir şeyler yapabilir” diyordu.

Washington’da Perle’lü,

Wolfowitz’li bir toplantı ve

Yunanistan’ın uzun kolları

Washington, 2 ekim 1996

Başkanlığını ABD’nin eski Ankara büyükelçisi Morton Abramowitz’in yaptığı Carnegie Vakfı’nın düzenlediği Amerika-Türkiye-Yunanistan toplantısı.

Türk tarafında eski Dışişleri bakanları Hikmet Çetin ve Emre Gönensay, eski Genelkurmay başkanı Necip Torumtay, TÜSİAD Başkanı Halis Komili, işadamı Şarık Tara, eski Dışişleri müsteşarı Büyükelçi Özdem Sanberk var. Yunan tarafında emekli askerler, iki eski Dışişleri bakanı katılıyor. Biri, Ankara ve Washington büyükelçiliklerinde bulunmuş olan Papulyas. Amerikan tarafında eski Savunma Bakan yardımcılarından Richard Perle ile Paul Wolfowitz, Abramowitz ve bazı

başka Amerikalı diplomatlar yer alıyor. Bu arada biri ben olmak üzere üç ülkeden üç gazeteci.

Toplantıda yaptığım konuşmanın girişinde duyarlı bir konuya değindim:

Yunanistan-PKK ilişkisi.

Temmuz ayında Güneydoğu'yu gezdiğimi, İran ve Irak sınırındaki dağlık bölgelerde üç günü geceli gündüzlü askerlerle geçirdiğimi, sohbetlerde komutanların "PKK'ya Yunan desteği"nden nasıl yakındıklarını anlattım. Genç bir komutanın şöyle dediğini naklettim:

"Cemal Bey, Yunanistan Ege'nin sularını en çok ne zaman kızıştırır biliyor musun? Yılda iki kere. Birincisi, bahara girilirken. Çünkü terör örgütü bahar vakti Güneydoğu'da eylem için düğmeye basar. İkinci olarak sonbaharda, yani terör örgütü kış uykusuna yatmak üzere sahneden çekilirken..."

PKK'ya Yunan desteği konusunu gazetemde köşemde yazdığımı da belirttim. Yunan tarafı rahatsız oldu. Tek kişi söz aldı: eski Yunan Dışişleri bakanı Papulyas. Diplomatlara özgü tepkili jestlerle benim sözlerimi gerçekdışı iddialar olarak nitelerken, "Yunanistan'ın kolları o kadar uzun değildir" diye noktaladı çıkışını...

Öğle yemeğinde yanıma Davos'tan, Dünya Ekonomik Forumu toplantılarından tanıdığım Washington Post'un köşe yazarı Jim Hoagland geldi. "PKK'ya Yunan desteği"nin ne kadar doğru olduğunu sordu. Bu konuda en ufak bir kuşkum olmadığını, bilgilerimin yalnız kendi gözlemlerime değil, Türk diplomasisinde çok güvendiğim bazı kaynaklara da dayandığını söyledim. İnandırıcı olabildim mi, bilemiyorum. Ama ilginç olan şu: PKK'ya Yunan desteğine, Türk-Yunan ilişkilerini yakın takipte tutan kendi meslektaşlarımla Türk işadamlarından da inanmayanlar

var. Bu konudaki benim son Güneydoğu yazılarım için “askerin oltasına gelmek, dezenformasyona alet olmak” diyenlere rastladım.

Oxford Üniversitesi, 21 ekim 1996

ABD Barış Enstitüsü’nün yuvarlak masa toplantısı, Oxford’da.

Konu:

Türkiye’nin Ortadoğu’daki yeri, İran, Irak ve Suriye’yle ilişkileri, Irak’ta Saddam’ın geleceği, Irak’ta Saddam’a karşı muhalefetin gücü, “Çekiç Güç devam etsin mi, etmesin mi?” Kürt sorunu ve bölgesel bağlamda Türk-Amerikan ilişkileri...

Amerika ve Türkiye’den diplomatlar, askerler, işadamları, gazeteciler. Küçük bir grup. Örneğin Ankara’dan Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç, eski MGK genel sekreteri ve Cumhurbaşkanlığı danışmanı Emekli Orgeneral Nezihi Çakır, eski Dışişleri bakanı Hikmet Çetin, milletvekilleri Sedat Aloğlu ve Cavit Kavak, Londra büyükelçimiz Özdem Sanberk var. Amerikan tarafından eski Savunma bakan yardımcıları Perle ve Wolfowitz, eski Kongre üyesi Solarz, büyükelçiler Abramowitz ve Grossman, Profesör Henri Barkey katılıyor.

Richard Perle, Saddam’ın devrilmesinden mutluluk duyacağını ve nasıl devrileceği sorusunun açık olduğunu belirtti. Türkiye’nin Kürt sorunuyla ilgili politikalarını yaratıcılıktan yoksun bulduğunu, bu konuda en ilginç konuşmayı son olarak Turgut Özal’la yaptığını, mücadelenin tek boyutlu kalmaması yani askerî mücadeleyle sınırlı tutulmaması gerektiğini belirtti.

Washington'daki Johns Hopkins Üniversitesi'nde dekanlık görevi olan Paul Wolfowitz de konuşmasında Saddam'ın ne kadar tehlikeli olduğunu anlattı. Türkiye'nin coğrafyasının, stratejik konumunun önemine değindi.

Bu arada Wolfowitz, Körfez Savaşı'nda Suudî Arabistan Saddam'ın düşürülmesini istemediği için Bağdat'a girmediklerini söyledi. Karşısında oturan Büyükelçi Abramowitz de bana Suudîlerin yanı sıra Türkiye'nin de buna karşı çıktığını söylemişti. Suudîlerin Güney Irak'ta bir Şiî devleti, Türkiye'nin de kuzeyde bir Kürt devleti görmek istemediğini, bunun için muhalefet ettiklerini belirtmişti. (Daha sonraki yıllarda güvenilir bir diplomatik kaynak, eski ABD başkanı Bush'un bir Houston ziyaretinde Başbakan Çiller'e Amerikan kayıplarından çekindikleri için Bağdat'a girmediklerini belirttiğini nakletmişti. Ayrıca, Saddam'ın Bağdat içinde nerede bulunduğunu tespit etmek konusunda çok zorlandıklarını da Bush, Çiller'e anlatmış...)

Bu arada Wolfowitz, sularla ilgili sorunun anlamını, bu açıdan Türkiye ile Suriye arasındaki anlaşmazlığı sordu. Ben de kendisine şöyle bir soru sordum:

"Meksika, Amerika'dan Texas'ı almak amacıyla ayrılıkçı bir hareketi desteklemek için düğmeye bassa, bu hareket Texas'ta terör eylemlerine başvurup Amerikan askerlerini, öğretmenlerini öldürmeye başlasa ne yapardınız?"

Hiç duraksamadan şu yanıtı verdi Wolfowitz:

"Nehirlerden su vermemek için her şeyi yapardım Meksika'ya..."

(Günlüğüme düştüğüm bu nottan dört yıl sonra, Times Literary Supplement'ın 8 eylül 2000 sayısında Meksika-Amerika konulu ilginç bir yazı okudum. Özeti şöyleydi:

Amerika, Birinci Dünya Savaşı'na girmek üzereyken, Almanya savaşta Meksika'yı yanına çekmek için bir manevra yapar. Eğer Meksika müttefik olarak Amerika'ya karşı Almanya'nın yanında yer alırsa, eski toprakları saydığı Texas, Arizona, New Mexico ve Kaliforniya zafer sonrası Meksika'ya verilecekti. Bu konuda gerekli talimat Berlin'den Meksika'daki Alman büyükelçisine çekilir. Aksi tesadüf, bu telgrafın Washington tarafından ele geçirilmesiyle, bir sınır kasabasında on yedi Amerikalı'nın ölümüyle sonuçlanan Meksika baskını aynı zamana rastlar. Alman-Meksika ittifakı gerçekleşmez ama bu telgraf ve bu baskın, Amerika'da ve Amerikan yönetiminde Almanya ve Meksika'ya karşı bir havanın oluşumunu daha beter körükler.)

23 ekim 1996

Bu yakınlarda yurtdışında katıldığım bir toplantıda Amerikalı bir diplomatik kaynak şöyle dedi:

"Suriye-PKK konusunda Amerika'nın desteğini istiyorsunuz. Bugüne kadarki desteği yetersiz buluyorsunuz. Ayrıca, Amerika'nın Suriye'ye karşı tutumunun çifte standart koktuğunu belirtiyorsunuz. Evet, Suriye Amerika'nın terörist ülkeler listesinde. Fakat Amerikan Dışişleri bakanı, Suriye'ye bilmem kaç tane ziyaret yaparken, Ankara'ya dört yılda sadece bir kez uğradı. Bundan rahatsızlık duyuyorsunuz. Ama şimdi bir noktayı unutmayın. Bizim terörist ülkeler listemizde iki ülke daha var: İran ile Libya... Sizin başbakanınız Erbakan da ilk önce bu ülkeleri ziyaret etmedi mi?.."

24 ekim 1996

Iraklı Kürt lider Celal Talabanî üç yıllık bir aradan sonra Ankara'ya gelmekten memnun. Dün kendisiyle telefonda sohbet ederken DYP Genel Başkanı Çiller'le görüşmesinin iyi geçtiğini söyledi. Kendilerine Ankara

kapısının yeniden açıldığını, Kuzey Irak'ta Barzanî'yle arasında ateşkesi ilke olarak kabul ettiklerini, Barzanî heyetiyle masaya oturmak için Ankara'ya kendisinin de bir heyet bırakacağını sözlerine ekledi.

Talabanî'nin Tahran'la ilişkilerinden Ankara'nın duyduğu rahatsızlığı belirten Çiller'e Talabanî şöyle demiş:

"Madam, İslamcılarla bir arada yaşama konusunda sizin kadar kurnaz ve akıllı olduğumu söyleyemem."

Talabanî'ye İran desteği bir gerçek. Kendisi bunu Amerika'ya karşı bir koz olarak da kullanıyor, hatta sonuç aldığı da oluyor. Ama İran'la bu ilişkisini açıktan kabullenmek de istemiyor. Talabanî'ye yakın bir kaynakla dün sabah sohbet ederken, "Talabanî İran'ın cebinde değil" dedi. Yani çantada keklik olmadığını söyledi.

Doğru. Talabanî bütün yumurtaları tek bir sepette toplamayacak kadar tecrübeli bir bölge oyuncusudur. Fazlasıyla oynak bir oyuncu olduğu için de Ankara kendisini öteden beri güvenilir bulmaz. Talabanî'ye göre Barzanî'yle daha yakın ilişkiyi tercih eder. Ama bu arada ikisinin de birbirine oynamasını çıkarına daha uygun bulur. Daha doğrusu, Talabanî ile Barzanî'nin Kuzey Irak'ta birbirlerini çok fazla sevmeleri de işine gelmez Ankara'nın. Ama üç yıllık bir aradan sonra bu ikili arasında diyalog kanallarının yeniden açılıyor olması da, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta PKK'ya karşı mücadelesinde olumlu bir gelişme...

Ecevit'e Stockholm'de soru:

Kürtçe öğretmenlik ve

Kürt kütüphanesi...

Stockholm, 15 ekim 1997

Başbakan Yardımcısı Ecevit'in İsveç Dış Politika Enstitüsü'ndeki konferansını izliyorum. Ecevit her zaman Kürt'e Kürt der. Ancak "Kürt sorunu" demez, "Güneydoğu sorunu" demeyi doğru bulur. Çünkü ona göre sorun etnik özellikler taşımaz. Daha çok feodal bir sorundur. Güvenlik boyutundan sonra öncelik ekonomik ve sosyal boyuta gelmiştir Ecevit'e göre. Sorunun kültürel ve demokratik boyutlarını herhalde bilir ama genellikle görmezlikten gelir, tabiî oy kaygısıyla...

Konuşmasında PKK'yı, ayrılıkçı terörü ve dış destek-dış parmak konusunu çok iyi özetledi Ecevit. Etkili de oldu. Ama bir noktada inandırıcı olamadı:

Kültürel boyut...

İsveç'teki Kürt Federasyonu'nun bir üyesi kalkıp Ecevit'e şu soruyu yöneltti:

"İsveç okullarında Kürtçe öğretmenlik yapıyorum. Kürt çocuklarına Kürtçe öğretiyorum. Birinci sorum: Türkiye'ye gelsem, örneğin Diyarbakır'da Kürtçe öğretmenliği yapabilir miyim? İkinci sorum: geçen cuma günü Stockholm'de bir Kürt kütüphanesi açıldı. Diyabakır'da da açılabilir mi?"

Bu soruda Ecevit değil, soran etkili oldu. Ancak dikkatimi çekti, Ecevit bu soruya tümüyle olumsuz yanıt vermekten kaçındı. Kapıyı aralık bırakan bir karşılıkla yetindi:

"Güvenlik sorunu yoluna girdi. Bugün öncelik ekonomik ve sosyal alanda. Birkaç yıl içinde tablo tümüyle değişecek Güneydoğu'da. O zaman gidip yöre halkına, 'Şimdi neye ihtiyacınız var?' diye soracağım."

Ecevit bir bakıma kapıyı aralık bıraktı ama ikna edici olamadı. Olması da imkânsız. Çünkü Güneydoğu bağlamında "kültürel haklar" konusu

Türkiye’de hem demokrasinin, hem dış politikanın yumuşak karnı olmaya devam ediyor.

Helsinki, 16 ekim 1997

Stockholm’de olduğu gibi Fin başkentinde de Ecevit’i aynı konular karşıladı: Kıbrıs... Kürt sorunu... İnsan hakları ve demokrasi...

Bir diplomatımız şöyle yakınıyor:

“‘Güneydoğu’ diye geçmiyor burada. ‘Kürt sorunu’ diyorlar. Ve ne yazık ki olayın terör boyutunu görmüyorlar, görmezlikten geliyorlar. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik sürecine dahil edilmesine karşı değiller. Bunun zaman alacağını görüyorlar. Fakat bizden de bazı beklentileri var.”

Yani Ecevit’in buradaki deyişiyle, “Türkiye’nin ev ödevleri var” yapması gereken...

Davos, 1 şubat 1998

Dünya Ekonomik Forumu toplantısı.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan’la akşam yemeğinde birlikte olduk. Irak’ta neden askerî değil diplomatik çözümden yana olduğunu anlattı. “BM olarak geçen altı buçuk yılda, Irak’ın da yardımıyla Amerikan füzelerinin vurduğundan daha çok sayıda kitle imha silahı imha ettik” dedi. BM genel sekreteri, Amerikan hava saldırılarıyla sonuç alınamadığını belirtirken, “Bombardıman sonrası ne olacak? Arap kitlelerinin tepkisi nereye varacak? Arap liderleri ne yapacaklar?” dedi.

Davos'taki bir başka toplantıda, Filistinli kadın liderlerden Hanan Aşravî'yle ayaküstü sohbet ederken, "Irak'a Amerikan saldırısı Arap dünyasını daha beter istikrarsızlaştıracak, bütün Arapları ayağa kaldıracak" dedi. Ürdün Başbakan Yardımcısı Cevad Ananî ise "Amerika Irak'a vurunca bakalım ne olacak? Kürtler sizin sınırlara doğru, Şiî ve Sünnî Iraklılar da bizim sınırlara doğru yola çıkıyorlar" dedi.

Irak'ın parçalanması

senaryolarıyla Sevr senaryosu...

7 şubat 1998

Devletlerin hayatında senaryolar hiç bitmez. Özellikle dış politikada. Sürekli yazılır, dosyalanır, üstüne "çok gizli" damgası vurulup günün birinde lazım olur diye güvenlikle kasalara kaldırılır.

Bu senaryolardan biri:

Türkiye'yi parçalamaya yönelik Sevr senaryosu... Ankara'da devlet içindeki sivil-asker bazı odaklara göre, Sevr senaryosunun bir parçası, Türkiye'nin bölge Kürtlerine hamilik, abilik rolü oynamasıyla ilgilidir. Böyle bir rolle Türkiye'ye, ucunda yem olarak Kerkük-Musul petrolleri de olan bir olta atılıyordu. Türkiye zokayı yerse, Ortadoğu'da yeni bir süreç başlayabilirdi.

Nasıl bir süreçti bu?

Türkiye önce Irak'ın parçalanmasına göz yumacaktı. Kuzey Irak'ta kurulacak federe Kürt devleti zamanla bağımsız hale gelecekti. Türkiye'nin himayesine girecekti. Sonra sıra İran Kürtlerine ve İran'ın parçalanmasına gelecekti. Birleşik Kürt devleti ise nihaî olarak Türkiye'den bir parçanın kopmasıyla gerçekleşecekti. Yani Kurtuluş

Savaşımız’la yaptığımız Lozan bitecek, Sevr kazanacaktı! İlk adımı Irak’ın parçalanması olan bu senaryoya ben 1992 yazında Washington’da rastlamıştım. Amerikan başkentindeki başlıca senaryo sayısı o tarihte dörttü:

Birincisi: Irak’ın parçalanması... Güneyde Şiî, ortada Sünnî Arap ve kuzeyde Kürt bağımsız devletlerinin kurulması. İkincisi: bağımsız devletler yerine Sünnî, Şiî ve Kürtlerden oluşan üçlü bir federasyona gidilmesi... Üçüncüsü: Kürtlere ve Şiîlere özerklik veren, daha az baskıcı, daha demokratik bir rejime kayılması... Dördüncüsü: Saddam’ın yerine bir başka Baasçı generalin diktasıyla yetinmek...

Washington’da Irak’ın parçalanmasını ya da federasyon kurulmasını savunan senaryoların hararetli taraftarları dün olduğu gibi bugün de var. Yarın ne olur bilinmez ama bugün için bu senaryoların ağır bastığı söylenemez. Çünkü Washington’da bu senaryoların, bölgede Amerika’nın en önemli dost ve müttefiklerini, örneğin Türkiye ile Suudî Arabistan’ı ne kadar rahatsız ettiğini bilenler de var. “Yönetim”de ağırlık son yıllarda daha çok bu kanatta yatıyor.

Sevr senaryosu tutmaz!

Türkiye böyle bir zokayı yutmayacak kadar tarihsel tecrübeye sahip, büyük ve güçlü bir devlettir. Ama diyeceksiniz ki, bu tür senaryolar aynı zamanda Türkiye’yi etkileyebiliyor, istikrarsızlaştırıyor, bölünme paranoyasını körüklüyor.

Bu da bir gerçek.

Çünkü Türkiye Cumhuriyeti’nin kendine olan güveni yetmiş küsur yıl sonra hâlâ yetersiz. Demokrasi ve insan hakları açısından zaafları, eksikleri var. Oysa demokrasi çıtasını yükseltmiş, insanlarının aş ve iş sorununu çözmüş, evinin içini düzene sokmuş, dış politikasında

“Saddamcılık”tan, “Üçüncü Dünyacılık”tan izler bırakmamış, özgüvenini kazanmış bir Türkiye kendi kaderini elinde tutar. Olayların peşinden sürüklenmez, onları yönlendirir.

Son söz:

Devletlerin hayatında senaryolar bitmez; önemli olan biz kendi senaryomuzu iyi yazalım ve kendimize güvenelim, sonrası gelir.

11 şubat 1998

Celal Talabanî 1992 yılı ekim ayında kendisiyle Kuzey Irak’ta, Erbil yakınlarında Şaklava kasabasındaki karargâhında konuşurken, sürekli olarak Apo’yu eleştirmiş, Apo’nun “bağımsız Kürt devleti” diyerek Saddam’ın oyununu oynadığını söylemiş, Irak’ın toprak bütünlüğünden yanaymışçasına bir hava vermişti.

Ankara’ya mesajdı bunlar. Yoksa Talabanî’nin derdi hiç değildi Irak’ın toprak bütünlüğü vesaire. Irak zaten fiilen bölünmüş durumdaydı. Iraklı Kürt liderler bu boşluktan bir devlet çıkarmanın çabası içindeydiler. Bu bakımdan en çok önemsedikleri adreslerin belki de başında Ankara geliyordu.

Şunu çok iyi biliyorlardı:

Türkiye’ye rağmen Kuzey Irak’ta bir şey olmaz! Irak Kürtlerini bugün yaşatan hayat kanallarının Türkiye tarafından kolayca tıkanacağının farkındaydılar. Ayrıca, Amerika’nın Iraklı Kürt liderlere öteden beri telkinleri de “Türkiye’yle iyi geçinmeleri” yolundaydı. Kürt liderler, Türkiye’yle iyi geçinmenin Kuzey Irak’ta devletleşme açısından bir önkoşul niteliği taşıdığını görüyorlardı. Turgut Özal’ın Ankara’daki

varlığını önemsiyorlardı. Bu nedenle Apo'ya küfrederek, Irak'ın toprak bütünlüğünden dem vurarak Ankara'yı hoş tutmak istiyorlardı.

1992 ekim ayında Iraklı Kürt liderlerin havası böyleydi.

1998'de durum nedir?

Umutların bugün hayal kırıklığına dönüştüğü söylenebilir. Irak Kürtlerinin yoksulluğu ve içinde yaşadıkları aşiret yapısı onları yine kendi içlerinde birbirlerine düşürdü. Eski kan davaları yeniden hortladı. Tabiî daha önemlisi, Türkiye'ye rağmen Kuzey Irak'ta bir şey yapılamayacağı bir kez daha anlaşıldı. Amerika da bu gerçeği gördü. Ve Kuzey Irak politikası göçtü Amerika'nın...

Şimdi yine deniyor ki:

Kuzey Irak'ta Kürt devleti kurulacak!

Son altı yılda kurulamayan bugün nasıl kurulacak? Altı yıl önce daha elverişli koşullarda gerçekleşmeyen bugün nasıl olacakmış? Elbette, Iraklı Kürt liderlerin kafasında bağımsız Kürt devleti ideali eksik olmayacak. Amerika'nınki dahil devlet kasalarında böyle senaryolar bulunması tabiî devam edecek. Ama ben bugün bunlara gerçekleşme ihtimali tanımıyorum. Bu senaryoların Türkiye'ye rağmen bir şansa sahip olduklarına inanmıyorum.

Sabah'taki köşemde bugün bunlar vardı.

Genelkurmay genel sekreteri

soruyor!

Ankara, 7 haziran 1997

Genelkurmay genel sekreteri.

Yine aynı sorular: PKK terörüne dış desteğin herhangi bir bedeli olmayacak mı? Türkiye'yi karıştırmak ve güçsüz kılmak için bu desteği yıllardır PKK'ya sağlamakta olan devletler bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da "sıfır maliyet"le çalışmaya devam mı edecekler?

Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak'ın dünkü açıklamaları akla getiriyor bu soruları.

Nedenleri açık:

(1) Rus yapısı SA-7 füzeleri Ermenistan'dan elde ediliyor. (2) İran üstünden Kuzey Irak'a getiriliyor. (3) PKK tarafından iki helikopterimizin düşürülmesinde kullanılıyor. Son olarak 11 askerimiz şehit oluyor. (4) Bu füzelerin temininde ve eğitiminde Ermenistan, İran, Suriye, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi sayılıyor. (5) Kuzey Irak Operasyonu'nun başlamasından sonra toplam 600-700 PKK'lı terörist İran'a geçiyor. İsimleri belli kamplara yerleşiyorlar. Ayrıca, PKK'lı yaralıların İran'da tedavi gördükleri hastaneler belirleniyor. (6) Kuzey Irak Operasyonu sonrasında PKK'nın İran topraklarından Türkiye'ye yönelik on beş terör eylemi saptanıyor. (7) İran'ın PKK'ya dönük desteğinin devam ettiği konusundaysa Genelkurmay hiçbir kuşku beslemiyor.

Evet, PKK eli silahlı bir örgüt. Hedefi, Türkiye'nin birliğini sona erdirmek. Türkiye topraklarının bir bölümünü koparıp üstünde bağımsız bir Kürt devleti kurmak. Bunun için şiddete başvuruyor, terör yapıyor. Bu nedenle PKK'ya karşı verilmekte olan mücadele hem haklı hem meşru bir mücadele...

Bu durumda, PKK'nın dış destekleri ne olacak? Başta Suriye olmak üzere bu ülkeler hiçbir bedel ödemeden sıfır maliyetle ülkemizi istikrarsızlaştırma yolundaki çalışmalarına devam mı edecekler? Geçen

haziran ayı sonunda Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan bir brifingde üst düzeyde bir askerî yetkili şöyle demişti:

"Terörü destekleyen yabancı ülkelere karşı caydırıcı gücü artık gündeme getirmek durumundayız. Caydırıcılık konusunda son çare, Silahlı Kuvvetler'in kullanılmasıdır. Artık gerektiğinde askerî gücün kullanılması lüzumuna inanıyoruz."

Türkiye son çare noktasına ma geliyor? Son yıllarda yerinde kararlarla gerçekleştirilen İsrail'le yakınlaşma ve askerî işbirliği açılımları da böylesine stratejik bir düşüncenin çerçevesinde mi yer alıyor? Galiba öyle.

Ankara, 7 eylül 1998

Dışişleri'nde üst düzeyde bir yetkiliyle sohbet.

Konu, Kuzey Irak.

Talabanî'nin tümüyle dışlanamayacağını söylüyor. PKK konusunda istenilen çizgide olmadığı için rahatsızlıktan söz ediyor. Telkinlerin hiç eksik edilmediğini, diyalog kanallarının açık tutulduğunu ekliyor. Talabanî'ye telkinlerin üç noktada toplandığını belirtiyor: PKK'ya destek olma; Barzanî'yle ilişkileri iyi tut; İran'la ilişkilerinde dikkatli ol.

Talabanî ile Barzanî arasındaki geleneksel kavgaya işaret ederken, bu ikilinin öteden beri rant çatışması içinde olduklarına da değiniyor. ABD'nin bu ikiliyi yeniden bir araya getirmeye özen gösterdiğini, çünkü kafasında onları "Saddam'a karşı nasıl kullanırım?" sorusunun yattığını belirtiyor. Türkiye olarak Irak'ın toprak bütünlüğünü savunduğumuzu, Kuzey Irak'ta bir Kürt devletine kesin karşı olduğumuzu tekrarlıyor. Bu arada Saddam Hüseyin'in PKK'ya desteğinin hissedilir biçimde arttığını ekliyor.

Bu konuda özetle söyledikleri:

"Saddam'ın PKK'ya desteği taktik ve stratejik nedenlerle devam ediyor. Nedir bu nedenler? Bizim Barzanî'yle ilişkilerimiz... Kuzey Irak'taki operasyonlarımız... Su konusu... İsrail'le gelişen ilişkilerimiz..."

ABD'nin Kuzey Irak'a dönük trafiğinin devam ettiğini, bundan Türkiye olarak pek hoşlanmadıklarını, ancak yapacakları çok fazla bir şey olmadığını da belirtiyor. Barzanî konusunda Ankara'nın bakış açısını şöyle özetliyor:

"Biliyoruz, Saddam'la ilişkilerini sürdürüyor. Ancak PKK konusunda yapıcı bir işbirliği içindeyiz. İlişkilerimiz sıcak, kendisine yardımcı oluyoruz. Kafalarında bir ideal olarak Kürt devletinin yattığı sır değil. Bunun için de Amerika'yı dışlamazlar. Ama aynı zamanda Türkiye'yi karşısına almak istemez. Çünkü Türkiye'siz hiçbir şeyin olamayacağını bilirler."

Kerkük-Musul senaryolarıyla

Türkiye'ye havuç göstermek...

Ankara, 5 mart 1999

Üst düzeyde bir MİT yetkilisi.

Apo yakalanıp Türkiye'ye getirildikten sonraki bir sohbet. Daldan dala atlayan, bölük pörçük notlar. "İngiltere, PKK'yı İran üzerinden destekler, nüfuzunu İran üzerinden kullanır" diyor. Bu çerçevede, BP'nin Hazar petrolü konusunda Bakü-Ceyhan'ı değil, İran opsiyonunu tercih etmesine işaret ediyor.

İstihbarat yetkilisinin şu sözleri ilginç:

“En büyük Kürt isyanı, denmiyor ama öyle...”

“Şişeden çıkmış olan Kürt milliyetçiliğinin etkili hale gelmesi nasıl önlenir?” konusunu önemsiyor.

Türkiye’nin artık teröre dış destek konusunda en ufak bir tereddüdü kalmadığını, başta Yunanistan olmak üzere bazı Avrupa devletlerine kesin bir strateji belirlendiğini, bundan en ufak bir taviz verilmeyeceğini belirtiyor. Dış desteği kesmek için “her şeyi göze almış bir Türkiye” görüntüsü çiziyor.

İran’daki PKK varlığının olanca açıklığıyla gözler önüne serildiğini, Türkiye’nin bu yüzden son olarak Urumiye Başkonsolosluğu’nu kapatmak zorunda kaldığını söylerken, “Hani yoktu İran’da PKK?” diye ekliyor. Türkiye’nin çok belalı bir coğrafyası olduğunu, bu coğrafyada dıştan destekli iç tehditlerin bitmek bilmediğini anlatırken, İslamcı, bölücü ve Dev-Sol gibi marjinalize olmuş aşırı sol teröre değiniyor. NATO ülkelerinde istihbarat servislerinin aynı görüşte olduklarını, bazı hükûmetlerden farklı olarak PKK’nın terör örgütü olduğu konusunda kuşkuları olmadığını belirtiyor.

Yakındığı bir konu var:

“PKK dışarıda çok kolay adam satın alıyor.”

Sözü bir ara Amerika’ya, 1990’ların başlarına, Körfez Savaşı sonrasına getirdi. Kuzey Irak’taki Kürt devleti senaryolarını şöyle özetledi:

“O yıllarda İran kendi derdindeydi. Bir Kürt devleti, Suriye’yi fazla ırgalamıyordu. Irak fiilen bölünmüş durumdaydı. Bu şartlarda PKK’yla Türkiye’yi vurup, yani bir yandan sopa gösterip, diğer yandan Musul-Kerkük’le, yani petrol senaryosuyla da havuç göstererek Türkiye’yi

Kuzey Irak’ta bir Kürt devletine razı etmeyi denediler. Bu oyunda yalnız Talabanî değil, Barzanî de vardı. Bu ikili, Türkiye’nin zayıf kalmasını ister. Çünkü Kürt devletine esas engel Türkiye’dir. Türkiye bu oyuna gelmedi. Kesin karşı durdu. Sonuç alamadı bu politikalar... Bu arada PKK Kuzey Irak’ta özellikle Barzanî’nin tabanını, nüfuzunu, otoritesini kemirmeye başladı. Çünkü PKK hem daha zengin, hem daha dinamik ve fikirleri çekiciydi o tabandaki gençler için özellikle. PKK Kuzey Irak’ta Barzanî’ye köy bile boşalttırmaya başladı. Hem bu durum hem de Türkiye’nin PKK’ya darbe üstüne darbe indirmesi, özellikle 1997 itibariyle Barzanî’yi Türkiye’nin yanına çekti. Talabanî ile Barzanî’nin PKK’ya karşı Türkiye’yle daha önceki işbirlikleri, anti-PKK tavırları sahteydi, samimiyetsizdi, görünüşteydi. Ancak Türkiye’nin bileğinin bükülemeyeceğini anlayınca, yanımıza gelmeye başladılar. Ama yüreklerinde her zaman bağımsız Kürdistan ateşi yanacağı için, Türkiye’nin öyle güçlü bir ülke haline gelmesini istemezler.”

3 haziran 1999

Kerkük-Musul senaryosu...

Kerkük petrollerini Türkiye’ye havuç olarak göstermek, karşılığında ise Kuzey Irak’ta Kürt devleti kurabilmek... Bir başka deyişle, büyük Kürdistan devleti hayaline açılan yolda bir büyük adım... Bu çerçevede Irak Kürtlerinin de bir federasyon çatısı altında Türkiye’yle birleşmeleri tasarlanıyor. Washington’da çok uzun yıllar öncesine giden böylesi senaryoların varlığından söz etmek mümkün...

Bu konuda Tuncay Özkan bugün Radikal gazetesinde köşesinde ilginç bir belge, bir toplantı tutanağı yayımladı. Ankara’da, Dışişleri Bakanlığı’nda 26 haziran 1992 tarihinde bir toplantı yapılır. Bir yanda Iraklı Kürt lider Celal Talabanî, öbür yanda iki büyükelçimiz Türkekul Kurttekin ile Cenk Duatepe.

Tutanağın bir bölümü şöyle:

“Talabanî: Musul Türkiye’yle birleşirse, bu bizim de Türkiye’yle birleşmemiz için bir ön adım teşkil eder. Bakın size samimi olarak fikirlerimizi söylemek istiyorum. Biz gerçekçiyiz. Bağımsızlık peşinde değiliz. Eğer bir ülkeyle beraber yaşamamız gerekiyorsa, bunun Türkiye olmasını istiyoruz. Musul Türkiye’ye geçerse, Türkiye’nin petrol sorunu kalmaz. Biz de Türkiye’yle birleşirsek, PKK sorunu da ortadan kalkar. Biz de sizinle aynı parlamentonun çatısı altında konuşuruz. Ben bunu sayın başbakana daha önce söyledim ve sayın başbakan bu fikrime güldü. Bizim içten dileğimiz bu. Demokratik bir ülke olan Türkiye sadece bizim için değil, başkaları için de çekici bir ülke olmaya başladı. Türkiye’yle birleşme fikrimizi üst düzey Amerikan yetkililerine açtığımızda ‘İşe karışmak istemiyoruz, bu Türkiye’nin meselesidir’ dediler. Ama menfî bir tepki de göstermediler.

Büyükelçi Kurttekin: bizim yetmiş yılda Türkiye Cumhuriyeti olarak gerçekleştirdiklerimizi, üstelik bunları petrolsüz gerçekleştirdiğimizi dikkate alırsanız, bu tür projelerin bizim için önemli olmadığını takdir edersiniz.

Talabanî: çok diplomatça davranıyorsunuz. Artık eski politikalarınızı bırakın. Musul’u alın ve biz de Türkiye’yle birleşelim.”

Ankara, 3 ağustos 1999

Dışişleri’nde üst düzeyde bir yetkiliyle sohbet.

Konu İran ve PKK.

PKK’ya İran desteğindeki artıştan yakınıyor. Ancak bu konunun üzerine suhuletle, yani soğukkanlı biçimde gidilmesi gerektiğini belirtiyor.

Suriye ile İran'ın aynı kaba konamayacağını söylüyor. Tahran'da farklı iktidar odakları bulunduğuna değiniyor, Dışişleri'yle Devrim Muhafızları arasındaki yaklaşım farklılıkları bulunduğunu belirtiyor.

18 aralık 1999

ANAP lideri Yılmaz'ın Diyarbakır konuşması.

Yılmaz hafta içinde "Avurpa Birliği'ne giden yol Diyarbakır'dan geçer" dedi. Diyarbakır'da yaptığı konuşmasının şu bölümleri olumluydu:

"Amacımız insanı mutlu edecek devleti kurmaksa, o zaman yapmamız gereken şeyler üç temel alanda yoğunlaşıyor. Birincisi, fikir ve ifade hürriyetini, din ve vicdan hürriyetini, teşebbüs hürriyetini mümkün olan en geniş şekilde hayata geçirmemiz lazım. İkincisi, bugünkü aşırı merkeziyetçi devlet yapısıyla Türkiye artık yoluna devam edemez. Bu yapı eskimiştir. Bütün yetkileri Ankara'ya almışız. Ama her şeyi Ankara'dan halledemiyoruz. İnşallah 2000 yılının ilk ayında yerel yönetim reformunu çıkartarak büyük bir yönetim değişikliğini gerçekleştirmiş olacağız. Üçüncüsü, devleti ekonomiden tümüyle çıkarmaktır. Bunlar için yapılması gereken anayasa değişiklikleri vardır. Çıkarılması gereken yasalar vardır. Ama her şeyin başında bir zihniyet değişikliğine ihtiyaç var."

Hiç bitmeyen korku:

Türkiye'nin bölünmesi!

İstanbul, 23 eylül 2000

Bugün Milliyet'te çıkan yazımdan bir bölüm:

Türkiye bölünür mü? Bu korku hiç bitmedi. Özellikle devlette... Demokratik hukuk devletini bazı açılardan geciktiren bir korku oldu bu. Ama sadece kuruntu, vehim, paranoya deyip geçilebilir mi bu korku?

Sanmıyorum.

Kökleri var bu korkunun. Tarihimize, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına uzanan kökler. Peki, bu "bölünme korkusu"ndan hareketle demokrasiden korkulur mu? Hukuk devletinin tam işlerlik kazanması engellenir mi bu yüzden? Avrupa Projesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği bir tuzak olarak görülebilir mi?

Korkan da var, gören de. Geçenlerde eski Dışişleri Bakanlığı müsteşarı ve TESEV direktörü Büyükelçi Özdem Sanberk'in bir konuşması vardı. Türkiye'nin AB üyeliğiyle ilgili bazı korkularını artık yenmesi gerektiğine işaret ediyordu.

Konuşmanın bir bölümü şöyle:

Soru: Nedir Türkiye'nin korkusu?

Büyükelçi Sanberk: Biz devlet yıkılacak diye bir korkuya kapılıyoruz. Bizim travmamız aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun son iki yüz-üç yüz yılda büyük sıkıntılara ve ıstıraplara duçar kalması. İmparatorluğun Anadolu'ya doğru gerilemesi ve bizim orada bir devlet kurmamız. Biz 1913'te Adriya Denizi kıyılarında olan bir imparatorluk iken, 1919'da İstanbul'da yabancı gemilerin işgaline uğramış bir ülke haline geldik. Bu bizde travma yarattı. Yalnız küçülmekle kalmadık, 5,5 milyon Müslüman Türk tebaası da Balkanlar'dan koparıldı. Etnik temizliğe uğradı. Katliama uğradı. Biz bunu pek konuşmayız. Bu tabiî ki bir kuşakta travma yarattı. Bu nesil bugün çok yaşlandı ama hâlâ hayatta. Bu "Sevr korkusu", "devletin tehlikede olabileceği korkusu" bu yaşlı nesilden diğer nesillere

geçti. Devleti yönetenlerin ve devlet ideolojisini üretenlerin zihinlerindeki psikolojik arkaplanı iyi görmek lazım.

Soru: Bugünün dünyasında “Sevr korkusu” artık yerinde bir korku mu peki?

Büyükelçi Sanberk: Yerinde bir korku değil. Ayrıca egemenlik kavramı da değişti. Bugün yaşadığımız dünyada artık karşılıklı bağımlılık var. Hiçbir ülke, buna Amerika da dahil, tek başına kendi gücünü tayin edemiyor. Kendi mukadderatını ancak ittifaklar kurarak, başka ülkelerle işbirliği yaparak tayin edebiliyor. Bugün dünyada mutlak egemenlik yok. Egemenlik diğer ülkelerle paylaşılıyor. Nitekim Türkiye de 1950’lerde kendi askerî birliklerini Amerikalı bir komutanın emrine vermekle egemenliğinin bir kısmını devretmiş oldu. Ve NATO üyeliğiyle Türkiye bir şey kaybetmedi, kazandı.

Soru: AB üyesi olmazsak...

Büyükelçi Sanberk: Avrupa Birliği’ne üye olmazsak, o zaman gerçekten ikinci sınıf bir ülke olarak kalırız. Hem askerî, hem ekonomik, hem sosyal, hem demokratik açılardan... Avrupa Birliği’yle ilişkilerimiz geliştikçe, tam demokrasinin ne olduğunu anlayacağız. Türkiye’nin bütünlüğüne bunun bir zararı olmadığını, tam demokrasinin Türkiye’yi bölmeyeceğini göreceğiz.

Genelkurmay İkinci Başkanı

Orgeneral Büyükanıt ne dedi?

İstanbul, 12 ekim 2000

Bugün Milliyet’te çıkan yazım:

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliği tartışılınca... Demokrasi ve hukuk devleti deyince... Bu çerçevede söz “Kopenhag kriterleri”ne gelince... Her seferinde bir konu ön plana çıkar:

Güneydoğu ve Kürtler...

Ya da bir soru sorulur:

Türkiye bölünür mü?

Örneğin, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt geçen gün ilginç bir konuşma yaptı. Türkiye açısından “Avrupa yolunun Atatürk yolu’’ olduğunu şöyle ifade etti:

“Avrupa Birliği’ne giriş, ulu önder Atatürk’ün Türkiye’ye gösterdiği çağdaşlaşma hedefinin gerçekleşmesinde jeostratejik ve jeopolitik bir zorunluluktur. Bunda hiç kimsenin şüphesi yoktur.”

Orgeneral Büyükanıt bundan sonra sözü hemen yazımın başında değindiğim konuya getirdi:

“Ancak, Türkiye’nin bu hedefe üniter ve seküler yapısını muhafaza ederek ulaşması ve bu yönde gereken önlemleri alması en doğal hakkıdır.”

Yerinde bir tespit.

Ben de Türkiye’nin bölünmesine karşıyım. Üniter, yani tekil devletten yanayım. Örneğin federasyona da, devletin birliğinin bozulmasına da karşıyım. Demokrasi ve çağdaşlığın vazgeçilmez altyapısı olarak elbette laikliğin korunmasını da savunuyorum.

Ama nasıl?

Kritik soru bu. Çünkü, sıra ince ayar konulara geldiği zaman bu soru sıcak tartışmalara yol açıyor.

Bölücülükle ilgili bir örnek:

HADEP'i ele alalım. Bu parti daha çok Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının partisidir. Son seçimlerde bütün Türkiye'de 1,5 milyon civarında oy aldı. Yüzde 4'ün biraz üzerindeki bu oy oranıyla yüzde 10 barajına takıldığı için Parlamento'ya giremedi. Buna karşılık biri Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı olmak üzere Güneydoğu'da irili ufaklı otuz dokuz belediyeyi HADEP kazandı. Çünkü bu partinin Güneydoğu'daki toplam oyları yüzde 40'ın üzerindedir. Diyarbakır'da yüzde 60'ın üzerine çıkıyor.

Şurası da bir gerçek:

Güneydoğu'nun kırsal bölgelerinde, bazı ilçelerde, hatta illerde "devlet baskısı" olmasa, oy oranını HADEP daha da yükseltirdi. Demek ki bu bölgede HADEP dışındaki partilerin esamisi pek okunmuyor. Peki, HADEP Güneydoğu'da bu kadar oyu niye, nasıl topluyor? HADEP'in dış politikasıyla, ekonomiyle, sanatla, kültürle ilgili görüşleri Güneydoğu'da çok tutulduğu için mi? Elbette bunun için değil. Sorduğunuz vakit alacağınız cevap genellikle aynıdır:

"HADEP bizim partimiz de ondan!"

Güneydoğu insanı, Kürtler, başka partilerin ve devletin kendisini dışladığına inandığı için her seferinde sandığa gidip "kendi partisi"ne oy veriyor. Bu parti önce HEP'ti, kapatıldı. Sonra DEP oldu, kapatıldı. Yarın HADEP de kapatılırsa, bir başkası kurulacak. "Kürt kökenli yurttaşlar" da her seferinde gidip "kendi" partilerine, kendilerini yakın hissettikleri partiye oylarını atacaklar.

Nedir “kendi” partileri?

“Kürt” partisi!

HADEP öyle olmadığını iddia etse de bu bir gerçek. Çünkü kendisine oy verenlerin ezici çoğunluğunu “Kürt kökenli yurttaşlar” oluşturuyor. Bu vatandaşlarımız kendilerine yakın buldukları için HADEP’e oy veriyorlar. Burada ister istemez bir konu ön plana çıkıyor:

Kürt kimliği...

Kürt varsa, kimliği de var. Dili de, kültürü de var. Kürt varsa, dili ve kültürü de varsa ve ikisi de inkâr edilir bazı yasaklarla çevrilirse, o zaman “Kürt sorunu” da var demektir. Buna isterseniz ya da Kürt sözcüğünü ağzınıza almak istemezseniz, “Güneydoğu sorunu” da diyebilirsiniz. Ama sorunun özü çok fazla değişmez. Ve bu sorunu da insanları sadece aş ve iş sahibi yaparak aşamazsınız.

Burada iki nokta önemli:

(1) Siz eğer bir yandan HADEP’i yasaklamak yerine –tabiî şiddet ve terörü dışlaması koşuluyla–, siyasal faaliyetini mümkün kılar ve bu partiyi siyasal sistemin içine çekerseniz... (2) Öbür yandan, Kürt kökenli yurttaşlarımızın kendi anadillerini öğrenme, kullanma, öğretme yollarını açar, kültürel geleneklerini koruyup geliştirmelerine engel olmazsanız... Bu iki noktayı gerçekleştirirseniz, hem HADEP’in meşru platformlara çekilerek siyaseten “ehlileşmesi” ya da “olgunlaşması” sonucu doğabilir, hem de başka partilerin Güneydoğu’da oy tabanlarını genişletmeleri, yani HADEP’le yarışıp “Kürt oyları”ndan pay alması mümkün olabilir. Ayrıca “Kürtçülük”ten, “Kürt milliyetçiliği”nden kaynaklanan “ayrılıkçı” rüzgârların muhtemel etkileri engellenir.

Bu nedenlerle, Güneydoğu’nun “kimlik” boyutunu göz ardı edip, yalnız ekonomik ve sosyal gelişmeye ağırlık vermenin eksik kalacağını düşünüyorum. Çünkü karnı doyan tahsilli insanların daha çok “kimlik arayışı”na çıkacakları, köklerine sarılacakları kanısındayım. Dünyada, özellikle Avrupa’da bunun birçok örneği var.

Onun içindir ki:

Kürtçe radyo-televizyon, Kürtçe öğrenim gibi konulardaki katı tutumun –artık terörün de beli kırıldığına göre– yumuşatılması doğru olur. Türkiye’nin “üniter yapısı”nın bundan olumsuz etkileneceğini sanmıyorum. Bunun gibi Türk Ceza Yasası’nın 312. maddesinin değiştirilmesi de Türkiye’nin “seküler” yapısına tehdit teşkil etmez.

Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Büyükanıt’ın genel olarak katıldığım konuşması, bana konunun bazı ince ayar boyutlarını bir kez daha gündeme getirme fırsatını verdi. Türkiye’nin Avrupa yolunun kösteklenmemesi için, bu ince ayarları daha fazla gecikmeden yapmak ise en başta hükûmete ve siyaset kurumuna düşüyor.

Brüksel, 7 kasım 2000

Bugün Milliyet’te çıkan yazım:

Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle ilişkilerinde yarın önemli bir gün. Çünkü, Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye’nin Katılım Ortaklığı Belgesi yayınlanacak.

Türkiye’ye denecek ki:

“Biliyorsun, AB bir pişpirik kulübü değil, briç kulübü. Oyunun kuralları, ilkeleri böyle böyle... Tam üyelik görüşmeleri için bizimle

masaya oturmak istiyorsan, kısa ve orta vadede siyaseten atacağın adımlar da şöyle şöyle...”

Bunlar zaten bilinmiyor mu?

Evet, meşhur Kopenhag Kriterleri... Ama şimdi bu belgede kriterler daha açılıyor, somuta indirgeniyor. Türkiye için bir tür “yol haritası” niteliğine kavuşuyor. 1999 yılı aralık ayındaki Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin AB’ye aday üyeliği kabul edildi. Ama şimdi daha önemli bir başka eşik var önümüzde: AB’yle tam üyelik müzakerelerinin başlamasına ilişkin tarih ya da takvimin resmen belli olması... Bunun gerçekleşmesi için de Türkiye’nin yapması gereken ev ödevleri var ki, bunlar AB’den tarih almanın önkoşulu sayılıyor.

Örneğin idam cezasının kaldırılması... Bu bir önkoşul! Apo idam edilmesin diye bir kayıt belgede tabiî ki yer almayacak. Ancak Öcalan’ın idam cezasının da gündemden düşmesi bir önkoşul niteliği taşıyor. Kürtçe radyo-televizyon... “Kürt”, “Kürtçe” sözcükleri belgede geçmeyecek. Ancak adı konulmasa da, anadille ilgili yasakların kaldırılması belirtilerek bu konuya yer verilmiş olacak.

Bunun gibi Kürtçe öğrenim konusu var. Yine “Kürtçe” denmeden şöyle bir bölüme yer verilecek Katılım Ortaklığı Belgesi’nde:

“Tüm vatandaşların kültürel haklarını güvenceye alacak kültürel çeşitliliğin sağlanması... Eğitim alanını da kapsayacak şekilde kültürel hakların gelişimini engelleyici yasal hükümlerin temizlenmesi...”

Bu bölümdeki “eğitim” sözcüğü Ankara’da rahatsızlık yaratmadı değil. Ancak belgeden çıkartılacağını sanmıyorum.

Bir de “düşünce özgürlüğü” konusu var. Belgede TCK’nin 312., Terörle Mücadele Yasası’nın 8. maddelerine atıfta bulunulmuyor ama

“İfade özgürlüğünün yasal ve anayasal garantilerinin güçlendirilmesi”nin altı çiziliyor. Bu bakımdan ilgili yasal düzenlemelerin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi gerektiğini Ankara elbet biliyor. Başbakan Ecevit ve Başbakan Yardımcı Yılmaz da geçenlerde yaptığımız görüşmelerde düşünce özgürlüğü konusunun ivediliğini belirtmişlerdi.

Ama ya üçüncü koalisyon ortağı MHP? İdamın kaldırılmasında ve Kürtçe’de olduğu gibi TCK’nin 312. maddesinin değiştirilmesinde de MHP’nin kaygıları var. İkna edilmesi lazım. Bu bakımdan ikna edilmesi gereken taraflardan biri de “asker” tabiî...

“Azınlık” sözcüğü yer alacak mı belgede? Ankara bu konuda baştan beri çok hassas. Avrupa hukukunda da yer almayan bu konunun belgeye girmesi beklenmiyor.

“Asker ve politika” girecek mi?

Hiç kuşkun olmasın. Türkiye’de askerin politikadaki ağırlığının demokrasilerdeki boyutuna indirgenmesi diplomatik bir dille işlenecek. Ve Millî Güvenlik Kurulu’nun bir danışma organı niteliğinde olmasının altı çizilecek. Aslında bizim anayasal anlayışımız da farklı değil. Ama bir yandan MGK’nin yapısı ve uygulama konusu, öte yandan MGK Genel Sekreterliği Yasası’yla ilgili bazı değişiklikler gündeme gelecek.

Tabiî bir de ister istemez Kıbrıs ve Ege konuları var AB yolunda.

Brüksel’deki hava üç noktada toplanabilir: Türkiye 2000 yılını iyi kullanmadı; demokratikleşmede gecikiyor; Ankara’da laf çok, eylem yok. Türkiye’yi yakın takipte tutan bir AB Komisyonu yetkilisiyle geçen gün sohbet ederken şunları söyledi:

“Avrupa’da fikirlerinden dolayı insanlar hapse atılmıyor. Siyasal partiler kapatılmıyor. Ayrıca, Avrupa’da bir tek Türkiye kaldı ölüm

cezasını kaldırmayan. Son olarak Arnavutluk ve Ukrayna'da da idam kaldırıldı. Rusya da imzaladı ama henüz Parlamentosu'ndan geçirmedi. Bir de işkence konusu... Polisin işkence yaptığı saptanıyor. Ama bir bakıyorsunuz, bir süre sonra yine görevinin başına dönmüş... Böyle nasıl caydırıcı olunabilir ki insan hakları ihlallerinde..."

İstanbul, 2000 yılı kasım ayı sonları

Son günlerde Milliyet'te çıkan yazılarımdan:

Yeniköy'deki evimin tepesinde iki çanak anten var. Birini bu yıl içinde taktırdım. Yetmiş civarında yabancı kanal çıkıyor. İki de Kürtçe kanala rastlıyorum. Geceleri arada bir göz atıyorum. Yayın kaliteleri hem teknik hem içerik olarak iyi değil. Türkçe programlar da var. Ama daha çok Kürtçe şarkılar, Güneydoğu'dan manzaralar, tartışma programları ve tabiî bol PKK propagandası... Gazetemdeki televizyondan da iki Kürtçe kanal çıkıyor.

Demek ki:

İstanbul'da yaşayan Kürt kökenli vatandaşlarımız da, eğer istiyor ve Kürtçe de –örneğin Kırmançı ağzını– biliyorlarsa, herhalde bir çanak antenle bu kanalları izleyebilirler. Ya da gidin Diyarbakır'a, Mardin'e, Şirnak'a, Cizre'ye. Evlerin damlarında basit çanak antenleri görürsünüz. Yani İstanbul'dakiler gibi Güneydoğu'daki Kürtler de kendi anadillerinde yayın yapan televizyon kanallarından yoksun sayılmazlar.

Halen yurtdışından yayın yapan Kürtçe kanalların sayısı altı olarak veriliyor. Brüksel'deki Med TV daha çok PKK'nın görüşlerini yansıtıyor. İngiltere'deki CTV Kürtçe filmler oynatıyor. İran devlet televizyonu olan Sahar TV günün belirli saatlerinde Kürtçe haberler veriyor. İki tane de Kuzey Irak'tan yayın yapan Talabanî ile Barzanî'ye bağlı kanal var:

Kürdistan TV, Kürt Sat. Çanakta bir de daha çok Kürtçe kültür ve sanat programları yapan Mezopotamya TV’nin yayınlarına rastlanıyor.

Fiilî durum böyle.

Bizde ise Kürtçe yayın hâlâ resmen yasak! Ülkemizin birliğine “bölücü tehdit” olarak görülüyor. Düşünün: bizim yasağımız bir bakıma “bölücü” yayınların değirmenine su taşımış olmuyor mu? Meydanı onlara boş bırakmış olmuyor mu? Çünkü yalnız onlar izleniyor. Kürtçe yayınlar, tabiî ki yasalar çerçevesinde eğer bizde de yapılabilseydi, “Türkiye’nin birliği” açısından “bölücülük tehdidi”ne karşı daha akıllıca bir iş olmaz mıydı?

Peki şimdi olan nedir?

Az masrafla evin tepesine dikilecek çanak antenle yasağın pabucu dama atılıveriyor. Başbakan Ecevit ile Başbakan Yardımcısı Yılmaz’ın dedikleri gibi çağdaş teknoloji yasak tanımıyor. Ve meydan böylece yasadışı kanallara bırakılmış oluyor. Türkiye’de devlet ve bazı çevreler yıllar yılı özel televizyona direnmişti. Radyo ve televizyonda devlet tekeli savunulmuştu. Hatta kimileri solculuk adına özel televizyonculuğa karşı çıkmıştı. Ama sonra ne oldu? Uydu teknolojisindeki gelişmeler, 1980’lerin sonunda bizim ülkemizde yasağı geçersiz kıldı. Almanya’dan, Fransa’dan yayın yapan ilk özel Türk televizyonları çanak antenle evlerimize girdi. Bunun üzerine siyaset kurumu çaresiz harekete geçti ve özel televizyonculuk için gerekli yasal düzenlemeleri yaptı.

Kürtçe’de de böyle mi olacak?

Bugün ülkemizde Kürtçe gazete, dergi, kitap, kaset çıkarılıyor. Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün 22 haziran 1999 tarihli bir araştırma raporuna göre, Türkiye’de çıkan Kürtçe gazete ve dergiler şunlar:

Azadiya Welat, İstanbul, tirajı 2 500, haftalık. Deng, İstanbul, aylık. Hevi, İstanbul, aylık. Nubihar, İstanbul, aylık. Tirejen Baweri, İstanbul, aylık. Roza, İstanbul, üç aylık. Serbestî, İstanbul, üç aylık. War, İstanbul, üç aylık. Zend, İstanbul, üç aylık.

Kürtçe kitaplar:

Rezimana Kurdi, A. Bali, Alan Yayıncılık, İstanbul. Destpeka Xwendin ü Nisisandina Kurdi, Tori, Arya Yayınları, İstanbul. Destpeka Edebiyatı Kurdi, Mehmet Uzun, Beybun Yayınları, Ankara. Dersen Zımane Kurdi, Baran, Deng Yayınları, İstanbul. Sewra Azadi, Cigerxwin, Deng Yayınları, İstanbul. Kime Ez-Ronak, Cigerxwin, Deng Yayınları, İstanbul. Ferheng Kurdi-Tırki, D. İzoli, Deng Yayınları, İstanbul. Danezana Gerduni, Ya Mafen Mırov, Doz Yayınları, İstanbul. Zimane Çiya, Harold Pinter, Doz Yayınları, İstanbul. Siya Evine, Mehmed Uzun, Doz Yayınları, İstanbul. İncila Luqa, Doz Yayınları, İstanbul. Evdale Zeynika, Mehmet Uzun, Doz Yayınları, İstanbul. Lı Kurdıstane Ur. N Çeken Kimyayi Biyalojik U Atomi, Dr. C. Çeliker, Doz Yayınları, İstanbul. Mewlüd, Mela Ehmede Bate, Fırat Yayınları, İstanbul. Nubar, Ehmede Xani, Fırat Yayınları, İstanbul. Evina Cemile, Cengiz Aytmatov, Fırat Yayınları, İstanbul. Diwan, Melaye Cızırı, Fırat Yayınları, İstanbul. Gote Peşya Kurda, Hüseyin Deniz, Kaynak Yayınları, İstanbul. Jana Gel, İbrahim Ehmed, Komal Yayınları, İstanbul. Birina Reş, Musa Anter, Koral Yayınları, İstanbul. Gramera Zımane Kurdi, Qanate Kurdo, Koral Yayınları, İstanbul. Kula Dersime, Felat Dilgeş, Koral Yayınları, İstanbul. Salar u Midya, Cigerxwin, Med Yayınları, İstanbul. Peşeriya Hewısina Zamane Kurdi, Fegi Hüseyn Sağnıç, Melsa Yayınları, İstanbul. Tarixa Edebiyeta Kurdi, Qanate Kurdo, Özge Yayınları, Ankara. Helbesten Welate Bındest, M. Seyid Alpaslan, Pele Sor Yayınları, İstanbul.

Kürtçe yayın yapan yayınevleri:

Med, Zel, Çarçıra, Nüjen.

Kürtçe müziğe yer veren radyo istasyonları:

Diyarbakır'da Can Radyo, Metro Radyo, Art Radyo. Mardin'de Show Radyo, Emek Radyo, 47 FM, Mega FM, Süper FM. Şanlıurfa'da Karacadağ Radyo. Ağrı'da Patnos Çağrı FM.

Kürtçe müzik kasedi pazarlayan şirketler:

Aydın Plakçılık, Ses Plak Yapım, Çağdaş Mazlum Kasetçilik, Diyar Müzik Yapımı, Oskar Plak, Özdemir Plak, Ses Plak.

Kürtçe sinema filmleri:

Mem u Zîn, Hz. İsa, Ax.

Kürt araştırma kurumları:

Kürt Enstitüsü, İstanbul. Kürt Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul. Mezopotamya Kültür Merkezi, İstanbul. Arya Kültür Merkezi, İzmir.

Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü raporuna göre bütün bunlar var. Olmayan nedir? Televizyonda, radyoda Kürtçe haber ve eğlence programı... Kursta, okulda Kürtçe öğretmek, öğrenmek... Bunlar serbest olsa ne olur? Bundan dolayı devletin üniterliğine de, Türkçe'nin resmî dil sıfatına da herhangi bir zarar gelmez.

Dil yasağı olmaz!

Herkes kendi anası gibi kendi anadilini de sever. Kürt var mı? Var. Kürtçe var mı? Var. Kürtçe konuşuluyor, yazılıyor mu? Evet. Öyleyse niçin kurs açıp, dershane açıp Kürtçe öğretmek yasak olsun ki? Kürtçe

gazete, dergi, kitap, kaset serbestse, ne diye Kürtçe radyo-televizyon yasak olsun ki?

Diyarbakır çarşısındaki Nuri Usta'nın kahvesinde bir sabah vakti dile getirilen o özlemi hatırlıyorum:

"Michael Jackson'lar geliyor İstanbul'a. Statları doldurup İngilizce konserler veriliyor. Ne olurdu sanki bir Şivan, bir Tatlıses, Diyarbakır stadında Kürtçe bir konser verse, dünya mı yıkılırdı?.."

İç barış ve huzur açısından kötü olan Kürtçe değil, dışlanmışlık duygusudur, yabancılaşmadır. Yaşadığı topraklarda, kendi memleketinde dışlanmışlık duygusuna kapılan, aidiyet duygusu yara alan insan, hele bir de yoksulsa, geleceğe dönük umutlarını yemişse, kolayca çengellenebilir, olmadık davaların peşine takılabilir çünkü... Demokrasiydi, Avrupa'ydı geçin. Bir insanın kendi anadilinde yasakların kalkması önce insanlığın gereğidir.

Bu satırları son üç cümle hariç Amerika'ya uçarken, Atlantik'i geçerken yazdım. Florida'nın Orlando kentinde bir konferansa katılacağım. Orlando Havalimanı'nda kulağıma çalındı. Anonslar iki dilde yapılıyordu: önce İngilizce, sonra İspanyolca...

Bir dönüm noktası: MİT'ten

Kürtçe açıklamaları...

Ankara, 29 kasım 2000

Millî İstihbarat Teşkilatı'nın, kısa adıyla MİT'in bir ve iki numaraları Şenkal Atasagun ile Mikdat Alpay'ın önceki gün yaptıkları açıklamalar, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde bir dönüm noktası sayılabilir. Başbakan Ecevit'in de "anlayışla" karşıladığını belirttiği, hatta

yapılmasını kapalı kapılar arkasında teşvik ettiği bu açıklamalar, eğer devlet ve siyaset dünyasında özenle değerlendirilir ve bazı temel politikaların şekillenmesinde dikkate alınırsa, ülkemizin yararına olur.

MİT Müsteşarı Atasagun'la yardımcısı Alpay'ın söyledikleri satır başlarıyla şöyle özetlenebilir:

(1) Öcalan'ın idamı... MİT'in en üst düzeydeki iki yetkilisi, bu idama karşı çıkıyorlar. Müsteşar Atasagun'un sözleri: "Öcalan'ı getiren biziz, asılmaması için en büyük mücadeleyi veren de biziz. Asılmamasını korktuğumuz için değil, ülkenin menfaati için savunduk. Apo'yu herkes kullandı, biz niçin kullanmayalım?"

(2) Kürtçe televizyon... MİT'in bir ve iki numaraları Kürtçe televizyonu savunuyor. Atasagun'un sözleri: "Güneydoğu'da Med TV çok rahat seyrediliyor. Olayları kendi açılarından yalan yanlış aktarıyorlar. Buna karşı bir rakip çıksa, iyi olur mu, olmaz mı?" Mikdat Alpay'ın sözleri: "Oradaki vatandaşlarımızı kazanmak istiyor musunuz, istemiyor musunuz? İstiyorsanız, derdinizi anlatmanız lazım. Neyle anlatacaksınız, işaretle mi?" Atasagun: "Oradaki kadınların yüzde 60'ı Türkçe bilmiyor." Alpay ekliyor: "Orada anaları kazanamadık. Anadili bir sorun. Anaları kazanabilseydik, mesele zaten bugüne kalmazdı."

(3) Avrupa Birliği'ne tam üyelik... MİT'in en tepe yöneticileri, AB üyeliğinin Türkiye'yi bölmeyeceğini söylüyorlar. Müsteşar Atasagun'un sözleri: "Ben olaya daha çok ekonomik açıdan ve demokrasi penceresinden bakıyorum. Bir Portekiz'e, bir Yunanistan'a bakın. Avrupa Birliği sayesinde nereden nereye geldiler. Demokrasiyi de tüm kurallarıyla kabul etmemiz lazım. Bir Avrupalı bazı şeyleri nasıl kabul ediyorsa, biz de edeceğiz."

(4) Atatürk’ün yolu... MİT Müsteşarı Atasagun, “Atatürk’ün bize gösterdiği yol Batı’dır. Doğu, görüyorsunuz, tehlikelerle doludur” diyor. Bir de uyarısı var: “Batı’ya gitmenin yollarını arayacağız. Ama bu yol ‘Gel bizi Yugoslavyalaştır!’ demek değil” diyor. Haklı bir uyarı. Çünkü temelinde Türkiye’deki “üniter devlet” yatıyor; paramparça olan eski Yugoslavya’dakinin aksine, farklılıkları birleştirici noktaların kurumlaştırılmasını ve demokrasinin yerleştirilmesini savunan bir bakış açısı yatıyor.

(5) Lafı uzatmak yersiz. Türkiye’nin güvenliğinden sorumlu ulusal bir örgütün en tepe yöneticileri, Öcalan’ın idamına karşı çıkıyorlar. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ni savunup bunu Atatürk’ün yolu olarak niteliyorlar. AB üyeliğinin gerektirdiği Kürtçe televizyon gibi demokratikleşme adımlarını PKK’ya karşı mücadelede de olumlu bir gelişme olarak görüyorlar. Bu konularda farklı düşünenlerin, MİT yöneticilerinin açıklamalarını okuduktan sonra görüşlerini gözden geçirmelerinde yarar olabilir.

Milliyet’te 29 kasım 2000’de çıkan bu yazımın ertesi günü, 30 kasım 2000 tarihli Hürriyet gazetesinin yirmi ikinci sayfasında, askerin Kürtçe konusundaki tepkisini özetleyen şu haber çıktı: “Millî Güvenlik Kurulu dünkü toplantısında, Kürtçe TV tartışmalarına ayrıntılı bir raporla karşılık verdi. Raporda, Kürtçe TV’nin üniter yapıyı zedeleyeceği mesajı verildi. Bu arada, Deniz Kuvvetleri komutanlığından geçen ağustos ayında emekli olarak ayrılmış Oramiral Salim Dervişoğlu ise 1 aralık 2000’de Milliyet’te çıkan demecinde Kürtçe televizyonu savunuyordu:

“Kürtçe televizyon, radyo, gazete... Şahsî kanaatim, bu tür adımı atmakta hiçbir sakınca yoktur. Bunun nasıl olması gerektiği çok iyi düşünülmelidir. Bu iş devlet eliyle mi, özel sektör kanalıyla mı, yoksa karma bir formül bulunarak mı yapılacak? Bu belirlenmelidir. Kürtçe yayın meselesinde Cumhuriyet’in ortak değerlerine sadık kalındığı sürece

sorun çıkmaz. RTÜK herhangi bir televizyonu nasıl kapatıyorsa, çizginin dışına çıkıldığında onu da kapatır. Fikrin hem başbakan hem MİT müsteşarınca ortaya atılması güzel bir gelişme...”

Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Dervişoğlu’nun görüşü böyleydi ama anlaşılan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu farklı düşünüyordu. Hürriyet gazetesinin 8 aralık 2000 tarihli manşetinde askerin tepkisi şu başlıkla verilmişti:

“Kürtçe TV, PKK oyunu!”

Haber şöyleydi:

“Genelkurmay Başkanlığı, son günlerde tartışmalara yol açan Kürtçe yayın ve eğitim konularındaki rahatsızlığını açıkça ortaya koydu. Karargâh tarafından yapılan bir değerlendirmede, ‘Etnik kimlik, anadilde eğitim, radyo ve televizyon yayını ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi’ gibi sloganların PKK tarafından siyasî ayrılıkçı faaliyetlerde kullanılan ‘ikna temaları’ olduğu bildirildi.”

Hürriyet’te çıkan bu haberin ertesi günü, 9 aralık 2000’de Milliyet’in birinci sayfasındaki köşeme şunları yazdım:

Kürtçe televizyon konusu, Genelkurmay Başkanlığı’ndan basına yansıyan bir açıklamayla yeniden güncelleşti. Öteden beri biliniyor: Kürtçe televizyona asker karşı çıkıyor.

Peki ya Başbakan Ecevit? Kütçe televizyona taraftar. Başbakan Yardımcısı Yılmaz da taraftar. Dışişleri Bakanlığı taraftar mı? Evet. Dışişleri Bakanı Cem de öyle. MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun, yardımcısı Mikdat Alpay, onlar da karşı olmadıklarını bu yakınlarda açıkladılar.

İlginç bir tablo değil mi? Bir başbakan... Bir başbakan yardımcısı... Bir Dışişleri bakanı... Ülke istihbaratından sorumlu bir başkan... Hepsi birlikte Kürtçe televizyon konusunda olumlu tutum içine giriyorlar.

Fakat asker karşı!

Olabilir.

Ama bir de olması gereken var. Nedir? Devletin kendi içinde bu konuyu ele alması, enine boyuna tartışması ve bir sonuca varması... Bugüne kadar sadece tek taraflı beyanlar var, oturup görüşme yok. Nasıl görüşülür bu konu? Başbakan bir toplantı düzenleyebilir. Bakanlar Kurulu'nda ele alınır. Üç lider zirvede görüşür. Millî Güvenlik Kurulu gündem maddesi yapar. Bütün bu platformlarda farklı görüşler dile getirilir. Konunun değişik uzmanları dinlenir. Serbestçe tartışılır. Taraflar birbirlerini ikna etmeye çalışır. Sonunda "devlet görüşü" şekillenir.

Son kararı almak ise siyasî otoriteye, yani hükûmete düşer. Devlet adabı bunu gerektirir. Bu hâlâ olmadı mı Ankara'da? Sanmıyorum. Oysa takvim gitgide sıkıştırıyor. Bu konunun artık askerle sivil arasında enine boyuna ve en üst düzeyde konuşulur hale gelmesi lazım. Çünkü bu konu Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkilerinde son derece duyarlı bir noktayı oluşturuyor.

Çankaya Köşkü'nde sanıldığı gibi Kürtçe televizyonla Türk-AB ilişkileri birbirinden ayrı ele alınabilecek konular değil. Nitekim öyle olmadığı içindir ki, Genelkurmay'ın Kürtçe televizyon açıklamasının Avrupa Birliği'nin Nice Zirvesi'ne denk düşürüldüğü söylenebilir.

Yani askerin çıkışındaki zamanlama ilginç. Başbakan Ecevit, Nice'te, AB zirvesindeyken, anayasal olarak kendisine bağlı Genelkurmay Başkanlığı'ndan AB'ye böylesine ters bir mesajın çıkması ilginçlikten

öteye bir durum değil mi? Evet. Öylesine bir zamanlama ki, ilginçlikten öteye normal olmayan, şık olmayan, devlet adabına da aykırı bir durum.

Askerin birçok defa zaten kamuoyuna aktarmış olduğu bu görüşünü ille de Ecevit'in katıldığı bir AB zirvesine rastlatması gerekmiyordu. Buna karşılık, Başbakan Ecevit'in Nice Zirvesi dönüşünde vermiş olduğu ilk tepki fazlasıyla nazikti, ölçülüydü. İlgili siyasetçiler tercihlerini, anlaşılan, susma hakkından yana kullandılar.

Kürt planına karşı

Ankara'nın oyun planı...

İstanbul, 16 aralık 2000

Milliyet'te çıkan iki yazımdan:

Resmî politika olarak "Kürt yok Türk var!" dediğimiz yıllar. 1960'ların başları. Mısır'da "Arapların Sesi" radyosu arada bir Kürtçe yayın yapmaya başlar. Türkiye rahatsız olur. Kahire'deki büyükelçimiz, Başkan Nâsır'a çıkıp yayının durdurulmasını isteyince şu yanıtı alır:

"Madem 'Türkiye'de Kürt yok' diyorsunuz, o zaman Kürtçe yayından ne diye rahatsız oluyorsunuz ki?.." (Jonathan C. Randal, My Encounters With Kurdistan, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1997, s. 88, dipnot.)

Geçti bu yıllar. "Kürt yok" demiyoruz artık. Kürtlerin varlığı genel kabul görüyor. "Kürt realitesi" diyen devlet büyüklerimiz var. "Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları" deyimi kulaklara sıkça çalınıyor. Ancak ülkemizde hâlâ Kürt kimliğiyle ilgili olarak inkâr edilen bazı önemli konular var. Buna rağmen biz bu sefer de "Kürt var, Kürt sorunu yok!" demeyi tercih ediyoruz.

Bir de ciddi uyarılar var. Deniyor ki:

“PKK siyasallaşma çabasında... Terör ve şiddetle yapamadığını bu kez siyaset yoluyla, yani partileşerek gerçekleştirmenin peşinde. Bunun için etnik kimlik, Kürtçe radyo ve televizyon, Kürtçe eğitim ve yerel yönetim gibi konuları işliyor PKK...”

Askerin uyarısı da böyle.

Bu uyarı şöyle devam edebilir:

“PKK terör örgütü, ayrılıkçılığı, son tahlilde Türkiye’yi bölerek bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını amaçlayan bir Kürt milliyetçiliği davasını ateşlemek istiyor. Bu bakımdan Avrupa Birliği içindeki bazı odaklardan, bazı devletlerden de destek görüyor. Bu oyuna gelmeyelim, bölünürüz.”

Uyarılarda gerçek payı var mı? Elbette var.

Teşhisler doğru sayılır. Ama önemli olan tedavi yolları...

Bu konuya geçmeden önce “Kürt milliyetçiliği”ne biraz daha devam etmekte yarar var. Şişeden çıkalı çok oldu Kürt milliyetçiliği. Tabiî ki kendine her Kürt diyenin, kendini her Kürt olarak hissedenin “etnik milliyetçi” olması beklenemez. Değil de zaten...

Hatırlıyorum. 1996 yazıydı. Diyarbakır’da on dört-on beş yaşlarında bir erkek çocuğunun dükkâna girip Kürtlerin Tarihi isimli kitabı tezgâh altından satın alarak nasıl hızla kaybolduğunu...

Kürt milliyetçiliği yeni bir olgu değil. XIX. yüzyılın sonlarına uzanıyor. Osmanlı döneminde Kürtlük bilincinin uyanışıyla ilgili sinyaller yanıp sönüyor. Kürt isyanları patlak veriyor. Önce Osmanlı’da. Sonra,

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte Anadolu'da. Değişik nedenlerden söz edilebilir. Cumhuriyet'in laik niteliği bunlardan biri. Tarikatların yasadışı ilan edilmesi, tekke ve zaviyelerin kapatılması... Ayrıca merkezî hükûmetin, yani devletin, Ankara'nın güçlendirilmesi... Ve tabiî Türklük bilincinin geliştirilmesine, Anadolu topraklarında adı Türkiye olan bir ulus-devlet yaratılmasına dönük sistemli çabaların "Kürt yok Türk var; Kürtçe yok Türkçe var!" yolunda ilerlemesi... Kürt isyanlarının hepsinde "Cumhuriyet devrimi"ne karşı tepkilerin de payları var.

Ya "dış parmak?.."

"Yabancı parmağı" –özellikle İngiliz–, hem Osmanlı döneminde hem Cumhuriyet'in ilk yıllarında hiç eksik olmadı. Biz "Kürt yok" dedik. Öyle dedik ama Kürtler olduğu için de "yabancı parmağı" hiç eksik olmadı bu topraklarda...

Kürt varsa, dili Kürtçe de var. Bölük pörçük de olsa, dağınık da olsa var. Dili varsa, kültürü de var, tarihi de var. Kendini Kürt olarak hissedenler varsa, Kürt milliyetçiliğinin de uç vermemesi mümkün mü?.. Üstelik Kürtler yalnız Türkiye'de yok. Suriye'de, Irak'ta, İran'da da yaşıyorlar. Rusya'da, Ermenistan'da, hatta Kazakistan'da Kürtler var. Danimarka'da, İsveç'te, Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de, yani Avrupa'da, hatta Amerika'da bir "Kürt diasporası"nın varlığı malum. Bütün bu ülkelerde özellikle Kürt milliyetçiliğini dava edinmiş Kürtler sır değil. Enstitüleri var. Üniversitelerde kürsüleri var. Dilleri, alfabeleri, kültürleri üzerinde sistemli çalışmalar yıllardır yürütülüyor.

Bütün bunlar Türkiye'yi bölmek için mi?

Irak'ı da, İran'ı da, Suriye'yi de bölerek, bu dört ülkeden koparılacak topraklar üstünde bağımsız bir Kürt devleti kurabilmek için mi? Bazı Batı

ülkeleri, bazı yabancı odaklar da bu çabalara yardımcı mı oluyorlar? Gerçeğin bir yanı böyle. Kimilerinin kafasında Türkiye'yi bölmek var tabiî. Bunun olamayacağını bilenler de Türkiye'yi karıştırmak ve güçsüz kılmak için Kürt milliyetçiliğine katkı yapıyorlar.

Ama hepsi böyle değil. Bir de dilleriyle, kültürleriyle, tarihleriyle Kürt diye bir varlık olduğu için geçen yüzyıldan beri bu konuya ilgi duyan ve bu konuyu bilimsel olarak araştıranlar da var. Yani sen ne kadar "yok" desen de, "gelişmemiş, geri bir dil, kültür" desen de fark etmiyor. Onlar işin içindeler, gittikçe daha çok işin içine giriyorlar.

Türkiye'yi bir yana bırak. Git İran Kürtleriyle konuş. Almanya'da, İsveç'te yaşayan Kürtlerle beraber ol. Bunların hepsi de etnik milliyetçi değil. Ancak, "Ben Kürt'üm; kendimi Kürt hissediyorum; onun için de tarihimi, dilimi öğrenmek, geliştirmek istiyorum; kimliğimin inkâr edilmesinden hoşlanmıyorum" dediklerini kendi kulağınla işitebilirsin.

Demek istiyorsun ki:

Sen bütün bunları Türkiye'de yok saymaya çalışsan da, bunun için bir takım fiilî engeller koysan da, Kürtçe radyo-televizyon ya da eğitime, öğrenime hayır desen de fazla değişen bir şey olmayacak. Kürtlerin dilleri, tarih ve kültürleri senin dışında canlı tutulmaya devam edecek. Şöyle ya da böyle, zayıf ya da güçlü olarak Kürt milliyetçiliği gelişecek.

Evet öyle. Bu süreçte hem Kürtler hem Amerika'sıyla, Avrupa'sıyla Batı da yer alacak. Unutma Kürtlere nasıl bakıldığını! Birçok Batı odağında Kürtlere, Filistinlilerden sonra dünyada "devleti ve toprağı olmayan en kalabalık halk" diye bakılır. İsrail-Filistin barışı gerçekten kurulabilirse, Ortadoğu'da ve uluslararası platformlarda Kürtlerin sahneye daha çok çıkacakları, çıkarılacakları kesindir. Konuya –devletin içinde ve dışında– aşina olanlar bu gerçeğin çoktan beri farkındalar.

Ayrıca, bütün bu nedenlerle yeryuvarlağının Ortadoğu gibi hassas ve önemli bir bölgesinde, bu enerji ve petrol coğrafyasında, önde gelen Batı ülkeleri geçmişte olduğu gibi bugün ve yarın da “Kürt kartı”nı ellerinden bırakmak istemeyeceklerdir.

Başa dönersek:

Kürt milliyetçiliği tüpten çıkalı çok oldu. Bu davayı güdenlerin ülkemizde Kürtçe radyo-televizyon, Kürtçe eğitim öğrenim istedikleri de doğru...

Peki, biz ne yapacağız?

Soğuk Savaş döneminde Enver Hoca’nın Arnavutluk’u gibi etrafımıza kalın, yüksek duvarlar çekip “Ben bu oyunda yokum!” mu diyeceğiz? Demeye kalksak, “internet çağı”nda bu mucizeyi nasıl başaracağız? “Beni bölmek istiyor, ben Avrupa’da yokum!” desen, acaba “bölünme tehlikesi” bitecek mi? Yoksa Avrupa’nın dışında kalırsan tam tersine büyüyecek mi?

Kısacası:

Türkiye’nin oyun planı nedir?

Kimileri diyor ki:

“Terörün beli kırıldı. Bugün artık Güneydoğu insanının asıl derdi aştır, iştir. Eğer karnı tok sırtı pek olur, iyi bir Türkçe eğitim de alırsa sorun kalmaz. Kürtçe televizyonmuş, eğitimmiş, Kürt kimliğiymiş bunları geçiniz! Bu yolda adımlar Türkiye’nin bölünmesine yatırımdır.”

Sahiden öyle mi?

Bir insan eğer karnı doyar, okuryazar olur, iyi bir eğitim alır ve adam gibi yaşamaya başlarsa, anadilini, kendi kimliğini, soyunu sopunu, köklerini unutur mu? Yoksa tam tersi mi? İnsanlar iyi yaşadıkça, eğitim düzeyleri iyileştikçe, yani toplumsal ve ekonomik standartları yükseldikçe, kendi kimliklerine daha çok mu merak sararlar?

İnsanların gelir ve eğitim seviyesi yükseldikçe, kimlikleriyle ilgili taleplerinin kabaracağı daha isabetli bir varsayımdır. Bu bakımdan özellikle Avrupa'dan birçok örnek verilebilir.

Ayrıca bugün internet çağındayız. Geçer adam bilgisayarının başına, herhangi bir araştırma programında Kürt sözcüğünü tıklar ve başlar okumaya... Engelleyebilir misiniz? İletişim devrimi yaşanıyor. Damına koyar bir çanak anten, uydu aracılığıyla Türkiye sınırları dışından gelen bir sürü Kürtçe yayını, haberleri izler, Kürtçe şarkıları dinler. Kürtçe öğrenir. (Kürtçenin hangi türü, hangi ağzı vesaire bunlar ayrı konu.)

Engelleyebilir misin?

Nitekim engellenemiyor.

Bu durumda Türkiye ne yapacak? Elimiz kolumuz bağlı oturacak mıyız? Halen Türkiye'de Kürtçe dergi, gazete, kitap ve kaset çıkarmak serbest. Kürt vakfı ya da enstitüleri zor da olsa ite kaka kurulabiliyor. Fiilî engeller varsa da, bu yoldaki girişimler artık yasalara aykırı değil. Bunlar olabiliyor ama Kürtçe öğrenim, Kürtçe radyo-televizyon olmuyor.

1997 yılı sonlarıydı.

Başbakan Yardımcısı Ecevit'le birlikte Stockholm'e gitmiştik. İsveç Dış Politika Derneği'nde konferans verirken Ecevit'e şöyle bir soru yöneltilmişti:

“Ben Türkiyeli bir Kürt’üm. Stockholm’de bir okulda Kürtçe öğretiyorum. Diyarbakır’a gelsem, aynı işi yapabilir miyim?”

Bu soru Ecevit’in canını sıkmıştı. “Zamanı gelince bu da olur!” gibisinden bir yanıtla geçiştirmişti soruyu. Ama soru ve sorun bu! Anadilde öğrenim, anadilde yayın. Altına Türkiye olarak imza attığımız “Kopenhag Kriterleri” de “Kürtçe” demiyor tabiî ama “anadil” diyerek bu konuya hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde işaret ediyor.

Ne yapacağız?

Evet, bu ülkede Kürt var, Kürtçe var. Kürtçe gazete, dergi, kitap da serbest. Gazetede haberi Kürtçe okuyabilirsin. Ama radyodan, televizyondan dinlemek yasak! Kürtçe konuşur, kitap okuyabilirsin. Ama bir dershane, kurs açıp öğretemezsin. Olacak şey mi?

Örneğin Fransa da üniter bir devlet. Bayrağı da tek, dili de tek, Fransızca. Ama öte yandan Bretonca, Baskça, Provence dili, Occitan dili, Almanca da yok değil. Öğreniliyor, öğretiliyor. Bu diller artık Fransa’da üniter devlete ve ulusal birliğe bir tehdit olarak görülmüyor.

“Hayır, ben istemiyorum!”

Olabilir. Ancak senin istemiyor olman bazı gerçekleri değiştirmeyecek. İnsanlar yine çanak antenler yoluyla Kürtçe radyo ve televizyon izleyecekler. Kürtçe öğrenecekler. Ellerinin altında Kürtçe okuyacak bir şeyler her zaman olacak. Bilgisayarlarının başına geçip internet dünyasının Kürtçe’li sayfalarında sörf yapabilecekler. Üstelik bu durumda, yani yasaklar devam ettiği ortamda, Türkiye’yi istikrarsızlaştırmak, güçsüz kılmak, hatta bölmek isteyenlerin, ayrılıkçı güçlerin sözlerine daha çok kulak verecekler. Onların etki alanına daha çok girebilecekler. Yani “Türkiye düşmanları” güçlenecek bütün bu yasaklardan dolayı...

Kopenhag Kriterleri yerine getirilmeyince, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği de yatacak.

İyi mi olacak, kötü mü?

Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt 2000 yılının ekim ayı içindeki bir konuşmasında, "Avrupa Birliği'ne giriş, ulu önder Atatürk'ün Türkiye'ye gösterdiği çağdaşlaşma hedefinin gerçekleşmesinde jeostratejik ve jeopolitik bir zorunluluktur. Bundan hiç kimsenin şüphesi yoktur" diyordu. Nitekim bu nedenle asker, yeni oluşmakta olan Avrupa ordusunun dışında kalmamak için çaba sarf ediyor. Yine Başbakan Ecevit dünkü konuşmasında, "Avrupa ordusunda yer almadığımız takdirde Türkiye tehlikelerle karşı karşıya kalabilir" dedi.

Avrupa Birliği eğer Orgeneral Büyükanıt'ın belirttiği gibi, Atatürk'ün çağdaşlaşma hedefi açısından jeostratejik ve jeopolitik bir zorunluluksa –ki ben de böyle düşünüyorum– o zaman "anadilde radyo ve televizyona, anadilde öğrenime hayır" gerekçesiyle Avrupa yolundan sapmak tarihî bir yanlış olmaz mı? Bir ülkenin kaderiyle neredeyse özdeş kıldığı böylesine önemli bir tercih bu denli pamuk ipliğine bağlı olabilir mi? Demokrasinin gereğini yaparak, Türkiye'yi karıştırmak isteyenlerin ellerindeki bazı kartları almak varken, o kartların değerini artırmak akıllı bir davranış olabilir mi?

Hiç sanmıyorum.

Evet, dünya Avrupa'dan ibaret değil. Ancak, Avrupa'nın dışındaki bir Türkiye'yi nasıl bir dünyanın beklediğini de iyi düşünüp taşınmak lazım.

Bu çerçevede bazı sorular:

Ayrılıkçı, etnik Kürt milliyetçiliğe karşı AB'nin içindeki bir Türkiye mi daha kolay mücadele eder, yoksa dışındaki bir Türkiye mi? Avrupa ile

Amerika'nın Kürtlere yaklaşımları özünde farklı mı? Avrupa'dan kopan bir Türkiye dünyanın bu bölgesinde Amerika'yla baş başa kaldığında, Kürtler konusunda Washington'la da ne kadar uyuşabilir?

Ya İsrail? Arap denizinde "Arap olmayan" bir halk oldukları için Kürtlere öteden beri ilgisi olan, ancak bu ilgisini Türkiye'yle stratejik çıkarı ve ilişkisi nedeniyle üstü örtülü tutan İsrail, yarın Filistinlilerle, Araplarla barışını tamamlarsa, Kürtlere şu ya da bu şekilde yeniden göz kırpmaya başlayabilir mi?

Ortadoğu ve Hazar gibi yeryuvarlağının bu en önemli enerji coğrafyasında Kürtlere ilgi hiç azalmayacağına, hatta bir İsrail-Filistin barışından sonra Batı'da, Rusya'da daha da artabileceğine göre, doğru olan AB'nin içinde mi, dışında mı olmaktır?

Uzatmak yersiz.

Eğer Avrupa jeostratejik ve jeopolitik bir zorunluluk ise o zaman ondan vazgeçmek bu kadar pamuk ipliğine bağlı olamaz. Türkiye böylesine önemli bir stratejik tercihini anadilde radyo-televizyon, anadilde öğrenim konularına endeksleyerek bozamaz. Güneydoğu'da terörün beli kırıldı. Şimdi bir yandan aş ve iş sorununu çözerken, öte yandan demokrasinin gereklerini yerine getirmek zorundayız. Türkiye üniter ve seküler yapısını en iyi demokrasi ve hukukun üstünlüğü rejimiyle korur. Bu da zaten Atatürk'ün gösterdiği "Avrupa yolu"dur.

Tarihin Türkiye'yi sollayıp geçmesine izin vermeyelim.

İsrail ile Amerika'nın teknik ve operasyonel desteği...

Ankara, 5 şubat 2001

Devlet istihbaratında üst düzey görevlerde bulunmuş bir kaynakla sohbet.

Kürt devletine karşı İran, Irak ve Türkiye arasında “zımnî ittifak”tan söz ediyor. 1990 ve 1991’de Körfez krizi ve savaşıyla birlikte Irak devreden çıkınca bu dolaylı ittifakın yıkıldığını söylüyor.

Şu anlattıkları ilginç:

“Irak devre dışı kalınca Türkiye ile İran karşı karşıya geldi. İran kendi Kürtlerini bastırmaya devam ediyordu. Ama aynı zamanda ‘Gidin Türkiye’ye karşı savaşın’ dedi. PKK’nın içinde yüzde 30’un üzerinde İranlı, Iraklı, Suriyeli Kürt vardı.”

PKK’ya karşı 1992’de Barzanî ile Talabanî’nin Türkiye tarafından devreye sokulmasını, “Kürt’ün Kürt’e kırdırılması” diye niteliyor ama bundan bir şey çıkmadığını da ekliyor.

PKK konusunda Yunanistan’ın 1990’larda devreye girmeye başladığını, Atina yakınlarındaki Lavriyon kampında daha çok Türk aşırı solunun yuvalandığını belirttikten sonra özetle diyor ki:

“PKK güçleri kırsal alan eğitimini daha çok Suriye ve Irak’ta aldı. Şehir eylemleri için eğitim konusunda Yunanistan’dan destek ihtiyacına yol açtı. Şehir eylemlerine dönük eğitim için bazı turistik Yunan adalarının kıyıları seçildi. Bu arada Rusya, PKK’nın tabiî müttefikiydi. Rusya’dan silah ve patlayıcı madde Gürcistan, Ermenistan ve İran üzerinden PKK’ya ulaşırdı. Rus ordusu özellikle 1991’de Sovyetler Birliği’nin tarihe karışmasıyla birlikte açtı; Rus askerinin karnı doymuyordu. Silahı, cephaneyi kendi satıyordu. Korkunç ucuzdu her şey... Silahı var, dış desteği var. Eğitimi de aldıktan sonra şehir eylemlerini 1993’te başlattı PKK, İstanbul’da, Ankara’da... Devlet de böylece topyekûn mücadele, yani savaş yolunu açtı terör örgütüne karşı...”

İran'a, Suriye'ye karşı özellikle 1993'ten itibaren yoğun baskı uygulandığını, bu ülkelerin masa başında birçok şeye evet dediklerini, ancak pratikte bir şeyin değişmediğini anlatıyor. 1993'te Almanya'da PKK'nın yasadışı ilan edilmesine değiniyor.

Bazı üst düzeydeki güvenlik yetkililerinin aksine şunları söylüyor:

"İsrail ve Amerika istihbarat desteği vermez. 'Şuralarda PKK vardır' diyordu ama biz zaten biliyorduk. Teknik, operasyonel bilgi vermediler. 'Bu bilgileri veremeyiz; verdik mi öldürürsünüz; insan hakları ihlali vesaire olur' derlerdi. Mossad'ın başkanları, 'Yeterince derdimiz var zaten, başımıza bir de PKK çıkmasın!' derlerdi."

PKK ve Güneydoğu'yu yıllar içinde izledikten sonra benim de katıldığım bir noktayı vurguluyor:

"Dış destek olmadan PKK bu hale gelemezdi!"

PKK için sonun başlangıcını şöyle özetliyor:

"Sovyetler'in çöküşü ve yeni Rusya'nın askerî bakımdan fena halde zayıflaması, Suriye'yi de göçertti. Türkiye'nin 1990'ların ikinci yarısında İsrail'le geliştirdiği özel ilişki tarzı Suriye üzerinde süper caydırıcı oldu. Tabiî en sonunda Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in eylül 1998'de Hatay'a gidip PKK'nın artık 'savaş nedeni' olabileceğini Suriye'ye en kararlı dille açıklaması da dış destek konusunda son noktayı koydu."

8

“Kökler kaybolmaz oğlum!”

Sen, Liceli ağanın “babo” ile “baba” hikâyesini bilir misin? - Sen, Tuncelili Haso, New York’ta nasıl Karazona oldu bilir misin? - Sen, “‘Apo’ deme baba, polis gelir!” diyen dört yaşındaki Arjin’in hikâyesini bilir misin? - Sen, kafasında hep iki kasetle dolaşan Hakkârili’yi bilir misin? - Sen, jandarma korkusundan Kürtçe’yi konuşamayanları bilir misin? - “Bırak beni, ben olayım!” - Zilli kurtlar... - Köyünü her gece rüyasında görenler... - Kolordu’da komutan: “Milliyetçilik dilde başlar!” - Yılmaz’a: “Bir tek gay ve lezbiyen hakları kaldı!” - Necati Özgen Paşa: “‘Kazandık’ diyemiyorum!”

Şivan Perver’in Kürtçe kasedini dinliyorum.

Diyarbakır’da almıştım, 1999 yılı eylül ayında.

Sesiyle sazıyla ünlü Şivan. Urfalı. Kürtlerin çok sevdiği bir halk ozanı. Ankara Hukuk Fakültesi’nden mezun. 12 Mart’tan beri otuz yıldır yurtdışında sürgünde yaşıyor.

Bağlamam ve arkadaşım

Yalnızlığım ve güzelim

Dertlerimi söylersem

Seni dizlerime koyuyorum.

Sana dertlerimi

Acılarımı söyleyeyim

Bağlamam arkadaşım

Neden bir çare olmaz

Ne dostumuz ne arkadaşımız

Umut hayal acı oldu.

Şivan'ın son albümü, Heviya Te Tembura Min (Umudum Sendin Bağlamam) isimli albümü yeni yasaklanmış. Kültür Bakanlığı'nın ilgili yönetmeliği, "Eser, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı bulunması halinde yasaklanır ve kanunî takibat açılır" diyor. Yapımcı şirket protesto etmiş, "XX. yüzyıla girerken Kürt dili ve müziği üzerindeki bu uygulamalar kaygı vericidir" diye...

Şivan Perver'in tuhaf titreşimli, yanık sesi odamı dolduruyor.

Bazen düşlerin ve sözcüklerin özgürce uçuştuğu bir Türkiye'yi özlüyorum.

14 şubat 1999

"Ahmet Kaya yuhalandı!"

Haberin başlığı böyle.

Magazin Gazetecileri Derneği ödül töreni olaylı geçmiş:

"Ahmet Kaya yeni çıkaracağı kasedinde Kürtçe bir şarkı okuyacağını ve bu şarkıya çekeceği klibi yayımlayacak babayiğit ve yürekli bir TV kanalı aradığını söyleyerek, 'Kürtleri tanımayanların kafasından

inmeyeceğim' dedi. Bunun üzerine davetlilerin bir kısmı Kaya'yı yuhalarken, bir kısmı da 'Burası Türkiye!' diyerek kürsüye yürümek istedi. Çatal kaşıkların havada uçuştuğu arbede sırasında görevliler, Ahmet Kaya'yı kulise kaçırdı. İhbar üzerine otele gelen polisler, Kaya'yı gözaltına almak istediler. Ancak Ahmet Kaya mutfaktan çıkarak oteli terk etti. Bu tatsız olaydan hemen sonra sahne alan ve 'Onuncu Yıl Marşı'nı söyleyen Ortaç'a ayakta eşlik eden davetliler sanatçıyı çılgınca alkışladılar. Sahneye çıkarak 'Memleketim' adlı şarkıyı hep birlikte okudular."

Anlayışlı, hoşgörülü bir Türkiye özlüyorum.

Öyle bir Türkiye ki düşünce polisleri, düşünce diktatörleri olmasın!

İsteyen, Ahmet Kaya'yı dinlesin. İsteyen, Yılmaz Güney'i beğensin. İsteyen, Yol filmini seyretsin. İsteyen, Yaşar Kemal'i, Ahmet Altan'ı, Orhan Pamuk'u okusun. Ya da isteyen, dinlemesin, beğenmesin, seyretmesin, okumasın. Ama bunların hiçbiri insanın kendi memleketini sevmesine, "Onuncu Yıl Marşı"nı söylemesine, Atatürk'le gurur duymasına da engel değil ki.

Evet, düşlerin ve sözcüklerin özgürce uçuştuğu bir Türkiye özlüyorum.

Peki ya sen, Liceli ağanın "babo" ile "baba" hikâyesini bilir misin? "Küçük oğlan bana 'babo' değil 'baba' dedi, tohumum elden gidiyor!" dediği gerçek hikâyeyi?

Ben biliyorum, Diyarbakır'da dinlemiştim.

Sen, Tuncelili Haso, New York'ta nasıl Karazona oldu bilir misin?

Ben biliyorum, New York'ta dinlemiştim.

Sen, “Apo deme baba, polis gelir!” diyen dört yaşındaki Arjin’in hikâyesini bilir misin?

Ben biliyorum, Diyarbakır’da dinlemiştim.

Sen, kafasında hep iki kasetle dolaşan Hakkârili’yi bilir misin?

Ben biliyorum, kitapta okumuştum.

Peki ya sen, jandarma korkusundan anadilini, Kürtçe’yi konuşamayanların yaşanmış hikâyesini bilir misin?

Ben biliyorum, İstanbul’da dinlemiştim.

“Babo” değil “baba!”

1980’lerin başları.

Lice’de bir köy. PKK gelir, köyün ağasının kapısını çalar. “Kürtlük davası, bize para ver!” derler. “Oğlunu ver, bırak bizimle dağa gelsin!” derler.

Ağa direnir önce.

“Böyle iş olmaz, devleti üstümüze salmayın” der. “Siz daha çok gençsiniz, devletin gücünü siz bilmezsiniz, çok kıyıcıdır” der.

İnatla üstüne giderler, ağayı bastırırlar.

“Sen anlamazsın” derler ağaya, “Bu iş silah işidir, biz Kürdistan’ı kuracağız.”

Ağa sabırla anlatır:

“Burası zaten Kürdistan! Ben burada yaşıyorum. Ben yasımı Kürtçe tutuyorum. Düğünümü, toyumu Kürtçe yapıyorum. Şimdi siz benim üzerime askeri, devleti salacaksınız, rahatımı bozmayın.”

Dinlemez PKK’lılar.

Ağa daha fazla direnemez. Önce bir oğlunu PKK’ya verir. Dağda ölür o. Arkasından iki oğlu daha gider dağa, PKK’ya. Onlar da hapse düşer. Dördüncü oğlu için soranlara da “Herhalde dağdadır” diye cevap verir.

Bir gün jandarma gelir köye, der ki ağaya:

“Bu köyde emniyet yok!”

Bunun anlamını çok iyi bilir ağa. “Ne yapacaksın ki?” diye yakınır çevresine, “Göçmekten başka?..” Çünkü can meselesidir bu.

Mersin’e göç ederler.

Sonrasını şöyle anlatır ağa, içi acıyarak:

“Köyümüzden, evimizden barkımızdan olduk. Dara düştük. Portakal bahçelerine karımızı, kızımızı gönderdik. Yani namustan da olduk. Bütün bu acıları yüreğime bastım. İçim karalar bağladı. Ancak bilir misin bana en çok ne koydu? Bak anlatayım. Geçenlerde bir sabah vakti benim küçük oğlan odaya girdi ve bana ‘Baba baba!’ diye seslendi. ‘Babo babo!’ diye değil. Kahroldum. Bana en çok bu koydu.”

Şöyle anlatmaya devam eder Liceli ağa:

“‘Babo’yu unutmuş benim oğlan. Artık ‘baba’ diyor bana... Namus dahil her şeyden, köyden, evden, tarladan vazgeçtim. Fakat bana en çok

koyan bu oldu. Her şeye katlandım ama şimdi tohumum gidiyor elden, tohumum... Söyle bana nasıl katlanacağım...”

Ağanın içine gömdüğü acısı böyle.

Çoluğu çocuğu özünü, kimliğini yitirmeye başladığı için hüzün duyuyor. Sonra da kızgınlığını anlatıyor PKK’ya, “Beni Kürdistanım’dan, evimden ettiler” diye...

“Babo” ile “baba”nın hikâyesini Diyarbakır’da, 1997 yılının bir ağustos akşamında bir Kürt aydınından, Dağıstan Toprak’tan dinlemiştim. Behlül Yavuz da vardı yanımızda. Ailesiyle, çocuklarıyla Diyarbakır’da yaşıyordu. Silahlı mücadele tarzının, terör ve şiddet eylemlerinin bu topraklara, Kürtlere çok büyük zarar verdiğine inanıyordu. Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti’nin püfür püfür esen ağaçlarının altında leziz kebaplarla buz gibi rakılarımızı keyifle yudumlarken şöyle demişti:

“Şehirde, Diyarbakır’da yaşıyoruz. Dinlediğimiz müziğin yüzde 70’i Türkçe. Ailemde Türkçe konuşuluyor. Çocuklarım da öyle. Köyden, daha doğrusu topraktan koptun mu, bugünün koşullarında Kürtlük de elden gidiyor yavaş yavaş. Bir yerde Türkleşiyorsun. PKK’nın mücadele tarzı, insanlarımızı topraktan kopardı. Köylerimizin yüzde 70’i boşaldı. Çoğunluk Akdeniz’e gitti. İkinci nesille birlikte Türkleşirler, kendilerini Kürt hissetseler de...”

Şöyle demişti:

“Toprağından koptun mu, söyler misin nasıl mücadele edeceksin? Bunu başarabilen bir tek Yahudiler. Toprakları olmadığı halde İsrail’i kurabildiler. Tabiî bambaşka koşullarda... PKK şiddet eylemleriyle, silahlı mücadele tarzıyla çok kötülük yaptı Kürtlere...”

Şunları da eklemişti 1997 ağustosunun o Diyarbakır akşamında:

“Mersin’e göç eden Liceli ağanın çocukları bir süre sonra Türkleşecekler. ‘Babo’yu unutup ‘baba’ diyecekler. Başka yolu yok. Ama Türkleşmen kendini Kürt olarak hissetmeni engellemiyor. Yine Kürt olarak kalıyorsun. Ama aynı zamanda Türk’üz.”

Çok kimlikli olmak...

Cem Özer “Anam Ermeni, babam Çerkez, ben ise Türk’üm” demişti. Yaşar Kemal’in ise “Kürt asıllı Türk yazarım” diye kendini tarif ettiği bilinir.

“Hem Türk, hem Kürt olamaz mı insan?”

Türker Alkan bir yazısında bu soruyu sormuştu:

“‘Yaşar Kemal’in Kürtlüğü şüpheli’ diyordu Fazıl Hüsnü Dağlarca geçenlerde, ‘bence Kürt değil Türk’tür. İnsan Kürt’üm demekle Kürt olmaz ki. Şimdi ben kalkıp kendime Arap’ım desem Arap olabilir miyim? Eserlerim meydanda. Eğer Kürt ise Kürtçe yazsın da görelim.’

Önce kabul etmek lazım ki, Yaşar Kemal (Yahya Kemal ve Nâzım Hikmet’le birlikte), Türkçe’yi en iyi kullananlardan birisidir. O bakımdan, nice sarkık bıyıklı Ülkücü’den çok daha fazla Türk’tür. Türk kültürünü özümsemiştir, bu kültüre katkıda bulunmuştur, dünyaya ve bize bu kültürü tanıtmış, sevdirmiştir. Bu nedenle Türk olduğu kuşku götürmez.

Ama bir yanıyla kendisini Kürt sayıyorsa, o kültürden etkilenmiş, o benliği kendisinin bir parçası olarak görmüşse, aynı zamanda Kürt olmasını engelleyen ne olabilir ki? Kendisini aynı zamanda hem Türk hem Kürt olarak görebilir. Başkaları da onu öylece algılayabilir. Bu sorun biyolojik değil, kültürel kimlik olarak görüldüğü sürece, birden fazla kimliği aynı anda taşımamızı engelleyen nedir. (Girdiğimiz söylenen postmodern çağda kimlikler de eski katılığını yitirmiyor mu?) Kürt ve

Türk halkı bin yıldır birlikte yaşadıysa, bir insanın aynı anda hem Türk hem de Kürt kültürel kimliğini taşıyabilmesi bana son derece doğal geliyor. (Aynı anda hem Arnavut hem Türk, hem Çerkez hem Türk, hem Abhaz hem Türk olanlara neden kimse bir şey demiyor?)

Dağlarca'nın sorusu akla başka bir şeyi getiriyor. Türk olup da yabancı dilden eser veren nice bilim ve sanat adamımız var. Geçmişte Farsça, günümüzde İngilizce eser veren bu yazarları başka dilde yazdıkları için dışlamadık, tam tersine, uluslararası üne kavuştukları için yücelttik. Türklüklerini vurguladık. Ömrünü Amerika'da geçiren nice bilim adamımızın en küçük bir başarısını, 'Bir Türk'ün dünya çapında başarısı' olarak alkışlamaz mıyız hep? Bu ölçüye göre, Kürtçe dışında bir dilde eser veren Kürt aydınları neden Kürtlüklerini yitirmiş sayılsınlar?

Yaşar Kemal'in kendi Kürtlüğünü vurgulaması, büyük bir olasılıkla, Kürtçe'ye karşı izlenen resmî politikaya karşı duyduğu bir tepkiden kaynaklanmaktadır. Birileri kalkıp da anandan öğrendiğin dili dışlamaya kalksa, 'Dilini kullanma, parti toplantılarında bu dilden konuşma, televizyonda bu dilden yayın yapma' dese, buna kim olsa tepki duyar, tam tersine, kendi öz benliğini ifade eden diline daha çok sarılır."

Sen nesin, kimsin?

Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Alman yazar Günter Grass 1958 yılında bir gün bu soruyu Alman edebiyatının çarlarından olan ünlü eleştirmen Marcel Reich-Ranicki'ye pat diye sorar bir toplantıda:

"Gerçekten nesin sen? Polonyalı, Alman ya da ne?"

Yanıt ilginçtir:

"Yarı Polonyalı, yarı Alman ve tam anlamıyla Yahudi..." (The Author of Himself, The Life of Marcel Reich-Ranicki, s. 3, Princeton University

Press, 2001.)

Peki, ben neyim?

Türk, Gürcü, Çerkez, Makedon...

Bu köklerin hepsi var bende.

Ama ben Türk'üm.

Öyle yetiştirildim, öyle büyüdüm, öyle eğitildim.

1996 yılının ocak ayı.

Bir akşam vakti televizyon haberlerini izliyorum. Çeçenler, bir Türk yolcu vapurunu kaçırmışlar, Rusya'ya karşı eylem yapıyorlar. Heyecanlı bir macera filmi gibi, her şey ekranda. Eylemcilerden birine, Muhammet Tokcan'a soruyor muhabir:

"Sen Çerkez misin?"

Ders verircesine bir yanıt:

"Biz hepimiz Çerkez'iz, bütün Kuzey Kafkasya halkları... Bir Abhaz da, bir Adige de. Bir Çeçen de, bir İnguş da Çerkez'dir."

Ben böyle bilmiyordum.

Cehalet! Ben Çerkezleri de Kafkasya halklarından biri olarak bellemişim bunca zaman. Çerkez, Adige, Abhaz, Çeçen gibi... Anne tarafım Kafkasya'dan. Anneannem Gürcü, dedem Çerkez. Ama Çerkezliğin bir "üst kimlik" olduğunu ilk kez öğreniyorum.

Hemen anneme telefon:

“Dedem Çerkez... İyi güzel de nasıl bir Çerkez? Abhaz mı, Çeçen mi, ne?..”

Seksen beş yaşındaki annem gece vakti telefonuna önce şaşırıyor. İlginç! Abhazlıktan pek öyle hazzetmediğini üstü kapalı belli ediyor. Ancak ne olduğumuzu tam çıkaramayınca da kestirip atıyor:

“Oğlum biz Şapsı’yız.”

Benim pek tatmin olmadığımı fark edince topu kız kardeşine atıyor. Yaşı yetmişi geçkin teyzem gecenin o saatinde sesimi duyunca meraklanıyor. Konuyu öğrenince şaşırıyor:

“Vallahi oğlum, evde konuşulurdu, Ibıh olduğumuz söylenirdi. Sen en iyisi dayına aç telefonu...”

Dayım doksan bir yaşında. Vakit de iyice geçti. Ama benim köklerimle ilgili merakım geçmedi.

Bir telefon da dayıma.

Dayım keyifli, keh keh gülüyor. Çeçen eylemcileri televizyondan takip ettiği belli. “Seyrediyor musun Karadeniz’de olan biteni? Şu dünyanın işine bak!” diyor.

“İzliyorum dayı. Duydun mu Çeçen korsan ne dedi? Bütün Kuzey Kafkasyalılar Çerkez’dir dedi.”

“Öyledir.”

“Biz neyiz o zaman? Dedem neydi? Abhaz, Adige, Çeçen...”

“Deden Kabardey’di. Kuban Nehri kıyısından, Kraznodar’dan gelmişti.”

Dayım da annem gibi hafif soylu ayağı atıyor, “Çerkezlerin bir kısmı yaramaz” gibisinden bir lafı araya sıkıştırarak... Dedem çocuk yaşta Kuban Nehri kıyısından kalkıp İstanbul’a gelmiş. Önce Kuleli sonra Harbiye derken Osmanlı ordusuna katılmış subay olarak... Dayıma dedemi sordum, Ruslar hakkında ne düşünürdü diye. Beyaz Rusları severmiş, ötekiler için mujik (Rusça köylü demek) dermiş. Dedem saklaması için dayıma Şeyh Şamil’i Ruslara karşı savaşırken gösteren iki tane renkli resim vermiş...

Konu anlaşılan dayımı keyiflendirdi. Ben gecenin bu saatinde rahatsız etmekten çekinmiştim. O ise anlatmaya devam ediyor. İş Bankası’nda çalışırken fi tarihinde bir şube açmak için Adapazarı’na gitmiş. İçeri boylu boslu bir adam girmiş. Çerkez olduğunu anlamış dayım. “Belinde, işlenmiş gümüş tokasıyla güzel bir Çerkez kayışı vardı” diye ayrıntı bile veriyor. Birbirlerine nasıl sarılmışlar, adam dayımı köyüne nasıl davet etmiş, “Ülserim var, bozanızdan içemem” demiş...

Konuyu değiştiriyorum:

“Rusların Çeçenlere yaptıklarına ne diyorsun dayı?”

Televizyondan her şeyi izlediğini, üzüldüğünü söylüyor.

“Dayı, hiç oralara gitmeyi düşündün mü?”

Bir an susuyor, yanıtı beklediğim gibi geliyor:

“Oğlum, Türk olmak lazım. Türklüğü savunmak lazım. Bundan sonra Kafkasya’da yaşanır mı hiç? Avrupalılaşmak lazım.”

Benim sorular siyasete kaydıkça, dikkat ediyorum dayım, daha özenli bir dil kullanıyor, suskunlaşıyor. “Çerkezlik davası” gibi sorularımı geçiştiriyor. Bir ara “Kandır belli olmaz Hasan, çocuğundan çıkmaz, bir bakarsın torunundan çıkar” dedikten sonra ekliyor:

“Kökler kaybolmaz oğlum!”

Doksan bir yaşındaki dayımın bu sözü, bana 1992 yılı başında, İstanbul Kafkas Kültür Derneği’nde vermiş olduğum bir konferansı anımsattı. Bir erkek çocuk şöyle bir soru sormuştu:

“Bir çocuğunuz doğsa, kulağına önce Çerkez mi, yoksa Türk mü olduğunu fısıldarsınız?”

Hiç beklemediğim bu şaşırtıcı soru karşısında önce kendi köklerimi anlatmıştım. Anne tarafım yukarıdaki gibiydi, Gürcü ve Çerkez. Büyükbabam Midilli Adası’ndan, babaannem Serez’den, bugünkü Yunan Makedonyası’ndan İstanbul’a gelmişlerdi. Ben de Türk’tüm, kızım da. Doğduğu zaman kulağına bir şey fısıldamamıştım. Türk olarak büyümüş, yetiştirilmiş, eğitilmiştik. Bu açıklamamın salonda kimilerini tatmin etmdiğini fark edince espri yapmıştım:

“Asimile Çerkez!” diye gülerek...

Beni etkileyen, kökler konusunu düşündürten ikinci bir olay daha yaşamıştım bu konferansımda. Yaşlı bir Çerkez, İstanbul’da Çerkezce-Türkçe bir sözlük yayımlamak isterken ne gibi güçlüklerle karşılaştığını anlatmıştı. Kaç kere emniyete götürülmüş, gözaltına alınmış, bundan vazgeçmesi kendisinden istenmişti. Ama o yılmamıştı. Sözlüğünü Türkiye’de bastıramayınca, en sonunda Sovyetler Birliği’ne gidip bu sözlüğü Kiril alfabesiyle bastırıp sokmuştu Türkiye’ye... Titreyen elleriyle imzaladığı bir adet Çerkezce-Türkçe sözlük hâlâ kitaplığımda durur.

Kökler, bizim memleketin son derece duyarlı konusu.

Dokunduğun vakit çok ses verir, lehte aleyhte. Bin türlü laf işitirsin, mektupla, telefonla, faksla, elektronik postayla. Hele Kürt deyince, Kürt dilinden söz edince, Kürt kimliğini tarif etmeye kalkınca, konunun ne kadar hassas olduğunu gelen tepkilerden anlarsın.

İşte böyle bir okur tepkisi:

“Ben bir kamu kuruluşunda fasılasız yirmi beş sene müfettiş olarak görev yaptım. Birkaç vilayet dışında hemen hemen bütün memleketimi gördüm. 1963 yılındaki ilk Doğu programımda Kars-Iğdır arasında bulunan vilayet ve kazaları dolaştım. Bilhassa hudut (Rus-İran) bölgelerinde bulunan yerleşim yerlerinde halkın Erivan radyosundan yapılan Kürtçe yayınları dinlediklerini, birçok köyün elektriğinin, tazyikli suyunun bulunmadığını, halkın fakirlik içinde bulunduğunu gördüm. Ancak Doğu böyleydi de, memleketin diğer yöreleri çok mu farklıydı? Bugün bile Ege Bölgesi’nde öyle dağ köyleri vardır ki, ‘Bu devirde hâlâ böyle yer var mı?’ dedirtir insana...

Diğer bir husus:

Rahmetli babam anlatırdı. Dedem Balkan Harbi’nde şehit düşmüş. O sırada yedi yaşında olan babam, akrabalarıyla birlikte Priştina’dan (Kosova) Aydın yöresine gelip iskân edilmişler. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra babam İzmir’e gelip yerleşmiş.

Çocukluğumda akrabalarımın bulunduğu köye giderdim. Hemen herkes Arnavutça konuşurdu. Annemle babam kendi aralarında Arnavutça görüşür, biz de bazı kelimeleri anlardık. Bugün akrabalarımın oturduğu köyde eskiler ve orta yaşlılar kendi aralarında Arnavutça konuşuyorlarsa da, dışarıda herkes Türkçe konuşuyor.

Ben Türkiye’de doğdum. Kendim ve iki oğlum bu vatanda askerliğimizi yaptık. Beş çocuğum var ve hepimiz Türkçe konuşuyoruz. Öyle zannediyorum ki, bugün Türkiye’de yaşayan Arnavut kökenli vatandaş sayısı, bugünkü Arnavut devletinin nüfusundan az değildir. Ayrıca memleketimizde Avşarlar, Çerkezler, Boşnaklar, sonra Bulgar kökenli, Arap kökenli vb. vatandaşlarımızın sayısı küçümsenmeyecek boyuttadır.

Bu durumda bütün bu kavimlere özerklik mi verelim?

Bir tabir vardır:

‘Kürt çalsın, Çingene oynasın!’

Ağanın oğlu ‘babo’ yerine ‘baba’ demiş de kimliğini kaybediyor diye duyduğu hüzünden bahsediyorsunuz. ‘Türk’üm’ demek, Türkçe öğrenmek yüz kızartıcı bir olay mıdır? Asıl üzülünecek olay, milleti bölücü faaliyetlerden men edecek yeterli tedbirlerin alınmayışıdır.

Sayın yazar,

Bildiğiniz üzere bugün Amerika’da 72,5 milletten insan yaşıyor. Fakat herkes ‘Ben Amerikan vatandaşıyım!’ diyor.

Netice olarak:

Memleketin her yöresinin her yönüyle kalkınmasının, halkın refahının yükseltilmesinin taraftarıyım. Ancak belirli bir kesime birtakım ayrıcalıklar tanımanın bu memleketin hayrına olmayacağına inanıyorum. Ahmet Örnek, Urganlı-Turgutlu.”

Tuncelili Haso’dan

New Yorklu Karazona'ya...

New York, East Village, 6 ekim 1996

Amerikan barın arkasında uzun boylu, alımlı bir genç kadın. Saçlarının her teli hayata isyan edercesine dimdik. Çalı süpürgesi gibi. Üstelik öylesine tuhaf bir kızıla boyamış ki.

Gözkapakları cart mavi.

İnce zarif burnunun bir kenarına iliştirdiği altın sarısı yuvarlak halka dikkat çekici. Dudaklarında koyu kahverengi ruj. Kızıl, cart mavi, kahverengi, yuvalarında fıldır fıldır dönen siyah gözler... Hepsi birden fildişi pudralı bir zemine oturunca, renk cümbüşü bir maske surat ortaya çıkmış.

Ama itici değil.

Bluzuyla mini eteğinin arasından gözüken gergin göbeğini de renkli bir takıyla süslemiş.

Yani "punk" bir kız.

Garson kız ise bir başka âlem. Kız değil erkek aslında. Ya da travesti... Bilemem. Saçları "afro". Kıvır kıvır, çok kabarık ve de simsiyah. 1970'lerin afro modası New York'a yeniden dönüş yapmış. Bluzu kavuniçi, bir anda insanın gözünü alıyor. Fena halde mini eteği siyah muşambadan, parıl parıl...

Burası East Village'de, Amerikanca deyişle bir "diner". "Daynır" diye okunuyor. "Lokanta" denebilir. Çok eskilerde hurdaya çıkmış tren vagonlarından yapılırmış "diner"lar.

İsmi, Stingy Lulu. Türkçesi, Cimri Lulu.

Kıvrımlı mika tavanlar, parlak şeritli masalar, plastikten, deriden zımba düğmeli, metal sandalyeler, garip aspiratörler, oval pencereler... Her şey birbirine karışmış. Ben farklıyım diye bar bar bağıran bir yer. Çalışanlarıyla, müşterileriyle aklına estiği gibi takılanların, kendilerinden başka kimseyi takmayanların yaşam felsefesini yansıtan bir ortam...

Yani ne kadar "kimlik" ararsan o kadar var!

Çevremi didik didik ederken Madonna'nın bir filmi aklıma geliyor:

Desperately Seeking Susan!

Burada, East Village'de geçer. Evinden kaçıp kendi bireyselliğinin peşinde koşturan delidolu taşralı bir genç kızı canlandırır Madonna... East Village, New York'un genç mekânı sayılır. Kiralar düşük olduğu için üniversite öğrencilerinin, genç sanatçıların rağbet ettikleri bir muhit...

Genç kız bara yaklaşıyor. Kaç moda var üstünde?.. Belli, kullanılmış eşya satan bir dükkâna dalmış, aklına ne estiyse toplayıp giymiş, takmış takıştırmış. Üstündeki her şey bir başka telden çalıyor. Yaşamın bin türlü rengi, yaşama yaratıcılığı ve dinamizmi veren rengârenk farklılığı taşıyor sanki üstünde...

Buraların müziği daha çok Hip Hop. Siyahların, daha doğru deyişle Afro-Amerikalıların sokak müziği.

Direniş motifleriyle süslü bir müzik Hip Hop.

İkinci sınıflığa meydan okuyan bir müzik.

“Bana, kimliğime dokunma, bırak beni ben olayım” diyen bir müzik türü... İnsanı kıpır kıpır yapan, her türlü isyankârlığa davet edici ya da kışkırtıcı bir müzik...

Tenha bir akşamını yaşıyor Cimri Lulu.

Sahibi, Türkiye’den bir Kürt, Tunceli’den. İsmi Hasan. Ama Haso, New York’ta Karazona olmuş. Kürtçesi ilginç, bilge adam. Kim ne karışır ki, öyle istemiş, öyle olmuş...

Belki bir özlem.

Haso, Tunceli’nin bir köyünün yedi haneli bir mezrasında, Kırmızıköprü’de doğmuş. Babasının kızlara basma, oğlanlara mest ve şeker aldığı bayramları hatırlıyor. Babası, inşaat işçisi. Eskilerin deyişiyle, amele... Annesini, dedesini, yakınlarını 1930’ların Dersim İsyanı’nda kaybetmiş. Amasya’da, sürgünde yetim büyümüş. Yani kendi yurdunda sürgün olanlardan...

Oğlunun, Haso’sunun İstanbul Teknik Üniversitesi’ni kazanmasından, orada okuyor olmasından gurur duyuyor. Ama 12 Eylül’de oğlu, afiş asmaktan gözaltına alınınca sezgileriyle deneyimi onu dürtmüş. Oğlunun da talihini sürgünde aramasına karar vermiş. Bir gün gözleri yaşlı, acısını yüreğine gömüp Haso’yu İngiltere’ye yolcu etmiş...

Haso’nun serüveni bundan sonra başlamış. İzlanda, Kanada, hatta Peru. Sonra Amerika’da Minnesotalı bir kıza âşık olmuş.

İsmi Lulu olan kız!

Çok zengin ama eli çok sıkı bir kız. Dükkânın Cimri Lulu adı bu sevgiliden geliyor. Aklımda yine o soru: Tuncelili Haso niye Karazona olmuş New York’ta? Nasıl bir duygu, nasıl bir düşünce? East Village’in

farklı ortamında kendini farklı kılma gayreti belki de. Dersim’e, köklerine uzanan acı bir geçmişin hüznünü bilinçaltına itme çabası da olabilir.

Ya da bu geçmişe bir tepki! Hasan, Haso değil de Karazona adıyla, farklılığın her yandan fışkırdığı New York cangılında daha çok ilgi odağı olacağını kestirecek kadar işini bilen biri belki de... Hangisi? Kabahat kimde? Kurcalamak içimden gelmiyor. Kim bilir, belki de Hasan’ın Karazonalığı, Picasso’nun, “Sanat bir yalandır ama gerçeği söyleyen bir yalan!” dediği gibi bir şeydir.

Bilemiyorum.

Nereden nereye?..

East Village’de, Stingy Lulu barında “rugan papuçlu Ali Dayı”yı hatırladım. Vakit geceyarısını geçmiş. Ben de onu anlatmaya başladım. Birkaç ay önce Diyarbakır’a gittiğimde yine uğramıştım Ali Dayı’ya. Seksen sekiz yaşında. Bir yıl öncesine göre iyice çökmüştü. Kulakları hiç duymaz olmuştu.

Cayır cayır yanan ağustos sıcağında, Licelilerin yerleştirildiği Dörtyüzelli Evler’e gitmiş, Ali Dayı’yla bir yıl önce, 1996’nın ağustosunda tanıştığım, Silvan yoluna bakan o kahveye uğramıştım. Yoktu yerinde. Kapanmıştı. Oracıkta, bir ağacın gölgesine sığınmış bastonlu bir ihtiyar, “Artık kimsecikleri gelmiyordu. Kapattılar. Bütün gençler iş bulmaya gitti, batıya...” dedi.

Umut kapısı, ekmek kapısı batı, galiba herkes için öyle...

İstanbul’da bu yakınlarda ev taşırken tanımıştım, “batıya gidenler”den ikisini. Gün boyu eşya taşıdılar. Aralarından Kürtçe konuşuyorlardı. Türkçe’leri kırık döküktü.

“Memleket neresi?”

“Burası abi, İstanbul” dediler gülerek.

Yineledim:

“Memleket nere?”

Yine güldüler:

“Almanya abi, Almanya...”

Biliyorlardı, batıda bir yerde memleketlerinin nere olduğunu söylemek, bazen onlar için tekin olmayabiliyordu.

Ali Dayı’yı sordum, evini tarif etti.

Çukurdan bakan mavi gözleri yine kederliydi. Ha bire omzuma vuruyordu, “Eyvah” diye diye, “Ben ölmüşem...” Geçen yıl Sabah’ın birinci sayfasında çıkan renkli fotoğrafını uzatıyorum Ali Dayı’ya. Mavi gözlerinden şöyle bir sevinç geçiyor sanki. Uzandığı yer yatağında, başlıyor askerlik hatıralarını anlatmaya hırıltılı bir sesle. Nuri Berkoz Paşa’nın yanındaki emir erliğini...

“Köyünde kalsaydı daha sıhhatli olurdu” diyor büyük oğlu, “Köyde asfalt kokusu yohtir. Mazot kokusu yohtir. Lağım kokusu yohtir. Köyün temiz havasında ömrü uzardı.”

Köye dönmek için toplu dilekçe vermeye hazırlanıyorlardı. “Ecevit geldi geçenlerde, sonra dilekçe istediler bizden...” Hep aynı hikâye. Aş ve iş! “Bütün gayretim çoluğu çocuğu bir işe yerleştirmek” diyor Ali Dayı’nın oğlu, “Bir torba un, bir torba şeker bulmak... Gırtlağından bir

lokma ekmek geçmeden yatağa girenler çoktur. Beyim, aç insanın işine pislik bulaşır.”

İçim daralmıştı Ali Dayı’nın yanında. Sanki bir başka diyara göç hazırlığındaydı. Dışarı çıkıp ağaçların gölgesinde oturanlarla sohbete koyulmuştum. Biri, Kulp’un Ağıllı köyünden. 1994’te zorla göç ettirilmiş.

Köyü yakılmış.

“Borç harç ettim, oğlumu İzmir’e gönderdim geçenlerde” diye söze başlıyor. Sonra uğradığı düş kırıklığını anlatıyor hüzünlü bir yüz ifadesiyle:

“Tedarikli gönderdim oğlumu. Cebine 15 milyon koydum. Bindi otobüse gitti. Geçenlerde telefon etti. Günlük olarak 500-600 bin lira veriyorlarmış. ‘Hemen dön gel’ dedim. Nasıl çıkaracak o 15 milyon lirayı?..”

Bir ihtiyar ekliyor:

“Eskiden beri hep aynı beyim. Dedelerimizden, babalarımızdan hep aynı. Geçim derdimiz, iş derdimiz hiç bitmedi.”

Upuzun sakalı hatırımda. Yere adeta çökmüş. Parmaklarının arasında yeşil taneli bir tespih. Adı, Âdem Oktar. Kulp’un Ağıllı köyünden. Yaşı için seksen yedi-seksen sekiz diyor.

“Köye dönmek ister misin?”

“Köyümü her gece rüyamda görüyorum. Beş yüz tane ceviz ağacı vardır. Artık yasak bölge bizim köy. Devletle onlar birbirlerine girdi. Arada biz kaldık.”

Ali Dayı'nın büyük oğlu, cebinden nüfus kâğıdını çıkardı. "Bak Hasan Abim, madem bu kimliği taşıyorum, ihanet etmem" diye başlamıştı söze, "Ama bak ne oldu geçenlerde. Otobüse bindim. Kayseri üstünden İstanbul'a gittim. İnan olsun abim, on dört-on beş kere bu kimlik alındı, kimlikler toplandı, her seferinde yarım saat tetkik edildi. Liceli dedin mi, sanki onun nazarında hepsi terörist. Olur mu böyle şey?.."

Kendi yurdunda sürgün olma duygusu...

Stingy Lulu'da bunu da konuştuk. Belki yaban ellerde sürgün olmaktan daha kötü bir duygu. Kulağımda çınlıyor Ali Dayı'nın, "Daha bu dünyada rezil olmuşum ben" diyen sesi... Kulp'un Ağıllı köyünden upuzun sakallı Âdem Dayı'nın "Köyümü her gece rüyamda görürüm" diyen sesi de kulağıma çalındı o gece vakti New York'ta, East Village'deki Stingy Lulu'da...

İnsanlar kendi yurtlarında sürgün olmadan yaşayabilsinler.

Hiç kimse cehennem azabı çekmesin!

"'Apo' deme baba, polis gelir!"

Diyarbakır, 30 haziran 1999

Namık Durukan'ın sevimli bir oğlu var, dört yaşında.

İsmi, Arjin.

Geçen gün evde, balkonda oturuyorlar.

Bağırıyor Arjin:

"Mam 'apo' geliyor."

“Mam” Kürtçe “sevgili”ye benzer bir sözcük.

“Apo” da Kürtçe “amca” demek.

Evin önünde duran polis “apo”yu duyunca kulak kabartıyor. Dönüp balkona bakıyor, ne oluyor gibisinden.

Namık da oğlunu uyarıyor:

“Bak bir daha ‘apo’ deme polis gelir!”

Ondan sonra da Arjin ne zaman “apo” sözcüğünü duysa babasına diyor ki:

“Apo deme baba, polis gelir polis...”

Namık Durukan, Diyarbakırlı meslektaşım, çok eski bir dost, bunu bana anlatırken içindeki burukluğu saklamıyor. Evinin önündeki polis gözetiminden, oğlunun kendi anadilini rahatça kullanamamasından kaynaklanan hüznü dile getiriyor.

“Apo”ya “apo” diyemiyorsun, demekten çekiniyorsun, bir başka Apo olduğu için belki de...

Kendi anadilini konuşmak korku, tedirginlik kaynağı haline geliyor.

Önde gelen diplomatlarımızdan olan bir büyükelçi arkadaşımın sözleri aklıma takılıyor:

“Yirmi yıl öncesine kadar devletimizi yurtdışında korurken, ‘Bizde Kürt yok!’ derdik, Türk Hariciyesi olarak. Değişen bir şey olmadı! Güneydoğu’da yıllar yılı kan aktı. Şimdi de ‘Kürt var, Kürtçe yok’ diyoruz, olacak şey mi?”

22 kasım 1989

Bugün Cumhuriyet'te çıkan yazım:

Adı, Saliha Şener.

Altmış bir yaşında. Diyarbakır'da yaşıyor.

Yerel seçimler öncesi, 20 mart 1989'da bir SHP mitinginde konuştu. "Gelin millet oyunuzu SHP'ye verin, zamlara 'hayır' demek için oyunuzu SHP'ye verin!' dedi. Ama konuşmasını Kürtçe yaptı, çünkü Türkçe bilmiyordu. Bu yüzden 1 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Diyarbakır'da mahkemenin verdiği karar özeti şöyleydi:

"Belediye önünde SHP'nin düzenlediği açık hava mitinginde Saliha Şener'in bir konuşma yaptığı... Sanığın konuşmayı Türkçe'den başka bir dille ve Türk devleti tarafından tanınmayan ve Kürtçe denilen bir lisanla yaptığı... Böylece sanığın, seçimin temel hükümlerine ve 2932 sayılı yasaya muhalefette bulunduğu, toplanan deliller ve sanığın ikrarıyla anlaşılmıştır. Bu nedenle sanığın her iki yasaya muhalefetten 1 yıl hapis cezasına çarptırılmasına... Bu cezanın 2 milyon 845 bin lira para cezasına çevrilmesine... Sanığın ileride suç işlemekten çekineceğine dair mahkeme heyetine kanaat geldiğinden, para cezasının ertelenmesine karar verildi."

Türkçe bilmediği için mahkemede çevirmen aracılığıyla ifade vermiş olan Saliha Şener, Cumhuriyet muhabirine yine çevirmen aracığıyla şunları söyler:

"Ben köylüyüm. Köyümüzde herkes Kürtçe konuşuyordu. On beş yaşında evlendirildim. Hiç okul yüzü görmedim. Başka hangi dille konuşayım? Mitingde Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalay beni kolumdan tutarak kürsüye çıkardı. Türkçe bilmediğim için Kürtçe konuşmak

zorunda kaldım. Verilen cezayı kabul etmiyorum. Beni idam etseler de ben Kürt'üm. Bunu ne ben ne de devlet değiştirebilir."

Ve İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi Başkanı Mahmut Vural, Cumhuriyet'e şu açıklamayı yapar:

"2932 sayılı yasa, Kürt dilini yasaklamak için çıkarılmıştır. Demokratik toplumlarda dil ve kültür, yasaklamak şöyle dursun, aksine yeşertilmeye çalışılırken, Türkçe bilmediği için bir kişinin yargılanması ve ertelenmiş olsa bile cezalandırılması çağdışıdır. Zorla ve bazı yasaklarla dilleri yok etmek mümkün değildir. Kürtçe vardır, var olacaktır. Anadille ifade özgürlüğünü İnsan Hakları Derneği olarak her zaman destekliyoruz."

Başka ne diyebilir, ekleyebilirim ki?..

Cumhuriyet'teki bu yazımdan on üç yıl sonra...

20 ocak 2002

Ankara'da yapılan açıklamalara göre, on yedi üniversitede 5 103 dilekçe verilmiş Kürtçe eğitim için. Resmî odaklar, eylemlerin siyasallaşma çabası içindeki PKK tarafından düzenlendiğini söylüyor.

Çok sayıda gözaltı var.

On bir de tutuklama...

Kürtçe!

Muhsin Kızılkaya'nın Yılmaz Erdoğan'ı anlattığı kitabında bir yeri işaretlemiştim:

“Hakkâri’ye geldiğinde Ankara’yı özledi. Ankara’ya gittiğinde Hakkâri burnunda tüttü. İki dilli bir çocuk olarak büyüyordu. Hakkâri’de evde daha çok Kürtçe konuşuluyordu. Ankara’da evde ise daha çok Türkçe. Hakkâri’de sokakta herkes Kürtçe konuşuyordu. Ankara’da herkes Türkçe. Annesiyle Kürtçe konuşuyordu, babasıyla Türkçe. Hakkâri’de başka bir Türkçe konuşuyordu, Ankara’da başka. Hakkâri’nin Türkçe’si Kürtçe’ye yakın bir Türkçe’ydi. Ankara’nın Türkçe’si düzgün bir Türkçe...

Onun için Ankara’dan Hakkâri’ye Ankara’da öğrendiği her şeyi unutarak gidiyordu. Hakkâri’den Ankara’ya geldiğinde de Hakkâri’de öğrendiklerini... Kafasının içinde hep iki kasetle dolaşıyor gibiydi. Hakkâri’ye ulaştığında Ankara’nın kasedini çıkarıp Hakkâri’ninkini takıyor, Ankara’ya gittiğinde de Hakkâri’ninkini... Hakkâri’ye geldiğinde düzgün Türkçe’siyle alay ediliyordu. Tam ‘Dilimi düzelttim, artık kimse benimle dalga geçemez’ dediği bir anda Ankara’ya gidiyor, bu kez bozuk şivesiyle Ankara’dakiler dalga geçiyordu.”

Evet, ne olacak Kürtçe?..

Yılmaz Erdoğan’ın anadili Kürtçe. Ama sahneye çıktığında milyonları Türkçe’yle dalgalandırıyor.

Yaşar Kemal’ın anadili Kürtçe.

Ama o engin Türkçe’siyle yazdığı romanları bütün dünya biliyor.

İbrahim Tatlıses, Mahsun Kırmızıgül, Emrah, Yılmaz Güney, Türkiye’nin önde gelen sanatçıları, onlar da iki dilli değil mi?

Kitaptaki şu satırların altını da çizmişim:

“Yılmaz Erdoğan İstanbul’a ilk geldiği gün Eminönü vapurunda Ahmet Kaya’nın ‘Ağlama Bebek’ şarkısını mırıldanarak yolculuk etmişti. Ahmet Kaya’nın kalbinin sürgüne dayanamayıp ölümü üzerine yazdığı yazıda bundan sonraki hayatında hangi şarkıyı mırıldanacağını sormuştu kendine. Bunu kesinlikle bilmiyor şu anda. Ancak bildiği bir şey var. Bundan sonraki güzergâhta dilinin kayganlığına karışacak, bütün İstanbul yıllarına film müziği olacak, yalnız yürüdüğü bir yolu pes bir hüzünle yürünür kılacak bir şarkı ya da türkü bulması çok zor olacak. Neyse ki gitme vakti geldiğinde zamandan, yani acımasızlık, hoşgörüsüzlük, başka türlü olabilen, başka türlü düşünebilen o nefret duygusu onun da yüreğine fazla geldiğinde söyleyecek bir şarkısı olacak en azından:

Artık seninle duramam

Bu akşam çeker giderim

Sana yazdığım şarkıyı

Sazımdan söker giderim.

Kim bilir belki o vapurda, Anadolu’nun herhangi bir şehrinden bu sabah İstanbul’a ayak basmış kavruk bir delikanlı, güverteye çıkmış, mavi sularına dalarak bir şarkı mırıldanıyordur:

Ağlama bebek

Ağlama sen de

Umut sende

Hasret sende.

Yazım yine o klasik dilekle noktalanıyor:

"Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının anadillerine, kimliklerine saygı ve duyarlık gösterilmesi, bu topraklarda yalnız barış ve esenliği değil, aynı zamanda devletin temellerini güçlendirir."

1930'ların Türkiye'sinden:

"Kürtçe konuşma,

jandarma gelir!"

İstanbul, 14 eylül 1999

Bir Kürt aydını olan Tarık Ziya Ekinci'yle Kadıköy'de, Şaşkınbakkal'daki evinde bir sohbet.

Kürtçe 1925'te yasaklanmış.

Tarık Ziya Ekinci 1925'te Lice'de doğmuş.

1925 yılında çıkan ve Kürtçe'yi yasaklayan Şark Islahat Planı'nın 41. maddesinde Doğu ve Güneydoğu illeri tek tek sayıldıktan sonra şöyle denmiş:

"Hükûmet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçe'den başka dil kullananlar, hükûmet ve belediyenin emirlerine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaktır."

Tarık Ziya Bey anlatıyor:

“1932-1933 yılları. İlkokuldayım. Sekiz on komu, yani mezrası olan Karahasan Mahallesi’nde yaşıyoruz. Komlardan Lice’ye gelirdi köylü. Çarşıya yumurtasını, peynirini, yoğurdunu getirirdi. Pazarda Kürtçe konuştu diye jandarma gelir, elinden parasını alırdı. Bu bana çok acı geliyordu. Kürtçe konuşmak da yasaktı o zamanlar. Babam beni arada bir çarşıya gönderirdi. Komlardan gelen akrabalara Türkçem’le göz kulak olayım diye. Onlar bir köşede durur, esnafla hiç konuşmazlardı. Ben onlarla fısıl fısıl konuştuktan sonra esnafa gider pazarlığı başlatırdım. Böylece çarşı pazardaki Kürtçe yasağı delinmemiş olurdu. Ben de akrabalarıma yardımcı olduğum, onları jandarma cezasından kurtardığım için sevinirdim.”

Tarık Ziya o zamanlar bu yasağa fazla akıl erdiremez. Babası da hiç konuşmaz onunla bu konuyu.

“Çocukken belleğinize kazınmış, sizde iz bırakmış neler var?..”

Ömür boyu Kürt davasının içinde bulunmuş, solda siyaset yapmış, 1965’te Türkiye İşçi Partisi’nden milletvekili seçilerek Parlamento’ya girmiş, hapsi tanımış, esas mesleği tıp doktorluğu olan Tarık Ziya Ekinci’nin cevabı:

“İlk hatırladığım mı? Okula daha başlamamıştım. Hayal meyal hatırlıyorum. O zamanlar Lice dağın eteklerine uzanırdı. Tepeye kadar teras teras. Bizim mahallede bir cami vardı. Jandarma mitralyözlerini caminin toprak damının üstüne kurmuştu. O mitralyözlerin güneş altında nasıl parıl parıl parladığı gözümün önüne gelebiliyor hâlâ...”

Çocukluk hatırası olarak silah...

Devam ediyor Tarık Ziya Bey:

“Hafızama kazınmış bir başka şey var. Yazları kaldığımız mezraya jandarma gelirdi. Suyun başına oturur haber gönderirdi: ‘Bize yemek gelsin!’ Sadece ayran, ekmek gelirse, beğenmez, bağırır çağırırlardı. Ayranı döker, kadınları iteklerlerdi. ‘Tavuk kessin!’ derlerdi. Kadınlar Türkçe bilmez, telaşlanırlardı.

Bir şey daha hatırlıyorum çocukluktan. Altı yedi kardeştik. Ben ortaokul öğrencisiyim. Jandarma gelince, yanlarına varıp onlarla Türkçe konuşmaktan hoşlanırdım. Bir seferinde yine yanlarına gitmiştim. ‘At bul!’ dediler. Halama gittim. ‘At yok’ dedi. Halama ağır hakaret etti. Halam, Türkçe bilmese de hakareti fark etti ve o da tepki verdi, Kürtçe küfretti. Bununla kalmadı, küreği eline alınca, jandarma da davranıp dipçikle halama vurdu. Bunu hiç unutmadım. İçim buruldu. Biz köylüyüz, onlar şehirli diye kendi kendime izah etmeye çalıştım bunları. Üniversiteye gelinceye kadar böyle düşündüm.”

Yıl 1942-1943.

Tarık Ziya Ekinci İstanbul’a, üniversiteye gelir. On sekiz yaşındayken İstanbul Tıp Fakültesi’ne girer. Milliyetçilik düşüncesiyle nasıl ilk kez karşılaştığını şöyle anlatıyor:

“Elbise palto verdiler. Sağlık Bakanlığı finanse ederdi. Sonra dört yıl da mecburî hizmet vardı. Yurtlar da bakanlığa aitti. Yatılı yüz altmış öğrenciydik. Para verilmez, ihtiyaç karşılanırdı. İstanbul Tıp Fakültesi’nde ilk defa milliyetçilik düşüncesiyle tanıştım. Nihal Atsız’ın makaleleri kürsüden yüksek sesle okunurdu. Dinlemeyen birini gördükleri vakit, ‘Hah işte bak bir komünist!’ derlerdi. Anlamıyordum ne olduğunu... Diyarbakır’da lisede okurken, gazete nedir bilmezdik. Hiç görmedim o kadar yıl. Hatırlıyorum, edebiyat öğretmenimiz, ‘Bir de gazete var’ diye bir laf etmişti.

Bir gün, tıp öğrencisi Niyazi bir sohbette bağırmıştı, ‘Türkçe bilmeyen Türk değildir, bu ülkede onların yeri yoktur!’ diye... Ben de ‘Sen ne diyorsun yahu?’ diye bağırmıştım, ‘Benim halalarım Türkçe bilmiyor. Öyleyse onlar da, ben de Türk değiliz, yerimiz yok.’ Niyazi’den ‘Bana göre öyle’ cevabını alınca, bu benim benliğimde yara açtı. Yarım yüzyıl geçti hâlâ unutamadım o sahneyi...

Böylece bende muhalefet fikri, duygusu uyanmaya başladı. Dışa vuramıyorum, şekillendiremiyorum, nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum. Ama içimde bir tepki, bir muhalefet duygusu tomurcuklanıyor. Bu arada yıl 1945, İkinci Dünya Savaşı bitmiş, Türkiye çok partili rejime doğru yol alıyor. Nuri Demirağ’ın partisi var, yeni kurulmuş. Muhalefet dedik, ona oy verdik. Çünkü Halk Partisi’nden farklı bir şey söylüyor. O yıllarda okumaya başladım. Demokrat Parti kurulmuş, büyük coşku yarattı. Düzene muhalefet var. Aziz Nesin ile Sabahattin Ali’nin Marko Paşa’ları, Zincirli Hürriyet’ler... Yurtta, çocukların yanında okumuyorum. Haksızlıklar nedir, özüne inmeye çalışıyorum.

Yazın Lice’ye gittim. Bir de baktım, babam CHP’ye girmiş, ilçe başkanı olmuş. Caminin önünde akşam vakti sohbetler yapılır. Kürsülere, yani taburelere oturulur, ağalar sorar bana: ‘Mektepli sen ne diyorsun?..’ Bir gün caminin önü tenha, kimseler yok. Demokratlar geldi. Lice’de parti kuracaklarını, kiminle kuracaklarını sordular. Onları eve götürdüm. Ortalıkta gözükmek olmaz. Halk Partisi baskısı çok büyük. Kaymakam neredeyse çarşıya çıkmayı bile yasaklamış. Lice’de onlara beş kişi buldum. Demokrat Parti kuruldu. Bana da ‘gir’ dediler. ‘İşimden olurum, Sağlık Bakanlığı’ndan atarlar’ dedim.

Bir miting düzenledi Demokratlar Lice’de. Yakınmalar, devlete eleştiriler. Liceli korku içinde, şaşırmış. Akılları almıyor devletin eleştirilmesini. Sesini çıkaramıyor ama içinden tutuyor Demokratları... Bana gelip diyorlar ki miting sonrası: ‘Senin evin demokrasinin kalesi

olacak...’ Hoşuma gidiyor. Babam sabahleyin benden memnun, gurur duyar gibi. Akşam gelince öfkeli. Çünkü kaymakam çağırıp benim yüzümden azarlamış kendisini. Bana çıkışıyor: ‘Sen bela mısın?.. Sen benim başıma Ömer mi kesildin?..’

Ömer, babamın amcasının oğlu. Şeyh Said İsyanı’ndan Lice’de devletin ilk idam ettiği kişi... O yıllar, 1924-1925. Lice’de Şapka İnkılabı’nın sonrası. Şapka satan tek dükkân var Lice’de: Hikmet Çetin’in amcası Tahir... Ucuza getirip bayağı pahalıya satıyorlar. Ömer de tel çekiyor Ankara’ya, Mustafa Kemal’e: ‘Sıkıyönetim komutanı falan zatla şapka ticareti yapıyorlar; elli kuruşa alıp beş liraya satıyorlar.’ Bu ihbar geri dönüyor, isyan sonrası Lice’den ilk idam edilen babamın amca oğlu Ömer oluyor. Kaymakam babama demiş ki: ‘Sen CHP’lisin ama oğlun Demokrat; ikili oynuyorsunuz!’

Babam beni evden kovdu.

İstanbul’da, öğrencilik yıllarımda vaktiyle batıya sürgün edilmiş ailelerin çocuklarıyla görüşürdüm. Edirne’den Yusuf Azizoğlu, Ordu’dan Nejat Cemiloğlu, Kütahya’dan Edip Altınakar. Sonra Adana’da liseyi okuyup İstanbul’da hukuk tahsil eden Musa Anter... Bunların hepsi sürgündeki feodal ailelerin çocuklarıydı. Doğu’ya gidemezlerdi, gitmeleri yasaktı. İstanbul’da oturuyorlardı. Bizden büyüktüler. Onlardan etkilenirdik. İstanbul şivesiyle Türkçe konuşmaları da hoşumuza giderdi. Kulak verirdim sohbetlerine: ‘Bize yapılan baskılar, Kürt olmaktan ileri gelir.’ Bunlar bizi etkiliyordu. Sürgüne tepki duyuyorduk. Mecburî İskân Kanunu’na, Takriri Sükûn Kanunu’na tepki duyuyorduk. Kendi ailemin içinde Türklere karşı olumsuz tek bir şey duymadım. Babam devletle çatışmak istemezdi. Kürdistan’da şeyhler, ağalar devletle zımnî ittifak kurdular. Devlet de onlara imkânlar açtı, teşvikler verdi ve kapitalist ilişkilere itti. Buna karşılık onlar da devletle iyi geçindi.

Bu ilişkiyi PKK kırdı.

İşkence... Gözaltı... Hapis... Faili meçhul... Boşaltılan, yakılıp yıkılan köyler... Doğu'da bugün bütün bunlardan etkilenmeyen tek bir aile yoktur. Kürtler devlete, topluma yabancılaşmışlardır. Kendilerini ruhen yabancı ve ikinci sınıf vatandaş hissediyorlar. O zaman nasıl gönüllü birliktelik kurulacak ki? Zorla birlik olur mu? 'Ben Kürt olduğum için bana bu muamele yapılıyor. Ben Kürt olduğum için işsiz kalıyorum!'

İşte bunun değişmesi lazım.

Aradaki ekonomik uçurum da devam ederse, bütünlük sağlanamaz. Devlet olarak dışarıda Bulgaristan Türklerinin, Batı Trakya Türklerinin, Boşnakların, Kosovalıların, Moldavya'da Gagavuzların hakkını, hukukunu savunuyorsun, ama kendi vatandaşın olan Kürtlerin dilini, kültürünü unutuyorsun. Bunlara sahip çıkmıyorsun. Bu çifte standart değil mi? Çirkin bir tutarsızlık değil mi? Kendi anadilinle okumak, yazmak, anadilini serbestçe öğrenmek... Bunlar özgürlüktür. Fransa da tek kültürlü ulus anlayışıyla gitti hep. Ama o da değişti özellikle son on beş-yirmi yılda...

Doğu'da on yedi-on sekiz yıldır olağanüstü hal var. Jandarma korkusu, polis korkusu, özel tim korkusu, devlet korkusu... Bunlarla huzur, sükûn nasıl olur? Kürtlerin kendilerini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı hissetmeleri nasıl olacak? PKK'yı bertaraf etmek başka, bu nasıl olacak?.. Ben Diyarbakır'a en son annemin ölümü üzerine 1994'te gittim. Ondan beri gidemiyorum. 12 Eylül sonrasında gözaltına alınmıştım. Polis bir şey bulamadı hakkımda. Cezaevinden çıkınca, 'Çek git Diyarbakır'dan, seni gözaltına getiren irade, senin Diyarbakır'da bulunmanı istemiyor' dediler. Bu çok dokundu bana. Annemin ölümü üzerine gittiğimde sürekli olarak arkamda iki arabayla dolaştım. Bir daha gidemedim memleketime. Faili meçhul korkusu..."

Sonra sözü, 1994’te bir faili meçhul cinayete kurban giden kardeşi avukat Yusuf Ekinci’ye getiriyor Tarık Ziya Bey. Belli, anlatırken içi acıyor, gözleri hüzünleniyor:

“Yusuf çok iyi kazanan bir avukattı. 1942 Lice doğumluydu. Fellik fellik kaçardı siyasetten. Ankara’da yaşıyordu. 24 şubat 1994. O gün hem sekreteri gelmiyor işe, hem şoförü. Akşamüstü kendisi alıyor arabayı. Oran’a doğru yola çıkıyor. Ama eve gelmiyor. Ertesi gün Gölbaşı’nda bulundu cenazesi. Uzi marka silahla vurulmuştu.”

Masanın üstündeki kitabı alıp uzatıyor bana. Kardeşinin birinci ölüm yıldönümünde çıkarmış, Faili Meçhul Bir Cinayetin İçyüzü diye... Dördüncü sayfasında Yusuf Ekinci’nin eşi Ülkü Ekinci’nin şu satırları var:

“Onu sabah evden yolcu ederken o aydınlık, yakışıklı yüzü... Akşam bürosundan telefonda konuşurken, ‘Biraz sonra eve geleceğim’ derken o neşeli sesi ve bekleyişlerimiz, kaygılarımız ve kulaklarımda da onun son günlerde söylediği sözler:

‘Ülkü, bir gün Güneydoğu’da görülen bu faili meçhul cinayetler büyük şehirlerde de görülebilir. Kürt aydınlarını evlerinden alıp kurşuna dizebilirler ve bunlardan birisi ben olabilirim.’

Onun sezgilerine çok inanmakla beraber, bu laflara karşı koymam, dualarım... Ve fakat yine onun haklı çıkışı...”

Tarık Ziya Ekinci, “Fellik fellik kaçardı siyasetten, ne diye vurdular Yusuf’u?” diye soruyor, “Beni sanarak mı yoksa? Bana gözdağı vermek için mi? Bilemiyorum. Ama bu yüzden gidemiyorum Diyarbakır’a...”

Ben de çantamdan bir mektup çıkarıyorum. Dr. Tarık Ziya Ekinci ile Avukat Tahsin Ekinci’nin birlikte imzalayarak bana gönderdikleri bir mektup.

İstanbul, 26 nisan 1994 tarihini taşıyor.

Kardeşleri Yusuf Ekinci'nin öldürülmesinden sonra yazdıkları beş sayfalık bir mektup.

Şu satırların altını çizmişim:

"Güneydoğu'da yıllardır sürdürülen, devletin içinde yuvalanmış kimi karanlık güçlerin işledikleri 'faili meçhul' siyasal cinayetler, son aylarda tırmanarak büyük şehirlere de sirayet etmiştir. Bu cinayetler genelde sinsi biçimde işlenmekle birlikte, kimi zaman umuma açık yerlerden kaçırılan kişilerin infaz edilmesi biçiminde de işlenmektedir. Ne acıdır ki, rejimin meşruiyetiyle ilgili bu olaylar basında ya hiç yer almamakta ya da polisin istediği doğrultuda birkaç satırlık haberlerle geçiştirilmektedir. Güneydoğu'daki illerin, özellikle Diyarbakır merkez, Silvan, Batman merkez ve Nusaybin ilçelerinde bu tarzda işlenen cinayetlerin son iki yıllık bilançosu 3 bini aşmıştır. Basının, işitsel ve görsel iletişim araçlarının ilgisizliği, kamuoyunu da bu olaylar karşısında ilgisiz ve duyarsız yapmıştır. Unutmamak gerekir ki, hukukun çiğnendiği ve devlet adına cinayetlerin işlendiği bir toplumda hiç kimse, ama hiç kimse güvencede olamaz. Bugün tanımadığımız insanlara yönelik cinayet eylemleri, yarın bizi de hedef alacaktır."

Mektubun sonundaysa şu satır yer alıyordu:

"Kürtleri hedef alan 'faili meçhul' cinayet olayları, devlet içinde örgütlü kimi karanlık güçlerin devlet adına yaptıkları kanunsuz infazlardır."

Tarık Ziya Ekinci'yle 14 eylül 1999 gecesi bu kitap için yaptığım uzun sohbette şu sözlerini de not etmişim:

“Üç bin köy boşaltılıyor. Yakılıyor, yıkılıyor. İnsanlar darmadağın ediliyor. Bir sürü insan kendi topraklarında düşman muamelesi görüyor. Binlerce faili meçhul cinayet işleniyor. Çıt çıkmıyor! Ses vermiyor bu ülkenin aydınları. İnsanın havsalası almıyor.”

Ekinci’yle sohbette benim içimi, çocukken tanık olduğu “Kürtçe korkusu” da acıtmıştı. 1930’lu yıllarda, daha yedi sekiz yaşındayken, Lice’de köyden gelen ve Türkçe bilmeyen akrabalarına çarşıda tercümanlık yapması, böylece onların Kürtçe konuşmalarını, yani yasaları çiğnemelerini engelleyip jandarmadan kurtarması...

Kürtçe’nin Cumhuriyet döneminde ilk kez yasaklanması, 1925 yılında kabul edilen ve uzun yıllar gizli tutulan Şark Islahat Planı uyarınca gerçekleşiyor. Planın 41. maddesi şöyle:

“Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişgezek, Ovacık, Hısnımansur (Adıyaman), Besni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde, hükûmet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçe’den başka dil kullananlar, hükûmet ve belediyenin emrine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaktır.”

1920’lerden 1980’lere

Kürtçe yasağı...

1920’lerde konan Kürtçe konuşma yasağı zamanla gevşedi, tavsadı. Hiç olmazsa ortalık yerde, çarşıda pazarda Kürtçe konuşuldu diye baskı yapılmadı. Ancak 1980’li yılların başında yeniden, bu kez 12 Eylül askerî yönetimi tarafından Türkiye gündemine, 2932 sayılı yasayla getirildi Kürtçe yasağı.

Askerî yönetim dedi ki:

“Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır.”

Sonraki yıllarda buna 12 Eylül’ün lideri ve 1980’lerin cumhurbaşkanı Kenan Evren’le birlikte asker de sahip çıktı. Bu yasakla oynamanın tehlikeli olduğu, hatta Türkiye’yi bölünmeye kadar götürebileceği vurgulandı. Ama bu arada Berlin Duvarı’nın yıkıldığı, komünizmin çöktüğü yıllar yaşanmaya başlandı dünyada. Bu durum ister istemez Türkiye’yi de etkiledi. Demokratikleşme çarkı yine dıştan esen rüzgârlarla ağır aksak da olsa ite kaka dönmeye koyuldu.

Günlüğümü karıştırıyorum.

28 ocak 1991

Cumhuriyet’te çıkan bir yazım.

“Olumlu bir gelişme” diye başlamışım Cumhuriyet’in birinci sayfasındaki yazıma, “Türkçe’den başka dillerin anadili olarak kullanılmalarıyla ilgili çağdışı yasağın kaldırılması yolunda umut ışığı belirdi. Gerekli yasal düzenlemeler yapılırsa, örneğin Kürtçe de, Arapça da, Lazca da serbestçe kullanılabilecek. Adalet Bakanlığı bu hafta içinde çalışmalara başlıyor. Cumhurbaşkanı Özal’ın bu konuda belirleyici olduğu biliniyor. Ancak bilinen bir başka nokta, Kürtçe yasağının kaldırılmasıyla ilgili bu gelişmenin hükûmet içinde rahatsızlıklara yol açmış olmasıdır. İlk belirtiler yasak kapsamının daraltılacağını, kullanımın ise yine sınırlı tutulacağını gösteriyor. İnsanlar anadillerini konuşabilecekler, şarkı söyleyebilecekler. Yine kendi anadillerinde kaset, video da belki suç olmaktan çıkacak, ama örneğin Kürtçe yazılı yayın yapmak yine yasak

çerçevesinde kalabilecek. ANAP hükûmetinin çok gecikmeli de olsa geldiği nokta olumludur. Anadil yasağı gibi bir ayıptan Türkiye bir an önce kurtarılmalı. Günümüzde kim isterse kendi anadilinde konuşmalı, yazmalı, şarkı söyleyebilmeli. Kendi anadilini öğrenmekte, öğretmekte ve geliştirmekte herkes özgür olmalıdır. Demokrasilerde etnik ve kültürel farklılıklardan korkulmaz. Resmî dilimiz Türkçe'dir. Bu açıdan ona ortak kabul edilemez. Fakat anadilde konuşma ve yazma özgürlüklerinin tanınması da insan haklarına saygının en belirgin göstergelerinden biridir. Cumhurbaşkanı Özal'ın geçen yılın kasım ayında Paris'te atmış olduğu imza da ANAP hükûmetini bu konuda bir yükümlülük altına soktu. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) üyesi otuz dört ülkeden biri olarak Türkiye'nin taraf olduğu Paris Şartı, etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerin korunmasını ve bu kimlikleri 'ifade etme, koruma ve genişletme' haklarının varlığını içermektedir."

1 şubat 1991

Cumhurbaşkanı Özal'ın demecinden:

"Kürtçe'yi serbest bırakmaktan korkmamak lazım. Zaten konuşuluyor."

26 mart 1991

Özal demiş ki:

"Kürtçe işini abartmamak lazım. Türkiye'nin millî bütünlüğü bu anlamda bir tehdit altında değil."

29 mart 1991

Özal'ın açıklamasından:

“2932 sayılı kanun çıkarılmamalıydı. Bu kanun bizi rahatsız etmiştir. Bu kanundan önce Kürtçe konuşulması kimseyi rahatsız etmiyordu. Kamu vicdanında hiçbir problem yaratmıyordu.”

22 nisan 1991

“Olumlu, ama...” başlığını taşıyor Cumhuriyet’in birinci sayfasındaki yazım. “Türk Ceza Yasası’nın 140, 141, 142 ve 163. maddeleri demokrasi açısından ülkemizin ayıplarıydı. Çünkü düşünceyi, anlatım özgürlüğünü, siyasal örgütlenme serbestîsini kısıtlıyor, cezalandırıyordu. Ceza Yasası’nın bu hükümlerinden ötürü binlerce kişi sanık olmuş, hükümlü olmuş, demir parmaklık arkasında çile doldurmuş, daha düne kadar da dolduruyordu. Onun için bu kötü ünlü maddelerin kaldırılması iyi olmuştur. Demokratikleşme açısından olumlu bir gelişmedir.

Ama abartılmaması koşuluyla...

Demokrasilerde her türlü düşünce serbestçe yarışır. Kendisine karşıt olan fikirlere de serbestî tanıyan ve fazileti de bu özgüveninde odaklaşan bir düzendir demokrasi. Bu pencereden bakıldığında, bugün her türlü fikrin savunulması yine olanaksızdır. Gerek Türk Ceza Yasası’nda gerekse yeni çıkan 12 nisan 1991 tarihli Terörle Mücadele Yasası’nda yer alan kimi hükümler, düşünce ve anlatım özgürlüğünü kısıtlayıcı, cezalandırıcı özellikler taşımaktadır. Terör ve şiddet eylemiyle ilgisi olmayan düşünce ve siyasal eylem de cezalandırılabilir buna göre... Ayrılıkçı fikir ve örgütlenmelere ilişkin cezalar Antiterör Yasası’yla ağırlaştırılmıştır. Oysa demokrasilerde her şey fikir olarak özgürce savunulur. Bunun gibi, şiddeti reddeden siyasal örgütlenmeler Batı demokrasilerinde serbestîden yararlanabilir.

Kürtçe konuşulmasını yasaklayan 12 Eylül yasasının kaldırılması olumlu bir adımdır. Ancak, pratikte zaten pek fazla anlamı olmayan bu

yasanın iptal edilmesinden daha çok, insanların kültürel kimliklerini kendi etnik kökenleriyle uyumlu biçimde geliştirebilmelerine yönelik yasakların sürdürülmesi ve bu konudaki cezaların ağırlaştırılmasıdır önemli olan. Örneğin Kürt dilinde yazıp çizmek, yayın yapmak hâlâ yasaktır. Örneğin Kürt'ün, Kürt dilinin varlığının altını çizen bir parti, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılabilir.

Demokrasiler kendilerini şiddet ve teröre karşı korurlar. Bundan daha doğal bir savunma olamaz. Onun için demokratik ülkelerde terörle mücadele için yasal düzenlemeler yapılması yadırganamaz. Ancak bu iş yapılırken, insan hak ve özgürlüklerinin zedelenmesinden özenle kaçınılır. Terörle, terör örgütleriyle savaşayım derken, devleti teröre bulaştıracak adımlardan sakınılır. Demokrasilerde bu bakımdan ölçü her zaman tutturulamasa da gerekli dikkatin gösterilmesine çalışılır. İşte bu ölçü, ANAP hükûmetinin (Cumhurbaşkanı Özal'ın liderliğinde) çıkardığı 12 eylül 1991 tarihli Terörle Mücadele Yasası'nda kaçırıldı. 'Kanunsuz suç ve ceza olmaz' ilkesi yer yer çiğnendi. Hukuk devletine, hukuk tekniğine aykırı hükümler formüle edildi. Her yana çekilebilecek, eski deyişle muğlak düzenlemeler sonucu, özellikle 'devlete demokrasi götürmek' kolay olmayacaktır.

Özetlersek:

140, 141, 142 ve 163'ün kaldırılması, demokratikleşme açısından olumlu ama yetersiz bir adım. Türkiye'nin 'demokrasi reformu' niteliği taşıyacak kapsamlı bir değişime ihtiyaç var. Siyasal rejime yönelik böyle bir düzenleme, bölük pörçük ve yangından mal kaçırırcasına değil, Anayasa'yla birlikte tüm temel yasaları içeren, sistemli ve merkez sağla solun konsesüsüne dayalı biçimde yapılmak durumundadır. Gerçek bir demokratik dönüşüme ancak böyle ulaşılacağına inanıyoruz."

Günlüğüme koyduğum bu yazım Cumhuriyet'te on bir yıl önce 1991'de çıkmış. 2000 yılında bu kitabı yazmaya başladığımda, özlediğim "demokrasi reformu" hâlâ gerçekleşmemişti. Türk Ceza Yasası'nda demokrasi ayıbı olarak yer alan bu maddelerin işlevini başkaları üstlendi. Bir yandan Terörle Mücadele Yasası'nın 7'nci ve 8'inci maddeleri, öte yandan Türk Ceza Yasası'nın 312 ve 159'uncu maddeleri özellikle düşünceyi açıklama özgürlüğünü kısıtlamaya uzun yıllar devam etti. Bu maddelerde demokrasinin gereği olan bazı düzeltme ve değişiklikler, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yakınlaşma sürecinde, her zaman olduğu gibi "dış baskı"nın da etkisiyle ancak 2000 yılı ağustos ayında gerçekleşti.

23 kasım 1991

Bugün Cumhuriyet'te çıkan yazımdan:

SHP Diyarbakır milletvekilleri Leyla Zana ile Hatip Dicle hakkında Türk Ceza Yasası'nın idamı öngören 125. maddesi uyarınca soruşturma açılmış... Kürt kökenli bu iki milletvekilimizin TBMM yemin törenindeki davranışlarını biz de yakışıksız bulduk ve onaylamadık. Ancak, 125. maddeye göre yapılan bu girişimin de demokrasiye ters düştüğü açık. Demokrasilerde cezalandırılması gereken, şiddet ve terördür, düşünce değil. Bilimsel teknolojik devrimin, kitle iletişim alanındaki tüm sınırları yıkmaya başladığı bir devirde, düşünceye yasak konması zaten pratikte olanaksız... Lozan Antlaşması'nın sınırlarını çizmiş olduğu ülke bütünlüğümüzün demokrasi içinde çok daha iyi savunulacağına inanıyoruz.

18 şubat 1992

Cumhuriyet'te bugün çıkan yazımdan bazı satırlar:

“Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının bir bölümü Kürt kökenli. Anadilleri Kürtçe. Kendi aralarında Kürtçe konuşabilirler, konuşuyorlar da. Yasalar artık engel değil. Kürtçe konuşuyorlar ama öğrenmeleri yasak. Daha doğrusu, bu dili ancak analarından öğrenebilirler. Başka türlüsü yasak. Geçen yılın sonunda Kürtçe öğrenmek isteyenler için bir dernek tarafından İstanbul’da bir kurs açılmış. Ancak, Millî Eğitim Bakanlığı geçenlerde İstanbul Valiliği’ne gönderdiği bir uyarı yazısıyla bu kursun kapatılmasını istemiş. Ne olacak şimdi? İnsanlar anadillerini öğrenemeyecekler mi? Nerede Türkiye’nin altına imza koyduğu insan hakları sözleşmeleri? Nerede geçen yıl imzaladığımız için hemen her uluslararası platformda övünç konusu yaptığımız Paris Şartı? Başbakan Demirel daha birkaç ay önce Diyarbakır’da ‘Kürt realitesi’ni tanıdıklarını söylemişti. Başbakan Yardımcısı İnönü’nün de Kürt kimliğinin geliştirilmesinden, ifade edilmesinden yana olduğu sır değil. O zaman sormak gerekiyor: bu ülkenin yurttaşları, kendi anadillerini serbestçe öğrenemeyecekler mi? Ya da ‘Kürt realitesi’ni tanımak böyle yasaklarla nasıl mümkün olacak?”

18 temmuz 1993

“Farklılık birliğe engel değildir; çeşitlilik zenginliğimizdir!”

Sabah’taki yazımın başlığı.

Bazı bölümleri günlüğüme almışım.

“New York Times gazetesinde uzun bir haber. Başlığı şöyle atılmış: ‘Fransızlar yerel dillere evet diyor.’ Haberin girişi şöyle: ‘Fransa’nın Provence bölgesinde bir ilkokul. Öğretmen ve sekiz yaşındaki öğrencileri, dört yüz yıllık yıllık bir tarihi görmezlikten geliyorlar. Okuma yazmayı Fransızca değil, kendi anadilleri olan Provence diliyle öğrenmeye çalışıyorlar. Pireneler’in eteklerinde yaşayan çocuklara devlet radyosu

Bask dilinde masallar yayınlıyor. Bretagne bölgesinde Bretonca sözlük ve oyunlar üzerinde çalışmalar sürdürülüyor. Bütün bunlar, XIV. Louis'den Napolyon'a, de Gaulle'e kadar Fransız birliğinin titiz savunucularının kemiklerini sızlatıyor olabilir.'

New York Times'taki haberin girişi böyle.

Fransa'da ulusal birlik adına Fransızca'nın tek dil olarak kabul edilmesinin dört yüz yıllık bir geçmişi var. Paris'teki yöneticiler, yerel dilleri genellikle ilkel ve geri olarak nitelemiş ve onca yıl bastırma yoluna gitmişler. Özellikle 1789 Devrimi'nden sonra yerel diller eşitlikçilik gerekçesiyle yasaklanmış. Böylece Fransa'da yerel diller, resmî devlet politikasıyla bir kaybolma sürecine sokulmuş. Oysa, Avrupa'da dil çeşitliliğine sahip ender ülkelerden biri Fransa. New York Times'ın haberine göre, sekiz yerel dille bir düzineden çok değişik şive konuşuluyor. Provence dili, Baskça, Korsika dili, Bretonca, Occitan dili, Alsace bölgesinde Almanca... Fransa, ulusal birlik adına yerel dilleri baskı altına almış olan ender Avrupa ülkelerinden biri. Şimdi Fransa'da birkaç yıldır bir politika değişikliği yaşanıyor.

New York Times'ın haberine göre:

'Bir yandan İngilizce'nin Avrupa'da olağanüstü hızla yaygınlaşması, öte yandan yaşlı kıtada sınırların gitgide ortadan kalkıyor olması, Fransız hükûmetinde politika değişikliğine yol açtı. Deniliyor ki: yerel diller ülkenin kimliğine dönük bir tehdit değildir. Tersine, ulusal mirası zenginleştiren unsurlardır. O yüzden, yerel dillerin varlıklarını koruma ve geliştirmelerinde yarar vardır.'

1993 başında Fransız hükûmeti tarafından açıklanan iddialı bir programa göre, artık yerel dillerin geçerli olduğu bölgelerde devlet okulları iki dilde de eğitim yapabilecekler. Fransız hükûmeti on yıl önce

vermiş olduğu bir sözü de bu yıl uygulamaya sokuyor. Buna göre yerel yönetimler, yerel dil ve kültürlerin yayın, tiyatro, müzik ve film yoluyla geliştirilmeleri için konseyler kurmakla görevli kılınıyor. New York Times'ın bu konudaki yorumu ilginç: 'Kendi azınlık kültürleri konusunda pek öyle hoşgörülü olamamış bir ülke için gerçekten dikkate değer bir politika değişikliği...'

Geçen yıl sonlarında Avrupa Konseyi'nde bir sözleşme imzaya açılmıştı. Yerel dillerin okullarda öğretilmesi ve kamu yaşamında kullanılmasını teşvik eden bir sözleşme. Konsey'e üye yirmi altı ülkeden sadece on biri imzalamış bu sözleşmeyi. İmzalamayanlar arasında İngiltere'yle birlikte Fransa da var. Gerekçelerine gelince: yerel dillerin sivil yönetimlerde kullanımının teşvik edilmesiyle ilgili sözleşme hükmü. Bu sözleşmeyi kaleme alanlardan birinin New York Times'a yaptığı değerlendirme şöyle: 'Öyle sanıyorum ki, uzun yıllardır peşinde olduğumuz ortak Avrupa kültürü düşüncesinden sonunda vazgeçtik. Şimdi herkes farklılığı, çeşitliliği zenginliğimizin bir parçası olarak görüyor. Ortak hedeflerimiz olabilir. Ama aynı zamanda farklılığımızı koruyabiliriz.'

Haklı.

Değişik diller, değişik kültürler hepimizin ortak zenginliğidir. Bu tür farklılıklar, birliğe engel değildir. Farklılıktan korkmayalım."

1 aralık 1994

Mehmet Ali Birand askerî mahkemede hapse mahkûm oldu. Bunun için Sabah'ta bugün çıkan yazımdan bazı bölümleri günlüğüme alıyorum:

Fransa, 1960 yılı... Ülke, Cezayir sorunu dolayısıyla iç savaşın eşiğine gelmiş durumda. Siyaset sahnesinde sağ, Cezayir'in resmen Fransa'nın bir

parçası olarak ilan edilmesini istiyor. Sol, izlenmekte olan politikaları sömürgecilik olarak niteliyor. Fransız ordusunun Cezayir'de uyguladığı baskı yöntemleri büyük tartışma ve kavga konusu. İşkence haberleri kamuoyunu dalgalandırıyor. Jean-Paul Sartre, Cezayir'deki Fransız askerlerine çağrı yapıyor:

"Emirlere uymayın!"

Ortalık karışıyor. Sartre'ın tutuklanmasını isteyen yakın çalışma arkadaşlarına Fransa Cumhurbaşkanı de Gaulle şu unutulmaz karşılığı veriyor:

"Voltaire'i tutuklamak olur mu hiç?"

Ne zaman demokrasi kültürü, düşünceye saygı, devlet adamlığı gibi kavramlar aklıma gelse, de Gaulle'ün bu sözünü anımsarım. Sartre, Fransa'nın değil de bizim ülkemizin bir düşünürü olsaydı, başına ne gelirdi? "Askeri isyana teşvik"ten ya da "halkı askerlikten soğutma" gerekçesiyle kısa sürede kodesi boylardı. Daha geçen hafta Mehmet Ali Birand ve arkadaşlarının başına gelenleri hatırlayın. Askeri isyana teşvik etmediler. İtaatsizliğe çağırmadılar. Yalnızca askerlerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini, bir televizyon programı çerçevesinde yansıttılar. Onun için hapis cezasına mahkûm edildiler.

Demokrasi adına acı bir örnek:

Birand'ın, "32. Gün"ün genel yayın yönetmeni Deniz Arman'ın ve kameraman Halim Abanoz'un Ankara'da askerî mahkeme tarafından 5'er ay hapis cezasına mahkûm edilmeleri... Bugün Güneydoğu'da yaşananlar, askerlik görevi bakımından ilginç durumlar yaratıyor. Askerden kaçma eğilimlerini açığa vuran örnekler çok fazla. Bunun gibi, oğullarını Güneydoğu'ya göndermemek için torpil arayan ailelerin varlığı da sır

değil. Bu gerçeklere hiç değinilmeyecek mi? Nedenleri, niçinleri aranmayacak mı? Programları, röportajları yapılmayacak mı?

Askerliğin bilinen mantığı:

Kol kırılır yen içinde kalır!

Ama demokrasilerde bunun bir sınırı vardır ve bizde olduğu kadar da geniş değildir bu. Demokrasiyi hakikaten istiyorsak, o zaman sivillerin askerî mahkemelerde yargılanmalarına son verelim. Hatta sivil-askerî mahkeme ayrımını kaldıralım. Askerle politika konusunu yerli yerine oturtalım. Bir başka deyişle: askerin kendi başına değil, seçimle gelmiş sivil otoriteye tabi bir çizgi izlemesi gerektiğini, hem yasalardaki hem kafalardaki yerine koyalım. Askeri, demokrasilerdeki olağan yerine indirgemek için gerekli yasal ve zihinsel değişiklikleri artık gerçekleştirelim. Kimseyi düşüncesinden dolayı hapse atmayalım. Düşünceyi değil şiddeti, terörü cezalandıralım.

Yaşar Kemal'in zilli kurdu

14 temmuz 1995

Günlüğümden notlar...

Amerikan Time dergisi bu haftaki sayısında Yaşar Kemal'e bir tam sayfa ayırmış. Yazı, "Düşünce Suçları" başlığını taşıyor. Alt başlık iri harflerle şöyle atılmış: "Ünlü yazar Yaşar Kemal'in yargılanması, Ankara'nın insan hakları siciline yeni bir leke daha ekliyor." Sayfanın göbeğinde yer alan renkli bir Yaşar Kemal fotoğrafının altında, "Ülkesinin vicdanı olan Yaşar Kemal'in hapse mahkûm edilmesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle bütünleşmesinin reddedilmesine yol açabilir" cümlesi okunuyor.

Yazının içinden bir cümle:

“Uzun zamandır Nobel Edebiyat Ödülü adayları arasında adı geçen yetmiş bir yaşındaki Yaşar Kemal’in yirmi yedi romanı var.”

Fransız gazetesi Liberation da geçen gün sayfalarında geniş yer verdiği Yaşar Kemal için “Fransızca, Çince, Makedonca dahil otuzdan fazla dile çevrilmiş olan yirmi yedi romanıyla yaşayan en önemli Türk yazarı” diyordu.

Peki biz ne yapıyoruz Yaşar Kemal’e?

Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde yargılamaya devam ediyoruz. Alman Der Spiegel dergisinde çıkan ve Ankara’nın Güneydoğu ve Kürt sorunuyla ilgili politikalarını eleştiren bir yazısından dolayı hakkında 2 yıldan 5 yıla kadar ağır hapis cezası istiyoruz. Bu düşüncelerimi bugün Sabah’taki köşemde de belirttim. Aklıma Yaşar Kemal’in “zilli kurt”u geldi. Üç dört yıl önceki bir yazımda kısaca yazmıştım. Şöyle anlatır zilli kurdu:

“‘Zilli kurt’ adı şuradan geliyor: kurtlar Anadolu’da bir koyun damına girdi mi, bir tanesini yemez, hepsinin boğazını sıkar. Kurdun ağzı değen koyun yaşamaz. Bir gece bütün bir köyün koyununu yok edebilir. Kurt çeker gider... Köylüler atlara binip kurdun ardından giderler, silahsız, köpeklerle. Köpekler öldürmesin diye, köpeklerin boynundaki dikenli tohtları çıkarırlar. Kurdu yakaladıktan sonra fiske vurmazlar. Boğazına sağlam bir kirişle zil takarlar. Kurt ne koyuna yaklaşabilir, ne köye... Acından ölür. İşte bunu yaşamımla birleştirdim. Çok iş yaptım ben. Otuz kırk kadar... Adana’da zilli kurt oldum, sosyalistlikten dolayı. Türkiye dünyanın en ağır faşizmini yaşadı. Herkes sanıyor ki iki parti oldu, demokrasi geldi... Benim ‘zilli kurt’ta anlatacağım, hükûmete aykırı düşüncede olanların çektikleri... Tam zilli kurt yaşamıydı. O işe giriyorum,

on gün sonra polis geliyor, çıkarılıyorum. Öteki işe giriyorum, jandarma geliyor, çıkarılıyorum. Bir de insanları öyle şartlıyorlar ki... En korkuncu da o. Beni işe almaya korkuyor herkes... Bana düşüncelerimden dolayı çok çektirdiler. Düşüncelerimden dolayı zilli kurt oldum."

Çok çektirdiler Yaşar Kemal'e ama onun Yaşar Kemal olmasını engelleyemediler. Şimdi o hepimizin, dilimizin, Türkçemiz'in yüz akı. Dünyanın her yerinde okunuyor, dünyanın her yanına kitap sevgisi yayıyor.

Zilli kurtlar olmasın artık!

Düşünce diktatörleri...

13 şubat 1996

Gece vakti günlüğümün başına çöktüm.

Gazetelerin birinci sayfalarında bir fotoğraf:

Abdülmelik Fırat yine mahkeme kapılarında, bileklerinde kelepçe, iki silahlı jandarmanın arasında merdivenlerden çıkıyor.

Hoyratlık!

Abdülmelik Fırat'ı 1980'li yıllarda rahmetli Uğur Mumcu tanıştırmıştı. Cumhuriyet gazetesindeki odamda bir süre sohbet etmiştik. Kürt sorunuyla ilgili bazı gerçekçi tespitlerini dinlemiştim. Abdülmelik Bey, Şeyh Said'in torunu olarak ilk kez 1920'lerde iki yaşında sürgünle tanışmış. Birçok kez hapse girmiş. Sürgün ve hapislik yılları toplam on yedi. Arkasında çileli bir yaşam var. 1991'de DYP milletvekili seçilen Fırat geçen yasama dokunulmazlığı sona erdiğinde kendisini yine hapiste, bileklerinde kelepçeyle mahkeme kapılarında buluyor.

Yetmiş yaşında. Sağlığı iyi değil.

Kendisine isnat edilen suç, PKK eylemlerine katıldığı saptanan birinin, “Abdülmelik Fırat’ın Erzurum’daki boş evinde toplantı yapmıştık” diye savcılıkta verdiği ifade... Ancak aynı kişi, ifadesini mahkemede değiştiriyor, savcılıktaki ifadesinin zorla alındığını açıklıyor. Bu arada belirtmekte yarar var. Daha bir ay öncesine kadar Abdülmelik Fırat’ın elinde milletvekili olarak kırmızı diplomatik pasaport vardı. İsteseydi, yurtdışına rahatça gidebilirdi. Yani ille de tutuklanması gerekmiyordu. Eğer bu olaya damgasını vuran zihniyet ya da hoyratlık değişmezse, bu topraklarda kardeşlik ve barış ortamını gerçekleştirmek gitgide güçleşir. Çünkü böylesi kafalar, hiç durmadan PKK değirmenine su taşımaya devam ediyor.

Geceyarısı notları.

Yarına hazır bir yazı...

Fransız filozofu Descartes üç yüz yıl önce “Düşünüyorum öyleyse varım” deyince ortalık birbirine girmiş. Çünkü varlığını Allah’tan başka bir kaynağa dayandırmaya kalkışmış. Kilise ayaklanmış. Kurulu düzene aykırı düşündüğü için Descartes dinsiz sayılmış. Kitapları yasaklanmış...

Ama Batı, bu Descartes’lar sayesinde karanlığı aştı.

Farklı düşünmekten korkmayalım.

Özgür düşüncenin şampiyonlarından Stefan Zweig, Montaigne’i anlattığı bir yazısında şöyle der:

“Yanlış olan ve suç sayılması gereken tek şey vardır: çeşitlilik içerisindeki dünyayı öğretilerin ve sistemlerin kıskacı arasına sokmaya çalışmak... Yanlış olan, başka insanları özgür yargılarından, gerçekte

istediklerinden uzaklaştırmak, aslında içlerinde bulunmayan bir şeyi onlara zorla benimsetmeye kalkışmaktır. Böyleleri, özgürlük karşısında saygı nedir bilmeyenlerdir ve Montaigne, 'yeniliklerini' tek ve tartışılmaz doğru niteliğiyle dünyaya kabul ettirmek isteyen, yüz binlerce insanın kanı pahasına haklı çıkmaya önem veren düşünce diktatörlerinden nefret ettiği kadar kimseden nefret etmez."

Ben de nefret ediyorum böylelerinden.

Düşünsel terör yöntemleriyle kendi düşüncelerini başkalarına dikte etmeye çalışanlara her yerde rastlanıyor. Kendileri gibi düşünmeyenleri düşman gibi belleme, görme alışkanlığı çok yaygın. Demokrasi adına, özgürlük adına, özgür düşünce adına bundan daha büyük bir talihsizlik olamaz. Bu ülkeye demokrasiyi bir hayat tarzı olarak yerleştirmek istiyorsak, düşmanlık kültürü diye tanımlanabilecek bu cılkı çıkmış zihniyetin etkisiz kılınması lazım.

Çünkü demokrasi "bizim gibi düşünmeyenlerin de korkusuzca yaşayabildikleri, sözcüklerin özgürce uçuşabildikleri" rejimin adıdır.

Düşünce diktatörlerinin değil!

8 aralık 1996

Günlüğümün sayfalarını karıştırıyorum.

Terörle Mücadele Yasası'nın marifetleri...

Hapisteki yayıncı Ünsal Öztürk'ten bir mektup geldi. Sabah gazetesindeki köşemde yayımladığım mektubun özeti:

"Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nden yazıyorum. Daha önce yine bu cezaevindeydim. 27 kasım 1995'te Terörle Mücadele Yasası'nın 8.

maddesinde yapılan sözde değişiklikten sonra çıkmıştım. 26 eylül 1996 tarihinde yine aynı davalardan ranzama tekrar döndüm. Hocam İsmail Beşikçi artık bu cezaevinde değil. Bursa Özel Tip Cezaevi’ne götürüldü. Onun yatağına Şanar Yurdatapan’ı yatırdık, aynı masayı paylaşıyoruz.

Oktay Ekşi’ye bir mektup gönderdim. Oktay Bey, 22 kasım 1996 günü Hürriyet gazetesinde, ‘Biz utanıyoruz, ya siz?’ başlıklı bir yazı yazdı. Yazısında şöyle bir paragraf vardı: ‘İsmail Beşikçi’yi unuttuk artık. Çünkü yanlış düşünüyor, yanlış söylüyor da olsa, bir düşünce adamının aldığı hapis cezalarının toplamı yüz yılı aşınca, bunun utancı altında ezileceğimize, inkâr mekanizmasına sığınıp olayı yok sayarak kendimizi rahatlatabileceğimizi umduk.’

Özgür düşüncenin, aykırı düşüncenin yargılanması, insanların düşüncelerinden dolayı cezaevlerine konulması ve görmezden, duymazdan, bilmezden gelinmesi devlete bir onur, bir değer kazandırmıyor. Aksine bu tür uygulamalar Türk devletine uluslararası alanda güvenilmez damgasının vurulmasına neden oluyor. Düşünce yargılamaları konusunda bizim davalarımız çok çarpıcı sonuçlar çıkarılmasına kaynak teşkil edecek düzeydedir. Daha önceki mektuplarımda size yazdığım ve sizin de bildiğiniz gibi bizim yargılanmamızda, düşünce yargılanmasının dışında büyük kanunsuzluklar ve hukuksuzluklar var.

Bazılarını hatırlatmak istiyorum.

(1) Beraat etmiş kitapların yeniden yargılanması... Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. maddeleri yürürlükteyken yargılanan ve bu maddelerin 1991’de yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte beraat kararı verilen on kadar kitap, Terörle Mücadele Yasası’na göre tekrar mahkûm edildi.

(2) Beraat eden kitaba üç ayrı dava, iki kere mahkûmiyet... Örnek olarak, Dr. İsmail Beşikçi'nin Bir Aydın, Bir Örgüt ve Kürt Sorunu isimli kitabı verilebilir. TCK 142'nin kaldırılmasıyla beraat eden kitap yayınevimizden yayımlanınca, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde Terörle Mücadele Yasası'nın 8'e 1 maddesinden, Ağır Ceza'da TCK 159'dan ve Asliye Ceza'da 5816 sayılı Atatürk hakkındaki kanuna muhalefetten üç ayrı dava açıldı. Açılan bu üç davadan DGM ve asliye hukuktakiler mahkûmiyetle sonuçlandı. Yargıtay tarafından da onaylandı.

(3) Hem terörist hem değil... Aynı kitaptan iki kere mahkûm olduğumuz zaman, DGM'de mahkûm olmuşsak terörist olarak dörtte üç yatıyoruz ve genel aftan yararlanamıyoruz (Anayasa madde 14). Asliye ceza veya ağır cezada mahkûm olmuşsak, düşünce suçlusu olarak beşte iki yatıyoruz, genel aftan yararlanabiliyoruz. Bir kitaptan hem terörist olmak, hem de olmamak ne anlama geliyor?

(4) Dava dosyalarına da mahkûmiyet... Çeşitli kitapların dava dosyaları, iddianame, savunma, mütalaa, gerekçeli karar, Yargıtay ilamı vs. kitap olarak yayımlandı, ama toplatıldı ve mahkûm edildiler. Oysa, kararla birlikte yayın yasağı konmamıştı. Bu durumda olan sekiz kitap var.

(5) Yayıncının yargılanması ve mahkûm edilmesindeki kanunsuzluk... Terörle Mücadele Yasası'nın 6, 7 ve 8. maddelerinin son fıkralarında 'mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler' ile ilgili tarif, Anayasa Mahkemesi tarafından (27 ocak 1993 tarihli 21478 mükerrer sayılı Resmî Gazete) iptal edildi. Ancak, bu tarihten sonra yayıncılara, mevkutelerin sorumlu müdürlerine verilen cezaların aynısı verildi. Yayıncıya verilen bu ceza kanunsuzdur.

(6) Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesindeki değişiklik ve yayıncıya verilen kanunsuz cezanın tekrarı... 30 ekim 1995 tarihinde yürürlüğe giren 4126 sayılı kanunla birlikte 8. madde iki fıkradan dört

fıkraya çıkarıldı. 3'üncü fıkrada 'mevkute tanımına girmeyen basılı eserler'le ilgili suç tarifi yapılmasına rağmen mahkemeler, tekrarlanan dosyalarda, yine eski 8'e 2'den ceza verdiler. Oysa 'kanunsuz suç olmaz' ilkesine dayanarak, 30 ekim 1995 tarihinden önceki davaları düşünmek gerekirdi.

(7) Yazara beraat, yayıncıya mahkûmiyet... İşkencede Ölümün Güncesi adını taşıyan Nihat Behram'ın kitabı hakkında, Nihat Behram yurtdışında bulunduğundan dava iki ayrı dosyada yürütüldü. Kitabın yayıncısı olarak bana TCK 312. maddeden mahkûmiyet verildi. Kitabın yazarı Nihat Behram ise yine TCK'nin 312. maddesinden beraat etti. Yani hem kitap beraat etti hem mahkûm oldu. Yazar beraat etti, yayıncı mahkûm oldu.

Örnekler çoğaltılabilir.

Bizler sürekli sanık durumundayız.

Kanunların ortadan kaldırılması ya da değiştirilmesi, bizim yargılanmamızı ve cezaevine konmamızı engellemiyor. Dr. İsmail Beşikçi'nin hapis cezaları 100 yılı, para cezaları 10 milyarı geçti. Benim de 56 ay hapis, 1 milyardan fazla para cezam var. Bu para cezasını ödememi istiyorlar.

Cezaevinde para kazanılmıyor ki!

Cumhuriyet döneminde kitap yayıncılığı açısından bir rekoru elimde tutuyorum. Yayımladığım kırk bir kitap toplatıldı. Bazı kitaplar hakkında birden fazla dava açıldı. Açılan dava sayısı altmış ikidir. Otuz altı kitabım mahkûm oldu. Yargıtay cezaları onayladı. İnsanların düşüncelerini açıkladılar diye ayrıca para cezasına mahkûm edilmelerini çok yanlış buluyorum. Param olsa da bu cezaları ödemem. Para cezalarım 5 yıl hapse çevrildi.

Saygılarımla,

Ünsal Öztürk,

Ankara Merkez Kapalı Cezaevi, 5. Koğuş,

4 kasım 1996.”

Çetin Altan’ın geçenlerde bir yazısı vardı. “Demokrasi demek devleti eleştirmektir!” diyordu ezcümle. Hakkında 6 yıla kadar dava açıldı bu yakınlarda...

10 ağustos 1997

Günlüğümün sayfaları arasında bir başlık:

Beklediğim yarınlar hiç gelmeyecek mi?

İkinci cümle:

Hep hayallerimizde gezinerek mi avunacağız?

Sabah’ta çıkan yazımdan bazı satırlar: bu ülkede düşünce suç olmaktan hiç çıkmayacak mı? Işık Yurtçu... Cumhuriyet’te birlikte çalıştığımız meslektaşım. Bileklerinden kelepçeli hali, bir utanç fotoğrafı olarak gözümün önünde... Terörle Mücadele Yasası’ndan içeri girmiş durumda. Işık yakında hapislikten kurtuluyor. Ama düşünce yine suç olarak kalıyor. Bir demokrasi ayıbı! Bunca yıldır silemediğimiz bir kara leke olarak alnımızda duruyor. Ahmet Zeki Okçuoğlu... Geçenlerde yine hapse girdi. Kim Okçuoğlu? Bir avukat. Dört yıl önceki bir yazımda şunları yazmıştım onun hakkında:

“PKK’ya karşı mı Okçuoğlu? Evet. Hatta Apo onu bir gazete mülakatında ajanlıkla, hainlikle suçlamıştı. Birçok Kürt aydını gibi Okçuoğlu da PKK çizgisine ters düşüyor. Demokratik dünya görüşünü savunuyor. PKK’yı Stalinci bir örgüt olarak niteliyor. Yani şiddete karşı? Evet. Şiddete de, teröre de karşı olduğunu her fırsatta belirtiyor. Sorunların silahla çözülemeyeceğini savunuyor. Ama aynı zamanda Okçuoğlu devletin gözünde de bir terörist. Şiddete karşı ama terörist! Terörle Mücadele Yasası’na göre öyle. Bu yasa sadece şiddeti değil, aynı zamanda düşünceyi de cezalandırıyor. Okçuoğlu’nun akıbeti de bu oldu! Evet, şimdi hapiste...”

Okçuoğlu daha sonra çıkmıştı hapisten. Kendisiyle ve avukat eşiyle tanıştım. Bir süre sonra bu kez Eren Keskin boyladı hapsi, yine “düşünce suçu”ndan. Sonra o çıktı, bu sefer, geçenlerde tek sütuna küçük bir gazete haberinden öğrendim ki, Ahmet Okçuoğlu yine hapse girmiş, düşünce suçlusu olarak... Okçuoğlu’na hem devlet kızıyor, hem PKK. Tipik bir Kürt aydını, “iki ateş arasında”... Bu arada not edilebilir: Okçuoğlu çıktığında, büyük bir ihtimalle bu defa eşi yine hapiste olacak. İsmail Beşikçi... Hâlâ hapiste. Kitap yazdığı için, makale yazdığı için... Eşber Yağmurdereli. Sırada o var. Düşünceleri yüzünden bu kez tam yirmi üç yıl hapis yatma tehlikesiyle burun buruna... Doğuştan görme özürlü Yağmurdereli’yle yılbaşında sohbet etmiştim. “Barış için 1 milyon imza” kampanyasını yürütüyordu.

“Hayatla aramıza ölüm girmesin!”

Yağmurdereli’nin sözüydü bu. Görmeyen gözleriyle karanlığa değil, aydınlığa baktığını yazmıştım. Oral Çalışlar. Onu da cezaevi bekliyor. Cezası onaylanırsa, sırf gazetecilik yaptığı için, bir röportajından dolayı kendini demir parmaklık arkasında bulacak. Ertan Aydın. Bir karikatürcü. Çizdiği siyasal içerikli bir karikatür yüzünden yargılanıyor. Liste uzayabilir. Yazılıyor ama değişmiyor. Düşünce yine suç! 141, 142, 163

yok oldu. Ama Terörle Mücadele 8 geldi. 312 devreye girdi. Ne yazık ki öyle. Hükûmetler geliyor gidiyor. Sözler veriliyor. Ama düşünce suç olmaktan çıkamıyor. Kendimizden farklı düşüncelerin de doğru olabileceği fikrine bir türlü kendimizi inandıramıyoruz. Demokrasinin kendine aykırı, kendine düşman fikirlere bile hayat hakkı tanıdığına, erdeminin ve gücünün bu özgüvenden kaynaklandığına bir türlü akıl erdiremiyoruz.

Beklediğimiz yarınlar hep dünde mi kalacak?

Hiç gelmeyecek mi?

Hayat boyu kendimizi hep hayallerimizde gezinerek mi avutacağız?..

“Gün gelecek yine tarla sürüp,

hayvan besleyip, keklik

avlayacağız Aygün’de...”

Kulp, 20 ağustos 1997

Güneydoğu’da dolaşıyorum yine.

Kaymakam ve komutanla çardak altında yediğim rakılı akşam yemeğinden sonra odama çekildim. Hava sıcak. Uyku tutmuyor. Günlüğümün başına oturuyorum. Ateş! Bu komutla düğmeye basılıyor. Ağırdan dönmeye başlıyor koca pervane. Pata pata sesleriyle yükseliyor helikopterimiz. Sıcak! Gölgede 37-38 derece. Allah’tan rutubetli değil. Diyarbakır’ın Lice ilçesinden, dağların yamacındaki bir başka ilçeye, Kulp’a doğru uçuyoruz.

Askerî helikopter tepelere teğet geçiyor. İki yanımız dağ, vadinin içinden uçuyoruz. Gencecik pilotun başındaki kaskın arkasına kocaman yazmışlar, “Doktor görmeden kaskımı çıkarma, felce neden olursun” diye... Sarıyla yeşilin birbirini bıçak gibi kestiği topraklar uzanıyor altımızda. Yeşiller ekili. Sarılar, ekin biçilmiş topraklar. Harikulade bir manzara.

Lice’deki komutan:

“Son bir yılda Lice ve çevresinde imha edilen hintkeneviri, kubar ve esrarın Diyarbakır’daki değeri 138 trilyon lira tutuyor. Bu arada tarlaların arasında kamufle edilerek ekilmiş 2 bin kök haşhaşı imha ettik. Biliyorsunuz, bu haşhaş eroinin hammaddesi. Fazla değildi. Deneme mahiyetinde, ancak bir oda büyüklüğünde bir alana dikmişler.”

PKK ve uyuşturucu!

Güneydoğu’da nereye gitsem, en çok kulağıma çalınan konulardan biri... Kulp Çayı’nın üzerinden bir kavis çiziyoruz. Altımızda Muş güneyi dağları. Güneydoğu Toroslar’ın bir bölümü. “Her orduya kısmet olmaz bu” diye anlatıyor komutan, “Müthiş bir savaş aygıtı çalışıyor, oluşuyor buralarda. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin savaş aygıtı... Olağanüstü bir muharebe tecrübesi ediniyoruz. Al bu iki kolorduyu buradan, götür bir başka yere, yine fevkalade savaşır. Biz askerler buna savaş çarpanı deriz.”

Kulp sırtını dağlara, yalçın kayalıklara dayamış.

İlerisi Silvan, Sason.

Pata pata uçuyoruz.

Sason deyince aklıma rahmetli Cemal Madanoğlu Paşa geliyor. Bu dağlarda, 1930’lu yıllarda devlete isyan edenleri kovalamış. 12 Eylül

dönemiydi. 1980'lerin ilk yılları. Cumhuriyet'te paşanın anılarını yayımlamaya başlamıştık. Kürt isyanını bastırmak için Sason Harekâtı'nı anlatmaya başlarken, sıkıyönetimden gelen bir emirle diziyi yarıda kesmek zorunda kalmıştık. Kulp'ta, bir çardağın altında kaymakam, belediye başkanı ve komutanla akşam yemeğindeyiz. Anlatıyor komutan:

"Kulp için bir zamanlar PKK'nın askerlik şubesi denirdi. O zamanlar çarşıda silahlı olarak dolaşırdı teröristler. Bir astsubayı çarşının ortasında şehit etmişlerdi. Uzun zaman caddenin ortasında öylece yatmıştı. Bir hâkimle bir savcıyı lojmanın önünde vurmuşlar, ellerini kollarını sallaya sallaya gitmişlerdi."

Bir zamanlar böyleymiş Kulp.

Bir zamanlar dediğin en çok beş altı yıl önce... Mehtap pırıl pırıl. "Bak şu ışığın parladığı tepe var ya" diye anlatıyor, "Orası Kaletepe. Kulp'a 15 kilometre mesafede. Dört beş yıl öncesine kadar Şemdin Sakık'ın eğitim kampı vardı o dağda..." Diyarbakır'ın Lice-Kulp-Genç ilçeleri. Buraya 'şeytan üçgeni' diyen de var. "Kuzey Irak'tan giren terörist, Batman-Sason istikametinden, şu Çaçi Dağları'ndan şeytan üçgeninde toplanır. Buranın dağlık arazi yapısından yararlanarak kuzeye, batıya geçebilir."

Kulp artık kolay geçit vermiyor PKK'ya. 1993'ten sonra alan hâkimiyetini de, psikolojik üstünlüğü de kaybetmiş asker karşısında. Kulp'un içinde bir zamanlar bir astsubayla yirmi er varmış sadece. Bu geçmişte kalmış. Komutan, "Artık sadece gündüz kovalamıyoruz. Gece kovalayan da biziz. Üstünlük bizde. Her yerde hazır ve nazırız" dedikten sonra ekliyor:

"Karşısında hep asker görüyor buranın insanı. Her şeyine asker koşuyor. Bunun değişmesi lazım. Bu bir topyekûn mücadele. En başta öğretmeniyle, savcısıyla, doktoruyla, ebesiyle, yeni işyerleriyle. Özellikle

bu bölgeye dönük radyo ve televizyon yayınları şart. Bataklığın üstündeki sivrisineği öldürmekle bataklığı kurutamayız.”

Her yerdeki yakınma, haklı eleştiri.

Kulp Kaymakamı Salih Işık. Otuz üç yaşında. Mülkiye mezunu. Verdiği bilgiler:

“Kulp’un elli köyü var. On dördü tamamen boş. On ikisi kısmen boş. Yüz yetmiş dokuz mezrası var Kulp’un. Yetmiş dokuz-sekseni tamamen boş. Köylerde dokuz sağlık evi, üç sağlık ocağı var. Hepsi kapalı. Güvenlik olmadığı için, personel olmadığı için öyle. Kulp’un kırsalında yetmiş üç okul var. Yirmi üç yerde nüfus göçtüğü için okul kapalı. Geriye kalan elli okulun geçen yıl sekizini açtık. Bu sene daha çok öğretmen verecekler, daha çok okul açılacak. İşsiz çok. Kulp merkezine çevreden yığılma olduğu için ev sıkıntısı var. Ayrıca merkezdeki 12 bin nüfusa dört doktor düşüyor.”

Kulp böyle.

Güvenlik sorun olmaktan büyük ölçüde çıkmış. Özellikle ilçe merkezi rahatlamış. Ama devlet başka alanlara henüz elini uzatabilmiş değil. Kulp’un belediye başkanı bir Refahlı, Fahri Aydın. Kırk sekiz yaşında. Eski işi, hayvan tüccarlığı. Doğma büyüme Kulplu. “Eskiden köyde yaşardım. Yazları yaylaya çıkardım. Üç yüz-beş yüz koyunum vardı. Köy artık hayal oldu. Şimdi başkanım ama eskisi gibi değil, huzurum yok” diye yakınıyor halinden Refahlı belediye başkanı.

Şu sözler de onun:

“Köylerle birlikte Kulp’un nüfusu 1990 sayımına göre 52 bindi. 23 bin seçmeni vardı. Şimdi bu nüfus 30 bine indi. Seçmeni de artık 12-13 bin. Maddî durumu iyi olanlar Diyarbakır’a, Adana’ya, Mersin’e, İstanbul’a

gittiler. Canına tak etti herkesin. Çocuğuna kuru ekmek götüremiyor. Bütün okullar kapalı. Genç nesil kitap defter yüzü görmemiş. Evet, güvenlik 1993-1994 sonrasında tesis edildi. Güvenlikten yana bir sıkıntımız yok artık. Ama devlet hizmet getirsin."

Kulp için bir kitapçık hazırlamış belediye başkanı. Şu satırlar ilginç:

"Devletin kabahati büyük... Vaktiyle okulsuz, öğretmensiz bıraktı. Aklı selim sahibi din adamlarını göndermedi. Ekonomik olarak kalkınmamızı gerçekleştirmedi. Ve şimdi faturasını hem devlet hem halk ödüyor. Oğlu askerliğini yaparken ölmüş ananın yüreği de yanıyor. Evladı eşkıya tuzağına düşmüş Kulp'taki ananın da yüreği yanıyor."

Refahlı belediye başkanı, devletin artık terör bahanesini bırakmasını ve halka kucak açmasını istiyor. Aksi halde halkla devleti barıştırmanın imkânsız olduğunu belirtiyor. Aş ve iş, okul, öğretmen, sağlık hizmeti, doktor, ebe, hemşire... Güvenlik sorunu giderek ortadan kalkan Güneydoğu insanı bu hizmeti bekliyor. Bunlarsız bataklık kurumaz. Birkaç gün önce Diyarbakır'da yüksek rütbeli komutanlarla sohbet ediyordum kolorduda. Biri şöyle dedi:

"Bu bölgede gidin dağın başına. Bir tek askerî birlik gösteremezsiniz komutanı vekâleten atanmış olsun. Bulamazsınız. Her birliğin başında oraya asaleten atanmış bir komutan vardır. Silahlı Kuvvetler'in bu bölgede yaptığını niçin öteki merkezî idare birimleri yapmıyor? Niye hepsi vekâleten yerel memurlarla yönetiliyor?"

Bu sözler birkaç yıldır Güneydoğu'da görev yapmakta olan yüksek rütbeli komutana ait. Vekâleten "yerel" memurla yönetmek... Bundan hoşlanmıyorlar. Çünkü doğum yeri burası olan memurlara güvenmiyor asker. Özeti bu. Ayrıca bunun hizmeti aksattığını düşünüyor. Geçen yıl da bazı açılardan haklılık payı olan aynı yakınmaları dinlemiştim. Bir

komutan, Diyarbakır'ın Kulp ilçesinden örnek verdi. Kaymakamın altındaki on dört şubeden sadece dördünün başında asaleten atanmış memur olduğunu söyledi. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri Pervari'nin devlet radyosunu dinleyemediğini belirtti bir başka komutan. En sonunda bu yıl radyo olanağını çevredeki askerî birlik sağlamış Pervari'ye...

Asker özetle diyor ki:

"Biz asker olarak burdayız, sivil nerede?"

Ankara, siyaset kurumu eleştiriliyor burada.

Bir komutan şöyle dedi:

"Valilerimiz çok iyi. Son derece cevval, çalışkan kaymakamlarımız var. Hizmet etmek için didiniyorlar. Ancak altları yok! Yani onları destekleyecek alt kadrolardan yoksun durumdalar. Onlara altyapı çalışması yapacak kurmaylar yok. Ayrıca bir eğitim müdürü, bir sağlık müdürü, bunların hiçbiri buralara asaleten gönderilemiyor. İmkânları da sınırlı. Ne kadar didinseler, bir yere kadar oluyor."

Kolordudaki aynı komutan ekliyor:

"Valiler bazen bir şoförü bile görevinden alamıyor. Derhal devreye bir milletvekili giriyor, işlem yapılamıyor. Ya su kanalı döşeyecek ya yol yapacak. Planını, programını hazırlıyor. Tam başlayacakken partililer, milletvekilleri devreye giriyor, oraya değil de buraya yapılacak talimatı geliyor. Her şey altüst oluyor. Oysa askerde böyle şey kesinlikle yok. Başlayan iş planlandığı gibi gidiyor."

Nüfus cüzdanları bir başka dert kaynağı komutanlar için.

Birinin söyledikleri:

“Bakın, Çukurca’da 1995’te 1 564 tane nüfus cüzdanı verilmiş. Bu rakam, Ankara’nın Çankaya ilçesinde verilenden daha fazla. Böylesine kontrolsüz gider mi iş? Şoför ehliyetine gösterdiğimiz özeni nüfus cüzdanlarına ne zaman göstermeye başlayacağız? Böylesine başıboş kalırsa bu alan, kimlik, güvenlik kontrollerinde nasıl sonuç alabiliriz?”

Komutan şöyle devam ediyor:

“Geçen yıl da burada size anlatmıştım. Bizim asker olarak görevimiz teröristle mücadeledir. Bunu özellikle vurguluyorum: terörle, terörizmle değil teröristle mücadele... Biz teröristle mücadeleyi elde silah kelle koltukta veriyoruz. Çok büyük mesafe de kat etmiş durumdayız. Ama terörle mücadele başka boyutları da olan bir mücadele. Biz şimdi bu boyutlardan sadece biriyle meşguluz. Yani asker olarak bizim işimiz değil terörle mücadele... Sivile düşen görevlere gelince... İşsizlikle mücadele, işyeri açmak... Eğitim... Sağlık... Teröristle mücadele bir yerde aysbergin yalnız suyun üstüne vuran kısmı. Sen eğer teröristin geldiği vasatı yok edemezsen, benim mücadelem boşa gider.”

Sivil otoritenin, siyaset kurumunun ağırlığını koyması gereken günler...

Siirt, 21 ağustos 1997

Sabahın köründe Diyarbakır’ın Kulp ilçesinde havalandık. Bir korucu köyüne, Aygün’e uçuyoruz. İki yanımız dağ. Helikopter vadinin tam ortasından uçuyor. “Çok hassas bir arazi. Mutlaka terörist vardır. Bak, iki evlik bir mezra. Böyle yer için de ‘okulumuz yok’ diyorlar. Buralara okul yapmaya Amerika’nın bile gücü yetmez” diyor komutan...

Sason bölgesi.

Altımızda yılan gibi kıvrıla kıvrıla çağla yeşili Zori Çayı akıyor. Haritadaki ismiyle Aydınlık Çayı. Tuhaf bir güzellik. Sabahın ilk ışıklarında insanı etkiliyor. Çok yükseklerde çaya vuran güneş bazen öylesine parlıyor ki, sanki aşağıdan gözüne projektör tutuluyor. Bu güzelliği cennete çevirmek varken, cehennemi yaşamak... Aklıma takılıyor. Gün gelecek belki dağ turizmi buraları ihya edecek...

Genç korucunun sözleri makineli tüfek gibi:

"Gün gelecek buralarda yine hayvan besleyeceğiz. Tarla süreceğiz. Keklik avlayacağız Aygün'de, köyümüzde. Yaz gelince püfür püfür yaylalara çıkacağız. Dedelerimiz gibi yaşayacağız. Yüksek mezralarda soğuk sularımız var. Güzel cevizimiz var. Bütün bunları bıraktık. Biz gariban olmuşuz. Terörle savaşıyoruz."

Dağın yamacında, bir kamelyanın gölgeliğinde demli çayları yudumlarken hayata dair özlemini dile getiriyor genç korucu. Üstelik Türkçe ifade ediyor kendini. Nedense olmadık bir soru geliyor aklıma:

"Eğlence var mı?"

Önce algılayamıyor sorumu. "Bu adam da ne diyor?.." gibisinden yüzüme bakıyor dik dik. "Eğlence eğlence..." diye üsteleyince, önce yüzüne geniş bir gülümseme yayılıyor. Sonra bir anda ciddileşip yine sözcükleri yutarcasına konuşuyor:

"Haftada bir şehit veriyoruz. Nasıl eğlence olsun ki? Eğlence, terörle mücadeledir. Evvelce dağlarda iki üç ay ava çıkardık. Şimdi artık teröristtir avımız. Düğünlerimizde bin kişi toplanırdı. Şimdi kalmadı bu eğlenceler. Gece arazide taşa yatıyorsun sabaha kadar. Kalktığında elbisenin yarısı taşın üstünde kalıyor. İçimiz dolu kalır. İçimizi açamıyoruz. Kelimeler var, bazen kelimeleri çeviremiyoruz."

Bana dönüyor korucubaşı:

“Bugün burada kal, seni Mercedes’lerle gezdirelim.”

Bu sefer şaşırma sırası bana geliyor:

“Mercedes’lerle mi?”

Gülüyor:

“Şunlarla” diye az ötedeki katırları gösteriyor eliyle... “Yol yok, yol emniyeti yok. Aydan aya gidiyoruz Kulp’a, ama toplu halde, konvoyla...” diye yakınıyor. Biri lafa giriyor, “Abi, buralarda kim kimi yakalarsa af yok!” diyor, “Geçen ay bir hastamız vardı. Traktörle Kulp’a götürüyorduk. Mayına bastık, bir ölü, birkaç yaralı...”

Bir başkası anlatıyor:

“En büyüğü on bir-on iki yaşında beş çocuğumuzu kaçırdılar. 2 milyar para istiyorlar.”

İşte hayat, işte insan manzaraları.

Bir başka köye, Oyuklu’ya havalanıyoruz.

“Başım üstüne gelmişsiniz!”

Bin nüfuslu bir Arap köyü. Aralarında Arapça, Kürtçe konuşuyorlar. Benimle de Türkçe. XI. yüzyılda gelmişler bu topraklara. Kimi, 1300 tarihini veriyor. “Burası Oyuklu, karşıdaki Hazro tepelerinde görünen köy Ormankaya. Eskiden orası Ermeni köyüymüş. Burada Yahudiler yokmuş. Bak şu kaya oyukları onlardan kalma. Şimdi karşısı Kürt köyü, burası Arap...” diye anlatıyor.

Anadolu toprağı!

Oyuklu köyü için Güneydoğu’da en çok PKK tacizi alan yer diyorlar. “Neden korucu oldunuz?” deyince bir ihtiyar şöyle anlatıyor:

“Yukarıda Allah var, aşağıda devlet var. Bunun için korucu olduk.”

Bir başkası:

“Önce yemeğe geldiler. Sonra adam başı birer Keleş istediler. Sonra adam başı şu kadar mermi, genç istediler, kız istediler. ‘Hayır’ deyince öldürmeye başladılar. Hayvan çaldılar, ekinlerimizi yaktılar. Ve korucu olduk.”

“Devletten ne istiyorsunuz?”

“Yol... Su... Öğretmen...”

Bir ihtiyar:

“Her şeyin başı yol. Asfalt yol olsa, mayın döşeyemezler. Arpa, buğday, nohut, mercimek ekiyoruz. Temmuz ayında gelip yakıyorlar. Bu yüzden ekinlerin başında nöbet tutuyoruz.”

Yer minderlerini halıların üstüne sermişler. Sırtımızı duvardaki yastıklara veriyoruz. Önce küçük taslarda kuru bademler geliyor. Arkasından kahve fincanlarında sütlü kahve. Bir ihtiyar düzgün bir Türkçe’yle, “Buraları bırakıp gidenler var batıya, Mersin’e, Adana’ya, İzmir’e... Dedelerimiz, babalarımız bize emanet etmişler buralarını. Biz nasıl terk edip gidelim?” diye dertleniyor.

Oyuklu köyünde hayata bakış...

Yol yok. Su yok gibi. Öğretmen yok. Ebesi, hemşiresi yok. Boğazına kadar yoksulluk. Ama elektrik gelişmiş televizyon seyrediyor. Haberleri izliyor. Dünyayı izliyor. Bunun için de beklentileri büyüyor. Özlemleri gitgide kabarıyor. Ama onun beklentilerini karşılayacak, özlemlerini giderecek halde değil Ankara, siyaset kurumu...

Oyuklu köyünden Lice'ye uçuyoruz.

Vakit öğlen, güneş yakıyor.

Altımızda terk edilmiş bir köy, yanmış, yakılmış bir arazi parçası. Nereye göç etti bu insanlar evlerini barklarını bırakıp?.. Sason'a giden yol kıvrılıyor. Helikopter vadinin yamaçlarına teğet uçuyor. Bir yerde geçide hâkim bir kaya kovuğundan el sallanıyor helikoptere. Bir ellerinde de silah var. “Korucular, yol emniyetini sağlıyorlar. Onlar oraya çıkmasa, teröristler çıkar” diyor komutan... Bir dağı tırmanıyoruz helikopterle ve gözlerimizin önünde birdenbire Batman Çayı ile Batman Ovası açılıyor. Sonsuzluğa açılan, sarıyla yeşilin oradan buradan birbirlerini kestikleri uçsuz bucaksız bir deniz...

Pervari, 22 ağustos 1997

Siirt'in dağlar arasında kalmış bir ilçesi Pervari.

Denizden 1 700 metre yükseklikte.

“Hassas bir bölge” diyorlar. PKK için hâlâ ana üs sayılıyor çünkü. Beste Dereler bölgesi... Pervari ile Şirnak arasındaki Herakol Dağları... Komutan anlatıyor: “Terörist, Kuzey Irak'tan girdikten sonra buralarda barınabiliyor.” Pervari balkon gibi! Baktın mı, önündeki boşlukta, çok aşağılarda güzelim Botan vadisiyle Botan Çayı uzanıyor. Haritadaki adıyla, yani Kürtçe'siyle değil Türkçe'siyle Uluçay Vadisi...

Yakınıyorlar:

“Tarihimizde Pervari’ye hiç başbakan gelmedi” diye.

Anlatıyorlar:

“Batıya giden çok. Buradan Şirnak’a kadar hiç köy kalmadı. Tam on yedi köy. Hepsi boşaltıp gitti, terör yüzünden...”

Dertleniyorlar:

“Yaylaların dörtte üçüne çıkılmıyor. Bazılarında hayvanlarımızı askerin korumasında otlatıyoruz. Geçim, korucu maaşına kaldı. Ne hayvanımız var, ne de tarlamız artık.”

Öğle vakti bir başka köye uçup konuyoruz: Doğan köyü. Eski bir kaçakçı köyü burası. Yılın yarısında dünyayla bağlantısı kesilen bir köy. Apo’nun “Mutlaka çökertilecek!” diye talimat verdiği bir korucu köyü... Yetmiş yedi yıl önce Uludere’den gelip yerleşmişler. Goyan aşiretinden dört ayrı kol, terör sayesinde kan davalarını bir yana bırakıp birleşmişler. Şirnak, Van ve Siirt’in birleşme noktasında bir köy. Tam bir geçiş yeri PKK açısından. “Mağaralarla dolu Beste Dereler bölgesine askerle birlikte hâkim oldukları için de teröriste nefes aldırmıyor Doğan köyü korucuları” diyor Sadık Benek, uzun boylu bir adam, “Bizim için hayat on gün evde, yirmi gün operasyonda, dağda geçer.”

Sırım gibi ama dal gibi zayıf. “Bunca yıldır hep giyinik, teçhizatla yatıyorum. Silahımı hiç çıkarmam, elden bırakmam. Herhalde ondandır” diyor. Sadık Benek, başında kırmızı beyaz puşusu, simsiyah burma bıyıkları, ellerinin arasında sürekli olarak ucu sipsivri demirden bastonuyla oynayan bir korucubaşı. Hal ve tavrıyla “Burası benden sorulur” diyor. Sadık Benek otuz yedi yaşında. Şehri tanımıyor. Bir kere Elazığ’a gitmiş bunca hayatında. “O yolculukta otobüsle Diyarbakır’dan

geçtim” diye ekliyor. İki hanımdan on çocuğu var. En büyüğü on yaşında, en küçüğü bir aylık. “Yirmiye çıkar çocuk sayısı” diyor gülerek, “Belediyeye çalışıyoruz.” Şaşırdığımı görünce, “Doğan köyünün belediye olabilmesi için nüfusun 2 bini geçmesi lazım. Daha ancak bini bulduk” deyip kahkaha atıyor.

Sadık Benek’in devlet tarifi ilginç. “Biz devleti yeni tanıdık, 1993’te, 1994’te” diye anlatıyor bana, “Bizim için Doğan köyünde devlet yıllar yılı bir başçavuşla iki erdi. Başçavuşu da, yani devleti de uzaktan görürdük, köye yumurta toplamaya geldiğinde... Uzaktan, zira başçavuşu köyün girişinde gördük mü kaçıp saklanırdık, yumurta vermemek için...” Hep birlikte kahkaha atıyorlar. Korucubaşı Sadık Benek’in gözünde devletle asker bir. Çünkü öğretmeni de, doktoru da asker sayesinde görmüşler. Kışın hastasını helikopterle şehre taşıyan da asker, hayvanına yemini getiren de...

Askerî doktorla sohbet ediyorum. Helikopter en çok doğum olayında gerekiyormuş. Buralarda kızlar gelişmişse bazen on iki yaşında, ama on üçünde, on dördünde mutlaka evlendirildikleri ve çoğunlukla normal doğum yapamadıkları için çok sık hastaneye sevk edilme durumu oluyormuş... Sağlık ocağını da asker yapmış. Sağlık Bakanlığı tarafından atanan ebe-hemşireler en çok birkaç ay sonra kaçıyorlarmış Doğan köyünden.

Sadık Benek öfkeli:

“Biz insan değil miyiz? Burada biz nasıl yaşarsak, onlar da yaşasınlar. Onlar da taşın altına ellerini soksunlar.”

Son olarak gelen iki hemşireden umutları var. Beni de tanıştırıyorlar sağlık ocağında. On dokuz yaşında ikisi de. Biri, Manisalı bir çiftçi ailenin kızı, öteki Denizli’den. Gözlerinin içi gülen, idealist insanlar. Köyün

kadınları hiç Türkçe bilmedikleri için anlaşma güçlükleri varmış. Ancak okula giden çocukların yardımıyla, tercümanlığıyla konuşabiliyorlarmış. En çok doğum kontrolü konusunda ilgi varmış. Doğum kontrolü deyince korucular kulak kesiliyor. Ama hemşire hanım hiç aldırmıyor, olanca tabiî bir üslupla “Doğum kontrolü yöntemlerini anlatıyoruz” diye devam ediyor. O sırada dikkat ediyorum, yanımızdaki subaylar da utanıyor, başlarına tavanı doğru dikiyorlar. Bir başka korucubaşı Şefik Bilen bütün yörenin ortak derdini dile getiriyor:

“Cahil kalmışız. Okul yok, öğretmen yok. Terörün baş elemanı cahillik. Okumamış insan her zaman terörist olabilir. On dört-on beş yaşındaki çocuğumuzun eline Keleş yerine kalem versek terörist olmaz. Sonra yolumuz yok. 40 kilometrelik yeri, o da yol açıksa ancak üç saatte gidebiliyoruz. Telefon sistemimiz kötü.”

“Sen yaz gazeteci bey!” diyorlar, “Bugüne kadar politikacılar söz verdi ama olmadı hiçbir şey. Sen yaz olur! Yok mu iyiliksever bir işadamı, bir medya patronu? Birkaç milyar verip Doğan köyüne bir kar aracı alacak bir babayiğit yok mu? Kışın yollarımız açık kalsın. Kar aracını alsın da, Doğan köyünün girişine adını yazalım.”

Karşımızda Körkendil Dağı. Buranın alameti farikası. Yükseklerde bir yere taşlarla “Önce vatan!” yazmış asker. Hemen arkasında Kato Dağı. İki bin metrelik Belbuka Tepesi’nde geçen yıl bu zamanlar kalmıştım, arada top sesleriyle kesilen bir geceydi.

Bir soru: koruculuk kalsın mı, kalksın mı?

Yüksek rütbeli bir komutanın yanıtı:

“Korucu araziyi biliyor. Korucu yolu biliyor. Korucu mayını biliyor. Korucu dilini konuşuyor. Asker iki üç yılda bir yer değiştiriyor ama korucu yine yerini koruyor. Beş yıl önce girdiği vadiye, mağaraya yine

giriyor. Askere rağmen koruculuk sistemini değiştirecek ya da kaldıracak iseler, daha çok şehidi göze almaları lazım. Altını çiziyorum: korucu hâlâ PKK'nın baş belasıdır."

Askerin bu görüşü hiç değişmiyor. Koruculuk kurumunun artılarıyla eksilerini alt alta sıralayıp bir bilanço çıkardıkları vakit koruculuğun devamından yana yapıyorlar tercihlerini. Kiminle görüşseniz farklı düşünmüyor. Koruculuğun geleceği kafalarını meşgul etmekle birlikte, bugün için bu kurumu kaldırma fikrine karşı olduklarını her sohbette belirtiyorlar. Eruh'a doğru yola çıkarken Sadık Benek koluma girip, "Terör bitecek günün birinde. O zaman gelirsin, seni keklik, geyik avına çıkarırım bu güzel dağlarda" diyor.

Komando Tugayı'nda sarı

pirinç plaketler, şehit köşeleri...

Diyarbakır, 24 ağustos 1997

Demir Otel'deki odamda gece vakti bir yandan notlarımı topluyorum, bir yandan izlenimlerimi günlüğüme yazıyorum.

Siirt'teki Komando Tugayı'nda geçen gün şöyle bir olay yaşadım. Buraya geldiğim gün Sabah'ın birinci sayfasında "Rugan Pabuçlu Ali Dayı" röportajı çıkmıştı. Köyünden sürülmüş, kendi yurdunda sürgün yaşayan bir ihtiyarın insanî yakınmalarını dokunaklı üslupla yazmıştım. Komando Tugayı'nın kapısında beni karşılayan komutan, bu röportajımdan rahatsız olmuş. "Toprağa bakan bir ihtiyara bu kadar ilgi neden ki?.." diye sorarken biraz buruktu. Sonra da kolumdan tutup beni kapıya götürdü.

“Bakın Hasan Cemal Bey” dedi komutan, “burada 141 adet plaket var. Şehitlerimiz bunlar. Ama sayıları daha fazla. Girişteki pirinç plaketler eksik. Şehitlerimiz için yenilerini ısmarladık, henüz gelmedi.”

Şöyle devam etti komutan:

“Bakın, şu ön taraftaki beton meydanı görüyor musunuz? Oraya helikopterle getirilip yan yana yatırılıyor beyaz torbalar... Yani şehitlerimiz... Bir an kendinizi bizim yerimize koyup o anı hissetmeye çalışın. Üstelik telefonu kaldırıp eşine, anasına, babasına acı haberi vermek de bana, komutanlara düşüyor.”

Sarı pirinç plaketler, şehit köşeleri.

Güneydoğu’da birçok askerî birlikte böyle.

Pervari’de bir alay. Sarı pirinç plaketleri sayıyorum. 1994’ten beri 48 şehit. Alayın ilk komutanı Albay Suat Karadağ 1994 eylül ayında şehit düşmüş. Asteğmen Erkan Ünal Kuzey Irak’ta, Medina’da şehit düşmüş. Er Murat Çelik Doğancı’da... Doğan köyünde tabura ait şehitler köşesi. Toplam 18 şehit. “Üsteğmen Korhan Zağralı devre arkadaşımdı, burada şehit düştü” diyor bir subay... Er Kâzım Bulut yirmi bir yaşındayken hayata veda etmiş. Bir diğeri, Bindan Bulut da yirmi yaşındayken... “Lütfen yazın” diyor bir astsubay kolumdan çekerek, “Şehitlerimize, gazilerimize daha çok ilgi göstersin medya...”

Genç, yakışıklı helikopter pilotu:

“Şu uçtuğunuz UH-1’ler var ya, tam bir helikopter klasiğidir. Amerikalıların Vietnam’da kullandıkları, filmlerde gördüğümüz o helikopterler...”

Yeni evlenmiş, üç gün önce. Ama iki haftalık bir görevle, gelini Diyarbakır'da bırakıp yola koyulmuş... Bir başka genç pilot geçenlerde ailesiyle birlikte İzmir'e tatile gitmiş. Pansiyonda televizyon haberlerini izlerken, sıra Güneydoğu haberlerine gelince oradan biri, "Kes şunu, zapla!" deyince, canının nasıl sıkıldığını anlatıyor.

Kulağıma çalınıyor:

"Siz batıda eğlenirken..."

Sonu aynı geliyor:

"Biz buralarda vatan görevi yapıyoruz. Basınla televizyon yeterli ilgiyi göstermiyor. Bazen tarafsız bir gözlemci gibi yansıtılıyor burada yaşadıklarımız..."

Eruh, Şemdinli'yle birlikte PKK'nın ilk eylem koyduğu yer.

1984'ün ağustos ayında Eruh'u basıyor, altı saat boyunca belediye hoparlöründen PKK propagandası yapıyor. On üç yıl içinde bu ikinci gelişim. İlk kez SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'yle 1980'li yıllarda geçmiştim Eruh'tan. Genç subaylarla akşam vakti sohbet ediyorum. Bir gece önce "görüntü alınıyor". Yani dağda dolaşan iki grup terörist gece görüş dürbünleriyle saptanıyor. Derhal alarm veriliyor. Geceyarısından sabahın dördüne kadar çevre dağlarda müthiş bir cayırtı kopuyor. Gün doğarken takip başlıyor. Görev dönüşü sabah on bire doğru. Birliğin komutanı uzun boylu, sırım gibi genç bir subay. Olağan bir şeymişçesine anlatıyordu gece dağda yaşananları...

Niye yazıyorum bunları?

Güneydoğu'da askerin dünyasını biraz hissettirebilmek için... Onların duygu ve düşüncelerini anlayabilmek, anlatabilmek için... Önemsiyorum

bunu. Çünkü, Güneydoğu’da askerin dünyasına nüfuz edemeden, onu anlamaya çalışmadan, Güneydoğu’da “çözüm bulmak” ya da çözümden söz etmek düş kurmakla eş anlam taşır. En üst düzeyde asker-sivil diyaloğu örülmeden, bu diyalog soyut değil somut bir çerçeveye oturtulmadan, Güneydoğu’daki çıkmazdan kurtulmak güçtür.

Asker dersine iyi çalışıyor. Görevini her alanda yerine getiriyor. Üstelik kelle koltukta yapıyor bu işi. Gazi oluyor, şehit oluyor. Bu kadar fedakârlık gün gelir boşa gidebilir mi? Evet, gidebilir. Gitmemesi için askerin elde silah yaptığı mücadelenin yanı sıra bataklığı kurutmak için adımlar atmak şart. Güvenlik sorunu açısından bugün büyük aşama kaydedilmiş durumda. Ama sorunun bitebilmesi için devletin yalnız askeriyle değil, sivil yöneticisiyle, öğretmeniyle, doktoruyla, ebesiyle, işadamıyla Güneydoğu’da kendini duyurması gerekiyor.

Geçmişte çok yazdım.

Askerin yöntem ve tutumundan kaynaklanan hatalar da sorunun bugüne kadar dallanıp budaklanmasında önemli rol oynadı. Soruna tek pencereden bakmaları ve hükûmetlerin bu alana karışmasını istemeyen tutumları yanlış olmuştur. Sivil yönetimlerin ise Güneydoğu, Kürt sorunu gündeme geldiğinde asker karşısında geri çekilmek genellikle kolaylarına gelmiştir. Sivil siyaset kurumu dersine iyi çalışmamıştır. İyi çalışmayınca da askerle diyalog kuramamış, belirli noktalarda askeri ikna edebilecek ustalığı, donanımı gösterememiştir sivil siyasetçiler... Böylece yıllar yılı “Kürt yok Türk var” denmiş, sonra sıra “Kürt var, Kürt sorunu yok”a gelmiş ve resmî düzeyde Kürtçe’nin, Kürt kimliğinin inkârı devam etmiştir. Güneydoğu hep bir güvenlik sorunu olarak görülmüş ve soruna hep askerî açıdan yaklaşılmıştır. Bugün güvenlik sorununda çok büyük mesafeler kat edildiği için artık ekonomi deniyor, eğitim, sağlık deniyor, aş ve iş deniyor.

Ama yetmez.

Bir adım daha atmak lazım.

Kültürel alanda, kimlik alanında...

Evet, insanların sırtı pek karnı tok olmadıkça, ne yaparsanız yapın bataklık kurumaz. Sivrisinek üretmeyi sürdürür. Ama insanların bir de kimlik sorunu var. “Babo” sözcüğünün unutulmasını istemeyenlerin, Liceli, rugan pabuçlu Ali Dayı gibi kendi yurdunda sürgün yaşamak istemeyenlerin de sorunu var. Kimliklere, kültürlere, anadillere saygı göstermek de barışın, huzurun koşullarından biridir. Terörle mücadelenin bir boyutu da budur.

Başında barış, insan hakları gibi sıfatlar taşıyan derneklerin Güneydoğu’ya ilişkin faaliyetleri askerin dünyasında genellikle tepkiyle, kuşkuyla karşılanıyor. Çünkü bunlar PKK’yla, terör örgütüyle bağlantılı görülüyor. Asker, gerçek barış için asıl kendilerinin mücadele ettiğini vurguluyor. Kimseyle Kürt olduğu için mücadele etmediklerini, kelle koltukta mücadelenin terörist kişilere karşı yürütüldüğünün altını çiziyorlar. Bu yüzden “kimlik” vesaire dendiği zaman askerin dünyasında derhal alerji oluştuğu bir gerçek...

Ancak edindiğim bir başka izlenim var. Askerin dünyası demin belirttiğim konularda gönülsüz de olsa, kurmaylıktan kaynaklanan özelliklerle bugün gelinmiş olan noktada, bazı adımlara kapalı sayılmaz. Geçmişe göre değişimin izleri, kimlik ve bireysel planda kültürel haklar gibi konularda kendini belli etmeye başlamış... Bu nedenle eğer sivil siyasî otorite önümüzdeki dönemde dersine iyi çalışırsa, askerle somut bir çerçevede akıllı diyaloglar örebilirse ve de kimse geçmişin esiri olmazsa, Güneydoğu’ya huzur ve barış beklediğimizden çok daha çabuk gelebilir. Terör ve şiddet eylemleri tümüyle sona erer mi? Hayır. Ama yıllar

geçtikçe marjinal hale gelir, kıytırıklaşır. Son beş yılda güvenlik alanında sağlanan başarı daha ileriye götürülür.

1997'nin ağustos ayı sıcağında Güneydoğu'dan gördüklerimin özeti böyle. Haydi iyi geceler Hasan Cemal, yarınki yazıyı da günlükten kurtarmış oldun böylece...

22 ekim 1997

"Türkiye çok zor bir ülke, Türk olmak da kolay değil!" diye başlıyor Sabah gazetesindeki yazım, "Dün de öyleydi, bugün de öyle. Baksanıza 1856 tarihli Islahat Fermanı'mızdaki şu satırlara: 'Benim hapishanemde insanlara asla kötü muamele etmeyeceksin, işkence yapmayacaksın.' Bir buçuk asır önce de söz vermişiz insan hakları için... Bugün de veriyoruz. Allı pullu sözleşmelerin altında devlet olarak adımız var. Ama imzamıza sadık kalmıyoruz. Gereği yapılmıyor. Devlet olarak verilen sözleri tutmuyor siyasal iktidarlar. İnsan hakları sicilimiz Türkiye'nin alnında kara bir leke. Bunu hak etmiyoruz.

Bazen içim daralıyor.

Geçen akşam da öyle oldu. Eşber Yağmurdereli'nin nasıl ite kaka gözaltına alındığını izlediniz mi televizyon ekranlarında?.. Yağmurdereli... Görme özürlü... Avukat... İnsan hakları savunucusu... 'Barış İçin 1 Milyon İmza' kampanyasının öncüsü... Ve düşünce suçlusu! On dört yıl hapis yatmış... Şimdi yirmi iki yıl daha hapse girmeye hazırlanıyor. Niye? 'Söz'den dolayı. Düşünceden dolayı. Yapılan bir konuşmanın, ifade edilen bir fikrin bedeli tam yirmi iki yıl demir parmaklık arkasında yatmak... Lütfen düşünün. Adalet bunun neresinde? Bunun neresi insan haklarına, demokrasiye sığar? Vurun bileklerine kelepçeyi Eşber Bey'in. İte kaka gözaltına atın. Yirmi iki yıllığına hapse gönderin. Eşber Bey gözaltına

alınırken, ‘Çekin bu fotoğrafı’ diyordu olanca serinkanlılığıyla, ‘Altına da yazarsınız Türkiye’de demokrasinin fotoğrafı diye...’”

8 şubat 1998

Sabah’ta çıkan bir yazımdan alıntı. Başbakan Mesut Yılmaz’ı muhatap alan bir yazı. Günlüğüme aktardığım bazı bölümleri şöyle:

“Adı, Kürt Kültür ve Araştırma Vakfı. Kısaca, Kürt-Kav. Cumhuriyet tarihimizin ilk Kürt kimlikli kurumu. 1995’te mahkeme kararıyla resmiyet kazandı. Bu sivil toplum kuruluşunun başkanı Yılmaz Çamlıbel bugünlerde dertli. İşte geçen gün bana anlattıkları:

‘Mahkemeler vakıf senedimizi onayladı. Buna göre Kürtçe dil kursu açma hakkımız var. Ama olmadı. İstanbul’daki merkez binamızda açtığımız kurs valilik emriyle kapatıldı. Kendi çıkardığımız yasaya kendimiz uymuyoruz. Hukuk değil, neredeyse yasa devleti bile değiliz. Yezidî, Musevî ve Hıristiyan Kürt’e anadiliyle çalışma yapmak serbest. Ama Müslüman Kürt’e yasak! Örneğin Siirtli, Urfalı vatandaşlarımıza anadili serbest. Ama aynı illerde yaşayan Kürt vatandaşlarımıza yasak. Mahkemeler bizden Kürtçe tercüman istiyor. Fakat bizim Kürtçe’yi daha iyi öğrenmemiz yasaklanıyor.’

Sözlerini şöyle noktaladı Çamlıbel:

‘Biz şiddete karşı, PKK’ya karşı Kürtleriz. Siyasal değil, kültürel bir olayın peşindeyiz. Bir kursumuza bile izin verilmiyor, hangi çağdayız?’

İşte böyle.

Sayın Başbakan Yılmaz;

Kürt değil Güneydoğu sorunu diyebilirsiniz. Ancak Kürt varlığını kabul ettiğinize göre, Kürt kökenli vatandaşlarımızın demokrasiden doğan, Cumhuriyet devletinin eşit vatandaşı olmaktan kaynaklanan bazı bireysel haklarını kabul etmek durumundasınız. Bunun için devletin tekliğine de, Türkçe olan genel eğitim ve resmî diline de dokunmak gerekmiyor. Azınlık hakları tanınması da şart değil.

Tıpkı Fransa'daki gibi!

İsteyen istediği dil kursunu açabilmeli. Radyodan, televizyondan kendi anadilinde şarkısını, haberini dinleyebilmeli. Devletin bu konularda ille de yardımcı olması da şart değil, mâni olmasın yeter!"

Buenos Aires'te "Perşembe

Anneleri", İstanbul'da

"Cumartesi Anneleri"...

Paris, 13 mayıs 1998

Bu yazıyı neden Paris'ten yazıyorum?

Bilmiyorum.

Belki de her gün yazı yazmanın dayanılmaz ağırlığından olabilir. Geçenlerde bir Amerikalı yazarın makalesinde okumuştum. Berlin deyince militarizm, Paris deyince romantizm takılıyormuş aklına... Paris romantik! Hele şu bahar günlerinde bir başka türlü. "Güzel Paris... Yalnızca bir başkent gibi değil, yabancı bir kadın gövdesi gibi hâlâ keşfedilmeyi bekleyen..." diye başlamış söze Nedim Gürsel Paris Kitabı'nın bir yerinde. Nâzım Hikmet'ten de bir şiir:

Hangi şehir şaraba benzer ?

Paris.

İlk bardağı içersin buruktur.

İkincide dumanı vurur başına,

Üçüncüde mümkünü yok

Masadan kalkmanın

Garson bir şişe daha getir !

Ve artık nerede olsan, nereye gitsen

Paris'in ayyaşısın iki gözüm.

Woody Allen'in bir filmiydi. "İyi ki Bach var!" diyordu. Ben de bugünlerde çok Bach dinliyorum. Politikanın kasvet verici labirentlerinde dolaşırken, bazen Bach'ın görünmez dünyasına sığınmak insana tahammül gücü veriyor. Bach'ı dinlerken kendimi de dinliyorum. Kendimle hesaplaşıyorum. Geçen gün bir faks aldım. İki çocuklu tanıdığım bir anneden geliyordu. Bir yazımdan dolayı beni eleştiriyordu. "Kayıpları" için her hafta Beyoğlu'nda gösteri yapan "Cumartesi Anneleri" konusunda beni duyarsız kalmakla suçluyordu:

"Tam elli altı hafta boyunca Galatarasay Lisesi'nin önünde çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bir grup insan, kayıp çocuklarını bulamadıklarını sokaktan geçen bazı başka insanlara anlatmak istediler. Ben bu eyleme elli altı hafta boyunca katıldım. Oturma sırasında tek bir çıtın çıkmadığını biliyorum. Polisin orada oturanlara bildiri dağıttığına, polisle her çeşit diyaloğun uygar bir çerçeve içinde gerçekleştiğine de

tanık oldum. Ancak bir ay önce etrafımızı her zamankinden yoğun saran çevik kuvvetten birinin, ‘Emir gelmedi mi daha, avucum kaşınıyor’ dediğine de tanığım. Bir hafta sonra bu insanlar dövüldü, gözaltına alındı. Buna da tanığım. Çünkü bu insanlardan biri de bendim. Haber kaynakların sana ulaştırıyor mu bilmiyorum. Ama Türkiye’de dört yüzü aşkın insandan, polis tarafından götürüldüklerinden bu yana haber alınamadı. Daha doğrusu bir daha bu insanları sağ gören olmadı. Hasan Ocak misali cesetleri bulundu. Son bir yıl içinde yirmiyi aşan gözaltında kayıplar var. Geçen yılın haziran ve temmuz aylarında gözaltına alınan beş kişinin cesetleri ocak ve şubatta Çukurca’da yol kenarında bulundu. Devletin gözaltına aldığı insanları cebine koymadığını sen de biliyorsun. Bunu da etki-tepkiyle mi açıklayacağız? Bizler de mi PKK ve terör örgütleri tarafından manipüle ediliyoruz? Bu ülkede sorunlarını şiddetle çözmeyi reddedip herhangi bir demokratik hakkı savunan insan, ertesi gün devletin şiddetiyle karşılaştığında, demokratik hakkını talep ederek ve savunarak da mı şiddeti körüklemiş oluyor yani? Bunları yaşayanlardan kaç kişi sorunlarını demokratik bir platformda çözmek inadını gösterecek dersin?”

Acı gerçeklerin altını çizen satırlar.

Eleştirilmek iyidir.

“Cumartesi Anneleri” için bunca zamandır yazı yazmamış olmam ille de duyarsızlıktan değil, ihmalden kaynaklanıyor.

Şimdi hatırlıyorum.

Buenos Aires’teki Arjantinli anaların kayıp çocukları için haftada bir perşembe günleri eylem yaptıkları Mayıs Alanı’na gitmiştim. Hiç unutmam, gözlerinin içine hüzün çökmüş yaşlı bir ana, sanki yüreği sökülmüş gibi konuşuyordu:

“Kayboldular. İşkence yapıldı onlara. Gözkapaklarına, cinsel organlarına elektrik verildi. Katillerin, işkencecilerin sokakta ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşabilmeleri demokrasiye en büyük tehlike değil mi? Evlatlarımızı bizim kollarımızdan canlı canlı aldılar. Geri istiyoruz onları. Beyaz başörtülerimizle Mayıs Alanı’nda barikatlar kurduk, daha da kuracağız.” (Cumhuriyet, 12 mayıs 1987)

Yazıma şu başlığı koymuştum:

“Yaşamak için acı çekmek!”

İlle de gerekmiyor.

16 eylül 1999

İsmail Beşikçi serbest...

Özgür Bakış’ın haberinden: “Bugüne kadar yayımladığı 36 kitapla çok sayıda makaleden dolayı aralıklarla toplam 18 yıl hapis yatan ve 52 dava dosyasından 79 yıl kesinleşmiş hapis ve 8 milyar lira para cezası bulunan İsmail Beşikçi, basın suçlarına erteleme yasası kapsamında dün akşam Bursa Özel Tip Cezaevi’nden serbest bırakıldı. Beşikçi, yaptığı açıklamada, daha önce yedi kez tahliye olduğunu, dört kez de emniyetten serbest bırakıldığını belirterek, ‘Bu çıkışlar özgürlüğe çıkışlar değil’ dedi.”

13 nisan 2000

Günlüğümden notlar...

İsveç’te yaşayan ve Kürtçe yazan romancı Mehmed Uzun’un yedi kitabı birden toplatıldı. Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin

kararıyla... İnsan Hakları Derneği Başkanı Hüsnü Ündül'ün açıklaması:

"Yaşayan en büyük tiyatro yazarlarından Harold Pinter, Dağ Dili adlı oyunu yazdı. Oyunda, oğlu cezaevinde bulunan bir annenin, oğluyla anadilinde konuşmasının yasaklanması işleniyordu. Bu ülke ne yazık ki bizim ülkemizdi. Anadili yasağı, insan onuruna aykırı yasalar sorunun başta gelenidir. Mehmed Uzun, bu toprakların kokusunu, rengini ve çeşitliliğini, dünya halklarına gösteren bir yazarımızdır. Yaşamımızı zenginleştirenlerdendir. Mehmed Uzun'un düşüncelerini ve yapıtlarını kısıtlamak yerine, onu ve benzerlerini teşvik etmektir yapılması gereken..."

22 ocak 2001

Günlüğümden bir sayfa.

Radikal'in manşeti ilginç:

"Bu yol AB'ye gitmez!"

Haber daha ilginç:

"Danıştay'dan sokak ve caddelere verilen isimlere yasak... Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Kürtçe tartışılırken, Mahatma Gandhi, Yılmaz Güney ve Halepçe gibi isimlerle Yezidîlerin kutsal mekânlarına ait adlar 'halkı isyana teşvik' olarak değerlendirildi. Batman Belediyesi'nin değiştirdiği bazı sokak ve cadde isimlerini iptal eden Danıştay kararında şöyle dedi:

'Bu isimler Türkçe değildir. Bir kısmının isyanları ve devletçe katledilenleri çağrıştırdığı, Gandhi gibi sömürgecilere karşı mücadele eden isimlerin özellikle seçildiği, isyanın makbul bir şeymiş gibi gösterilmeye çalışıldığı, etnik mesaj verildiği anlaşılmıştır. Mahatma Gandhi:

Hindistan’da İngiltere’ye karşı bağımsızlık mücadelesi veren bir liderin ismidir. Yılmaz Güney: bölücülük faaliyetleri olduğu gibi bir hâkimi öldürmekten ceza alıp yurtdışına kaçmıştır. Halepçe: Irak’ta bir yerleşim yerinin adıdır. Irak devletinin Kürtleri toplu olarak öldürdüğü yer diye biliniyor. Tilmerç: Batman’a bağlı bir köyün eski adı olup Türkçe olmayan isim yeniden canlandırılmaktadır. Zozan: Kürtçe bir kelime olup yayla anlamına gelir. Laleş: bu kelime Kürtçe lale anlamına gelmekle birlikte Yezidîlerin kutsal mekân sayıp Irak’ta hacı olmak için ziyaret ettikleri bir yer ismidir.”

8 haziran 2001

Radikal gazetesinin bugünkü manşeti:

”Utandıran karar!”

Haber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bir kararıyla ilgili:

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 1993’te Muş’ta düzenlenen operasyon sırasında gözaltına alınan on bir köylünün ‘öldürüldüğüne’ kanaat getirdi. Cezası, 1 trilyon lira... Türkiye, PKK’ya karşı 9 ekim 1993 tarihinde Muş-Kulp-Lice üçgeninde gerçekleştirilen bir operasyon sırasında ‘kaybolan’ on bir köylünün yakınlarına yaklaşık 1 trilyon lira tazminat ödeyecek.”

Kolordu’da komutan:

“Milliyetçilik dilde başlar!”

Viranşehir, 13 haziran 2001

Buna benzer harikulade bir manzarayı bir zamanlar kuşbakışı görmüştüm. Kahire'ye uçakla inerken, Nil vadisindeki pamuk tarlalarının yemyeşilliğiyle, güneş altında göz kamaştıran çöl sarısının birbirini bıçak gibi kesmesini yıllar önce hayranlıkla seyretmiştim.

Dün sabah da öyle oldu.

Diyarbakır'dan yola çıktık. Güneş tepemizde, yakıyor. Mardin yolundan saptık. Mazıdağı ile Derik'i geçtik. Birdenbire önümüze uçsuz buçaksız sarı bir dünya çıktı:

Mezopotamya Ovası.

Sanki sonsuza dek uzayıp gidiyordu. Mezopotamya'da çok dolaştım. Işığı mı, açısı mı bilemiyorum ama bu seferki güzelliği başka türlüydü. İnsanın gözünü alan, yakıcı güneş altında sapsarı, dalga dalga buğday denizini yer yer bıçak gibi kesen çağla yeşili pamuk tarlaları... Öylesine bir güzellik ki insana yaşama sevinci aşılıyor, umut aşılıyor.

Viranşehir'de genç doktoru dinliyorum.

"Yüz bin nüfusu var buranın. İlçe merkezinde bir sağlık personeline 7 bin kişi düşüyor. Bir doktora düşen kişi sayısı 15 bin... Toplam iki yüz köy ve mezrada sadece iki sağlık ocağı var ama ikisi de kapalı. Sağlık Bakanlığı rakamlarına göre Türkiye'de en çok tifo vakasına Viranşehir'de rastlanıyor. 1999'da resmen bildirilen vaka sayısı 1 225. Bir de bildirilmeyenler var tabiî. Aynı yıl 300 milyonluk bütün Amerika'da yalnızca 400 tifo vakası olmuş..."

Doktor daha yirmi üç yaşında. Çukurova Tıp Fakültesi'nden yeni mezun. Doğruca Viranşehir'e gelmiş, HADEP'li belediyenin geçenlerde açtığı Sağlık Merkezi'ni yönetmeye başlamış. Dikkatimi çekiyor, bayağı sarışın bir genç. "Memleket neresi?" diye sorunca, anlıyor neden

sorduğumu. “Galiba Kürt’e benzetemediniz” diyor gülerek, “Adıyamanlı’yım.” İsmi, Ciğerhun. Kürtçesi Cigerxwin. Türkçe ne manaya mı geliyor? Kanlı ya da yaralı ciğer. Yani sıkıntıdan, dertten ciğeri kanamış insan... Ciğerhun aynı zamanda ünlü bir Kürt ozanı. Midyat’ın bir köyünde doğmuş. Medresede okuyup imam çıkmış. Sonra ateistliğe dönüp Marksistlikte karar kılmış. Uzun yıllar Suriye’de yaşadıktan sonra 1985’te Fransa’da ölmüş.

Doktor diyor ki:

“Hani İbrahim Tatlıses’in bir türküsü var, ‘cane cane cane’ diye. Ciğerhun’un bir şiirinden Türkçeleştirilmiştir bu...”

Ciğeri yaralı olan birini daha tanıdım burada. Viranşehir’in HADEP’li belediye başkanı Emrullah Cin. Mesleği öğretmenlik. Yakınıyor, “Hâlâ ‘Kürtçe olsun mu, olmasın mı?’ diye bir tartışmayı bu ülkede yapmak ayıp değil mi?” diye...

Evet, ayıp!

Anlatıyor:

“Ben Türkçe’yi okulda öğrendim. Hiç unutmam. Köy ilkokulunda ilk günümdü. Öğretmen geldi, ‘Kalk’ dedi. Anlamadım, kalkmadım yerimden. ‘Kalk kalk...’ diye tekrarladı. Kürtçe’de kavunun kurutulmuşuna ‘kağ’ deriz. Öğretmen ‘Kalk kalk!..’ diye bağırdıkça, ben çırpınıp yerlerde kağ arıyorum. Öğretmen yanıma geldi, kulağıma öyle bir asıldı ki, işte o zaman ‘kalk’ Türkçe’de ne anlama geliyor anladım. Ama bunun ezikliğini, öğretmenin o sert davranışını bugüne kadar hiç unutamadım. Bıraksınlar Kürtçe’yi öğrenelim, öğretelim. Herkes kendi anadilinde eğitim hakkına sahip olmalı. Evrensel bir insan hakkı değil mi bu? Kendini kendi dilinde ifade etme özgürlüğüne herkes sahip olsun.

Tamam, Kürtçe'de birbirinden çok farklı lehçe var, ağız var. Ama örneğin en yaygın olanı Kırmançi değil mi? Bu geliştirilebilir."

Sofraya Viranşehir'in ünlü fırın yemeği tava geliyor. Yine taş fırından çıkma sımsıcak, ipince yufkalarıyla tavaya dalıyoruz. Demokrasi talepleri deyince bir nefeste sıralıyor Belediye Başkanı Cin:

"İnançların, kültürlerin kendilerini özgürce ifade edebilmeleri... Tabiî Türkiye'nin bütünlüğü içinde... Köy koruculuğunun, 'olağanüstü hal'in kaldırılması... Toprak reformu, yani ağaların elinden Hazine arazilerinin kurtarılması... Seçim sistemini değiştirmek, seçim barajını yüzde 10'dan aşağı indirmek..."

1999 seçimlerinde baskıya rağmen yüzde 45 oyla nasıl belediye başkanı seçildiğini anlatıyor. "Bölücülük ilkel bir anlayış. Kim bölmek ister ki Türkiye'yi? Kimliği, dili inkâr etmektir insanları asıl bölücülüğe iten" diyor Viranşehir'in HADEP'li belediye başkanı Emrullah Cin...

Diyarbakır, 17 haziran 2001

Akşam vakti otel odamda günlüğün başına çöktüm.

Oradan buradan not çiziktiriyorum.

Kaç yazı çıkar acaba? Kızıltepe'nin güler yüzlü belediye başkanı Cihan Sincar makamında bazen Kürtçe konuşuyor. Devlet yetkilisi, HADEP'li belediye başkanını derhal sorguluyor, "Sen burayı Kürtçe mi idare etmek niyetindesin?" diye... Cihan Sincar da bana yakınıyor makam odasında, "Ne yapayım, adam Türkçe bilmiyorsa, derdini nasıl anlatsın?" diye...

Diyarbakır'da, Kolordu'da komutanla konuşuyorum, diyor ki:

“Milliyetçilik dilde başlar! Kürtçe açısından da öyle tabiî... Halbuki Kürtçe diye de bir şey yok ki. On iki değişik lehçe ve ağız var. Birbirlerini anlamıyorlar. Bu bakımdan anadil diye bir şey söz konusu değil. Kırmançi var, Arapça sızmış... Soranice var, Farsça ağır basıyor. Birbirlerini anlamıyorlar. Zazaca keza... Arada bir Med TV’ye bakıyorum. Dil konusunda çizgi filmlerle falan bir şeyler yapma çabasındalar. Yeni lügatler yazmaya çalışıyorlar. Zazalar aslında Türk boyu. Kürtlükle alakaları yok. Zaten sevmiyorlar birbirlerini... Kürt’ü, Kürtçe’yi bırakalım...”

Bir HADEP’li yetkilinin yine Diyarbakır’da söylediklerine gelince:

“Bugün artık Kırmançi ortak Kürtçe olarak geliştiriliyor, benimseniyor. Alfabe, sözlük buluyorsunuz. Hem İstanbul’da hem Diyarbakır’da. Ayrıca bu bölgede çanak antenlerle çoğu evde izlenen Med TV’de Kürtçe öğreten yayınlar yapılıyor.”

Bir başka HADEP’li:

“Yılların alışkanlıklarını devlet bıraksa ne olur ki? Televizyonu, radyosu olsa, dilini rahatça öğrenebilse, ne olacak ki? İnkâr edildi dilimiz. Bu çok büyük tahribat yaptı. Aslında Türkiye Avrupa Birliği’ne girse, bölünme korkusu falan da kalmayacak ki...”

Şu sıralar bölgede konuştuğum devletin bir valisi de şöyle diyor:

“Bakın, her tarafta çanak anten. Dünya televizyonla evinin içinde. İnternetle ulaşamadığın konu, bilgi yok artık. Bu durumda ne yapacaksın? Dille, kültürle ilgili yasaklarla nereye kadar gidebilirsin ki? Bu devirde eski bildik yönetmlerle asimilasyon da olmaz zaten. Kendini Kürt hissediyorsa bırak hissetsin. Kendini ifade etsin. Zaten engelleyemezsin ki. Bu konularda devletin artık korkularından sıyrılması şart. Bu

korkuların miadını doldurduğunu sanıyorum. Doğru olan, güne uygun plan programla Avrupa Birliği yolunda ilerlemektir.”

Kolordu’daki komutanın sözleri:

“Avrupa Birliği’ne girmek Türkiye’nin çıkarınadır. Ekonomik refah, yani aş ve iş sorununun çözülmesine büyük katkıdır. Bu sayede bölünme tehlikesi en aza iner. Ancak AB’ye girerken, Türkiye’nin bazı özelliklerinin göz önünde tutulması da şart tabiî...”

Olağanüstü Hal Valiliği’nden üst düzeyde bir yetkili:

“Geçen yıl, 2000 yılında, yani Türkiye’nin AB’ye adaylığı tescil edildikten sonra bölgeye dönük yabancı medya ilgisi, 1999’a göre iki kat, yabancı heyetlerin ziyareti tam iki buçuk kat arttı. Faaliyetleri müthiş rahatsız edici. AB’ye teslimiyetle girmeyeceğiz. Bu arada belirteyim. PKK’nın diğer Kürt isyanlarından farkı, etnik Kürt milliyetçiliğini ortaya çıkarmasıdır. Terör örgütü bir maşa... Türkiye’yi bölme hedefinden vazgeçmiş değiller. Ne yapıyor Osman Öcalan? Eskiden silahla yapmak istediğini bugün siyasetle, siyasallaşarak yapmak istiyor. İşte o kadar.”

Akşam Cizre’ye girerken su kıyısında çilingir sofrası kurmuş, araba farlarının ışığında demlenenleri görünce , “Şu hale bak” dedi şoförümüz Yılmaz, “Eskiden buralara gelince arabayı gazlar, kurşun hızıyla geçerdik Cizre’yi...”

Ben de hatırladım, önde arkada iki polis panzeri eşliğinde Cizre’nin içinden geçtiğimiz 1993 sonbaharındaki o korkutucu geceyi... 2001 haziran ayında tablo farklı. Şimdi yeni bir dönem başlamış durumda Güneydoğu’da. PKK yenildi. Apo yakalandı, yargılandı, hapiste yatıyor. Dağda silahlar sustu. Güven ve huzur ortamı ufak ufak kuruluyor. Terör ve şiddete karşı verilmiş olan haklı ve meşru mücadele dönemiyle mukayese

edildiğinde, belki daha güçlükleri olan, belki daha yaratıcı olmayı, esneklikleri gerektiren bir dönem bu.

Ama bu dönemde yalnızca ‘HADEP PKK’nın legal uzantısı” demekle yetinirsek... “Kürtçe, Kürt milliyetçiliğine yatırımdır” demekle yetinirsek... Yalnız aş, iş ve güvenlikle uğraşır, sorunun kimlikle ilgili tarihsel ve kültürel boyutlarını göz ardı edersek... Ya da sadece “Mehmetçik’in elde silah beklemesi”yle yetinmeye devam edersek... İşte o zaman, ülke olarak yakaladığımız eşsiz bir fırsatı heba etmiş ve çekilen acıların da boşa gitmesine yol açmış oluruz.

29 ağustos 2001

Hürriyet’te Namık Durukan’ın haberinden:

“Kürtçe anonsa inceleme... Diyarbakır’ın Çınar ilçesine bağlı Karalar köyü Başalan mezrasında kaymakamlık tarafından düzenlenen sinema gösterisine, halkı Kürtçe anons yaptırarak davet eden Kaymakam Osman Yenidoğan hakkında inceleme başlatıldı. Köyde yaşayan kadınlar, yaşlılar ve okula başlamamış çocukların Türkçe bilmediğini belirten vatandaşlar, bu nedenle Kürtçe anons yapıldığını, incelemeye anlam veremediklerini söylediler.”

29 ocak 2002

Kürtçe radyo televizyon...

Kürtçe dili eğitimi...

İdam cezasının kaldırılması...

Ve Avrupa Birliği...

Güncel, sıcak ve bin yıldır değişmeyen konular... “Avrupa Birliği isteniyor mu, istenmiyor mu?” diye girmişim Milliyet’teki yazıma.

“İktidar ya da muhalefette olsun Meclis’teki bütün partiler istiyor. Hepsi AB’den yana. Kamuoyu da öyle. Bütün araştırmalarda Avrupa’ya ‘evet’ diyenlerin oranı yüzde 80’in üzerine çıkıyor, genellikle yüzde 70’in altına inmiyor. İyi güzel. Fakat AB üyeliğinin birtakım ilke ve kuralları var. Bunları benimsemeden, yerine getirmeden AB’ye girmek olanaksız. Briç kulübünde pişpirik oynamak yasak! Bu da malum. Türkiye çok uzun yıllardır AB’ye nasıl girileceğini biliyor. Bunun için devlet olarak imzalanan çok sayıda belge var. Bunların bir bölümünün gereği de yapılmış durumda. Nitekim AB bu nedenle 1999 sonundaki Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylığını kabul etti. Birkaç ay önceki Laeken Zirvesi’nde de Türkiye’nin tam üyelik müzakerelerine yaklaştığını resmen tescil etti.

Ama daha yapılacak işler var.

Biri, idam cezasının kaldırılması. Devletle siyaset kurumunun Öcalan’ı idam edecek kadar aklını ekmek peynirle yiyeceğine ihtimal vermiyorum. Öcalan’ın ömür boyu İmralı’da oturması birçok bakımdan çok daha akıllı bir tercih. Çünkü idam, Türkiye’yi karıştırmak demektir. PKK’da şiddet ve teröre hâlâ bel bağlayanları yeniden canlandırmaktır. Türkiye’nin Avrupa’yla ilişkilerini torpillemektir. Türkiye’nin iyiye giden ekonomik beklentilerini gölgelemektir. Onun için de aklını ekmek peynirle yemek istemeyenler, idam cezasının bir an önce kaldırılmasından yanadır.

Bir başka konu:

Kürtçe radyo-televizyon... İdamda olduğu gibi koalisyon ortakları anlaşamıyor. DSP ile ANAP evet derken, MHP karşı çıkıyor. Ancak

MHP'nin bu tutumu pratikte bir şeyi değiştirmiyor. Çünkü isteyen herkes çanak anteni koyup PKK'nınki dahil Kürtçe televizyon kanallarını kaç yıldır seyrediyor.

Kürtçe dil eğitimi...

Kürtçe'yi konuşuyor. Yazması serbest. Kürtçe kitap, dergi, gazete de çıkartıyor, şarkı kasedi de. Ama öğretmek yasak. Bunun için kurs, dershane açmak yasak. Bunun mantığı nedir? Bilgisayarın önüne oturunca, internete girince Kürtçe öğrenmiyor mu? Kürt tarihiyle, edebiyatıyla, folkloruyla ilgili bilgiler edinmiyor mu? Yurtdışından yayın yapan Kürtçe televizyon kanallarında bunların hepsi yok mu?

O zaman?..

Bu konudaki duyarlığı anlıyorum. Hak verdiğim yanları var. Ama kafayı kuma gömmenin de yararı yok. 'Kürtçe öğrenim, Kürt kökenli vatandaşlara iyilik mi, kötülük mü? Kürtçe'lerin hangisi? Kim verecek? Hangi kitaplarla?' diye soranlara rastlanıyor. Bırakalım onlar düşünsünler. Devlet ille de işin içinde olmasın. Kolektif haklara, azınlık vs. haklarına yol açmadan, Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit vatandaşlığıyla demokrasiden kaynaklanan bireysel haklar çerçevesinde çözülsün Kürtçe de. AB'nin ve demokrasinin gereği de bu. Tıpkı Türk Ceza Yasası'nın 159 ve 312. maddelerinin iyileştirilmesi, yani ifade özgürlüğü alanının genişletilmesi gibi... Bütün bunlar, devleti ve bayrağı tek olan, resmî dili ve genel eğitim Türkçe olan Türkiye'de yapılır. Yapılmalıdır. Böylece hem demokrasi ve Avrupa yolunda ilerleriz, hem de iç barışın temellerini sağlamlaştırırız."

26 şubat 2002

Günlüğüme, Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın sözlerini not ediyorum, "yerinde görüşler" diye. ANAP lideri şöyle diyor:

“Kürtçe öğrenimi serbest bırakırsa Türkiye bölünür görüşüne inanmıyorum. Türkiye’nin bölünmesini aklından bile geçirmeyen, ama anasının babasının dilini de sürdürmek isteyen insanların olduğunu kabul etmeliyiz. Bu insanları kazanmanın yolunun yasaklardan, engellerden değil, çağdaş dünyayla uyumdan geçtiğini düşünmemiz lazım. Hiç kimse bizden devletin resmî dilinin yanına başka dil konulmasını istemiyor. Muhtemelen az sayıda insan bu özgürlükten yararlanacaktır. Terör örgütünün bile kendi arasında Türkçe konuştuğunu biliyoruz. Engeli kaldırdığımız zaman, tam tersine bölücü terör odaklarının elinden çok önemli bir malzemeyi almış olacaksınız.”

Türkiye’nin Avrupa yolculuğu devam etmeli. Zaten gerekeni Avrupa için yapmış olmayacağız. Kendi istikrar ve refahımızın gerekleri bu adımlar. Ancak AB içindeki Türkiye daha güçlü olacak. Ama ya AB sonunda kapıyı kaparsa? N’apalım? Biz de “Neşen bilir!” deyip yolumuza devam eder gideriz. Dünyanın sonu değildir çünkü...

Ama biz önce insanların kendilerini anadillerinde, kendi istedikleri dillerde ifade etmelerinin önündeki engelleri, yasakları kaldıralım. Tek bir Kürtçe yoksa yok! Kırmançi’ymiş, Gorani’ymiş, Sorani’ymiş, Zazaca’ymış, birçok farklı Kürtçe’ymiş. Ne yapalım? İsteyen istediği gibi öğrensin, geliştirsin dilini, kültürünü. Kimse kimsenin kimliğini artık inkâr etmesin. Ama bu arada bugüne kadar doğru dürüst yapamadığımız işleri de yapalım. Türkçemiz’i öğretelim adam gibi. Ulusal eğitimi çağdaş hale getirip yaygınlaştıralım.

Aklın yolu bu değil mi?

Yirmi yıldır hep aynı şeyleri tekrarlamak! Yıllar geçtikçe Nadir Nadi’nin o sözü aklıma geliyor: “Bu dünyaya boşuna mı geldik?..”

20 nisan 2002

Radikal'in dünkü manşeti:

"Diyarbakır'ın Dicle ilçesi Jandarma Komutanlığı, 21 aralık 2001 tarihinde nüfus kütüklerine kaydedilen isimler üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, yirmi bir çocuğun isimlerini sakıncalı bularak Dicle Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştur. Dicle Cumhuriyet Savcılığı da yaşları 1,5 ile 15 arasında değişen Berivan, Zilan, Rojda, Baver, Velat, Serhat, Kendal, Hebun, Baran, Rojhat, Agit, Zelal ve Zozan adlı çocukların isimleri nedeniyle aileleri hakkında dava açtı. Savcı Alpaslan Karabay hazırladığı iddianamede, 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 16. maddesinde, 'Çocuğun ismini anası ve babası koyar. Ancak millî kültürümüze, ahlak kurallarına, örf ve âdetlerimize uygun düşmeyen ve kamuoyunu inciten adlar konulmaz' hükmüne atıfta bulunarak, çocuklara verilen Kürtçe adların PKK militanlarının kod adları olduğunu savundu."

Olacak iş mi? Nelerle uğraşıyor Türkiye hâlâ?

27 temmuz 2002

Bugün Milliyet'te çıkan yazımdan.

Ayıptır! Neyi konuşuyoruz?

Ölüm cezasının kaldırılmasını mı? Zaten uygulanmıyor ki. 1984'ten beri tek bir kişi idam edilmedi Türkiye'de. O zaman neyi konuşuyoruz? Avrupa'da ölüm cezasını bizden başka bütün ülkeler kaldırdı. Hem Avrupa Konseyi, hem Avrupa Birliği devletlerinde artık idam yok.

Bir tek bizde var.

O da kâğıt üstünde kaldı.

Öyle ama artık bunu da kaldırmak zorundayız. Bu yalnız AB’nin bir koşulu değil. Bin yıldır üyesi olduğumuz Avrupa Konseyi de bunun için Türkiye’ye bastırıyor. O zaman neyi konuşuyoruz? Sorun Öcalan mı? “Öcalan’ı idam edelim, ölüm cezasını sonra kaldıralım!” diyen MHP mi? MHP’nin bu tutumu yüzünden DYP ile AKP’nin seçim öncesinde kaçak güreşmeleri mi? Yani ölüm cezası üzerinden politika yapılması mı? Evet öyle.

Öcalan’ın idam edilmesi akıl kârı mı?

Bırakın AB’yi, Avrupa Konseyi’ni bir yana. Defterinde şiddet yazan ayrılıkçı hareketlerle mücadele açısından veya PKK’ya karşı mücadele konusunda Öcalan’ın idamı akıllı bir iş mi, bunu düşünün. Genelkurmay’da soruşturun. MİT’e kulak verin. Emniyet Genel Müdürlüğü’nü kolaçan edin. Asker olsun sivil olsun, Öcalan’ın idamını savunabilen aklı başında hiç kimseyi bulamazsınız. Çünkü, bu idamla Türkiye’nin güvenlik çıkarlarının zedeleneceğini bilirler. Çünkü, bu idamla şiddeti hayat tarzı olarak benimsemiş olanların değirmenine su taşınacağını bilirler. Çünkü, bu idamla Türkiye’yi sürekli istikrarsızlık içinde görmek isteyen “dış odaklar”a fırsat sağlanacağını bilirler.

O zaman neyi konuşuyoruz?

Avrupa’da bizden başka ölüm cezası olan ülke kalmadı.

Ayıp değil mi?

Neyi konuşuyoruz?

Kürtçe radyo-televizyonu mu?

Kürtçe öğrenip öğretmeyi mi?

Hâlâ bunları mı konuşuyoruz Allah aşkına? Bu ülkede Kürtçe gazete, dergi, kitap yayımlamak yasak mı? Değil. Kürtçe şarkı kasedi doldurup satmak yasak mı? Değil. Bunlar serbestse, Kürtçe radyo ve televizyon ne diye yasak olsun ki? Ayrıca bu yasaklar yıllardır fiilen delinmiyor mu? Evinin tepesine çanak anteni koyan her vatandaş, yurtdışından Kürtçe yayın yapan PKK'nınki dahil bir sürü televizyon kanalını seyretmiyor mu? Hem de nasıl!

O zaman hâlâ neyi konuşuyoruz?

Niye bizde de Kürtçe haber veren, şarkı çalan, program yayınyalan kanallar, radyo istasyonları olmasın ki? Kürt var. Kürtçe var. Konuşmak serbest. Kitap, dergi, gazete Kürtçe çıkabiliyor. Kürtçe şarkı kasetleri çarşıda satılabiliyor. Kürtçe televizyon da fiilen var. Bu durumda ne diye Kürtçe öğrenmesin ki? Kurs açıp, özel dershane açıp Kürtçe öğretmesin ki? Bu çağda böyle bir yasağın mantığı nedir söyler misiniz? Televizyonda Kürtçe dersleri var. Bilgisayarla internet dünyasına girip Kürt sözcüğüne bastın mı, her şey emrine amade...

O zaman? Bu yasaklar niye?

Biz hâlâ neyi konuşuyoruz ki?

Ayıp değil mi?

Avrupa yolunu kesmekle Türkiye'ye kötülük yapıyorsunuz.

Kastamonu, 3 ağustos 2002

Gece vakti otel odamda Cumhuriyet Kitap'ı okuyorum.

Kapak konusu, Mehmed Uzun. Şöyle diyor:

“Ben romanlarımı Kürtçe yazma konusunda bilinçli bir karar verdim. Çünkü anadilim Kürtçe. Ben seçmedim. İnsanlar anadillerini seçemiyorlar. Bir dille doğuyorsunuz. Ben de Kürtçe’yle doğdum ve Kürtçe’yle büyüdüm. Hayata ilişkin ilk bilgilerim, ilk yargılarım, ilk ölçülerim Kürtçe’yle oldu. Okula başladıktan sonra, Kürtçe yasak biliyorsunuz, Türkçe girdi benim hayatıma. Entelektüel ve kültürel dilim haline geldi. Sonra yurtdışına çıktım. Yurtdışında roman yazmaya karar verdiğimde üç tane dil vardı önümde: Kürtçe, Türkçe, İsveççe. O zamanlar İsveççe’ye yeterince hâkim değildim. Ama isteseydim olurdu. Türkçe’ye hâkimdim. Bir Türk aydını kadar Türkçe’yi kullanabiliyordum. Çünkü benim entelektüel dilim Türkçe. Ben Kürtçe’yi tercih ettim. İki sebepten dolayı. Birincisi, ahlakî bir sorumluluk duydum Kürtçe’yle ilgili olarak. Çünkü Kürtçe yasak. Bunun altını çizmek gerekli. Eğitim dili olarak, kamu dili olarak yasak, resmî dil olarak yasak. Evde Kürtçe konuşmak elbette serbest. Yayın yapmak da serbest. Ama eğitim, medya, radyo-televizyon dili olarak yasak. Ahlakî olarak bunun çok yanlış olduğuna inanıyorum ben. Sadece Kürtçe’yle ilgili değil, bütün dillerle ilgili. Çünkü bu diller insanın ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. İnsanın kültür mirasının çok önemli parçalarıdır. Bunların yok olması, insanlığın yok olması anlamına gelir. İnsanlığın, vicdanın, merhametin yok olması anlamına gelir.”

“Hasan Abi, AB’ye girdik!”

Sinop, 4 ağustos 2002

Bizim insanımız, bizim memleket böyle. Bir bulutların üstünde, bir umutsuzluğun çukurunda! Manik depresif bir memleket yani. O şarkıdaki gibi:

Hiçbi’ kere hayat bayram olmadı

Ya da her nefes alışımız bayramdı !

Kastamonu'dan sabahın köründe yola koyulduk. Boyabat'ın Bürnük köyünün Esentepe mevkiinde çay molası verdik. Dağlar, çam ormanları. Püfür püfür esiyor yayla. Bir araba durdu. İçinden iki genç çift çıktı. Biri beni tanıdı, yanıma geldi. Sigara kâğıdı fabrikasında işçiymiş.

Aynen dedi ki:

"AB'ye girdik Hasan Abi. Peki AB şimdi buralara uğrayacak mı?"

Önce şaşırdım, "Ne diyor?" diye. Ama böylece öğrenmiş oldum, Avrupa Birliği'ne uyum yasalarının sabaha karşı Meclis'ten geçtiğini...

İdam cezası kalkıyordu.

Kürtçe radyo-televizyon yasağı bitiyordu.

Kürtçe dil eğitimine kapı açılıyordu.

Düşünce özgürlüğünün sınırları genişliyordu.

3 ağustos 2002 sabaha karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi çağdaşlığa giden yolda önemli adımlar attı. Avrupa Birliği'ne giden yolun önünü açabilecek yasal düzenlemeleri yaptı.

Dağın başında sevindim, hem de çok.

Sürpriz oldu. Çok kişi gibi ben de bunların bir seçim arifesinde Parlamento'dan geçeceğini beklemiyordum.

Cep telefonumla dağ başından Ankara'yı aramaya başladım.

Kürtçe konusunda asker nasıl ikna edilmişti?

Ya da edilmiş miydi?

Yoksa, siyaset kurumunun ender sürprizlerinden biriyle mi karşı karşıya bırakılmıştı asker? Bu olasılık galiba daha ağır basıyordu.

Muhalefetteki Tansu Çiller nasıl razı olmuştu? Doğru Yol Partisi Meclis Grubu'nun klasik deyişle "Doğulu milletvekilleri", yani Kürt kökenliler, Çiller'in ikna edilmesinde önemli rol oynamışlardı.

Uygulamada ne olacaktı?

Yani atılan adımların kâğıt üstünde kalması için devletten kaynaklanacak direnç mi? Yoksa birtakım korkuların aşılması ve anadille, kültürle, kimlikle ilgili inkârcı tavırlar giderek rafa mı kaldırılacaktı? Demokrasi ve çağdaşlığın gereğini yaparak Türkiye'nin önü açılacak mıydı?

Mehmet Ağar'ın sözlerini anımsıyorum. Bu kitap için kendisiyle sohbet ederken, o da Kürtçe konusunda gerekli adımların zamanı geldi demişti. Ama bu arada gerekiyorsa bir süre daha işlerin "pratikte güçleştirilebileceği"ni söylemişti.

Neyse...

Bu notları Sinop'taki bir otelin Karadeniz'e bakan odasında yazıyorum.

AB yasalarının geçmesinde kilit rol oynayanların başında gelen iki kişi, ANAP lideri Mesut Yılmaz ile Büyükelçi Volkan Vural 3 ağustos günü sabaha karşı Meclis'ten çıkarken Yılmaz soruyor:

“Volkan, unuttuğumuz bir şey var mı, hepsi çıktı mı?”

“Unuttuğumuz bir şey var efendim...”

Sesi tedirgin soruyor Yılmaz:

“Ne?..”

Yanıt gülerek geliyor:

“Gay ve lezbiyen hakları efendim...”

Necati Özgen Paşa:

“Kazandık diyemiyorum!”

İstanbul, 13 kasım 2002

Fenerbahçe Orduevi’nde Emekli Orgeneral Necati Özgen’le sohbet. 1991-1993 arasında Asayiş Jandarma komutanı olarak Güneydoğu’da görev yapan Necati Özgen Paşa, 3 ağustos kararlarına tepkili:

“Ne âlemi vardı bu yasaları çıkarmanın? Bu yasalar terörist başının başarısıdır. Kürtçe bilmiyorsunuz, gelin öğretelim! Bir ülkenin birliğidir, dil birliği... Türkçe’yi öğretmek için neden çaba göstermedik bunun yerine... Kürtler bizim canımız ciğerimiz. Birinci sınıf vatandaşımız. Benim Kürt kökenli birçok arkadaşım vardır. Mesela 1. Ordu komutanlığı yapmış olan Necdet Timur... Aramızda birçok Kürt general vardır. Ama ayrımız gayrımız yoktur. Şimdi niçin kalkıp Kürtçe’yi resmîleştirdik? Niye Türkçe öğretemedik? Kararlı siyasal iktidarlar olmadı. Yerel, siyasal otorite etkin değildi Güneydoğu’da...”

Avrupa Parlamentosu’nun bazı kararlarını madde madde okuyor:

“17 eylül 1992 tarihli karar: Türk Güvenlik Güçleri, 1992 yılında 205 kişiyi yargılamadan idam etmiştir. Türkiye’nin güneydoğusunda sürmekte olan olağanüstü hal derhal kaldırılmalı, Türkiye’deki Kürt sorunuyla ilgili olarak uluslararası bir konferans toplanmalıdır.

18 ocak 1996 tarihli karar: Kürt vatandaşlarının Türkiye içinde bir tür kültürel özerklik elde etmeleri için barışçıl yollardan çaba gösterme haklarını tanır.”

Özgen Paşa, bu kararların karşı sayfasına da Sevr Antlaşması’ndan bazı maddeleri yazmış. “Allah aşkına baksanıza” diye yakınıyor, “Biz teröriste karşı kelle koltukta görev yaparken, adamlar neler yapmış?..”

Sözü PKK’ya getiriyor:

“Bugün hâlâ 1 000 kadar silahlı terörist içeride var. 4 500 kadarı da İran sınırındaki Kandil Dağı’nda. Bu dönem bitmedi daha. Bunlar silahını bırakır, gelir siyasî faaliyette bulunabilir. Uyum yasaları da çıktı, niçin gelip teslim olmuyorlar artık. Teslim olsunlar. Siirt Ovası’na, Konya Ovası’na getireyim mahkemeyi de... Bir sürüsü de suçsuz, eylemlere katılmamış çıkar. İşsizlikten çıkmıştır dağa... Şimdi git Bitlis’in kahvelerine, işsiz doludur. HADEP yüzde 42 oy almış buralarda. Ne yapacağız şimdi? Terörle mücadele, yel değirmenlerine saldırı değildir. Sen de aklını kullan. O bir taktik geliştirmiş, sen de karşı taktik geliştir. Türkçe’yi her yerde öğretmek için ne tedbir gerekiyorsa al. On yıl sonra o çocukları kazanmak için yap bunu. Okulda işle o çocukları... Sonra ekonomi, aş ve iş yani... Bütün mesele halkın kazanılması, kucaklanması... Avrupa Birliği, Diyarbakır’dan geçmekle olmaz.”

PKK’nın siyasallaşması konusunda dert yanıyor:

“Asker de, sivil de bir ufkun ötesini göremedik. Kürtçe’yi resmîleştirmelerine çok üzülüyorum. PKK’nın siyasallaşmasına bakınca...

Bu bakımdan PKK bir sopa gibi kullanıldı. Böylece siyasallaşmada istenen noktaya gelindi. Bunun arkası gelecek. Kültürel haklar, özerklik, sonra federasyon derken Kürt devleti ve Büyük Kürdistan... Nasıl Yunanistan'ın Megali İdea'sı, yani 'Büyük Yunanistan ülküsü' varsa, Kürtlerin de 'Büyük Kürdistan ülküsü' vardır. Bunun ilk ayağı 3 ağustosta teşekkül etti, Amerika'nın, Avrupa'nın desteğiyle... Osmanlı'nın son dönemi gibi... Türkiye'nin üzerinde büyük oyunlar oynanıyor. Ulusal devlet istemiyorlar. Şirnak'tayken, Cudi Dağı'nın tepesinde kendi gözlerimle gördüm, Amerikan helikopterinin PKK'ya yardım attığını... Tabiî Suriye'nin desteği ve Kuzey Irak'taki durum, terör örgütünün gelişmesine çok yardımcı oldu. Kaç kere düşünmüşümdür, şu Irak artık gelse de sınır karakollarını artık kursa diye..."

Apo'dan şöyle söz ediyor:

"Terörist başı tam bir psikopattır. Telsizden dinlerdik. Bire bir tabur komutanlarını arar emir verirdi. Kimini hain ilan eder, kimini derhal görevden alır, kimini eleştirirdi. Bu adama ilah gibi tapıyorlardı. Hâlâ da öyle..."

Ve ekliyor Necati Özgen Paşa:

"Bugün PKK'nın siyasallaşmasına bakınca... 'Kazandık' diyemiyorum."

9

Yılanın başı: Suriye

“Şemdin Sakık’ı, şerefsizi erken aldık!” - Çevik Bir, Erol Özkasnak ve Andıç Olayı - Mehmed Ali Birand’ın “andıç”ı - Amerikalı albay: “Çare yok, İsrail’le anlaşacaksınız.” - Kara Kuvvetleri Komutanı Ateş’ten Suriye’ye bomba! - Ecevit, askerin Suriye tavrından tedirgin - Suriye’ye sopa politikası - Mısır Dışişleri bakanı: “Apo artık Suriye’de değil!”

Şam, 1999 yılı mart ayı

Kulağıma eğiliyor:

“Şemdin Sakık’ı, şerefsizi erken aldık!”

Şıkır şıkır bir meyhane. Masa öylesine donatılmış ki! Humus da var, çiğköfte de. Karides de, balık da. İçliköfte de, acılı kebap da. Bekaa Vadisi’nin kırmızı şarabı da, İskoç viskisi de...

Ama en çok “arak” içiliyor, Arap rakısı. En makbulü de Lübnan arakı.

Buzlu kadehler, “yallah yallah!”

Masa, etraf keyifli. Çalgıcılar meyhanenin orta yerinde çalıyor. Darbuka, keman, akordeon. Şarkıcı kadın boylu boslu. Kocaman göğüsleri dekoltesinden taşıyor. Arap Sophia Loren’i! İç bayıltıcı söylüyor. Her masaya ilgisi başka. Gerdan kırıyor, göz kırpıyor.

Karşımdaki adam göbekli, ehli keyif bir tip. Bir fırt nargile çekiyor, bir fırt buzlu viski yuvarlıyor. Şarkıcıyı süzerken, elindeki sarı kehribar tespih

şakır da şakır. Sonra yine nargilesini fokurdatıyor, buzlu viskisinden bir yudum içiyor. Bir çatal humus, bir çatal çiğköfte...

Göz ucuyla yan masayı izliyorum.

Kadınlar çoğunlukta. Giyimi kuşamı yerinde, hoş kadınlar, Arap kadınları. İlginç, hepsi nargile içiyor. Marpuçlar ellerinde, devamlı tüttürüyorlar. Tütün değil, elma nargilesiymiş kadınlarınki...

Şarkıcı kadın masaların arasında dolaşıyor. Baygın sesiyle uzata uzata söylüyor. Buzlu Lübnan arakları "yallah yallah" gidiyor. Entarili garson, elinde dumanı tüten ocakla nargile ateşlerini tazeliyor.

Sanıyorum, bizim "Özel Kuvvetler"den. Bütün hayatı Güneydoğu'da, PKK'ya karşı geçmiş. Anlattıkları bazen irkiltici...

Şam'da tesadüfen tanıştım.

Kulağıma eğiliyor:

"Şemdin Sakık, Apo'ya karşı yeni bir örgüt kurmuştu. Hatta biz bir miktar silah da vermiştik, birbirlerini yesinler diye... Biraz daha bıraksaydık iyi olabilirdi. Erken aldık şerefsizi..."

Andıç...

14 nisan 1998

Medyada manşet haberler çığlık çığlığa:

"Apo'nun sağ kolu Şemdin Sakık yakalandı. Genelkurmay'ın Yarasa Harekâtı adını verdiği operasyonla Kuzey Irak'ta, Dohuk'taki evinin yakınında pusuya düşürülüp helikopterle Türkiye'ye getirildi. Harekâtı,

Genelkurmay Başkanlığı Özel Kuvvetler Komutanlığı’na bağlı ‘A timleri’ gerçekleştirdi.”

22 nisan 1998

Sabah’ın manşeti:

“Sakık’tan şok isimler! Apo’nun sağ kolu müthiş itiraflarda bulunuyor; haraç veren işadamları, destek veren sanatçı ve gazetecileri sıralıyor. Şemdin Sakık, ifadesinin gazetecilerle ilgili bölümünde şu çarpıcı cümleyi kullanıyor: ‘Öcalan, menfaatine düşkün gazetecilerin kim olduğunu çok iyi tespit etmişti...’”

25 nisan 1998

Hürriyet’in manşeti:

“Sakık’ın ifadesini açıklıyoruz.

Dehşet itirafları!

Öcalan bazı gazetecilere para veriyordu.”

Bu gazetecilerin kimler olduğu haberde yoktu. Ortalık çalkalanmaya başladı. Kimdi bu gazeteciler? Oktay Ekşi’nin Hürriyet’teki başyazısı, “Alçakları tanıyalım” başlığını taşıyordu. Cumartesi günü öğleden sonra. Sabah gazetesindeki odamda yazımı yazıyorum. Fatih Çekirge’den, Ankara temsilcimizden telefon:

“Şemdin Sakık’ın isimleri sızdırıldı: Mehmet Ali Birand, Cengiz Çandar... Postmodern darbe süreci...”

Ve ekliyor:

“Hasan Abi, lütfen sen karışma bu işe! Bu iş derin...”

Mehmet Ali’yle, Cengiz’le konuştum. Birand, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir’i suçladı. “Kalbim rahat” diye ekledi. Olacak şey değil! İnanmıyorum. Ama anlaşılan o ki bu konuyu yazamayacağız Sabah’ta...

Birand, yarınki köşesine şöyle bir not koyuyor:

“Şemdin Sakık, Diyarbakır’daki sorgulaması sırasında gerçekten müthiş itiraflarda bulunmuş. Ancak bu arada para karşılığı konuşan veya yazanlar arasına bizim de adımızı karıştırmış. Kahkahalarla güldüm. Bundan önce de CIA’dan, KGB’den para aldığıma dair aynı tip lekelemeler olmuştu. Onlara da gülüp geçmiştim. Listeye bakalım daha neler eklenecek? Hep diyorum ya, gazetecilik zor meslek...”

Cengiz Çandar’ın bugünkü yazısı, “Biz ve bazıları” başlığını taşıyor. Meksikalı düşünür-yazar Octavio Paz’ın ölümü üzerine. Paz’ın Yalnızlığın Labirenti isimli başyapıtından şu alıntıyı koymuş yazısına:

“Hâkim olan estetik, manevî ve siyasî düşüncelerden koptum ve derhal dogmalarıyla önyargılardan pek emin olan çok kişi tarafından saldırıya uğradım. Bugün bu kavgaların hayırlı olduğu kanısındayım. Eğer bir yazar kabul görürse, çok yakında reddedilecek ya da unutulacak demektir. Sorun yaratan bir yazar olmak için yola çıkmamıştım, ama eğer böyle olmuşsam, tümüyle tövbe etmez birisiyim.”

26 nisan 1998

Sabah’ın manşeti:

“Sakık’tan şok iddialar... Sakık, Mehmet Ali Birand ve Cengiz Çandar’ın da aralarında bulunduğu bir grup gazeteci için de suçlayıcı

ifadeler kullandı.'"

Hürriyet'in manşeti:

"İfadedeki isimler... Şemdin Sakık: 'Abdullah Öcalan bana Mahir Kaynak, Mahir Sayın, Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand ve Yalçın Küçük'ün isimlerini söyledi.'"

27 nisan 1998

Zafer Mutlu:

"Örtülü 12 Eylül yaşıyoruz."

Sabah'ta Mehmet Ali Birand'ın işine son verildi. Zafer kendisine "Seni daha fazla taşıyamayız" demiş... Cengiz Çandar bir süre yazı yazmayacak. Fatih Çekirge, "Cavit Çağlar'a dönüyorlar. Cengiz ile Taha Akyol'un programı da kalkacak" dedi. Mahir Kaynak'ın Aktüel dergisindeki köşesi kaldırıldı.

Asker bastırdı, Mehmet Ali gitti, Cengiz askıya alındı.

Yazamıyorum, yazsam girmeyecek.

Ahmet Altan Milliyet'ten gittiği zaman yazmıştım. Canım sıkkın. Mesleğimin gereğini yerine getiremiyorum. Düşündüğümü yazamıyorum, "Para aldıklarına ilişkin iddialar gülünç, inanmıyorum" diye...

29 nisan 1998

Mehmet Ali Birand dün akşam Show TV'de, "32. Gün"le canlı yayındaydı. Sabah'ın koridorlarında "Erol Aksoy kadar olamadık" diye sesler kulaklara çalınıyordu. Cengiz Çandar'la ilgili ambargo kalktı,

yazılarına başlıyor. “Dinç Bey öyle istedi” diyorlar. Gazeteci milletinin morali bozuk. Direnemez miydik? Bu soru bizim kuliste çok soruluyor bugünlerde...

30 nisan 1998

Amerika’nın Ankara büyükelçisi Mark Parris, Dinç Bilgin’i ziyarete geldi. Beni ve Cengiz’i de çağırdı Dinç Bey. Birand ve Çandar olayından konu açılınca, Amerikalı büyükelçi sordu Dinç Bilgin’e, “Nasıl yardımcı olabiliriz?” diye... Birand’ın durumunu demokrasi ve basın özgürlüğü açısından rahatsız edici bulduklarını da diplomatik bir dille belirtti.

1 mayıs 1998

Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir, Erol Aksoy’u aramış. Birand’la ilgili olarak, “Daha hâlâ nasıl program yaptırıyorsunuz?” diye bastırmış. Aksoy da bunun üzerine Mehmet Ali’yi çağırıp özür dilemiş...

6 mayıs 1998

Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, Cengiz Çandar’ın yazılarının kesilmesi için telefonda Zafer Mutlu’ya bastırmış. “Herkes bir sınavdan geçiyor, herkes o sınavda yerini alacak” demiş...

Taha ile Cengiz’in NTV’deki programı kaldırıldı.

“Kışlaya dönüp bakma alışkanlığı” siyaset borsasında yine fena halde nüksetmiş durumda...

26 mayıs 1998

Radikal’in manşeti:

“İtiraf muamması... Sakık’ın itirafları diye sunulan ifadeler, kolluk kuvvetleriyle Diyarbakır DGM’nin tutanaklarından farklı. İtirafların bazıları tutanaklarda yok; bazıları çarpıtılmış, bazılarına ise eklemeler yapılmış...

Gazeteciler hakkında basına yansıyan:

Basın mensupları arasında örgütün parayla yazdırdığı ve konuşturduğu çok ünlü kişiler bulunmaktadır. Para karşılığında konuşan ya da yazanlar arasında Mahir Sayın, Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand, Mahir Kaynak ve Yalçın Küçük bulunuyor.

Şemdin Sakık’ın ilk sorgusunda:

“Bu şahısların somut olarak bir ilişkisini duymadım. Fakat benim kanaatimce bunlar Türkiye için çalışan insanlar. Hatta Mahir Kaynak MİT’in adamı olabilir. Apo, tüm Türk basınını aynı gözle değerlendirir.”

Sakık’ın DGM ifadesi:

“Herhangi bir isme rastlanmadı.”

Radikal iyi iş yapmış...

30 mayıs 1998

Ankara’da güvenilir bir kaynaktan öğrendiklerim: Şemdin Sakık’ın ilk sorgusuna asker, MİT’i de almamış. Ve ilk sorgu videoya da çekilmemiş. MİT bozuk atıyormuş buna...

16 haziran 1998

Birand ve Cengiz’le ilgili olarak İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi yürüttüğü soruşturma sonunda takipsizlik kararı verdi.

Pis bir dezenformasyon.

Ve bir hesaplaşma...

Mehmet Ali’nin 1988’deki Apo röportajı, yani bu atlatmayla bir tabuyu kırarak Türk basınında bir ilkin altına imza atması... Cengiz’in Turgut Özal’a yakınlığı ve özellikle Özal ve Iraklı Kürt liderler Barzanî ile Talabanî arasında mesajcılık yapması... Her ikisinin Kürt sorunu konusundaki farklı tutumları... Bunların askerde yarattığı birikmiş tepkilerden kaynaklanan bir hesaplaşma...

17 haziran 1998

Cengiz Çandar’ın Sabah’taki köşesinde şu not vardı:

“Okumuşsunuzdur; Şemdin Sakık davasıyla ilgili soruşturmada benimle ve Mehmet Ali Birand’la ilgili olarak DGM’de takipsizlik kararı verildi. Hatırlarsınız; sözde ‘itiraflar’ın yayımlandığı 26 nisan pazar günü bu köşenin altında yine bir ‘not’ vardı ve bu notta ‘Muğlak ifadelerin ardına sığınılarak atılan çamur bana değemez. Şemdin Sakık’a yargı yolu açılmış olduğu için karanlık niyetlerin gün ışığına çıkacağından eminiz’ diye yazmıştım. ‘Temiz’ olduğumuz yargı yolunun başında gün ışığına çıktı. Gizli olması gereken hazırlık tahkikatı esnasında yürütülen bu iftiranın kaynağı da gün ışığına çıktığı vakit ‘hukuk devleti’ ve ‘demokrasi’ konusunda önemli bir ilerleme sağlamış olabileceğiz.”

İftiranın kaynağı kimdi?

4 aralık 1999

Milliyet’teki yazımın başlığı:

“Gecikmiş bir yazı: Çevik Bir Paşa...”

Yazımın sonu şöyle:

Gazeteci milletinin Çevik Paşa’dan bir beklentisi var. Soruyu geçen gün Sabah’taki köşesinde Cengiz Çandar sordu:

“Can Ataklı bir süre önce Öküz dergisinde yayımlanan söyleşisinde, ‘bir’ generalden söz ediyor ve ‘Bu general, Şemdin Sakık’ın ifadesine kendi yazdığı bir metni ekleyerek Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand’ı suçladı; bu metin yayımlanmadığı takdirde gazeteyi batırmakla tehdit etti’ diyordu. Bu generalin Çevik Bir olduğu çeşitli gazetelerde ileri sürüldü. Öyle bir generalin olmuş olduğunu –doğal olarak– en başta ben biliyorum. Çevik Bir çıkıp, ‘Hayır, bu general ben değilim’ demezse, basın tarihimizdeki en çirkin komployu, o vakit sahip olduğu silah baskısıyla yapan bir kişi olarak şaibe altında kalacaktır. Unutmayın ki, o komplonun hedeflerinden biri olan Akın Birdal’a on dört kurşun saplanmış ve mucize kabilinden kurtulmuştu.”

Evet, Çevik Bir Paşa!

İki meslektaşım, Birand ile Çandar bir buçuk yıl önce çok haksız, çok ağır bir iftirayla karşı karşıya kalmışlardı. Bu olayın açıklığa kavuşturulmasını gazeteci milleti sizden bekliyor.

30 ekim 2000

Cengiz Çandar, Radikal’de Neşe Düzel’e diyor ki:

“Bize PKK’dan para alıyorlar diye iftira atan haberi medyaya veren iki ismi kesinliğe yakın biliyordum: Çevik Bir ve Erol Özkasnak... Eski

Deniz Kuvvetleri komutanı Güven Erkaya bir büyükelçiye, ‘Çevik Bir’e yanlış yaptıklarını söyledim. Bu döner, bumerang gibi gelir Genelkurmay’a çarpar’ demiş... Namus üzerine titreyen babam son aylarını kahrolarak geçirdi.”

31 ekim 2000

Andıç Olayı patladı!

Fazilet Partisi İstanbul Milletvekili Nazlı Ilıcak, TBMM Başkanlığı’na Başbakan Ecevit tarafından sözlü olarak yanıtlanması için bugün bir soru önergesi verdi. Önergenin birinci sorusu şöyle:

“Nisan 1998 tarihli ve dönemin Genelkurmay ikinci başkanı Çevik Bir’in olurunu taşıyan ‘Andıç’ başlıklı yazıda, PKK’lı terörist Şemdin Sakık’ın yakalanıp ifadesine başvurulmasından istifade edilerek, ‘bazı gazetecilerin kamuoyunda saygınlığının azaltılması, itibarının düşürülmesi, terör örgütüne destek sağladıkları iddialarıyla aleyhlerine kamuoyu oluşturulması’ talimatı verilmiştir. Can Ataklı Öküz dergisine verdiği beyanatta (ekim 1999), ‘Bir general, Şemdin Sakık’ın ifadesine kendi yazdığı metni ekleyerek Cengiz Çandar ile Mehmet Ali Birand’ı suçladı; bu metin yayımlanmadığı takdirde gazeteyi batırmakla tehdit etti’ diyordu. Acaba Can Ataklı’nın bahsettiği general, Andıç’a olur veren Çevik Bir mi?”

Soru önergesine ek olarak TBMM Başkanlığı’na verilen Andıç’ın Güçlü Eylem Planı bölümünün yedinci sayfası şöyle:

“Gazeteciler: M. Ali Birand, Cengiz Çandar, Yalçın Küçük, Yaşar Parlak, Mahir Kaynak, Mahir Sayın; ilave edilmesinin fayda sağlayacağı değerlendirilen Yavuz Gökmen, Altan kardeşler gibi.

Maksat: Adı geçen gazetecilerin kamuoyunda saygınlığının azaltılması ve itibarının düşürülmesi ile terör örgütüne sağladığı dolaylı destekle ilgili aleyhlerine kamuoyu oluşturulması.

Kullanılacak yöntem: Örgütün parayla her şeyi kendine müzahir gazetecilere yaptırdığının gazete sahiplerine, seçilen köşe yazarlarına ve televizyonlara aktarılması.

İcra edecek makam: GENSEK.

İcra zamanı: 5 mayıs 1998."

2 kasım 2000

Andıç açıklaması...

Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreterliği'nden bugün yapılan açıklamada, "andıç"ın bir emir dokümanı olmaktan ziyade bilgilendirme olduğuna dikkat çekilerek, "Bir milletvekili tarafından illegal yollarla temin edilen ve basına dağıtılan belge de bu kapsamda bir belgedir" denildi. "Dokümanın başında 'andıç' kelimesi yer almaktadır. 'Andıç' karargâh içi çalışmalarda kullanılan bir emir ve uygulama dokümanından ziyade, karargâh içi ve dışı bilgilendirme faaliyetini öngören bir format durumundadır" diyen Genelkurmay açıklamasının bazı bölümleri şöyle:

"Unutulmaması gereken bir diğer husus ise birçok sanığın güvenlik kuvvetlerinde verdikleri ifadelerini, savcılık ve mahkeme ifadelerinde tamamen reddetmeleridir. Bütün bu durumlarda göz ardı edilemeyecek diğer bir konu da, terör örgütünün yurtdışından olduğu gibi maalesef yurtiçinden de uzun yıllar maddî ve manevî destekçi bulduğu gerçeğidir. Binlerce şehit verilmesi karşılığı çöküş sürecine giren örgütün sözde lider kadrosuyla röportajlar yapılarak, örgüte ve yandaşlarına moral ve

toparlanma imkânı veren yayınlar, kanlı terör örgütünün başıyla Suriye'de müteaddit defalar görüşerek bir tür pazarlık yapan kişiler televizyon arşivlerinde ve toplumun hafızasında tazeliğini korumaktadır."

Emekli Orgeneral Çevik Bir ise Genelkurmay açıklamasıyla ilgili olarak, "Ciddi ve sağduyulu çalışmaların hangi amaçlarla çarpıtılmak istendiği ortaya çıkmıştır. Ben bu açıklamaya aynen katılıyorum" demekle yetindi. (Bir not: bu kitabı yazarken, 24 ekim 2002 tarihinde Çevik Bir'den Andıç Olayı'na ilişkin bir açıklama istedim. Bugün için herhangi bir şey söylemek istemediğini, çünkü bazı konulara şimdilik giremeyeceğini, ileride konuşacağını belirtmekle yetindi, HC.)

4 kasım 2000

Sabah ile Cengiz'in yolları ayrıldı.

Genelkurmay'ı ve Çevik Bir'i eleştiren dünkü yazısı gazeteye girmedi Cengiz'in. Gerekçe, "Türk Silahlı Kuvvetleri'ne hakaret..."

İnternette dolaşan yazının giriş bölümü şöyle:

"Genelkurmay tarafından önceki gün yayınlanan açıklama, üslubu ve 'en iyi savunma hücumdur' zihniyetinin izleri bir yana bırakılırsa, tek kelimeyle bir 'suç itirafı'dır. 'Suç' ortaya çıkmış ve Emekli Orgeneral Çevik Bir'in de içinde bulunduğu 'suçlular' da böylece belli olmuştur. Nitekim, birdenbire suskunluğundan sıyrılan Çevik Bir, 'Açıklama güzel. Aynen katılıyorum. Benim yerime kendinizi koyun. Bunlar şahıs işi değil devlet işidir. Suçlanıyorsunuz ve cevap veremiyorsunuz. Teşekkür ediyorum' diyerek Genelkurmay açıklamasından sevincini gizlemedi. Biz kendisine sevince kapılmakta acele etmemesini tavsiye ediyoruz. Genelkurmay açıklamasıyla asıl ortaya çıkan, bir 'ahlaksız tertip' ve önemlisi bir 'hukuksuzluk'tur. Bu ülkede 'hukuk devleti' uygulaması

egemen, ‘hukukun üstünlüğü’ söz konusu olduğu vakit, Çevik Bir’in sevinci ‘üzüntü’ye dönüşebilir. Çünkü ‘devlet adına’ da yapılmış olsa, ‘hukuku çiğneme’nin, insanlara iftira etmenin, insanların onuruyla oynamanın, kişi ve kuruluşlara karşı düzmece belgelerle komplo hazırlamanın mutlaka ‘cezaî bir sorumluluğu’ vardır. Genelkurmay’ın varlığını kabul ettiği ‘kişilik katli’ belgesiyle yapılan da, bir ‘hukuk cinayeti’dir ve bu cinayeti işleyen ‘hukuk canileri’nin yakasına yapışılmak zorundadır. ‘Karargâh içi ve dışı bilgilendirme faaliyeti’ uygulamaya sokulmuştur çünkü...”

Tümgeneral Erol Özkasnak:

“Tümüyle iftira...”

7 kasım 2000

Geçen ağustos ayında emekli olan Tümgeneral Erol Özkasnak, 28 Şubat Süreci dahil 1995-1998 arasında Genelkurmay genel sekreteriydi. Bugünkü Radikal gazetesinde Ömer Tarkan’a yaptığı açıklamalar ilginç. Yalnız “andıç” konusunda değil, askerin özellikle 1990’lı yılların ilk yarısında, PKK’ya karşı mücadelenin en sıcak olduğu dönemde basına bakışına da bir yerde ışık tutuyor.

“SORU: Sizin genel sekreterliğiniz döneminde Genelkurmay tarafından bir psikolojik harekât yapıldığı ve bu arada Şemdin Sakık’ın bazı gazetecilerle ilgili ifadelerinin tahrif edildiği iddia ediliyor.

ÖZKASNAK: Tamamıyla gerçekdışı bir iddia ve iftira. Genelkurmay Başkanlığı’nda hiçbir şey tahrif edilmez ve hiç kimse böyle bir şeye tevessül etmez. O dönemde uygulanan psikolojik harekâtın önemi hakkında bir özet vereyim. 1991-1993 arasında terör iyice azmış, baş edilmez hale gelmişti. O dönemde PKK’nın silahlı gücü propaganda

gücünden daha büyüktü. Şehit cenazeleri, hastaneleri dolduran yüzlerce yaralı insan ve televizyon ekranlarında acılı anababaların feryatları... Halk moral bozukluğu, bezginlik içindeydi. Kimse oğlunu askere, özellikle Güneydoğu'ya göndermek istemiyordu. Baskın, çatışma, pusu haberlerinden sonra anababalar telefona sarılıp sabahlara kadar çocuklarını arıyorlardı.

Özellikle 1993 yılından itibaren alınan askerî tedbirlerle PKK askerî açıdan marjinal hale getirildi. PKK'nın teröristler üzerindeki baskısı artıp kırsalda hareketleri önlenince, PKK propaganda gücünü artırmak için gayretlerini yerli ve yabancı gazetecilere yoğunlaştırdı. Yapılamayan karakol baskınlarının yerini PKK yanlısı köşe yazıları ile PKK etkisiyle yazılan haberler aldı. PKK kampları ve Apo'yu ziyaret edenlerin başında Yunan milletvekilleri ve emekli generalleri ile bazı yerli yazarlar geliyordu. 'Sayın Başkan', 'Sayın Apo' diye hitap ediyorlardı. Teröristlerin kamplarına, eğitimlerine, dağdaki yaşamlarına ve hayatı idame yeteneklerine dair her gece televizyon kanallarında görüntüler yayınlanıyordu. Yani PKK teröristiyle Mehmetçik aynı kefeye koyuluyor, PKK'lıların insan haklarından söz ediliyordu.

SORU: Basın mensuplarını PKK unsurlarından daha tehlikeli mi buluyordunuz?

ÖZKASNAK: Hayır. Türk basınının büyük bir bölümü ve gazetecilerin çoğunluğu bu mücadeleyi desteklemişlerdir. Tabiî bunun istisnaları vardır. Örneğin İstanbul'da basılan Özgür Gündem gazetesi sanki savaş halinde bulunduğumuz bir ülkenin yayın organı gibiydi. Mehmetçik'ten düşman askeri gibi bahsediyor, PKK cinayetlerini ve pusularını başarı olarak okurlarına duyuruyordu.

Dünyanın hiçbir ülkesinde böyle bir şeye müsaade edilmez. Özgür Gündem'in her sayısı için toplatma kararı çıkıyor, ne var ki, mahkeme

kararı çıkıncaya kadar gazete dağıtılmış oluyordu. Diyarbakır'daki komutan inisiyatifini kullanıp mahkeme kararı gelinceye kadar gazete araçlarını bekletince, Basın Konseyi karar alıp bu uygulamanın basın özgürlüğüne aykırı olduğunu açıklamıştı. Hiçbir ülkede güvenlik kuvvetlerinin pusuya düşürülmesini zafer, müjde olarak bildiren bir yayın organına izin verilmez. İngiltere'de, İspanya'da İRA ve ETA örgütlerine karşı konan tahditleri söylememe gerek yok. Bunların hepsi biliniyor.

Öte yandan, bazı bölge muhabirleriyle gezici yayın merkezleri kuran televizyoncular, sınır içi veya ötesinde yapılacak operasyonlardan önce birliklerin yığınaklanması ve ileri intikalleri hakkında yoğun haber bombardımanı başlatıyor, bunun üzerine PKK unsurları yerlerini değiştiriyor ve birliklerimizin geçeceği bölgedeki mahdut sayıdaki yolları mayınlıyor veya pusu kuruyorlar, büyük masraflarla yapılan operasyonlar başarısız oluyor, kayıplarımız artıyordu. Öyle bir noktaya gelindi ki, Güneydoğu'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin PKK'ya karşı yürüttüğü meşru mücadele, 1994 yılına doğru verilen kayıplar ve basında çıkan olumsuz yorumlar nedeniyle, Amerikan hükûmetinin ve silahlı kuvvetlerinin Vietnam Savaşı'nda kendi kamuoyu önünde düştüğü olumsuz duruma benzemeye başlamıştı. Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti ve Silahlı Kuvvetleri'nin PKK'yla mücadelesi, sınırları Lozan Antlaşması'yla çizilmiş kendi topraklarımızın üstünde, halkın refahı ve güvenliğini sağlamak üzere yaptığı bir iç güvenlik harekâtıydı. ABD'nin Vietnam'daki savaşı ise ideolojikti. Bu meşru mücadele maalesef bu ülkenin herkesçe bilinen odakları ve özellikle medya kullanılarak tartışılır hale getirildi. Bu tartışma, terör örgütüne çok önemli bir koz verdi. PKK, mücadelesinin boyutlarını değiştirdi ve süreyi uzatma imkânına kavuştu.

SORU: Bazı gazetecilerin PKK taraflısı yayın yaptıklarını öne sürmek de mi psikolojik harekâtın bir parçasıydı?

ÖZKASNAK: Böyle bir şey olmadı, olamaz. Psikolojik harekâtın temel öğelerinden biri doğruyu söylemektir. Biz de bunu yaptık. Psikolojik harekâtın belirli şahıslarla ilgisi yoktur. Söylenenin adı dezenformasyondur. Başta söylediğim gibi kimse böyle bir şey yapmamıştır. Genelkurmay'da kimsenin böyle bir şey yapmasına müsaade edilmez. Geçmişte yapılan ve hâlâ rastlanan PKK lehine yayınlar, yurtdışından enjekte edilen ve yurtiçindeki bazı hainlerce eyleme dönüştürülen dezenformasyon faaliyetleridir. Kendi yaptıklarını bize mal etmeye çalışıyorlar. Bunun nedeni, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, PKK'nın propaganda gücünü çökertmek için yaptığı psikolojik harekâtın başarıya ulaşması, karşı tarafın dezenformasyon harekâtının başarısızlığa uğramasıdır.

SORU: Yani Şemdin Sakık'ın 1998 nisan ayında gazetelere yansıyan ifadesi 'fabrikasyon' değil mi?

ÖZKASNAK: Fabrikasyon olduğuna inanmıyorum.

SORU: Kanıtı?..

ÖZKASNAK: Bu sorunun muhatabı ben değilim, Şemdin Sakık. Gidip ona sorun."

Brüksel, 10 kasım 2000

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerini izlerken Milliyet'teki köşeme, "Asker, andıç, Avrupa standartları" başlıklı bir yazı yazdım. Girişine, 4 aralık 1999 tarihli yazımın son cümlesini koyarak başladım:

"Evet, Çevik Bir Paşa!

İki meslektaşım, Birand ile Çandar bir buçuk yıl önce çok haksız, çok ağır bir iftirayla karşı karşıya kalmışlardı. Bu olayın açıklığa

kavuşturulmasını gazeteci milleti sizden bekliyor.”

Bu sorum yanıtsız kaldı.

Ses seda çıkmadı Çevik Bir Paşa’dan.

On bir ay boyunca herhangi bir açıklama yapmadı. Şimdi bu sessizliğin nedeni anlaşılıyor. Çünkü yaşanan bazı olayların ardındaki gerçek artık aydınlandı. Fazilet Partisi Milletvekili Nazlı Ilıcak’ın açıkladığı bir Genelkurmay belgesi, Çevik Bir Paşa’yla ilgili bazı iddiaların doğruluğunu sergiledi.

Neydi bu belge?

Askerî deyişle bir andıç. Genelkurmay bunun için ‘karargâh içi çalışmalarda kullanılan, bir emir ve uygulama dokümanından ziyade, karargâh içi bilgilendirme faaliyetini öngören bir format durumundadır’ diyor.

Olabilir.

Ancak bu ‘andıç’ın bazı senaryolar da üretilerek uygulandığı ortaya çıkmış durumda. Bu senaryoların bir parçası olarak Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand kamuoyu önünde vahim iftiralara, haksız, gerçekdışı suçlamalara hedef yapıldı. Kişilik hakları ağır biçimde yaralandı.

Aslında sözü uzatmak gerekmiyor.

Genelkurmay açıklamasıyla da doğrulanan bu ‘andıç’ın çerçevesini çizdiği olay ‘Avrupa standartları’na aykırıdır.

Hukuk devleti anlayışına aykırıdır.

Hukukun üstünlüğüne aykırıdır.

Ahlaka aykırıdır.

Demokrasilerde hiç kimse hukuku hiçe sayma özgürlüğüne sahip değildir. Bu bakımdan kimsenin ayrıcalığı yoktur. Adı hukuk devleti olan düzenlerde hiç kimsenin hukuku çiğneme özgürlüğü olamaz.

Hukuk devleti diyorsak, hukukun üstünlüğünden söz ediyorsak, ‘Avrupa standartları’nı önemsiyorsak, o zaman ‘Andıç Olayı’nın hesabını sormaktan başka çaremiz kalmaz.

Hukukun dili budur.

Türkiye’nin 1980’lerde, 1990’larda şiddet ve terör açısından nasıl acılı ve güç bir dönem yaşadığını çok iyi biliyorum. Sağduyu ve vicdan sahibi herkes gibi benim de PKK’ya karşı Silahlı Kuvvetlerimiz’in büyük özverilere katlanarak yıllar boyu vermiş olduğu mücadelenin haklı ve meşru olduğu konusunda en ufak bir kuşkum yok. Bu zor günler içinde şehit ve gazi olanlar, askerimizin katlandığı fedakârlıklar hiçbir zaman unutulmayacak. Ancak, altını birçok kez çizmiş olduğum bu gerçekler de bana iki noktayı hiçbir zaman unutturmadı:

Hukukun üstünlüğüne olan inancımı...

Ve gazetecilik mesleğimi...

Askerimizin Güneydoğu’daki mücadelesinin haklı ve meşru olduğunu savunurken, yeri geldiğinde hukukun üstünlüğü ve insan hakları açısından askeri eleştirmekten geri kalmadım. Yine bütün bu yıllarda Güneydoğu ve Kürt sorununu yakın takipte tutarak gazetecilik mesleğimin gereğini yapmaya çalıştım. Yorumlarımda ve bölücü terör ve şiddet karşısında ‘Birleşmiş Milletler gözlemci heyeti üyesi gibi’ tarafsız kalmadım. Fakat

gerçeğin peşinde koşarken, benim gazeteciliğimin, haberciliğimin gerektirdiği nesnelliğe ters düşmemek için de elbet çaba sarf ettim. Daha önemlisi, 'devlet yönetmek' ile 'gazetecilik yapmak' arasındaki çizginin her zaman ayırdında oldum.

Gazetecinin de iyisi kötüsü vardır.

Gazeteci de insandır, yanılır, hata yapabilir.

Asker için de geçerlidir bunlar.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu geçen 30 Ağustos'ta gazetecilerle sohbet ederken, politikacıların kendilerini artık 'Avrupa standartları'na uydurmalarını dilemişti.

Haklıydı.

O tarihteki bir yazımda Orgeneral Kıvrıkoğlu'nun bu haklılığını belirtirken, Avrupa standartları açısından askerin de kendisine artık çekidüzen vermesi gerektiğine işaret etmiştim. İşte 'Andıç Olayı' da bu konudaki kanımı güçlendirmiş oldu.

Sayın Kıvrıkoğlu,

Andıç Olayı, 'Avrupa standartları'na gerçekten uymuyor.

Son bir not:

Yedi yıl keyifle çalıştığım Sabah gazetesinin Cengiz Çandar'la yollarını ayırırken, ona muamelesini 'Avrupa standartları'na ters düştüğünü belirtmek isterim."

Mehmet Ali Birand'ın "andıç"ı...

22 eylül 2002

Bu kitabı yazarken Mehmet Ali Birand'dan istediğim kendi kaleminden "andıç" öyküsü bugün e-mail'le geldi.

> "Her şey aklıma gelirdi de, Türkiye'nin en saygın, en güvenilen, hep doğruyu yaptığı bilinen bir kurumu sayılan Silahlı Kuvvetler'in bir yalan üretip bunu yazılı emirle yayınlamak gibi amatörce bir oyuna gireceği aklıma gelmezdi. Aklıma gelmeyecek olan bir diğer husus da 'para karşılığı yazmak', daha da ötesi 'PKK'yı para karşılığı öven yazılar yazmak'la suçlanmaktı.
>
> 1998'in nisan ayında TSK'nin muazzam başarılı bir operasyonla PKK'nın 2 numaralı komutanlarından Şemdin Sakık'ın Kuzey Irak'ta yakalandığı açıklandı. Aslında bu olayın hiç de söylendiği gibi olmadığı bir süre sonra anlaşılacaktı. Sakık çoktan Öcalan'a karşı tutum almış, hatta suikast girişiminde bulunmuş ve yakalanıp yargılanmış, ölüme mahkûm edildiği için de kaçıp Barzanî kuvvetlerine sığınmıştı. TSK, Barzanî'ye baskı yapıp Sakık'ın belirli bir gün ve saatte bilinen bir yoldan geçirilmesini sağlamış ve 'kahramanca' bir operasyonla ele geçirmişti.
>
> İşte aralarında benim de bulunduğum bir grup insana karşı komplo fikri (hangi sivri akıllıdan çıktı bilmiyorum) Sakık'ın ilk sorgulaması sırasında belirmiş ve Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Bir'in imzasıyla andıç (memorandum) hazırlığı başlamış. Andıç daha ortaya çıkmadan önce 'dersimin verileceği'nin işaretlerini alıyordum. Sabah gazetesi Ankara temsilcisi Fatih Çekirge, Bir-Özkasnak ikilisiyle çok iyi arkadaştı. Bana sık sık 'Kendine dikkat et, sana ateş püskürüyorlar' derdi. Dikkat edip de ne yapacaktım ki... Şemdin Sakık'ın yakalanmasından sonra andıçın ilk kokularını yine kendi gazetemden aldım. 'Sakık konuşmuş ve çok ünlü gazetecilerin nasıl satın alındığını açıklamış' deniyor, gerilim artırılıyordu. Hürriyet başyazarı Oktay Ekşi dahi 'İçimizdeki alçaklar açıklanmalı' diye yazı yazıyordu. Psikolojik savaş metotları uygulanıyordu.

Hiç üstüme alınmadığım gibi ciddiye de almadım. PKK'yla hiçbir ilgim, hiçbir temasım olmamıştı. Üç defa liderleriyle söyleşi yapmanın ve yayımlamanın dışında PKK'dan kimseyi tanımazdım. Genelkurmay Başkanlığı'nın yalan ifade alabileceğini, yalan belgeler hazırlatıp kendi gibi düşünmeyenleri karalama kampanyasına girebileceğini düşünebilir miydim ?

1998 nisan ayında beklenmeyen oldu. Gözümü açınca Sabah ve Hürriyet gazetelerinde manşetten Şemdin Sakık'ın, bizlerin para karşılığı nasıl yazı yazdığımızı anlatan ifadeleri veriliyordu. Kanal D başta olmak üzere tüm kanallar vatana ihanetimizin (!) hikâyesini anlatıyorlardı.

İnanamadım.

Haberin kaynağını araştırdım. Antetsiz bir kâğıt üstünde Sakık'a ait sözler yazılı. Nereden fakslandığı belli değil. Ancak arkadaşlar, Genelkurmay Genel Sekreterliği'nden geldiğini kulağıma fısıldamakta gecikmediler.

Basın bu haberlerle çalkalanırken başıma daha da büyük bir taş düştü. Sabah gazetesi sahibi Dinç Bilgin, Çevik Bir'e sevimli görünmek istediğinden veya aldığı direktifi yerine getirmek için o dönemde genel yayın yönetmeni olan Zafer Mutlu'ya benim kovulmam ve Cengiz Çandar'ın yazılarının da askıya alınması direktifini verdi. Anında da uygulamaya sokuldu. Bir yalana kurban gitmiş, daha da kötüsü gazetemden kovulmuştum. Böylece, gazetemin de bu iddialara inandığı ve beni cezalandırdığı izlenimi veriliyordu.

Tam bir karalama kampanyası...

Hayatımda hiçbir zaman böylesine çaresiz kalmamıştım. Şemdin Sakık'ın söylediklerinin gerçeklerle ilişkisi olmadığını kimseye anlatamazdım. Savcılığa başvurdum ve soruşturma başlatmalarını, ifademin alınmasını istedim. Başsavcı güldü... 'Mehmet Ali Bey, elimizde böyle bir ifade yok. Suç yokken sizi nasıl sorgulayabilirim?' dedi.

Ertesi gün İnsan Hakları Derneği Başkanı Akın Birdal vurulunca, durumun vahameti daha da arttı. Güvenlik kuvvetlerinin kullandığı mafya grupları durumdan vazife çıkarıp harekete geçmişlerdi.

Açıkçası korktum.

Oğlum için, eşim Cemre için ve kendim için korktum. Serseri mayın gibi dolaşan gruplardan hangisinin askere sempatik görünmek için beni veya Cengiz'i hedef seçeceğini bilemezdim.

Haftalarca vurulma kaygısıyla yaşadık.

Çevik Bir-Erol Özkasnak ikilisi peşimi hiç bırakmadılar. Yok etmekte kararlıydılar. Sabah kapısını bana kapatmış, geriye '32. Gün'ü Show TV'den attırmak kalmıştı. Kanalın sahibi Erol Aksoy'a telefon edip 'O adamı hâlâ ekranınızda tutuyor musunuz ?' dediklerini kulaklarımla duydum. Tam bir ölüm kalım savaşıydı. Medyada da birkaç yürekli köşe yazarının dışında kimse kendini riske atmak istememiş olmalı ki sesleri çıkmadı. Belki onlar da askerin böylesine büyük bir yalan söyleyebileceğine inanmıyor ve bizleri suçlu görüyorlardı.

Haftalarca bu yalan rüzgârı estirildi. Sonunda bütün olayın bir yalan rüzgârı, aşağılık bir komplo olduğu anlaşıldı. Nazlı Ilıcak 'andıç'ı ele geçirip yayımladı ve Genelkurmay da kabul etmek zorunda kaldı. Özellikle benim, Çevik Bir'in görev süresinin uzamamasına neden olduğum için 'andıç'a sokulduğum daha sonraki yıllarda bana yürekli bazı komutanlar tarafından anlatıldı ve özür dilendi.

Ancak, Türk basını bu olayı hiçbir zaman derinliğine incelemedi. Sorumlularına soru sorulmadı. Genelkurmay Başkanlığı inceleme yapmadı. Normal bir demokraside büyük gürültüler yaratacak, parlamento tahkikatları açtıracak, Genelkurmay'da, Savunma Bakanlığı'nda istifalara yol açması gereken bir olay, 'PKK terörüyle mücadele' adına resmen görmezden gelindi. 'Asker yaptıysa haklıdır' mantığıyla uzun süre örtbas edildi. Bu, insanlarımızın bir bölümünün 'devlet'e olan inancını azaltan, derin devletin çirkin yüzünü de gösteren bir anı olarak arşive kaldırıldı.

Tarihin cilvesine bakın ki, emekliye ayrıldıktan sonra Çevik Bir, cumhurbaşkanlığına aday olmak gafletinde bulundu. Canlı yayında medya tarafından topa tutuldu. Ertesi gün CNN Türk'te neden aday olmak istediğini anlatmak için karşıma oturmak zorunda kaldı. Tahmin edebileceği gibi Çevik Bir'in adaylığı en çok üç gün sürebildi. Bir dönemin amansız komutanı unutuldu gitti. Türkiye böylesine garip bir ülke. Hep belirli yıllar, belirli olaylar veya belirli insanların karıştıkları dönemlerin kavgaları yaşanıyor. Sonra iyisi de, kötüsü de unutuluyor. Hatta kimi zaman 'hayatta veya ayakta kalabilmiş olanlar' eskiyi unutup arkadaşlık dahi yapıyorlar.

Ancak ne olursa olsun, insanı çok yıpratıyor, çok kırıyor."

Suriye: yılanın başı!

Şemdin Sakık'ın 1998'in nisan ayında yakalanması, PKK'ya karşı on dört yıldır verilmekte olan mücadelede bir başarı, bir dönüm noktası oldu. İçeride özellikle 1993-1994 yıllarından itibaren sürekli darbe yiyen PKK, dışarıda da sıkıştırılmaya başlanmıştı. 1995 Operasyonu'yla Kuzey Irak'ta kontrolü ele geçiren Türkiye, Suriye üzerinde Apo baskısını artırmıştı. Ankara'da, Dışişleri ve Genelkurmay koridorlarında "yılanın başı" olarak nitelenen Suriye'nin PKK desteğini kesmek bir numaralı hedefti.

Genelkurmay başkanlarından Doğan Güreş Paşa 1998'deki bir sohbetimizde şöyle demişti:

"Suriye, Türkiye'yle hiçbir zaman dost olmadı. Su yüzünden, Hatay yüzünden bize sürekli düşmanlık besledi. 1990'lı yılların başında Eşref Bitlis Paşa (uçak kazasında ölen Jandarma genel komutanı) kaç kere Şam'a gitti. Apo'nun Şam'daki evinin adresini, telefon numarasını, her şeyini verdi ama işe yaramadı. Adamlar kıllarını bile kıpırdatmadılar. Melanetlerini yapmaya devam ettiler."

Suriye olmasa PKK Türkiye'nin başına bu kadar büyük bir bela kesilemezdi. Terör ve gerilla alanında büyük uzmanlardan Gérard

Chaliand, elkitabı niteliğindeki Terrorismes et Guerillas’da şöyle der:

“Başarılı bir gerillanın dış desteğinin ve özellikle ülke dışında üssünün olmaması çok nadirdir. Bu bağlamda sınırdaş ülke veya ülkelerin tavrı hayatî önemdedir. Maddî yardım büyük önem taşıyorsa da, uluslararası düzeyde siyasî ve moral destek, kamuoyu, özellikle de düşmanın kamuoyunu etkileme ve uluslararası forumlarda dolaylı yardım sağlama da aynı derecede önemlidir. Ancak, dış yardım içinde kuşkusuz en önemlisi üs ve sığınaktır. Üs ve sığınak gerillanın ciğerleridir. Bu yolla lojistik destek sağlanması için her şey yapılmalıdır. Lojistik hatları kesilmiş gerillanın sonu gelmiş demektir.” (G. Aktan, Radikal, 30 ekim 1998)

Türkiye de lojistik hatları kesmenin peşindeydi.

Çünkü Suriye, kendisine karşı on dört yıldır teröre ev sahipliği yapan bir ülkeydi. Türkiye bu yüzden Suriye’ye sistemli biçimde baskı uygulamaya başladı. Apo baskısının altyapısını zamanla dış politikada da oluşturdu. Bu çerçevede, 1990’lı yıllarda İsrail’le ilişkilerini özellikle askerin ağırlığını koymasıyla geliştirdi. Böylece Suriye’ye yönelik vidayı sıkıştırmaya koyuldu. “Düşmanımın düşmanı” ilkesi Türk dış politikasında işlemeye başladı.

Amerikalı albay: “Çaresi yok,

İsrail’le anlaşacaksınız!”

İstanbul’da 1990 yılı nisan ayında tanıştığım Amerikalı bir albay, anımsıyorum, şöyle demişti:

“Çareniz yok, İsrail’le anlaşacaksınız. Başka türlü Suriye’yi yola getirmeniz güç.”

İsrail de yıllardır Türkiye’yle ilişkilerini geliştirmek için “Ortak düşman Suriye!” diyordu.

Kudüs, 1986 yılı kasım ayı

Uluslararası Basın Enstitüsü’nün (İİP) Yürütme Kurulu toplantısı için Kudüs’teyim. İsrail’in bir numaralı gündem maddesi Suriye. Hafif tertip uzamış, kırlaşmış mısır püskülü gibi badem bıyıklı İsrail Başbakanı İzak Şamir’le görüşmemizde şöyle dedi:

“Suriye, resmî ideolojisiyle, felsefesiyle İsrail’e karşı. Büyük bir ordusu var. İsrail konusunda halkının beynini durmaksızın yıkıyor. Başkan Hafız Esad, öyle anlaşılıyor ki, kendi halkını savaşa hazırlıyor. Uyanık olmalıyız.”

Dışişleri Bakanı Şimon Peres’e gelince...

Kendinden emin bir havası var. Tok sesle, tane tane konuşuyor. Siyasî açıklamalarına edebî renk katmaktan hoşlanıyor. Tolstoy hayranı. Sorularımızı yanıtlarken birkaç kez Harp ve Sulh’tan, Anna Karenina’dan aktarmalar yaptı. Peres de Suriye’yi İran ve Libya’yla birlikte terörü devlet olarak, yani resmen destekleyen ülkeler arasında saydı.

İsrail Dışişleri’nden üst düzeyde bir yetkiliyle sohbet ettim. “İsrail’in kuzeyinde, Türkiye’nin güneyinde ne komünist ne de Şiî bir ülke olmalı” dedi. Aynı yetkili, bir ara lafı punduna getirip, Türkiye’nin Suriye’ye karşı “yumuşak tutumuna akıl erdiremedikleri”ni belirtti. Bu arada petrol fiyatlarının düşmeye başladığını, bölgede konjonktürün değiştiğini, bu yüzden Türkiye’nin İsrail’le ilişkilerini geliştirme zamanının geldiğini belirtti. Arapların “pratik insanlar” oldukları için buna fazla ses çıkarmayacaklarını belirtti. Bu arada Suriye’nin terörist bir devlet olarak

hem İsrail hem Türkiye'nin ortak düşmanı olduğunu vurgulamayı unutmadı.

Ancak 1980'lerde Ankara'daki hava farklıydı. Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinin gelişmesi, "özel" nitelik kazanmaya başlaması için 1990'ların beklenmesi gerekecekti. Türkiye 1980'lerde İsrail'le ilişkilerini temkinli götürürken, Suriye'ye de "düşman muamelesi" yapmaktan kaçınıyordu. PKK'ya Şam desteğinin elbette farkındaydı. Ancak Başbakan Özal Suriye'yle ilişkileri gerginleştirmeden götürmekten yanaydı. Tıpkı Yunanistan'la ilişkilerde olduğu gibi Suriye'yle de önce ekonomik ve ticarî ilişkileri geliştirmenin yararına inanıyordu. Bu sayede siyasal ilişkilerin de olumlu etkileneceğini, zamanla düzeleceğini düşünüyordu. Ayrıca 1980'ler Soğuk Savaş dönemiydi. Ve arkasında Sovyetler Birliği olan Suriye'nin güçlü bir ordusu vardı.

Suriye, PKK'yı neden yarattı?

Niçin destekledi?

Türkiye'nin başına bu belayı niçin sardı?

1980'lerin Ankara'sında bu soruları devlete sorduğunuz zaman yanıt daha çok su olurdu, Fırat'ın suları. Güneydoğu Anadolu Projesi, yani kısa adıyla GAP, Atatürk Barajı olurdu. 1980'in eylül ayında, İran ile Irak arasındaki savaşın patlamasını fırsat bilerek atılan Atatürk Barajı'yla birlikte Suriye'nin de PKK düğmesine bastığı genel kabul gören bir değerlendirmeydi.

Şanlıurfa, 1987 yılı temmuz ayı

Her biri 85 tonluk dev kamyonların homurtusu bütün gece susmadı. Sırtlarında kocaman kayalar bir gidiyor bir geliyorlar. Ortalık yeni

aydınlanıyor. Sanki bir başka gezegen! Kurgu film benzeri bir ortam... Gün doğarken inşaat alanıyla çevresinde oluşan modern, ışıl ışıl kenti tepeden seyredince böyle duyguya kapılıyorum.

Atatürk Barajı inşaatı hızla ilerliyor. Her gün 1 milyar lira yutan bu olağanüstü projede halen 9 bin kişi çalışıyor. Geçen yıl gövdesi bu kadar belirgin değildi. Gelecek yıl su tutacak. Karakaya Barajı geçen yıl su tutmaya başlamıştı. Birkaç gün önce de ilk üniteleri devreye girdi, enerji üretimine geçti. Atatürk Barajı, Fırat Nehri üzerindeki “altın bilezikler”den üçüncüsü ve en büyüğü. Birincisi Keban. Temelini 1966’da Başbakan Demirel atmış. İkincisi Karakaya. Temelini yine Demirel atmış 1976’da. Atatürk Barajı’nın 29 ekim 1980’de temelini de atmak yine Başbakan Demirel’e nasip olacakken, araya 12 Eylül askerî darbesi girdi ve Kenan Evren tarafından atıldı. Geçen yıl da buralara Başbakan Özal’la gelmiştik. Konuşmalarında Suriye’ye çatmıştı ismini zikretmeden... 1986’nın haziran ayıydı. Dağların iki yamacının arasında görkemli bir beton anıt gibi yükselen Karakaya Barajı’nın su tutma törenine katılmıştık. Yalçın kayaların arasına beyaz bir bez gerilmişti, üstünde “Fabrika istiyoruz!” yazan.

Milat öncesinden beri geçiş yolu olarak kullanılan bir noktada, Fırat Nehri’nin üzerindeki Kömürhan Köprüsü’nün açılış törenini izlemek için helikopterle uçarken, altımızda bir toprak denizi gibi sonsuza doğru akıp giden Harran Ovası’nı heyecanla seyre dalmıştım.

GAP gerçekten heyecan verici bir proje!

Dağı taşı delmek, baraj ve santrallarla donatmak... Çatlamış, suya hasret toprağı düzenli suya kavuşturmak... Enerji üretimi... Yani insanın doğayla mücadelesi. Doğayı alt ederek kendi mutluluğu için kullanma savaşı. Her yıl buralara geldikçe, Türk mühendisinin, teknisyen ve

işçisinin vahşi doğa koşullarındaki bu kavgasını gördükçe, kıvanç duymuştum.

Başbakan Özal'ın deyişiyle Doğu ve Güneydoğu'nun "makûs talihi" GAP'la yenilecek. Bir yandan Türkiye'nin elektrik enerjisi üretimi katlanırken, öbür yandan 200 milyon dönüm arazi sulanacak. Yani Çukurova'nın tam yedi katı büyüklüğündeki bir toprak parçası suyla buluşacak. Urfa Tüneli aracılığıyla sulanacak olan Harran Ovası'ndan ise yılda birden çok ürün alınacağı hesaplanıyor.

Bura insanının suya olan özlemini anlamak güç değil. Nereye gitseniz hep aynı pankartlar açılıyor:

"Su istiyoruz!"

Helikopterle Harran Ovası'nın üzerinde uçarken, altımızda kayıp giden boz renkteki toprağın suya olan hasreti kendini ilk bakışta belli ediyor. Dağların arasından yılan gibi kıvrılarak akan zümrüt yeşili Fırat suyunu Keban'la, Karakaya'yla, Atatürk Barajı'yla zapturapta almanın, enerjiye dönüştürmenin büyük önemi anlaşılıyor. Bölgede doğanın dizginlerini ele geçirdikçe, insanımızın yazgısı da değişecek. Ama Fırat Nehri suyunun dizginlerini ele geçirmek Suriye'yi rahatsız ediyordu. 1980'lerden 1990'lara doğru, Atatürk Barajı'nın gövdesinin her yıl yükseldiği yıllarda PKK'nın yükselen şiddet ve terörünü körüklemek için elinden geleni yapıyordu. Ama Türkiye bu yüzden GAP'ı bırakmadı. Atatürk Barajı'nın gövdesi her geçen yıl yükseldi. Ben de her yıl gazeteci olarak siyaset ve devlet erkânıyla birlikte en az bir kez gelerek bu gövdenin kademe kademe yükselişine tanık oldum.

Şanlıurfa, 25 temmuz 1992

Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santralı'nın hizmete giriş töreni. Bu töreni yaşamış olmaktan mutluyum. Sorunlu ve yoksul Güneydoğu'yla birlikte bütün ülkeye refah ve zenginliği, uygarlıkların beşiği olan Yukarı Mezopotamya topraklarına çağdaşlığın bereketini getirecek olan bir olayı yaşamak güzel.

Cehennem gibi yakan güneşin altında Başbakan Demirel, "Bu bizim bayramımızdır, Güneydoğu'nun bayramıdır" diyordu. Bütün Ankara, iktidarıyla, muhalefetiyle bütün siyaset kurumu ve devlet burada. Bir "GAP koalisyonu" oluşmuş! Cumhurbaşkanı Özal, Meclis Başkanı Cindoruk, Başbakan Demirel, Başbakan Yardımcısı İnönü, ana muhalefet lideri Yılmaz, Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş ve eski cumhurbaşkanı Evren...

Günlüğümden törenle ilgili bir not:

Şeref tribününde yan yana oturan Demirel ile Evren'i izlemek ilginçti. Dünyanın başka neresinde darbeyi yapanla, darbe sonucu devrilen sonradan böyle bir araya gelebiliyor ki. Hele biri başbakan, öteki eski cumhurbaşkanı olarak. Yunanistan'da 1967 darbesini yapan cuntacılar hâlâ hapiste... Bizimki fazlasıyla nevi şahsına münhasır bir ülke...

Sıcak fena, boncuk boncuk terliyorum. Sözü suya, Dicle ve Fırat'ın sularına getiriyor Başbakan Demirel:

"Türkiye nasıl ki Arapların petrolü üzerinde hak iddia etmiyor, o zaman sizler de bizim suyumuz üzerinde hak iddia edemezsiniz."

Özellikle Suriye'de rahatsızlık yaratacağı malum bu sözlerin. Atatürk Barajı'nın açılış töreninden bir hafta sonra Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'le Şam'a geldiğim zaman bu rahatsızlığın bütün izlerini görüyorum.

Şam, 2 ağustos 1992

Suriye Dışişleri Bakanı Faruk eş-Şara daha havaalanında Demirel'in suyla ilgili bu sözlerini "talihsizlik ve umut kırıcı gelişmeler" olarak niteledi. Kente giderken Hikmet Çetin'e, "Sokaktaki adamda 'Türkiye suyumuzu kesiyor!' havası var" diyordu.

Su korkusu!

"Ya Türkiye Ortadoğu'nun suyunu kontrol altına alırsa, ben ne yaparım?" Bu soru Şam'da suyla PKK, suyla terör arasındaki bağı kuruyor. Suyu güvence altına almak, sağlam anlaşmaya bağlamak için Türkiye'ye karşı PKK kartını oynuyor Suriye 1984'ten beri... İnsanı yakan o cehennem sıcağı gitti neyse. Akşam serinliğinde Kasiyun Tepesi'nden esen ılık rüzgâr. Bodur palmiyelerin yapraklarını hışırdatıyor, yaseminlerin iç bayıltıcı kokusunu taşıyor. Mükellef masalar havuz başında kurulmuş. Şırıl şırıl akan fıskıyelerin sesi, insanın içini kıpır kıpır yapan oynak Arap müziğine karışıyor. Masada yok yok. Çiğköftesinden sombalığına kadar. Beyaz takkeli garsonlar etrafta pervane gibi. Sıcak mezenin, kebabın biri gidiyor, biri geliyor. Arak, viski, bir iki şişe Fransız şarabı. Kadehler birbiri ardından gidiyor, yallah yallah diye... Gözler o ince belli dansözü arıyor, şıkır şıkır oynayacak. Bir türlü ortaya çıkmıyor ne yazık ki...

Uzun masada Suriyeli sekiz bakan ve ortalarında Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin. Bir yanında Dışişleri Bakanı Faruk eş-Şara, diğer yanında İçişleri Bakanı Doktor Muhammed Herba oturuyor. Başbakan Demirel'in konuşması Şam'da müthiş tepki toplamış. Deniyor ki: "Türk-Amerikan-İsrail komplosu... Türkiye, Fırat suyunun yatağını değiştirecek... Başbakan Özal zamanında imzalanmış 1987 su protokolüne göre saniyede 500 metreküp olarak öngörülen suyu Türkiye artık bırakmayacak..."

Suriye İçişleri Bakanı Herba ülkesinin hiç de inandırıcı olmayan resmî görüşünü Hikmet Çetin'e tekrarlıyor:

"Bugün Suriye'de ve Suriye'nin kontrolündeki topraklarda PKK'nın hiçbir eğitim faaliyeti yok. Apo da Suriye'de değil."

Şam, 19 ocak 1993

Suriye'nin başkentine bu kez Başbakan Demirel'in ziyaretini izlemek için geldim. Su konusunda Demirel, Başkan Hafız Esad'a, "Biz komşularımızı mağdur etmeyiz" derken, Esad da Demirel'e "Türkiye'yi rahatsız edecek, güvenliğini tehlikeye düşürecek teröre Suriye'nin desteği söz konusu olamaz" diye yanıt veriyordu.

Tabiî inandırıcı olamıyordu.

Demirel bu ziyaretinde Esad'a PKK lideri Apo'nun Şam'daki adresini, telefon numarasını verdi. Suriye diktatörü kâğıdı alıp cebine koydu ve "Araştıracağım" demekle yetindi. Başbakan Demirel'in ziyaretinden sonra Suriye ve Bekaa'daki bazı PKK kampları kapatılmadı değil. Hatta bazı resmî açıklamalarda PKK'dan "terör örgütü" olarak söz edildi. Ama gerçekte değişen bir şey olmadı. Yani Şam, PKK'yı destekleyerek Türkiye'ye verdiği büyük zararı, ya da bir başka deyişle "örtülü bir savaşı" kendisi bakımından "sıfır maliyet"le yürütmeye devam etti. Buna karşılık Türkiye'nin çerçevesi iyi çizilmiş bir stratejisi olduğu söylenemezdi. Oysa Türkiye, "meşru müdafaa" hakkını kullanarak, Suriye'nin çıkarlarına darbe indirebilir ya da indirebileceğini açıkça belli edebilirdi.

Kara Kuvvetleri Komutanı Ateş

Suriye'ye bombayı patlatıyor!

Türkiye’nin Suriye politikasında böyle bir vites değişikliği 1996 yılına kadar yapılmadı. 1996 yılı ocak ayında ise Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından Suriye’ye verilen bir notayla da “sıfır maliyet” politikasının artık sona erdiği resmen ilan edilmiş oldu.

PKK’ya desteği devam ettiği ve terör örgütüyle Apo’yu kendi topraklarında barındırmaya devam ettiği sürece Suriye’ye karşı Türkiye’nin, “uygun gördüğü her türlü önleme başvurma hakkına sahip olduğu ve bu hakkını uygun gördüğü zamanda kullanacağı” Şam’a bildirildi. Ayrıca Türkiye, PKK ve Apo’yu teslim ya da sınır dışı etmedikçe, Suriye’yle ilişkilerini dondurma kararını alıyordu. “PKK desteği sona ermedikçe su dahil hiçbir konuyu sizinle görüşmeyiz” diyerek ilk kez noktayı koymuş olduk. Türkiye’nin 23 ocak 1996 tarihini taşıyan notasında Suriye’ye yönelik uyarıları şu noktalarda toplanıyordu:

– Suriye, PKK eylemcilerini yargılamalı ve PKK elebaşısı Abdullah Öcalan ile işbirlikçilerini Türkiye’ye iade etmelidir.

– Kontrolü altındaki topraklarda terörist eğitim kampları kurulmasına ve işletilmesine izin vermemelidir.

– PKK’ya silah temin etmemeli, lojistik malzeme desteğinde bulunmamalıdır.

– PKK üyelerine sahte kimlik kartları düzenlememelidir.

– Teröristlerin Türkiye’ye resmî yollardan girmelerine ve diğer yollardan sızmalarına sağladığı yardımı kesmelidir.

– Terörist örgütün propaganda faaliyetlerine izin vermemelidir.

– PKK’nın Suriye topraklarındaki tesis ve mahallerde faaliyette bulunmasına imkân sağlamamalıdır.

– Teröristlerin üçüncü ülkelerden (Avrupa, Yunanistan, Güney Kıbrıs, İran, Libya, Ermenistan) Kuzey Irak'a ve Türkiye'ye geçişlerine imkân tanımamalıdır.

– Bütün bu hususların ışığında, Suriye bu eylemlerinden vazgeçmediği takdirde, Türkiye, doğacak bütün sonuçlarıyla meşru müdafaaya başvurma ve can ve mal kaybından doğan zararların tazminini her şart altında talep etme hakkını saklı tutmaktadır.

Türkiye'nin bu notasına rağmen Suriye iki yıl daha, 1998 sonbaharına kadar istifini yine bozmadı. Kendince Türkiye'yi "uyutma politikası"nı sürdürdü. Bu arada, Türkiye içte PKK'yı adım adım çökertmeye götüren mücadelesini verirken, öbür yanda Suriye ve Arap dünyasında kıyametler koparan İsrail'le "özel ilişkileri"ni adım adım geliştirdi.

Tarih, 16 eylül 1998

Hatay'ın Reyhanlı ilçesi.

Suriye sınırındaki Hudut Bölük Komutanlığı'nı ziyaret eden Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş bombayı patlattı:

"Suriye gibi komşular iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. Apo denen eşkıyayı destekleyerek Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Türkiye, iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Türkiye, beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır. Artık sabrımız kalmadı."

Bu bir dönüm noktasıydı.

Suriye sınırının sıfır noktasında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından hakiki mermilerle yapılacak büyük bir askerî tatbikat haberleri medyada yankılandı.

Savaş tamtamları çalıyordu.

Düğmeye ilk basan asker mi olmuştu?

Kimine göre öyleydi. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Ateş'in bu çıkışından hükûmetin önceden haberdar olmadığı görüşü siyaset kulisinde yaygındı. Buna karşılılık o zaman Başbakanlık koltuğunda oturan Mesut Yılmaz'a göre düğmeye ilk basan kendisiydi. Tuncay Özkan'ın Operasyon isimli kitabında şöyle bir bölüm vardır:

"Dönemin başbakanı Mesut Yılmaz'la Öcalan yakalandıktan ve hakkındaki idam kararı Yargıtay'da onandıktan sonra çok özel bir söyleşi yapma fırsatım oldu. Yılmaz bu söyleşide Öcalan'la ilgili gelişmeleri şöyle anlattı:

'Ben aslında Öcalan Suriye'yi terk etmeden çok önce, sanırım altı ay önce, Millî Güvenlik Kurulu'nda bu işin mutlaka Suriye üzerine baskıyı yoğunlaştırmak yoluyla çözülebileceğini dile getirdim. Ama o tarihte belli bir konsensus oluşmamıştı. Sonra komuta kademesinde bir değişiklik oldu. Yine bir Millî Güvenlik Kurulu toplantısından sonra yemek yedik. Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş Paşa bana, bölgede görev yaptığını, bu işin tek çözüm yolunun Suriye üzerine baskı yapmak olduğunu, Suriye'nin ancak sert dilden anlayacağını, aksi takdirde PKK ve Öcalan himayesinin devam edeceğini söyledi. Ben ilk defa orada bir devlet politikasının oluşabileceğini düşündüm. Hatay'a, Hatay'ın kurtuluşu için gittiğimde bu mesajı verdim. Çok sert konuştum. Türkiye'nin bu konuda gerekli her şeyi yapabileceğini söyledim. Bir süre sonra gayri resmî yollardan Suriye Dışişleri Bakanı Şara'dan sitem mesajı geldi, 'Dostum Yılmaz bizi savaşla tehdit ediyor' diye... Arkasından Kara Kuvvetleri Komutanımız Ateş sınırda denetim yaptı."

Suriye’ye karşı düğmeye basılmış, ok yaydan çıkmış oldu. Yılmaz hükûmetinde Başbakan Yardımcısı Ecevit tedirgindi. Kapalı kapılar arkasında, “Acaba asker bizi bir yerlere mi götürmek istiyor?” diye soruyordu yakın çevresine. Kafasını daha çok Amerika kurcalıyordu. Yakından bakınca, Suriye’ye karşı askerin inisiyatifiyle açılan yeni sayfayla ilgili olarak Ecevit’in mırın kırın ettiği görülüyordu. Türk Dışişleri’nde de yeni politikayla ilgili bazı soru işaretleri dikkati çekiyordu. Suriye’ye karşı savaş çanlarının çalınmasını kuşkuyla karşılayanlar da vardı. 1998 ekim ayının ilk haftasında, Dışişleri Bakanlığı’ndan üst düzeyde bir diplomatik kaynak şöyle diyordu:

“Evet, Suriye yılanın başı. Evet, devlet ilişkilerinde sabrın sonu yoktur denemez. Ama müzakere yollarının tamamı tükendi mi? Sanmıyorum. Diplomasi daha devam etmeliydi. Sertlikle istenen sonuçlar elde edilemez. Suriye kaç yıldır Amerika’nın terörist ülkeler listesinde. Amerika bastırıyor, İsrail bastırıyor, Suriye’de değişen bir şey olmuyor. İsteneni yapmazsa ne olacak? Bunca yıldır ‘Apo Suriye’de yok!’ diyor. Şimdi nasıl kalkıp Apo’yu geri verir? Sonra teröre verilen desteğin bin bir yolu var. Bir yerde üssü kapatır, öbür tarafta başka şeyi başlatır.”

Dışişleri’nden konuyla ilgili bir başka büyükelçi yakınıyordu:

“Nereye gideceğiz? Müzakereden başka çare yok.”

Buna karşılık Dışişleri’nde, Suriye’nin bundan böyle ancak sopadan anlayacağını, sopayı göstermeden yola gelmeyeceğini savunan kanat vardı. Bu kanattan üst düzeyde bir kaynak şöyle diyordu:

“Kimsenin kuşkusu yok. PKK terörüne en büyük dış destek Suriye. PKK’nın sevk ve idare merkezi Suriye’de. Askerî örgütlenmesi, lojistik desteği Suriye’de. Silah sevkiyatı bu ülkeden yapılıyor. Eğitim kampları yine bu ülkede. Yıllardır biliniyor. Ayrıca Suriye uluslararası terörizmin en

önde gelen merkezi. Tam on bir tane terör örgütü Şam'da yuvalanmış durumda. Hafız Esad yönetimi dış politikasını terör ekseni etrafında döndürüyor. Bu nedenle Suriye yine yıllardır Amerika'nın terörist ülkeler listesinde Irak'la, Libya'yla, İran'la birlikte yer almaya devam ediyor. Bir NATO ülkesi olan Türkiye'ye karşı 'dolaylı saldırı' yürütüyor. Bu da Türkiye'ye 'meşru müdafaa hakkı' doğuruyor. Bu saldırıyı on dört yıldır yaptığı gibi artık sıfır maliyetle sürdürmesi imkânı kalmadı. Mutlaka bir bedel ödemesi gerekiyor, eğer vazgeçmezse..."

Bunun adı "kuvvet politikası"ydı.

Diplomasinin arkasına kuvvet artık hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde konuluyordu. Ankara, Şam'a "PKK'yı kov, yoksa vururum" diyordu.

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Suriye ordusunun dökülmeye başladığını da bilen asker kararlıydı. Diplomasinin son hamlesi sonuçsuz kalırsa durmayacaktı. ABD'nin Sudan ve Afganistan'ı terör gerekçesiyle vurduğu günlerde neden duracaktı ki?.. Ayrıca PKK'nın Avrupa'daki siyasallaşma çabaları, Almanya'da iktidara gelen Sosyal Demokrat-Yeşil koalisyonu daha fazla gecikmenin sakıncalı olacağına işaret ediyordu. Başkan Clinton'un başı Monica'yla beladaydı. "Terörist ülke" listesinde olduğu için PKK terörüyle Suriye'yi Batı kamuoyunda özdeş kılmak güç olmayacaktı. İsrail'deki "şahin" Netanyahu'nun Başbakanlık koltuğunda oturması ve Kosova'daki gelişmeler de Türkiye'nin lehine gelişmelerdi.

Belki altı ay sonra böylesine olumlu bir dış ortamdan Türkiye yoksun kalabilirdi. Elini bu yüzden de çabuk tutma kararlılığındaydı.

Artık ok yaydan fırlamıştı!

Bundan sonra herhangi bir geri adım atılması, Türkiye'nin inandırıcılığını tümüyle yok ederdi. Blöf yapılmadığını gösteren

işaretlerden birini de Cumhurbaşkanı Demirel 1 ekim 1998'deki TBMM'yi açış konuşmasıyla verdi. Teröre bunca yıldır ev sahipliği yapan Suriye'ye karşı bundan böyle askerî önlemlerin devreye sokulacağına ilişkin mesajı kararlı bir dille bütün dünyaya ama özellikle Arap dünyasına gönderdi. "Türkiye'nin kararlılığını bundan sonra kimse test etmeye kalkışmasın, Türkiye savaşı da göze almıştır" mesajıydı bu. Cumhurbaşkanı Demirel o günlerde kendisiyle yaptığım bir sohbette, "Bundan sonra nereye kadar gidecekse oraya kadar gider, artık bu işin peşini bırakmayız" demişti.

Mısır Cumhurbaşkanı Mübarek 6 ekim 1998'de apar topar Ankara'ya gelirken, Türk diplomasisinde Arap dünyasına karşı olumsuzluk havasını Dışişleri Bakanlığı'ndan üst düzeyde bir kaynak şöyle belirtiyordu:

"Arap ülkeleri bugüne kadar Türkiye'yi uluslararası zeminde hep yalnız bıraktılar. Hiçbir meselede Türkiye'nin yanında yer almadılar. Örneğin Kıbrıs'ın... Bu konuda da hep karşımızda yer aldı Araplar... Araplarla dostluk deyince, PKK örneği akla gelir. PKK terörünü Allah için bir tek Arap ülkesi çıkıp kınamamıştır. 'Ayıptır, çoluk çocuk öldürülür mü?' şeklinde dahi olsa şöyle bir tepki vermemişlerdir. PKK'yla ilgili olarak en ters tavrı almış bazı Avrupa ülkeleri bile arada bir bazı eylemlerden dolayı PKK'yı kınarken, Arap kardeşlerimizden ses seda çıkmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yetmiş beş yıllık tarihinde Yunanistan'la dahi iyi dönemlerimiz olmuştur. Ama ne yazık ki Araplarla ilişkilerimiz hiç iyi olmadı. Şöyle denebilir: en istikrarlı Türkiye düşmanlığı politikasını Arap ülkeleri izledi. Suriye'nin 1980'lerde PKK belasını Türkiye'nin başına sarmasını sessizlikle karşıladılar."

Mısır Cumhurbaşkanı Mübarek Ankara'da Cumhurbaşkanı Demirel'e "Lütfen askerî harekât yapmayın, bekleyin!" dedi. Suriye'ye "son bir şans" tanınmasını istedi. Demirel'in yanıtı ise "Bugüne kadar beklemenin ne Türkiye'ye, ne bölge barışına faydası oldu" diye yanıtladı. "Niye

şimdi?" diye sordu Mübarek. Demirel'in yanıtı, "Gerçek sorun bu. On dört yıldır bekliyoruz. Bunca yıl bize karşı örtülü savaştan vazgeçmedi Suriye. Bunu olağan gördü. Soru bu!" diye geldi. Mübarek "Bu durumda hiç olmazsa bir süre verin, örneğin iki ay gibi... Diplomasiye bir son şans tanıyalım. Lütfen bir harekât yapmayın, iş iyice içinden çıkılmaz hal alır" dedi.

Ankara'da Mısır Cumhurbaşkanı Mübarek'e anlatıldı ki, Şam'la bu iş bunca yıl diyalogla götürülmek istendi ama herhangi bir sonuç alınamadı. Mübarek Ankara'dan aldığı dosyayla Hafız Esad'la görüşmek üzere Şam'ın yolunu tuttu. Çünkü durumun ne kadar ciddi olduğunu görmüştü. Cumhurbaşkanı Demirel gibi Başbakan Yılmaz da Mısır cumhurbaşkanına "Askeri artık tutamıyorum" demişti. Suriye'nin somut adımlar atması gerektiğini, Apo'yu kapı dışarı etmesini, PKK kamplarını kapatmasını, sonra da Türkiye'yle gündem maddesi tek olan, yani terör olan görüşme masasına oturmasından başka yol kalmadığını anlatmıştı.

Mübarek, Yılmaz'la görüşmesinde "diplomasiye son bir şans" tanınmasını istedi.

Suriye bu son şansı kullanabilecek miydi?

Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yüksek yetkili 12 ekim 1998'de şöyle diyordu:

"Hafız Esad, Saddam'a göre daha bir hesap adamıdır. Gücünün sınırını daha iyi bildiği söylenebilir. Şimdi anlaşılan fazla toz kaldırmadan bizi okumaya çalışıyor. Ankara ne kadar ciddi, ne kadar blöf yapıyor sorusunu tartıyor. Türkiye'yi yine kandırabilir miyim diye düşünüyor."

Ancak Suriye Devlet Başkanı Esad hesap hatası yapmadı.

Böylece diplomasi son şansını iyi kullandı.

Mısır Dışişleri bakanı:

“Apo artık Suriye’de değil!”

12 ekim 1998 günü Şam üzerinden Ankara’ya gelen Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa Cumhurbaşkanı Demirel’le yaptığı görüşmede, Dışişleri Bakanlığı zabıtlarına göre aynen şunları söyledi:

“Öcalan artık Suriye’de değil. Tekrar Suriye’ye gitmesine izin verilmeyecek. Dışarıdaki PKK unsurlarının Suriye’ye gitmesine müsaade edilmeyecek. PKK kampları artık faaliyette değildir. Tekrar faaliyete geçmelerine izin verilmeyecek. Birçok PKK’lı tutuklanmış olup davaları sürmektedir.”

Dışişleri zabıtlarında bu satırlardan sonra şu kayıt düşülmüştü:

“Mısır Dışişleri bakanının Suriye’ye atfen bildirdiği söz konusu hususlar, Suriye’nin PKK terörüne verdiği desteği ilk kez kabullenmesi anlamına gelmekte olup önem taşımıştır.”

13 ekim 1998 sabahı gazetelerin manşetleri Apo’yla doluydu. PKK lideri artık Suriye’de değildi. Ancak “Nereye gitmişti?” sorusunun yanıtı henüz bilinemiyordu. Ertesi günkü gazetelerde, İsrail istihbarat örgütü Mossad’a dayanarak verilen haberlerde Apo’nun Moskova’da olduğu bildiriliyordu.

19-20 ekim günleri Adana’da bir araya gelen Türk ve Suriye heyetleri, tarihî bir anlaşma yaptılar. Bir tarafta Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Uğur Ziyal’ın, öbür tarafta Suriye Siyasî Güvenlik Başkanı Tümgeneral Adnan Bedr el-Hasan’ın imzaladıkları tutanakta Türkiye’nin “kuvvet politikası”nın ulaştığı başarı şu satırlarda yer almıştı:

> “(1) Suriye, topraklarından kaynaklanan ve Türkiye’nin güvenlik ve istikrarını bozmaya yönelik hiçbir faaliyete karşılıklılık ilkesi çerçevesinde izin vermeyecektir. Suriye, toprakları üzerinde özellikle PKK’nın silah, lojistik malzeme ve parasal destek teminine ve propaganda yapmasına müsaade etmeyecektir. (2) Suriye, PKK’nın terörist bir örgüt olduğunu kabul etmiştir. Ülkesinde, diğer terörist örgütleri meyanında, PKK ve tüm yan kuruluşlarının bütün faaliyetlerini yasaklamıştır. (3) Suriye ülkesinde PKK’nın eğitim ve barınma amaçlı kamp ve diğer tesisler oluşturmasına ve ticarî faaliyetlerine izin vermeyecektir. (4) Suriye PKK mensuplarının üçüncü bir ülkeye geçişleri için ülkesini kullanmasına müsaade etmeyecektir. (5) PKK terör örgütünün elebaşısının Suriye topraklarına girmemesi için bütün tedbirleri alacak, sınır kapılarını bu yolda talimatlandıracaktır. (...) Suriye tarafı, bu tutanakta sözü edilen hususların uygulanması ve somut sonuçların sağlanması için gerekli tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir. Adana, 20 ekim 1998.”

Evet, Türkiye Suriye’ye karşı kuvvet politikası uygulamış ve başarı kazanmıştı. Türk Dışişleri’nden üst düzeyde bir yetkili, duygu ve düşüncelerini “Türkiye kâğıttan kaplan olmadığını gösterdi” diye ifade etmişti. Diplomasinin arkasına ilk kez kararlılıkla askerî kuvvet yığıldığını gören Suriye pabucun pahalı olduğunu anlamış ve 1984’ten beri Türkiye’yi kanatan PKK desteğini kestiğini anlaşmaya bağlamıştı.

Hafız Esad yönetiminin yıllar sonra bu noktaya nasıl geldiğini o günlerde Türk Dışişleri’nden üst düzeyde bir yetkiliden şöyle dinlemiştim:

“Suriye, PKK terörüne desteğini kesmezse bu defa başına gerçekten bela geleceğini çok iyi fark etti. PKK kartının eski değerini kaybettiğini gördü. Çünkü bir yandan PKK örgütünün çürümüşlüğünü Şam zaten yakından izliyordu. Ayrıca terör örgütünün Türk Silahlı Kuvvetleri karşısında uğradığı yenilginin de çoktan beri farkındaydı. Bu arada PKK’ya destek verirken, onları barındırırken, bunun kendi topraklarında yaşayan bir-bir buçuk milyon Kürt’ün üstündeki muhtemel etkilerini de düşünmeye başladı. Şam’da bir başka korkunun uç verdiği söylenebilir:

Türkiye vurursa, Esad rejimi de güme gidebilir! Yani çeyrek yüzyıllık bir baskı rejiminin halkta yarattığı bıkkınlık, Türkiye karşısında yaşanacak bir askerî hezimetle Esad'a yönelik bir patlamaya dönüşebilir mi kaygısı..."

Konuyla yakından ilgili bir başka Dışişleri yetkilisi de 1998 ekim ayında durumu şöyle değerlendiriyordu:

"Kâğıt üstünde alınabileceklerin en iyisi alındı. Devlet memnun! Düşün, Suriye'yle 800 kilometrelik bir sınır var. Terör örgütünün bütün lojistik desteği bu ülkeden geliyor. Komuta kontrol merkezi bu ülkede. Lider kadrosu bu ülkede. Lider kadrosu, bütün talimatların gittiği telsiz merkezi bu ülkede. Şimdi terör örgütü bütün bunlardan yoksun kalınca, çok büyük bir darbe yemiş olacak. 1992-1993 yıllarında zamanın Jandarma genel komutanı Orgeneral Eşref Bitlis döneminde yine buna benzer bir zeminden geçmiştik. Şam birçok söz vermişti. Ama sonra gereğini yerine getirmekten kaçınmıştı. Bu kez yaptığımız anlaşma, 1992 Protokolü'ne göre çok daha ileri hükümler taşıyor. Teyit etme mekanizması da var. Ayrıca Lübnan'ın da teröre karşı işbirliğinin içine çekilmesi öngörülmüş durumda..."

Aynı Dışişleri yetkilisi sözlerini şöyle noktaladı:

"Malum, şimdi Apo Moskova'da. Moskova'dan bu işler, Şam'da olduğu gibi götürülemez. Ayrıca şurası akıldan çıkarılmasın: Moskova'daki Apo, Şam'daki Apo gibi emniyette olamaz!"

Apo'nun Suriye'den çıkmasıyla bir dönem kapanıyor, yenisi açılıyordu.

10

Yeni dönem: Apo İmralı'da !

Libya'daki Lockerbie sanıklarının adresi karşılığında ABD'den Apo mu? - Yunanistan'a terörde suçüstü - PKK'da Yunan parmağı - "Bizim için önemli olan dağdakiler!" - "En büyük Kürt isyanı!" - Dışişleri'nde demokratikleşme atağı - Apo sonrası Şam... - "Velat sustu!" - Apo sonrası Washington - Apo sonrası Güneydoğu - Apo'dan itiraflar - "Apo'yu asacaklar mı abim?" - Apo artık TC'nin kucağında mı? - Apo'dan "silahlı mücadeleye son" çağrısı...

14 kasım 1998

Gazetelerin manşetleri çığlık çığlığa:

"Apo yakalandı! Ankara'nın kararlı tutumu sonuç verdi. Moskova'da barınamayan Apo Roma'da yakalandı. Terör örgütü artık başsız. İtalya'dan iadesini istedik."

Bu gelişme, Türkiye'nin PKK'ya karşı haklı ve meşru mücadelesinde yeni bir dönüm noktasıydı. Bir başarının tesciliydi.

Neydi bu başarı?

Öncelikli olarak askerî bir başarıydı. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı silah çekmiş, 1984'ten beri şiddet ve terörü politika aracı olarak benimsemiş PKK'yı çökertmesiydi. Bu askerî başarının arkasında elbette siyasal irade vardı. Siyasal ve diplomatik kararlılık vardı. Şehitler, gaziler, milletçe katlanılan fedakârlıklar vardı.

Önce Şemdin Sakık yakalandı.

Suriye’de Hafız Esad yönetimi havlu attı. Bu ülkeye karşı izlenen “kuvvet politikası” PKK’yı köşeye sıkıştırdı. Şam, Apo’yla PKK’yı artık Suriye’de barındırmayacağına ilişkin anlaşmaya imza koymak zorunda bırakıldı. Arkasından Rusya sorumlu davrandı. Şam ve Moskova’ya karşı izlenen politikalarda sonuç alınabilmesinde tabiî ki ‘Soğuk Savaş’ sonrasının uygun uluslararası konjonktürü, yani Sovyetler Birliği’nin tarihe karışmış olması, Amerika’nın “tek süper güç” olarak dünya sahnesinde yerini almış olması da hiç kuşkusuz rol oynadı.

Apo’nun İtalya macerası altmış beş gün sürdü.

Başlangıçta, Roma’daki eski komünistler, sosyalistler ve bazı marjinal gruplardan oluşan D’Alema hükûmeti, PKK’nın terör örgütü niteliğini görmezlikten geldi ve Apo’yu siyasal suçlu olarak himaye eden bir havaya girdi. Terör örgütünün başına sığınma hakkı vermeye kalkıştı. Hatta İtalya Başbakanı D’Alema, bazı konuşmalarında PKK’yı “özgürlük” peşindeki bir “kurtuluş örgütü” diye niteledi.

Türkiye’de kamuoyu ayaklandı.

17 kasım 1998

Cumhurbaşkanı Demirel’le Viyana’ya uçuyoruz. Gündem değişmiyor: Apo ve İtalya. Ankara’dan havalandıktan sonra Demirel yanımıza geliyor, “İtalya uygar bir ülkedir. Apo gibi bir caniyi himaye etmez, edemez. Etmeye kalkışırsa, dünyaya anlatamaz” diyor. Cumhurbaşkanı Demirel ertesi gün Avusturya Dış Politika Enstitüsü’nde, adresi daha çok Roma olan konuşmasında şunları söylüyor:

“Dünyada altı bin dil ve üç bin etnik grup olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler’e üye sadece yüz seksen beş devlet bulunmaktadır. Eğer farklı dil, din ve ırka mensup bütün halklar ayrı bir bayrak altında yaşasalardı, büyük bir kaos, bir etnik anarşizmin baş göstermesi kaçınılmaz olurdu. Farklı dil, din ve ırka mensup insanların tek bir bayrak altında huzur içinde yaşamalarının tek yolu demokrasidir. Sadece demokrasilerde değişik kökenlerden gelen insanların barış içinde ve birbirlerine tahakküm etmeden yaşamaları mümkündür. Avrupa’nın yakın tarihi farklı inanç, dil ve ırka mensup insanların birlikte yaşayıp birlikte çalışmalarına imkân sağlayan ortak zeminin yıkılmasının ortaya çıkardığı insanlık trajedileriyle doludur. Bugün bunun en somut örneği Bosna’dır. Şayet etnik ayrımcılık ve etnik milliyetçilik cesaretlendirilirse, ‘etnik temizlik’ tehdidi var olmaya devam edecektir. Avrupa’nın demokratik güçlerinin, etnik ayrımcılığa ve ırkçılığa dayalı kin ve nefret tohumları saçmayı amaçlayan söylemlerinin yarattığı tehdidin ortadan kaldırılması için güç birliği yapmalarının kaçınılmaz bir sorumluluk olduğuna kuvvetle inanıyoruz.”

Ancak bu mesaj Roma’da sağır kulaklara çarpmaya devam etti. İtalyan Adalet Bakanlığı, savcının talebine rağmen Apo’nun tutukluluk halinin kaldırılmasını istedi. Göz hapsini yeterli buldu. Mahkeme, savcının talebini reddedip göz hapsi isteğini kabul etti. İngiliz The Times gazetesinin başyazısında “Binlerce kişinin ölümünden sorumlu vahşi terörist” diye nitelediği Apo’ya İtalyan hükûmeti siyasal sığınma hakkı tanımanın eşiğine gelmişti. Ben İtalyan hükûmetiyle yargısının bu tutumunu Milliyet’teki köşemde, “Rönesans’ın beşiği olan bu güzel ülkenin ve İtalyan halkının alnına sürülen bir uygarlık ayıbı” olarak nitelemiştim.

Viyana’da hem Avusturya Cumhurbaşkanı Klestil, hem Avusturya Ulusal Meclisi’nin Sosyalist Partili başkanı Fischer, Cumhurbaşkanı

Demirel’le görüşmelerinde hep aynı cümleyle başlayan konuşmalar yaptılar:

“Terörü anlıyoruz ama...”

Demirel de bu gibi durumlarda Türk devletinin genellikle değişmeyen yanıtını veriyordu:

“Adam dağa çıkmış, elinde silah... Öldürüyor. Ülkenin birlik ve bütünlüğünü tehdit ediyor. Bu bir terördür. Ve teröre karşı ‘ben devletim’ diyen her organizasyon, her uygar devlet aynı şekilde mücadele eder. Terörle şiddetin mazereti olamaz.”

Cumhurbaşkanı Demirel sonra her seferinde yaptığı gibi Anadolu’nun rengârenk etnik dokusunu, Türkler ile Kürtleri, Türk devletinin üniter yapısını, anayasal vatandaşlığı ve örneğin Kürtlerin en yoğun batıda, İstanbul’da yaşadıklarını anlatıyor. Bütün bunların anlatılması gerekiyordu. Yalnız cumhurbaşkanı, yalnız başbakan düzeyinde ve bu gibi resmî temaslarda değil, işadamları, gazeteciler, sendikacılar, akademisyenler tarafından da bu gerçeklerin değişik platformlarda açıklanmasıydı doğru olan. Çünkü yeterince anlatılmıyordu. Bu bakımdan hiç becerikli olmadı Türkiye. Sistemli çalışmadı. Bu yüzden Avrupa’nın birçok ülkesinde “PKK tekeli” kuruldu. Beyinler tek taraflı olarak PKK ve sempatizanları tarafından yıkandı. Biz yoktuk. Bu yüzden terörle mücadele konusundaki haklılığımız boşlukta kaldı. Ancak, Türkiye’ye yeterince kulak verilmeyişinin, inandırıcılıktan yoksun olmamızın bir nedeni daha vardı:

Dosyamız eksikti!

Koltuğumuzun altındaki dosyada, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti açısından yeterli malzeme yoktu. Ya da gerektiği kadar donanımlı değildik bu alanlarda. Bazı düşüncelerin açıklanması hapisle

cezalandırılıyordu. Basın özgürlüğüne dönük engeller vardı. Kitap yazdı, şiir okudu diye insanlar hapse atılıyordu. Ölüm cezası 1984’ten beri uygulanmamış olsa da kâğıt üstünde varlığını sürdürüyordu. Demokratik hukuk devleti açısından atılması gereken adımlar gündemde bekliyordu. Oysa, koltuğumuzun altındaki dosya bu kadar eksik olmasa, Türkiye terör ve şiddete karşı haklı ve meşru mücadelesini çok daha ikna edici biçimde anlatabilecekti. Avrupa’da muhataplarımızın “Terörle mücadele iyi ama...” diye başlayan konuşmalarındaki o “ama” sözcüğünü duymaktan kurtulacaktık. O “ama”yla başlayan kimi iyi niyetli, kimi kasıtlı ve çifte standart kokan, kimi de küçümseyici vaazlar büyük ölçüde sona erecek ya da etkisizleşecekti.

Ama olmadı!

Çünkü Türkiye’nin demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti alanındaki eksiklerini tamamlaması fazlasıyla ağır aksak ilerledi. Bu konuda şikâyetçi olan devlet kurumları da vardı. En başta Türk Dışişişleri Bakanlığı geliyordu. Batı’daki gelişmeleri konumu gereği en yakından izleyen, ilgili uluslararası platformlarda demokratik hukuk devleti ilkelerinin ne olup ne olmadığını iyi bilen, Türkiye’ye yönelik istekleri artılarıyla, eksileriyle yerli yerine oturtabilen diplomat kadrolarına sahip Dışişleri, Apo’nun yakalanıp Türkiye’ye getirilmesi sürecinin hızlandığı günlerde bir açıdan tedirgindi. Türkiye’nin dosyasındaki eksikleri gidermesinin artık zamanı geldi diye düşünüyor, bu konuda siyaset kurumunu, devleti ve özellikle askeri ikna etmek, harekete geçirmek için çaba sarf ediyordu. Artık bir şeyler yapılması zamanının geldiğini haklı olarak düşünüyordu.

Dışişleri’nden

demokratikleşme tavrı...

1999 yılı ocak ayının ilk günleri

Türk Dışişleri'nin kreması, basından dar bir kadroyla Ankara Palas'ta buluştu. Toplantıya katılan gazetecilere 5 ocak 1999 tarihini taşıyan on bir sayfalık resmî olmayan bir not dağıtıldı. Başlığı, "Türkiye, Avrupa, Terörizm ve Kürt Sorunu" olan kâğıtta ilginç değerlendirmeler yer alıyordu. Devletin resmî çizgisine bağlı kalınmakla birlikte, o çizgiyi demokratik hukuk devletinin gereklerine daha iyi oturtan, eleştirel bir tutumla bu açıdan daha nelerin yapılması gerektiğini diplomatik bir dille anlatan bir kâğıttı.

Bir bölümünde şöyle deniyordu:

> "PKK elebaşısı Öcalan'ın Roma'ya varışıyla başlayan gelişmeler, Türkiye ile Avrupa Birliği'ni bir yol ayrımına getirmiştir. 27 kasım 1998 tarihinde Almanya ve İtalyan başbakanları 'Kürt sorununa uluslararası siyasî çözüm' bulunması gerektiğini ve bunun için bir 'Avrupa girişimi' başlattıklarını bir ortak basın toplantısında dünyaya ilan etmişlerdir. Bu suretle, 90'lı yılların başından beri esasen devam edegelen PKK'nın siyasallaşma süreci daha ileri ve yeni bir safhaya ulaşmıştır. AB, 'Kürt' sorununu kendi anladığı biçimiyle Türkiye'nin karşısına koymuş bulunmaktadır. Bu mesele artık gündemden kolay kolay düşmeyeceğe benzemektedir.
>
> (...)
>
> Türkiye'de 'Terörizm veya Güneydoğu sorunu vardır, Kürt sorunu yoktur' demek de artık yeterli, inandırıcı ve gerçekçi bir söylem olmaktan çıkmıştır. Zira, büyük özverilerle terör önlenmeye çalışılırken, terörizme zemin hazırlayan ekonomik ve sosyal olumsuzluklar ortadan kaldırılamamıştır. Uzun yıllar terörle mücadelenin zorlaştığı koşullar ve getirdiği kısıtlamalar da konunun artık sırf bir terörizm sorunu olarak algılanmasını güçleştirmiştir. Ayrıca, etnik bilinçlenme oluşması için belirli çevre ve kesimlerin göstermiş oldukları çabalar da tamamen etkisiz kalmamıştır. Dış çevrelerin yanı sıra toplumumuzun muhtelif kesimlerinde de bir Kürt sorununun varlığına işaret

edilmekte ve konu tartışılmaktadır. Bugün girift bağlarımız bulunan Avrupa'da bir 'etnisite (ethnicity) ve azınlıklar' söyleminin hâkim olduğunu, bunun tamamen dışında kalamayacağımızı da kabul etmek durumundayız. Öte yandan, bireysel insan ve kültür hakları ile demokratikleşme planında aslında kolaylıkla telafi edebileceğimiz bazı basit eksiklerimiz nedeniyle, çağdaş söylem ve uygulamalara sanki aykırı uygulamalar içindeymişiz gibi olumsuz bir izlenimi kendi elimizle yaratmakta olduğumuz da maalesef bir vakıadır.

Terörizmin ve buna karşı verilen mücadelenin yıllardır devam etmesi, önce bir Kürt kimliğinin pekişmesine, şimdi de Kürtlük bilincinin olgunlaşmasına yol açmıştır. Türkiye'de yaygın bir Kürt milliyetçiliği noktasına henüz gelinmemiş olmakla beraber, PKK gibi bir terör örgütünü bile destekleyen aktif bir çekirdek ve bu çekirdeğin etrafında sempatizan bir kitle toplandığı bir vakıadır. Toplumumuzun sağduyusu ve engin aklıselimi bunu dar sınırlar içerisinde tutabilmeyi şimdiye kadar başarabilmiştir.

Ancak, zaman aleyhimize işlemektedir.

Öcalan'ın İtalya'ya gidişini izleyen dönemdekiler dahil, bazı olayların ve tercihlerin son zamanlarda, maalesef bir Türk-Kürt eksenine oturtulmakta olduğu görülmektedir. Bu tehlikelidir ve önünün alınması zorunludur. On dört yıldır süren terörizmin açtığı derin yaralar vardır. Bu mücadeleden bazı masum vatandaşlarımız da zarar görmüşlerdir. Toplumun her kesiminde bilinçaltında hüzün ve öfke birikmiştir. Bütün bu gelişmeler tehlikeli bir birikim oluşturmaktadır. Oysa, her bir vatandaşımızın kendini eşit ve özgür hissetmesi ve bu ülkenin nimetlerinden yine eşit biçimde yararlanabilmesi gerekir. Buna karşılık, bazı çevrelerin de süregiden bu çatışma ortamından çeşitli biçimlerde yararlandığının, şiddetin sona ermesini çıkarlarına uygun görmediğinin ve gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalıştığının teslim edilmesi gerekir.

Kürt realitesi önce hükûmetlerce kabul edilmiştir. Toplum bu konuyu tartışmaya da başlamıştır. Bu realite ve bilincin içeride ve dışarıda yarattığı bazı (haklı, haksız) yok sayamayacağımız beklentiler vardır. (...) Türkiye'nin demokratikleşme, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerini kendi iradesiyle eksiksiz hayata geçirmek ve

ekonomik refahı bölgesel ve bireysel temelde yaygınlaştırmak için atacağı adımlar, dışarıda vereceğimiz mücadelenin en etkili silahları olacaktır. Esasen, içeride ilerleme kaydedebildiğimiz ölçüde, dışarıda PKK'ya karşı verilecek mücadele de o derecede kolaylaşacak ve Avrupa bu kozdan ve bahaneden kendiliğinden mahrum kalacaktır. Türkiye, çağdaş değerlerden ve çağdaşlaşma sürecinden kopmamalıdır. Aynı değerlerde birleştiğimiz Batı da Türkiye'yi dışlamamalı ve zorlamamalıdır. Karşılıklı beklentiler aynı ölçü ve standartlara göre belirlenmelidir. Ortak referanslarımız demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve ekonomik refah ve istikrar, ortak yönetimimiz ise karşılıklı saygı temelinde eşitlerin diyaloğu olmalıdır.

En büyük iki tehlike,

– Türkiye'yi bu muteber amaçlarından uzaklaştıracak bir siyasî ve sosyal radikalleşme,

– Ekonomik gelişme sürecinin tıkanması olacaktır.

Ne yapmalıyız ?

Her şeyden önce, Türkiye insan hakları planında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi ölçütleri ağırlıklı olmak üzere, kendi koşullarını göz önünde tutarak evrensel çıtayı en yüksek seviyesinde yakalama kararı almalı, böyle bir kararı yansıtan bir söylem, yaklaşım ve eylem programı benimsemelidir. Türkiye Cumhuriyeti devlet ve hükûmetlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda atacağı adımların hepsi ancak genel nitelikte, yani bütün vatandaşlarımıza yönelik olabilir, olmalıdır. Kürtler dahil hiçbir gruba ayrıcalık tanınmak üzere, o grup için özel tedbir alınması mümkün değildir. Kuşkusuz, toplumsal seviyede alınacak iyileştirici tedbirlerden, en fazla ihtiyacı olanlar en fazla yararlanacaklardır. Atılacak adımlar, Cumhuriyetimiz'in temel esasları ve Anayasamız'ın değiştirilemez hükümleriyle uyumlu olmalıdır. Ayrıca, ulusal uzlaşmayı yansıtması lazımdır.

Zaman fevkalade önemlidir. Avrupa baskısı artmakta, içeride Kürt realitesi keskin bir Kürt milliyetçiliğine dönüşme aşamasına doğru yol almaktadır. Buna karşılık, terörizm büyük ölçüde kontrol altına alınmış ve sivil önlemleri hayata geçirebilmek için ciddi bir

fırsat doğmuş, zemin oluşmuştur. Bu nedenlerle, Türkiye'nin artık daha fazla vakit kaybetmeden harekete geçmesi şarttır."

Türk Dışişleri'nin bu resmî olmayan 5 ocak 1999 tarihli kâğıdında daha sonra birçok alanda atılması gereken otuz beş adım sıralanıyordu. Türk Ceza Yasası'nın düşünce ve ifade özgürlüğüne dönük kısıtlamaları içeren 17, 159 ve 312. maddelerinde, bunun gibi Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesinde değişiklik yapılması, basınla ilgili davalarda hapis cezasının kaldırılması, ölüm cezasının lağvedilmesi, Güneydoğu'da "olağanüstü hal" rejimini daraltmak ve kaldırmak, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yargı bağımsızlığının sağlanması, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin tümüyle sivil yargıçlardan oluşmasının sağlanması, Siyasal Partiler Yasası'nda demokrasiye uygun düzenlemeler yapılması, işkenceyi önlemek için yasal çerçevenin düzeltilmesi, anadilde televizyon ("Med TV karşıtı bir TV kurmak" diye geçiyordu yazılı notta) gibi demokratik hukuk devletinin gereği olan birçok adım vardı bu otuz beş maddenin içinde...

Anımsıyorum.

Ankara Palas'taki bu toplantı sırasında sohbet ettiğim Dışişleri'nden bir yüksek yetkili, bu konularda "Daha zamanı değil!" diyen devletin bazı odaklarını, özellikle askeri ikna etmenin güçlüğüne işaret etmişti. Bu kâğıtta yer alan birçok önemli maddenin gerçekleşmesine gelince, 2002 yılının ağustos ayını, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin o hiç beklenmedik tarihî atılımını bekleyecekti.

Libya'daki Lockerbie

sanıklarının adresine karşılık

Apo mu?

Devletin içindeki gelişmeler böyleyken, Apo’nun altmış beş günlük İtalya macerası sona ermek üzereydi. İtalya’nın başına tam anlamıyla bela olmuştu. Roma her gün gösterilere sahne oluyordu. Bir ara Apo’ya siyasal sığınma hakkı bile tanımayı düşünen İtalya’nın şimdi huzuru bozulmuştu. Başından atmak istediği Apo ise Avrupa’da kendine gidecek yer bulamıyordu. İngiltere, Almanya, Hollanda, Rusya Apo’yu istemediklerini resmen açıkladılar.

Apo, 16 ocak 1999’da bir uçakla Roma’dan ayrıldı.

Moskova’ya gitti.

Ancak kabul edilmedi. Rusya’dan ayrılması için on gün süre tanındı kendisine.

Bundan sonra devreye Yunan istihbaratı girdi.

29 ocak 1999’dan sonra bir süre Atina yakınlarında bir evde kaldı. Bu arada Beyaz Rusya ve Hollanda’ya gitmek istedi. Bir uçakla yola çıktı Atina’dan ama bu ülkeler uçağına iniş izni vermediler. Rusya’da istenmeyen adam olunca, Yunanistan’a geri döndü. Şubat ayı başında Yunanlı pilotların kullandığı bir uçakla Beyaz Rusya’nın başkenti Minsk’e gitti. Burada kendisini Hollanda’ya götürecek uçağı boşuna bekledi. Bütün Avrupa ülkeleri Apo’ya kapılarını kapatmışlardı.

2 şubatta Atina’da değiştirdiği uçakla Kenya’nın başkenti Nairobi’ye geldi. Yunanlı yetkililer tarafından karşılanarak Yunanistan Büyükelçiliği’ne götürüldü. Türkiye bastırıyordu. Amerika devredeydi. MİT ve CIA işbirliği, Yunanistan ile Apo’yu gitgide köşeye sıkıştırmaya başlamıştı. 14 şubatta Yunanistan Büyükelçiliği kuşatıldı. Apo 15 şubat günü Nairobi Havaalanı’nda Türk güvenlik güçlerinin beklediği uçağa getirilip teslim edildi. PKK lideri 16 şubat 1999’da sabaha karşı Türkiye’ye getirildi, Bandırma üzerinden İmralı Adası’na götürüldü.

Apo yakalandı!

17 şubat 1999 tarihli Milliyet:

“Türkiye’nin tarihini değiştirecek müthiş operasyon! Acılardan bayrama. Özel kuvvetler, Apo’yu Kenya’da bulup getirdi, terör acısı yaşayan Türkiye sevince boğuldu.”

Hürriyet:

“Ve Apo yakalandı. İşte büyük Türkiye. Zafer! Bebek katilini yakalayıp getiren Türkiye bütün dünyaya büyük devlet olduğunu kanıtladı. Halk sokaklara döküldü.”

Sabah:

“Gözün aydın Türkiye! İblis kafeste.”

Elleri kelepçeli Apo’nun fotoğraflarına bakıyorum. Altı yıl önce, 1993 yılı nisan ayında bir gece vakti, Bekaa Vadisi’ndeki bir evde Apo gözümün önüne geliyor. Diyarbakır’da politika yapmaktan söz ediyordu. “Şimdilik Türk kamuoyu buna hazır olmayabilir. Ama ben hem Kürdistan’ı hem Türkiye kamuoyunu buna hazırlayabilirim, bu zor değil” diyebiliyordu.

Nereden nereye?

Şimdi İmralı’da, devletin elinde...

17 şubat 1999 tarihli Milliyet’teki köşemdeki yazıma, “Tarihî bir dönüm noktasında geleceği planlamak...” başlığını koydum:

“Türkiye için gerçekten tarihî bir an, heyecan verici bir an. Başbakan Ecevit’in açıklamasını dün sabah televizyondan izliyorum:

‘Saat 03.00’ten itibaren bölücü terör örgütünün başı Türkiye’dedir. Dünyanın neresinde olursa olsun devletimizin onu ele geçireceğini söylemiştik. Bu devlet sözü yerine getirildi. Yaptıklarının ve yaptırdıklarının hesabını artık Türk adaletine verecektir. Bölücü terörle Türkiye’de bir yere varılamayacağını, devletimizle baş edilemeyeceğini artık herkes anlamalıdır.’

Tarihî bir dönüm noktası! Bir başka deyişle: Apo’nun yakalanarak Türkiye’ye getirilmesi, PKK’ya karşı Cumhuriyet devletinin 1984’ten beri sürdürdüğü haklı ve meşru mücadelesinde bayrağın zirveye dikilmesi ya da zaferin bir yerde tescil edilmesidir. Bu büyük başarı öncelikli olarak askerî bir başarıdır. Silahlı Kuvvetlerimiz, devlete karşı silah çekmiş, on beş yıldır şiddet ve terörü politika aracı benimsemiş, insanlığa karşı suç işlemiş olan PKK’yı çökertmiştir. Bu askerî başarının arkasında hiç kuşkusuz siyasî irade vardır. Siyasal ve diplomatik kararlılık vardır. Apo’nun Suriye’den çıkarılmasında olduğu gibi, diplomasinin arkasına yığılan askerî güç vardır. Ve tabiî en acısı, verilen şehitler, milletçe yıllardır katlanılan maddî ve manevî fedakârlıklar vardır.

Bu kavşakta son derece serinkanlı hareket etmek ve bundan sonrasını kuyumcu titizliğiyle, sükûnetle planlamak durumundayız. Çünkü, bu gibi durumlarda uç verebilecek zafer sarhoşluğu bazen sağlıklı düşünmeyi engelleyici bir ortam yaratabilir. Bu tarihî dönüm noktasına gelinmesinde emeği geçen sivil asker herkesi kutlarken, bir baş dönmesi ihtimaline karşı uyanık olabilmeliyiz. Diyarbakır’da, 1997 yılı ağustos ayı sonralarında korgeneral rütbesinde bir komutanın söylediklerini anımsıyorum şimdi:

‘Asker olarak teröristle mücadeleyi kelle koltukta verdik, çok şehit, çok gazi verdik. Ama çok mesafe kat ettik, başarılı olduk. Fakat terörle

mücadele çok boyutlu. Bu iş askerden çok sivillere düşüyor. Yani işsizlikle mücadele... Eğitim, sağlık seferberliği... Çünkü teröristle mücadele aysbergin yalnız suyun üstüne vuran yanı. Terörle mücadele başka. Sen eğer teröristin geldiği vasatı yok edemezsen, benim mücadelem de boşa gider.'

Şimdi bir dönüm noktasındayız.

Bütün acılar, fedakârlıklar boşa gitmesin! Bu tarihî kavşaktaki büyük başarının sonrası çok iyi planlanmalı. 'Teröristin geldiği vasatın yok edilmesi' için çok yönlü, çok boyutlu bir mücadele içine girebilmeli Türkiye...

Son söz:

Türkiye'nin bu büyük başarıyla kazandığı büyük moral boşa harcanmasın!"

Ankara, 18 şubat 1999

Sheraton Oteli.

Apo'nun İmralı'ya konulmasının ertesi günü, ANAP lideri Mesut Yılmaz'la Santini Restoran'ın özel odasında yemek yerken sohbet ediyoruz.

Bir ara şöyle diyor Yılmaz:

"Apo'nun en yakınındaki bir kişi MİT'e çalışıyordu."

Yanımdaki meslektaşım kulağıma eğiliyor:

“Tipik bir Yılmaz gevezeliği mi? Yoksa PKK’nın içini karıştırmaya yönelik bir dezenformasyon mu? Yoksa ‘Ecevit değil de Yılmaz oturuyor olsaydı Başbakanlık koltuğunda, bu operasyon suya düşerdi’ diyenler haklı mı?”

Çankaya Köşkü’nden edindiğim bilgiye göre, Apo Nairobi’de bizim uçağa “paket servisi” yapılmış... Kenya’da bayağı para yedirilmiş... Ve başrolü CIA oynamış... Ankara’da hâkim kanaat: Amerikan baskısı, Apo’nun ele geçirilmesinde belirleyici olmuş... Elbette Türkiye’nin Apo’yu Suriye’den çıkartan kararlılığı ve sonra Nairobi’ye uzanan maceradaki inatçı Apo takipçiliği, bu sonucun alınmasında etkili rol oynadı, Amerika’yı da harekete geçirdi. Washington herhalde Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanabilecek tehlikeli bir tırmanışı engellemek için de Apo’nun yakalanmasını sağladı.

Bir ek daha yapılabilir:

Amerika, Türkiye’ye bu “paket servisi”ni yaparken bir de koşul koymuştu:

Apo’nun öldürülmemesi...

Bu kitabı yazarken, Amerika’nın Apo’yu Türkiye’ye neden teslim etmiş olduğu konusunda kulağıma Ankara’da istihbarat kulisinde ilginç bir şey çalındı.

Şöyle:

Türk istihbaratı Libya’da Amerika’nın peşinde olduğu Lockerbie davasının sanıklarının yerini tespit ediyor. Bu bilgi, yani adres karşılığında Amerika da Apo’yu Türkiye’ye paketliyor.

Olabilir mi?..

Lockerbie, İskoçya’da küçük bir kasaba. 1988’in aralık ayında bir Pan American yolcu uçağı Amerika’ya giderken bu kasabanın üstünde infilak ederek düşüyor. Noel tatili için evlerine gitmekte olan 270 yolcu ölüyor. Saatli bombanın Libyalı teröristler tarafından uçağa yerleştirildiği ağırlık kazanıyor. Amerika’nın başını çektiği on yıllık bir kovalamaca ve Libya’ya uygulanan ambargodan sonra iki Libyalı sanık mahkeme önüne çıkarılıyor. Dava, 2001 yılının şubat ayı başında sonuçlanıyor. Sanıklardan biri beraat ederken, biri ağır hapse mahkûm oluyor.

Terör konusunda

Yunanistan’a suçüstü...

Apo’nun Türkiye’ye getirilmesinin ertesi günü, 18 şubat 1999’da Ankara’da bazı Milliyet yazarlarıyla birlikte Cumhurbaşkanı Demirel ile Başbakan Ecevit’i gördük. Her ikisi de barış ve kardeşlik çağrısı yaptılar. Ulusal birlik üzerinde durdular.

Cumhurbaşkanı Demirel şöyle demişti:

“Şimdi birtakım provokasyonlara gelmemek lazım. Hiç kimse zannetmesin ki ufak bir hadise yaşadık. Yaşadığımız bu büyük hadise, doğulusuyla batılısını birbirinden ayırmadı. Daha açık söyleyeyim, Türk-Kürt ayrımı olmadı. Şimdi muhakeme edilen de (Apo’yu kastediyor, HC) bir Türk-Kürt ayrımına neden olmayacak. Çünkü yargılanacak olan bir Kürt değil, bir teröristtir. On dört yılda hayatını kaybeden 30 bin kişiden 20 bini teröristtir. Ama bunlar da bu vatanın evlatlarıdır. Bu 20 binin ölümüne de bu terörist neden olmuştur. Bu unutulmasın. Onun için bu muhakeme yüzünden halkın arasına huzursuzluk girmemeli. Devletin başı olarak bu noktayı fevkalade önemsiyorum.”

Demirel bir de “Pişmanlık Yasası”nın üstünde durmuştu. Bu yasanın çıkarılmasıyla dağdaki terörist için teslim olma sürecinin hızlanacağı

kanısındaydı. Başbakan Ecevit de aynı görüşteydi. Dikkatimi çekmişti. Demirel ile Ecevit'in bir ortak noktası daha vardı. Her ikisi de "kültürel haklar" ya da "kimlik" gibi konulardaki soruları geçiştirmişlerdi. "Henüz duyarlı bir ortam bulunduğu için bu konuları ele almanın zamanı değil" demeye getirmişlerdi. "Zaman ne zaman gelir?" yolundaki bir sorumu ikisi de suskunlukla karşılamıştı. Buna karşılık Güneydoğu'da aş, iş ve eğitim alanlarında bir seferberliğin en kısa zamanda başlatılmasını savunmuşlardı.

Demirel ve Ecevit'in altını özellikle çizdikleri bir başka ortak konuları vardı:

Yunanistan.

Cumhurbaşkanıyla Çankaya Köşkü'ndeki toplantı salonunda sohbet ederken kapı açıldı, bir dosya getirilip önüne bırakıldı. Demirel dosyadaki nota hızla bir göz attıktan sonra haberi verdi:

Yunanistan'da Başbakan Simitis'in isteği üzerine Dışişleri, İçişleri ve Kamu Düzeni bakanları görevlerinden istifa etmişlerdi. Demirel, Yunanistan'ın Apo ve PKK konusundaki tutumuyla Suriye'ninkinin benzerlikler taşıdığını belirttikten sonra, "Umarım bu tavır artık değişmiştir" demişti.

Başbakan Ecevit de şunları söylemişti:

"Yunanistan terör konusunda suçüstü yakalandı. Şimdi bir sarsıntı geçiriyor. Türkiye'yle uğraşmanın pek tekin olmadığını umarım anlamışlardır. Ayrıca yine umuyorum ki, Yunanistan artık terörü dış politikasında bir alet olarak kullanmaktan vazgeçer. Avrupa Birliği ülkelerinin bu konuda Yunanistan'ı kınamamış olmaları ise Avrupa'nın ayıbıdır."

Evet, Yunanistan suçüstü yakalanmıştı.

Yunanistan'ın yıllardır PKK'yla ilişkilerinin varlığını Türk devletinin dezenformasyonu, hedef saptırması diye niteleyenler, arada bir bu konuya yazılarımda işaret edince, beni de basında alet olmakla suçlayanlar şaşırmıştı.

Benim 1999 yılı şubat ayı içinde, Yunanistan ve Avrupa Birliği'ne ilişkin duygu ve düşüncelerime gelince:

PKK'lı teröristler, Hollanda'nın başkenti Lahey'de Yunan Büyükelçiliği'ni basıyorlar. Büyükelçinin eşiyle sekiz yaşındaki oğlunu rehin alıyorlar. İşte, Yunan Dışişleri Bakanı Pangalos'un tepkisi:

"Küçük bir çocuk el bombasıyla tehdit edildi. Bu, en rezilane cinsinden hayvanca bir eylemdir."

Haklı bir tepki. Gerçekten rezil bir eylem. Ama Pangalos'un tepkisi aynı zamanda çok ilginç, bir o kadar da çarpıcı, hatta rezil bir çifte standart örneği. Bir kadınla bir çocuğun PKK'lı teröristler tarafından rehin alınması. El bombasıyla tehdit edilmeleri bir hayvanlık örneğiyse, Türkiye'de bunca yıldır kadın, çoluk çocuk demeden cana kıymış PKK eylemlerine acaba hangi sıfatı layık görüyor Bay Pangalos? Yoksa Türkiye'yi bunca yıl kanatmış olan eylemleri görmezlikten mi geliyor? Yoksa terörü bu kadar yıldır Türkiye'ye karşı Yunan dış politikasının bir aleti olarak kullandığı için PKK'nın Türkiye cinayetlerini "hayvanca eylemler" olarak görmüyor mu?

Anlaşılan görmüyor.

Ancak bununla da yetinmiyor. Aynı zamanda PKK'ya, bir terörist örgüte sahip çıkabiliyor. Diplomatları, PKK'nın terörist liderine yol gösteriyor. Ev sahipliği yapıyorlar. Yunan hükûmet sözcüsü resmen

açıkladı, Apo’nun Kenya’ya sahte isimle sokulmasında Yunanistan’ın oynadığı rolü... Nairobi’deki Yunan Büyükelçiliği’nde Apo’nun nasıl 12 gün misafir edildiğini... Apo’nun gidebileceği iki Afrika ülkesinin kendileri tarafından nasıl ayarlandığını... Şu sözler Yunan hükûmeti sözcüsü Reppas’ın:

“Bildiğim bir şey varsa o da Yunan hükûmetinin, Nairobi’ye yerleşmesi için Öcalan’a arabuluculuk yaptığı ve Afrika’daki bazı ülkelerin kendisini kabul etmesini sağladığıdır. Yunan hükûmeti çok büyük bir sorumlulukla hareket etmiş ve Öcalan’ın kaderine büyük ilgi göstermiştir. Amaç, Öcalan’ın güven içinde bu ülkede kalabilmesiydi.”

Apo... Türkiye’de 30 bin kişinin ölümünden sorumlu... “İnsanlığa karşı suç” oluşturan kanlı eylemlerin sahibi bir örgütün, PKK’nın lideri... Türkiye’nin bir numaralı devlet düşmanı... Suriye’de barınamıyor. Rusya’dan kovuluyor. İtalya sonunda ülkesinden def ediyor. Tutuklama emrine rağmen hukuk devletinin gereğini yerine getirmeyen Almanya başına bela olur diye sınırlarından içeri sokmuyor. Hollanda istemiyor. Beyaz Rusya istemiyor. Amerika’ya göre zaten terörist...

İşte böyle bir Apo’ya Yunanistan sahip çıkabiliyor. Üstelik, kırmızı renkli diplomatik pasaportunu Kıbrıs Rum Yönetimi’nden ayarlıyor. “Emniyetli bir ülke” bulmak için diplomatlarını seferber ediyor. Sefaretlerini açıyor, günlerce ev sahipliği yapıyor Apo’ya.

Yunanistan, Türkiye’nin komşusu.

Yarım yüzyıllık müttefiki.

Ama ne var ki Türkiye’nin bir numaralı devlet düşmanına böylesine sahip çıkabiliyor. Uzun lafın kısası: Yunanistan suçüstü yakalandı! Bunun iyi komşulukla da, müttefiklikle de, uluslararası hukukla da, insanlıkla da hiçbir ilgisi yoktur. Bu düpedüz düşmanlıktır. Bir düşmanlığın resmen

tescilidir. Yunanistan bunun hesabını vermedikçe, Yunanistan terörü Türkiye'ye karşı dış politikasının bir aleti olarak kullanmaktan vazgeçmedikçe, Ege bir barış gölü olamaz.

Atina'da aklını ekmek peynirle yememiş, sağduyu sahibi insanların bulunduğu konusunda kuşkum yok. “Terör terördür! Hiçbir dava, terör ve şiddetin gerekçesi olamaz. Uygarlık, insanlık bunu gerektirir” diyen insanların Yunanistan'da da bulunduğuna inanıyorum. Ama artık lütfen, hükûmetlerinin bu akılsızlığına karşı bir an önce seslerini yükseltsinler.

Peki, Avrupa neyi bekliyor?

Avrupa Birliği ülkelerinin Yunanistan'a söyleyecekleri bir çift lafı yok mu? Teröre elini bulaştırmış, müttefiki olan bir komşusuna karşı terörü dış politika aleti olarak böylesine açıkça kullanmış ve sonunda suçüstü yakalanmış olan Yunanistan'a söylecekleri bir şey yok mu? Ya Avrupa Konseyi'nin?.. Avrupa Parlamentosu'nun? Hani hukuk, insan hakları? “Avrupa'nın vicdanı” sayılan kurumlar da mı sessiz kalacak?

Yazıklar olsun!

Avrupa Birliği'nin kendi içindeki görüş ayrılıklarından dolayı PKK'ya öteden beri terör örgütü demeye zaten dili varmıyor. Lüksemburg'daki son Bakanlar Konseyi toplantısında ise “PKK'nın terörist eylemleri” ibaresini dahi açıklamasına koymadı. Bir başka deyişle, “Madem PKK'ya terör örgütü demiyoruz, o zaman hiç olmazsa PKK'nın ‘terörist eylemleri’ kınansın” şeklindeki görüşlere de anlaşılan rağbet etmedi. Avrupa Birliği, Yunanistan'la dayanışmayı tercih etti, terörle mücadeleyi değil.

Nitekim bu dayanışma, Avrupa Birliği dışişleri bakanlarının Almanya'daki son toplantısında da ortaya çıktı. Alman Dışişleri Bakanı Fischer, Türkiye'nin PKK konusunda Yunanistan'a yönelik tutumunu haksız bulduklarını, bu açıdan “Yunanistan'la dayanışma içinde

oldukları"nı açıkça söyledi. Arkasından da "Kürt sorunu... Siyasal çözüm... Kültürel otonomi..." diye eklemeyi unutmadı.

Avrupa Birliği'nin de tutumu böyle.

Nedir PKK? Nedir Apo? Kadın çoluk çocuk demeden sivil halkı öldürerek insanlığa karşı işlenmiş olan suç... Demokrasinin temel kurumlarının işlediği, ırk ayrımcılığının yapılmadığı bir ülkede, dıştan destek alarak o ülkenin toprak bütünlüğüne ve siyasal birliğine karşı silahlı mücadele... Yıllar boyu akan kan, şehitler... Uyuşturucu ticareti... Kara para aklama... Haraç toplama... PKK ve Apo deyince bütün bunlar değil mi?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre PKK bir terör örgütü. Amerika'nın gözünde de resmen öyle. Almanya'nın, Fransa'nın da. Bu ülkeler PKK'yı terör örgütleri listesine dahil etmiş durumdalar. Öyle ama, örneğin bir Almanya, resmen terörist saydığı PKK'nın lideri Apo hakkında tutuklama emri çıkartmış olmasına rağmen, kendisini Almanya'dan alıp yargılamaktan kaçındı. Yani hukuk devletini ayaklar altına aldı. İtalya da farklı davranmadı. Apo'yu ne yargıladı, ne de Türkiye'ye iade etti. Utanç verici çifte standart örnekleri değil mi bunların tümü? Hem de nasıl! Kendi rahatlarının, kamu düzenlerinin bozulacağını anlayınca, hukuku bir anda guguk yaptılar.

Avrupa Birliği de farklı değil.

PKK'nın bir terör örgütü olduğunu görmezlikten geliyor. PKK'nın terör ve şiddet eylemleri olduğu gerçeğini atlıyor. Yunanistan'ın PKK'yla suç ortaklığı içinde olduğu gerçeğine yan çiziyor. Avrupa Birliği'nin gözünde bir şiddet eylemi ancak kendi sınırları içinde yaşandı mı "terör eylemi" olabiliyor. Aynı eylem Türkiye sınırları içinde meydana geldi mi, "siyasal eylem" haline dönüşüyor. Avrupa Birliği bu pencereden "terör ve

şiddeti gerekçeleyen bir tutum" içinde görülüyor. Sen ne zaman "PKK terörü"nden söz etsen, o senin karşına "insan hakları ve demokrasi" konusunu getiriyor. Bu tutumuyla Türkiye'nin bunca yıldır yaşayageldiği terör ve şiddeti gerekçelemiş, mazur göstermiş oluyor. Günlük deyişle, teröre çanak tutmuş oluyor!

Evet malum. Demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti alanında Türkiye'nin çözmesi gereken sorunları, tamamlaması gereken eksikleri elbette var. Ancak Avrupa Birliği'nin de bir ev ödevi var: PKK terörüne çanak tutmaktan vazgeçmek... Terörle mücadeleyi ciddiye almak... Terörü hiçbir şekilde mazur gösterecek, gerekçeleyecek duruma düşmemek... Avrupa Birliği bu açılardan yan çiziyor.

NATO farklı mı?

NATO Genel Sekreteri Solana Ankara'daydı. Kendisine Çankaya Köşkü'nden başlayarak Genelkurmay'a kadar devletin her kademesinde Yunanistan ile PKK'nın suç ortaklığı anlatıldı. Bıçağın kemiğe dayandığını gösteren bütün diplomatik mesajlar verildi. Bir nokta özellikle vurgulandı. PKK'ya Yunan desteği, bir Türk-Yunan değil, bir 'NATO meselesi"dir. Çünkü NATO hem üye ülkelerin "toprak bütünlükleri"nin korunmasını, hem de "terörle mücadele"yi taahhüt etmiştir. Bunların gereğinin yerine getirilmesi için Yunanistan'ın uyarılması ve terörle bağının koparılması şarttır.

Manila, Filipinler, 23 şubat 1999

Cumhurbaşkanı Demirel'le Yunanistan'ı konuşuyoruz.

Türkiye'nin bugüne kadarki en ağır ve ciddi uyarısını yapıyor Yunanistan'a, "müdahale hakkı"ndan söz ediyor:

“Şayet yasadışı davranışlarını sürdürmeyi tercih ederlerse, uluslararası hukuktan doğan meşru müdafaaya dönük gerekli tedbirleri alma hakkımızı saklı tutuyoruz. Yunanistan’ın PKK terörizminin kanlı cinayetlerinin öteden beri işbirlikçisi olduğu artık somut biçimde ortaya çıkmıştır. Daha vahimi hâlâ bir pişmanlık işaretinin ortada olmamasıdır. Aksine Yunanistan, terörist Öcalan’ın adaletin eline geçmesinden duyduğu üzüntüyü pişkinlikle sergilemektedir. Yunanistan, PKK’nın terörist eylemlerini desteklemektedir. Yunanistan sığınacak yer arayan PKK teröristlerine melce sağlamakta, bunlara eğitim kolaylıkları ve lojistik destek vermektedir.”

28 şubat 1999

Günlüğümden...

Atina’da bulunmuş, Türk Dışişleri Bakanlığı’nda üst düzey görevler yapmış, çok güvendiğim bir büyükelçi arkadaşımın 1996 yılı yazında bana anlattıklarını anımsıyorum:

“Atina’da görev yapıyorum. Bir yaz günü Andros Adası’na gittik. Büyükelçilikten bir arkadaşımla birlikte. Akşam vakti geri dönüş için limandaki bir kahvede vapurun gelmesini bekliyoruz. Önümüzdeki masada üç genç oturuyor. İkisi aralarında hem Türkçe hem Kürtçe konuşuyorlar. Üçüncü kişi Yunanlı. Onunla da, birinin yarım yamalak İngilizce’siyle anlaşıyorlar. Kürt olan Türkçe diyor ki: ‘Sor bakalım, ben ne zaman Türkiye’ye gideceğim? Eğitim bitti. Kâğıtlarım hazır, beni neden hâlâ bekletiyorlar?’ İşte bunu kendi kulaklarımla duyup kendi gözlerimle görünce, artık en ufak bir kuşku kırıntısı bile kalmadı içimde. PKK’nın arkasındaydı Yunanistan...”

Ankara’nın tespiti şuydu:

Yunanistan’ın asıl PKK desteği 1990’lı yıllarda başladı. Andreas Papandreu’yla birlikte PASOK’un ikinci kez iktidara gelişi, Yunan devletiyle PKK’nın samimiyetini artırdı. Nitekim, 1990’lı yıllarda Yunanistan’a tayin edilen büyükelçilerimiz, Ankara’dan Atina’ya cumhurbaşkanının, Genelkurmay başkanının aynı mesajlarını taşıdılar:

“Yakaladığımız teröristlerden öğreniyoruz ki, Yunanistan’da kendilerine eğitim ve silah sağlanıyor. Bu tutum ne komşuluğa sığar, ne de müttefikliğe...”

Mekanizma şöyle işliyordu:

PKK’lılar önce bazı Avrupa ülkelerinden Yunanistan’a iniyorlardı. Burada kampa alınıyor, askerî eğitim görüyorlardı. İkinci durak, Güney Kıbrıs’tı. Apo’ya son kaçışı sırasında sahte diplomatik pasaport da temin etmiş olan Kıbrıs Rum Yönetimi, PKK’lı teröristleri bir süre sonra ya Lübnan’a ya da doğrudan Suriye’ye postalıyordu. Teröristler, Şam’ın kontrolündeki Bekaa Vadisi’nde bir süre kaldıktan sonra özellikle Kuzey Irak üzerinden Türkiye’ye sızıyorlardı.

Bu gerçeklerin Yunanistan’la ilgili bölümü uzun zaman açığa çıkmadı. “Yunanistan PKK’ya destek oluyormuş” dendiğinde bazı çevreler buna inanmak istemedi. Basında olsun politika ya da iş dünyasında olsun bu yoldaki haber ve duyumlara dudak bükenler oldu.

Örneğin, 1993 yılı aralık ayında Sabah gazetesindeki köşemde üst düzeyde bir diplomatımızın, bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisinin şu sözlerini aktarmıştım:

“PKK’ya dönük Yunan desteği konusunda dosyalarımız tıklım tıklım... Pangalos’un demeçleri de bunun tuzu biberi... PKK’nın beyni, ne Bonn’da ne başka yerde aranmalı. Zira bu beyin Atina’dır. Kürt-Rum-Ermeni işbirliği de Atina’da planlanır. Dosyalarımızda çok fazla bilgi ve belge

bulunuyor. Bunları ortaya koymak bir yerde siyasî cesaret meselesidir. Yunanistan’ı karşına alıp masaya yumruğunu vurabiliyor musun?”

Bir başka Dışişleri yetkilisi şöyle demişti yine 1993 yılı sonlarında:

“PKK’ya Rum ve Yunan desteğine yüzde bin inanıyorum. Bu konuda Türk devletinin hiçbir kuşkusu yok. Her türlü belirti ve bilgi bunu gösteriyor. Ama somut kanıt dersen, bunda zorlanma yok değil. Somut kanıt diyen Batılı diplomatlara benim her seferinde anlattığım bir fıkra vardır. Hani kadın kocasını sürekli aldatır. Koca bir türlü inanmak istemez. En sonunda otel penceresinden izlemeye başlar. Adamla karısı odaya girerler. Soyunurlar. Tam yatağa girerken perdeyi kapatırlar. ‘Tüh der’ adam, ‘yine emin olamadım.’”

1994’ün temmuz ayındaki bir yazımda şu satırlar vardı Yunanistan-PKK bağlantısı konusunda:

“Atina 1986’dan beri PKK’ya karşı hoşgörülü bir hava içinde görülüyor. Almanya ve Fransa’da yasaklanırken, Atina’da temsilcilik açabiliyor PKK... Son olarak Papandreu hükûmetiyle birlikte bu temsilciliğe PKK bayrağı çekilebiliyor. PKK’nın Avrupa sözcüsü Kani Yılmaz geçen mayıs ayında Atina’ya geldi. PKK’nın Almanya’daki haber ajansı Kurd-Ha, 2 haziran 1994 tarihli bültenine şu haberi koydu:

‘27 mayısta Atina’ya gelen Kâni Yılmaz, bir grup siyasetçi ve PKK yetkilisi tarafından karşılandı. Havaalanında VİP’ten geçti. 1 haziran gecesi Atina’nın ünlü tiyatro salonu Palas’ta düzenlenen Kürdistan Şehitlerini Anma Gecesi’ne katılarak konuşma yaptı. Geceye katılan PASOK Merkez Komitesi üyesi Haralambidis, Kıbrıs Sosyalist Partisi (EDEK) lideri Lisaridis, Atina İli Belediyeler başkanı, herkesi Kürt halkıyla dayanışmaya çağırdılar. Kâni Yılmaz ertesi günü ERNK temsilciliğinin Atina ofisinde bir basın toplantısı düzenledi.’

Durum böyle ama Yunan resmî makamları, PKK desteğini kabullenmiyorlar. Nitekim, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'le görüşen Yunan Dışişleri Bakanı Karolas Papulyas, ülkesinin PKK'ya destek olmadığını söyledi.

İnandırıcı olmayan bir tutum.

Bir diplomatımız şöyle yakınıyordu:

'PKK'yı Yunanistan'la ikili ilişkilerde bir türlü ciddi bir sorun haline getiremedik. Bu açıdan Cumhurbaşkanı Demirel'in Cumhurbaşkanı Karamanlis'e mektubu iyi bir gelişme sayılabilir. Hiç olmazsa ilk defa en üst düzeyde yazılı olarak Yunanistan'ın dikkatini çekmiş olduk.'

Ankara'da, Dışişleri koridorlarında Yunanistan'a karşı öfkeli bir hava esiyor, Yunanistan'ı ne zaman hizaya getireceğiz?' sorusu çok sık kulaklara çalınıyor. Ateşle oynuyor Yunanistan!"

"En büyük Kürt isyanı..."

4 mart 1999

Günlüğüme aldığım notlardan:

Türkiye gerçekten bir yol ayrımında. Yapacak çok iş var. Evet, terör örgütü PKK'nın belkemiği kırıldı, çökertildi. Apo yakalandı, bileklerine kelepçe vuruldu. Toplum olarak, devlet olarak büyük moral kazandık.

Ancak burada duramayız.

Türkiye bugün geldiği başarılı noktada durmaya kalkarsa, durumu idare etmeye çalışırsa, yere kapaklanabilir. Onun için pedal çevirmeye devam etmek, yani ilerlemek zorunda Türkiye. Hatta buna mahkûm

denebilir. Çünkü yaşamış olduğumuz sorun, yalnız PKK ve Apo'dan ibaret değil. Başka sayfalar da var çevrilmesi şart olan. Onun içindir ki, bugün kazanmış olduğumuz moral, önümüzde kullanılmayı bekleyen büyük bir fırsattır aynı zamanda... Hiç kuşkusuz devlet de, hükûmet de farkında bu gerçeğin. Aş, iş, eğitim, sağlık gibi ekonomik ve sosyal alanlarda seferberlik başlatılması konusunda herkes görüş birliği içinde. Farklı görüşler daha çok demokrasiyle, hukuk devletiyle ilgili konularda dikkati çekiyor. Farklılıklar bazen içerikle, bazen zamanlamayla ilgili...

Bu bakımdan Dışişleri Bakanlığı'nda zamanlama, Türkiye'nin bugün gelmiş olduğu yol ayrımında çok önemseniyor. Demokrasi ve insan hakları çıtasının yükseltilmesi ve bunun için "sivil" önlemler alınması konusunda büyük bir fırsat ele geçirildiği düşünülüyor. Bu amaçla, daha önce bakanlık bünyesinde hazırlanmış olan 35 maddelik yasal düzenleme ve değişiklik yeniden gündeme getirilmiş durumda...

İnşallah fazla gecikme olmaz.

Ankara, 5 mart 1999

Bugün üst düzeyde bir istihbarat yetkilisiyle uzun bir sohbet yaptım.

"Öyle denmiyor ama" dedi, "yaşadığımız, arkamızda bıraktığımız en büyük Kürt isyanıdır." Suriye'nin yola getirildiğini, şimdi sıranın Yunanistan'a geldiğini belirtti. İmralı'daki Apo'nun mutlaka Suriye konusunda da konuştuğu, ama basına sadece Yunanistan'ın, Avrupa ülkelerinin sızdığı... Anlaşılan, Suriye'yle herhangi bir gerginlik istenmediği... Hedef küçültme mi?.. Apo'nun kendi kitlesi üstündeki etkisi, yani bir karizmaya sahip olması... Bu arada devletin teyakkuz durumunda olması... Bombalı intihar eylemleri beklentisi... Uçak kaçırmalar... Rehin almalar...

Apo mahkemede ne yapabilir sorusu...

Bir ihtimal olarak “Kürt kahramanlığı”na oynaması... Ya da Türkiye’yi özellikle dış kamuoyunda mahkûm etmeyi amaçlayan bir şova dönüştürmek mahkemeyi... “Bu yola saparsa, mahkeme de o zaman gizliye döner” diyor. İkinci ihtimal olarak “canını kurtarmak için” daha farklı bir tutum izleyebileceğini, “Türk-Kürt kardeşliği” temasına ağırlık verebileceğini belirtiyor. “Avrupa’ya müthiş kızgın” diyor, “Özellikle Yunanistan’a... Kendisini yüzüstü bıraktığı için... Yunanistan konusunda ihanet edilmişlik duygusu içinde... Bu yüzden itiraflar gelebilir mahkemede. Kendisi için yeni bir dönem açmayı hedef alan bir tutum yani...”

“PKK’nın dış destekleri” konusunda devletin kesin kararlı olduğunu, “bir mücadele stratejisi” saptandığını, bu bakımdan “kesin taviz verilmeyeceği”ni, ilk hedefin Yunanistan ile bazı Avrupa devletleri olduğunu belirtiyor. “Strateji değişikliği”nden söz ederken, “Türkiye artık her şeyi göze aldı!” cümlesi ağzından çıkıyor.

PKK’yı bugün için biraz “kendi başına” bırakmanın doğru bir politika olacağını, örgütte altı yedi kişinin “eşit gözüktüğü”nü, PKK’nın bu durumda bunlardan yalnız birinin emri altına girmesinin uzak ihtimal olduğunu söylüyor.

Şunları özellikle ekliyor:

“Bizim için önemli olan dağdakiler... Onlardan tamamen kurtulduk mu, gerisi kolay. Biraz kendi başlarına bırakmakta yarar var. Birbirlerine düşerler. Yoksa kedileri tam köşeye sıkıştırırsan, hepsi tırnaklarını sana uzatır. Yoksa birbirlerini yerler.”

“Kürt milliyetçiliğinin şişeden çıktığı”na işaret ediyor, “Bundan sonra önemli olan, bunun etkili hale gelmesini önlemektir.”

Apo’nun psikolojik durumunun hapiste “çok yakın takip altında” tutulduğunu söylüyor. “Telkinler”le yola ya da “kıvama getirilerek”, Türkiye’nin işine yarayacak bir havaya sokulmasının, örneğin dağdakilerin inmesini sağlayacak, Avrupa’yı, özellikle “Yunanistan’ı geriletecek” bir noktaya gelmesinin önemine değiniyor. Türkiye’nin ne kadar belalı bir coğrafyası olduğundan açılıyor konu. “İç tehditler bitmek bilmiyor bir türlü” diyor üst düzeydeki istihbarat yetkilisi, “Bakın Amerika’ya. Sadece asayiş, crime, uyuşturucu... Bir de bizi düşünün. Şeriatçısı, bölücüsü, marjinal solcusu ve bir de bunların dış destekleri...”

Üst düzeyde istihbarat yetkilisiyle Ankara’da yaptığım sohbetin ertesi günü, “Hapisteki Apo’nun psikolojisi üzerine...” başlıklı bir yazı yazdım Milliyet’teki köşemde.

Girişi şöyleydi:

”İmralı’daki, hapisteki Apo’nun psikolojisi... Nasıl olabilir? Bu bakımdan Apo’nun İmralı’da çok yakın takipte tutulduğu kesin. Nefes alışına kadar izlendiği söylenebilir. Ruhsal durumundaki iniş çıkışlarıyla ilgili uzman kişiler de mutlaka el altındadır. Mahkeme öncesinde Apo’nun psikolojik bakımdan nasıl bir kıvama gelmesinin ‘iyi olacağı’ konusuna kafa yorulduğu da akla geliyor tabiî...”

Bu yazımla ilgili olarak, “Ümraniye Cezaevindeki 450 PKK’lı savaş esiri” imzalı uzun bir mektup almıştım. Bir bölümünde tehdit kokan şu satırlar vardı:

“Bundan sonra Kürtler kendilerini yakmayacaklar, kendilerine düşmanlık yapmakta inat edenleri yakacaklar. Eğer bu dünyada Kürt’e yer yoksa, eğer bu dünya Kürt’e zehir edilecekse, cehenneme çevrilecekse; Kürt halkı da kendine yer olmayan dünyayı cehenneme çevirecektir. Kürt halkı bunca yıldır yaşadığı acı, işkence, katliamlara rağmen ısrarla barış

çağrıları yapmaktadır. Eğer bu halka yanıt ‘Seni yok edeceğim, önderini katledeceğim’ ise bu mazlum halkın öfkesi karşısında hiçbir egemenlik sisteminin dayanamayacağını iyi bilmeniz gerekiyor. Yazdıklarımız sadece bir uyarı değil, bazı gerçekleri daha iyi anlamanız ve doğru dürüst, objektif basın-yayın anlayışıyla yaşadığımız bu son gelişmeleri değerlendirmeniz ve kamuoyunu aydınlatmanız içindir.”

Apo sonrası Şam...

Şam, 9 mart 1999

Sonunda vize engelini aşıp birkaç günlüğüne Şam’a geldim. Bizim mesleğin deyişiyle, Apo sonrası Suriye’nin havasını şöyle bir koklamak için...

Dışa kapalı bir ülkenin, Baasçılığın bir ülkeyi ne hale getirdiğini, nasıl taponlaştırdığını bir kez daha düşündüm Şam sokaklarında dolaşırken. Daha üst düzeyde devlet yetkilileriyle mülakat yapabilmem için “daha değerli hediyeler” isteyen devlet içindeki aracılar beni fazlasıyla şaşırttı.

Suriye Enformasyon Bakanı Dr. Muhammed Salman’la meslek hayatımın sıkıcı konuşmalarından birini yaptım. Keçiboynuzu gibi bir mülakat. “PKK yok artık, güvenlik sorunu çözüldü. Bundan sonra masaya ‘su’yu koymanın zamanı” dedi özetle, “Dicle ve Fırat nehirleri işbirliği ve barış suları olmalı. Suriye’yle, Araplarla Türkiye arasında bir barış köprüsü olmalı bu sular...” Irak’ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını, buna karşılık İsrail’in Irak’ı bölmek istediğini, Kuzey Irak’ta bir Kürt devletinden yana olduğunu sözlerine eklemeyi unutmadı.

11 mart 1999 tarihli Şam notlarıma gelince...

Türk diplomatik kaynaklarıyla istihbarat çevrelerinden edindiğim bazı bilgi ve izlenimlerin özeti:

"Velat sustu!"

Neydi Velat? PKK'nın Suriye'deki ana telsiz istasyonunun kod ismi. Ya da Apo'nun emirlerini yayan komuta merkezi. Bir başka deyişle Suriye, PKK'nın "sevk ve idare merkezi" olmaktan çıkmış durumda... Başka? PKK'nın Suriye'deki eğitim kampı da kapandı. PKK'ya lojistik geçişler de durduruldu. O yüzden silah ve cephane açısından örgütün yediği darbe büyük. Suriye'de kalan PKK'lı teröristlerin sayısına gelince 70-75 arasında tahmin ediliyor.

Peki, PKK nereye kayıyor?

Lübnan'a değil. Daha çok Irak'a. Hem Kuzey Irak'a, hem 36. paralelin altında, Saddam Hüseyin'in egemen olduğu bölgeye. PKK'nın bu bölgede daha çok ismi Mukram olan bir kampa yerleşmeye başladığı belirtiliyor. Bu kamp bir süredir Ankara ile Bağdat arasında görüşme konusu. Bağdat bu kampın bir "göçmen kampı" olduğunu, PKK faaliyetlerinin odak noktası olmadığını iddia ediyor. Ankara'nın ise bu açıdan haklı bazı kuşkuları var.

Şam'ın yerini Bağdat alabilir mi?

Saddam'ın PKK'ya şöyle ya da böyle desteğini öteden beri bilen Ankara'yı rahatsız eden soruların başında geliyor bu...

Bir başka soru:

PKK'nın Suriye'deki varlığının tümüyle sona erdiği söylenebilir mi? Hayır. PKK'nın bazı "silah depoları"nın hâlâ Suriye topraklarında olduğu belirtiliyor. PKK'nın arşivi, parası da öyle tahmin ediliyor ki hâlâ

Suriye’de... PKK’nın kendisine gelir getiren bazı yan kuruluşlarının faaliyetlerini halen Suriye’de devam ettirdiği sanılıyor. Bu arada maddî bakımdan çok güçlü olan örgütün yıllar içinde Suriye devlet bürokrasisine sızdığına dair bazı iddialar da mevcut...

Suriye’deki Kürt nüfusu 1,5 milyon civarında. Bunun dışında çoğunluğu Türkiye’den göç etmiş 300 bin kadar haymatlos, yani vatansız Kürt yaşıyor bu ülkede. PKK’nın bunların içinde de örgütlendiği, kendisine sempatizan bir kitle yarattığı bilinmekte...

Ankara’yı rahatsız eden bir başka gelişme:

Şam’da yeni bir parti kuruldu: Suriye Ulusal Demokrat Partisi... Gerçekte bir “Kürt partisi” bu. PKK’yı ve Suriye Kürtlerini temsil etme iddiasında. Başında Marvan Zirki isimli Suriyeli bir Kürt var. Bu kişi Ankara’da “Apo’nun Şam’daki kontağı” olarak biliniyor. Ayrıca, son çıkışta Suriye’den Moskova’ya da Apo’yla birlikte gittiği tespit edilmiş... Şam bu partinin varlığını resmen kabule yanaşmıyor. Bu arada “Kürtleri kontrol altında tutmak için bu partinin özellikle kurdurulduğu”nu söyleyen Suriyeli yetkililer de yok değil.

Soru:

Apo’nun Suriye’den çıkmasıyla birlikte PKK askerî açıdan büyük bir darbe yemiş oldu mu? Suriye, PKK’nın “sevk ve idare merkezi” olmaktan çıktı mı? Bu soruların yanıtı olumlu. Ankara’nın bakışı, “PKK konusunda Suriye’yle gelişmeler gayet iyi. Ama yeterli mi? Değil” diye özetlenebilir. Türkiye ile Suriye arasında Apo sonrası imzalanan 20 ekim 1998 tarihli Adana Protokolü sonrasında Ankara’nın ihtiyatlı bir bekleyiş içinde olduğu dikkati çekiyor. Suriye’yle ilişkilerde acele etmek istemiyor.

Kafalarda iki şık var:

(1) Suriye, PKK ve terör konusunda elini yıkamaya gerçekten karar verdi mi? (2)Yoksa “yeni Apo’lar” yaratabilir mi?

Suriye’nin Türkiye’ye karşı PKK ve terör desteği yirmi yıllık bir geçmişe sahip. Bu destek, Türkiye’ye maddî ve manevî bakımdan çok büyük zarar verdi. Peki, Suriye bu düşmanlığın karşısında ne elde etti? “Türkiye’nin düşmanlığından başka hiçbir şey...” Şam sonunda bunu gördü. Ayrıca, Türkiye’nin bileğini bükemeyeceğini, Türkiye’nin düşmanlığının tekin olmadığını galiba iyi anladı. Hatta Başkan Hafız Esad yönetiminin bu düşmanlığın kendi koltuğuna da mal olabileceğini gördü. Dış konjonktürün Suriye lehine gitmediğini, Rusya’nın Sovyetler’in çöküşünden sonra artık eski Rusya olmadığını, Suriye ordusunun döküldüğünü, Türkiye’nin İsrail’le “özel” ilişkisinin kendisini “kuşatma” altına alabileceğini, Ankara’nın iyi kullanmaya başladığı “Amerika kartı”yla Washington baskısının da gitgide arttığını gayet iyi anladı.

Suriye böylece silkeledi Apo’yu!

Şam’da 1999’un mart ayında tesadüfen tanıştığım Türk özel kuvvetlerinden biri bana şöyle dedi:

“Güneydoğu’da şimdi 500 PKK’lı var. Milis bunlar, PKK’ya yardımcı... İsimlerine kadar tek tek biliniyor. Temizleyeceksin bunları. Büyük ölçüde biter bu iş...”

Apo’nun İmralı itirafları

1999 yılı nisan ayı

Milletvekili genel seçimleri yapıldı.

Sonuç sürpriz: DSP bir, MHP iki çıktı.

Ecevit, azınlık hükûmetinin Başbakanlık koltuğunda otururken Apo'nun yakalanıp Türkiye'ye getirilmesinin de katkısıyla oylarını büyük ölçüde artırdı. Ancak, siyaset sahnesinde uzun yıllardır devam eden bölünmüşlük bu seçimle de sona ermedi. Ecevit'in başbakanlığında, DSP-MHP-ANAP koalisyon hükûmeti kuruldu.

1999 yılı mayıs sonu:

Apo yargılanmaya başladı. Bütün Türkiye İmralı'ya, mahkemeye odaklandı.

Günlüğümün sayfalarını karıştırıyorum.

31 mayıs 1999

Camlı bölmenin içindeki Apo'yu izliyorum. 1993 yılında Bekaa Vadisi'nde röportaj için Apo'yla geçirdiğim o gün ve uzun saatler bir film şeridi gibi gözümün önünden geçip gidiyor. Apo'nun o zamanki havası... Ayakları yerden kesik, atıp tutan megaloman tavırları... Ve bugün İmralı'da, mahkeme önünde, "Türkiye Cumhuriyeti devletinin hizmetinde çalışmak istiyorum" derkenki hali...

1 haziran 1999

Mahkemenin ilk gününde Apo'nun verdiği ifadelere bakınca, bir teslim bayrağının çekildiği, bir perdenin hiç kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya çıktığı anlaşılıyor. Apo yazılı savunmasında, bağımsız bir Kürt devletinin hayal olduğunu, artık kurulamayacağını şu sözlerle belirtiyor:

"Dört taraftan kabul edemeyecek komşularla çevrili, ağırlıklı olarak dağlık bir coğrafyada, sosyal, kültürel ve siyasal olarak çok bölünmüş,

ağır feodal değer yargılarıyla ve daha bir alfabeye bile sahip olmayan, nüfusun daha büyük kısmı metropollerde çalışan Kürt toplumu için devlet iddiasında bulunmak gerçekçi olmaz.”

Bu yüzden Apo, Türkiye’nin parçalanmasını öngören ayrılıkçı hareketin ve bu amaçla şiddete başvurmanın çıkar yol olmadığını söylüyor. Şu sözleri de yazılı savunmasından:

“İki halkın tarihî, siyasî ve ekonomik durumunu anlayanlar, parçalanmanın olmayacağını bilirler. Etle tırnak gibi iç içe geçmişlerdir. Artık tarihî olarak isyanlar dönemi sona ermiştir. Sorunların çözüm dili isyan ve devrim olamaz. Barış içinde anayasal evrim yolu geçerlidir. XX. yüzyılın sonu, bunu böyle emretmektedir.”

Apo’nun savunmasında ve ilk ifadelerinde dış güçler tarafından kullanıldığı yolunda bazen açık, bazen üstü örtülü itiraflar da var.

Yaşadığımız coğrafya ne kadar belalı!

Apo’nun itirafları da bu gerçeği sergiliyor.

Ama bu coğrafya bizim.

Türkiye’yi sırtımıza vurup yeryuvarlağının huzurlu bir köşesine gidemeyiz. Mümkün değil bu. Daha çok dostluktan uzak komşularla çevrili bu topraklarda barış içinde yaşamanın koşullarını yaratmak zorundayız. Kolay değil bu iş. Sürekli tetikte olmayı gerektiriyor. Askerî bakımdan her zaman sağlam duran, son derece değişken, ince ve de bıçak sırtındaki dış politika dengelerini ustaca kollayan, siyasal ve ekonomik istikrara sahip bir ülke olmak durumundayız.

Yoksa bela başımızdan eksik olmaz.

Terörün, PKK'nın dış destekleri biliniyordu. Bu nedenle Apo'nun İmralı itirafları sürpriz olmadı. Ama yine de önemli. Altlarının bir kez daha çizilmesi gerekiyor. Başbakan Ecevit'in deyişiyle "uluslararası komplo"nun iyi bilinmesi şart. Dost-düşman tahlillerinin yerli yerine oturtulması, ileriye dönük stratejilerin geliştirilmesi bakımından bu lazım. Türkiye'nin dış politikada manevra alanını genişletmesi ve dışa dönük mücadelede hedef küçültmesi için de gelinen bu noktanın iyi okunmasında yarar var.

Türkiye'nin komşuları...

En başta Suriye ile Yunanistan...

Ne düşünmüşler bizim için? Türkiye'yi zayıflatmak... Bunun için terörle başını belaya sokup istikrarsızlaştırmak...

Apo anlatıyor mahkemede:

"Suriye ve Yunanistan kendi genel politikaları içinde PKK'yı kullanmak istediler. Karşılıklı olarak birbirimizi kullandık."

Yunanistan ne yapmış PKK için?..

Apo anlatıyor mahkeme önünde:

"Yunanistan'daki kamplarda bomba dahil her türlü eğitim... Silah alımlarında yardım ve aracılık... Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ta çok sayıda silah satılıyordu. Füze dahil her şeyi almak mümkündü. Kanas suikast silahları buradan alındı. Yunanistan'ın ağır silahların alımındaki yardımı daha çok ticarî anlamdadır. Örgüt mensuplarının eğitimi Yugoslavya'da yapılıyordu. Yunanistan'daki eğitimler 1990'dan sonra ağırlıklı olarak her konuda yapılmaya başlandı. Buralarda eğitim görenler

kırsala uçaklarla geliyorlardı. Uçaklar bazen Şam, bazen Lübnan, bazen de İran üzerinden geliyordu.”

Kıbrıs Rum Yönetimi ne yapmış.

Apo anlatıyor mahkemede:

“Kıbrıs Rum kesimi, örgüt üyelerine geçişler ve pasaport konusunda yardım etti. Örgüte aktarılan paralar burada kiliseler aracılığıyla verildi.”

Bunlar zaten bilinmekte. Sır değil hiçbiri. Apo’nun Nairobi’deki Yunan Büyükelçiliği’nde Kıbrıs Rum pasaportuyla yakayı ele verdiği an, Yunanistan’ın terörle suçüstü fotoğrafı çekilmiş oldu.

Yunanistan bundan vazgeçecek mi?

Geçmek zorunda! Başka türlü Ege’de barış nasıl olur?

Öcalan’ın açıklamalarında yalnız Suriye ile Yunanistan’ın adları yok. İngiltere’nin, Almanya’nın, Hollanda’nın, Ermenistan’ın, Yugoslavya’nın, İran’ın da isimleri geçiyor. Hollanda’yla ilgili olarak, “Örgütün siyasî eğitim merkezi olan Hollanda’da bu faaliyetlerden yetkililerin haberi olabilir” diye konuşuyor. Yugoslavya’da da PKK için eğitim kamplarının bulunduğunu söylüyor. Bir başka komşumuza gelince, “İran’da teorik eğitim yaptığımız bir hastanemiz var. İranlı yetkililer bundan haberdar” diyor.

İlginç! Apo’nun ilk iki günkü açıklamalarında iki ülkenin adı yok:

Amerika ile İsrail...

Bu iki ülkenin de PKK ile Apo’yu yakın takipte tuttukları, bazı önde gelen Avrupa ülkeleri gibi Ortadoğu Kürtleriyle son derece yakın ilişkiler

içinde oldukları sır değil. Peki, Avrupa'sından, Amerika'sından kaynaklanan bütün bu ilgi nereden kaynaklanıyor? Tek bir karşılığı da olabilir bu sorunun:

Ortadoğu'nun, Körfez'in petrolü...

Bu petrol oldukça, Kürtlere dönük ilgi de sürecek. Büyük küçük birçok ülke elini bu bölgeden çekmeyecek. Apo'lar kullanılıp çöp tenekesine fırlatılacak ama sonra, yenileri bulunacak.

Acımasız bir oyun bu!

Özellikle petrol bulunduğundan beri devam ediyor. Yeni örgütler, bu kez siyasallaştırılarak ortalığa salınacak. Oyun içinde oyunlar yazılacak. Mümkün olabilse, Kuzey Irak'ta denendiği gibi bağımsız bir Kürt devletinin çekirdeği atılacak.

Bunlar malum.

Kısacası, Ortadoğu Kürtleri rahat bırakılmayacak. Bu hengâmenin içinde bizim kendimize sormamız gereken hayati bir soru var: Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde Kürt kökenli vatandaşlarımızla oynanmasını, yani kışkırtılmalarını, dış güçler tarafından günlük deyişle fıştıklanmalarını nasıl önleyeceğiz?

Yani bizim oyun planımız ne olacak?

Güç bir plan değil bu.

Oyun planının bir köşesinde asker boyutu var. Bunun güçlü olması lazım bu bölgede. Bu açıdan, PKK'nın beli kırılarak bir başarı gerçekleştirildi. Bugüne kadarki senaryo, yani askerî yanı ağır basan "sopa politikası" uygulandı, sonuç alındı. Öcalan mahkemede itiraf etti:

“Türkiye 1993-1996 yıllarında silip süpürmeye başladı.”

O yıllarda ben de Güneydoğu gezilerimde bizzat yaptığım gözlemlerimle bu durumu tespit edip yazmıştım. Bölgede birçok açıdan üstünlüğü PKK kaybetmiş, ölümcül darbeler almaya başlamıştı. Askerin de dediği gibi “terörist” o yıllarda yenildi. Peki ama yine askerin deyişiyle “teröristin beslendiği vasat” yok edilebildi mi?

Elbette hayır.

Bunun için “sopa politikası” yeterli değil. İşte bu yüzden, oyun planının bir başka köşesinde aş ve iş sorunu var, çözüm bekleyen. Eğitim ve sağlık seferberliği var, yine bekleyen. Bir de demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti çıtası var, yükseltilmesi şart olan...

İki yıl önceydi, 1997’nin ağustos ayı.

Bir akşam vakti, Diyarbakır’ın sırtını dağlara dayamış Kulp ilçesinde Belediye Başkanı Fahri Aydın’ı dinliyordum:

“Oğlu vatan hizmeti yaparken şehit düşmüş ananın da, evladı eşkıyanın tuzağına düşmüş Kulp’taki ananın da yüreği yanıyor. Devletin artık halka kucak açması şart. Aksi halde halkla devleti barıştırmak imkânsız...”

Güneydoğu’da halkla devleti barıştırmak... Bu noktayı vurgulamanın tam zamanı. Terör ve şiddete karşı on beş yıldır verilmiş olan ve askerî bakımdan bugün artık sonucu alınmış olan haklı ve meşru mücadele, bazı açılardan kaçınılmaz biçimde Güneydoğu insanının canını fena halde yaktı. Bu mücadelede çocukları şehit ve gazi olan Türk anaları gibi, hepsi bu devletin, bu toprakların vatandaşları olan Kürt analarının da yürekleri dağlandı.

Bu yıllarda ne zaman Güneydoğu'yu gezmişsem, her seferinde PKK'ya, Apo'ya lanet okuyan insanları dinlemişimdir. Hem halktan hem aydınlardan.... PKK'nın terör ve şiddetinin Güneydoğu'ya, Güneydoğu insanına ne büyük ıstırap çektirdiğini, ne büyük zararlar verdiğini, bölgeyi nasıl geriye götürdüğünü her seferinde anlatmışlardır.

Kendim dinledim, kendim tanık oldum.

Yoksulluk, işsizlik yıllar içinde derinleşti. Köyler, mezralar boşaldı, boşaltıldı. İnsanlar kendi yurtlarında sürgün olmanın acısını yaşadılar. Ama tabiî PKK'ya lanet okuyanlar, aynı zamanda devlete rahmet okumuyorlardı. Çünkü "iki ateş arasında" kalmışlardı. Oysa bu insanlara okul lazımdı. Sabah evden çıkınca gideceği işyeri lazımdı. Mutfakta tencerenin kaynaması şarttı. Kısacası insanca yaşamak, insan muamelesi görmek istiyorlardı.

Olan oldu!

Kan ve gözyaşı yüklü bir dönemden geçtik. Türkiye'ye bu acıları yaşatan terör örgütü PKK'nın sonunda belkemiği kırıldı. Öcalan'ın bileklerine kelepçe vuruldu. Şimdi İmralı'da, adalet önünde hesap veriyor.

Bugün artık yaraları sarma zamanı.

Eğer bu oyun planı gerçekleşme yoluna girer, Türkiye ekonomik ve siyasal istikrar adası olarak refah ve barış yörüngesine oturmaya başlarsa, başkalarının değil, bizim oyun planımız ön almış olur. Böylece Türkiye kendi içinde huzurlu bir yaşantının temellerini tümüyle atarken, bölge Kürtleri için de bir "çekim merkezi" haline kendiliğinden gelir.

Camlı bölmenin arkasındaki Apo'yu izliyorum. Çözümün barış, üniter devlet ve toprak bütünlüğü çerçevesinde olacağını söylüyor mahkemede.

Sonra da günah çıkartıyor:

“Keşke bugünkü bilinç düzeyine 1973’te gelmiş olsaydım. Bu acılar yaşanmazdı. Ne yapayım geç oldu.”

Apo sonrası Washington

Washington, 10 haziran 1999

Apo sonrası nabız tutmak için... Ya da Ecevit-Bahçeli-Yılmaz üçlüsünün yeni oluşturdukları koalisyon hükûmetiyle ilgili havayı koklamak için...

Öcalan ve idam, Amerikan başkentinde hassas bir konu. Gerek Beyaz Saray’da, yani Clinton yönetiminde, gerekse Amerikan Dışişleri çevrelerinde Apo ve idam konusuna açıkça girilmiyor. Sohbetlerde bu konu açılınca frene basılıyor. Davanın seyri konusunda “şeffaf”, “açık” ve “adil” sıfatları kullanılıyor. Mahkemeden idam kararı çıkacağı konusunda da, anlaşılan, herhangi bir kuşku duyulmuyor.

Ama TBMM ne yapacak?

İdam kararını onaylayacak mı? İdam kararı infaz edilsin mi? Edilmesin mi? Bu konuya girilmiyor. İdam edilsin, edilmesin diye de bir şey söylenmiyor. Bu noktada susuluyor. Ama ne düşünüldüğü aslında sır değil.

İlk izlenimlerim şöyle:

Washington, Apo’nun idam yerine ömür boyu hapis yatmasının daha akıllıca olacağını düşünüyor. Amerikan Dışişleri’nden bir kaynak, “İdam kararı onaylanmazsa, Güneydoğu’da hava bir anda değişir. Ama idam

kararı infaz edilecekse... Bu durumda iyi bir demokratikleşme paketi açılsa ve geçmiş geçmiştir dense...”

İmralı’da idam kararı çıkar, onaylanır ve infaz edilirse ne olur? Washington’da bu sorunun yanıtları şöyle özetlenebilir: terör dalgasının kabarması... Bunun ekonomide yaratacağı olumsuzluklar... Avrupa’yla ilişkilerde yeni güçlükler... Diplomatik bir kaynak, “Öcalan’ın yakalanışıyla birlikte kabaran şiddet dalgası, Türk turizmine bir yılda 4 milyar dolar kaybettiriyor” dedi.

Amerikalı bir diplomatın sözleri:

“Öcalan davası iki ihtimale yol açabilir: ya Türkiye’nin çıkmazı daha derinleşir ya da Türkiye’nin önü açılır. Bu davayı bir fırsat olarak değerlendirmek mümkün. Demokratikleşme ve insan hakları açısından bir fırsat.”

Clinton yönetiminden bir kaynakla konuşurken şöyle dedi:

“PKK’ya karşı mücadelede sonuç alındı. Öcalan yakalandı, yargılanıyor. Şimdi başka alanlarda adım atmanın tam zamanı. Ekonomik ve sosyal seferberliğin yanı sıra, demokratikleşme de gündeme getirilse...”

Güneydoğu ve demokratikleşmeden ne anladığını sorunca şu yanıtı verdi:

“Bakın, biz Amerika’da hepimiz Amerikalı’yız. Kimimiz İtalyan, kimimiz İspanyol kökenli vesaire... Resmî dilimiz, eğitim dilimiz İngilizce... Ama aynı zamanda İspanyol kökenli Amerikalılar için İspanyolca radyo ve televizyon kanalları da yayın yapıyor. Bunun Türkiye için kolay olmadığını biliyorum. Ancak çeşitlilik bir ülkenin gücü, dinamizmidir. O yüzden bütün görüşlerin, özlemlerin siyasal, kültürel, dilsel ifadelerinin serbest olması daha doğru değil mi? Bunların

esirgenmesi, insanlarda radikalleşme eğilimlerinin güçlenmesine yol açmaz mı?”

Apo sonrası Güneydoğu:

“Aç insan inancını yer!”

22 haziran 1999

Washington’dan Diyarbakır’a.

Apo’nun yakalanıp İmralı’da mahkeme önüne çıkarılmasından sonra ilk Güneydoğu gezim. Güneş cayır cayır yakıyor. Saray Kapı’dan kıvrılıp surların gölgesinde yürüyoruz Namık Durukan’la. Öğle vakti. Kahveler dolu. Bodur taburelere, buranın deyişiyle kürsülere tünemiş insanlar. Öyle kımıldamaksızın, dalgın dalgın, fosur fosur cigara tüttürüyorlar.

“Diyarbakır’ın işsizi çok ağabey!”

Şehirde üç bin kahve var. Resmen de 150 bin işsiz. Çoğu genç işsiz... Surların dibi iki tekerlekli tahta tezgâhlarla dolu. Meyve sebze satıyorlar.

“Önüne gelen seyyar satıcı olma çabasında, ağabey!”

Sakallı bir ihtiyar:

“Diyarbakır değil Adana karpuzu bunlar. Çocuk mu? Ne mi yapıyorlar? Hepsi çöpte ağabey, şehir çöplüğünde işe yarar bir şeyler bulmaya çalışıyorlar.”

Suriçi Mahallesi...

“Buraları HADEP’in kalesi Hasan Ağabey...”

Nasuhpaşa Camii. 1606'da inşa edilmiş ilk kez. Avlunun gölgeliğine beyaz sakallı ihtiyarlar sığınmış. Aptes almışlar, namaz vaktini bekliyorlar.

“Dicle tarafından geldik.”

“Bingöl tarafından geldik.”

“Sekiz sene oldu Diyarbakır'a geleli. Bir daha dönmedik köye. Elde ne varsa gitti. Boş geziyor çoluk çocuk. Öyle gidiysan yasak, böyle gidiysan yasak!”

Yalnız Diyarbakır'ın aldığı göç 400 bin civarında deniyor. Şehrin bu yükü kaldırması imkânsız. “Köyde üreticiydiler, şimdi hem işsiz hem tüketici...” Köylerine dönmek isteyen dört bin kişinin dilekçesi TBMM'de bekliyormuş... Ak sakallı biri dertleniyor, “Günde iki kilo altın dahi olsa, köyüme döneyim” diyerek...

“Dayı sen niye konuşmuyorsun?”

Biri gülerek:

“Korkuyor!”

“Lice'den geldim.”

“Eğil'den geldim.”

“Hani'den geldim. Ev gitti, mal gitti. Zaten kim gelirse fakire el basıyor.”

1942 doğumlu. Bingöl'ün Genç ilçesinin bir köyünden göç etmiş Diyarbakır'a. Köyü boşaltılanlardan. Boşaltılan köy ve mezra sayısı üç

binden dört bine kadar çıkıyor. Birinin ağa olduğu anlaşılıyor. “On bin kavağım vardı. Hayvanım vardı. Bir vakitler çalıştık ama elde yok bir şey. Şimdi çarşıda tatlı satıyorum.”

Lice, Eğil, Hani, Genç... Bir zamanlar PKK’nın cirit attığı, özellikle 1992-1993’le birlikte devletin çok fena vurup PKK’yı temizlediği yerler... Yakınıyor: “Ne yapardık beyim? Biri gelir ekmek ister. Vermesen, silahlı... Öbürü gelir, o da silahlı...” Yıllardır dinlediğim, iki ateş arasında kalan insanların dramı... Namaz vakti, öğle ezanı okunuyor. “Beyim, eskiden insanlar camiye gelir, namazını kılar giderdi. Şimdi iş güç yok. Camiler hep dolu, baksana...”

Suriçi Mahallesi, biraz aşağıda Ali Paşa Mahallesi. İşsizliğin, yoksulluğun kol gezdiği yerler. Malum deyişle, bir dokunup bin ah dinleyeceğin yerler. “HADEP’in kaleleri ağabey” diye yineliyor. HADEP, Diyarbakır Büyükşehir Belediye başkanlığını yüzde 62 oyla kazandı. Eski HADEP il başkanı olan Feridun Çelik, 178 bin seçmenden 103 bininin oyunu aldı. Yani her üç Diyarbakırlı seçmenden ikisinin oyu HADEP’e gitti.

“Bu oyları nasıl aldı HADEP?”

“Daha çok tepki oyları.”

“HADEP’li olmasa da, PKK’ya kızsa, PKK’yı eleştirse de, yine HADEP’e verdi oyunu. Belki ‘mağdur kimlik, mağdur benlik’ de rol oynadı bu siyasal tercihte...”

Kim bilir, HADEP iş başında kalsa, yani kapatılmasa, belki bir sonraki seçimde bir başka partiye kayar bu oyların bir bölümü...

Bir ihtiyar titrek bir sesle konuşuyor:

“Halk, devletin müşfik elini bekliyor, beyim.”

“Bak Hasan Ağabey, son yedi sekiz yılda tam on üç tane ekonomik paket açtı hükûmetler. Sonuncusunu, azınlık hükûmetini kurduğu zaman Ecevit açtı. Paket deyince millet artık ciddiye almıyor. Paketler bu bölgede çoktan alay konusu... Ecevit işi daha ciddi tuttu. Yasağı çıkarttı, kaynağını buldu, ondan sonra 40,5 trilyonluk paketi açtı. 10 trilyonunu ise hemen verdi. Ama bu miktarlar son derece yetersiz.”

Özal’la, Demirel’le, Çiller’le, Yılmaz’la, hepsinin başbakanlıklarının ilk dönemlerinde Güneydoğu’ya yaptığım ve çoğu boş çıkan “ekonomik paket gezileri” gözümün önünden geçiyor. Hükûmetlerin oy kaygısıyla verdikleri sözler ve arkasını getirmedikleri paketler... Paketleri herhalde “devlet politikası” haline getirmek lazım. Yoksa sonu gelmiyor.

“Hasan Bey, Türkiye’de yoksulluk sınırı 138 dolar. Buraları bunun yarısına yaşam kavgası verenlerle dolu.”

“Bakın, aç insan inancını yer!”

“Beyim aşı olan, işi olan, okulu olan dağa gitmez, mafyaya gitmez, it uğursuz olmaz beyim!”

“Hasan Bey, son yapılan bir araştırmaya göre bu öğretim yılında bölgede kapalı olan okul sayısı 2 202... Öğretmen açığı ise 10 143... Devletin artık bölgeye bakış açısını değiştirmesi lazım. PKK’nın da beli kırıldığına göre...”

Şirnak, 23 haziran 1999

Diyarbakır’dan sabah çok erken yola koyuluyoruz. İpek Yolu dümdüz, monoton. Trafik seyrek. Habur ticareti son zamanlarda azalmış. Gabar ve Cudi dağları tüm heybetiyle karşımda... Geçmişte Diyarbakır’dan çıktık

mı, buralara gelene kadar kaç kez kimlik kontrolü için durdurulurduk. Bu defa Cizre girişine kadar “dur” diyen olmadı. Cizre’den Şirnak’a vuruyoruz. Kasrik Boğazı her zamanki gibi muhteşem. Dicle Nehri çağla yeşili akıyor. Bir zamanlar PKK’nın cirit attığı, Suriye’den sızdığı yerler...

Dağlar dağlar!

Askerî bir konvoy... Elde silah, merak dolu bakışlar... Karşımızda Şirnak, sırtını dağlara dayamış. Kayaların üstüne kocaman kazımışlar:

“Tek devlet,

Vatan sana canım feda!

Tek bayrak.”

Kaçıncı gelişim, hatırlamıyorum. Bu yol bir zamanlar hep kapalı olurdu. Geceleri ise geçiş kesin olarak yasaktı. Artık yirmi dört saat açıkmış... Bir işadamı, ismi Şükrü Geliş. Büyük yatırımını Şirnak’tan 90 kilometre uzaklıktaki Siirt’te yapmış. Bir konfeksiyon fabrikası. Beş yıl önce Köy-Teks’ten özelleştirme yoluyla satın almış. 300 kadın işçinin çalıştığı fabrikanın kapasitesi 1 500 gömlek... “Siirt’in tek açık fabrikası da kapandı bir ay önce. İşletme sermayesi bulamadığı için” diye yakınıyor.

Videodan seyrediyoruz fabrikada çalışan kadın işçileri. Bankaların anlayışsızlığından şikâyet ediyor. “Hani KOBİ’ler desteklenecekti?” diye soruyor, “Sayın başbakan bar bar bağırıyor ama, biz burada işletme sermayesi bulamadığımız için Siirt’in tek açık fabrikasının kapısına kilit vurmak zorunda kaldık. Nerede o meşhur ekonomik paketler? Ha bire açılıyor ama içlerinden dişe dokunur bir şey çıkmayan paketler...”

Şirnak Valisi Halil Ulusoy sözü işsizliğe getiriyor:

“İşsizliği tam ölçemiyoruz. Şirnak’ta çalışabilecek durumdaki insanların yüzde 65’i işsiz. Buranın insanı ancak devlet kapısındaki işi iş olarak kabul ediyor. Tarlasında çalışsa bile kendini iş sahibi saymıyor. Temel sorun, vatandaşı üretken hale getirmektir. Üretmeyi, satmayı, para kazanmayı öğrendi mi kurtulacak. Bunun için koyunculuk, seracılık gibi pilot projeler uyguluyoruz. Bugün için birinci öncelik eğitim. Geçen yıl toplam 212 derslikli 18 okul dört ayda bitirildi. 1 140 öğretmen açığımız var. Merkezde görev yapan öğretmenin maaşı 120 milyon. Batıdaki öğretmenle maaş farkı yalnızca 20 milyon. Fedakârlığın karşılığı bu olmamalı.”

Şirnaklı bir tüccar yakınıyor:

“Beyim okul var, öğretmen yok. Hastane var, uzman doktor yok. Doktor geliyor ama staj için. Kırk beş günde tek bir hastaya bile bakmadan geri gidiyor. Geçen gün devlet hastanesinde enjektör yoktu. Gidip eczaneden kendim aldım. Nasıl asker geliyorsa, diğerleri de gelsin. Halk çok mağdur beyim.”

Hep aynı. İşsizlik, yoksulluk, öğretmensizlik, doktorsuzluk... Şirnaklı tüccar dertli:

“Cahil insanları, yoksul insanları kandırman zor değildir. Aş ve iş meselesini çözeceksin, sağlık sorununu halledeceksin. O zaman kimse kimseyi kandıramaz.”

Tüccarla Şirnak’ın tek caddesine bakan ofisinde sohbet ederken 1992’nin Şirnak’ı gözümün önünden geçiyor. 1992 yılı mart ayında, o Nevruz sonrasının Şirnak’ı. Her taraf yanmış yıkılmış gibiydi. Savaştan çıkmış gibiydi Şirnak. Yedi yıl geçmiş. Bugün yaşam normal akışında.

“Beyim, geçmişte yaşananlar artık yaşanmıyor. Çarşı canlandı. İki buçuk yıldan beri askerin haftada iki üç gün çarşıya çıkması için izin var.

Bu alışverişi canlandırıyor. Güvenlik tümüyle sağlandı. 40 bin asker var civarda. Esnaf memnun bundan...”

Herkesin ağzında iki şey: Habur sınır kapısı ve Irak’a ekonomik ambargo... Şirnaklı bir işadamının sözleri:

“Irak’a ekonomik ambargo kalksa, bizim için bayram olur. Yeniden doğmuş gibi oluruz. Şirnak’tan başlayıp bütün Güneydoğu, hatta Akdeniz şeridi ihya olur. Para girer, işsizlik azalmaya başlar.”

Ama şu da bir olgu: Irak ambargosu çoktandır Türkiye tarafından deliniyor ve bu Amerika tarafından görmezlikten geliniyor. Irak ile Türkiye arasındaki Habur sınır kapısına gelince Şirnaklı işadamı diyor ki:

“Beyim, Habur 1994’te açıldı. Buradan bir şeyler götürüp mazot getiriyoruz. Millet ticaretin tadını aldı Şirnak’ta. Bağını bahçesini satan kamyon alıp Habur’dan mazot ticaretine koyuldu. Bir de sınır ticareti var Irak’la. Şeker, pirinç, yağ, salça, çimento, demir vs. götürüp karşılığında fueloil, sanayi yakıtı getiriyoruz. Ama kısa sürdü bu. 1998’in haziran ayında hükûmet hatalı bir kararla sınır ticaretinde illerin kapsamını daraltınca, ticaret azaldı, hatta sona erdi.”

Şirnak valisi, bütün yörede 500 bin ailenin Habur sınır kapısı sayesinde ekmek yiyebildiğini söylüyor. Amerika-Irak çatışması yüzünden kapı kapandığı zaman, çok sıkıntılı dönemler yaşandığını belirtiyor.

Cizre 1999: “Apo’yu asacaklar mı Hasan Abim?”

Cizre, 24 haziran 1999

Şirnak'tan dönüyorum. Güneş iyice alçaldı ama yine yakıyor. Cizre girişinde polis durdurdu.

"Kimsiniz, nereden geliyorsunuz?"

"Gazeteci, Şirnak'tan."

"Cizre'de kalacak mısınız?"

"Evet, bir gece."

"O zaman amirime sormam lazım. Nerede kalacaksınız?"

"Kadıoğlu'nda."

Kimliklerimizi not ediyor, uğurlarken de gayet nazik uyarıyor:

"Akşam bir yere gidecekseniz, otelden çıkarken lütfen Emniyet'e bilgi verin."

"Şimdi çardağa gideceğiz."

Dicle kıyısında çardaklar kurulmuş. Çağla yeşili Dicle tembel tembel akıyor. Suyun içinde çocuklar çığlık çığlığa. İki tane tek kişilik kano var. Parası olan biniyor. Tam bir çümbüş yeri. Çardakların önünde bodur masalar atılmış. Üstü rengârenk muşamba kaplı masaların etrafındaki tabureler, buranın deyişiyle kürsüler dolu. Gün batarken millet serinlemeye gelmiş Dicle kıyısına.

Rakılar buzlu! Kimi, kadeh yerine ince belli çay bardağını tercih ediyor. Bira içen de var. Kimileri iskambil oynuyor. Kömür ızgarasından yükselen kebap kokuları iştah gıdıklayıcı. Pidenin içine şiş, beyaz soğan, ızgaradan domatesle biber...

Pat diye soruyorum:

“Apo davasını izliyor musun?”

Önce susuyor. Sorudan sıkıldığı belli. Konuşmak istemiyor. Sonra bir şey söylemek ihtiyacını duyuyor:

“Abi, herkes ekmek derdinde...”

Resmî yanıt! Bir süre geçiyor. Suda oynaşan çocukların arasında kel kafalı adamı seyrediyorum. Suya uzun beyaz donuyla girmiş. Elinde bir kalıp yeşil sabun, keyifle yıkanıyor. Az önce sorumu suskunlukla geçiren, bu kez bana pat diye soruyor:

“Abi, idam edilir mi Apo?..”

Önce bir at arabası geliyor. Delikanlı don paça soyunduktan sonra atı arabadan çözüyor. Üstüne atlayıp hemen bizim yanımızdan Dicle’ye doğru sürüyor neşeyle... Hava sıcak. Bir fren sesi. Uçuk yeşil Mercedes’in ön tarafını suya sokuyor. Sonra kendisi don atlet soyunuyor. Ve başlıyor arabasını yıkamaya... Delikanlı atıyla yüzmeye devam ediyor, müthiş keyifli.

“Abi şu kapı var ya, kapandı mı millet aç kalır. Habur sınır kapısı buraların can damarı. Allah göstermesin, kapanırsa fena olur. PKK’ya büyük darbe vurdu bu kapı...”

Traktör sesi. Römorkuyla gelip o da suyun içine giriyor. Plastik su bidonlarını doldurmaya başlıyorlar. Suya sokup sokup çıkarıyorlar.

“Abi Cizre bu suyu içiyor.”

“Şaka yapıyorsun.”

“Abi bak, ben de bu suyu içiyorum” dedikten sonra elindeki bardağı Dicle’ye daldırıp lıkır lıkır içiyor. “Evet, Cizre bu suyu içiyor. Ben bundan utanıyorum! Maalesef yalan değil bu.”

Az ilerisi çöplük. Birden herkes masanın üstüne doğru eğiliyor. Kebapların, ekmeklerin, içkilerin üstünü kapatıyorlar. Bir toz bulutu yükseliyor. Çöplüğün üstünden doğru esen rüzgâr, tozu önce çardaklara, sonra Dicle’ye doğru savuruyor.

“Yaz! Hırçın yaz ki, şu çöplüğü buradan bir başka yere alsınlar.”

Sonra başlıyorlar, Cizre Belediye başkanına veriştirmeye. 1986’dan beri cinayetten aranan, ama ne hikmetse bir türlü bulunamayan başkana... Adamın Mercedes’i çamura saplandı. Plakasına bakıyorum, 06 Ankara. Buraların trafiğinde, plaka numarası başka illere ait çok araba var.

Anlatıyor:

“Hasan Abi, n’apalım ki öyle. Plakaları 01 Adana, 06 Ankara, 27 Gaziantep olarak almaya bakıyoruz. Şirnak 73’le ya da Mardin 47’yle batıya gittik mi, hayat güçleşiyor. Didik didik arıyorlar. Bağcığımıza kadar boşaltıyorlar. Sanki yanlış bir yerden gelmişiz gibi. Çok zoruma gidiyor.”

“Bir dansöz getirsen buraya” diye kafa buluyor. “Olmaz babom, olmaz!” diyor keyifle, “Bazen Urfa’dan Çingeneler gelir, keman çalarlar. Gece saat on birde burayı bir görsen... Herkes kendi âleminde olur. Kimse konuşmaz. Kimi şarkı söyler, Kürtçe... Burada Botan Kürtçesi konuşulur abi... Eskiden Cizre’de sokağa çıkma yasağı vardı, gece on birden itibaren. Neyse geçti o günler...”

Güneş battı. Lüks lambaları yanıyor. “Bizim çardaklarda cereyan yok.” Uzak köyün tek tük ışıkları suya, Dicle’ye vuruyor. Mehtap pırıl pırıl. Sessizlik. Kurbağalar ötmeye başlıyor.

O yine bana doğru eğiliyor:

“Hasan Abi, Apo davası ne olacak? Apo’yu asacaklar mı?”

Kızıltepe, 25 haziran 1999

İpek Yolu... Sabahın köründe yola çıktık Cizre’den.

Kavşakta Mardin’e sapmayıp dümdüz Kızıltepe’ye doğru devam ediyoruz. HADEP’li Belediye başkanı Cihan Sincar’la randevum var. Eşi Mehmet Sincar, eski DEP milletvekili, 1993’te “faili meçhul cinayet” sonucu öldürülmüştü.

Geçen 18 nisan seçimlerinde HADEP, Kızıltepe’de oyların yüzde 70’ini almış. Öteki partiler toplam 8 000’de kalırken HADEP 20 200 oy almış. “Köylerde nispeten daha az oy çıkıyor HADEP’e, malum nedenlerle” diyor. “Malum nedenler”e girmiyor. Kastettiği “devlet baskısı”! Güvenlik güçlerinden gelen “O partiye oy çıkmayacak sandıktan!” uyarısı etkili oluyor kırsal kesimde...

HADEP’li belediyeler seçim sonrası ilke kararı almış. “Siyaset” konuşmayacaklar. Devlet nezdinde kendileriyle ilgili olarak “önyargılar” bulunduğuna inanıyorlar. “İcraatla bu önyargıları aşacağız; siyaset değil hizmet yapacağız” diyor Cihan Sincar, “Ben artık bütün Kızıltepe’nin, herkesin belediye başkanıyım. Derdimiz çok. Altyapı sıfır. Çok borç devraldım. Ama ben Kürt-Türk demeden, Arap-Laz demeden herkesin hizmetinde olacağım. Devletle ilişkilerimiz başlangıçta iyi değildi. Gerginlik vardı. Neyin peşinde olduğumuza bakıyorlardı. Şimdi daha iyi. Kendimizi icraatla anlatmaya çalışacağız.”

Ama anlaşılan o ki, merkezî idareyle HADEP’li belediyeler arasında soğuk savaş sürüyor. Hafta başı Kızıltepe’de bir terör olayı yaşanmış. Bir

polis memuru şehit olmuş, yedisi de yaralanmış. “Ben bu acıyı çok iyi bilirim” diyor güler yüzlü Cihan Sincar, “Şehit olan polis memurunun ailesini ziyaret ettim. Küçük bir oğlu var. İçim acıdı. Mehmet öldürüldüğü zaman benim küçük oğlum da daha üç yaşındaydı. Kınadım terör olayını. Kimsenin hakkı yok buna. Yetti artık. Çok acılar yaşadık.”

Cihan Sincar’ın iki oğlu var Almanya’da okuyan. On dokuz ve yirmi bir yaşında. Ama üç yıldır onları göremiyor. Hakkındaki bir davadan dolayı yurtdışına çıkış yasağı var.

HADEP, Kızıltepe’nin bağlı olduğu Mardin’deki milletvekili seçimlerinde birinci parti. Barajı aşabilse ve bin oy da fazla alsa, üç milletvekilini de çıkartacaktı. Bütün Güneydoğu’da HADEP, Diyarbakır Büyükşehir dahil yedi il ve otuz dokuz ilçede belediye başkanlığını kazanmış durumda... “Bak Hasan Abi, HADEP’e verilen oylar üzerinde iyi düşünmek lazım. HADEP Şirnak’a giremiyordu. Seçim kampanyası için Şirnak’ta hiçbir şey yapamadı. Buna rağmen birinci parti oldu. Cizre malum. 1994’ten beri devlet yanlısı korucular yerleştirilmiş durumda. Ama HADEP yine bir numara çıktı.”

Hemen akla takılıyor. HADEP davası Anayasa Mahkemesi’nde...

Kapatılacak mı?

Parti kapatmak yerine, varsa suçlu olan yöneticiler, partililer cezalandırılsa daha doğru olmaz mı? Böylece, bu partiye bu kadar oy vermiş olan seçmen ceza görmemiş olmaz mı? Demokratik olgunlaşma açısından daha doğru bir iş yapılmış olmaz mı? Demokrasilerde bugünkü genel eğilim böyle. Genç bir işadamı. Ne şiddetten yana, ne PKK’dan. Ne de “bölücü” fikirleri var. İşini genişletmek istiyor. Daha çok yatırım peşinde. Hedefi anlaşılan bir işadamı olarak daha çok kazanmak, daha iyi yaşamak, çoluğunu çocuğunu iyi yetiştirmek.

Şöyle diyor:

“Evde annem Kürtçe konuşuyor. Çocuklarım Kürtçe’yi az biliyor. Ama bırakın radyolarda Kürtçe şarkı çalsın. Ayıptır, ne var bunda? Bölücülük değil ki bu. Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Aynı zamanda Kürt’üm. Bundan gurur duyuyorum. Bölücülüğe de karşıyım. Fakat baskıyla da bir yere gidilemez. Kürtçe radyo da olsun, televizyon da. Bölücülük olmamak şartıyla kurulmalı bunlar. Geleneklerimizle, göreneklerimizle ilgili programlar, belgeseller neden hazırlanmasın ki?.. Bir ara seyrek de olsa radyoda Şivan’ın şarkılarını dinliyorduk Kürtçe, fena mı oluyordu? Ben ne diye Türkiye’den kopacakmışım? Ben ne yapayım sadece buralarını?”

Diyarbakır’da Felat Cemiloğlu’nun sözlerini anımsıyorum:

“Eskiden evimiz Kurt İsmail Paşa Sokağı’ndaydı. Yıllar yılı bu sokakta yaşamıştık. Ama yıllar yılı Kurt İsmail Paşa Sokağı demekten kaçındım. Bir bakarsın dilim sürçer de, Kurt yerine Kürt derim diye...”

Dicle’nin Sesi Radyosu...

TRT 3’ün üzerinden yayın yapıyor. Devletin kontrolünde bir radyo. Yayınları müzik ağırlıklı ama arada haber de veriyor. Kürtçe yayın var. Kırmançi ve Sorani lehçeleriyle. Zazaca haber verdiği de oluyor. Daha çok PKK karşıtı haberler... Devlet Kürtçe yayın için nabız mı yokluyor? Kimine göre öyle. Yerel radyolarda arada bir Kürtçe şarkılar da çalınıyor. Hatta çok seyrek de olsa Kürtçe haber veriliyor.

“Göz yumuluyor abi!”

Diyarbakır 1999: “Apo’yu idam etmeseler daha iyi olmaz mı?”

Diyarbakır, 26 haziran 1999

“Apo idam edilecek mi abi?..”

Gâvur Mahallesi’nde o harap kilise... Fazla bir şey değişmemiş. Yine dört duvar, çatısı yok, bazı pencereler tuğla örülü, iç kapısında koca kilit. Ahşap işlemeli güzel kapının üstündeki bu kargacık burgacık yazıyı birkaç yıl önce gördüğümü hatırlamıyorum:

“Surp Girağos Ermeni Kilisesi. Bu kilise 1280 tarihinde kurulmuştur.”

Dünya Kiliseler Birliği’nden yardım geliyormuş restorasyon için... Kilisenin avlusundaki tek göz odaya beş altı yıl önce yerleşmiş Liceli aile yine burada. Ama avlunun öbür ucundaki aileyle ilk kez tanışıyorum. Öyküleri ilginç. Mardin’den Diyarbakır’a göçmüşler. Sekiz nüfuslu bir aile.

“Karısı iğne yapan Ermeni bir aile yaşıyordu burada. Koca, kilisenin başkanı. Üç oğulları vardı. Yedi sekiz yıl önce ailecek Hollanda’ya gittiler. Giderken de bana ‘Otur bu evde, aynı zamanda sahip çıkarsın buralara’ dediler.”

Ev kalabalık. Aieleden biri ölmüş. Uzak yakın akrabalar baş sağlığına gelmişler. Bazıları bir iki gün kalıp ağırlanıyormuş. Gelenek böyle. İç avluya halılar serilmiş, çepeçevre yastıklar dizilmiş. Çay, kahve, meşrubat. Ortaya soruyorum birden:

“Apo davasını izliyor musunuz?”

Süzüyorlar beni. Konuşmak istemedikleri belli. Üstelemiyorum. Ama bir süre sonra keyifli keyifli tespih çeken bir ihtiyar bana dönüp laf arasında soruyor, “Mahkemesi yarın değil mi?” diye. Konuyla ilgili olduklarını belirten bir başka soru geliyor: “Sen İmralı’ya gittin mi?”

Vedalaşırken ben biraz geride kalıyorum. Yanıma yaklaşıp konuşuyor, avuçlarını iki yana açarak: “Bak beyim, çoluk çocuk ortada. Kahve köşelerinde sürünüyorlar. Kürt’üz, Türk’üz, insanız... İyi yaşamak istiyoruz. Güneydoğu için iyi yaz, beyim... Apo gitse ne olur, gitmese ne olur? İyi olacaksa idam etsinler... Ama etmeseler, daha iyi olmaz mı?”

İlk tepki hep aynı. Kaç gündür Şirnak’ta, Cizre’de, Kızıltepe’de, Diyarbakır’da hep böyle oldu. Konu ne zaman Apo davasından açılsa, önce bir suskunluk uç verdi. Kimi hiç konuşmadı. Kimi rahatsız oldu. Kimi bir süre sonra açıldı. Bu sohbetlerimin bir bölümünü yıllardır tanıdığım dostlarla, aydın insanlarla, aşina simalarla yaptım. Buralara gelmeden de onların Apo davası hakkında ne düşündüklerini az çok tahmin ediyordum. Ama bir de gelişigüzel konuştuklarım oldu. Birçok yerde sokaktaki adamın, halkın arasına girdim. Zamanı, yeri önceden belli olmayan söyleşiler yaptım.

İşte geçen akşam kebaplı rakı masasında aldığım bazı notlar:

“İşler daha iyiye gidecekse, Apo idam edilsin.”

“Bazılarının gözünde Apo bir kahraman hâlâ. İçeride kalırsa bu özelliği kaybolacak. İdam edip Apo’dan bir halk kahramanı, bir efsane yaratmak niye?..”

“‘Apo gider, Kürt sorunu biter’ yanlış!”

“Apo mahkemede iyi sınav vermedi.”

“‘Yaptı etti idam edildi’ denir, kapanır.”

“Apo ister asılsın ister asılmasın, onun işi bitti. Ama iz bıraktı. Kaç isyan kaç idam oldu Şeyh Said’den beri. Ama şuna dikkat edin: hiç kimse

için kendini yakan, intihar eylemi koyan şimdiye kadar çıkmadı Kürtler içinde...”

“İdam olursa ortalık karışır.”

“Karışmaz!”

“Apo idam edilirse daha çok puan toplar. ‘Etmeyin ki yavaş yavaş ölsün!’ diyen şoven Türkler var.”

“Apo, şehit ailelerinden özür diledi. Peki, yüreği yanan Kürt anaları ne olacak?”

“Silahlı mücadele, şiddet çıkmaz sokaktı. Bunun böyle olduğunu çıkıp gür sesle söylemedik. Geçmişte bunun eleştirisini yapmadık. Bugün yapmalıyız.”

“Apo’dan, PKK’dan hoşlanmasa da, idam Kürtleri rahatsız edecektir.”

Kısacası, Apo davası Güneydoğu’da büyük ilgiyle izleniyor. Birinci sorun her zamanki gibi aş, iş, insanca yaşam. PKK’nın devlet karşısında yenilgiye uğradığını görmüş durumda. Şiddetin, terörün kendi başına açmış olduğu belaları da etinde kemiğinde yaşamış olduğu için PKK’ya elbette rahmet okumuyor. Farkında olduğu bir başka nokta var: idam edilse de, edilmese de Apo’nun işinin artık bittiği... Aralarına girdiğin vakit şu hemen hissediliyor: idam edilmese, daha iyi olmaz mı?.. Evet, İmralı’da yargılanan bir “terörist”, bir “Kürt” değil. Böyle olsa bile, buralarda bunu böyle algılamayanların sayısı az değil.

27 haziran 1999 tarihinde Milliyet’teki köşemde çıkan yazımı şöyle noktalamıştım:

“İdam mı, değil mi? Ben ilke olarak öteden beri idam cezasına karşıyım. Birçok uygar ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ölüm cezasının kaldırılmasından yanayım. Geçenlerde NTV’deki bir programda bunu açıkça belirttim. Ama aynı zamanda Abdullah Öcalan konusunda bu ilkeye sahip çıkmanın güçlüğüne işaret ettim. Bununla birlikte Öcalan’ı idam etmek yerine, ömür boyu demir parmaklık arkasında tutmanın birçok bakımdan ülkemizin çıkarlarına daha uygun olduğuna inandığımı da söyledim. Bunun tam tersi görüşler olduğunu biliyor ve saygı duyuyorum. O duyguları çok iyi anlıyorum. Bugün artık terör örgütü PKK’nın beli kırıldı. Başı yakalandı, adalet önünde hesap veriyor. Bu güzel sonuç alınmış durumda. Geçmişi unutmayacağız. Yüreğimize yazacağız. Ama bundan böyle barışı planlarken, duygularımızla değil aklımızla davranmak zorunda değil miyiz?”

İmralı, 29 haziran 1999

Apo davasından beklenen karar çıktı:

İdam!

“İhanete idam”dı Milliyet’in ertesi günkü manşeti, “İşte tarihî karar:

Abdullah Öcalan’ın, kurduğu silahlı terör örgütü PKK’yı, aldığı kararlar ve verdiği emir ve talimatlarla sevk ve idare ederek, devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya matuf eylemleri gerçekleştirdiği sabit görüldüğünden, eylemine uyan TCK’nin 125. maddesine göre ölüm cezasıyla cezalandırılmasına... Kararın açıklanmasıyla birlikte şehit yakınları ‘İstiklal Marşı’nı söyledi. Mahkeme Başkanı M. Turgut Okyay kararın açıklanmasından sonra idam cezasına karşı olduğunu belirtti.”

Apo hakkında verilen idam cezasıyla ilgili olarak ertesi gün Milliyet'te çıkan yazım "İdam cezasından tümüyle kurtulmak" başlığını taşıyordu. Bazı bölümleri şöyleydi:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi 1984'ten beri hiçbir idam kararını onaylamış değil. Yargıtay'dan geçerek kesinleşmiş kırka yakın idam kararı TBMM'de beklemeye devam ediyor. Bir başka deyişle, ülkemizde idam cezası fiilen kalkmış durumda. Yasalarda olmasına rağmen 1984'ten beri uygulanmıyor ölüm cezası. Niye öyle? Bu sorunun yanıtını öncelikle Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinde aramak lazım. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa Konseyi kurulduğu zaman Avrupa'da idam cezası olmayan ülke yok gibiydi.

Onun için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de idam cezasını yasaklamamıştı. Daha sonraki yıllarda idam cezası Avrupa ülkelerinde kaldırılmaya başlandı. Bu gelişme üzerine 1983'te Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek olarak bir Altıncı Protokol hazırlandı. Buna göre idam cezası kaldırılıyor ve üye ülkelerin buna uymaları isteniyordu. Bu protokolü son olarak imzalayan iki ülke Rusya ile Ukrayna oldu. Ancak bu iki ülke altına imza koydukları protokolü henüz onaylamış değiller. Avrupa Konseyi'ne üye kırk bir ülke arasında bu protokolü bugüne kadar imzalamayan tek ülke kaldı:

Türkiye...

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türk üyesi Büyükelçi Rıza Türmen'le dün Apo'nun idam kararını konuşurken şöyle dedi:

"Türkiye daha bu yakınlarda Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ni sivilleştirmek için Anayasa'sını değiştirdi. Niçin yaptı bunu? Avrupa Konseyi'nin bir üyesi olduğu için tabiî. Ve bu adım, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde olumlu bir hava yarattı. Yine Konsey üyesi bir ülke

olarak zaten on beş yıldır fiilen uygulamadığı idam cezası alanında niçin böyle bir adım atmasın ki?.. Kırk idam kararı duruyor. Bunca yıl uygulanmamış. Şimdi sen hepsini atlayıp kırk birinci cezayı uygulayacaksın! Hakikaten çok büyük tepkiye yol açar. Türkiye’nin Avrupa Konseyi üyeliği askıya alınabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde işler kötüye gider. Batı ile Türkiye’nin ilişkileri büyük zarar görür.”

Bunlar malum.

Ama bir başka gerçek var: çekilen acı, dökülen kan... Şehit aileleri... Türk, Kürt, yüreği yanan insanlar... Onlar ne olacak? Devletin tepesi soğukkanlı düşünmek zorunda! Devletin tepesi duygusal olamaz.

Nitekim bunun işaretleri var. Türkiye’nin çıkarlarına çok daha geniş açıdan bakılması gerekiyor. Cezanın infazı, daha çok kan akmasını isteyenlerin, teröristlerin değirmenine su taşır mı? PKK’da şahinlerin elini güçlendirir mi? PKK’nın küçülme hızını keser mi? Ekonomik bakımdan Türkiye’ye zararı dokunur mu? En başta Avrupa olmak üzere Batı’yla ilişkilerimize darbe vurur mu? Dağdakilerin muhtemel inişine engel oluşturur mu? Güneydoğu’da havayı olumsuz etkiler mi? Toplumsal barışa zarar verir mi? Ben buna benzer birçok nedenle ölüm cezasının infazını doğru bulmuyorum. Ayrıca öteden beri ölüm cezasının kaldırılmasından yanayım. Yarınları, yani barışı planlarken, eğer akan kanların boşa gitmemesini de istiyorsak duygularımızdan sıyrılarak düşünebilmeliyiz.”

Apo’dan “silahlı mücadeleye son” çağrısı...

3 ağustos 1999

Apo’dan PKK’ya çağrı:

“Silahlı mücadeleye son verin, Güneydoğu’yu boşaltın!”

Apo avukatları aracılığıyla bugün İmralı’dan bu açıklamayı yaptı. PKK’nın 1 eylülden başlayarak silahlı mücadeleye son verip bölgeden çekilmesini isteyen Apo’nun açıklamasında şu bölüm ilginçti:

“Türkiye’de çatışma ve şiddet ortamı, insan hakları ve demokratik gelişmenin önünde engel teşkil etmektedir. Ağırlıklı olarak Kürt sorunundan kaynaklanan şiddet bunda temel rol oynamaktadır. Çıkmazı aşmak ve sorunların çözüm yolu, şiddete son vermeyi gerektirmektedir. Bu nedenle PKK’yı 1 eylül 1999’dan itibaren silahlı mücadeleye son vermeye çağırıyorum. Böylelikle demokratik çözüm yolunda yeni bir diyalog ve uzlaşma aşamasının gelişeceğine inancımı belirtiyorum.”

PKK bu çağrıya uyacak mı?

Ne kadar uyacak? Dağ kadroları ne yapacak? Avrupa’dakiler nasıl davranacak? Bu sorular İmralı davası başlarken de sorulmuş ve “Öcalan’ın savunması PKK’yı böler” denilmişti. Nitekim böldü. Şimdi bu çağrıyla birlikte özellikle PKK’nın dağ kadrolarıyla şahinler arasında bölünmenin daha gözle görülür hale gelmesi şaşırtıcı olmayacak.

Bir başka ilginç nokta... Apo İmralı’da savunmasını yaptıktan sonra Ankara’nın derin kulisinde şu söylenirdi:

“Terör örgütünün başı, devamlı olarak ‘Beni asmazsanız, ben dağdakileri indirip şiddete son veririm’ diyor. Halbuki önce ‘İnin dağdan, bu çıkmaz yoldur!’ demeye yanaşmıyor. Oysa bunu demesi lazım.”

Şimdi anlaşılan bu ince ayrımın geçerli olduğu noktaya gelindi. Hiç kuşkusuz önce PKK’daki gelişmelere, dağda ne olacağına bakılacak. Avrupa’dan yükselecek seslere kulak verilecek. Yani Apo’nun etkisi

tartılacak. Yıllardan beri Güneydoğu'yu yakın takipte tutan, bölgeyi iyi bilen ve Diyarbakır'da yaşayan bir Kürt aydını, eski bir dost şöyle dedi:

"'Apo'nun çağrısı ne kadar etkili olur?' diye soruyorsun. Mutlaka olur. Hem dağdakiler hem şehirdekiler üzerinde. Bu hemen hissedilmeye başlandı. Şiddetin, silahlı mücadelenin çıkmaz sokak olduğunu özellikle son üç dört yıldır görmeye başlamışlardı. Tıkanmışlardı. Devletle baş edemeyecekleri ortaya çıkmıştı. Bunu da görmüşlerdi. Apo'nun yakalanması da örgüt tabanındaki bu süreci hızlandırdı. Sokaktaki adam zaten yıllardır canından bezmiş durumda. Son on beş senedir her şeyin nasıl kötüye gittiğini iliklerine kadar yaşadı. İnsan gibi yaşamaya hasret... PKK'dan yana dertli. Yıllardır öyle. Çünkü devletle kendi başının belaya girmesine PKK'nın sebep olduğunu bizzat yaşadı."

İlginç bir süreçteyiz.

Birkaç gün önce Cumhurbaşkanı Demirel Saraybosna'dan uçakla dönerken Apo ve idam konusunda şöyle dedi:

"Türkiye uzun zamandır bu kadar hassas bir konuyla karşılaşmadı."

"Apo'yu asmamak lazım!"

Ankara, 9 eylül 1999

Üst düzeyde bir istihbarat yetkilisiyle yaptığım görüşmeden bazı notlar...

Apo'nun "Silahlı mücadeleyi bırak ve Güneydoğu'yu terk et" çağrısından sonra PKK'nın Kuzey Irak'a, İran'a doğru çekildiğini söylüyor. "Tümüyle çekilir mi? Bir miktar bırakır mı? Çekilmek istemeyenler olabilir mi? Hepsi mümkün" diyor.

PKK'nın daha şimdiden kendi içinde "çok parçalı" hale geldiğini belirtiyor. Dağ kadroları, şehir ve Avrupa kadroları gibi... Apo'nun halen örgüte hâkim olduğunun altını çiziyor. "Silah bırakmıyor terör örgütü. Bir miktar şehre de götürüyor. İlerisi için elinde olacak bunlar. Gerektiğinde patlatacak ve siyasal planda 'leverage' (Türkçesi 'koz', HC) olarak kullanacak" diyor istihbarat yetkilisi, "PKK'yı siyasallaştırmak üzere zekice bir plan kurmanın peşinde, zeki bir adam..."

Avukatı Zeki Okçuoğlu ve bazılarının, Apo'nun yeni çizgisine karşı çıkmak isteyince, onları derhal avukatlıktan azlettiğini söylüyor. "Şimdi sıra o Yaşar Kaya'lara, sözde sürgünde Kürt parlamentosuna falan gelebilir" diyor. 2000 yılı şubat ayında yapılması beklenen PKK kongresini beklemek gerektiğini, ne yapacaklarının ondan sonra daha iyi anlaşılacağını belirtiyor. "Hatta hazirana kadar beklemekte yarar var. Bu arada Apo'yu kamuoyunda unutturmak iyi olabilir. Ve bu zaman aralığında ne yapacaklarını bekleyip izlemektir doğru olan" diyor.

Şu sözler de istihbarat yetkilisinin:

"PKK'nın tabelasını değiştirip parti yapmak isteyecekler. HADEP'e de bu fonksiyonu yüklemek isteyebilirler. Yani FKÖ'lüleşmek... Apo'yu asmamak lazım. Asılırsa örgüt bütünleşir. Kendi aralarında bir lider seçerler. İş yeniden alevlenebilir. Öcalan yaşadıkça, bakın görüyorsunuz, terör örgütü kaç parça haline geliyor. Zaten bu arada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi aşaması var. Üç yıla kadar uzatılabilir. Bu süreç de iç hukukumuzun bir parçası değil mi? O zaman karşılıklı yazışmalar falan derken üç yıl geçebilir. Zaman kazanmak... İdam kararı Meclis zeminine gelirse asılır, iyi olmaz."

İdam konusu askerde, güvenlik güçlerinde, MİT'te "Tabiî çok hassas bir konu" diyor, "Haklı olarak öyle. İnsanlar yıllarca kelle koltukta çatışmış, şehit olmuş, yaralanmış... Şimdi 'Öcalan asılmasın, Kürtçe

radyo-televizyon falan' deyince haklı olarak fena oluyorlar. Ama yine de ülke menfaatlerinin soğukkanlı hesapları bugün asılmamasını ve birtakım adımların da atılmasını gerektiriyor."

Kuzey Irak...

Üst düzeydeki istihbarat yetkilisinin özetle bazı değerlendirmeleri:

"Talabanî ile Barzanî'yi birleştirmek için Amerika öteden beri müthiş gayret sarf eder. Bu bizim işimize gelmez. Ayrıca Suriye üzerinden Irak Kürtlerine bir kapı açılırsa bu bizim işimize gelmez. Çünkü Türkiye'nin Kuzey Irak üzerindeki ağırlığımızda nispî bir azalma meydana gelir. Amerika, Suriye'ye yardım falan diyerek böyle bir kapı açmak isteyebilir. Amerika'nın derdi Saddam... Saddam gidene kadar Kürtleri kullanır. Sonra bugünkü ilgisi kalmayabilir."

Amerika'nın, Almanya'nın Kürtçe radyo-televizyon derken dertlerinin çok fazla insan hakları olmadığını belirtiyor. "Esas dertleri, bölge politikasında etkili olmaktır. Mesela Türkiye'de 'istikrarı' da bir yerde kontrol edebilme çabası da vardır bu politikanın altında..." diyor.

6 kasım 1999

Avrupa'daki Kürt örgütlerinin kafası, gelen haberler öyle ki, fena halde karışık. Hem PKK'lılar hem öteden beri PKK'ya karşı olanlar arasında tartışma ve görüş ayrılıklarının gitgide büyüdüğü belirtiliyor.

Nedeni malum:

Apo'nun "Silahlı mücadele bitti, siyasî mücadele dönemi başladı" demiş olması...

Kardeşi Osman Öcalan'ın 28 ekim 1999 tarihli İsviçre'nin Neue Zürcher Zeitung gazetesine verdiği demeçte şu satırlar ilginç:

"1 eylül itibariyle silahlı mücadele bitti. Bir daha başlamayacağız. Öncelikli hedefimiz, Türkler ile Kürtlerin bir arada yaşamasıdır. Bağımsızlık, federasyon ya da özerklik başka şeyler. Ayrılıkçılıktan vazgeçtik, Türklerle birlikte yaşamaya karar verdik. Demokratik bir cumhuriyette özgürlük içinde yaşamak, bizim için bağımsızlık anlamını taşıyor. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasına eskiden karşıydık, şimdi taraftarız."

Avrupa'da PKK'lıların Türkiye'ye karşı söylem değişikliğine girdikleri söylenebilir. Örneğin bugüne kadar aşağılayıcı bir deyim olarak kullandıkları TC'den vazgeçtikleri, artık olduğu gibi "Türkiye Cumhuriyeti" demeye başladıkları dikkati çekiyor. Bu arada PKK saflarıyla Avrupa'daki Kürt örgütlerinde, tabiî daha çok kapalı kapılar arkasında sıkça kulaklara çalınıyormuş:

"Apo devletin kucağında!"

Böyle diyenlerin kamuoyu önündeki dili farklı: "Türk devletinin tasfiyeci politikalarına alet olmamak lazım." Apo'ya böyle kızanlar kim? Avrupa'daki Kürt örgütlerinin büyük bölümü baştan beri silahlı mücadeleye karşıydılar. PKK'yı genellikle "maceracı bir örgüt" olarak gördüler. Sonuca barışçı yoldan, siyasal mücadeleyle gidilmesini savundular. Ancak Avrupa'da güç kazanan, kitle tabanı yapan bu örgütler değil PKK oldu. Ancak, PKK'nın askerî alanda tam bir yenilgiye uğramasından sonra Apo'nun çıkıp "silahlı değil siyasî mücadele" demesi, Avrupa'daki Kürt örgütlerini şaşırttı, bundan sonra alınacak tutum konusunda boşluğa düşürdü.

Bunlar hangi örgütler?

Örneğin Kemal Burkay'cılar, yani Kürdistan Sosyalist Partisi... Rızgari... Kawa... Komkar... Barzanî'ye yakın Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi... Bu örgütlerden bazıları PKK'dan geçmişte ve bu yakınlarda ayrılmış olanlar, yani PKK muhalifleri geçen ekim ayında bir araya gelerek Navend ismi altında bir grup oluşturdular. Hedeflerine gelince, teslimiyetçi olarak gördükleri PKK'ya karşı alternatif politikalar oluşturmak ve bu çerçeveye silahlı mücadeleyi de koymak... Ancak şurası gerçek: gelen haberler, Öcalan'la PKK ağırlığının devam ettiğini gösteriyor. PKK'da, örgütün şehir, dağ ve Avrupa kadroları içindeki görüş ayrılıklarının yedi sekiz kişiden oluşan Başkanlık Divanı'na kadar uzandığı biliniyorsa da, lider olarak Öcalan'ın hâlâ son sözü söylediği belirtiliyor. Bu arada Osman Öcalan, Avrupa'daki PKK muhaliflerini "Alman ajanı" olmakla suçluyor.

25 kasım 1999

Yargıtay, Apo'nun idam kararını bugün onayladı. Karara sevinen şehit yakınları Anıtkabir'i ziyaret ettiler. İçlerinden bir grup, İnsan Hakları Derneği'ni basarak, Genel Başkan Hayri Ündül'e saldırdı. Apo İmralı'da avukatlarına "Gönlüm rahat, temkinli olmamız lazım" dedi. Apo'nun avukatları, Yargıtay kararının açıklanmasından hemen sonra infazın ertelenmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdular.

23 şubat 2000

Televizyon ekranında bir soru:

"Öcalan, Mandela'laşabilir mi?"

Bir tek bu soru yüzünden koca bir televizyon kanalı kapatılıyor. Milyonlarca izleyici, Mehmet Ali Birand'ın bu sorusu nedeniyle RTÜK

tarafından cezalandırılıyor. Haydi gelin, böylesi bir cezayı demokrasinin ifade özgürlüğü çerçevesine oturtun bakalım.

18 eylül 2000

Milliyet'te yarın çıkacak yazıma şu başlığı koydum:

"Güneydoğu'da koca bir yaz sessiz geçti, farkında mısınız?.."

Gerçekten öyle. Bundan önceki yıllarla mukayese edilmeyecek kadar sükûnet ve huzur içinde bir yaz yaşadı Güneydoğu. Bunca yıldır bu bir ilk. Tek tük çatışma haberleri geldi, hepsi o kadar. Diyarbakır'dan bir meslektaşım şöyle dedi: "Olumlu bir hava yaşanıyor bölgede. Bazı operasyonlar dolayısıyla arada bir görülen çatışmalar dışında bütün yaz olay çıkmadı. Herkes daha rahat, daha huzurlu. Eski korkular yok artık. Köye dönüş başladı. Bir zamanlar üstüne ölü toprağı serpilmiş olan Diyarbakır canlandı. Sosyal ve kültürel alanlarda da hareketlilik var."

Bu noktaya 1984'ten bu yana kolay gelinmedi.

11

Güvercinin kırık kanadı

Güneydoğu'da PKK-HADEP hattı - Son Ermeni Anton Dayı'ya felek yüzünü neden çevirmiş? - "Herkes gitti toprak oldu, bir ben kaldım!" - "Sanki dağda sırt çantamı bırakıp geldim." - Eskiye dönülür mü? - Hizbullah'ın ölüm evi - Güneydoğu TBMM'de temsil edilmezse ne mi olur? O kadar oy al, çöpe gitsin, olur mu? - Cizre'ye geldiğini nasıl mı anlarsın? - Devletle güvensizlik duvarını yok etmek! - Türkiye birlikte şarkı söylemek istiyor.

Diyarbakır, 2001 yılı haziran ayı

Güneydoğu'da bir hafta boyunca hep aynı soruyla dolaştım:

Eskiye dönülür mü?

Diyarbakır, Gâvur Mahallesi'ndeki o harap kilisenin bahçesi. Uzaktan dikkatimi çekiyor. Yapayalnız bir hali var. Sabahın sessizliğinde kendi başına oturmuş cigarasını tüttürüyor. Dalıp gitmiş taburenin üstünde. Surp Girağos Ermeni Kilisesi. Diyarbakır'a her gelişimde nedense şöyle bir uğrarım. Dört duvardan ibaret. Son geldiğimde Dünya Kiliseler Birliği'nden fon sağlandığı, onarılacağı söylenmişti. İçinde yüksek otlar bitmiş, bazı pencereler tuğlayla örülü. Kapısında koca bir kilit...

Öylece oturuyor kapının eşiğinde. Hali garip, hüzünlü. Yalnızlığı içimi acıtıyor.

"Kim o?"

“Anton Dayı. Son Ermeni, buraya sığındı.”

İsmi, Anton Zor. Kilisenin bahçesinde eskiden papazın yeri olan iki göz odaya sığınmış. 1934 doğumlu. Çok daha yaşlı gösteriyor. Yüz çizgileri öylesine derin ki... İçini çeke çeke, dili tutukluk yaparcasına konuşuyor:

“Buraların çocuğuyum ben... Herkes gitti, toprak oldu, bir ben kaldım.”

Tekrarlıyor, “Herkes gitti” diye. Yalnızlığını vurguluyor. “Ben bir başıma kaldım. Amca oğlu Diran da on sene var, gitti Amerika’ya. Herkes gitti, bir ben kaldım meyhane köşelerinde...”

Gülüyor. Ağzında tek tük sapsarı diş kalmış. “Babamı hiç görmedim” diyor Anton Dayı, “Semerciymiş. Benim mesleğim kalaycılık. Tansiyon başıma vurdu, bıraktım.” Anton Dayı, Bağ-Kur emeklisi. 50 milyon maaş bağlanmış... “Hiç evlenmedim” diyor Anton Dayı, “Kardeşimle ben hep annemize baktık, anacığım hep hastaydı.” İçeri gidiyor, elinde bir fotoğrafla geliyor. Siyah beyaz bir fotoğraf, bir kadın fotoğrafı.

“Bak bu anacığım, Hanım Zor.”

Ne garip isim. Fotoğrafı bana vermiyor. Gösterirken sıkı sıkıya tutuyor. Belki hayatta son kalan en kıymetli eşyası olduğu için... “Kardeşim Garabet’le hep ona baktık. Hep hastaydı anacığım. O da öldü, kardeşim Garabet de. Bir başıma kaldım.”

Gözleri doluyor Anton Dayı’nın. Yanaklarından sicim gibi gözyaşı süzülüyor. İhtiyar adamın hüzünlü hali içime dokunuyor. Vedalaşıyoruz.

“Anton Dayı, Allah kolaylık versin.”

İçini çekiyor:

“Felek bana yüzünü çevirmiş.”

Lice’nin köyünden, “rugan Pabuçlu Ali Dayı” gibi seni de hiç unutmayacağım Anton Dayı. Güneydoğu’dan insan manzaralarımda sen de hep olacaksın.

Sabahın köründe Gâvur Mahallesi’nin daracık, kargacık burgacık, güneş yüzü görmeyen kasvetli sokakları cıvıl cıvıl. Çocuklar oynuyor.

“Burası ölüm evi, lanetli ev!”

Namık Durukan, iki katlı, sarı boyalı bir evi gösteriyor. Tam karşısında cami var, Kavasısağır Camii. Evin iki kapısı da betonla örülmüş. Birinin üstüne, çimento donmadan kocaman harflerle ÖLÜM EVİ yazılmış...

Hizbullah’ın ölüm evi!

“On üç ceset çıktı bu evden. Diyarbakır’ın göbeği burası. İnsanlar gece vakti getirilmiş, sorgulanmış, boğazlanmış burada. Kimsenin ruhu duymamış...”

Nerelerden geliyoruz?

Neler yaşadı Türkiye?

Yaşamak için ille de acı mı çekmek lazım?

Diyarbakır, 11 haziran 2001.

HADEP İl Başkanı Ali Ürküt’ü dinliyorum:

“İşimiz zor! Bunca yıllık çatışmanın yarattığı bir güvensizlik ortamı... Bu duvar nasıl yok edilir? Biz HADEP olarak bunun peşindeyiz. Devlet bıraksa, parti olarak bu rolü oynayabiliriz. Ama bırakmıyor. Yeni Gündem sokulmuyor OHAL bölgesine. Azadiya Velat, Kürtçe, İstanbul’da çıkıyor, buralara sokulmuyor. Özgür Ülke de öyle. İstanbul’daki Mezopotamya Kültür Derneği’nin Diyarbakır’daki şubesi kapatıldı. Meteris Kültür Merkezi geçen yıl kapatıldı. Dicle Kadın Merkezi kapatıldı. Dicle Üniversitesi Öğrenci Derneği kapatıldı. Sivil toplum kuruluşlarına devlet nefes aldırmıyor. Bir fırsat verse... Adana’da HADEP il örgütü, futbol turnuvası düzenledi, doksan beş kişi birden gözaltına alındı. Bölücülük propagandası gerekçesiyle... Bir hafta kadar önce Siirt’ten HADEP Gençlik Kolları, Diyarbakır HADEP Gençlik Kolları’yla futbol maçı yapacaktı, polis, ‘Tüzüğünüzde yok!’ diyerek yasakladı. Sürekli psikolojik baskı altındayız. İnsanlar sabırsızlanıyor. Kulp’ta gördüm, afiş asılmış, ‘Gençler, PKK’nın siyasallaşma oyununa kanmayın!’ diye... Niye hâlâ gevşeme olmuyor devlet tarafında...”

13 haziran 2001

Akşama doğru Kızıltepe’den yola çıktım.

İki yanımızdan dalga dalga akan buğday tarlalarının sarılığına güneşin son ışıkları vuruyor. Çıldırtıcı bir renk cümbüşü. Ve bir de taze biçilmiş buğdayın o iç bayıltıcı kokusu... İpek Yolu’nda, tarihi gerçekten yaşamış topraklarda doğanın gün batarken insanoğluna sunabileceği en güzel şölenlerden biri belki de... Kızıltepe’nin HADEP’li Belediye başkanı Cihan Sincar Hanım’ın sözlerini düşünüyorum:

“Başlangıçta bana sanki sırt çantamı dağda bırakıp bu koltuğa oturmuşum gibi bakıyorlardı devlet yetkilileri. Bu havanın değişmeye başladığını söyleyebilirim. Fakat yine de devletin bize güvensizliği devam ediyor.”

İki yıl önce, 1999'da bu zamanlar Kızıltepe'ye geldiğimde hava yine böyleydi. Bugün de farklı değil. Geçen gün Diyarbakır'da görüştüğüm sivil-asker kaynakların gözünde HADEP bir yerde PKK'nın uzantısı. Olağanüstü Hal Valiliği'nden üst düzeyde bir yetkili şöyle dedi:

"Hiçbir kuşkumuz yok. PKK'nın kontrolünde HADEP... İl başkanlarına telefonla fırça çekebilecek kadar kontrolünde..."

Bir askerî yetkili şöyle dedi:

"HADEP, PKK'nın legal uzantısı... Hatta adadan da (İmralı, Apo, HC) talimat yok değil."

Bölgedeki öteki partilerin de HADEP aracılığıyla PKK kontrolünde olduğunu öne sürenlere de rastlanıyor devlette. Olağanüstü Hal Valiliği'nden üst düzeyde bir yetkili, Güneydoğu'nun on bir ilinde yapılan bir kamuoyu yoklamasından söz ediyor:

"Üçte bir oranında fanatik var. Yani terör örgütüne tam bağlı görünen. Yüzde 20-21 ise PKK'ya kesin karşı olanların oranı. Geriye kalan yüzde 50'ye gelince... Kuvvet neredeyse, menfaati neredeyse, gider oyunu oraya verir. Bir zamanlar HADEP genel başkanı buralara giremezdi. Onun için mağduru oynadılar. Ama şimdi işler normale dönmeye başlıyor. Normalleşmeyle birlikte halkın oyu da belediyelerde hizmete göre yer değiştirebilecek. Siyasî partiler bu bölgede HADEP'i tek kale bıraktılar. Hatta neredeyse HADEP'ten icazetli hale geldiler. Ayrıca kendi söylemlerini bırakıp HADEP'e benzemeye çalıştılar. Başbakan Ecevit burayı ziyaret ettiğinde, 'Aslı varken suretine niye oy versinler?' demişti, haklı..."

Diyarbakır'da üst düzeyde bir komutanın sözleri:

“Bölgede parti tabelaları farklı olsa da, HADEP’in öteki partiler üzerinde de belirleyici olduğu söylenebilir.”

Tabiî akla şu geliyor: HADEP yüzde 10 barajını aşabilse veya yüzde 10’luk baraj yüzde 5’e indirilse... Yani HADEP Parlamento’ya girebilse, o zaman Kürt kökenli milletvekillerinin, “Benim diğer partilerde işim ne?” diyerek HADEP’e daha çok dönmeleri mümkün...

Bir komutan şöyle dedi:

“HADEP buralarda bire bir çalışıyor. Eski Refah Partisi gibi. Mahalle mahalle komiteler kuruyor. Ev ev çalışıyor. Diğer partilerin de gelip bu çalışma düzenini kurmaları lazım. Halbuki meydanı HADEP’e bırakıyorlar. Bu durum, insanların aşırı Kürt milliyetçiliğiyle yobazlığa kaymalarına yol açıyor. Özellikle sosyal demokratlara büyük iş düşüyor bu bölgede. Ayrıca DSP, MHP, ANAP, üçü de iktidarda. Gelip niçin daha iyi örgütlenmiyorlar bu bölgede?..”

Devletten kaynaklanan bu görüşlerle ilgili olarak HADEP ne düşünüyor? Diyarbakır, Viranşehir ve Kızıltepe’de görüştüğüm HADEP’lilere öncelikle “PKK-HADEP hattı”nı sordum. Reddeden çıkmadı. Ama açıkça “Evet öyledir!” diyen de olmadı. Daha çok susuldu. İkincisi, öteki partilerin HADEP karşısında uzun yıllar herhangi bir şansları olamayacağını, tabela partisi olarak kalmaya mahkûm olduklarını belirttiler.

Biri şöyle dedi Viranşehir’de:

“Diğer partiler zaten seçimden seçime çalışırdı. Seçim dışı zamanlarda parti büroları yazıhane gibi kullanılırdı. İktidarda iseler iş takibi bürosu olurdu bunlar. Şimdi bu da bitti. Ancak HADEP de mevcut kitleyi örgütleyemiyor. Çünkü devlet bize nefes aldırmıyor. O yüzden ev ev çalışma falan gerçeği yansıtmıyor. En ufak bir etkinliğimize dahi izin

verilmiyor. Sürekli olarak poliste, savcılıkta, mahkemedeyiz. Ama halk yine de HADEP'e geliyor."

Olağanüstü halin normalleşmesi, baskıların azalması ve hele seçim barajının yüzde 5'e indirilmesi halinde HADEP oylarının bölgede çok daha fazla artacağını söylediler. Viranşahir Belediye Başkanı Emrullah Cin'in sözleri:

"Ben görevimi iyi yapmazsam, ben giderim ama seçmen yine HADEP'ten bir başka adaya verir oyunu. Diğer partilere gitmez. Çünkü, 'Oyumuzu size değil kendimize, kendi kimliklerimize veriyoruz' diyorlar. Ben, bütün olağanüstü şartlara rağmen iki yıl önce yüzde 45 oyla seçildim."

Kızıltepe Belediye Başkanı Cihan Sincar'ın sözleri:

"Ben seçim zamanı kampanya yapmadım. Açık hava konuşması yapmadım. Hiçbir yere fotoğrafımı bile asmadım. Ama gelip oy verdiler. Yüzde 80 oyla seçildim. Çünkü onlar büyük faturalar ödeyerek HADEP'e geldiler."

Cizre, Kadıoğlu Oteli.

Sabahın körü, bilgisayarı açtım yazı için.

Cıvıl cıvıl sesler:

"Türk'üm, doğruyum, çalışkanım!"

Balkona çıkıyorum. Mavi önlüklü ilkokul öğrencileri sınıfa girmeden önce bahçede ant içiyorlar. Sabah saat yedi. Gün erken başlıyor buralarda. Yazıyı yazdıktan sonra Şirnak'a doğru yola çıkacağım.

Gözün kapalı da olsa Cizre'ye geldiğini anlarsın. Nasıl mı? Keskin mazot kokusuyla... Irak'la Habur sınır kapısından yapılan mazot ticareti yıllardır bu bölgeyi bir nebze olsun ayakta tutabilmiştir. Onun için İpek Yolu boyunca nerede dursan hep aynı özlem kulağına fısıldanır:

"Ah şu ambargo bir kalksa, Irak'la ticaret yeniden normale dönse!"

2001 yılı, haziran ayı ortası

Cizre'ye geldiğini başka nasıl anlarsın?

Polis kontrolüyle...

Çok sıkıdır. Çünkü PKK karşısında devlet, "şeytan üçgeni" diye nitelenen Şirnak-Cizre-Nusaybin yöresinde, özellikle 1990'lı yılların ilk yarısında bayağı zorlanmıştı. PKK'nın bitirilip devletin hâkimiyet kurması zaman almıştı. İş hâlâ sıkı tutuluyor. Anlaşılan bu defa hedef, PKK'nın bölgeye "siyasallaşma" yoluyla girmesini engellemek...

Cizre'de vakit geceyarısı.

Kadıoğlu Oteli'nde uykuya dalmak üzereyim. Tak tak kapı.

"Kim o?"

"Polis."

"Ne polisi?.."

"Hasan Abi, iki sivil polis seni aşağıda bekliyor."

Biraz uzun süren klasik sorular ve kimlik tespiti... Ertesi günkü Şirnak programına dönük ilgi...

Şirnak'a vuruyoruz, sabah erken.

Sol taraf Gabar Dağı, sağ taraf Cudi Dağı. Kasrik Boğazı'nın girişinde asker kontrolü. Sarı basın kartım komutana gidiyor. Sıcak, uyuşuk bir hava. Gölgeye sığınıp etrafa bakınıyorum. Sabah vakti kimsecikler yok. Kasrik Nokta Bakkaliyesi'nin önünde çıplak ayaklı, üstü başı dökülen sümüklü bir oğlan çocuğu meraklı gözlerle bizi seyrediyor.

Karakolun üstüne yazmış asker:

"Çevremize verdiğimiz güvenlikten dolayı gurur duyuyoruz."

Komutan herhalde Fenerli. Tepenin üstüne beyaz taşlarla dizdirmiş, "Şampiyon Fenerbahçe" diye. Namık fotoğraf makinesine davranırken onbaşının sesi yükseliyor: "Fotoğraf çekmek yasak!" Dağlara yaslanmış Şirnak, püfür püfür. Güneşin yakıcılığını hissetmiyorum. Son kez iki yıl önce gelmiştim. Etraf daha derli toplu. Yollar yapılmış, düzelmiş. Anacaddede, Hilton Pastanesi! İnşaat faaliyeti yoğun...

Belediye Kahvesi'nde taburelere tüneyip heybetli Cudi Dağı'na karşı sabah kahvelerimizi höpürdetiyoruz.

Konumuz HADEP. Önce HADEP'e yönelik baskılardan şikâyetleri dinliyorum. "Bakın, parti merkezi şu aşağıda. Cesaretiniz varsa, gidin uğrayın bakalım" diyor eliyle işaret ederek, "Ben cesur bir adamım ki, sizinle burada oturmuş konuşuyorum." Bu bölge artık hiçbir partinin HADEP'e alternatif olamayacağı kanısında. "Biz diyoruz ki, HADEP süpürgeyi aday gösterse, diğer partilerin adaylarını silip süpürür bundan sonra" diyor. HADEP'e verilen oyla PKK arasındaki bağı soruyorum. Yani PKK'yı tuttuğu için mi HADEP'e veriyordu oyunu? Yanıtı şöyle:

"İlle de böyle değil. İlle de PKK'ya sempati duyulduğu için oy verilmiyor HADEP'e... Ama sen, sırf müzik yaptı diye bir arkadaşımı

gözaltına alır tutuklarsan, ben de tepkimi HADEP'e oy vererek gösteririm."

Şirnak'taki üst düzeyde sivil bir devlet görevlisi de HADEP oylarını değerlendirirken tepki üzerinde duruyor:

"HADEP'in bu bölgede 18 nisan 1999 seçimlerinde almış olduğu yüksek oylar daha çok tepki oylarıdır. PKK'yı sevdiğinden değil, çektiği sıkıntı ve acılara, devlete tepki duyduğu için oyunu HADEP'e verdi insanlar... Köyü boşaltılmış. Evinden yurdundan olmuş. Çocuğunu dağda kaybetmiş. İş yok güç yok. Susuz, yolsuz, öğretmensiz... Sen de kalkmış ona hâlâ 'Vatandaşsın!' diyorsun. Olmuyor. O da ilk seçimde sandığa gidip devlete en ters partiye oyunu atıyor. PKK'dan hoşlanmasa bile tepkisini böyle gösteriyor."

Örnek Diyarbakır.

Bu kentte HADEP oyların yüzde 67'sini aldı. Bunun ne kadarı tepki oyu? Ne kadarı PKK'dan dolayı verildi? Aş ve iş sorunu çözüm yoluna girmiş, kimliğiyle dili konusunda, vatandaşlık hakları konusunda pek o kadar derdi kalmamış bir Diyarbakır'da HADEP yine bu kadar yüksek oy alabilir miydi? Bu soruma, çok uzun yıllardır bölgede görev yapan Şirnak'taki yüksek devlet yetkilisinin yanıtı kesin "hayır" oldu. Devletle HADEP arasında yükselen güvensizlik duvarıyla ilgili bir sorumu ise aynı sivil yetkili şöyle yanıtladı:

"HADEP kendisiyle PKK arasında kalın bir çizgi çekmedikçe, PKK levhasını reddetmedikçe, geçmişteki PKK şiddetini kınamadıkça, bu güvensizlik duvarı olduğu yerde kalır."

"HADEP bunu yapabilir mi?"

"Sanmam, PKK yaptırmaz."

Silahlar sustu. Terör ve şiddetin sesi çok az duyuluyor. Huzur ve güven büyük ölçüde sağlandı Güneydoğu'da. Yaz ayları artık sessiz geçmeye başladı. Devletin verdiği bilgilere göre, 2001 haziran ayı itibariyle 400-500 civarında silahlı PKK'lı hâlâ dağlarda. 4 000-4 500 kadarı ise daha çok Kuzey Irak olmak üzere Irak ile İran'a çekilmiş durumda... Şimdi anlaşılan o ki, PKK'nın siyasallaşma çabaları devleti düşündürüyor, tedirgin ediyor. Ve HADEP bu çerçevede ele alınıyor.

Diyarbakır 2001:

eskiye dönülür mü?..

Diyarbakır, 15 haziran 2001

Hiç böyle ağzımda dağılan lahmacun yediğimi anımsamıyorum. İyi pizza gibi ince, kıtır kıtır. Acısı, her şeyi kıvamında... "Bak kardeş" diyor, "bu masanın etrafında beş kişi var. Hiçbirimiz HADEP'li değiliz. PKK'ya da pek sempatimiz yok. Yaşını başını almış, iş güç sahibi, hali vakti yerinde insanlarız. Ancak son seçimlerde hepimiz gidip oyumuzu HADEP'e verdik. Bu devletin bize, bölge insanına bakışı ve muamelesi değişmedikçe, bilesin, bu böyle devam eder gider."

Beşi de Diyarbakırlı işadamı. Bazıları Bağdat'a, Kuzey Irak'a gidip iş yapıyorlar. Özellikle Kuzey Irak'taki Kürt yönetimiyle yakından ilgili oldukları, oradaki gelişmeleri çok iyi izledikleri anlaşılıyor. 1991'den beri Kuzey Irak'taki devletleşme süreciyle ekonomik gelişmeleri yakın takipte tuttukları görülüyor. Biri nedense, "Kemal Derviş oraya çoktan gelmiş" diyor, ekonomik durumun yıllar içinde iyileştiğini belirtmek için...

"Bak kardeş" diyor bir diğeri, "Gaffar Okkan'ı, suikasta kurban giden Diyarbakır Emniyet müdürünü halk neden sevdi, cenazesinde yollara döküldü biliyor musun? Çünkü Gaffar Okkan, bir emniyet amiri

Türkiye’nin batısında halka nasıl davranıyorsa, Diyarbakır’da da böyle yapmaya başladı. Yani insan gibi muamele... Önce bu olacak: insan yerine konmak... Öncelik bu. Aştı, işti, kimlikti sonraki iş...”

HADEP’li Kızıltepe Belediye başkanı Cihan Sincar’ın Cumhurbaşkanı Sezer hakkında söylediklerini anımsıyorum. Sezer’e duyulan sempatinin izlerini taşıyan bu sözleri masadakilere naklediyorum. Şöyle demişti:

“Sayın cumhurbaşkanı beğendiğimiz biri. Bir hukuk adamı olması, hukuk devletinden, evrensel insan haklarından sık sık söz etmesi bizi umutlandırıyor. HADEP’li belediye başkanları olarak kendisini karşılamaya gitttik Mardin Havaalanı’na. Kendisiyle görüşmek istediğimizi söyledik. Güldü, yüzü aydınlandı. Umutlandık. Sonra görüşemedik. Halkın yüzde 80 oyuyla seçilmiş bir belediye başkanıyım. Diğer başkanlar da öyle. Sayın cumhurbaşkanı bize beş on dakika ayırabilseydi keşke... Bu arada konuşmalarında bölge halkına yönelik birkaç mesaj da verebilseydi keşke... Mutlu olurduk.”

Kebap masasındaki dostlara dikkat ediyorum, bu görüşe katılıyor hepsi. Cumhurbaşkanı Sezer’le ilgili sempatilerini belli ediyorlar. Cumhurbaşkanı Demirel’in “Kürt realitesi” dediğini, HADEP’li belediye başkanlarını seçim sonrası Çankaya Köşkü’nde kabul ettiğini anımsatıyorum masaya. “Demirel başka” diyor biri, Demirel’in bölge insanı açısından inandırıcılığını sorguluyor. Buna karşılık Erdal İnönü’yü İsmet Paşa’nın oğlu olmasına rağmen ayrı bir yere koyuyor. Bölge insanına önyargısız baktığını, Güneydoğu’ya iyi niyetle yaklaştığını, geçenlerde kitap imzası için Diyarbakır’a geldiğinde ilgi gördüğünü anlatıyor.

Niye bunları nakledivorum?

Güneydoğu’da dört beş gündür dolaşıyorum. Bir konu hiç değişmiyor: adam yerine konmak...

Bölge insanı, devletin kendisine bakışının, zihniyetinin gerçekten değiştiğini görmek istiyor. Polisinden, jandarmasından insan gibi muamele bekliyor. Evet, aş ve iş... Dil ve kimlik... Doktor, ebe, öğretmen... Yol ve su... Elbette bunlar olmalı. Ama nereye gitsem hep aynı özlemi duydum:

İnsan gibi muamele...

Güneydoğu’da artık yeni bir dönemin açıldığı kesin. Onun için buralarda gezerken şu iki soru hiç aklımdan çıkmadı:

Eskiye dönülür mü?

Dağda silahlar yeniden patlar mı?

Üst düzeyde bir komutan şöyle dedi:

“İçeride 400-500 terörist kaldı. Dağda küçük gruplar halinde dolaşıyorlar. Eylemlilik içinde değiller. Eylem koyamıyorlar. Koyarlarsa imha edileceklerini biliyorlar. PKK bundan sonra artık çeteleşir. Vurkaç yapabilir. İntihar eylemleri koyabilir. Fakat terör örgütü artık eski günlere dönemez.”

HADEP’li yerel bir yöneticinin sözleri:

“Silahlar iki yıldır neredeyse sustu. Bir rahatlama, bir gevşeme var. Güvenlik görevlilerinde de hissediliyor bu. Gözaltına alındığın zaman da bunun izlerini görüyorsun. Halkla devlet arasında bir yakınlaşma da yok değil. Ama yine sabırsızlık seziliyor halkta... Devlet bir şeyler yapmalı...”

Yine kafamdaki o soru:

Eski günlere dönülür mü?

“Dönülür” diyene rastlanıyor. Ben bu görüşte değilim. Aklı başında herkes, silahların susmasıyla ufak ufak uç vermeye başlamış olan güven ve huzur ortamının derinleşmesinden yana. Bölgede büyük çoğunluk artık şiddet ve terörün çıkmaz sokak olduğunu biliyor. Ayrıca devletin gücünün de farkında... Onun için tüm yetersizliğine rağmen güven ve huzur ortamının mutlaka korunması lazım. Bunun ortak bir dilek olduğu söylenebilir. Bu ortamı torpillemek, eskiye dönüşü sağlamak için her türlü provokasyona hazır çevrelere fırsat vermemek lazım.

Yani barışla terörün arasına yüksek, kalın bir duvar örmek... Kulağa hoş geliyor. Kolay iş değil. Lafta kolay, pratikte güç. İncelikleri var. Çok boyutlu bir iş sayılır. Niye aklıma geldi? HADEP’li Diyarbakır Büyükşehir Belediye başkanı Feridun Çelik geçenlerde gözaltına alınıp çıktıktan sonra şöyle dedi:

“Gözlerim bağlı halde sorgulanırken birisi, ‘Ben kaç arkadaşımı şehit verdim biliyor musun? Avrupa demokrasisi bu ülkeye hiçbir zaman gelmeyecek’ dedi.”

Bu cümlenin altını çizdim: “Ben kaç arkadaşımı şehit verdim biliyor musun?” Bu cümle benim kulağıma da Güneydoğu gezilerimde ne kadar çok çalınmıştır. Kelle koltukta vatan görevi yapan birçok asker ve polisin, benim demokrasi ve insan haklarıyla ilgili bazı eleştirel yazılarıma bu cümleyle karşılık verdiklerini hep hatırlarım. Bunların içinde “insan hakları”nın sözünü dahi duymak istemediklerini yüzüme karşı tepkiyle söyleyenlere rastlamışımdır. Kimi, söylediğine kesin olarak inanıyordu. Kimi de öyle değildi. Aslında demokrasiye inanıyordu. Avrupa’ya bir itirazı yoktu. Ancak yaşadığı sıcak ortamın etkisiyle, şehit olan, gazi olan silah arkadaşlarının hatıraları ve tanık olduğu acıların yol açtığı öfkeyle, “Bana insan haklarından söz etme!” diyordu.

Bu tepkiyi, “Ben kaç arkadaşımı şehit verdim biliyor musun?” sözünün altında yatan bıçak gibi keskin duyarlığı herkes çok iyi anlamak zorunda. Yalnız anlamak değil, aynı zamanda hesaba katmak zorunda... Bunu anlamadan, hesaba katmadan Güneydoğu’da kalıcı barışın kurulması güçtür. Çünkü bu duyarlık, Türk kamuoyunun büyük çoğunluğu tarafından hissedilmekte, paylaşılmaktadır. Eğer bu gerçek yeterince anlaşılamadan, algılanamadan siyaset yapılmaya kalkışılırsa, bir gün gelir her şey iskambilden evler gibi yıkılıverir.

Bunu özellikle HADEP’in, HADEP’lilerin, PKK ve sempatizanlarının görmesi gerekir. PKK bir suç örgütü! Yenilmiş olması, silah bırakıyor olması, bu gerçeği değiştirmez. Türkiye’nin toprak bütünlüğüne ve siyasal birliğine karşı silah çekmiştir. Şiddete, teröre başvurup bunca yıl 30 bin kişinin ölümüne yol açmıştır. Demokrasilerde suçtur bu. Suçun hesabı verilir.

Ayrılıkçılık, bir ülkenin bütünlüğünü ve siyasal birliğini bozmaya yönelik ayrılıkçı eylemler demokrasilerde suçtur. Durmuş oturmuş, kendine güveni gelmiş, “yakın ve açık tehlike” altında olmayan, yani şiddete, teröre sahne olmayan bazı demokrasilerde bunun tek tük istisnaları vardır. Ama ayrılıkçılığın suç niteliği, Avrupa hukukunda da sabittir. Bazı demokrasilerde ayrılıkçılık, şiddeti teşvik etmese dahi, yalnız fikir olarak savunulsa bile suçtur.

Şimdi eğer 1984’ten beri hiçbir şey olmamışçasına, PKK’nın siyasallaştırılması diye yola çıkanlar varsa, –ki var– onların takkeyi önlerine koyup her şeyi inceden inceye düşünmelerinde yarar var. Bir demokraside, bir hukuk devletinde suç örgütüyle ilişki, işbirliği kabul edilemez.

İspanya’dan örnekler:

ETA, ayrılıkçı bir örgüt. İspanya’daki Bask bölgesinin bağımsızlığı için şiddet ve teröre başvuruyor. Yerel parlamento üyesi dokuz milletvekili, ETA bayrağının asılı olduğu bir toplantıya katıldıkları için yargılandılar, bir bölümü de mahkûm oldu. Herri Batasuna, bir parti. ETA’nın siyasal kolu. Bu partinin yirmi üç yöneticisi, seçim kampanyası sırasında yayın olanaklarını ETA’yı desteklemek için kullandıkları, yani bir terör örgütüyle işbirliğine girdikleri gerekçesiyle 7’şer yıl hapis cezasına mahkûm edildiler. (1968’den itibaren İspanya’da 800 kişinin ölümüne yol açan ETA’nın siyasî kolu olan Batasuna partisi 2002 yılı ağustos ayında mahkeme tarafından üç yıllığına kapatıldıktan sonra İspanyol Parlamentosu’nca da yasadışı ilan edildi.)

Yeni dönemde devlete, siyaset kurumuna yeni politika üretmek düşüyor. Bunun için vakit geçirmeden kolları sıvamak lazım. Bunun gibi HADEP’lilere, Kürt aydınlarına düşen de, en başta Türk kamuoyunun demin vurguladığım duyarlığını iyi anlamak ve hesaba katmaktır. Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Feridun Çelik’in yakın çevresinden biriyle konuşurken şöyle demişti:

“Hiçbir şey yaşanmamışçasına yeni bir başlangıç yapmak...”

İyi güzel. Ama unutulmasın: yeni bir başlangıcın yolu, Türk kamuoyundaki bazı duyarlıkları anlamaktan ve hesaba katmaktan da geçiyor.

Düşünmek lazım:

Kapatmak çare mi?

Geçmişte HEP kapatıldı, DEP kuruldu. Sonra DEP kapatıldı, bu sefer HADEP kuruldu. 1999 seçimlerinde HADEP bütün Türkiye’de toplam 1,5 milyon oy aldı. Yüzde 4,75 oyla yüzde 10 barajının altında kaldığı için Parlamento’ya milletvekili sokamadı. HADEP, 2002 yılı 3 kasımındaki

genel seçimlerde de barajı aşamadı. Son anda kapatılma korkusuyla seçimlere DEHAP tabelasıyla girdi ve yüzde 5,8 oy aldı. Güneydoğu'da on dört ilde ezici farkla birinci parti olarak çıktı. Ama barajı aşamadığı için hiç milletvekili çıkaramadı. Bu illerde toplam 600 bin oyu boşa gitmiş oldu. Bunun yerine AKP 35, CHP 15, bağımsızlar 6 milletvekili çıkardı bu on dört ilde. Bir başka deyişle, baraj yüzünden 600 bin oy Parlamento'da temsil edilmemiş oldu. Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şirnak, Siirt, Bitlis, Hakkâri, Van, Muş, Ağrı, Iğdır, Kars, Tunceli... Bu illerde DEHAP, barajı geçebilse, neredeyse milletvekilliklerinin tümünü silip süpürecekti. Bu illerde yaşayan Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının büyük çoğunluğunun birlikte yaşama duygusu, aidiyet duygusu bir kez daha zedelenmiş oldu. İster istemez devlete, sisteme biraz daha yabancılaştılar. TBMM'de görmek istediklerini görememiş olmaktan dolayı içlerinde mutlaka yeni bir burukluk oluştu. "Birlik ve bütünlük" açısından Türkiye Cumhuriyeti herhalde kötü bir sınav verdi. Kürtlerin büyük çoğunluğunda görülen Türkiye'ye gönüllü bağlılık duygusu yara aldı.

Oysa çare, kapıyı daha çok entegrasyona, bütünleşmeye açmak.

Tersini yapmak, yani dışlamak ise ayrılıkçılığın değirmenine su taşımak ve milliyetçiliği körüklemek anlamını taşıyor.

Diyarbakır, 2001 yılı haziran ayı

Devlet, hiç kuşku yok ki, HADEP'i PKK'nın legal uzantısı olarak görüyor.

Ama aynı zamanda HADEP Güneydoğu'da rakipsiz.

Tek kale oynuyor.

Bölgedeki sivil-asker devlet yetkililerinin değerlendirmesi de böyle. Kürt kökenli vatandaşlarımız en çok bu partiye rağbet ediyor. Şimdi bu parti kapatılacak mı? Demokrasilerde parti kapatılır. Şiddete bulaşmışsa, şiddeti savunuyorsa, ırkçılık ve savaş kışkırtıcılığı yapıyorsa, devlet düzenini dinî temellere oturtmak istiyorsa, parti de kapatılabilir. Hatta bazı demokrasilerde bazı koşullarda, ayrılıkçılık davasını şiddeti dışlayarak savunsa bile yine parti kapatılabilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde demokrasilerde siyasal partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak alınmış kararlar var. Bunlardan ilki, Almanya'da 1950'li yıllarda kapatılmış olan Komünist Partisi hakkında. Bu parti kapatıldıktan sonra mahkemeye "demokrasiye aykırılık" gerekçesiyle başvurmuş ama reddedilmiş.

Mahkeme özetle demiş ki:

"Sizin Komünist Partisi olarak hedefiniz şiddet kullanarak, ihtilal yoluyla rejimi değiştirmek ve yerine demokratik olmayan bir dikta düzeni kurmaktır. Oysa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre demokrasinin kendini koruma hakkı vardır."

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'yle ilgili üç kararı 1990'lı yıllara, yani komünizmin çöktüğü Soğuk Savaş sonrasına rastlıyor. Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Sosyalist Parti ve Özgürlükçü Demokrasi Partisi'nin Türkiye'deki kapatılma kararlarını demokrasiye aykırı buldu. Buna karşılık Refah Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmış olmasını demokrasiye uygun gördü.

Şiddete bulaşmayan, şiddeti savunmayan partileri kapatmak yerine, suçlu olan parti üyelerini cezalandırmak daha doğru yol. Yine parti kapatmak yerine, sözgelimi bir dönem için o partinin seçime girmesini yasaklamak bir başka yol olabilir. Ya da çok ağır para cezaları

öngörülebilir. Demokrasilerin kendilerini koruma hakkı elbette var. Ancak, bir demokrasi kendisine aykırı fikirlere de hayat hakkı tanıyan bir rejimdir. Gücü ve fazileti bundan, yani kendine duyduğu özgüvenden kaynaklanır.

1998 yılı başında Refah Partisi'nin kapatılmasına bu nedenlerle karşı çıktım. Ülkemizde "İslamcı partiler"le demokratik rejimin içinde kalarak mücadele edilebileceğine inanıyorum. Türkiye'nin artık bu mücadeleyi yürütebilecek kadar güçlü ve farklılaşmış bir ülke olduğunu düşünüyorum. "Din devleti" isteyenlere bu ülkenin geçit vermeyecek kadar geliştiği kanısındayım. İlle de yasakçılıktan medet umulmazsa, din adına politika yapan fanatikler zamanla çok daha küçük bir azınlık haline gelir. Çoğunluk ise oyunu kuralına göre oynamaya, demokratik rejimin çerçevesini kabullenmeye yönelir.

Ülkemizde çok parti kapatıldı. Siyasal tarihimizdeki "parti mezarlığı" yeterince büyük. Ama işin içinden yine de çıkılamadı. 12 Eylül askerî yönetiminin yasakları ve yasakçı zihniyeti, siyasal sahnemize uzun yıllardır damgasını vuran bölünmüşlük ve istikrarsızlığa yol açtı. İstikrar istiyorsak, siyaset meydanında özgürlüklerin alanını genişletmeliyiz.

HADEP'leri kapatmak da çare değil!

Kimlik, anadili, kültür gibi ince ayar konulara özen gösterirken, HADEP'leri kapatmak yerine onları demokrasi oyununun içine çekip, oyunun kurallarını benimsemelerini sağlarsak herhalde istikrar adına daha doğru davranmış oluruz. Etnik milliyetçilikti, ayrılıkçılıktı, bunlar siyaset sahnemizden hiç eksik olmayacak.

1990'lı yılların başlarında, Iraklı Kürt liderler Barzanî ile Talabanî'nin kurmaylarından, Bahram Salih'ten, Ahmed Bamernî'den Washington'da, Paris'te, Erbil'de birçok kez dinlemiştim.

Derlerdi ki:

“Ortadoğu’da gün gelecek İsrail-Filistin barışı gerçekleşecek. Bir gün Filistinliler de kendi bağımsız devletlerine kavuşunca, sıra Kürtlere gelecek. O zaman Filistinlilerden sonra uluslararası sahneye biz çıkacağız.”

Bu özlem sır değil. Her zaman olacak. Biliniyor: bağımsız Kürt devleti, bunun için ayrılıkçılık davası sona ermeyecek. Kürt milliyetçiliği, hem Kürtlerin kendi içinde canlı tutulmaya çalışılacak hem de değişik ülkelerin, özellikle petrolden, enerjiden kaynaklanan çıkarlarının bir gereği olarak bugüne kadar olduğu gibi gelecekte de kollanacak. Birçok oyun içinde oyunun parçası olarak göz önünde tutulacak.

Dıştaki, örneğin Avrupa’daki “Kürt partisi” “ayrılıkçılık” diyecek. İçteki, yani Türkiye’deki parti demeyecek, şiddeti reddedecek. Ama aynı zamanda “bir silahlı güç” İran’da, Irak’ta, dağlarda “yedekte” tutulabilecek. Ayrıca hem ayrılıkçılığı, hem şiddeti ve PKK’lı geçmişi içtenlikle reddeden, Türkiye’nin üniter devlet yapısını ve tek bayrağını kabul eden, ancak Kürt kökenli Türk vatandaşlarının kimlikleriyle, kültürleriyle ilgili haklarını da kararlılıkla savunan yeni bir parti de sahneye çıkabilir. Ve bütün bunlar PKK tabelası yok olduktan sonra da siyaset sahnemizde yaşanabilir.

Bu durumda Türkiye ne yapacak?

Oyun planı ne olacak?

Türkiye’nin ayrılıkçılığa davetiye çıkarması hiç kuşkusuz söz konusu olamaz. Fakat incelik gerektiren yeni politikaların üretilmesi, benimsenmesi gerekir. Bütün partiler aynı kaba konmaz, çare ille de yasakçılıkta aranmaz, bazı partiler legal siyasetin içine çekilirse, ayrılıkçılık Türkiye’de etkisizleşir. Kürt milliyetçiliği makul sınırlar içinde

tutulur. Bunun için Türk kökenli Kürt vatandaşlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde serbestçe temsil edilmeleri, kültürleriyle, kimlikleriyle ilgili sorunsuz yaşamaları şarttır.

Barış ve istikrarın, güven ve huzurun yolu bu.

Bu da, özgürlüklerin alanını daraltmaktan değil, genişletmekten geçiyor.

Geniş ufuklu düşünmekten geçiyor, düşünme korkusundan değil.

Demokrasiden geçiyor, demokrasi korkusundan değil.

Evet, eskiye dönmek istemiyorsak, başka çare yok.

Türkiye birlikte

şarkı söylemek istiyor!

İstanbul, 24 eylül 2002

Açıkhava Tiyatrosu'nda beş bin kişi efsunlaşmış bir halde sahneyle bütünleşmişti. Sahnedeki küçücük kadının altına imzasını attığı devasa girişimin mutluluğunu yaşıyordu. Önce, Feriköy Vartanans Ermeni Kilisesi'nin Kirkor Hallaçyan yönetimindeki kalabalık korosu, ardından Los Paşaros adlı Yahudi Sefarad müzik topluluğunun İbranîce ilahînin ardından söyledikleri buram buram İstanbul kokan Ladino (XV. yüzyıl İspanyolcası) dilinden şarkıları, ana-baba-oğuldan oluşan Rum üçlünün Ege türküleri ve Rumca ezgileri eşliğinde sirtakisi... Sezen Aksu'nun "Sarı Gelin"i Ermenice söylemesi ve Ermeni kilise korosuna doyulmaz müzik tadıyla Türkçe söyletmesi. Enderun topluluğuyla birlikte büyük katılımla söylenen "Allahümme salli alâ, seyyidina Muhammed' diye başlayan "Salatı Ümmiye"... Türkiye, tarihiyle birlikte şarkı diliyle

birleşmişti. Sezen Aksu'nun başlangıçta söylediği o basit ve özü itibariyle son derece iddialı duruma denk düşüyordu her şey: "Amacımız birlikte şarkı söylemek..." Ancak, görkemli Efes ve Aspendos'un ardından imparatorluklar başkenti, Türkiye'nin gözbebeği İstanbul'da gerçekleştiği için görkemli gösterinin en duygulu anı, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin Çocuk Korusu sahneye çıktığı anda yaşandı. Amfiteatr biçimindeki sıraları ve merdivenleri dolduran binlerce kişi sözleşmiş gibi ayağa kalkmış, yerel giysiler içindeki çocukları selamlıyorlardı, kimisinin gözleri buğulu... İstanbul, adeta, başını çektiği tüm Türkiye adına ülkemizin Kürt vatandaşlarına "Siz bize aitsiniz" mesajını iletiyordu, "Ne kadar mağdur ve mazlum olduğunuzu biliyoruz. Sizi seviyoruz, siz bize aitsiniz."

Cengiz Çandar'dan...

İstanbul, 26 eylül 2002

"Kürsüye kara yağız genç bir adam çıktı. Kılığı kıyafeti ve konuşmasıyla usul adap bildiği anlaşılıyordu. 'Ben TÜSİAD'a Diyarbakır'dan üye olan Güneydoğu Anadolu'lu bir işadamıyım' diye başladı konuşmasına. Şöyle devam etti: 'Diyarbakır'dan İstanbul'a gelmeden önceki akşam belki ben de toplantıda bir konuşma yaparım diyerek evde bir şeyler karalıyordum. On dört yaşındaki ikiz kızlarımdan biri yanıma geldi. 'Baba ne yapıyorsun?' diye sordu. 'İstanbul'a gideceğim, oradaki işadamlarına buraları anlatacağım' diye cevap verince, 'Baba' dedi, 'Onlara de ki, Türkiye bir güvercin. Güneydoğu Anadolu ise güvercinin bir kanadı. Güvercinin bu kanadı kırıldı. Kırık kanat iyileşmeden güvercin uçabilir mi? Bunu sor onlara...' Konuşma bittiğinde benim gözlerimden yaşlar dökülüyordu."

Güngör Uras'tan...

Sonsöz

Yarınlar dünde kalmayacak!

- 1 -

Gerçekte, yüreğinden kopan

o teldi Kürt sorunu...

Raif Türk 1949 doğumlu bir Kürt.

İlkokul öğretmeni ama dört ay yapıp bırakmış. Yaşamının yirmi yılı gazetecilikle geçmiş. Maoculuktan hapis yatıp çıkmış.

Niye mi “solcu” olmuş:

“On yedi-on sekiz yaşındaydım. Biz Kürt’tük. Dilimiz vardı, kültürümüz vardı. Ama aynı zamanda baskı vardı, yasak vardı dilimizin, kültürümüzün üstünde. Kullanamıyorduk kendi dilimizi. Kürtçe kitap yoktu, gazete dergi yoktu. Çok yoksulduk. Sade ağaların durumu iyiydi. Benim sınıf düşmanımdı ağalar... Büyüklerimiz solcu olduğumu duyunca çok kaygılandı. ‘Vazgeç, sen bu devleti tanımıyorsun’ dediler. Birçok defa işittiğimi tekrarladılar, ‘Çok serttir bu devlet, keser biçer!’ dediler. Sonra yine anlatmaya koyuldular, Şeyh Said İsyanı’ndan hatırladıklarını, köyde o zamanlardan kalma ‘kara asker’ korkusunu, civar köylerin nasıl yakıldığını...”

Hiç PKK'lı olmamıştı Raif Türk.

Şiddetin, silahın çözüm olacağına inanmamıştı.

Ama devlete kızıyordu.

Devletin sert ve hoyrat yöntemlerinin, 12 Eylül'ün ve "militan üretme fabrikası" gibi çalışan Diyarbakır Askerî Cezaevi cehenneminin yıllar içinde PKK'yı büyüttüğünü belirtirken, "Halkın günahı ne?.." diye yakındı.

Solculuk, gazetecilik derken mermer işine girmiş Raif Türk. Lice'de Ermenilerden kalma bin yıllık mermer yataklarından birini satın almış. Başarılı bir işadamı, hali vakti yerinde bir mermer ihracatçısı olmuş... Bu kitabı yazarken, 2002 yılı kasım ayında tanıştım Raif Türk'le. Kürtlüğünü sorunca şunları anlattı:

"Kulp'un bir köyünde doğdum. Babam çiftçiydi. Altı kardeştik. İkisi okudu, coğrafya öğretmeni oldu. İlkokuldaydım. 1958 yılı olmalı. Musa Anter'in Kımıl isimli kitabını hatırlıyorum. Bir hikâye kitabıydı. Kımıl, hububata zarar veren bir böcek. Kımıl geldi yayladan, biz fakirlerin buğdayını yedi gibi bir şeyler... Türkçe yazılmıştı. Ama içine Kürtçe cümleler, Kürtçe şiirler de yerleştirilmişti. İşte hayatımda yazılı Kürtçe'yle ilk defa böyle karşılaştım. Evde abim, babam okurdu yüksek sesle. İlahî gibi, şarkı gibi okurlardı. Köyden bizim eve gelip dinlerlerdi. Yine evimizden hatırlıyorum Mem u Zîn'i. Memo bir Kürt delikanlısı, Zîn ise bir Kürt kızı. Sonu ölümle biten bir aşk hikâyesiydi Mem u Zin. Yazarı Ahmedi Hani'ydi. Kürtçe eski yazıyla yazılmıştı. Hakiki bir aşk hikâyesiydi. Kasrik Boğazı'ndaki mezarları hâlâ ziyaret edilir. Bir de bizim köyün imamı vardı, bizim evde Cigerxwin'den şiirler okurdu Kürtçe..."

Bir tarihte hapisten çıktıktan sonra gazeteci olarak iş arıyormuş Raif Türk. Bir haber ajansına gitmiş. Kendisine aracılık etmek isteyen bir gazeteci, telefonda konuştuğu bir meslek büyüğümüze şöyle seslenmiş:

"Burada biri var, soyadı Türk. Ama kendisini Türk mü, Kürt mü hissediyor, bilemem..."

Raif Türk bunu duyunca, yüreğinden bir tel kopmuş, sessizce çıkıp gitmiş...

Kürtlerin içinden kopan o telleri yıllar içinde çok dinledim.

Gerçekte, işte o kopan tellerdi, Kürt sorunu...

- 2 -

"Ben uluorta bu kadar rahat

Kürt'üm diyemedim hiç..."

2002 yılı ekim ayı sonuydu.

Bir Diyarbakır akşamında kebap yiyip rakı içerken Behlül Yavuz ve Felat Cemiloğlu'yla keyifli bir sohbete koyulmuştuk. Bir ara köklerimizden açıldı. Ben de anne tarafından Gürcülük ve Çerkezlikten, baba tarafından Makedonluk ve Türklükten söz ederken, "Eşimin annesi Boşnak, babası da Arnavut" dedim.

Felat Bey'in tepkisi ilginçti:

“Ne kadar rahat söylüyorsun, Arnavut, Boşnak... Ben hiç bu kadar rahat, uluorta Kürt’üm diyemedim.”

Düşündürücüydü bu itiraf, hüzün veren bir yanı da vardı. Ama bu duyguya, Kürtlüğün içe bastırılmasına ilk kez tanık olmuyordum.

Herkes gibi ben de köklerle fazla ilgili olmayan bir ortamda büyümüş, yetişmiştim. Kimse kimsenin kökünü sormazdı benim çevremde. Böyle bir sorunum hiç olmadı. Aldığım eğitim öyleydi. Yıllarca her sabah ilkokulda “Türküm, doğruyum...” diye ilk derse girerdik. Kökler benim çevremde ne zaman mı gündeme gelmeye başladı? PKK’nın sahnede yükselişi, Berlin Duvarı’nın 1989’da yıkılışı sonrasında diyebilirim. Kürtlüktü, Türklüktü, benim de bu yıllarda konuşmaya başladığımı anımsıyorum.

İlginç olana gelince:

Arkadaşlarım arasında, yakın olduğum siyasetçiler arasında elbet Kürtler de vardı. Güneydoğu’yu, Kürt sorununu konuşur, tartışırdık. Ama bir defa bile olsun, onların Kürtlükleri, kökleri sohbet konusu olmazdı. Belki saygısızlık gibi gördüğün için, belki rahatsız etmekten çekindiğin için muhatabının Kürtlüğünü açmaz veya “Sen de Kürtsün değil mi?” gibi bir soru sormazdık. Oysa, Kürt olarak asıl onların neyi nasıl hissettikleri önemliydi. Sorunun ve çözümün kökleri belki de bu dip duygularda yatıyordu.

Örneğin Hikmet Çetin.

Diyarbakır’ın Lice ilçesinden bir Kürt. Ankara’da, Siyasal Bilgiler’de okudu, devlette, siyasette çok önemli görevlerde bulundu. CHP genel başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, TBMM başkanlığı yaptı. Hem çok yakın bir dostum, hem gazeteci olarak uzun yıllar izlediğim bir siyaset adamıydı Hikmet Çetin. Ancak bu yıllar içinde, hatta bu kitabı yazarken bile

kendisiyle kendi köklerini, neler hissettiklerini nedense hiç konuşmadım. Güneydoğu'yu, Kürt sorununu konuştum ama işin bu yanına hiç ilişmedim.

Tabu muydu? Hayır.

Ama anlaşılan nazik bir konuydu.

"Kürt yok, Türk var!" politikalarının, Kürt sözcüğünü ağzına almayı "vatan hainliği"yle eş tutan anlayış ve söylemin tortusu da olabilirdi.

Onun için bu kitabın girişindeki "İşkence" bölümünde anlattığım yetmiş dört yaşındaki Felat Cemiloğlu'nun, "Ben, senin Arnavut, Boşnak, Gürcü, Çerkez derkenki rahatlığın içinde uluorta Kürt'üm diyemedim hiç..." sözündeki burukluk, anlaşılır bir duyguydu.

- 3 -

"Türkiye'de bir Kürt İstanbul'a

giderken yalnız Kürt değildir,

aynı zamanda Türk'tür.

Bağdat'a, Tahran'a giderken

öyle değildir."

Felat Cemiloğlu'nun devletle derdi olmuştu ama Türklerle bir derdi yoktu. 12 Eylül'de yaşadıkları, devletin hoyratlıkları, onunla Türkler arasına bir duvar çekmemişti. O Diyarbakır akşamında Türklerden ne kadar çok yakın arkadaşı olduğunu, hatta yıllarca sürgün yaşadıkları Ordu'dan ahbaplıklarının nasıl devam ettiğini anlatmıştı. "Benim en çok arkadaşım Türklerden. Türkler Kürtleri sevmeli" diye eklemişti.

Aynı şeyleri, Diyarbakırlı bir işadamı, bir Kürt aydını olan Behlül Yavuz'dan da dinledim 2002'nin ekim ayındaki o gece. "Geçen ağustos ayında Parlamento'dan çıkan yasalar iyi oldu. Kürtçe'yi saran yasaklardan kurtulmak fevkalade önemli bir gelişme... Ama inanır mısın, arabada Kürtçe kaset çalarken, polis noktasına geldiğimde hâlâ kapatıyorum teybi..." diye samimi bir itirafta bulunmuş, "Bu korkuyu silmek lazım" diye eklemişti.

Behlül Yavuz birkaç yıl önce Kuzey Irak'a gittiğinde Mesud Barzanî'yle Selahaddin'de bir akşam yemeğinde birlikte olmuş. Teypten Türkçe şarkılar çalınca, Iraklı Kürt lider Barzanî'nin bunları sevdiğini, çok sık dinlediğini öğrenmiş...

"Kürtler, Türklere çok daha yakındır!" demişti Behlül Yavuz, "İran'da Tahran'a giden bir Kürt, Kürt'tür. Yani kendini yabancı hisseder. Çok fazla da gitmez, gitmeyi canı çekmez. Iraklı Kürt de öyledir. Bağdat'a gitmez ya da çok az gider. Gidince de Kürt'tür. Çünkü yabancılık, dışlanmışlık hisseder. Kürt ile Acem arasında, Kürt ile Arap arasında böyle bir duvar yükselir. Ama bu Türkiye'de emin ol farklıdır. Türkiye'de bir Kürt, Ankara'ya giderken, İstanbul'a giderken yalnız Kürt değildir. Hem Kürt'tür, hem Türk'tür. Giderken, ayakları geri geri gitmez. Hele İstanbul'a, imkânı varsa koşa koşa gider. Dışlanmışlık hissetmez. Yabancılık duymaz. Türk ile Kürt karışmıştır. İran'da, Irak'ta öyle değil. Azınlıktır Kürtler. Kürt olan, Kürt olduğu için örneğin Dışişleri bakanı olamaz. Bizde olur, kökeni Kürt'müş, değilmiş diye bakılmaz. Türkiye'de

Kürtler toplum ve devlet düzenine çok daha fazla entegre olmuş, birbirlerine karışmışlardır dinleriyle, kültürleriyle, hayat tarzlarıyla...”

Bu durumu, Bağdat’ta en kritik zamanlarda görev yapmış, Kürt sorununu istihbarat boyutuyla da bilen bir Türk büyükelçisi bana şöyle özetlemişti:

“Irak’ta Araplar ile Kürtler aynı kaptaki su ve zeytinyağı gibidir. Ne kadar sallarsan salla, önce karışır gibi olurlar, ama sonra yine Kürtler yukarıda, yani kuzeyde, Araplar da aşağıda kalır. Bağdat’tan merkeze gönderdiğim telgraflarda da bu benzetmeyi yapardım. Türkiye’de Türkler ile Kürtler su ve zeytinyağı gibi değildir. Karışmışızdır.”

Bu karışmışlık duygusu, Türk ile Kürt’ün iç içe geçmişliği ve yakınlığı, ülkemizde PKK’lı yılların çok daha acılı ve kanlı hale gelmesini önledi.

Oysa yaşanan şiddet ve terör, bütün Türkiye’yi bir barut fıçısının üstüne oturtmuştu. En ufak bir kıvılcımla bu barut fıçısı patlayabilir, Türkiye kendini Türk-Kürt çatışmasıyla iç savaş benzeri bir cehennemin içinde bulabilirdi. Türk- Kürt gerginlikleri yaşanmadı değil. Ama hep bir noktada durdu, gemlendi, korkulan boyutlara hiç varmadı. Türkler ile Kürtler arasında toplumsal çatışma yaşanmadı terörle mücadele sürecinde.

Birlikte yaşama iradesi varlığını sürdürdü.

PKK’yla mücadele yıllarında, üstünde oturduğumuz barut fıçısını infilak ettirmek için kıvılcım çakanlar oldu ama Allah’tan başarıya ulaşmadılar. Üst düzeyde bir istihbarat yetkilisinin deyişiyle, ramak kalmıştı Türkiye’nin bir cehennemin içine yuvarlanmasına; uçurumun kenarından dönmüştük.

Behlül Yavuz’un sözü kulağımda:

“Iraklı Kürt Bağdat’a, İranlı Kürt Tahran’a gitse bile yine Kürt kalır, kendini yabancı hisseder, fazla kalmaz. Buna karşılık bizde İstanbul’a giden Kürt koşa koşa gider. Yabancılık hissetmez. Hem Kürt’tür, hem Türk’tür İstanbul’a gittiğinde...”

1997 yazında yine bir Diyarbakır akşamında yaptığımız sohbeti anımsadım. Cemiyet’te, ağaçların altındaki masamızda Behlül Yavuz’la, bir başka Kürt aydını, eski CHP’li Dağıstan Toprak vardı. Lice’deki köyünden devlet zoruyla Mersin’e göç eden ve “Oğlum bana ‘babo’ değil ‘baba’ dedi. Her şeyimden oldum, katlandım. Ama bak şimdi tohumum elden gidiyor. Söyle bana, buna nasıl katlanacağım?.. Her şeyden çok bu koydu bana...” diye yakınan ağanın hikâyesini anlattıktan sonra şunları söylemişti Dağıstan Toprak:

“Ailemle birlikte Diyarbakır’da yaşıyoruz. Dinlediğim müziğin yüzde 70’i Türkçe. Ailemde, evde Türkçe konuşuluyor. Çocuklar da öyle. Köyden, daha doğrusu topraktan koptun mu, Kürtlük de gidiyor ağır ağır. Bir yerde Türkleşiyorsun. PKK’nın mücadele tarzı, insanlarımızı topraktan kopardı. Köylerimizin yüzde 70’i boşaldı. Çoğunluk Akdeniz’e gitti. İkinci nesille birlikte Türkleşirler, kendilerini Kürt hissetseler de... Türkleşmen kendini Kürt hissetmeni engellemiyor. Yine Kürt kalıyorsun. Ama aynı zamanda Türk’üz.”

Hem Kürt hem Türk...

Yılmaz Erdoğan da Kürtlüğünü ve Türklüğünü şöyle anlatır:

“Ben kendimi net tarif etmiş birisiyim. Kürt kültüründen ne aldıysam, Türk kültüründen de o kadar beslendim. Çünkü ben Ankara’da büyüdüm. O eğitim formasyonunu aldım. Benim kimliğimdeki etnik unsurlar, nereden ne gelmişse, başım gözüm üstüne demiş ve onun üzerine bir hayat kurmuş birisiyim. Dolayısıyla içimdeki Kürt’le Türk arasında herhangi bir

problem yok. Olmamıştır da. Belki de Kürt sorununun çözümünü de burada bulmak gerekir. Bu saatten sonra artık yapacak başka bir şey yok. Yapmaya da gerek yok. Çünkü iyi bir demokrasi bu iki kimliğe de iyi gelir. Ben şimdi Kürtçe bir uzun hava duyduğum zaman hemen direkman Kürt oluyorum. Yani iliklerime kadar hissediyorum onu. O duyguyu da benden kimse alamaz. Ama sağlam bir bozlak duyduğumda da hemen Türk oluyorum." (Milliyet Sanat dergisi, aralık 2002 sayısı, s. 66)

Hem Kürt hem Türk...

- 4 -

"Bir insanı diline bağlayan

göbek bağını koparmaya

çalışmak kadar tehlikeli

bir şey yoktur."

Hem Lübnanlı hem Fransız...

Bunu Lübnanlı yazar Amin Maalouf, Ölümcül Kimlikler adını taşıyan kitabında anlatır:

"1976'da Lübnan'ı terk edip Fransa'ya yerleştiğimden beri, son derece iyi niyetli olarak, kendimi 'daha çok Fransız' mı, yoksa 'daha çok Lübnanlı' mı hissettiğim ne kadar çok sorulmuştur bana. Cevabım hiç değişmez: 'Her ikisi de!' Herhangi bir denge ya da haktanırlık endişesi

yüzünden değil, ama cevabım farklı olsaydı, yalan söylemiş olurdum. Beni bir başkası değil de ben yapan şey, bu şekilde iki ülkenin, iki üç dilin, pek çok kültür geleneğinin sınırında bulunuşumdur. Benim kimliğimi tanımlayan da tam olarak budur. Kendimden bir parçayı kesip atmış olsaydım, daha mı gerçek olurdum?

Yani bana soru soranlara sabırla Lübnan'da doğduğumu, yirmi yedi yaşına kadar orada yaşadığımı, Arapçanın anadilim olduğunu, Dumas ve Dickens'ı, Gulliver'in Seyahatleri'ni ilk kez Arapça çevirisinden keşfettiğimi ve çocukluğun ilk sevinçlerini atalarımın köyü olan dağ köyünde tattığımı, ilerde romanlarımda esinleneceğim bazı öyküleri orada dinlediğimi açıklıyorum. Bunu nasıl unutabilirim? Bunlardan nasıl olabilir de kopabilirim? Ama öte yandan, yirmi iki yıldan beri Fransa topraklarında yaşamaktayım, onun suyunu ve şarabını içiyorum, ellerim her gün onun eski taşlarını okşamakta, kitaplarımı onun diliyle yazıyorum, o artık benim için asla yabancı bir ülke olamaz.

Bazen, bin bir ayrıntıya girerek tam olarak hangi nedenlerle aidiyetlerimin tümünü dolu dolu istediğimi açıkladığımda, biri yanıma gelerek elini omzuma koyup mırıldanıyor: 'Böyle konuşmakta haklısınız, ama içinizin derinliğinde ne hissediyorsunuz?' Bu ısrarcı sorgulama beni uzun zaman gülümsetmiştir. Bugün buna gülümsemiyorum artık. Çünkü bu bana insanlarda pek yaygın ve benim gözümde tehlikeli bir bakış açısının ortaya konuluşu gibi geliyor. Bana 'içimin derinliğinde' ne olduğum sorulduğunda, bunda herkesin 'içinin derinliğinde' ağır basan tek bir aidiyetin, bir bakıma 'kişinin derin gerçekliğinin', doğarken ebediyen belirlenen ve artık değişmeyecek olan 'özü'nün var olduğu inanışı yatıyor; sanki geri kalanın, bütün geri kalanın –özgür insan olarak kat ettiği yolun, benimsediği inanışların, tercihlerin, kendine özel duygusallığının, yakınlıklarının, sonuçta yaşamının– hiçbir önemi yokmuş gibi. Bugün çok sık yapıldığı üzere, çağdaşlarımız 'kimliklerini vurgulamaya' yöneltildiğinde, bununla onlara söylenmek istenen, içlerindeki, çoğu

zaman dinsel ya da ulusal veya ırkçı ya da etnik nitelikteki sözüm ona temel aidiyete dönmeleri ve bunu gururla ötekilerin suratına çarpmaları gerektiğidir.

Benim giriştiğim çaba son derece mütevazı: neden bugün bunca insanın dinsel, etnik, ulusal ya da başka kimlikler adına cinayetler işlediğini anlamaya çalışmak.

Ölümcül kimliklerden söz ediyorum. Bu tanım benim kınadığım, yani kimliği tek bir aidiyete indirgeyen kavramın insanları tutucu, katı, hoşgörüsüz, baskıcı, kimi zaman kendini yok edici bir tavra yerleştirmesi ve onları çoğu zaman katillere ya da katillerin yandaşlarına dönüştürmesi oranında bana yanlış gibi gelmiyor. Bunların dünya görüşleri çarpık ve terstir. Aynı topluluğa ait olanlar ‘bizimkiler’ olur, yazgılarına arka çıkmak istenir, ama onlara karşı zalimce davranmaktan da kaçınılmaz; ‘ılımlı’ görünürlerse kınanır, yıldırılır, ‘hainlik’le ya da ‘döneklik’le suçlanırlar. Ötekilere gelince, karşı kıyıdakilere gelince, kendimizi asla onların yerine koymaya çalışmayız, şu ya da bu sorunla ilgili olarak tamamen haksız olamayacaklarını kendimize sormaya hiç gelemeyiz, onların şikâyetleri, çektikleri acılar, kurbanı oldukları haksızlıklar karşısında yumuşamaktan kaçınırız. Sadece, çoğu zaman topluluğun en militan, en lafebesi, en aşırı kesiminin bakış açısı olan ‘bizimkiler’in bakış açısı önemlidir.

Tersine, kimliğin, bazısı etnik bir tarihe bağlı, bazısı değil; bazısı dinî bir geleneğe bağlı, bazısı değil, çok sayıda aidiyetten oluştuğunun kavrandığı an. İnsan kendi içinde, kendi kökenlerinde, izlediği yolda, farklı mecralar, farklı katkılar, farklı melezlikler, ince ve birbiriyle çelişen farklı etkiler görmeye başladığı an, tıpkı kendi ‘kabilesi’yle olduğu gibi başkalarıyla da farklı bir ilişki kurulur. Artık sadece ‘biz’ ve ‘siz’ yoktur – bir sonraki karşılaşmaya, bir sonraki ödeşmeye hazırlanan savaş düzeninde iki ordu. Artık, ‘bizim’ tarafta, sonuçta pek az ortak şeyimiz

olan insanlarla, ‘onların’ tarafında, sonuçta pek az şeyimiz olan insanlarla, ‘onların’ tarafında kendimi son derece yakın hissedebileceğim insanlar olacaktır.

Ama daha önceki tavra geri dönersek, bunun insanları nasıl en kötü aşırılıklara sürükleyebileceği hayal edilebilir: eğer ‘ötekilerin’ kendi budunları, dinleri ya da ulusları için bir tehdit oluşturdukları duygusuna kapılmışlarsa, bu tehdidi savuşturmak için yapabilecekleri her şey onlara son derece meşru görünecektir: katliamlara girişme noktasına geldiklerinde dahi, orada söz konusu olanın kendi halklarının yaşamını kurtarmak için zorunlu bir önlem olduğuna inanacaklardır. Etraflarında toplanan herkes de bu duyguyu paylaştığından, çoğu zaman katliamcıların vicdanı rahattır ve kendilerine cani denildiğini işittiklerinde şaşırırlar. Cani olamayacaklarına yemin ederler, çünkü onlar sadece yaşlı analarını, kız ve erkek kardeşlerini ve çocuklarını korumaya çalışmışlardır.

Kendi insanlarının hayatta kalması için eylemde bulunma, onların dualarıyla ileri atılma, hemen değilse bile, en azından uzun erimde meşru savunma durumunda olma duygusu, son yıllarda Ruanda’dan, eski Yugoslavya’ya kadar yeryüzünün farklı köşelerinde en iğrenç cinayetleri işleyenlerin ortak bir özelliğidir.

Söz konusu olan birkaç münferit olay değildir, dünya bugün dahi eziyet çeken ya da eski çilelerin anısını içinde saklayan ve intikam anını düşleyen yaralı toplumlarla doludur. Onların çektiklerine duyarsız kalamayız, ama onların kendi dillerini özgürce konuşma, dinî vecibelerini korkusuzca yerine getirme ya da geleneklerini koruma arzularını paylaşabiliriz. Ama zaman zaman acıyı paylaşma noktasından aşırı hoşgörüye kaydığımız da olur. Sömürgeciliğin hoyratlığından, ırkçılıktan, yabancı düşmanlığından çekmiş olanların kendi milliyetçi hoyratlıklarının, kendi ırkçılıklarının ve kendi yabancı düşmanlıklarının aşrılıklarını

bağışlıyoruz, hatta bu yüzden en azından oluk oluk kan akmadıkça, kurbanlarının kaderleriyle hiç ilgilenmiyoruz.

Çünkü meşru kimlik dışavurumunun nerede duracağı ve ötekilerin hakkını çiğnemenin nerede başlayacağı asla bilinemez! Az önce 'kimlik' sözcüğünün bir 'sahte dost' olduğunu söylememiş miydim? Meşru bir eğilimi yansıtmakla başlar ve bir savaş aleti haline gelir. Bir anlamdan diğerine kayış hiç fark edilmez, doğal gibidir ve bizler, hepimiz zaman zaman kendimizi buna kaptırırız. Bir haksızlığı kınarız, zulüm gören bir halkın haklarını savunuruz ve ertesi gün kendimizi bir katliamın suç ortakları olarak buluruz.

Son yıllarda meydana gelen bütün katliamlarda kanlı çatışmaların çoğu, karmaşık ve çok eski kimlik 'dosyaları'yla bağlantılıdır; bazen kurbanlar umutsuzca her zaman hep aynı taraftır; bazen de ilişkiler terse döner, dünün cellatları kurban haline gelir ve kurbanlar cellata dönüşür. Şunu söylemek gerek, bu sözcükler bile ancak dış gözlemciler için bir anlam taşımaktadır; bu kimlik çatışmalarına doğrudan taraf olanlar için, acı çekenler için, korkuyu yaşayanlar için sadece 'bizler' ve 'onlar', hakaret ve ödeşme vardır, başka bir şey değil! 'Bizler' zorunlu olarak ve kesinlikle masum kurbanlarız, 'onlarsa' zorunlu olarak suçludurlar, şimdi ne çekerlerse çeksinler, eskiden beri hep onlar suçludurlar.

Kendimizde kabul ettiğimiz bütün aidiyetlerimiz arasında dil, neredeyse her zaman en belirleyici olanlardan biridir. En azından, bütün tarih boyunca bir bakıma başlıca rakibi, ama bazen de müttefiki olduğu din kadar.

Bir insanı diline bağlayan göbek bağını koparmaya çalışmak kadar tehlikeli bir şey yoktur. Koparıldığı ya da ağır biçimde zedelendiğinde bu bir felaket halinde bütün bir kişilikte yankılanıyor."

- 5 -

Bu kadar farklı kökten gelen

Anadolu insanını tek bir potada

eritmek ya da ulus-devlet...

“Şunun Kürtçe’sini yazsana” diyorum not defterimi uzatarak.

Zorlanıyor.

Yazmakta gecikince, yanındakine soruyor.

Ağır ağır yazmaya başlarken dertleniyor:

“N’apalım Hasan Cemal Bey, bizim hatamız mı? Bunca yıl konuşamadık, engellendik. Anadilimizi doğru dürüst öğrenemedik. Şimdi Kırmançi lehçesi ortak dil olmaya doğru gidiyor. Diyarbakır’da da, İstanbul İstiklal Caddesi’ndeki Medya Kitabevi’nde de Kürtçe’yle ilgili ne istersen bulabiliyorsun. Bu arada çanak antenin varsa, Şirnak’taki evinden Kürtçe öğrenmeye başlayabilirsin. Med TV’de çizgi romanlarla falan Kürtçe öğretiyorlar.”

Şirnak, 2001 yılı haziran ayı.

Cudi Dağı’na karşı Belediye Kahvesi’nde, bodur kürsülere tünemiş sabah kahvelerimizi içiyoruz. Püfür püfür esen bir rüzgâr. Not defterimdeki Kürtçe yazıyı okumaya çalışıyorum, bu sefer o gülüyor:

Ya. te da kes. neda.

Ya. Te berkes. Nebir.

Ya min dit. Kes.

Nedit.

Türkçesi:

“Allahım, senin verdiğini kimse vermedi. Senin aldığını kimse almadı. Benim gördüğümü kimse görmedi.”

Eski bir DİSK’li maden işçisi olan Sekvan Aytuğ anlatıyor:

“‘Beytak’, Kürtçe ‘serçe’ demektir. Bazı yörelerde ‘cük’ diye de çağırırlar serçeyi. Gürgen ağacının tepesine kondu mu kar yağar. Her taraf beyaza keser. Sığınacak yeri kalmaz beytakın. Sonra yağmur bastırır, kar gider. Her taraf kapkara olur. Bir bembeyaz, bir kapkara! Biz Şirnak’ı böyle yaşadık, kaç hayat yaşadık.”

Viranşehir, 12 haziran 2001

HADEP’li Belediye Başkanı Emrullah Cin’in makam odasında sohbet ediyoruz.

Kürtçe, Kürt kimliği...

Emekli bir PTT işçisi başından geçen bir olayı anlatıyor:

“1995 yılıydı. Eskişehir’de bir sendikal toplantıya gitmiştik. Altmış kişilik bir toplantı. ‘Ben Kürt’üm’ deyince, elli kişi birden ayağa fırladı, sanki analarına küfür etmişim gibi... Dedim ki, ‘Yahu benim dilim

yasaklanıyor, ben Kürt'üm diyemiyorum. Olacak şey mi? Bakın Yunanistan'a, Batı Trakya'ya. Orada var mı böyle şeyler?' Böyle deyince sakinleştiler. Hasan Cemal Bey, bu sorun çok kanattı Türkiye'yi, yazık değil mi?"

Kürtçe yasağı, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına gidiyor. 1925'te çıkan Şark Islahat Planı'nın 41. maddesinde Doğu ve Güneydoğu illeri tek tek sayıldıktan sonra şöyle denir:

"Hükûmet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçe'den başka dil kullananlar, hükûmet ve belediyenin emirlerine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaktır."

Daha önce değinmiştim, Tarık Ziya Ekinci anlatmıştı:

"Lice'de ilkokulda okuyordum. Türkçe öğrenmiştim. 1932-1933 yılları olmalı. Sekiz on komdan, yani mezradan oluşan Karahasan Mahallesi'nde yaşıyoruz. Komlardan Lice'ye, çarşıya gelirdi köylü. Yumurtasını, peynirini, yoğurdunu getirirdi. Kürtçe konuştu diye parasını, elindekini alırdı jandarma. Bu bana çok acı geliyordu. Babam arada bir beni çarşıya gönderirdi. Komdan gelen akrabalarımıza göz kulak olayım diye. Onlar bir köşede bekleşirler, ben onlarla fısıl fısıl konuşur, sonra gider esnafla pazarlık ederdim. Böylece çarşıda jandarma yasağı delinmemiş olurdu. Ben de akrabalarıma yardımcı olduğum için, onları jandarmadan kurtardığım için sevinirdim çocuk yaşımda."

Anadilleri horlanan, yasaklanan insanların öyküleri...

Bu kitapta örnekleri çok var.

Cumhuriyet'in kuruluşu böyle başladı.

Türklük tercihi yapılarak...

Çokuluslu, çok dinli koca bir imparatorluğun çöküşünü iliklerine kadar hissederek, büyük bir acıyla yaşayan Atatürk ve dava arkadaşları, hiç olmazsa elde kalan Anadolu'ya, anayurda sahip çıkmanın iradesini sergileyerek Türk milliyetçiliğine dayalı bir ulus-devlet projesini tek çıkış yolu olarak gördüler. İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle başlayan modern ulus-devlet fikri Türkçülük olarak sahneye çıktı. Cemiyet'in önde gelen sözcülerinden gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın daha 1908'de şöyle yazar:

"Osmanlılık bu memleketin Rum memleketi yahut Ermeni memleketi yahut Bulgar memleketi olması demek değildir. Hayır, bu memleket Türk memleketi olacaktır. Bu memleketi Türkler zapt etti. Ne denirse densin, memlekette milleti hâkime Türklerdir ve Türkler olacaklardır."

Bir ulusal devletin temelleri atılırken, Anadolu'nun Hıristiyanlardan tasfiyesi, yani "Türkleştirilmesi" süreci de yaşandı. Birinci Dünya Savaşı koşullarında "Ermeni tehciri", Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan "Türk-Rum mübadelesi" gibi...

İstiklal Savaşı sonrası, Anadolu'da yetmiş iki milletten insan yaşıyordu. Benim köklerimin bir tarafı Kafkasya'ya, bir tarafı Rumeli'ye uzanıyordu. Tipik bir "imparatorluk ailesi"ydi. Annemin babası, dedem Kafkasya'dan gelmişti. Çerkez'di, Kabardey kolundan. İstanbul'a, imparatorluğun başkentine asker olmak için gönderilmişti. Anneannem Müslüman Gürcü'ydü. Ailesi, XIX. yüzyılda Kıbrıs'a göç ettirilmiş, oradan İstanbul'a gelmişlerdi. Babaannem, Rumeli'dendi. Bir zamanlar Makedonya'nın bir parçası olan, şimdi Yunan toprakları içindeki Serez'dendi. Babamın babası, dedem Cemal Paşa, Midilli doğumluydu. O da asker olmak için İstanbul'a gönderilmişti. Eşim Ayşe'nin annesi Boşnak, babası Arnavut'tu...

Ama ben de, Ayşe de Türk’tük.

Öyle büyütülmüş, öyle yetiştirilmiştik.

Saplantılarım da olmadı. Ne “Turan” diye, ne “Balkanlar’da kaybettiğimiz topraklar” diye. Onların hayaliyle büyütülmedim, öyle yetiştirilmedim. Ne ailede ne de okulda. Yunanlıların “Megalo idea”sı, “Büyük Yunanistan” hülyası gibi hayaller aşılanmadı bize. “Yurtta sulh, cihanda sulh” deyip Türkiye’yle yetinmek, ama “Bir Türk cihana bedeldir!” sloganıyla Türk olmakla gurur duymak öğretildi, aşılandı.

Geçmişe takılmadık.

Geçmiş saplantımız olmadı.

Kitabımda daha önce değinmiştim. 1980’li yılların sonlarında bir akşam İstanbul’da bir Kafkas derneğinin, Adigelerin Üsküdar’daki bir toplantısına konuşmacı olarak çağrılmıştım. On dört-on beş yaşlarında bir erkek çocuğunun sorusunu hiç unutmam:

“Bir çocuğunuz olsa, doğduğunda kulağına ilk olarak ne fısıldardınız? Çerkez olduğunu mu, Türk olduğunu mu?”

Şaşırmıştım. Hiç aklıma gelmemişti böyle bir konu. Böyle sorunum olabileceğini hiç düşünmemiştim. “Bilmiyorum” diye başlamıştım yanıtıma, “Kızım var ama doğduğunda sadece çok heyecanlandım, sevindim. Ama kulağına herhangi bir şey fısıldamak hiç aklıma gelmedi.”

Yirmi dört farklı kökten geliyor Anadolu insanı. Türkiye halkının yirmi dört etnik kesimden oluştuğu varsayılıyor genellikle. Anadolu, yirmi civarında farklı dilin konuşulduğu bir coğrafya. Ancak, Türkiye’deki etnik grupların sayısını elliye çıkaran çalışmalar da var. Hemen aklıma gelenler: Türkler, Kürtler, Çerkezler, Abhazlar, Gürcüler, Arnavutlar, Çeçenler,

Boşnaklar, Araplar, Süryanîler, Lazlar, Azerîler, Tatarlar, Uygurlar, Kırgızlar, Özbekler, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, İnguşlar, Dağıstanlılar...

Daha çok sayabilirsiniz.

XX. yüzyılın başında böylesine bir kırkambarda, böylesine bir toplumsal yapıyla, uzun savaş yıllarından çıkmış harabe halinde Anadolu'da çağı yakalamak nasıl mümkün olabilirdi? Türklük tercihi yapılmayabilir miydi? Kendisine neredeyse Türk'ten başka, Osmanlı'dan Müslüman'dan başlayarak her şey diyen böylesine değişik bir etnik yapıyla, kültür ve dil çeşitliliğiyle modern çağı, geleceği yakalayacak bir devlet ve toplum düzeni ne olmalıydı? Bütün bu çeşitliliği ve farklılığı nasıl bir devlet ve toplum organizasyonuyla örgütlemekti doğru olan?

Ayrılıkları mı bir devlet içinde kurumlaştırmak?

Benzerlikleri, ortak yanları mı kurumlaştırmak?

- 6 -

Fransa örneği: ayrılıkları değil

benzerlikleri, ortak yanları

ulusal bir devlet çatısı altında

kurumlaştırmak...

İkinci yol seçildi, yani benzerlikleri, ortak olanı kurumlaştırmak.

Birinci yol, yani ayrılıkları bir devlet içinde kurumlaştırmak 1920'lerde akla bile gelmedi.

Laik ve cumhuriyetçi yapı içinde "Ne mutlu Türk'üm diyene..." şiarıyla yola çıkıldı. Tepesinde ay-yıldızlı bayrağın dalgalandığı tek devletin şemsiyesi altına gelenlerin hepsine, dini, inancı, etnik kökeni ne olursa olsun Türk denildi. Din ya da ırk üzerine kurulu bir devlet düzeni reddedildi. Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağıyla bağlı herkes, kökenine bakılmadan, Türk'tü, Kürt'tü, Arnavut'tu, Gürcü'ydü diye herhangi bir ayrım yapılmadan, yasalar önünde eşit "Türk vatandaşları" sayıldı. "Soyunuz sopunuz şurdan burdan geliyor olabilir. Bunlar artık geçmişte kaldı. Kafayı maziye takmayalım. Şimdi hepimiz Türk'üz!" diye yola çıkıldı 1920'lerde...

Amaç bütünleşmekti.

Yoksa paramparça olabiliriz diye düşündüler. Çünkü, imparatorluğun XIX. yüzyılda milliyetçi, ayrılıkçı hareketlerle nasıl çökertildiği Atatürk ve dava arkadaşlarının kafasından hiç çıkmıyordu. İleriye gitmek için "birlik ve bütünlüğün" şart olduğunu, başta Fransa olmak üzere Almanya'sıyla, İtalya'sıyla Avrupa örneği önlerinde duruyordu. Diğer kimlikler yok sayılarak, Türklük bilinci oluşturmak ve bir Türk ulusu yaratmak için düğmeye basıldı 1923 Cumhuriyet Devrimi'yle birlikte.

Karar kesindi:

Tek yurt, tek devlet, tek bayrak, tek dil!

Tıpkı Fransa'daki gibi bir ulusal devlet, ulus bilinci, ulusal kültür... Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranların önündeki örnek Fransa'ydı, Fransız İhtilali'ydi, bunlardan kaynaklanan milliyetçilik anlayışıydı.

Occitan dilinin, Bretonca’nın, Katalanca’nın, Baskça’nın, Korsika dilinin, Flamanca’nın, Alsace dilinin, Picardie lehçesinin dil olarak, etnik köken olarak varlığını sürdürdüğü Fransa’da Fransızca, Fransız kültürü Fransız İhtilali’yle başlayan süreçte geçerlilik kazanmaya başladı. Farklılıkların kendini belli etmesine devlet olarak rağbet edilmedi. Fransızlık bir “üst kültür” olarak hâkim kılındı. Tek dil, tek bayrak, tek devlet çizgisi benimsendi. Fransızca tek dil olarak zorunlu hale getirildi. Ancak 1950’lerden itibaren, o da çok kontrollü biçimde yerel dillerin öğretilmesine, yerel kültürlerin korunmasına kapı aralandı.

Bu konuda, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi’ne Fransız delegasyonunun 5 mart 1991 tarihinde sunduğu resmî belge, Fransa’nın yıllar içinde fazla değişmeyen bakış açısını sergiler:

“Fransa, toprakları üstünde özellikle ırksal, dilsel ve dinsel esaslara dayalı grupların varlığını kabul etmez. Fransa’nın bu konudaki kavramları evrensel bir ilkeye dayanır: bütün insanlar saygınlık ve hukuk yönünden özgür ve eşit doğarlar. Fransız Anayasası, bir ve bölünmez olan Cumhuriyet’in tüm vatandaşlarının yasa önünde eşit oldukları ilkesinden ilham alır. Fransız halkının birliği ve eşitliği, etnik kriterlere dayalı farklılıklarla ilgili tüm savları yok sayar. Fransız dili dışındaki dillere ve dine gelince, bunlar kişinin seçimine bağlı hususlardır. Fransız hükûmeti, bu hususların kamu hukuk alanı dışında bulunduğunu ve kişilerin kamu özgürlüklerini özel kullanma alanına girdiğini hatırlatır. Laik devletin bu konudaki tek görevi, yasaların çizdiği çerçevede ve herkesin haklarına saygı içinde, vatandaşların din ve dillerini tam ve özgürce uygulayabilmelerini sağlamaktır.”

Bu alıntıyı, Paris’te Türkiye’nin UNESCO nezdinde daimî temsilciliğini yapmış olan Büyükelçi Pulat Tacer’in Kültürel Haklar: Türkiye İçin Bir Model Önerisi isimli kitabından yaptım. Aynı kitapta,

Fransız Anayasa Mahkemesi'nin Korsika'daki ayrılıkçı hareketle ilgili kararını anlatan şu ilginç bölüm de yer alır:

"Korsika'nın nüfusu 240 bindir. Bunların yaklaşık yüzde 70'i Korsikalı'dır. Korsika dili İtalyan diline biraz benzer. Korsikalıların yüzde 98'i hem Fransızca'yı hem Korsika dilini kullanırlar. 1970 yılında Korsikalıların özerklik talepleri artmış ve silahlı çatışmalar başlamıştır. 1982 yılında Fransa Parlamentosu Korsika bölgesinin statüsünü açıklığa kavuşturan bir yasa kabul etmiştir. Bu yasanın 1. maddesi, 'Korsika bölgesinin örgütlenmesinde, coğrafyası ve tarihinden kaynaklanan özellikleri dikkate alınmıştır' diyor. Ne var ki, bu statü yetersiz kalmış ve huzursuzluklar dindirilememiştir. 1980'li yılların sonunda ve 1990'da Korsika'da terör olayları, bombalamalar, öldürmeler artmıştır. Toplumsal gerginliği azaltmak isteyen Fransız hükûmetinin önerisiyle Parlamento 1991'in nisan ayında Korsika'nın statüsü hakkında yeni bir yasa kabul etmiştir. Ancak, bu yasanın bazı maddeleri Fransa Anayasa Kurulu tarafından iptal edilmiştir.

İptalin başlıca nedeni, anılan maddenin şu hükmüdür:

'Madde 1 – Fransa Cumhuriyeti, Fransız halkının bir bileşeni olan Korsika halkının oluşturduğu tarihi, yaşayan ve kültürel topluluğun kültürel kimliğini sürdürme, kendine özgü ekonomik ve toplumsal çıkarlarını savunma hakkını garanti eder.'

Anayasa Kurulu, iptal kararının gerekçesinde bu maddenin, kökenleri ne olursa olsun Anayasa'nın tüm Fransız vatandaşlarının yasa önünde eşitliğini sağlayan laik, demokratik, sosyal ve bölünmez bir Cumhuriyet olduğu hükmüne aykırı bulunduğu, Fransız halkının köken, ırk ve din ayrımı yapılmaksızın, sadece Fransız vatandaşlarından oluştuğu ve 200 yıldır Anayasa ve yasa metinlerinde sadece Fransız halkının tanınmış bulunduğu belirtilmiştir.

Fransa’nın bu konuda karşılaştığı sorunun anahtarı, Fransız Anayasa Kurulu’nun iptal ettiği yasa metninde ‘Korsika halkı’ teriminin kullanılmış olmasıdır. Kimilerine göre bu terim ‘tekil ve bölünmez Cumhuriyet’ ilkesine karşıdır; ‘Korsika halkı’ terimi kabul edilirse, Breton, Alsace, Katalan ve Bask halkları da ayrı halk olarak kabul edilme talebinde bulunacaklardır.”

200 yıllık uygulama.

Yani 1789 Fransız İhtilali’nden itibaren...

- 7 -

“Dünya bin kültürlü

bir çiçek bahçesidir,

hiçbirini koparmayalım!”

Atatürk ve dava arkadaşları da kendilerine örnek olarak “Fransız modeli”ni aldılar. Fransız İhtilali’nden kaynaklanan milliyetçilik anlayışıyla ulusal devlet kurmak... Çünkü ancak bu modelle otuza yakın değişik etnik kökenden, dil ve kültürden bir ulus yaratılabileceğine inanmışlardı.

Anadolu’da, böylesine bir hengâmede bütünleştirici bir çabadan başka çare olmadığını gördüler. Avrupa’yı, bu çerçevede Fransız İhtilali’nin milliyetçilik fikriyle Fransa’yı bir model benimseyip, “Ne mutlu Türk’üm diyene” sloganıyla devrimci bir yola koyuldular. Aksi istikametin,

bölünmek olduğunu biliyorlardı. Çünkü koca imparatorluğun ellerinde, gözleri önünde nasıl çöktüğüne tanık olmuşlardı.

Fransız modeli:

Tekil ve bölünmez laik cumhuriyet devleti... Hangi kökten gelirse gelsin yasa önünde eşit vatandaşlar... Değişik yerel kültürlerin kurumsallaştırılmasına gidilmeyen bir Fransa... Breton kültürüne, Bask, Korsika ya da Alsace kültürüne evet ama öncelik üst kültürde, bir şemsiye olarak Fransız kültüründe...

Kendini "Kürt asıllı Türk" diye niteleyen Yaşar Kemal'in bir konuşmasını anımsıyorum. 1997 yılının ekim ayında Alman Yayıncılar ve Kitapçılar Birliği'nin Barış Ödülü'nü alırken Frankfurt'taki Pauls Kilisesi'nde o güzel Türkçe'siyle şöyle demişti:

"Akdeniz de, Anadolu da binlerce kültürü barındırıyor. Dünya bin kültürlü bir çiçek bahçesidir. Bu çiçeklerin hiçbirini koparmayalım."

Fransa'da koparıldı mı?

Türkiye'de koparıldı mı?

Evet, koparıldı.

Her iki ülkenin sicilinde kırık not hiç kuşkusuz var. Fransa'da 1789'un ihtilal koşullarından 1950'lere gelinceye kadar yerel dil ve kültürler görmezlikten gelindi. Devletin tekil niteliği ve laik cumhuriyetin bölünmezliği içinde Fransız dili ve kültürü olanca ağırlığıyla egemen kılındı. Aklın yüceltildiği, aydınlanmacı Fransız geleneği ve Fransız milliyetçiliği içinde etnik sorunların ideal biçimde aşıldığı ya da çözüldüğünü savunmak kolay değil. Teoriyle pratiğin çok fazla birbirini tutmadığı bir çizginin birçok örnekte belirginleştiği söylenebilir. Değişik

etnik grupların teorik olarak bünyesinde yer aldığı Fransız ulus-devlet yapısında Fransızlığa öncelik tanınmıştı.

Bu açıdan, Fransız İhtilali ve milliyetçiliğinden etkilenmiş olan Türk modeli de farklı olmadı. “Ne mutlu Türk olan” değil, “Ne mutlu Türk’üm diyene...” dedik, ama pratikte “ötekiler” görmezlikten gelindi. Dilleri, kültürleri tanınmadı. Hatta bastırıldı.

Oysa, resmî dil Türkçe’nin bütünlüğü içinde öteki dillerin konuşulmasına, edebiyatlarının yaratılmasına imkân tanınabilirdi. Tanınmadı. Ortak kimlik olarak kabul edilen Türklük bilincinin geliştirilmesi yeni devletin temel politikası olarak kabul edildi. İlkokulda her sabah derse, “Türk’üm, doğruyum, çalışkanım” diye başladık. Evet, ulusal kimliklerin tarifi hiç de sanıldığı kadar kolay değil. Bizde bir bakıma “benzerlikler” kurumlaştırıldı. Örneğin, Tito Yugoslavyası’nda tam tersi yapılmıştı. “Farklılıklar” kurumsallaştırılmıştı. Berlin Duvarı’nın yıkılmasından, yani komünizmin çöküşünden sonra Yugoslavya’nın kanlı iç savaşlarla dağılmasının altında yatan başlıca nedenlerden biri, “Tito modeli”ydi.

Fransa iki yüz yıllık bir aradan sonra, yani ulus-devletini tam oturttuktan, Fransız dilinin, Fransız kültürünün kesin hâkimiyetini bir üst-kültür olarak gerçekleştirdikten ve tabiî refah yolunda da büyük adımları başardıktan sonradır ki, daha çok Avrupa Birliği’nin gelişim süreci içinde yerel dil ve kültürlere kapıyı açmaya başladı. Büyükelçi Pulat Tacer’in kitabında Korsika’nın 1990’lı yıllardaki durumuyla ilgili şu bilgiler yer alır:

“Korsikalıların hemen hepsi evlerinde ve özel ilişkilerinde Korsika dilini kullanmaya devam etmektedirler. Korsika Asamblesi’nde genel olarak Fransızca konuşulur, ancak bazı görüşmelerde Korsika dilinin ağırlık kazandığı, özellikle Korsika’nın bağımsızlığını isteyen Meclis

üyelerinin bu dili kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte yazışma dili Fransızca'dır. Eğitim alanında sadece Korsika dilinde öğrenim veren resmî okul yoktur. Eğitim dili de Fransızca'dır. Ancak ilkokul öğretmenleri haftada altı saate kadar Korsika dilinde ders verebilmektedirler. Buna 'anadili canlı tutma eğitimi' de deniliyor. Oysa, Fransız Anayasa Kurulu'nun iptal ettiği 1991 Yasası, Korsika yerel yönetimine eğitim programını düzenleme yetkisini vermişti. Buna göre Asamble, Korsika dili ve kültürünün öğretimini kalkındırmak için bir plan yapacak ve okul programına bunun nasıl yansıtılacağını saptayacaktı. Korsika Asamblesi'nin Korsika dilinin öğretimini zorunlu kılma yetkisine sahip bulunmadığını belirtmeyi unutmayalım. Medya alanına gelince: Korsika dilinde yayımlanan gazete ve dergiler, Korsika'da yapılan yayınların yüzde 12-30'u arasındadır. Bir televizyon kanalı günde kırk dakika Korsika dilinde yayın yapmaktadır. Beş radyo istasyonu ise Korsika dilinde yayın yapıyor."

Elmayla armutu karşılaştırmak değil niyetim.

Fransa ile Türkiye, dinleriyle, kültürleriyle, tarihleriyle iki apayrı dünya. Demokrasi kültürü, ekonomik ve sosyal gelişmişliği, refahıyla Türkiye'nin çok ilerisinde bir ülke Fransa. İki yüzyılda yerel kültürler ve diller konusunda bugünkü yerine geldi. Fransa'nın 60 milyonluk nüfusunun içinde Korsikalılar sadece 240 bin. Demokrasi kültürü, ekonomik ve sosyal gelişmişliği ve refahıyla Fransa, Türkiye'nin çok ilerisinde...

Bizim kendi doğrularımız, yanlışlarımız var. Mümtaz Soysal, Türkiye Kürtleriyle bir zamanlar yakından ilgilenmiş olan, eski Fransa cumhurbaşkanı Mitterrand'ın eşi Madam Mitterrand'a, 2 mayıs 1989 tarihli Milliyet gazetesinde yazdığı açık mektubunda şöyle özetler doğru ve yanlışlarımızı:

“Birinci doğru:

Türkiye Cumhuriyeti, ilkokuldan başlayarak ‘ulusal’ eğitiminde resmî dil olarak Türkçe’yi kullanmakta haklıdır. Kürtçe’yle resmî eğitim, anadili Kürtçe olanları belli bir düzeyin üstündeki ortak eğitimin dışında tutmak, onları orta ve yükseköğretimde güçlüklerle karşı karşıya bırakmak sonucunu doğururdu. Nitekim Madam Mitterrand’ın ülkesinde de Pireneler’deki Basklara, Bretagne’daki Bretonlara, Alsace’ın Almanca konuşan ahalisine, kendi dilleriyle değil, Fransızca’yla resmî eğitim verilmektedir.

İkinci doğru:

Türkiye, anadilleri Kürtçe olan vatandaşlarının çoğunlukta oldukları yörelere özel nitelikte bir yerel özerklik vermek yerine, onların ülke yönetimine katılımını genel katılım içinde çözüm yolunu seçmekte de haklıdır. Türkiye yönetiminin aşırı merkeziyetçi olduğu, yerinden yönetime gitgide daha fazla ağırlık vermek gerektiği doğrudur. Ancak bu, bütün bölgeler düşünülerek çözülebilecek bir sorun. Yoksa, yalnızca belirli bir bölgeye özerklik vermek, o bölgeyle ülkenin bütünlüğü arasında, Irak’ta olduğu gibi, gereksiz gerilimler yaratır. Irak Kürtlerinin kâğıt üzerinde bir yığın anayasal özerklik hakları vardır ama, ‘Kürt’ oldukları için ülke yönetiminde dışlanmaktan da bir türlü kurtulamazlar.

Bu noktada üçüncü doğrumuz:

Osmanlı’dan beri Türk toplumunun töresinde insanları ve hele din kardeşlerini etnik kökeninden ötürü dışlamak geleneği yoktur.

Derdimiz, ırkçılık değildir.

Derdimiz iki büyük yanlıştan kaynaklanıyor.

Birincisi:

Kürtçe’yi ve Kürtçe konuşan insanların kültürünü, Anadolu kültürünün doğal bir parçası, o kültürün renklerinden biri olarak almak yerine, onu yok saymak, bazı türkülerin nakaratlarına varıncaya kadar her şeyimizi ondan arındırmaya kalkışmak, onunla ilgili her şeyi yasaklayarak bir çeşit kültürel ırkçılığa sürüklenmek.

İkinci büyük yanlışımız:

Güneydoğu Anadolu’nun, yalnız Kürtçe konuşanıyla değil, Türkçe ve Arapça konuşanlarıyla da, bir bütün olarak ihmal edilmesi, ekonomik ve sosyal gelişmenin gerisinde bırakılması. Bu da ayrılıkçıların ekmeğine yağ sürüyor.”

- 8 -

Yirmi dokuzuncu Kürt isyanı

nasıl yaşanır, nasıl yaşanmazdı?

Sorular:

Bu yanlışları eğer Türkiye Cumhuriyeti yapmasaydı, Kürt sorunu olmayacak mıydı? Kürt milliyetçiliği şişeden çıkmayacak mıydı? PKK’nın terör ve şiddetiyle karşı karşıya kalmayacak mıydık?

Bir başka deyişle:

Kürtçe, Kürtçe konuşan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarımızın kültürleri bu kadar baskı altına alınmasıydı... Kürtçe'nin konuşulması, doğan çocuklara Kürt adı verilmesi yasaklanmasaydı... 20 bini aşkın yerleşim biriminin Kürtçe olan isimleri Türkçe'ye çevrilmesiydi... "Kürt yoktur, dağ Türk'ü vardır; karda yürürken çıkardıkları 'kart kurt' sesler nedeniyle onlara Kürt denmiştir" saçmalıklarına saplanmasaydık... Kürtçe müzik, edebiyat yapılması yasaklanmasaydı... Türkiye Cumhuriyeti kendisini böylesine bir kültürel ırkçılığa kaptırmamış olsaydı... Bütün Türkiye'yle birlikte Güneydoğu da ekonomik ve toplumsal kalkınmanın nimetlerinden yararlansaydı... Yoksulluktan, işsizlikten, cehaletten kurtulsaydı... Bu kadar geri kalmasaydı... Nasıl Fransa kendi Bretonlarına, Alsacelılarına, Basklarına, Korsikalılarına Fransızca'yı sağlam bir ulusal eğitim sistemi içinde öğretip Fransızlığı bir üst kültür olarak benimsetmenin yolunu açtıysa, Türkiye Cumhuriyeti devleti de bütün Kürtlerine Türkçe okuyup yazma öğretebilseydi... (1870'te İtalya ulusal birliğini kurduğunda nüfusunun sadece yüzde 4'ü İtalyanca, yine o yıllarda Fransa'nın ancak yarısı Fransızca biliyordu...) Kendi dilini konuşup öğrenebilen, şarkısını söyleyip edebiyatını yapabilen, kimliği inkâr edilip horlanmayan Kürt vatandaşlarımız ezici çoğunluğu oluştursaydı... Güneydoğu'yla birlikte bütün Türkiye'yi bu kadar katı merkeziyetçi değil, daha yerinden yönetime ağırlık verecek biçimde yönetebilseydik... Ya da ulus-devlet olmakta bu kadar gecikmeseydik...

Yirmi dokuzuncu Kürt isyanı yaşanmaz mıydı?

Türkiye Cumhuriyeti'nin PKK'dan önce yaşamış olduğu irili ufaklı yirmi sekiz isyanın temelinde bu eksiklerimiz mi yatıyordu?

Bu bakış açısı, Kürt milliyetçileri, Kürt ayrılıkçıları tarafından reddedilir. Kürtlerin sorununun "ulusal bir sorun" olduğunu, bu sorunun bir insan hakları sorununa indirgenemeyeceğini savunurlar. Kürtçe'ydi, Kürtçe radyo televizyondu, yerinden yönetimdi diyerek bu sorunun

çözülemeyeceğini belirtirler. Merkezi İsviçre'de olan Kürt Hukukçular Birliği başkanı ve tarihçi İsmet Şerif Vanlı, Cumhurbaşkanı Özal ile Başbakan Demirel'e yazdığı 12 mayıs 1992 tarihli açık mektubunda şu görüşlere yer verir:

"Sayın cumhurbaşkanı, eğer siz Kürt kültürü ve diliyle ilgili haklar lehine girişimlerde bulunuyorsanız, biz buna teşekkür ediyoruz. Bu, bu hakların Kürtlere verilmemiş olmasından dolayıdır. Sayın başbakan, eğer 'Kürt gerçeğini' tanıdığınızı açıklıyorsanız, bu, bu gerçeğin tanınmamasından, fakat inkâr edilmesinden ve susturulmasından dolayıdır. Her iki durumda da aldığınız tavırların Kürtleri cezalandıran haksızlık bilincine, Cumhuriyet'in altında, hemen hemen yetmiş yıldır Kürt ulusal sorununu zorla ve ilgili hakların inkârıyla çözme girişimlerinin boşluğuna (hiçliğine) ve bütün bunların böyle haksızlıkların sürekliliğini gittikçe daha az kabul eden bir dünyadaki Türkiye imajına verdiği zarara dayandığını düşünüyorum.

Cumhuriyet'in temel kanunu, başından beri, Türkiye'deki tüm nüfusun Türk olduğunu kabul eden yasal varsayıma dayanıyor. Bizzat bu da Kürt gerçeğinin inkârıdır. (...) İsmet Paşa, Cumhuriyet'in ünlü başbakanı, Lozan Konferansı'nın 23 ocak 1923 tarihli oturumunda şunları açıklamıştı: 'Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti, Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükûmetiydi. Çünkü Kürtlerin gerçek ve yasal temsilcileriyle aynı ölçüde hükûmete ve ülkenin yönetimine katılırlar.' Cenevre'de 1925'in eylül ayında toplanan Ulusal Topluluklar Konseyi'nin 37. toplantısında Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras şunları açıklamıştı: 'Türkiye nüfusu, Lozan Antlaşması'ndaki özel maddelerle hakları güvence altına alınan ve sayıları toplam nüfusa oranla büyük ölçüde azalmış olan azınlıkların dışında, Türklerden ve Kürtlerden oluşmuştur. (...) Kürtlerin büyük çoğunluğu Türkiye'de bulunur ve Türkiye'yi Türk halkıyla birlikte yönetirler.' (Bkz. SDN, Resmî Gazete,

ekim 1925, s. 1336.) Ne yazık ki, Cumhuriyet'in içinde iki halka eşit koşullarda yer veren bu tarihî sözler hiçbir zaman gerçekleşmedi.

İnsan haklarına saygı, demokrasinin temelidir ve kültürel, tinsel, hatta ekonomik bakımdan gelişmiş toplumların ayırıcı özelliğidir. Gerçekten gelişmiş bir toplum, insan haklarını hiçe saymaz. Bununla beraber bir halkın sorunu olan Kürt ulusal sorununu, birey olarak, basit bir insan hakları sorununa indirgemek, sorunun dışında kalmaktır. Muhakkak ki, ikisi de demokrasiyle ilgili olan, fakat farklı sosyolojik ve hukukî doğası olan iki konuyu karıştırmaktır.

Bazen, Batılı politika adamlarının Kürtlerin 'azınlık' olarak haklarından yararlanabilmeleri dileğini ifade ettikleri oluyor. Bu kişiler tabiî ki demokrattırlar, fakat kelime uygun değildir. Oysa, Kürtler 'azınlık' kelimesini, eğer bu kelime onların yerine kullanılmışsa, bunu ulusal saygınlıklarına ve varlıklarına bir hakaret olarak anlarlar. Zaten bu terimin Türkiye'de tutulduğunu sanmıyorum. (...) Sadece Türkiye'de on beş milyon kişi olan ve tarihî olarak kurulmuş bir ülkesi, bir vatanı, bir toprağı olan bir halk ulusal azınlık olamaz. Bölgedeki halkların en eskilerinden biri olan, Batı Asya medeniyetinin kurulmasına ve İslam medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunmuş bir halk, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri kendisine uygun görülen kaderi hak etmemiştir. (...) Türkiye'deki Kürt halkının varlığının; kendine özgü dili ve kültürü olan, Kürdistan'da tarihî olarak kurulmuş ulusal topluluk olarak ve Türk halkı gibi kendine özgü hakların anayasal olarak tanınması, Türkiye'de ortaya çıkan Kürt ulusal sorununun çözüm anahtarıdır. (...) Türkiye'deki Kürt halkının varlığının anayasal olarak tanınması, en azından üstü örtülü bir biçimde, kendi yazgısını belirleme hakkının tanınmasını içerecektir."

İsmet Şerif Vanlı'nın çizgisi açıktır:

Birinci aşamada, insan haklarının gereğini yapmak... İkinci aşamada, Türkiye Cumhuriyeti devletinin üniter yapısını, yani tekliğini tarafların gönül rızasıyla sona erdirip Türk ve Kürt federe devletlerinden oluşan bir federal devlet kurmak... İsviçre modelinde, İspanya'nın Katalan ve Bask modelinde olduğu gibi yeni bir devlet oluşturmak... Üçüncü aşamada, kendi kaderini tayin hakkından yararlanıp, self-determinasyon yoluyla Türkiye'den ayrılarak bağımsız bir Kürt devleti kurmak... Dördüncü aşamada, bu devleti Irak'taki, İran'daki, Suriye'deki parçalarıyla birleştirip "Büyük Kürdistan" hülyasını gerçek kılmak...

Önce Türkiye'de federasyon, sonra Türkiye'yi bölmek, arkasından iki Arap, bir Acem ülkesinden parçalar koparmak...

PKK da bu amaçla kuruldu.

Yalnız Öcalan değil, PKK'ya sempatisi olmayan, hatta nefret eden birçok Kürt milliyetçisi, Kürt aydını da "bağımsız Kürdistan" hülyasını yaşar. Iraklı Kürt liderler de farklı değildir. Celal Talabanî ve Mesud Barzanî'yle yaptığım görüşmelerde, bağımsız bir Kürt devletini kurmanın ne kadar güç olduğunu bildiklerini, ancak bunun bir "ideal" olarak her zaman yüreklerinde yaşayacağını vurgulamışlardır.

Bir başka deyişle:

Kürtler var oldukça, Kürt milliyetçiliği de var olacak, "bağımsız Kürt devleti ideali" de yaşanmaya, yaşatılmaya devam edecek diyebiliriz.

Haklı, haksız bulabilirsiniz.

Ayrılıkçılığın anayasal bir suç olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti devletinin birlik ve bütünlüğünü parçalamakla, "vatana ihanet"le eşanlamlı olduğunu belirtebilirsiniz. Kendi kaderini tayin hakkının, yani self-determinasyonun mutlak bir hak olmadığını, bunun Birleşmiş

Milletler dahil uluslararası insan hakları konferansları kararlarında da yer aldığını, demokratik seçimlerle oluşturulmuş, bütün ülkeyi temsil eden parlamento ve hükûmetlere sahip, bir başka deyişle demokrasinin temel kurumları seçim sandığından çıkmış, hele ırk ayrımcılığının geçerli olmadığı (örneğin Türkiye'de devlet memuru, general, bakan, başbakan, cumhurbaşkanı olurken kimsenin kökenine bakılmaz) o ülkelerde kendi kaderini tayin hakkına başvurulamayacağını söyleyebilirsiniz.

ABD Başkanı Clinton'un 1999 yılının kasım ayındaki Türkiye ziyaretinde belirttiği gibi, "Bağımsızlık talep eden her etnik gruba devlet kurma hakkını tanıdığınız takdirde, yeryüzünde beş yüz tane devlet ortaya çıkacaktır. Bu kez de bu küçük devletlerin ayakta kalabilmeleri sorunu gündeme gelecektir. Bu kadar devletin yaşatılabilmesi imkânsızdır" diyerek kendi kaderini tayin hakkının yalnız bölgemizi değil dünyamızı istikrarsızlaştıracağına, çok büyük kanlı çalkantıların içine atacağına, "her millete bir devlet" anlayışının fazlasıyla sakat olduğuna işaret edebilirsiniz.

Ana kurumları serbest seçimlerle oluşturulmuş, demokratik rejimin temel taşlarının eksik olmadığı ülkelerde, ayrılıkçılığın şiddete başvurulmadan savunulmasının da ille demokrasi içinde yer alamayacağını söyleyebilirsiniz. Hele Türkiye gibi uzun yıllar ayrılıkçı amaçlarla şiddet ve teröre sahne olmuş bir ülkede, ayrılıkçılığın silahı dışlayarak barışçı yollardan savunulmasının da mümkün olamayacağı görüşünü benimseyebilirsiniz. Türkiye gibi yirmi dört değişik etnik grubun, yirmi farklı anadilin sayılabildiği bir ülkede kendi kaderini tayin hakkından söz etmenin ne kadar tehlikeli bir düşünce olduğuna, Fransa'daki gibi üniter devlet yapısı içinde, demokratik cumhuriyetin ırk, dil, din, mezhep ayrımı gütmeyen ve eşit vatandaşlık hakkından kaynaklanan bireysel haklara sahip olarak, birlikte yaşama iradesini ortaya koyarak varlığımızı sürdürmenin daha isabetli olduğuna değinebilirsiniz.

Her ulusun farklı bir oluşum süreci yaşadığını, bu açıdan farklı gelenekleri olduğunu, Alman geleneğinde ırk, dil, kültür etnik ortaklıkların ağır bastığını, Fransız geleneğinde ise ırk, dil, kültür gibi ayrılıkların ikinci plana düştüğünü, demin belirttiğim gibi birlikte yaşama iradesinin öne çıktığını anlatabilirsiniz. Amerika'da yaşanan uluslaşma sürecinin dayandığı "eritme potası" (melting pot) modelinin de bambaşka özellikleri bulunduğunu, Amerikan ulusunu kuranların Avrupa'dan, etnik, dinsel, mezhepsel ayrımcılığın ve çatışmaların bir zamanlar cehenneme çevirdiği yaşlı kıtadan geldiklerini, bir yandan kendi kimliklerini koruyacak, öte yandan yoksulluklarını aşarak refaha ulaşacak bir ortama, uçsuz bucaksız verimli topraklara sahip olduklarını, hem demokrasiyi hem refahı tabandan, aşağıdan yukarıya kurduklarını, ama bunun bile zaman aldığını, Güney ile Kuzey arasındaki İç Savaş örneğinde olduğu gibi büyük acıların, siyahlara karşı ırk ayrımcılıklarının çok uzun yıllar sürdüğünü, eski kıtada kalan acı geçmişlerini unutup yüzlerini artık umut verici geleceğe çevirdiklerini, "yeni" Amerikalı'nın eskiden çok yeniyle ilgilendiğini ve etnik kökeninin farklılığını değil, daha çok "birlik" konusunu önemsediğini, işte bütün bu nedenlerle uluslaşmada "Amerikan modeli"nin de farklı olduğunu belirtebilirsiniz.

Ayrıca, örneğin Amerikalı tarihçi Arthur M. Schlesinger Jr.'ın kendi ülkesindeki uluslaşma sürecinde "eritme potası"nın önemini anlattığı, farklı etnik köklerden, farklı dil, din ve mezheplerden insanların aynı coğrafyada nasıl olup da "Biz Amerikalıyız!" dediklerini, yani Amerikalılık bilincine nasıl sahip çıktıklarını, etnik farklılıkları çok fazla öne çıkarmanın Amerika'da bile bölücü çatışmaları sahneye çıkarabileceğini anlattığı The Disuniting of America (W. W. Norton and Company, New York, 1992) kitabından şu bölümleri aktarabilirsiniz:

"Öteki ülkeler bölündüler; çünkü, farklı etnik köklerden gelen insanlara aynı ulusun parçası olduklarını hissettirecek ikna edici gerekçeler aşılamayı başaramadılar. Ortak bir etnik kökenden yoksun

olmalarına rağmen Amerikalıları son derece çalkantılı iki yüzyıl içinde bir arada tutan ne oldu? Hector St. John de Crèvecoeur 1759'da Fransa'dan Amerikan sömürgelerine göç ettiğinde Amerikalı bir kadınla evlenmiş, İç Savaş sırasında Amerikalı Bir Çiftçinin Mektupları isimli kitabını yayımlamış. XVIII. yüzyılın Fransız Amerikalısı bu mektuplarında, 'İngiliz, İskoç, İrlandalı, Fransız, Hollandalı, Alman ve İsveçlilerden oluşan tuhaf kan karışımının dünyanın başka hiçbir ülkesinde görülemeyeceği'ni anlatır.

Bir mektubunda bir aileden söz eder. Büyükbaba İngiliz'dir. Karısı Hollandalı'dır. Oğullarının bir Fransız kadınla evliliğinden doğan dört oğlan çocuğunun da dört farklı etnik kökenden kadınla evlilik yaptıklarını yazar. İşte böylesine bir karışılıktan Amerikan ulusunun doğduğunu söyler. Sonra da 'Amerikalı'nın, bu yeni insanın ne olduğunu sorar, yanıtını da kendisi verir: 'Bütün eski önyargılarını, tarzını geçmişte bırakan, yeni bir hayat tarzına sarılan, yeni bir hükûmete itaat eden, yeni ilkelere göre hareket eden kişidir Amerikalı, yeni insan. Burada bütün ulusların fertleri, yeni bir insanlığın ırkı içinde kaynaşmışlardır.'

Amerika, farklı etnik köklere sahip toplumun o kırılganlığına şahane bir çözüm bulmuştur. Yepyeni bir ulusal kimlik yaratılmıştır. Kişiler eski aidiyetlerinden vazgeçerek yeni hayatlar kurmuşlar, etnik farklılıklarının eriyip kaybolmasına rıza göstermişlerdir. Köklerinden kopmuşlar, korkunç bir geçmişi unutup umut verici geleceğe sarılmışlardır. Ortak siyasal ideallerle paylaşılmış deneyimlere dayalı yepyeni, değişik bir ulusal kimlik geliştirmeye koyulmuşlardır. Amerika demek, eski kültürlerin muhafaza edilmesi değil, yeni bir 'Amerikan' kültürünün oluşturulmasıydı."

Sonra da ekleyebilirsiniz:

Amerikalı tarihçi Arthur M. Schlesinger Jr., Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra ülkesinde özellikle beyaz olmayan Amerikalılar arasında belirginleşen yeni eğilimlere göre "eritme potası"nın reddedilmeye başlandığını, bunu artık demokratik bulmadıklarını, bunca yıl "birliği" ön plana çıkaran kamu eğitiminin, edebiyat ve tarih öğretiminin bundan böyle etnik köklere ve farklı kimliklere duyarlı olmasını savunduklarını anlatır ve bütün bunların toplumda yeniden düşmanlıkları, önyargıları, farklılıkları kaşıyacağını, "ayrılıkçılığı" besleyecek tehlikeli eğilimlere kaynaklık edeceğini belirtir kitabında. Amerikan kamu okullarındaki eğitim sistemiyle ilgili ırkçı ve etnik nitelikteki baskıların rahatsız edici boyutlara vardığını, oysa eğitimin temel amacının ulusal birlik ve dayanışma bağlarını zayıflatıcı değil, güçlendirici olması gerektiğini anlatır. Ayrılıkçı eğilimler başıboş bırakılırsa, bunun Amerikan toplumunda, Amerikan hayat tarzında parçalanmalara, bölünmelere ve kabileleşmelere yol açmasından duyduğu kaygılardan söz eder.

Ancak umutsuz olmadığını, Amerika'da bölünmemiş tek halk düşüncesinin gücünü yitirmediğini, cumhuriyet fikrinin Amerikalılarca böyle algınlanmaya devam ettiğini, "önce birlik" ve "önce etnik köken" gibi güncel tartışmalardaki aşırılığa Amerikalıların büyük çoğunluğunca rağbet edilmediğini, Amerika'nın değişik köklerden gelen, etnik çeşitliliğe sahip bir toplumun nasıl birlik içinde yaşayacağına ilişkin örnek ülke olmaya devam edeceğine olan inancını vurgular Amerikalı tarihçi Arthur M. Schlesinger Jr.

Sorabilirsin de:

"Anadolu da Amerika'ya benzer bir eritme ya da kaynaşma potası olmadı mı? Türkiye Cumhuriyeti devletinin benimsediği, uygulamaya çalıştığı da buna benzer bir model değil mi? Amerikan milleti özellikle

yaşlı kıtadan, Avrupa’dan göçerek gelenlerin asimile edilmesiyle doğmadı mı?”

Bu alıntıyı da yapabilirsin:

“Amerikan reçetesine göre, toprak aşkının ruhtan sökülmesi gerekiyor. Amerika, dünyanın itilip kakılanlarına çatışma nedenlerini geçmişte bırakmak kaydıyla, dev bir barış ülkesi, tarihin yaralı halk kitlelerine jeokültürel bir terapi sunuyor. Alman şair ve düşünür Johann Gottfried Herder, toprağından ayrılmanın insana en soylu acıyı, nostalji duygusunu tattırdığını söylemişti. Barışçı bir hayatı, bu soylu acıyı çekerek yaşamak aslında bütünleşme için ödenen bedel. Savaş halindeki kabileler de acı çekerek, ama barıştan uzak yaşamaktan bir gün bitkin düşünce, artık yeni bir megalomaniyi değil, insanlığın kibri törpülenmiş kesiminin bu mütevazı hayalini tercih etmeyecekler mi?” (Nathan Gardels, NPQ, kış 92 sayısı.)

Şunu da söyleyebilirsin:

“Hasan Cemal, sen değil misin dört ayrı kökten gelen? Anneannen Gürcü, deden Çerkez değil mi? Babaannen Yunan Makedonyası’ndan Serez’den, büyükbaban Cemal Paşa Midilli Adası’ndan değil mi? Ama sen ‘Türküm’ demiyor musun? Türk olarak büyütülüp yetiştirildiğini, kendini Türk hissettiğini söylemiyor musun? O zaman Kürtlere de ne oluyor? Herkes kendi köklerine dönmeye kalkarsa, yetmiş iki milletten insanın yaşadığı bu topraklarda neler olabilir, düşünebiliyor musun? Çocukluk arkadaşın Murat Karayalçın sana bir seferinde söylememiş mi, ‘Biz Lazlar Türklüğü kabul etmedik mi, asimile olmadık mı, bu Kürtlere de ne oluyor?’ diye...”

Bütün bunlar söylenebilir.

Bütün bu söylenenlerde haklı yanlar vardır.

Kürtler, Türkler Anadolu'ya gelmeden de vardı!

Ama şu da unutulmasın:

Kürtler, Türkler Anadolu'ya gelmeden de vardı!

Çerkezler, Gürcüler, Çeçenler, İnguşlar, Abhazlar, Azerîler, Arnavutlar, Boşnaklar ya da başkaları daha gelmeden de Kürtler bu topraklarda yaşıyorlardı. Sonradan gelenler, tıpkı Amerika'da olduğu gibi, geçmişlerini bir yerde bırakıp yeni devletin, Cumhuriyet'in verdiği Türklük kimliğine sarıldılar, geleceğe dönük yeni umutlarla yeni bir hayata başladılar. Kendilerine Türk'ten başka her şey diyenler artık kendilerine Türk demeye başladılar. Yıllar geçtikçe birbirleriyle kaynaştılar.

Kürtler için de geçerli oldu bu durum. Kürtler ile Türkler de kaynaştı. Kürtlerin içinden bazıları da Kürtlüğünü bırakıp Türkleşti. Yani asimile oldu. Kimi, kendini yine Kürt hissetti, ama Türklüğü ağır bastı.

Ama Kürt milliyetçiliği kaybolmadı.

Çünkü Kürtler var olmaya devam etti.

Kaç milyon Kürt ya da Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı vardı?

“Başbakan Tansu Çiller, Batı Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi’nin Paris’teki toplantısındaki konuşmasında ‘Türkiye’de 10 milyon Kürt var’ dedi. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 1980’lerin sonlarında, Türkiye’de 12 milyon Kürt bulunduğunu, kendisinin de kısmen Kürt olabileceğini söylediğinde yer yerinden oynamıştı. Zira bu, Türkiye’de bir resmî yetkilinin Kürt kökenli yurttaşların varlığını kabulünün, belki Takriri Sükûn’dan bu yana ilk ifadesiydi. Oysa, Tansu Çiller’in sözleri bazı gazetelerde haber bile olmadı. Bundan çıkan sonuç, geride bıraktığımız yıllar içinde Türkiye’de Kürtlerin var olduğunun ifade edilmesine artık alışmış olduğumuz. Bu ‘azımsanmayacak’ bir ilerleme, pekâlâ Kürt sorununun hallinde aldığımız mesafenin bir ölçüsü sayılabilir.

Çıkaracağımız ikinci, fakat daha az mutlu sonuç ise, Türkiye’de kaç milyon Kürt’ün yaşadığının, devletin en tepesindeki insanlar tarafından dahi tam olarak bilinmiyor oluşu. Bu sayı eski cumhurbaşkanı Özal’a göre 12, Başbakan Çiller’e göre 10 milyon. Bu konudaki incelemelerde ileri sürülen tahminler ise, yazarın ‘milliyetçi’ duygularına bağlı olarak, 3 ila 20 milyon arasında değişiyor.

Kürtlerin sayısının bilinmeyişinin, bu konunun ‘atış serbest’ bir saha olmasının sebebi, nüfus sayımlarında 1965’ten bu yana, yani otuz yıldır yurttaşlara hangi anadili konuştukları sorusunun sorulmayışı. Bunun nedeni de, tabiî ki, kültürel farklılık ve çeşitliliğimizin ortaya çıkmasını zaaf belirtisi telakki edip, gerçeklerin üzerini örten resmî politikadır. Bu devekuşu politikaları sayesinde, ne yazık ki, Türkiye’nin ne etnik ne de dinsel yapısı konusunda sağlıklı bilgilere sahip değiliz. Örneğin, Türkiye’de ne kadar Kürt, ne kadar Alevî, Kürtlerin ne kadarının Alevî olduğuna; bu farklı grupların ülkenin nerelerinde yerleşik olduğuna ilişkin kimsenin doğru bilgisi yok.

Yakınlarda, Türkiye’de kaç milyon Kürt bulunduğu ve Kürt kökenli yurttaşların ülkelerin nerelerinde yaşadıklarına dair bilimsel tahminlerde

bulunan bir araştırma yayımlandı. GAP Bölge İdare Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Servet Mutlu'nun Ford Vakfı'nın malî desteğiyle gerçekleştirdiği araştırmanın raporu New Perspectives on Turkey adlı İngilizce akademik derginin ilkbahar 1995 sayısında yer alıyor. Servet Mutlu 1935-1965 ve sonraki sayım sonuçlarından hareket ederek, Kürtlerin oturdukları bölgelerdeki doğum oranlarını, iller arası göçlerle ilgili bilgileri ve başka faktörleri hesaba katan bir matematik tahmin yöntemi kullanıyor.

Vardığı sonuç şöyle:

Türkiye'de Kürtlerin sayısı 1965'te 3,1 milyondan 1990'da en az 7 milyon dolayına çıkmıştır. Böylelikle Kürtlerin toplam nüfustaki payı da aynı dönemde yüzde 10'dan yüzde 12,6'ya yükselmiştir. 1965 yılında Kürtlerin yalnız beşte biri Türkiye'nin batısında, bu oran 1990'da üçte bire ulaşmıştır. Mutlu'nun 1990 için verdiği rakamlara bakarak, bugün Türkiye'de anadili (Zazaca dahil) Kürtçe olanların sayısının asgarî 8-9 milyon arasında olduğunu, bunların yarısına yaklaşan bölümünün de batıda oturduğunu söylemek mümkün görünüyor." (Şahin Alpay, Milliyet, 15 temmuz 1995.)

Kürtler var.

Üstelik yalnız Türkiye'de değil, İran'da, Irak'ta, Suriye'de de Kürtler yaşıyor. Özellikle Avrupa'da gittikçe etkili olmaya başlayan, yaşadıkları ülkelerin desteğini alarak kimlikleri, kültürleri üzerine çalışan, "milliyetçi odaklar" oluşturan "Kürt diasporası" da var.

Kürtlerle birlikte Kürt milliyetçiliği de yaşatılıyor.

Kürtler var, milliyetçilik var, bunların varlığıyla birlikte bir de sorun var. Adını ister Güneydoğu, ister Kürt koyun ama bu sorun, Türkiye Cumhuriyeti'nin peşini seksen yıllık tarihi boyunca hiç bırakmadı. Bir

sorun olmasaydı, Türkiye'de sonuncusu PKK olan irili ufaklı yirmi dokuz Kürt isyanı yaşanmazdı.

Neden yaşandı?

1920'lerde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve merkeziyetçi niteliği Kürt aşiretlerinde tepkiyle karşılandı. Merkezî otoriteye beslenen memnuniyetsizlik, Irak petrollerine el koymak isteyen İngiltere'nin de kışkırtmasıyla Ankara'ya karşı isyancı hareketlerin büyümesine yol açtı. Bunların en büyüğü, Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen sonra patlayan Şeyh Said İsyanı'ydı. Kanla bastırılan isyanların acı anıları Kürtlerin toplumsal belleğinde derin izler bıraktı. Devletle ilgili olarak içe bastırılan sevgisizlik, nefret ve korku, devlete karşı yabancılaşma hiç eksik olmadı.

Bu olumsuz duygu ve düşünceler, Kürt'ün, Kürtçe'nin, Kürt kimliğinin yok sayıldığı ve horlandığı uluslaşma ve ulus-devlet kurma sürecinde varlığını korudu, hatta yer yer güçlendi. Bu konudaki aşırılık ve yanlışlar, kültürel ırkçılık sularına sürekledi Türkiye'yi.

Kürtlerin Türklerle bir ölçüde karışmasını sağlamak, aynı zamanda Güneydoğu'daki bazı tepki odaklarını etkisiz kılmak için 1920'den, 1930'lardan itibaren yapılmaya başlayan zorunlu göçler Kürtler arasında olumsuzluk kaynaklarından biri oldu.

Güneydoğu'nun aş ve iş sorunu çözülemedi. İşsizlik, yoksulluk, elbette cehalet de bu bölgenin sanki alın yazısıydı. Kürtçe'si, anadili yok sayıldı ama Türkçe de öğretilmedi. Yani uluslaşma sürecinin gerekleri yerine getirilmedi. Kürtlerde yeni devlete, laik Cumhuriyet idaresine aidiyet duygusu, onunla birlikte yaşama iradesi tam olarak oluşamadı. Devletle aralarında gönül bağı bütünüyle kurulamadı. Çünkü, bir yandan işşizlik ve yoksulluk peşini bırakmadı, öte yandan horlanmaya, cahil

kalmaya devam etti. Devlet deyince karşısında jandarmayı, baskıyı gördü. Yani devletle arasında “gönül” değil “korku bağı” kuruldu.

Bu ne tam Fransız modeliydi.

Ne de Amerikan eritme, kaynaşma modeliydi.

Bizde uygulanan modele tepkiyi, Şeyh Said’in torunu, eski DP ve DYP milletvekili Abdülmelik Fırat 1999 yılının nisan ayında, aşırı bir dille şöyle ifade eder:

“Yaşananlar ortada. Bu sistemin garabetlerinden biri şu: eğer siz Arap, Kürt, Arnavut, Boşnak, Çerkez olduğunuz halde ‘Ben Türk’üm’ derseniz, Kürtlüğünüzü dile getirmezseniz, size bu ülkede en yüce noktalar bahşedilir. Bir nevi Osmanlı’nın devşirmeleri gibisiniz. Bir süre önce ülkeye başbakan aranıyordu. İleri sürülen isimlerin üçü de Kürt’tü: Bülent Ecevit, İsmet Sezgin ve Yalım Erez. Kastamonu’da Ecevit’in dedesinin mezarına gidin, üzerinde ‘Kürtoğlu Mustafa Bey’ yazıyor. İsmet Sezgin, Kemah’tan Aydın’a sürgün gitmiş Alevî Kürdü’dür. Kürtler, Kürtlüğünü inkâr eden Kürtlere sıpa anlamına gelen ‘çaş Kürtler’ derler. Tabiî ben bu muhterem zevata o tabiri kullanmıyorum. Mesela bir Hikmet Çetin’e ‘çaş’ demek yakışmaz. Ama Meclis Başkanı Çetin benim gibi Kürtçe bilir... ‘Öcalan yakalandı, PKK askerî açıdan yenildi, Kürt sorunu bitti mi?..’ Bunu mu soruyorsunuz? Abdullah Öcalan gibi bir köylü çocuğu kalkıp bu ülkede bir mücadele yürütebildi. Onun bu noktaya kadar gelmesine de yanlış çalışan bu sistem yardımcı oldu. Var olmayan bir şeyi kimse yaratamaz ki. Abdullah Öcalan gitse de, yüz tane, bin tane Öcalan çıkabilir. Çünkü sistem yanlış. Oysa Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu’nun bakiyesidir. Osmanlı çok dinli ve çok etnik gruplu bir toplumdu. Şimdi sen bu toplumu alıyorsun ve hepsi Türk’tür diyorsun. Evet, hepsi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır ve resmî dil Türkçe’dir ve bunlar doğaldır ama hepsi Türk değildir. Siz bir Boşnak, bir Çerkez için

nasıl Türk dersiniz? Cem Özer geçenlerde ben bir Türk'üm ve Çeçen'im diyordu. Bu nasıl olur? Bu bir sahtekaârlık örneğidir." (Neşe Düzel, Radikal, 5 nisan 1999.)

Elbette sahtekârlık örneği değildir.

İnsan hem Kürt hem Türk olabilir.

Yaşar Kemal'in dediği gibi "Kürt asıllı Türk" olabilir. Anadili Kürtçe olmasına karşılık Türkçe'yle büyük romanlar yazabilir.

Hasan Cemal gibi dört ayrı kökten gelebilir ama Türk olabilir.

Kimi Kürt iken, Türk olmuştur. Türk olmuş ama kendini Kürt olarak hissetmeye devam etmiş de olabilir.

Bunların hiçbiri Abdülmelik Fırat'ın dediği gibi "sahtekârlık" değildir, olamaz. Hele "çaşlık" hiç değildir. Yirmi dört ayrı etnik kökenden gelen insanın yaşadığı, yirmi ayrı dilin konuşulduğu, çok dinli, çok mezhepli, çok kültürlü, çok milliyetli bir impatorluğun kalıntısı üzerinde çağı yakalamanın tek yoluydu ulus-devlet kurmak, uluslaşmak. Benzerlikleri kurumlaştırarak çağdaşlık yoluna çıkmaktan başka çaresi yoktu Atatürk ve dava arkadaşlarının. Fransız İhtilali'ni, Fransız milliyetçiliğini alarak yola çıktılar.

Seçilen yol yanlış değildi.

Bu topraklarda kökleri iki yüzyıl öncesine uzanan "Batılılaşma", modernleşme sürecinin bir devamıydı. Bu süreçte en devrimci atılımdı laik Cumhuriyet, millî devlet...

Ancak sistemde aşırılıklar, yanlışlar yapıldı.

Modelin eksikleri kapatılamadı.

Çağdaş demokrasinin, insan haklarının, hukuk devletinin gereği olan adımlar atılamadı. Cumhuriyet rejimi yeterince demokratikleştirilemedi, devlete yeterince demokrasi götürülemedi. Güneydoğu'da aşiret reisleriyle, dinî liderlerle, yani ağalarla şeyhlerle, en geri "feodal unsurlar"la yıllar yılı işbirliği yaptı devlet. Sadece askere, jandarmaya güvendi. Böylece, Kürt milliyetçiliğinin şişeden çıkışını önleyeceğini sandı.

Örneğin Celal Bayar, 10 aralık 1936 tarihli "Yüksek Başvekâlet"e başlıklı raporunda şöyle der:

"Doğu illeri bizim rejimimize gelinceye kadar kati bir tarzda hâkimiyetimiz altına girmemiştir. Geçmiş hükûmetler, halk üzerindeki hâkimiyetlerini ağalar ve şeyhler vasıtasıyla yürütmek istemişlerdir. Ağalar ve şeyhler soyduklarının bir kısmını hükûmet erkânına vermek suretiyle müşterek idarei maslahat devri yaşanmıştır. Şark'ta bugün için dahi tamamen yerleştiğimiz iddia olunamaz. İstinat edeceğimiz en mühim kuvvet, ordumuz ve jandarmamızdır. Bu iki mühim kuvvetin inzibatî ve modern zihniyetle idaresi karşısında iftihar duymamak kabil değildir. Doğu illerinde hâkimiyet ve idare bakımından göze çarpan bariz bir hakikat vardır: Şeyh Said ve Ağrı isyanlarından sonra Türklük ve Kürtlük ihtirası karşılıklı şahlanmıştır. İsyan edenleri tenkil etmek için şiddetin manası anlaşılır ve yerindedir. İsyandan sonra, fark gözetmeksizin idare etmek de, bundan ayrı ve mutedil bir sistemdir. Hariçten sokulmaya çalışılan politikanın muzır cereyanlarını kırmak ve yurttaşları anavatana bağlamak için devamlı çalışmak ister. Kendilerine, yabancı bir unsur oldukları resmî ağızlardan da ifade edildiği takdirde, bizim için elde edilecek netice, bir aksülamelden ibaret olabilir. Bugün Kürt diye bir kısım vatandaşlar okutturulmamak ve devlet işlerine karıştırılmamak isteniliyor. Ve daha doğrusu bu kısım vatandaşlar hakkında ne gibi bir

sistem takip edileceği idare memurlarınca vazıh olarak bilinmiyor.” (Celal Bayar, Başbakanlık Dönemi, 1937-1939, Nurşen Mazıcı, Der Yayınları, s. 159-160.)

Yıllar böyle geçti.

Sonra 1960’ların, 1970’lerin, 1980’lerin askerî yönetimleri geldi. 27 Mayıs sonrası solun, komünist hareketin Türkiye’deki yükselişine paralel olarak Kürt milliyetçiliği de Marksist örtü arkasında su yüzüne vurmaya başlarken, Kürt gerçeğini dile getiren ya da savunanlar şiddetle cezalandırıldı. Özellikle 12 Eylül’de Kürtçe konuşmak bile çıkarılan bir yasayla yasaklandı, Kürt sözcüğünü kullanmak kendi başına bir suça dönüştü. Diyarbakır Askerî Cezaevi 1980’den itibaren sanki PKK’ya militan üreten bir mekanizma, bir baskı fabrikası haline geldi. Oradan çıkan bir sürü insan doğruca dağa çıktı, PKK saflarına katıldı.

Devlet bir yandan soruna yalnız “askerî” pencereden yaklaşırken, “Önce terörle mücadele!” derken, öbür yandan 1984’teki Şemdinli ve Eruh baskınlarıyla PKK’nın sahneye çıkışını yerli yerine oturtamadı. Boyutunu tam kavrayamadı. Olay başlangıçta küçümsendi. Bu açıdan Başbakan Özal’ın “üç buçuk eşkıya” deyimi daha sonraki yıllarda hep kendisine karşı eleştiri konusu yapıldı. Ancak asker de yangının giderek parlayacağını göremedi başlangıçta. Ayrıca, “gerilla”ya karşı mücadele konusunda hazırlıklı değildi.

Geçmişte olduğu gibi 1980’lerden itibaren de asker, Güneydoğu ve Kürt konusunda sivile güvenmedi. Sivil de askere hiç güven vermedi. Bu yüzden asker, sivile kapalı tuttuğu bu alanda devlet içinde de herhangi bir serbest tartışmaya pek fazla izin vermedi. Farklı görüşler, aykırı bakış açıları, kafa jimnastiği, oyun planları çerçevesinde dahi tartışılmadı. Bu konuda üst düzeyde bir Türk istihbarat yetkilisinin şöyle yakındığını anımsıyorum:

“Bizim devlette tartışma geleneği gelişmemiştir. Örneğin CIA’ da, Amerikan başkanının verdiği yetkiye dayanarak ülkenin resmî politikalarına aykırı görüşleri geliştirmek için ayrı bir grup oluşturulmuştur. Burada en aykırı görüşler dahi geliştirilip tartışmaya sunulur. Böylece resmî çizgi sınanır, testten geçirilir, neyin yanlış neyin doğru olduğu konusunda daha önce akla gelmedik yeni yaklaşımlar uç verebilir. Bizde böyle bir gelenek yok.”

Bu yüzden, Güneydoğu’yla ilgili olarak devlet içinde, özellikle asker nezdinde resmî çizgiyi sorgulayabilecek nitelikteki yaklaşımlar kuşkuyla, kaş çatan yüz ifadeleriyle karşılandı. Konu konuşulmaz, tartışılmazsa, sorun haline gelmez sanıldı. Böylece sivil de bu alanı askere bırakmanın dayanılmaz hafifliğini yaşamaya başladı.

1990 yılı ağustos ayı başında Saddam Hüseyin’in Kuveyt’i işgali ve 1991 Körfez Savaşı’yla birlikte PKK birkaç yıl sürecek yükselişini başlattı. Çünkü, Kuzey Irak’ta Saddam kuvvetlerinin çekilmesiyle doğan büyük otorite boşluğunda kendine “kurtarılmış alanlar” buldu. Irak ordusunun kaçarken geride bıraktığı büyük cephaneliklere el koydu. O arada tarihe karışan Sovyetler Birliği’nin askerî kaynaklarından çok ucuza çok iyi silahlar aldı. Uyuşturucu ticareti ve haraçtan sağladığı paralar PKK’nın bu silah alımlarında işe yaradı.

Özellikle 1991 Körfez Savaşı’yla PKK Kuzey Irak’a yerleşirken, Türk devleti henüz istihbaratıyla, askeriyle Kuzey Irak’ı doğru dürüst tanımıyordu. İçeri girmiş sayılmazdı. Bu durum, 1990’ların ilk yıllarında PKK’nın elini rahat bıraktı. Türkiye’ye sızmaları, eylem sonrası kaçışları kolaylaştırdı. 1992 yılının ekim ayında Kuzey Irak’ta PKK’ya dönük olarak Barzanî ve Talabanî’nin gönülsüz işbirliğiyle gerçekleştirilen ilk büyük askerî operasyonun “bir başarı” olduğu söylenemezdi. Ancak, kamuoyunu psikolojik açıdan etkilemek için bir başarı gibi sunuldu. PKK

tarafından ilk kıvılcımın 1984'te çakılmasına rağmen, 1991'de, 1992'de devlet hâlâ tam olarak hazırlıklı hale gelebilmiş değildi, geç kalmıştı.

PKK'nın 1984'teki Şemdinli ve Eruh baskınları bir yerde Suriye'ye, Hafız Esad yönetimine bir işaret ya da gösteriydi. "Bakın ben bunları yapabilecek, Türkiye'nin başına bela olabilecek güçteyim, beni destekleyin" diyordu Apo Şam'a. Nitekim, Suriye desteği bundan sonra PKK'nın gelişmesinde belirleyici oldu.

Suriye, Türkiye'den rahatsızdı.

Türkiye'nin 1980 yılı eylül ayında patlayan Irak-İran Savaşı'ndan da yararlanarak, kısa adı GAP olan Güneydoğu Anadolu Projesi'ne hız vermesi ve dış kredi bulup Atatürk Barajı'nı inşa etmeye başlaması, Suriye'de tepki yaratmıştı. Türkiye'nin su kaynaklarını denetleme yoluna girmesi Suriye'yi korkutuyordu. 1980'e kadar Irak'la, Arap dünyasıyla birlikte Türkiye'nin Atatürk Barajı için kredi bulmasını engellemişti. Ancak Körfez Savaşı, Türkiye'ye karşı bu blokta gedik açmıştı. Bunun üzerine Suriye de Türkiye'nin başına PKK belasını sarmaya karar verdi. "Suya karşı terör" denklemini yarattı. Soğuk Savaş dengelerinde, arkasına Sovyetler Birliği'ni de almış olan Suriye, PKK'nın büyümesine büyük katkı yapmaya, Türkiye'ye karşı "terör ve şiddet sopası"nı kullanmaya başladı 1980'lerde...

PKK'yı yalnız Suriye desteklemedi.

Türkiye'deki laik demokratik cumhuriyet modelini kendine en büyük gelecek tehdidi olarak gören Tahran'daki Humeynî rejimi de PKK'ya el verdi. Çünkü Türkiye'nin istikrarsızlaştırılması işine geliyor. Aynı durum, Saddam Hüseyin için de geçerliydi. Irak'taki Kürtleri kendine tehdit olarak görüyordu, ama Batı kampında yer alan Türkiye'ye hiç güvenmediği için PKK kartını Saddam da kullanıyordu. Sovyetler Birliği

için de, çöküşünden sonraki Rusya ve Ermenistan açısından da durum farklı değildi. PKK bu iki ülkede her zaman geniş bir manevra alanı buldu, değişik biçimlerde desteklendi.

PKK'nın varlığını kanıtlaması ve yükselişe geçmesine, elbette, Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunanistan da kayıtsız kalmadı. 1974 sonrası "Ermeni terörü" konusunda düğmeye basmış olan Atina, Türkiye'yi Avrupa'dan tecrit etmeyi amaçlayan politikası çerçevesinde, özellikle 1990'ların başından itibaren PKK'ya desteğini artırdı. Türkiye'ye karşı bu düşmanlık politikasını Yunanistan, üst düzeyde bir Türk diplomatının deyişiyle "çok sinsice" yürüttü. Bu sinsi politika, Apo'nun 1999'da Kenya'nın başkenti Nairobi'deki Yunan Büyükelçiliği'nde sahte Kıbrıs Rum Yönetimi pasaportuyla ortaya çıkmasıyla bütün dünyanın gözleri önünde çırılçıplak kaldı...

İngiltere'si, Fransa'sı, Almanya'sı, –özellikle Belçika'sı– da, İskandinavlar dahil birçok Avrupa ülkesi de, Amerika'sıyla İsrail'i de PKK'yı ihmal etmediler. Kimi yakından, kimi göz ucuyla izledi. PKK sürekli markajdaydı. PKK'nın şiddet eylemleri parladıkça, birçok ülkede "Dur bakalım şununla bir de biz temas kuralım" eğilimi su yüzüne çıkmaya başladı. PKK'ya dönük şu ya da bu şekilde destek gitgide büyüdü. Özellikle Batı ülkelerinde şu düşünce dikkati çekmeye başladı:

"PKK askerî açıdan yenilse, marjinal hale getirilse bile, siyasal açıdan Türkiye Kürtlerini temsil edebilir. Kitle desteğini sağlayabilir. İyisi mi biz şimdiden PKK'ya kapıyı açık ya da aralık tutalım."

Ayrıca, PKK etkisiz kılınsa dahi "Kürt sorunu"nun hem bölgede hem Türkiye'de varlığını devam ettireceğini biliyorlardı. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Kürtlere dönük ilgi, Ortadoğu'ya, Körfez'e ilişkin politikalarda yer tutmaya başladı. "Kürt diasporası"nın yaşatmaya çalıştığı Kürt milliyetçiliği desteklendi. Kürt kimliğiyle, kültürüyle ilgili

çalışmalar sistemleştirildi. Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılışı ve arkasından Sovyetler'in 1991'de çöküşüyle, yani komünizm ve Soğuk Savaş'ın noktalanmasıyla birlikte, Kürt sorunu daha çok tarih sahnesine çıktı. Çünkü Soğuk Savaş dengelerinde iki blok arasındaki büyük ideolojik rekabet, etnik sorunların, etnik düşmanlıkların dondurulmasına yol açmıştı. Kürt sorununda da durum farklı değildi.

Ama Duvar'ın çöküşü, sorunların tekrar canlanmasına, milliyetçiliğin hortlamasına, milliyetçilik hayaletinin eski Yugoslavya'dan, Sırbistan ile Hırvatistan'dan, Bosna ile Kosova'dan Kafkasya'ya kadar dans etmeye başlamasına neden oldu. Bu ortamda Kürtler ve Kürt sorunu da daha büyük ilgi odağı haline gelmeye başladı. İsrail-Arap barışının günün birinde kurulmasıyla birlikte Ortadoğu'da gündemin üst sırasına, bazı Kürt aydınlarının deyişiyle, "dünyanın en büyük devletsiz halkı" olarak Kürtlerin ve Kürt sorununun geleceği, buna şimdiden hazırlıklı olmak gerektiği düşüncesi Batılı başkentlerde gittikçe yaygınlaştı.

Kimin milliyetçiliğinin

daha iyi olduğu tartışmalarının

aşıldığı bir dünyada yaşamak

istiyorum artık!

Akla takılan sorular hiç bitmiyor:

Dış destek olmasaydı, PKK olmaz mıydı? Dış destek olmasa, 1984'te Şemdinli ve Eruh baskınlarıyla başlayan 'yirmi dokuzuncu isyan' Türkiye'yi bu kadar kanatan boyutlara varabilir miydi? PKK'nın bu denli büyümesinde belirleyici olan dış destek miydi?

Sanmıyorum.

Tek başına dış destek PKK'yı böylesine güçlü kılamaz, büyütemezdi.

Zemin müsaitti.

Yanlış politikaların attığı tohumlar, uygun dış koşullarla birleşince PKK birden patlama yaptı. Türkiye'de 1992 yılının mart ayında Nevruz yaklaşırken Apo, Güneydoğu'da "serhildan", yani isyan çağrısı yapacak ve Şirnak-Cizre-Nusaybin'den oluşan ve "şeytan üçgeni" diye anılan bölgede PKK'ya "kurtarılmış bölge" yaratabileceğini sanacak kadar kendine güveniyordu. Durum, zamanın Genelkurmay başkanı Orgeneral Doğan Güreş'e "Baktım, memleket elden gidiyor!" sözünü ettirecek kadar vahim bir noktanın eşiğindeydi. PKK, Moskova'da tatil köyü satın alıp işletecek kadar güçlenmişti.

Bundan sonra PKK'ya karşı "topyekûn savaş" açıldı.

Askerin dediği oldu.

"Önce terörle mücadele!" gündemin başına oturdu. Özellikle DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'in 1993 yılı ortasında başbakan olmasıyla birlikte askerin, devletin eli serbest bırakıldı. Askere, güvenlik güçlerine her türlü destek verildi. PKK hem kırsalda hem kentte büyük darbeler yedi. Bu arada "Susurluk koşulları" geçerli kılındı. Devletin içinde hukukun dışına çıkılan uygulamalar yaşandı. "Devletin ağzı süt kokmaz; örtülü savaştır yaşadığımız; düşmanı yenmek için her türlü yol mubahtır!" anlayışı bazı dönemlerde, bazı olaylarda devletin, PKK'ya karşı yürüttüğü

meşru ve haklı mücadelesinde uç verdi. Faili meçhul cinayetler, yargısız infazlar, işkence, zorunlu göç ve köy yakmalardı bu hukuk dışı anlayışın adı...

1992-1994 dönemini “Tam bir ölüm kalım savaşı” diye niteler üst düzeyde bir Türk istihbarat yetkilisi, “Boğazlaşmaydı yaşanan... Türkiye’de kamuoyunun, büyük kitlelerin böyle bir boğazlaşmanın farkında olmaması gerekiyordu. Yoksa panik yaşanırdı. Bıçak sırtındaydı her şey... Devlet olarak çok büyük zaafiyet içindeki bir dönemdi. İstanbul’a kadar geldiler. PKK’nın Tuzla tren istasyonundaki o korkunç katliamını, terör eylemini hatırla... İskenderun’u hareketlendirmeye çalıştılar. Yani Gaziantep üzerinden denize açılma gayretleri... Dediğim gibi, hakikaten bir boğazlaşmaydı.”

PKK’nın başlattığı bu boğazlaşma, Türkiye’ye maddî ve manevî açılardan çok pahalıya mal oldu. Diyarbakır’daki Olağanüstü Hal Valiliği’nin resmî kayıtlarına göre, bölgede olağanüstü halin başladığı 19 temmuz 1987 ile 31 mayıs 2001 tarihine kadar geçen on dört yılın dökümü şöyleydi:

23 473 PKK’lı ölü...

670 PKK’lı yaralı...

220’si subay 5 040 şehit...

(Sakarya Meydan Muharebesi’ndeki kadar şehit.)

4 444 sivil vatandaş ölü...

Çoğu gazi 11 037 yaralı...

10 000 civarında PKK’lı hapiste...

Boşaltılan 692 köy, 2 000 mezra...

(HADEP'e göre bu sayı 4 000.)

İnsanî kayıpların dışında, her yıl Türkiye'nin kalkınmasına, aş ve iş sorununun çözülmesine harcanabilecek milyarlarca dolar silahlanmaya, askerî mücadeleye gitti. Türkiye'nin ekonomik kamburunu büyütürken, enflasyonu körükledi. Güneydoğu'yu ekonomik ve toplumsal açıdan feci şekilde tahrip etti. PKK'nın tek yanlı başlattığı bu boğazlaşma, Türkiye'nin demokratikleşmesini aksattı. Dış politikadaki manevra alanını daralttı. İmajını bazı açılardan haksız biçimde, son derece kötüleştirdi.

Türkiye fena kanadı.

Altüst oluşlarla, anababa günleriyle çok daha iyi biçimde kullanabileceği enerjisini tüketti.

Analar çok acı çekti.

Ama olan oldu, yaşanan yaşandı.

Tarihi geri çevirmek olanaksız.

Bundan sonra ne yapacağız?

Tek bir yanıtı var bu sorunun:

Demokrasi içinde yaralarımızı sarmaktan başka çaremiz yok.

İnsanların zihniyetini değiştirmek için kültüre, eğitime yatırım yapmaktan başka çaremiz yok. Kafalar değişmeden, yani kültürel değişimi hızlandırmadan demokrasinin ete kemiğe bürünmesi, bir hayat tarzı olarak kökleşmesi mümkün olamaz. Çeşitliliği Babil Kulesi'ndeki gibi tek kalıba

dökme hevesleri yerine, XX. yüzyılda çöküşünü yaşayan totaliter zihniyetler yerine, farklılık ve çeşitliliğin zenginlik ve yaratıcılığından yararlanmaktır doğru olan. Değişik kültürler arasında alışverişler olmadıkça bu dünyada huzur ve barışın, mutluluğun yolları açılamaz.

Yaşamak için ille de acı çekmek şart değil.

Tarihi geri çeviremeyiz.

Geçmişin hayaletlerinin yeniden sahneye çıkmalarına izin vermeyelim. Geçmiş bizi tutsak almasın.

Geçmişin deneyimlerinden çıkaracağımız derslerin ışığında yüzümüzü geleceğe dönmek zorundayız.

Geçmişte yaşanmaz.

Geçmişle elbette hesaplaşacağız. Ama bunu yaparken bir yandan zamana ihtiyacımız var. Acıların soğumasını beklemektir doğru olan. Çünkü herkes acı çekti.

Gelecek demokrasiden, insan haklarından, hukukun üstünlüğünden, siyasette olduğu gibi ekonomide de özgürlükçü bir düzenden, yaşam kalitesinin düzeltilmesinden, yani refahtan geçiyor.

Mutluluğun yolu parçalanmak değil bütünleşmektir. Ama bu bütünleşme tek boyutlu değil. İnsanları torna tezgâhından çıkmışçasına tek tip yapmaya özenen bir bütünleşme değil. Farklılığı, çeşitliliği içeren, bunları çağdaş demokrasinin hukuksal güvencelerine bağlayan bir bütünleşme. Daha güzel bir dünyayı amaçlayan bir bütünleşme. Filozof devlet adamı Václav Havel, 2002'de New York Üniversitesi'nde yaptığı politikaya veda konuşmasında "Daha insancıl bir dünya"ya çağrı yaparken şöyle diyor:

“Bankacılar kadar şairlerin sesinin de güçlü çıktığı bir dünyadır daha insancıl bir dünya...”

Ben de hayal ediyorum böylesi bir dünyayı. Farklılıkların saygı gördüğü, şairlerin, yazarların, sanatçıların horlanmadığı, seslerine kulak verildiği duyarlı bir dünya. Bir özlem bu. Bunun için ekonomik yatırım yetmiyor. Kültüre yatırım da şart. Farklılığın korku değil, zenginlik ve yaratıcılık kaynağı olduğunu insanoğluna anlatmanın yolu, iç dünyaları kültürle terbiye etmekten geçiyor çünkü.

Kimin milliyetçiliği daha iyi tartışmalarının aşıldığı bir dünyada yaşamak istiyorum.

Dil, din, inanç, köken ayrılıklarının artık bu yüzyılda insanları birbirinden ayıran duvarlar değil, köprüler olabileceği konusunda insanoğlunu ikna edebilmek için kültürü, demokrasi eğitimini önemsemek gerekiyor.

Farklılık, çeşitlilik kavga kaynağı olmasın.

Bırakın, herkes kendi gibi olsun.

“Öteki” diye dışlanmasın.

Herkesin sana benzemesi gerekmiyor.

Zaten bu mümkün değil ki.

Herkesin “kendi olması” özgürlüğünün tanındığı, saygı gördüğü bir dünya, daha güzel bir dünyadır. Daha adaletli bir dünyadır.

Bir başka deyişle:

“Kendini tarif özgürlüğü...”

2002 yılı Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Macar romancı İmre Kertész’in bir sözü bu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Hitler’in ölüm kamplarından, Auschwitz’den kendi kurtuluşunu, anababasının kurtulamayışını, Yahudilerin sevilmedikleri toplumlardaki yaşamını anlatır romanlarında. “Sürgündeki dil” başlığını taşıyan bir yazısında uzun uzun “kendini tarif özgürlüğü” üzerinde durmuş. Batı demokrasilerinde bile devlet otoritesinden kaynaklanan ayrımcılıktan dert yanıyor. Toplumda kendini ayrıcalıklı görme illetinin, “öteki”ne üstün görme küstahlığının demokrasilerde de sona ermemiş olmasından yakınıyor. “İnsan ruhunu kirleten tutum ve uygulamalar” diye şikâyet ediyor bu hastalıklardan...

Yakınmak çok haklı ayrımcılıktan, “öteki”ne düşmanlıktan, yabancı düşmanlığından... Ya da bunların tam tersi, yani insanın kendi memleketinde dışlanmış duygusu tatmadan yaşayabilmesinin huzuru... Kendi yurdunda sürgün olmadan, sürgün duygusu hissetmeden yaşayabilmesinin güzelliği...

Her zaman olmuyor.

Yaşamak için acı çeken insanların kaderi birçok yerde kolay değişmiyor.

Macar romancı İmre Kertész demiş ki:

“Siyasetle kültür birbirine düşman olmamalı. Kültürü boşlamış bir siyaset yalnızca despotizm, baskı, zulüm üretir.”

İdeolojilerin insanoğlunu nasıl nefret ve yalanda yaşattığı, insanoğluna nasıl cehennem tuzakları kurduğu malum. Özellikle geçen yüzyıl tarihinin kanlı sayfaları bunlarla dolu.

Montesquieu'nun sözü ne güzeldir:

"Önce insanım, sonra Fransız!"

Bunu diyebilmek kolay değil.

Hem milliyetçiliğin beşiği Fransa'da, milliyetçiliğin doğduğu çağda...

Ben de artık kimin milliyetçiliğinin daha güzel olduğu tartışmalarının yaşanmadığı, milliyetçilikten çok çeken, kana bulanan zamanların kepaze sayfalar olarak tarihe karıştığı bir dünyada yaşamak istiyorum. Milliyetçi düşmanlıkların, önyargıların tümüyle aşıldığı, dinden, mezhepten, inançtan, dil, ırk ve etnik köken farklılıklarından kopan kavga ve çatışmaların mazi olduğu, akla gelebilecek bütün kanlı kopuşlardan geçerek olgunlaşmış, güzelleşmiş bir dünyayı özlüyorum.

"Kültürler arası keyifli diyaloglar" kurularak yaşanacak mutlu bir dünyayı...

"Kültürel hoşgörü yalnızca farklı olanlara karşı sabırlı davranmak değildir. Hoşgörü hem ahlakî hem de estetik bir tavırdır. 'Ötekiler' ve onların kültürel güzellikleri hakkında bilgi sahibi olmaktır. Nefreti ve etnik şiddeti doğuran aşağılanma, saygısızlık, karalama gibi davranışlardan ancak böyle bir zihniyetle uzak durulabilir. Franklin Roosevelt'in bir zamanlar dediği gibi, ancak yasalar karşısında aynı hakları paylaştığımız zaman birbirimizin hayallerini paylaşabiliriz. Ve ancak birbirimizin hayallerini paylaştığımız zaman iç savaşlara girmek yerine kültürler arasında keyifli diyaloglar kurabiliriz." (Federico Mayor, UNESCO Genel Sekreteri, NPQ, kış 92 sayısı.)

Avrupa Birliği’ni

neden mi önemsiyorum?

İşte bütün bu nedenlerle Avrupa Birliği’ni önemsiyorum.

Savaşlardan, ihtilallerden, soykırımlardan, toplu kırımlardan, iç savaşlardan, kısacası anababa günlerinden kopmuş gelen yaşlı kıtamızda, “ulus üstü” yapılarıyla tarihin en büyük barış ve demokrasi projesi olduğu için önemsiyorum Avrupa Birliği’ni.

Avrupa Birliği içindeki bir Türkiye de kendini din, mezhep, etnik köken ve kültür farklılıklarından kaynaklanan çatışma tehlikelerinden, zamanla, “yeni Avrupa”nın ulus üstü yapılarını benimseyerek daha rahat sakınabilir. AB üyesi bir Türkiye, topraklarında barış ve huzuru çok daha sağlam temellere kavuşturabilir.

3 kasım 2002’deki milletvekili genel seçimleriyle bir siyaset sınıfını liderleri ve partileriyle seçim sandığında tasfiye ederek işlemeye başladığını gösteren demokrasi çarkı, İslamcılar için olduğu gibi Kürtler ve Kürt milliyetçileri için de terbiyevî biçimde dönmeye, AB içinde, daha kolay devam eder. Herkesi, oyunu kuralına göre oynamaktan başka çare olmadığına ikna eder. Sistemle bütünleşmelerini sağlar. Refah ve özgürlükten daha çok pay alan, eşit vatandaşlar haline geldikçe, demokrasi dışı şablonların çıkmazları daha kolay anlaşılır, asker-sivil taşları gitgide yerine oturur ve sistem herkesin içine daha çok sinmeye başlar çünkü...

İslamcı köktendinciler, yani toplum ve devlet düzenini dinî esaslara oturtmak isteyenler olacağı gibi, Kürtler arasında da ayrılıkçılar, yani bağımsız bir Kürt devleti için mücadele eden Kürt milliyetçileri de olacak. Demokrasi ve insan hakları ne kadar gelişse, hukukun üstünlüğü ve refah hayatın kalitesini ne kadar düzeltse de, Kürtlerin anadilde yayınları, radyo ve televizyonları da olsa, kimliklerini, kültürlerini serbestçe öğrenseler de

bu değişmeyecektir. Kürtlerin büyük çoğunluğu sistemle kaynaşsa, sistemle bütünleşse, ayrılıkçılığa ne kadar itibar etmese de bunun değişeceğini sanmıyorum. Hatta, İspanya'da Bask bölgesinin bağımsızlığı için mücadele eden ETA örneğinde olduğu gibi, silah ve şiddet yoluyla bağımsızlık hayali peşinde koşanlar da eksik olmayacaktır.

Ancak AB üyesi, demokratik hukuk devleti yerli yerine oturmuş bir Türkiye'de, AB dışında kalmış bir Türkiye'ye kıyasla bu akımlar çok daha fazla etkisizleşecek, marjinalleşecektir. Demokratik rejimin kendine olan özgüveni sayesinde çok fazla mesafe alamayacaklardır. Hatta öyle bir zaman gelecektir ki, bu özgüven, bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, şiddeti dışlayan ayrılıkçılığa siyaset meydanında var olma hakkı tanıyabilecektir.

Türkiye'nin böylesi günleri göreceğine inanıyorum.

Bütün bu nedenlerle önemsiyorum, tarihin en büyük barış ve demokrasi projesi olan Avrupa Birliği'ni. Bu proje Türkiye için de Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki en büyük çağdaşlaşma projesi. Çok önemsiyorum, çünkü Türkiye'nin tepeden tırnağa yeniden inşa edilmesinin, reformlarla yenilenerek daha güzel bir dünyaya doğru yol almasının adıdır Avrupa Birliği projesi...

Hayır, beklediğim yarınlar

dünde kalmayacak!

Diyarbakır, 31 ekim 2002

Sarı taksinin şoförü bir yandan pidesinin ucundan ufak ufak koparıp öğle kebabını atıştırırken, öbür yandan benimle seçim sohbeti yapıyor, 3 kasımı konuşuyor. “Hasan Abi, kötü mü olur bizim parti de girse Meclis’e” diyor, “HADEP de barajı aşıp Parlamento’ya girse, Avrupa Birliği için de iyi olmaz mı?”

Namık Durukan’la buluşuyorum.

Diyarbakırlı meslektaşım da farklı düşünmüyor.

Hem HADEP’in Parlamento’ya girmesini, hem Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğini önemsiyor. Türkiye’nin Avrupa yolundan kopmasını istemiyor. Onun için “3 Ağustos Avrupa Birliği Uyum Yasaları”nın bu yolda çıkarılmış çok önemli reformlar olduğuna inanıyor.

Dinliyorum Namık Durukan’ı:

“İnsanlar köklerini unutmuyor, unutamıyor.

Ben 1962 Siverek doğumluyum.

Babam, köy kâtibi. Beş yüz köyün kâtibiydi.

Devletin vergilerini köylerde toplayan kişi yani... Babam ilkokul mezunuydu. Siverek’te yaşıyorduk. Askerlikte çavuş olmuş. O yüzden adı da çavuş kalmış babamın. Adı, Ahmet Cemil. Cemil Çavuş derlerdi.

Babam kız çocuğu sevmezmiş. ‘Onları kocaya vereceğim, bana küfredecekler’ diye.

Annem iki kız doğurmuş. İkisi de hastalanmış ama babam onları doktora götürmemiş... Biz altı erkek kardeşiz.

Bizim aşiret, Kuran aşireti. Daha çok Karacadağ bölgesinde, Siverek-Viranşehir-Diyarbakır üçgeninde olan bir aşiret...

Küçükken beni de köylere götürürdü babam. Sağımızda solumuzda Kürtçe, Kırmançi, Zazaca konuşulurdu. Kulak dolgunluğu olmaya başladı.

Evimizde Türkçe konuşulurdu.

Babam iyi bilirdi Kürtçe'yi, Kırmançi'yi, Zazaca'yı. Yazmayı da bilirdi. Biraz da Arapça konuşurdu.

Küçükken Kürtlüğün farkında değildim. İlkokula gittim, 'Türk'üm, doğruyum, çalışkanım...' diye büyümeye başladım. Türkçe tabiî her bakımdan ağır bastı. Ama günlük yaşamda mecburen Kürtçe konuştum.

Siverek'teki bizim mazat dediğimiz hayvan pazarında çalışırdım yazları. Çocukken, dokuz on yaşındayken. Hayvanlara vurulan boyayı satardım. Bir de hayvanları bekleyip para alırdım karşılığında. Bu paraya kuruş derlerdi.

Mazatta Türkçe konuşan yoktu, hep Kürtçe konuşulurdu. Böyle öğrendim Kürtçe'yi, ister istemez öğrendim.

Siverek'te bitirdim ilkokulu.

Aşiretler arasındaki kan davalarını hatırlıyorum. Etkilendim. Ölenler oldu bizim akrabalar arasında da...

Kürtlüğümün ne zaman mı farkına vardım?

Viranşehir’de, ortaokulda. 1974-1975 olmalı. Bazı dernekler ortaya çıkmıştı o zamanlar. Devrimci Demokrat Kültür Derneği (DDKD) vardı mesela. Barzanî’nin Kürdistan Demokrat Partisi’ne (KDP) yakın bir dernek...

Viranşehir’de bir pastane vardı. Abi dediğimiz kişiler bu pastaneye gelir kendi aralarında tartışırlardı. Nurcular, devrimciler... Biz de kulak misafiri olurduk. ‘Biz Kürt’üz, bizi asimile ettiler!’ ya da ‘Kürdistan, sömürge’ gibi sözler kulağımıza çalınırdı. Propaganda yapılırdı.

Ben de etkilendim.

Sonra köyden gelirlerdi evimize. Şalvarıyla, kefiyesiyle bizim akrabalar, Kürt köylüleri... Bazen kılık kıyafeti beğenmez, kanun var deyip, bunları alıp parçaladığı olurdu polisin jandarmanın. Bundan etkilenirdik.

Babam Ecevit âşığıydı. Oyunu hep CHP’ye vermişti. Ama Kürtlük olayının bilincindeydi babam. Arada bir bize, ‘Devletle baş edilmez!’ derdi. Geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak tekrarlardı bize:

‘Devletle uğraşılmaz!’

Ben babamın cahil olduğunu, devletten korktuğunu düşünürdüm. Babamla sürekli tartışırdım. Ortaokulda, lisede devam etti bu tartışmalarımız.

1977, 78, 79 yıllarında okullarda büyükler direniş yaptılar. 1978’de geldiler Viranşehir’e. Apocular, Ulusalcılar diye bilinirlerdi. O zamana kadar DDKD güçlüydü. Sonra TİKKO vardı, Halkın Birliği, Kawa, Rızgari, Ala Rızgari, KUK vardı. 1979’da güçlenmeye başladı PKK, hırçındı, gözü karaydı. Lisemizde kavgalar, çatışmalar olmaya başladı.

Ben küçükken, hatırlıyorum, Viranşehir'deki bir mitingi. Sınırda bir olay yaşanmış, otuza yakın kaçakçı, sınırı gizlice geçerken vurulmuştu. Bu bir protesto mitingiydi, kafamda iz bırakan. Merak etmiştim o gençleri. Parkalı markalı, kot pantolonlu, postallı gençler...

'Bunlar devrimciler' demişti biri...

Etkilenmiştim.

Gazeteci olarak gezdim. Suriye'deki, Irak'taki, İran'daki Kürtleri de biliyorum.

Türkiye'de Kürtler dışlanmamış. Türkiye'de Kürtler ile Türkler çok içlidışlı olmuş. Kürtçe bilmeyen, Kürtlüğünü bilmeyen çok Kürt var Türkiye'de... Ve Türkiye'de bir Kürt nereye gitse, orada yabancılık çekmeden yaşayabiliyor. Çok iç içe geçilmiş Türkiye'de...

Suriye'de, hele Irak'ta bu hiç olmamış... Kürtlük bu ülkelerde çok güçlü. Araplardan tamamen ayrı, giyimiyle kuşamıyla, hayat tarzıyla ayrı duruyor. Kürtler ile Araplar kaynaşamamış. İran'da da farklı değil. Türkiye'de Kürtler ile Türklerin kaderleri ortaklaşmış...

Unutma!

Bunca yıl hiç kimse birbirini, Kürt-Türk diye kesmedi. Bu çok önemli tabiî...

Güç bir dönem yaşadık. Asker köye gidince, insanlar korkudan titrerdi, ortalıktan kaybolur, kaçardı. Şehirde, kazada polisin astığı astık kestiği kestikti. Döver söverdi. Kökleri geçmişte yaşananlara giden bir devlet korkusu yani...

Dedelerimizin geçmişteki Ermeni hikâyeleri vardı, nasıl Ermeni öldürdüklerine dair... Annemden dinlerdik, Ermeni aileler kafileler halinde geçip giderken çaresiz çocuklarını verirlermiş... Annemin ailesi de iki Ermeni çocuğunu öyle alıp büyütmüş, yetiştirmiş...

Kürt isyanları anlatılırdı ailemizde biz çocukken... Yakılıp yıkılan köyleri annemizden dinlerdik. İbrahim Paşa isyanı... Sonra nasıl Suriye'ye kaçmış... Köye gelen, silah kuşanmış Kürt süvarilerini de anlatırdı annem...

Çok güç yıllar geçti, büyük acılar çekildi. Ben de bunlardan payımı aldım. Hapse, Diyarbakır Askerî Cezaevi'ne düştüm 12 Eylül'de...

Bugün çok iyi bir ortam var. Bölgede gerginlik yok, rahatlık var. Yarın ne olacak korkusu kalmadı. Evvelce geceleri sokağa çıkılmıyordu. Sokağa çıktın mı hep bir tedirginlik yaşardın. Arkamda kim var, takip mi ediliyorum?

Örgüt silah bıraktı, bu önemli... Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkileri çok önemli. Hepimizin gözü bu ilişkilerde. Çünkü görülüyor, birtakım adımların Avrupa Birliği'nin zoruyla atıldığı... Ama olsun, atılıyor ya... Türkiye, Avrupa yolunda ilerlerse iyi olur! Gelecek için iyi olur.

Aksi, endişe veriyor, yine geriye dönülür mü kaygısı... O günleri bir daha yaşamak istemiyoruz."

Namık arabasıyla beni havaalanına götürüyor.

Radyoda Kürtçe bir şarkı.

"Gün Radyosu" diyor, "Şimdi Diyarbakır'ın en çok dinlenen radyosu. Uyum yasaları çıktığından beri, yani 3 ağustostan bu yana artık herhangi

bir sorun kalmadı. Eskiden de arada bir Kürtçe çalardı ama kapatılırdı. Artık sorun yok. Kürtçe haber de vermeye başladı.”

Kitabımın bu son satırlarını Kopenhag’da yazıyorum.

Avrupa Birliği’nin Türkiye zirvesine dönüşmesi beklenen yıl sonu doruğunu izlemek için Danimarka’nın başkentindeyim.

Hapishaneden bozma ilginç bir otel.

Gün yeni doğuyor.

Kurşunî bir hava, hafif kar çiseliyor.

Odam limana bakıyor.

Oslo’ya gidecek koskoca bir feribot, gri sabah sisini ışıl ışıl yararak rıhtıma yanaşıyor, bembeyaz bir hayal gemisi gibi... İpek Yolu’ndan gece vakti sapınca, ışık huzmesi halinde insanın gözünü alan Mardin’i çağrıştırıyor.

Fellini’nin Hayal Gemisi...

Sabahın köründe kitabı bitirme heyecanı içindeyken, Lübnanlı yazar Amin Maalouf’un o sözleri aklıma takılıyor:

“Ama beklediğim yarınlar dünde kaldı. Hayır kızım, bir daha hiç gelmediler.”

Yıllar sonra kızına kavuşan bir baba, yaşamda uğradığı düş kırıklığını böyle anlatır. Yüreğimi acıtan hüzünle kim bilir kaç defa okumuştum bu iki cümleyi. Doğu’nun Limanları adını taşıyan ve Osmanlı İstanbulu’ndan başlayıp Paris ve Beyrut’ta devam eden, Türklerin, Ermenilerin,

Yahudilerin, Arapların, Hıristiyan ve Müslüman Lübnanlıların rengârenk yelpazeler çizdikleri romanının sonuna doğru, hayatta umduğunu bulamamış bir baba, kızına itiraf eder:

“Beklediğim yarınlar dünde kaldı, hiç gelmediler!”

İçimde duygu fırtınası estirmişti bu cümle. Bilinmez bir geleceğin arayışı içinde insanların bazen kendilerini nasıl tükettikleri kafama takılmıştı ilk okuduğumda. “Kendimizi hayat boyu hep hayallerde gezinerek mi avutacağız?” diye düşünmüştüm.

Hayır, karamsar değilim.

Türkiye’nin, insanlığın önü açık. Tekerlek iyiye, güzele doğru dönüyor. Ağır ağır da olsa, arada bir tökezlese de...

Evet, iyimserim.

Yaşamak için ille de acı çekilmesi gerekmeyen bir geleceğe doğru yol alıyoruz hep birlikte...

Kürtçe şarkı şen şakrak. Türkçe’ye çeviriyor Namık:

Ay felek, hay felek !

Sen niçin böyle yaptın ?

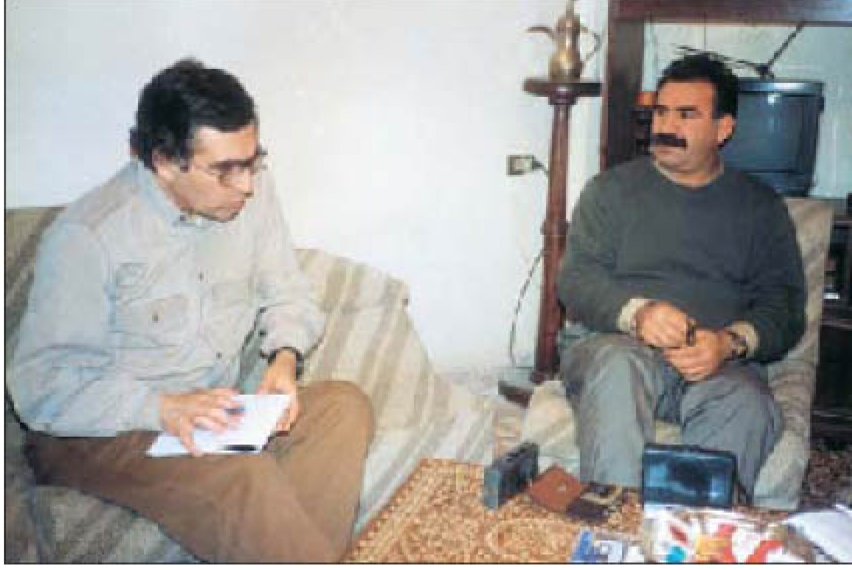
Bu kitap 25 mart 2000’de

İstanbul-Yeniköy’de yazılmaya

başladı, 11 aralık 2002’de

Kopenhag'ın Admiral Oteli'nde bitti.

Hasan Cemal

Tarih, 14 nisan 1993. Yer, Lübnan'ın Bekaa Vadisi. Geceyarısı sohbeti koyulaşırken Apo, "İstanbul'a gidince söyle, Yaşar Kemal gelip romanımı yazsın" diyor.

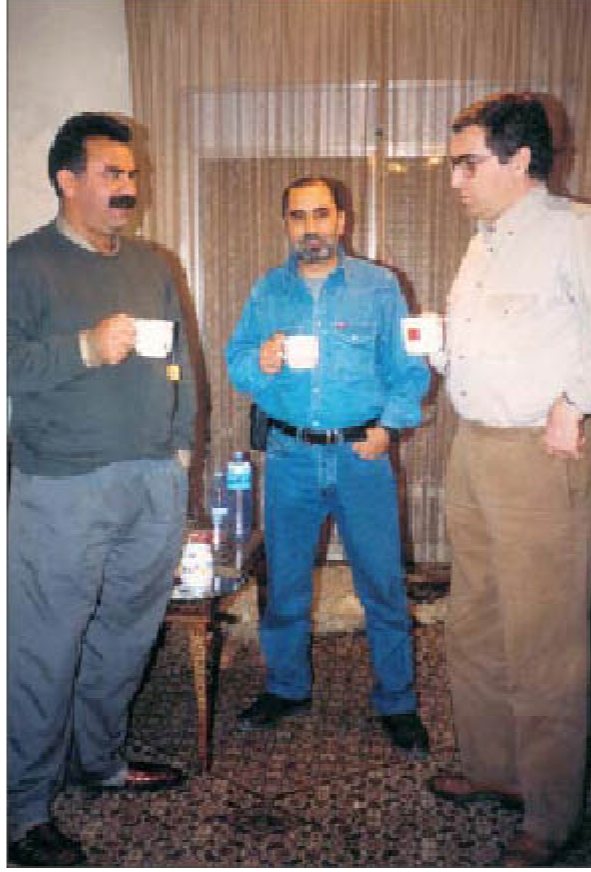
Şık şık bir ses! Apo'yla röportajım boyunca tespih elinden hiç düşmüyor.

Bekaa Vadisi'ndeki Zahlah kasabasında bir ev. Apo'yla görüşmek için akşam karanlığında geliyor, sabah erken ayrılıyorum.

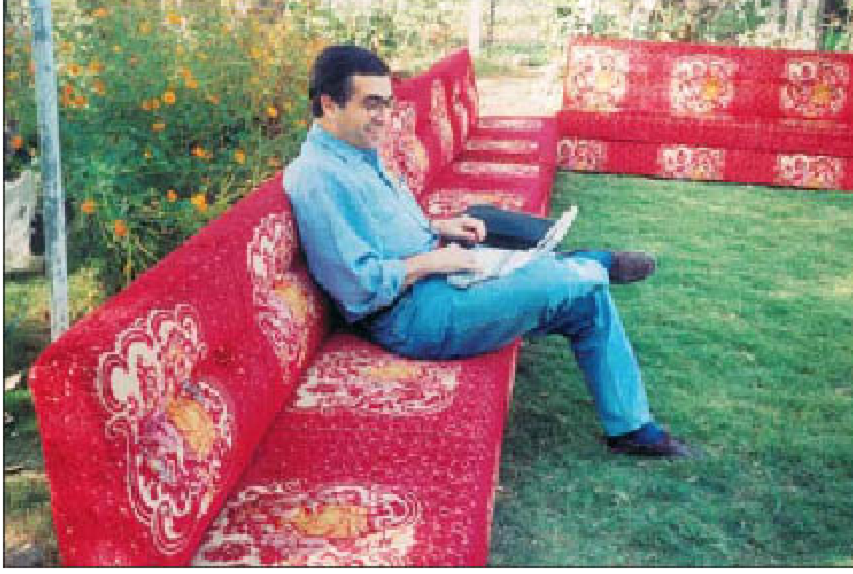
İştahı yerinde Apo'nun. Geceyarısından sonra da meyve sofrasına buyur ediyor.

Kahve arası bir de hatıra fotoğrafı Apo'yla. Ortada Ramazan Öztürk.

Kürdistan'a hoş geldiniz! Habur'dan Kuzey Irak'a girişte bir hatıra, 1992'nin ekim ayı.

Kuzey Irak'ta, Kürt liderler Barzanî ile Talabanî'nin karargâhlarının bulunduğu Erbil'de yazıya hazırlık. 1992 yılı sonbaharı.

1992 yılı sonbaharında, Kuzey Irak'ın Şaklava kentinde Iraklı Kürt lider Celal Talabanî, Apo'ya veryansın ederken...

1992 yılı sonbaharı, yer Kuzey Irak'ta Erbil. Konuştuğum kişinin adı ve sıfatı: Irak Kürdistanı Başbakanı Dr. Fuad Mahsum.

1993 yılı sonbaharında Talabanî'nin peşmergeleriyle PKK'nın Kuzey Irak'taki, İran sınırına yakın Zeli Kampı'na sefer sırasında.

Burası Cizre, gün batarken Dicle Nehri kıyısında kebapla rakı. 1990'lı yılların başlarında böyle değildi Cizre. Bu keyif ancak bu fotoğrafın çekildiği 1990'ların ikinci yarısında yaşanmaya başladı.

"Kürdistan Turistik Restoran"da bir mola! Kuzey Irak'ta PKK'nın Zeli Kampı'na giderken, 1993'ün sonbaharında...

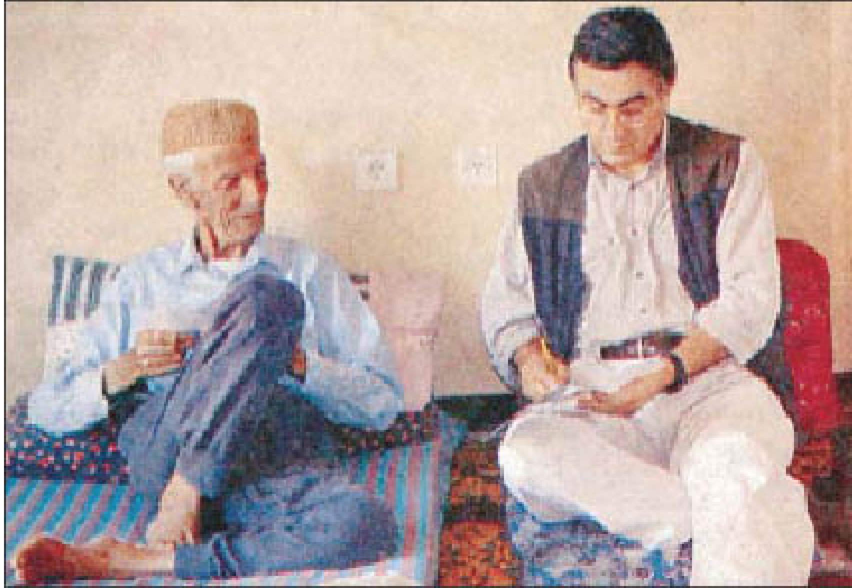
Diyarbakır'da, Gâvur Mahallesi'nde "son Ermeni" Anton Dayı...

Diyarbakır’da bir kahvede dert dinleme faslı, 2002 mayısı.

Güneydoğu’da köy çocuklarıyla, 1997 yazı.

Siyah rugan pabuçlu Ali Dayı, Lice'nin Ağaçlı köyünden göç etmiş... İlk kez 1996 yılı temmuz ayında konuşmuştum kendisiyle. Bir yıl sonra artık siyah rugan pabuçları da kalmamıştı, "Ben daha bu dünyada rezil olmuşum" derken...

Şirnak tarafında İncebel Dağları, Siirt tarafında Kürkandil Dağları'nın kavuştuğu yerde Belbuka Tepesi, 2 875 rakımlı. 1996 yazı. Bir başka gezegende askerle geçirdiğim o geceyi hiç unutamam...

Kuzey Irak’ta Türkiye sınırına yakın, PKK’nın sızma noktası olan Sindi Boğazı’nda bizim askerle... 1995 yılı mart ayındaki büyük Kuzey Irak Operasyonu günlerinde...

Yer Silopi, tarih 1995 yılı mart ayı sonları. Kuzey Irak Operasyonu’nu yöneten Korgeneral Hasan Kundakçı’dan harekâtla ilgili bilgi alırken...

Bu bir PKK katliamının fotoğrafı, ben çektim. Tarih, 28 mart 1995. Yer, Cudi Dağı'nın eteklerindeki Görümlü köyünün Nevru mezrası... Mehmet Ali üç, Emine sekiz, Merune dokuz yaşındaydı.

1999 yazı. Apo İmralı'da idam cezasına çarptırılmak üzere. Diyarbakır'ın Gâvur Mahallesi'nde ihtiyar soruyor, "Beyim, idam edecekler mi?" diye...

2002 yılı ekim ayında, Diyarbakır ya da normalleşmenin fotoğrafı:
Bale kursu öğrencisi miniklerle...

Felat Cemiloğlu, kitabın giriş bölümünü, “İşkence”yi anlatıyor.

Nereye gitsen Güneydoğu’da aynı dert, aş ile iş... 2002 yılı mayıs ayında Diyarbakır’ın bir kahvesi...

Diyarbakır çarşısı, 2000 yılı baharı...

2002 yılı mayıs ayı, Diyarbakır Büyükşehir Başkanı Feridun Çelik'le Gazeteciler Cemiyeti bahçesinde.

Yer sofrası, Babat Aşireti'yle... 1990'lar... Olağanüstü Hal Valisi Ünal Erkan'la birlikte...

Hasan Cemal

KÜRTLER

Kürtleri, Kürt sorununu, PKK ile şiddet ve terör yıllarını perde arkasında olup bitenlerle öğrenmek ister misiniz? Güneydoğu'yu, Kuzey Irak'ı, kan ve ateş coğrafyasını bir gazetecinin gözlüğüyle gezmeye ilgi duyar mısınız? Ya da Ortadoğu'da terör ve şiddetin beşiği Bekaa Vadisi'ne uzanıp Apo'yla bir geceyarısı buluşmasına ne dersiniz? Cudi Dağı'nın tepesinde askerle sabahlamak, Diyarbakır'da, Şirnak'ta PKK'lılarla, Kürt aydınlarıyla buluşmak, Cizre'de, Dicle Nehri'nin kıyısında veya Kızıltepe ile Viranşehir'de Kürtlerle kebap yemek, Ankara'da devlet büyükleriyle, Genelkurmay başkanlarıyla, istihbarat yetkilileriyle konuşmak, Beyrut ve Şam'da havayı koklamak, Washington'da istihbarat camiasıyla temasa geçip Türkiye'yi 1984 yılından başlayarak kanatan bir sorunu anlamaya çalışmak ister misiniz? Bu kitapta yalnız Kürtler yok, Türkler de var. Yalnız siyaset yok, özellikle insanlar ile onların yaşadıkları dramlar da var. Bu kitabın hazırlığı on sekiz yıl öncesine gidiyor. Yazılmasına gelince, "Yaşamak için ille de acı çekmek mi lazım?" diye diye iki yıl sürdü.

Hasan Cemal, 1969'dan beri gazeteci. *Devrim* dergisinin yazı işleri müdürlüğüyle mesleğe girdi. *Yeni Ortam, Toplum* dergileriyle Anka Haber Ajansı'nda ve *Günaydın* gazetesinde çalıştı. 1973'te *Cumhuriyet*'e girdi. 1979-1981 döneminde iki yıl *Cumhuriyet*'in Ankara temsilciliğini yaptıktan sonra 1981-1992 yılları arasında aynı gazetenin genel yayın yönetmenliğinde bulundu. 1983-1992 yılları arasında Uluslararası Basın Enstitüsü'nün (IPI) Yürütme Kurulu üyeliğini de yapan Hasan Cemal, 1992-1998 döneminde *Sabah* gazetesinde yazarlık hayatını sürdürdü. 1998'den beri de *Milliyet*'te aktif gazeteciliğini yazarlıkla birlikte devam ettiriyor. *Kürtler*, Hasan Cemal'in altıncı kitabı. Diğer kitaplarına gelince: *Tank Sesiyle Uyanmak, Demokrasi Korkusu, Tarihi Yaşarken Yakalamak, Özal Hikâyesi, Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım, Cumhuriyet'i Çok Sevmiştim* ve *Türkiye'nin Asker Sorunu/Ey Asker Siyasete Karışma!*